

SCI-CONF.COM.UA

**SCIENTIFIC RESEARCH
IN THE MODERN WORLD**



**PROCEEDINGS OF I INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
NOVEMBER 9-11, 2022**

**TORONTO
2022**

SCIENTIFIC RESEARCH IN THE MODERN WORLD

Proceedings of I International Scientific and Practical Conference
Toronto, Canada
9-11 November 2022

Toronto, Canada

2022

UDC 001.1

The 1st International scientific and practical conference “Scientific research in the modern world” (November 9-11, 2022) Perfect Publishing, Toronto, Canada. 2022. 939 p.

ISBN 978-1-4879-3795-9

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Scientific research in the modern world. Proceedings of the 1st International scientific and practical conference. Perfect Publishing. Toronto, Canada. 2022. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/i-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-scientific-research-in-the-modern-world-9-11-11-2022-toronto-kanada-arhiv/>.

Editor

Komarytsky M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: toronto@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua/>

©2022 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2022 Perfect Publishing ®

©2022 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES

1. *Леонтюк І. Б., Литвиненко Т. Р., Кецькало Б. І.* 16
ВПЛИВ ІНОКУЛЯЦІЇ НАСІННЯ БІОЛОГІЧНИМИ
ПРЕПАРАТАМИ НА ПРОДУКТИВНІСТЬ СОЇ
2. *Панчук В. І.* 20
ІННОВАЦІЇ ОБРОБІТКУ ҐРУНТУ

VETERINARY SCIENCES

3. *Плюта Л. В.* 27
МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ БУДОВИ СЛИЗОВОЇ
ОБОЛОНКИ ЯЗИКА СВИНЕЙ
4. *Яненко У. М., Завірюха Г. А., Кос'янчук Н. І., Васильєва Т. Б.* 32
ПОРІВНЯННЯ ДІЇ ДЕЗІНФІКУЮЧИХ ЗАСОБІВ ЩОДО
ЗБУДНИКА АНТРАКСУ

BIOLOGICAL SCIENCES

5. *Shamrai O. Yu., Kutashenko V. P., Bielkina Yu. P., Bandurovych K. I., Pirko N. M.* 37
FUNCTIONAL SIGNIFICANCE OF NK CELLS FOR SUCCESSFUL
PREGNANCY

MEDICAL SCIENCES

6. *Halchenko L. V., Tsysar Yu. V.* 46
PLACENTAR INSUFFICIENCY AS THE BASIC PATHOLOGY OF
COMPLICATIONS OF THE GESTATION PERIOD. OVERVIEW OF
THE PROBLEM IN THE LIGHT OF MODERN SOURCES OF
UKRAINE AND THE WORLD
7. *Kovtunik O. I., Tsysar Yu. V.* 53
PREPARATION OF A PREGNANT FOR CHILDBIRTH:
SOCIAL-PSYCHOLOGICAL AND ADAPTIVE MOMENTS
8. *Kruglyak V. V., Tsysar Yu. V.* 59
MULTIPLE PREGNANCY. RISKS OF THE COURSE AND
POSSIBLE COMPLICATIONS (A REVIEW OF CURRENT
LITERATURE SOURCES)
9. *Kyrushok A. M., Tsysar Yu. V.* 68
INFLUENCE OF AUTOIMMUNE DISEASES ON THE COURSE OF
PREGNANCY
10. *Nasretdinova M. T., Abdiev E. M.* 73
RESULTS OF ENDOSCOPIC EXAMINATION OF THE NOSE
CAVITY IN CHILDREN WITH CONGENITAL CLEFT LIP AND
PALATE

11.	<i>Nasretdinova M. T., Khatamov Ja. A.</i>	80
	CAUSES AND MECHANISMS OF DYSFUNCTION OF AUDITORY TUBE	
12.	<i>Novychenko Yu. O., Tsysar Yu. V.</i>	85
	THE AMENORRHEA DUE TO PSYCHO-EMOTIONAL LABILITY OF WOMEN DURING THE WAR	
13.	<i>Obolonska O., Solodarenko D., Saienko K., Bondar A.</i>	89
	PROBLEMS ASSOCIATED WITH DIABETES IN CHILDREN IN THE CONDITIONS OF THE PERIOD OF MARTIAL LAW	
14.	<i>Pervak M., Rogachevsky O., Yehorenko O., Onyshchenko V., More Parag Udaysinh</i>	93
	STATUS EPILEPTICUS AND OTHER EMERGENCY CONDITIONS AS SIMULATION SCENARIO FOR STUDENTS	
15.	<i>Tsysar Yu. V., Fetsyk T. H.</i>	97
	THE THREAT OF PREMATURE BIRTH IN PREGNANT WOMEN WITH ANEMIA, A MODERN THREAT OF THE PROBLEM	
16.	<i>Tsysar Yu. V., Hryn O. O.</i>	106
	POSTPARTUM HEMORRHAGE (REVIEW OF MODERN LITERATURE)	
17.	<i>Tsysar Yu. V., Kostiv Yu. Ya.</i>	114
	INFECTIONS IN THE POSTPARTUM PERIOD (REVIEW OF MODERN LITERATURE)	
18.	<i>Tsysar Yu. V., Kymovych Ya. Ya.</i>	123
	PREGNANCY DURING THE COVID-19 PANDEMIC (REVIEW OF MODERN LITERATURE)	
19.	<i>Tsysar Yu. V., Popiuk V. V.</i>	132
	MODERN PRINCIPLES OF PREVENTION OF VENOUS THROMBOEMBOLIC COMPLICATIONS IN OBSTETRICS AND GYNECOLOGY	
20.	<i>Tsysar Yu. V., Shvets O. V.</i>	139
	THE COURSE OF RH CONFLICT DURING PREGNANCY AND AFTER CHILDBIRTH (LITERATURE REVIEW)	
21.	<i>Tsysar Yu. V., Yuzvyk I. S.</i>	147
	MONOZYGOTIC MULTIPLE PREGNANCY	
22.	<i>Tsysar Yu. V., Zubchyk M. O.</i>	152
	WOMEN'S REPRODUCTIVE HEALTH IN THE PERIOD OF COVID-19	
23.	<i>Tsysar Yu. V., Helich K. R.</i>	159
	FEATURES OF PREGNANCY AND CHILDBIRTH IN WOMEN WITH NEUROMUSCULAR DISORDERS: A LITERATURE REVIEW	
24.	<i>Tsysar Yu., Tsap M.</i>	164
	VAGINAL CANDIDOSIS: MODERN TACTICS OF DIAGNOSIS, MONITORING AND MANAGEMENT	

25.	<i>Tsysar Yu. V., Smoliak I. A.</i>	170
	THE INFLUENCE OF ADIPOSE TISSUE HORMONES ON THE DEVELOPMENT OF PREGNANCY COMPLICATIONS IN OBESE WOMEN	
26.	<i>Tsysar Yu. V., Vivcharyk T. R.</i>	180
	DIABETES AND PREGNANCY	
27.	<i>Volik O. D., Tsysar Yu. V.</i>	189
	RELEVANCE OF THE APPLICATION OF PHYSICAL EXERCISES IN POSTPARTUM REHABILITATION	
28.	<i>Vyhnanchuk V., Tsysar Yu.</i>	198
	ARTERIAL HYPERTENSION IN PREGNANT WOMEN (OVERVIEW OF MODERN LITERATURE SOURCES)	
29.	<i>Богоніс А. М.</i>	205
	АНАЛІЗ ПОЗИТИВНИХ ТА НЕГАТИВНИХ ЕФЕКТІВ ФТОРИДІВ НА СТАН ЗУБІВ ТА ЗАГАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ	
30.	<i>Гошовська А. В., Галак Ю. А.</i>	211
	ОСОБЛИВОСТІ ДІАГНОСТИКИ ГІПЕРПРОЛАКТИНЕМІЧНОГО ГІПОГОНАДИЗМУ	
31.	<i>Дзиза А. В., Воюцька Є. В., Наумова В. Ю.</i>	216
	ГІГІЄНА НАВУШНИКІВ ТА ЇЇ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК З РОЗВИТКОМ ІНФЕКЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	
32.	<i>Камінська М. О., Бутрій М. В., Бутрій В. В., Сулейманова Айнур</i>	220
	<i>Іслам кизи</i> КІНЕЗИОТЕЙПУВАННЯ, ЯК МЕТОД ЛІКУВАННЯ ПРИ ПОШКОДЖЕННЯХ ЗВ'ЯЗОК ГОМІЛКОВО-СТУПНЕВОГО СУГЛОБУ У ДІТЕЙ	
33.	<i>Костиря М. І., Баусов Є. О.</i>	224
	ОЦІНКА ЧАСТОТИ ВИНИКНЕННЯ ПОБІЧНИХ РЕАКЦІЙ НА ТЛІ ЗАСТОСУВАННЯ АНАЛЬГЕТИКІВ ТА АНЕСТЕТИКІВ СЕРЕД ВІЙСЬКОВИХ ТА ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ	
34.	<i>Ліщук К. О., Цисар Ю.</i>	229
	УСКЛАДНЕННЯ ТА ВПЛИВ НА ПОДАЛЬШЕ ЗДОРОВ'Я ЖІНКИ РАННЬОЇ ВАГІТНОСТІ	
35.	<i>Насретдинова М. Т., Набиев О. Р.</i>	235
	МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ КОСТНЫХ СТРУКТУР ЧЕЛЮСТИ ПРИ ПРИМЕНЕНИИ СИНТЕТИЧЕСКОГО МАТЕРИАЛА	
36.	<i>Насретдинова М. Т., Хайитов А. А.</i>	247
	СОСТОЯНИЕ НОСОГЛОТКИ У ДЕТЕЙ С ВРОЖДЕННОЙ РАСЩЕЛИНОЙ НЕБА В САМАРКАНДСКОМ РЕГИОНЕ	
37.	<i>Насретдинова М. Т., Шадиев А. Э.</i>	252
	СОСТОЯНИЕ ЛОР ОРГАНОВ У ДЕТЕЙ С ВРОЖДЕННОЙ ПАТОЛОГИЕЙ ГУБЫ И НЕБА	

38. **Пономаренко О. В., Кучеренко Б. Ю., Бітчук М. Д.** 264
 ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ КАЛЬГРАНУЛІНУ С
 (S100A12) ЯК РАННЬОГО ДІАГНОСТИЧНОГО МАРКЕРА
 ІНФАРКТУ МІОКАРДА
39. **Ходаківська С. П., Гранатюк Ю. В.** 267
 НАСЛІДКИ ГІПОКСИЧНО-ІШЕМІЧНОЇ ЕНЦЕФАЛОПАТІЇ –
 СПОСТЕРЕЖЕННЯ В КАТАМНЕЗІ. (ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ І
 ВЛАСНІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ)

TECHNICAL SCIENCES

40. **Danylyk V., Lytvyn V.** 273
 MILITARY DATA PROCESSING SYSTEM TO HELP
 COMMANDERS OF TACTICAL UNITS
41. **Dmytriv A., Lytvyn V.** 277
 THE IMPORTANCE OF A DECISION SUPPORT SYSTEM FOR
 TREE CARE
42. **Hrytsiv B., Shpakova H.** 281
 TECHNOLOGY OF INJECTION OF PIPE-CONCRETE PILES
 UNDER EXISTING BUILDINGS
43. **Kadyrova Z. R., Anvarov Akbarjon Baxrom o'g'li** 286
 HIGH-SILICA RESOURCES OF UZBEKISTAN AS A RAW
 MATERIAL SOURCE FOR OBTAINING HIGH-PURE GLASSES
44. **Markov V.** 289
 ANALYTICAL REVIEW OF THE DEVELOPMENT OF METHODS
 OF MINTING COINS AND MEDALS
45. **Zmaha Ya., Sobotnitska O.** 298
 PROCEDURE FOR ORGANIZING TRAINING OF DIFFERENT
 GROUPS OF THE POPULATION REGARDING ACTIONS IN
 EMERGENCY SITUATIONS
46. **Босий М. В., Боса О. А., Лисенко А. Я., Мануйлович А. В.,** 303
Бєльченков Є. В., Шевченко О. А., Герасименко І. О.
 ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ ЦИКЛУ ТЕПЛООВОГО НАСОСА
 «ГРУНТ-ВОДА»
47. **Ващенко А. В., Мішин М. С., Кузьменко А. І.** 309
 ОРГАНІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ АВТОБУСНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ З
 УКРАЇНИ ДО ЧОРНОГОРІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
48. **Гаврилов Т. М.** 317
 ПРОДУКЦІЯ “СХЕМОТЕХНІЧНОЇ” РЕВОЛЮЦІЇ
49. **Дехтяренко А. Ю., Новицька А. А.** 319
 ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ ГОЛОДУВАННЯ
50. **Коваленко О. І., Кирийчук Д. Л.** 323
 РОЗРОБЛЕННЯ ОНЛАЙН-СЕРВІСУ FILMREMINDER
51. **Крук Р. А., Демків Л. І.** 326
 СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ВИМОГАМИ ДЛЯ ВЕЛИКИХ
 ІТ-ПРОЕКТІВ

52. *Любарська Д. А., Максимчук О. С.* 333
 ВИКОРИСТАННЯ ГВИНТОКРИЛІВ В ЦИВІЛЬНІЙ АВІАЦІЇ
53. *Тира М. А., Дейнеко Ж. В.* 338
 ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМ ДЛЯ
 ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ НАСТІЛЬНИХ ІГОР
54. *Цибулевський Ю. Є., Синяк Б. А.* 345
 ДОСЛІДЖЕННЯ КОНСТРУКЦІЇ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ
 ЗАСТОСУВАННЯ РЕЛЕЙНИХ ЗАХИСТІВ ВІД ДУГОВИХ
 КОРОТКИХ ЗАМИКАНЬ
55. *Шановал Н. В., Русакова Л. О.* 349
 МЕТОДИ ВІДСТЕЖЕННЯ ЛЮДИНИ В ВІДЕОПОТОЦІ

ARCHITECTURE

56. *Гудим М. С., Кононенко Г. Ю., Ізбаш Ю. М.* 352
 ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ВТОРИННОЇ СИРОВИНИ В
 АРХІТЕКТУРІ
57. *Калмикова М. Р., Кононенко Г. Ю., Сємякін Г. В.* 355
 РОЗВИТОК ВИСОТНОЇ АРХІТЕКТУРИ В МІСТОБУДУВАННІ
58. *Кононенко Г. Ю., Кушнір М. В.* 358
 АРХІТЕКТУРНЕ ОСВІТЛЕННЯ МІСТА ТА ЙОГО
 ПЕРСПЕКТИВИ
59. *Краснікова К. С., Кононенко Г. Ю., Ізбаш М. Ю.* 362
 ПЕРВИННІ ТА ВТОРИННІ ФУНКЦІЇ В АРХІТЕКТУРІ ТА
 МІСТОБУДУВАННІ
60. *Крючкова А. А., Кононенко Г. Ю., Сємякін Г. В.* 367
 ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПЕРЕВАГИ ВИКОРИСТАННЯ 3D-ДРУКУ У
 БУДІВНИЦТВІ

PEDAGOGICAL SCIENCES

61. *Badogina L. P., Vakulenko L. I., Obolonska O. U., Samsonenko S. V.* 369
 MODERN REALITIES OF HIGHER MEDICAL EDUCATION.
 TEACHING OF THE DISCIPLINE "PEDIATRICS" IN THE FIFTH
 YEAR OF EDUCATION: EXPERIENCE OF THE DEPARTMENT OF
 PEDIATRICS 2 OF DNIPRO STATE MEDICAL UNIVERSITY
62. *Baranova L.* 374
 SPECIFICS AND MAIN COMPONENTS OF THE CONCEPT OF
 CROSS - CULTURAL LEARNING
63. *Shamanska O. I.* 382
 THE MODEL OF ADULT EDUCATION DEVELOPMENT IN
 UKRAINE
64. *Боженова І.* 387
 УПРОВАДЖЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДІ
 ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: АДАПТАЦІЯ ДО ЗМІН
65. *Воробйова В. В., Кисличенко В. А.* 398
 ПОДОЛАННЯ МІНІМАЛЬНИХ ДИЗАРТРИЧНИХ РОЗЛАДІВ

66. *Дите Л. А., Салюкова К. Р.* 404
МУЗЫКАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В
КОНТЕКСТЕ ЦЕЛОСТНОГО ВОСПРИЯТИЯ ФЕНОМЕНА
МУЗЫКИ
67. *Єрох О. О.* 414
ПЕДАГОГІЧНІ ВИКЛИКИ 2020-2022 Н. Р.: ПРОБЛЕМИ ТА
СПОСОБИ ЇХ ВИРІШЕННЯ
68. *Єфименко Л. М., Биндас Є. Є., Отич Г. О.* 418
НАВЧАННЯ ДІТЕЙ РОЗПОВІДІ З ВЛАСНОГО ДОСВІДУ ЯК
ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ
69. *Захарова Г. Б., Кирпа К. В.* 422
ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ
ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ
70. *Косиченко В. А., Малько В. О.* 430
ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПОЧЕРКУ ЗДОБУВАЧІВ
СПЕЦІАЛЬНОСТІ 024 ХОРЕОГРАФІЯ
71. *Кривошея Т. М., Низовець Г. С.* 440
ШЛЯХИ ВИКОРИСТАННЯ «КОЛЬОРОВИХ ЧИСЕЛ»
КЮЇЗЕНЕРА В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЕЛЕМЕНТАРНИХ
МАТЕМАТИЧНИХ УЯВЛЕНЬ
72. *Луців С. І., Костів Т. В.* 446
МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОГО
КРУГОЗОРУ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ
73. *Малєєва Т. Є.* 449
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІНШОМОВНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ У ВИКЛАДАННІ
ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ
74. *Меланко О. С., Чаус Д. В.* 456
СУЧАСНІ НАПРЯМКИ ПРАКТИЧНОЇ ТА ТЕОРЕТИЧНОЇ
ОСВІТИ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА
75. *Павлик О. А., Соколова Н. В.* 460
МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ТВОРЧИХ ВПРАВ І
ЗАВДАНЬ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗАСОБОМ
ВИКОРИСТАННЯ ОНЛАЙН - ЗАСТОСУНКІВ
76. *Павлик О. А., Шляпець О. М.* 467
МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ ЗА
ДОПОМОГОЮ МЕДІАТЕКСТІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ
МОВИ У 3 КЛАСІ
77. *Паришук С. М., Клітна Ю. В.* 471
СУЧАСНИЙ УРОК В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ НУШ
78. *Перебейнос В. Б., Пакулин С. Л., Феклистова И. С.,
Пакулина А. С.* 477
СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ АНТРОПОМЕТРИЧЕСКИХ И
ФУНКЦИОНАЛЬНЫХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ДЗЮДОИСТОВ-
ВETERANOV

79. **Сапицька О. І.** 488
ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ. ВИКОРИСТАННЯ
ПРЕЗЕНТАЦІЇ, ХМАРИ СЛІВ, «LEARNINGAPPS», GOOGLE
ФОРМИ
80. **Слободяник І. С.** 492
ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В РОЗУМОВОМУ
ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ
ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
81. **Стоян О. Ю., Савельєва Н. М., Томіліна Т. В.** 497
ДОСВІД ВИКЛАДАННЯ РОЗДІЛУ «НЕЙРОГЕННІ ХВОРОБИ
ОБЛИЧЧЯ І ЩЕЛЕП» ІНТЕРНАМ-СТОМАТОЛОГАМ В
УМОВАХ ВІЙНИ
82. **Титаренко В. В.** 503
СТВОРЕННЯ ДИЗАЙНЕРСЬКИХ ПРОЕКТІВ У ГРАФІЧНИХ
РЕДАКТОРАХ
83. **Ульянова В. С., Гончаров М. О., Рясіна С. О.** 511
ПРОБЛЕМА УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ
МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО
МИСТЕЦТВА З ВИКОРИСТАННЯМ ТЕАТРАЛЬНОГО
МИСТЕЦТВА У ВИХОВНІЙ ПРАКТИЦІ
84. **Шапочка К. А., Залозна А. А.** 519
ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ У ПРОВЕДЕННІ
СУЧАСНИХ УРОКІВ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ НУШ
85. **Щербатюк І. С., Онищенко І. В.** 523
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ
КУЛЬТУРИ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗАСОБОМ ІНТЕЛЕКТ-КАРТ

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

86. **Власенко О. О.** 530
СПЕЦИФІЧНІСТЬ ВПЛИВУ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ НА
ФАХОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ МЕНЕДЖЕРА
87. **Євтушенко К. В., Макаренко Н. М.** 535
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГЕНДЕРНОЇ НЕРІВНОСТІ
88. **Колодяжна А. В., Короткова П. М.** 540
ТРИВОЖНІСТЬ ЯК ВЛАСТИВІСТЬ ОСОБИСТОСТІ
89. **Лісовенко А. Ф., Меліхова М. Б.** 545
ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ПІДЛІТКОВОЇ АГРЕСИВНОСТІ
90. **Луцишина В.** 554
ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА МОЛОДЬ
91. **Медінцов І. В.** 559
ВАЖЛИВІ АСПЕКТИ ПОЛІПШЕННЯ УСВІДОМЛЕНОСТІ
(MINDFULNESS) ОСОБИСТОСТІ

92. *Стебельська О. Л., Самара О. Є.* 564
ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ТРИВОЖНОСТІ У ЖІНОК
СЕРЕДНЬОГО ВІКУ

93. *Туриніна О. Л., Лисенко Л. О.* 571
СТРАТЕГІЇ РОБОТИ В ГЕШТАЛЬТ-ТЕРАПІЇ

SOCIOLOGICAL SCIENCES

94. *Лук'янченко А. В., Демочко Г. Л.* 581
ПРОБЛЕМА ВИБОРУ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СЕРЕД
МОЛОДІ, БЕЗПОСЕРЕДНЬО СІМ'Ї ТА КАР'ЄРИ

95. *Мільяченко М., Ядловська О. С.* 585
ПРИЧИНИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ
ПРАЦІВНИКІВ ЮРИДИЧНОЇ ГАЛУЗІ

JOURNALISM

96. *Бакай Р. Р., Бердак Х. М.* 591
СПЕЦИФІКА ВИСВІТЛЕННЯ ТА МЕТОДИ ПОДАЧІ
ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕМАТИКИ У ОНЛАЙН-ВИДАННІ
"УКРАЇНСЬКА ПРАВДА"

97. *Вареник Н. А., Ковач Г. І.* 595
ВИСВІТЛЕННЯ СОЦІОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В
АНАЛІТИЧНИХ МАТЕРІАЛАХ

98. *Присяжний М. П., Війтович Т. Я.* 600
ПЕРЕВАГИ І НЕДОЛІКИ ПОДАЧІ ІНФОРМАЦІЇ ДЛЯ
ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: УКРАЇНСЬКИЙ І ЗАКОРДОННИЙ
ДОСВІД

ART

99. *Harkavenko M. S., Poluden L. I.* 604
STIMULATION OF ARTISTIC AND FIGURATIVE THINKING IN
CREATING ANIMATED IMAGES

100. *Бугаєць Н. А., Мілінчук Л. А.* 608
ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ВИДОВИЩНОСТІ У ЗМАГАЛЬНИХ
КОМПОЗИЦІЯХ ВИДАТНИХ ВИКОНАВЦІВ
ЛАТИНОАМЕРИКАНСЬКОГО СЕКВЕЮ

101. *Колеснікова А. О.* 616
ЦИРКІЗАЦІЯ ШОУ ТА АРТ-ПРОЄКТІВ В КОНТЕКСТІ
РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ РЕЖИСУРИ НА
ПРИКЛАДІ ЦЕРЕМОНІЇ ВІДКРИТТЯ КІНОФЕСТИВАЛЮ
"ХАРКІВСЬКИЙ БУЗОК"

102. *Пінчук О. І., Отенко А. Є.* 620
СПЕЦИФІКА РЕАЛІЗАЦІЇ ХУДОЖНІХ ПРИЙОМІВ
КОМПОЗИЦІЇ В ХОРЕОГРАФІЧНИХ ПОСТАНОВКАХ
ТАНЦЮВАЛЬНОГО ШОУ «THE ROYAL FAMILY: VIRTUAL
EXPERIENCE»

103. *Толошняк Н. А., Хабайлюк Х.* 627
ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИКИ У РЕАЛІЯХ
СЬОГОДЕННЯ

HISTORICAL SCIENCES

104. *Поцулко О. А., Макарова А. Є.* 632
УКРАЇНСЬКА ПРАКТИКА ФАКТЧЕКІНГУ В УМОВАХ
СУЧАСНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ

CULTUROLOGY

105. *Болдирєва А. О., Демочко Г. Л.* 641
УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА VS ВІЙСЬКОВА АГРЕСІЯ: АСПЕКТИ
ПРОТИСТОЯННЯ
106. *Вольтобрісов А. В., Ядловська О. С.* 644
СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ДІАСПОРА В КАНАДІ: ДІЯЛЬНІСТЬ
ТА ОРГАНІЗАЦІЇ
107. *Джаним А. С., Ядловська О. С.* 649
ШТРИХИ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКИХ БОЙКІВ
108. *Князєва Т. М.* 654
НАЦІОНАЛЬНІ ПРИРОДНІ ПАРКИ ТА ВІЙНА: ЗАГРОЗИ
ЗНИЩЕННЯ ТА НОВІТНІ ВИКЛИКИ – ЕКОЛОГО-
КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ (НА ПРИКЛАДІ НПП
«МЕОТИДА» ДОНЕЦЬКА ОБЛ.)
109. *Сидоренко Л. В.* 659
ЕФЕКТИВНІ ФОРМИ РОБОТИ ВІЙСЬКОВИХ МУЗЕЇВ
ІСТОРИЧНОГО ПРОФІЛЮ У ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ (НА ДОСВІДІ ООС (АТО))

POLITICAL SCIENCES

110. *Воробйов О. В.* 669
ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ВИКОНАВЧОГО
ПРОВАДЖЕННЯ В ІЗРАЇЛІ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ
111. *Заячук А. М., Рудніцький О. М.* 674
УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ У ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОМУ
ДИСКУРСІ УГОРЩИНИ У 2022 РОЦІ

PHILOLOGICAL SCIENCES

112. *Yancheva Radostina Georgieva* 679
WAS HIPPOCRATES THE FIRST TO DESCRIBE LEAD
POISONING
113. *Булавіна О. Є.* 684
УТВОРЕННЯ НЕОЛОГІЗМІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ В
СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

114. **Колесник А. В.** 690
НАТУРАЛІСТИЧНІ РИСИ В НОВЕЛІ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ
«ЗБЕНТЕЖЕНА ВЕЧЕРЯ (РІЗДВЯНА ПРИГОДА)»
115. **Стеценко В. В., Ільєнкова В. В.** 697
ПОНЯТТЯ ЛЕКСИЧНОЇ НЕОЛОГІЇ МЕТАМОВИ
ІТ-ТЕХНОЛОГІЙ
116. **Шулінова Л. В., Бацмай О. В.** 702
ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНИЙ РЕСУРС МОВНО-
ВИРАЖАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ЗВЕРНЕНЬ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ
ВОЛОДИМИРА ЗЕЛЕНСЬКОГО

PHILOSOPHICAL SCIENCES

117. **Воропаєва Т. С., Авер'янова Н. М.** 707
РОЛЬ УКРАЇНОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПОДОЛАННІ
НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ
118. **Скринник З. Е.** 718
ЧОМУ РОСІЙСЬКІ ВІЙСЬКОВІ РОЗСТРІЛЯЛИ МУЗЕЙ
ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ?
119. **Скринник М. А., Фльорко Л. Я.** 726
КОНТРОВЕРСІЙНІСТЬ ІНДИВІДУАЛЬНОГО БУТТЯ У
ТВОРЧОСТІ Г. СКОВОРОДИ ТА А. ШОПЕНГАУЕРА
120. **Якіб'юк Ю. Ю., Вітер О. А., Панських Р. І.** 736
ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ РЕЛІГІЇ НА СУЧАСНИЙ СВІТ У
КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

ECONOMIC SCIENCES

121. **Peng Xinge** 745
ANALYSIS ON CONSUMER SERVICES IN THE ECONOMY
122. **Savchenko V. Yu.** 751
SIMULATION OF BUSINESS PROCESSES OF THE OIL AND FAT
MANUFACTURING ENTERPRISES
123. **Андросова О. Ф., Хмельковська А. В.** 757
ВІЙСЬКОВІ ОБЛІГАЦІЇ – ДІЄВИЙ ІНСТРУМЕНТ ПІДТРИМКИ
УКРАЇНИ
124. **Богацька Н. М., Ветушинська В. О.** 762
ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ
ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВА
125. **Богацька Н. М., Обревко Р. В.** 767
ПЛАНУВАННЯ ДОХОДІВ ПІДПРИЄМСТВА
126. **Гаврилюк І. І.** 772
ТРЕНДИ ІНТЕРНЕТ-МАРКЕТИНГУ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ
ІНСТРУМЕНТ ПІДПРИЄМСТВА
127. **Гуторов А. О.** 779
КООПЕРАТИВНИЙ БАЗИС ФОРМУВАННЯ АГРАРНОГО
УСТРОЮ

128. *Дідківська О. Г., Горемикіна Ю. В., Котенко Т. М.* 782
СТАНОВИЩЕ ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВИХ
КОНФЛІКТІВ
129. *Добровольська Н. В., Гоменюк А. О.* 791
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ ЗА
ДОПОМОГОЮ ІТ ТЕХНОЛОГІЙ
130. *Забурмеха Є. М., Петришин А. В.* 797
ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ПІД ЧАС ВІЙНИ
131. *Задоя В. О., Фоменко О. Р.* 803
РОЗВИТОК МАРКЕТИНГОВОГО УПРАВЛІННЯ ЗАЛІЗНИЧНОГО
ТРАНСПОРТУ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ
132. *Миськів Л. П., Прокопенко А. О.* 807
СУЧАСНИЙ СТАН ОБЛІКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИТРАТ
ВИРОБНИЦТВА ТА ВИХОДУ ПРОДУКЦІЇ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР
133. *Мірзоєва Т. В., Попченко Н. А.* 813
ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА ХЛІБОБУЛОЧНИХ
ВИРОБІВ В УКРАЇНІ
134. *Никольский А. А., Пакулина А. С.* 821
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ УПРАВЛЕНИЯ ПРОЕКТАМИ ПРИ
ПРИНЯТИИ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ ПО
ИСПОЛЬЗОВАНИЮ ЗЕМЕЛЬНЫХ УЧАСТКОВ МЕГАПОЛИСА В
УСЛОВИЯХ ДИНАМИЧНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ ПРАВИЛ
ЗЕМЛЕПОЛЬЗОВАНИЯ И ЗАСТРОЙКИ
135. *Паламарчук Д. М.* 831
УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ВИРОБНИЧО-КОМЕРЦІЙНОГО
ПІДПРИЄМСТВА В КОНТЕКСТІ МАРКЕТИНГОВОЇ КОНЦЕПЦІЇ
136. *Панченко О. М., Рудик Є. М.* 838
СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ВИПЛАТ ПРАЦІВНИКАМ НА
ПІДПРИЄМСТВІ
137. *Паршин В. В.* 842
ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА ПЛАНУВАННЯ ВИРОБНИЦТВА
НА ПІДПРИЄМСТВІ
138. *Прокопенко О. Ю.* 850
ТЕСТУВАННЯ СИСТЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ
ПІДПРИЄМСТВА
139. *Савченко М. В., Глушко Л. В.* 858
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ЦІНОВОЮ
ПОЛІТИКОЮ АГРОПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА
140. *Слесар Т. М., Данілочкіна Н. О.* 864
ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ
141. *Тагиева Гюльнара Адиль кызы, Салыева Валида Иса кызы,
Мамедова Марифа Зейлим кызы* 872
РОЗНИЧНИЙ ТОВАРООБОРОТ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ І
ЗАКОНОМЕРНОСТІ ЕГО РОЗВИТТЯ

142. **Фатюха Н. Г., Фесик Я. А.** 876
 АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ БАЗИ МІСЦЕВИХ
 БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ ЗА 2019-2021 РОКИ
143. **Хохлова Т. Ю.** 883
 СТАРТАПИ ЯК ПРИКЛАД АКТУАЛЬНОЇ ТА ЕФЕКТИВНОЇ
 СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
144. **Ярмола А. О.** 893
 БІЗНЕС-ЛІДЕРСТВО В УПРАВЛІННІ КОМПАНІЄЮ. НАВИЧКИ
 ЕФЕКТИВНИХ ЛІДЕРІВ

LEGAL SCIENCES

145. **Журавльов В. Д., Перунова О. В.** 900
 ЗАСТОСУВАННЯ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В
 УКРАЇНІ ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ
146. **Заснов І. О., Іванова О. М.** 910
 НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ
 ДОГОВОРІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ
147. **Іванова О. М., Богданова М. В.** 917
 ПРОБЛЕМАТИКА ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ
 ВЛАСНОСТІ НА ТОРГОВУ МАРКУ
148. **Солдатенко О. А., Завальнюк К. А.** 925
 СУДОВИЙ РОЗГЛЯД ЯК ГАРАНТІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ
 ПРОКУРАТУРИ ЗА ДОТРИМАННЯМ ПРАВ ЛЮДИНИ В
 УКРАЇНІ
149. **Солдатенко О. А., Каргапольцев І. В.** 932
 ДОРУЧЕННЯ ЯК ФОРМА ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО
 РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ У
 КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ
150. **Таволжанська Ю. С.** 936
 ЗІВАЛТУВАННЯ, ПОВ'ЯЗАНЕ ІЗ ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ,
 ЯК ФОРМА КАТУВАННЯ: ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

AGRICULTURAL SCIENCES

УДК 633.52:631.5

ВПЛИВ ІНОКУЛЯЦІЇ НАСІННЯ БІОЛОГІЧНИМИ ПРЕПАРАТАМИ НА ПРОДУКТИВНІСТЬ СОЇ

Леонтюк Ірина Борисівна

к.с.-г.н., доцент

Литвиненко Тимур Романович,

Кецкало Богдан Ігорович

студенти

Уманський національний університет садівництва

м. Умань, Україна

В статті наведено результати досліджень з вивчення впливу інокуляції насіння біологічними препаратами на схожість насіння, показники висоти, кількість бобів та бульбочок і врожайність сортів сої різних груп стиглості. Застосування біологічного препарату Біокомплексу АТ сприяло отриманню приросту врожаю 9–10 %.

Ключові слова: соя, інокуляція, біологічні перпарати, схожість, висота рослин, кількість бульбочок, урожайність.

Соя є основним джерелом продовольчого білка та важливим фактором росту економіки багатьох країн світу. Від її виробництва залежить стабілізація землеробства, ліквідація дефіциту білка, поповнення ресурсів жирів, підвищення врожайності інших культур, оскільки соя збагачує ґрунт азотом [1, с. 42].

Важливим елементом технології вирощування сої є застосування біопрепаратів виготовлених на основі активних штамів бульбочкових бактерій. Інокуляція насіння є не тільки екологічно безпечним, а й економічно вигідним

прийомом у вирощуванні сої, який підвищує ефективність фіксації молекулярного азоту, покращує умови росту і розвитку рослин, їх продуктивність та якість насіння. Тому, вивчення впливу біопрепаратів на продуктивність сортів сої є актуальним питанням [2, с. 255, 3, с.139].

Застосування високоефективних штамів бульбочкових бактерій у симбіозі з сучасними сортами сої підвищує їх продуктивність на 10–30 % і збільшує вміст білка в зерні на 2–6 % [4, с. 40]. Крім цього, засвоєний за допомогою бульбочкових бактерій і накопичений соєю азот позитивно впливає на продуктивність наступних культур сівозміни, дає змогу скоротити виробничі витрати на азотні добрива. Попри важливість цього питання в Україні тільки 10–15 %, а в окремі роки до 20% насіння бобових культур, в основному сої, інокують препаратами на основі бульбочкових бактерій.

Метою досліджень було встановити вплив інокуляції насіння біологічними препаратами Ризогумін та Біокомплексом АТ на формування продуктивності сортів сої різних груп стиглості.

Нашими дослідженнями встановлено, що польова схожість насіння сої становила 80,1– 83,2%. Найменшою вона була в необроблюваному препаратом контрольному варіанті – 80,1–80,8 %. При обробці насіння біологічними препаратами вона істотно збільшувалась на 2,2–2,5 %.

Встановлено, що під час наливу насіння застосування біопрепаратів сприяло збільшенню висоти рослин. Так, середня висота рослин у ранньостиглого сорту Романтика в контрольному варіанті складала 60,1 см, при обробці насіння Ризогуміном та Біокомплексом АТ висота рослин сої в даному сорту зростала до 77,9 та 79,1 см. Визначаючи висоту рослин сої у середньораннього сорту Ромашка нами встановлено, що даний показник змінювався в інтервалі від 89,2 см у контрольному варіанті до 94,9 – 96,2 см в варіанті із інокуляцією насіння.

Елементи структури врожаю, а саме кількість бобів на рослині є сумуючою ознакою кількості бобів на головному стеблі та їх кількості на гілках. Розклавши дану суму на складові елементи ми визначили вклад кожної

із них в обумовленість результуючої.

У сорту Ромашка кількість бобів на гілках була найбільша і складала 4,84 шт. в контролі та 5,68-5,73 шт. в варіанті із обробкою насіння Ризогуміном та Біокомплексом АТ. В середньораннього сорту Романтика кількість бобів на гілках становила 2,75 – 3,37 шт., залежно від варіанту.

Важливим показником ефективності дії біопрепаратів є їх вплив на кількість бульбочок. Відомо, що фіксація азоту бульбочковими бактеріями сої і надходження його в рослину найбільш інтенсивно відбуваються під час цвітіння, формування і росту бобів.

Дослідженнями встановлено, що кількість бульбочок була найменшою у контрольному варіанті і суттєво збільшувалась за інокуляції насіння. Так, у фазі цвітіння вона підвищилась у сорту Романтика на 8,2–8,9 шт., а в сорту Ромашка на 9,5–9,7 шт./рослину.

Мікробіологічні препарати забезпечують підвищення врожайності за рахунок інтенсифікації процесів азотфіксації, фосформобілізації, продукування фітогормонів, збільшення ступеня засвоєння рослинами мінерального азоту. Встановлено, що врожайність сої сорту

Романтика складала 14,4–15,7 т/га, Ромашка – 19,1–20,5 т/га. Застосування бактеріальних препаратів сприяло істотному збільшенню цього показника. Так, у сорту Романтика приріст урожаю був на рівні 0,06–0,13 т/га, у сорту Ромашка – 0,14–0,18 т/га.

Таким чином, інокуляція насіння біологічними препаратами має істотний вплив на польову схожість насіння сої, обробка насіння біологічними препаратами збільшувала даний показник на 2,2–2,5 %. Біопрепарати Ризогумін та Біокомплекс АТ також сприяють активному росту рослин сої та збільшенні кількості бобів.

Симбіотична активність бульбочок спостерігалася в рослини обох сортів, з перевагою середньостиглого сорту. Вищу врожайність сортів сої забезпечував біопрепарат Біокомплекс АТ – 2,34 т/га (сорт Ромашка) і 2,04 т/га (сорт Романтика), приріст урожаю на рівні 9 і 10 % відповідно.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

1. Бабич А., Побережна А. Соя – головна білково-олійна культура світового землеробства // Пропозиція. – 2000. – № 4. – С. 42–43.
2. Волкогон В. В., Штанько Н. Т., Сальник В. П. Ефективність нового біологічного препарату ризогумін для сої. Селекція і насінництво. 2005. № 90. С. 254–260.
3. Оліфірович В. О. Вплив біопрепаратів на урожайність рослин сої в умовах південної частини Лісостепу західного. Корми і кормовиробництво. 2016. Вип. 82. С. 138–140.
4. Моргун В., Коць С. Бактеризація посівного матеріалу бобових. Пропозиція. 2007. № 2. С. 40–41.

ІННОВАЦІЇ ОБРОБІТКУ ҐРУНТУ

Панчук Віктор Іванович

викладач, агроном

Грицівське вище професійне училище №38

смт. Гриців, Україна

Аграрний сектор займає особливо важливе значення в стабілізації та розвитку економіки України. Але традиційні методи ведення сільськогосподарського виробництва, використання морально- і фізично зношеної техніки та обладнання, застарілих високо витратних й енергомістких агротехнологій не можуть забезпечити конкурування підприємств на мікро - та макрорівнях. В роботі описуються сучасні технології обробітку ґрунту. Незважаючи на значну кількість досліджень у напрямку скорочення витрат енергії на основний обробіток, питання залишається актуальним.

Витрати пального на обробіток ґрунту можуть сягати 25-35% загальних витрат на технологічні процеси, що може бути зменшено за рахунок використання безвідвального рихлення комбінованими чизельними глибокорозпушувачами.

Ключові слова: чизельна технологія, обробіток ґрунту, ресурсозберігаючі технології, ґрунтозахисні технології.

Основним засобом сільськогосподарського виробництва, продуктів споживання та сировини для переробної галузі є ґрунт. Він сформувався завдяки довготривалому впливу на материнську ґрунтову породу клімату, рельєфу, рослин, тварин і діяльності людини. Фізичні властивості ґрунту тісно пов'язані з основними процесами, що проходять у ньому. Тверда частина є основою у вивченні структури його складу і властивостей. У ґрунті об'ємне співвідношення між твердою, рідкою та газовою фазами безперервно змінюється. Це зумовлено його зволоженням і підсиханням у результаті чого

ґрунт набухає та осідає, а також проведенням обробітку та його ущільненням.

Довготривала експлуатація ґрунту агровиробниками і застосуванням різних агротехнічних засобів призвела до суттєвих змін його властивостей. Екстенсивне використання ґрунту, як засобу виробництва, зумовило значну його деградацію. Особливу актуальність це питання набуває в умовах інтенсивного та тривалого землекористування. Така проблема виникла насамперед через недотримання науково обґрунтованих сівозмін та використання традиційного відвального обробітку.

За довготривалого інтенсивного використання традиційна оранка має негативний вплив на ґрунт, змінюючи його агрегатний склад, значні втрати гумусу та погіршення фізичних властивостей ґрунту. До зменшення запасу гумусу призводить традиційна оранка полицевими плугами. До того ж, швидко розкладається активна гумусова частина. Якщо надалі будуть проходити такі негативні процеси і винос поживних речовин із урожаєм не буде компенсований науково обґрунтованою системою удобрення, то ґрунти деградуєючи стануть просто непридатними для використання в землеробстві. Тому потрібно систематично впроваджувати всі агрозаходи на суттєве зменшення негативного впливу на ґрунт.

Усвідомлення необхідності якісного обробітку, як запоруки високого врожаю і тривалої родючості ґрунту, прийшло у процесі багатовікової хліборобської практики. Відомо, що традиційні полицеві орні обробітки щороку призводять до втрати органічної речовини від 1 до 2 %. Проведення багаторазового орного обробітку, з одного боку, забезпечує знищення бур'янів, а з другого – суттєво погіршує його структуру і спричиняє загальне ущільнення орного горизонту. Це в свою чергу потребує виконання додаткових операцій обробітку ґрунту, що спричиняє збільшенню енерговитрат.

Одним з основних завдань аграрного сектору України є підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва. У сучасних умовах ефективного використання землі, збереження і підвищення родючості ґрунту, забезпечення високих і сталих урожаїв сільськогосподарських культур може

бути здійсненим лише за рахунок дотримання науково обґрунтованих систем землеробства. Важливу роль у досягненні цієї мети відіграє впровадження сучасних енерго- і ресурсозберігаючих технологій. Серед них є стрічкова (strip-till), мінімальна (mini-till) і нульова (no-till) технології обробітку [1, 2].

У 1999 р. технології без обробітку ґрунту були впроваджені у всьому світі, на той час оброблялось по цій технології близько 45 млн. га, у 2003 р. площа угідь зросла до 72 млн. га та до 111 млн. га у 2009 р., що відповідає швидкості приросту 6 млн. га/рік. Найшвидший рівень впровадження спостерігається в Південній Америці, де деякі країни використовують її приблизно на 70% усієї орної площі. Поширення систем без обробітку ґрунту на понад 110 млн. га по всьому світі, коли сукупна площа світових орних земель складає 1407 млн. га, свідчить про можливість їх використання в усіх кліматичних зонах. В Україні, станом на 2016 р., площа орних земель склала 42 млн 726,4 тис. га (70,8% території країни, 6 місце в світі 2,3% світового запасу), перше місце займає Індія з площею 179 млн. га орних земель (60.45% території країни, 9,6 % світового запасу) [3, 4].

Найпоширенішою системою обробітку ґрунту в Україні є відвальна оранка. Це найбільш енергоємна операція та є ерозійно ненебезпечна [4].

З практичної точки зору, витрати енергії на обробіток ґрунту виражаються витратами пального. Питома робота (кДж/м³) під час оранки полиневим плугом складає: на піщаних ґрунтах -30 ± 5 , на важко глинистих - 120 ± 20 ; для чизельних знарядь при тих самих умовах -201774 та 8017710 кДж/м³, що менше в 1,5 рази [5, 6].

При оранці середніх за питомим опором ґрунтів під зернові колосові культури на глибину 20-22 см витрачають близько 14-16 кг/га, а під кукурудзу на глибину 25-27 см 18-20 кг/га дизельного палива. До недоліків полицевого обробітку ґрунту (оранки), крім підвищених витрат праці й коштів, відноситься зменшення щільності ґрунту, яке може призвести до посилення ерозійних процесів. Водною і вітровою ерозією щороку виноситься в середньому 15 т/га родючого шару ґрунту [5, 6].

За визначенням FAO, ресурсозберігаюче землеробство – це підхід до управління агроекосистемами, націлений на ріст і підтримку продуктивності, збільшення прибутку та продовольчої безпеки при збереженні і покращенні стану ресурсного потенціалу і навколишнього середовища [7].

Визначено, що інноваційні ресурсозберігаючі технології дозволяють зменшити загальну кількість технологічних операцій з 11, при існуючій технології, до 9 за Mini-till і до 7 за No-till та Strip-till технологіями [4].

Відмічають, що чизель здійснює принципово інший технологічний процес обробітку ґрунту у порівнянні з плугом, який полягає в розпушуванні без обертання скиби з утворенням незруйнованих гребенів над дном борозни (недоріз скиби).

Глибокорозпушувачі, в складі яких чизельні лапи з плоскими крилами і зубами та спареними зубчастими котками, при роботі на ускладнених ґрунтах України із середніми витратами пального 18 л/га, при глибині роботи 35 см і більше забезпечують якісний показник кришення ґрунту 70-75% [5, 6].

За результатами порівняння собівартості вирощування кукурудзи на зерно при різних технологіях найбільшу собівартість вирощування має існуюча технологія – 2138,01 грн./т. Виробнича собівартість продукції за мінімальною технологією становить 1811,68 грн./т, за нульовою – 1667,34 грн./т., за смуговою технологією – 1628,70 грн./т [2, 6].

Завдяки зменшенню кількості агротехнологічних операцій відбувається зниження трудомісткості виробництва порівняно з традиційною технологією на 17,24 % (0,24 люд-год/т) при Mini-till; на 37,93 % (0,18 люд-год/т) при No-till та на 34,48 % (0,19 люд-год/т) при Strip-till технології. Це в свою чергу дозволяє знизити витрати на оплату праці від 26,12 % до 66,03 % [6, 7].

В свою чергу системи землеробства mini-till і no-till сприяють накопиченню у верхньому шарі ґрунту насіння бур'янів, шкідників і хвороб, створенню його гетерогенної структури і ущільненню, а це спричиняє до зменшення урожайності сільськогосподарських культур на 10-20%, особливо з глибоким (понад 3 м) проникненням кореневої системи (кукурудза, соняшник

та ін.). На противагу цьому завдяки оранці створюється гомогенний (однорідний) шар ґрунту, сприятливий для розвитку кореневої системи і росту рослин [8, 9].

Для збереження родючості ґрунтів, зменшення втрат органічної речовини, покращення інфільтраційних властивостей та зниження проявів вітрової і водної ерозії, перехід від традиційних способів землі обробітку у вигляді полиневої оранки до технологій комбінованого обробітку ґрунту, тобто поєднання полиневого, чизельного і поверхневого обробітку на різну глибину. Інтервал між оранками у 4-5 роки зменшує негативні властивості систематичного полиневого або безполицевого способів обробітку і посилює їх позитивні ознаки. За комбінованої системи обробітку ґрунту покращуються водно-фізичні властивості, будова оброблюваного шару; усувається диференціація орного шару за родючістю; підвищується біологічна активність, що поліпшує поживний режим і фіто-санітарний стан та гумусонакопичення.

Впровадження ресурсозберігаючих та мінімальних технологій обробітку ґрунту, не залежно від своїх процесних особливостей, мають схожі проблеми в адаптації до вітчизняних умов. До їх числа входять: слабка державна підтримка, значна фінансова затратність, необхідність заміни машино-тракторного парку та використання сучасних космічних інформаційних систем.

Тому, задля подолання кризового стану інноваційно-технологічної активності аграрної галузі необхідно: створити інституційно-правову базу впровадження альтернативних методів ведення сільського господарства; зміцнити державну підтримку фундаментальних науково-технічних досліджень; сприяти розвитку аграрної науки та інтелектуального потенціалу АПК; покращити рівень підготовки і кваліфікації працівників аграрної галузі; стимулювати державної фінансової підтримки сільськогосподарських підприємств, зайнятих інноваційною діяльністю; заохочувати інвестування заходів щодо впровадження науково-технічних досягнень у виробництво і реалізацію відповідних програм інноваційної діяльності у сільському господарстві.

Висновки. За результатами проведеного дослідження визначено, що актуальним напрямом розвитку виробництва продукції рослинництва в нинішніх складних економічних умовах та з метою модернізації галузі до сучасних світових тенденцій є запровадження інноваційних ресурсозберігаючих технологій.

Витрати пального на обробіток ґрунту можуть сягати 25-35% загальних витрат на технологічні процеси, що може бути зменшено за рахунок використання безвідвального рихлення комбінованими чизельними глибокородпушувачами.

Описані методи не є «панацеєю», а лише раціональне використання технологій в сільському господарстві зумовлює стабільність урожаїв та мінімізує вплив негативних факторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Божко И. В. Особенности безотвальной полосной обработки почвы. // Агротехника и энергообеспечение: Научно-практический журнал - Орел. - 2014. - №1. – С. 25-30.
2. Інноваційні трансформації аграрного сектора економіки : [монографія] / [Шубравська О. В., Молдован Л. В., Пасхавер Б. Й. та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук О. В. Шубравської; НАН України, Ін-т. екон. та прогноз. К., 2012. – 496 с.
3. Татибер Й. Strip-till – вирішення проблеми?! / Й. Татибер // Практичний посібник аграрія. – 2012. – № 3 (44). – С. 94-96.
4. Інноваційні ресурсозберігаючі технології: ефективність в умовах різного фінансового стану агроформувань: [монографія] / За ред. Професора Г.Є. Мазнева. – Харків : Вид-во «Майдан», 2015. – 592 с.
5. Амбросов В. Я. Ресурсозберігаючі технології – напрям підвищення ефективності виробництва / В. Я. Амбросов // Вісник ХНТУСГ. Економічні науки. – 2010. – № 105. – С. 3-12.
6. Food and Agricultural Organization of the United Nations [Electronic

resource] / Official site. – Access mode: <http://www.fao.org/>.

7. Агафонов, Е. В. Применение комплексных удобрений и азотной подкормки в посевах озимой пшеницы / Е. В. Агафонов, М. В. Максименко // Земледелие. – 2012. – № 7. – С.16-17.

8. Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституціональний аспект [монографія] / П. Т. Саблук, О. Г. Шпикуляк, Л. І. Курило. – К. : ННЦ ІАЕ, 2010. 706 с.

9. Chekaev, N. The economic efficiency of the No-till technology by the example of spring wheat / N. Chekaev, A. Kuznetsov // Russian Agricultural Economic Review. – 2015. – 2(2). – 95-104.

VETERINARY SCIENCES

УДК 636.1:611.32

МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ БУДОВИ СЛИЗОВОЇ ОБОЛОНКИ ЯЗИКА СВИНЕЙ

Плюта Лариса Василівна

доцент, кандидат ветеринарних наук
кафедри анатомії, нормальної та патологічної фізіології,
Сумський національний аграрний університет
м. Суми, Україна

Анотація. В статті було розглянуто морфологічна та анатомічна будова слизової оболонки язика свиней. У дослідженні використовувалися загальновідомі комплексні класичні морфологічні та анатомічні методи експериментальних досліджень. Визначені видові анатомічні особливості будови слизової оболонки язика свиней. Макроскопічно язик це рухливий м'язовий орган, розташований на дні ротової порожнини, з усіх боків вкритий міцною слизовою оболонкою, яка представлена багатошаровим плоским зроговілим епітелієм. На вентральній та бічних поверхнях вона більш ніжніша і на дорсальній та бічній поверхні має ниткоподібні, конічні, валикоподібні, грибоподібні, листкоподібні сосочки, які в залежності від виконуваної функції класифікують на механічні та смакові.

Механічні ниткоподібні сосочки розсіяні по всій поверхні спинки та верхівки язика, вони не зроговілі і надають язику свині бархатистості. Механічні конічні сосочки у свиней вкривають весь корень язика до язиконадгортанної складки. Топографія сосочків язика відображає особливості харчування свиней.

Ключові слова: слизова оболонка, сосочки, свині, язик, органи травлення, головна кишка.

Вступ. Язик належить до похідних головної кишки травної системи органів ротової порожнини [1, с. 254-261]. Це рухливий м'язовий орган, розташований на дні ротової порожнини, який захоплює, утримує, перемішує, переміщує корм, приймає воду, виконує функцію замикання дихальних шляхів під час ковтання, завдяки чому їжа не потрапляє в дихальні шляхи, а також на ньому розміщений орган смаку [2, 4, с. 151-163, 289-293]. Різноманітність функцій, що виконує язик, пов'язана з особливостями анатомічної будови мускулатури цього органу, його сполучнотканинного скелета, що включає сполучнотканинний остов, особливо щільний в ділянці спинки і перегородки язика, тонких сполучнотканинних між м'язових пластинок [5, с. 319-357]. Дані про морфологію будови слизової оболонки язика свині обмежені, а часом і суперечливі. [6, с. 631-640]. Є деякі поодинокі роботи, в яких викладаються загальні питання його гістологічної структури, морфометрії макро - і мікропоказників, немає урахування породи, продуктивності і віку свиней. У них не враховані особливості будови самого органу, тобто форми, кольору, консистенції, та ряду інших морфологічних особливостей з урахуванням породи, виду специфічності та вікового аспект. Разом з тим, як видно з інших джерел досліджень, язик свині за своєю морфологічною конструкції відрізняється по будові і функції від інших видів сільськогосподарських, домашніх дрібних, лабораторних тварин і людини [7, 8, с. 340-347]. У свиней язик має складну будову в порівнянні з іншими тваринами, так як будова язика відображає специфіку харчування [9, 10, с. 291-307, 287-293].

Матеріали і методи дослідження. Досліджували похідні органів головної кишки травної системи клінічно здорових свиней (n=5) з використанням комплексу класичних морфологічних методів досліджень (Kisileva et al., 1983; Krishtoforova and Lemeshchenko, 2000). Використовували загальновідомі комплексні класичні морфологічні та анатомічні методи експериментальних досліджень, які включали: препарування органу, огляд морфологічного об'єкта і його опис (колір, консистенція, форма), виявлення топографічних особливостей з урахуванням абрис органу по його контурах,

фотографування, що в кінцевому підсумку дозволило провести ретельне макроскопічне дослідження слизової оболонки язика у свиней.

Результати власних досліджень. Язик свиней білої української породи з усіх боків вкритий міцною слизовою оболонкою, яка представлена багат шаровим плоским зроговілим епітелієм. Від нижньої поверхні язика до дно ротової порожнини тягнеться складка слизової оболонки, що обмежує його рух в сторони та має назву вуздечка. На вентральній та бічних поверхнях вона більш ніжніша і на дорсальній та бічній поверхнях має ниткоподібні, конічні, валикоподібні, грибоподібні, листкоподібні сосочки, які в залежності від виконуваної функції класифікуються на механічні та смакові. Топографія сосочків язика відображає особливості харчування свиней.

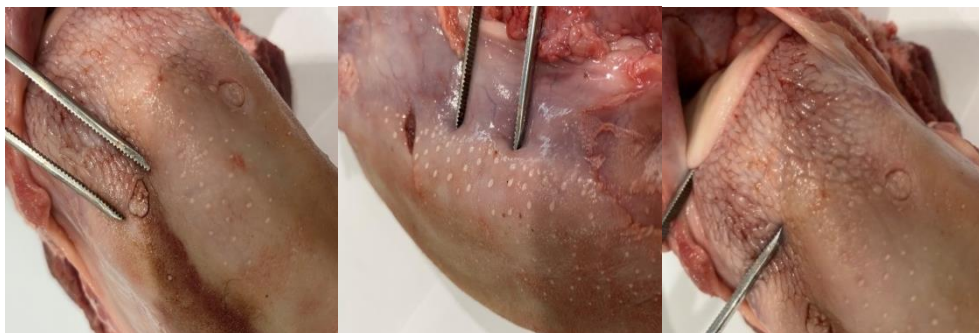


Рис. 1. Будова слизової оболонки язика. Макропрепарат

До смакових відносять валикоподібні, грибоподібні, листкоподібні, а до механічних ниткоподібні та конічні сосочки. На епітелії бічних поверхонь сосочків містяться хеморецептори, які реагують на смак корму. До сосочків, які виконують смакову функцію, відносяться грибоподібні, валикоподібні і листкоподібні, їх епітеліальний покрив тонкий і майже незроговілий, а сполучнотканинний остов представлений значною кількістю клітинних елементів і невеликим числом сполучнотканинних волокон. Смакова частина хемосенсорних утворень має в своєму складі клітини, тонкі волокна, судини і нерви.

Грибоподібні сосочки названі так завдяки своїй формі, для даних сосочків характерна тонка ніжка і розширена, округла вершина в вигляді форми гриба. Діаметр грибоподібних сосочків становить від одного до чотирьох міліметрів і розташовані по краях на тілі язика та частково верхівці.

На дорсальній поверхні, на межі тіла та кореня язика свиней розміщені відносно великі гарно виражені два валикоподібних сосочки. Вони мають вигляд вдавнення слизової оболонки в центрі якого знаходиться валик діаметром п'ять міліметрів, верхівкова поверхня його нерівна. В жолоб навколо валиків відкриваються протоки залоз.

На бічній поверхні кореня язика розташовані невеликого розміру листкоподібні сосочки в вигляді борозн. В базальних ділянках борозн відкриваються протоки серозних залоз. Механічні ниткоподібні сосочки розсіяні по всій поверхні спинки та верхівки язика, вони не зроговілі і надають язику свині бархатистості. Механічні конічні сосочки у свиней вкривають весь корінь язика до язиконадгортанної складки та в декілька разів більші за ниткоподібні сосочки. Деякі окремі конічні сосочки мають прозору верхівку. В товщі між конічними сосочками міститься сукупність окремих лімфоїдних вузликів та дифузної лімфоїдної тканини між секреторними відділами залоз, які формують язиковий мигдалик.

Висновки. Результатами проведених досліджень встановлено, що зазначені органи похідних головної кишки травної системи свиней, а саме язика, будова його слизової оболонки, має суттєві анатомічні та морфологічні відмінності, що слід враховувати при препаруванні та виготовленні вологих анатомічних препаратів. В подальшому будуть проведені морфологічні дослідження органів похідних головної кишки травної системи різних видів тварин.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Рудик С. К., Павловський Ю. О., Криштофорова Б. В., Хомич В. Т. Анатомія свійських тварин: підручник. Київ : Аграрна освіта, 2001. 575 с.
2. Рудик, С. К., Левчук, В. С., Хомич, В.Т. Анатомія свійських тварин : навч. посіб. Київ: Агропромвидав. України, 2000. 248 с.
3. Новак, В. П., Пилипенко, М. Ю., Бичков, Ю. П. Цитологія, гістологія, ембріологія : підручник. Київ : ВІРА-Р, 2001. 288 с.

4. Хомич, В. Т., Рудик, С.К., Левчук, В.С. Морфологія с/г тварин : підручник. Київ : Вища освіта, 2003. 527 с.
5. Squier, C.A. Oral mucosa. In: Ten Caters Oral Histology / C.A. Squier, M. W. Finkelsteun // Ed. Nanci A. 7th Edition. Orlando, Fl, Mosby Inc. - 2007. P. 319-357.
6. Sanchez-Quevedo, M.C. Histological and histochemical evaluation of human oral mucosa constructs developed by tissue engineering / M. C. Sanchez-Quevedo, M. Alaminos, L. M. Capitan // *Histol. Histopathol.* - 2007. - v. 22. - №6. P. 631-640.
7. Gilchrist, E. P. Establishment of a human polyclonal oral epithelial cell line / E. P. Gilchrist, M. P. Moyer, E.J. Shillitoe // *Oral Surg. Oral Med. Oral Pathol. Oral Radiol.* - 2000. - v. 90. - №3. - P. 340-347.
8. Hearnden, V. Diffusion studies of nanometer polymersomes across tissue engineered human oral mucosa / V. Hearnden, H. Lomas, S. Macneil // *Pharm. Res.*- 2009. - v. 26. - №7. - P. 1718-1728.
9. Gurkan, S. Anatomic control of von Ebners lingual salivary glands and implications for taste sensation / S. Gurkan, R. Bradly // *Brain Res.* - 1987. - № 1-2. P. 287-293.
10. Klimov A. F. (1950). *Anatomiya domashnikh zhivotnykh. Gosudarstvennoye iz-vo s.-kh. literatury. M., 421–422*
11. Krishtoforova B. V. Lemeshchenko, V. (2000). *Metodicheskiye priyemy izgotovleniya anatomicheskikh preparatov. Simferopol' Kisileva A., Zhitnikov A., Keysevich L. (1983). Morfofunktsional'nyye metody issledovaniya v norme i pri patologii. Kiyev: zdorov'ye.*

ПОРІВНЯННЯ ДІЇ ДЕЗІНФІКУЮЧИХ ЗАСОБІВ ЩОДО ЗБУДНИКА АНТРАКСУ

Яненко Ульяна Миколаївна

к. вет. н., ст. н. співробітник

Завірюха Ганна Анатоліївна

к. с.-г. н., ст. н. співробітник

Інститут молекулярної біології і генетики НААН України

Кос'янчук Ніна Іванівна

к. вет. н., доцент

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Васильєва Тетяна Борисівна

к. вет. н., ст. н. співробітник

Інститут молекулярної біології і генетики НААН України

Анотація: Дослідження присвячена антраксу (сибірці) – зоонозному захворюванню, що вражає людей, свійських та диких тварин.

Метою роботи було дослідити дію дезінфікуючих засобів – стериліуму (класік пур), етанолу 96 %, розчину хлорофіліпту та розчину прополісу на вірулентні спороутворюючі штами: *B.anthraxis K-79Z*, *B.anthraxis 34F2 Sterne*, *B.cereus 8035* у споровій формі.

Ключові слова: сибірка, зоонозні інфекції, дезінфікуючі засоби, тварини.

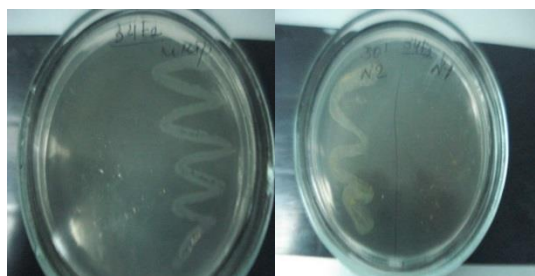
У ХХ столітті спалахи сибірки реєстрували в більшості областей України. Антракс (сибірська виразка) століттями була стихійним лихом, знищуючи величезну кількість сільськогосподарських тварин – економічну основу держави. Досить часто від хвороб тварин та продуктів вимушеного забою заражались і хворіли люди (Донецька, Херсонська, Харківська, Київська та Одеська області). Інфікування людини виникає в результаті контакту з тушами хворих тварин або продуктами тваринного походження [1]. Хвороба має глобальне поширення, але захворюваність худоби і людей варіюється в залежності від місцевої екології, реалізації стратегій боротьби і

соціокультурних практик, які визначають поширення інфекції від тварин до людей [2]. Захворювання вражає людей, нерідко з летальним результатом. Незважаючи на те, що розвинені країни достатньо контролюються, спалахи сибірки продовжують реєструватися серед бідних груп населення, які залежать від дрібного тваринництва в сільській місцевості [3, 4]. Найбільшу кількість районів, де спостерігалися випадки та спалахи сибірки мають Чернівецька (75 %), Вінницька (71,4 %), Харківська (71,4 %), Черкаська (71,4 %), Луганська (63,1 %), Миколаївська (60 %), Рівненська (58,8 %), Донецька (57,1 %), Кіровоградська (54,5 %) та Київська області (53,8 %) [5]. Найменшу кількість районів, де реєструвалися спалахи сибірки мають Львівська, Волинська, Тернопільська, Чернігівська, Закарпатська та Херсонська області. В цих областях кількість районів зі спалахами складає 10-25 %, що дорівнює 13-19 районів.

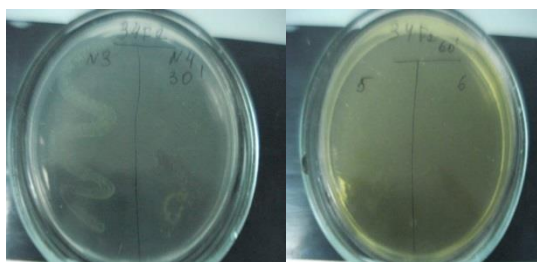
За останні 20 років було зареєстровано 30 випадків захворюваності серед людей в 9 областях країни, із них: 1 у Чернігівській в 2012 році і 2018 в Одеській області. Зважаючи на небезпечність атропозоонозної інфекції, існує необхідність швидкого та ефективного реагування на спалахи сибірки. Традиційно захворювання на сибірку лікувалось антибіотиками, що з часом призводить до антибіотикорезистентності. Ряд дослідників вказує на поступове зниження чутливості мікроорганізмів до бактерицидних засобів, при цьому навколишнє середовище також має вплив на генетичні особливості штамів [6]. Тому виникає потреба пошуку нових бактерицидних засобів та необхідність у періодичному дослідженні штамів на антибіотикочутливість.

Об'єктом дослідження були вакцинні та вірулентні спороутворюючі штами: *B.anthraxis K-79Z*, *B.anthraxis 34F2 Sterne*, *B.cereus* 8035 у споровій формі та дезінфікуючі засоби – стериліум (класік пур), етанол 96 %, розчин хлорофіліпту та розчин прополісу. Вакцинні штами *B.anthraxis K-79Z*, *B.anthraxis 34F2 Sterne* та *B.cereus* 8035 досліджували відповідно до чинних документів. Штами вирощували на МПБ (м'ясопептонному бульйоні) за температури 37⁰ С протягом 48 годин. Для отримання спорового матеріалу

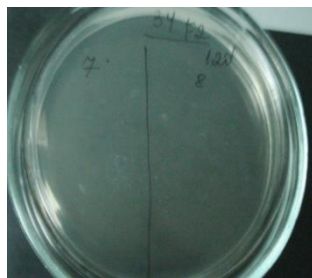
культуру інкубували на МПА за температури 37⁰ С протягом 14 діб. Концентрація спорової біомаси всіх дослідних культур була в межах від 300 - до 350,0 × 10⁶ КУО, а саме: *B.anthraxis* 34F2 Sterne – 300,0 × 10⁶ КУО, *B.anthraxis* K-79Z – 350,0 × 10⁶ КУО, *B.cereus* 8035 – 320,0 × 10⁶ КУО. Для кожного дослідного штаму бактерицидну дію дезінфікуючого засобу визначали в нативному та розведеному стані за різних термінів впливу (30, 60, 120 хв) та 24 години дослідну культуру дезінфікуючих речовин (прополіс, стеріліум, хлорофіліпт, 96 % етанол). Після закінчення терміну інкубації наявність збудника визначали шляхом візуальної оцінки росту колоній на МПА, нижче представлено вплив дезінфікуючих речовин (прополіс, стеріліум, хлорофіліпт, 96 % етанол) за різний термін впливу (30, 60, 120 хв) на дослідну культуру (рис.1.).



1 (контроль) 2 (прополіс)



3 (хлорофіліпт) 4 (стеріліум)



5 (етанол 96%)

Рис 1. Ріст культури *B.anthraxis* 34F2 Sterne до- та після впливу дезінфікуючих речовин:

- 1) Контроль. Наявність росту культури *B. дії* прополісу, в нативному та розведеному стані, за 30 хв експозиції;
- 2) Дія прополісу, в нативному та розведеному стані на культуру, за 30 хв експозиції ;
- 3) Дія хлорофіліпту, в нативному та розведеному стані, за 30 хв експозиції;
- 4) Дія стериліуму на культуру за 60 хв. експозиції
- 5) Відсутність росту культури *B.anthraxis 34F2 Sterne* за дії етанолу 96%, за 120 хв. експозиції.

Отже, при дослідженні дезінфікуючої дії бактерицидних засобів етанолу 96 %, стериліуму, розчину хлорофіліпту та прополісу на штам *B.anthraxis K-79Z*, встановлено, що за експозиції 30, 60, 120 хвилин та 24 години відмічено наявність росту за застосуванні нативного та розведеного засобу. Штам *B.cereus 8035* виявився не чутливим до дії дезінфікуючих речовин в нативному та розведеному стані за експозиції 30, 60, 120 хвилин та 24 години, про що свідчить інтенсивний ріст культури на МПА.

Після застосування етанолу 96% та стериліуму в нативному та розведеному стані на штам *B.anthraxis 34F2 Sterne*, навіть за мінімальної експозиції ріст культури не відмічався, що вказує на бактерицидний ефект дезінфікуючого засобу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Doganay M., Demiraslan H. Human anthrax as a re-emerging disease. Recent Pat Antiinfect Drug Discov. 2015. Vol. 10, (1). P. 10 –29.
2. Hugh-Jones M. 1996–1997 Global Anthrax report. J Appl Microbiol. 1999. Vol. 87, (2). P. 189–191.
3. Sweeney D. A, Hicks C. W., Cui X., Li Y., Eichacker P. Q. Anthrax infection. Am. J. Respir. Crit. Care Med. 2011, Vol 184, P. 1333–1341.
4. Molyneux D., Hallaj Z., Keusch G. T., Mc Manus D. P., Ngowi H., Cleaveland S., Kioy D. Zoonoses and marginalised infectious diseases of poverty:

where do we stand? *Parasites Vectors*. 2011, Vol. 4, P. 106 –111.

5. Ушкалов В. О. Епізоотична ситуація щодо сибірки тварин в Україні за 1979–2009 роки // В. О. Ушкалов, О. В. Мачуський / *Ветеринарна медицина*. № 94, 2010. С. 187– 193.

6. Cavallo J.-D., Ramiisse F., Girardet M., Vaissaire J., Mock M., Hernandez E. Antibiotic Susceptibilities of 96 Isolates of *Bacillus anthracis* Isolated in France between 1994 and 200. *Antimicrob Agents Chemother*. 2002. Vol. 46, (7). P. 2307-2309.

BIOLOGICAL SCIENCES

UDC 571.27

FUNCTIONAL SIGNIFICANCE OF NK CELLS FOR SUCCESSFUL PREGNANCY

**Shamrai Olena Yuriivna,
Kutashenko Valeria Petrivna,
Bielkina Yuliia Pavlivna,
Bandurovych Kateryna Igorivna**
student

Pirko Nadiia Mykolayivna,
Candidate of Sciences in Biology, Asistant
Taras Shevchenko National University of Kyiv
Kyiv, Ukraine

Abstract: The high frequency of interruptions in the 1st trimester is a kind of natural selection, the elimination of an abnormally formed embryo and is 50-60% associated with chromosomal anomalies of the embryo. But there can be completely different causes, for example, neuroendocrine disorders, stress, infection, radiation, socio-environmental factors and immune aspects. In particular, cytotoxicity of natural killers (NK cells) in the first trimester of pregnancy plays an important role in miscarriage. This study demonstrates the role of the NKp46+ phenotype of NK cells as a physiological risk factor for reproductive loss in patients with an uncomplicated anamnesis.

Keywords: NK cells, NKp46 positive, pregnancy, reproductive failures, implantation failures.

Introductions. NK cells are part of innate immunity, belonging to family of innate lymphoid cells and comprising 5–20% of all circulating human lymphocytes. NK cells provide rapid the response to the intracellular pathogens, including viruses,

and responding to the formation of tumors. In addition to protecting against disease, specialized NK cells are also found in the placenta and may play an important role during pregnancy [1, 2].

During pregnancy, NK cells are the most common lymphocytes in the uterus at the interface between the mother and the fetus, participating in the remodeling of placental vessels. Uterine NK cells (uNK) are mostly derived from circulating NK cells [2]. In contrast to human peripheral NK cells (CD56^{dim}), decidual NK cells (CD56^{bright}) are non-cytotoxic cells with angiogenic potential [3]. Upon activation, uNK cells can produce angiogenic factors, such as vascular endothelial growth factor, and thus promote spiral artery remodeling that supports trophoblast implantation [4]. By secreting cytokines, uNK cells can create a pro-invasive environment in the endometrium and promote trophoblast migration and invasion [5, 6].

Progesterone and estrogen can regulate the recruitment, proliferation, differentiation, and function of uNK cells by direct action on intracellular nuclear receptors or through mediator cells in the uterus during early pregnancy. And dysregulation of uNK cells has been associated with gestational outcomes such as recurrent pregnancy loss, preeclampsia, and fetal growth retardation [7, 4, 8].

The activity of NK cells is tightly regulated by a combination of inhibitory and activating receptors expressed on the cell surface. Inhibitory receptors are mainly represented by KIR-2DL, KIR-3DL, CD94/NKG2A and TIGIT receptors. The main representatives of activating receptors of NK cells are KIR-2DS, KIR-3DS, NCR (NKp46, NKp44 and NKp30), NKG2D [9].

In the studies of B. Donskyi and co-authors, it was determined that NK cytotoxicity is an effector mechanism of placental dysfunction in the model of alloimmune thrombocytopenia. Activation of anti- β 3 integrin ab and endothelial cells was the cause of pathology causing placental damage through NK cell cytotoxicity. Inhibition of cytotoxic NK receptors completely eliminates placental dysfunction [10]. Also, in another study by these authors, it was determined that the frequency of NKp46+ NK cells correlates with cytotoxic activity more significantly than the relative number of NK cells [11]. The clinical significance of the results of these

studies was confirmed in another work of the singers, where the level of expression of the activating receptor NKp46 on NK cells in women was correlated with repeated failure of embryo implantation [12].

Aim. Study of NKp46 phenotype and its impact on pregnancy. To describe a flow cytometry method that will be easy and of high standard for investigating the NKp46 phenotype for it to be possible for routine diagnosis (for predicting further reproductive failures in in vitro fertilization and in women in the early stages of pregnancy).

Materials and methods. For the study, blood samples of early pregnant women (5-8 weeks of pregnancy) were used as the experimental group, and the control group consisted of women at 11-13 weeks of pregnancy. Venous blood samples were collected in the morning on an empty stomach from the elbow. Vacutainers with heparin were used for NK cells.

A blind study method was used to establish the relationship between the levels of anti-cardiolipin (aCL) IgG antibodies and the NKp46 phenotype on the course of pregnancy. The results of aCL antibody titers were returned to the clinic, and the results of NK cell phenotyping remained in the laboratory in the primary files (CellQuestBDBs) and were not analyzed until the end of the study. The end of the study was the end of pregnancy in the last patient who entered the study. At the end of the clinical phase, the NKp46 results were analyzed and sent to the women's consultation, at the same time these results were sent to independent experts. In response, the medical institution sent the results of the pregnancy to the laboratory for analysis and independent experts.

Study group of early pregnancy. 100 patients were examined for the NKp46 phenotype at 5-8 weeks of pregnancy (ultrasound confirmed singleton uterine pregnancy). 56 of them too 16 were examined for the level of NK-cytotoxicity. 2 patients were excluded from the analysis (1 medical abortion due to developmental abnormalities, 1 had high levels of aCL antibodies and received intravenous immunoglobulin). 1 patient with multiple pregnancy was also excluded.

72 successfully gave birth to healthy children after the 35th week of pregnancy.

5 patients had complications of the 3rd trimester of pregnancy and childbirth (4 premature pathological births before the 35th week of pregnancy and in 1 case antenatal death of the fetus) and were excluded from the "successful course of pregnancy" group and analyzed separately. 20 patients lost pregnancy in the 1st-2nd trimester.

The control group was studied according to a similar scheme of conditionally healthy 200 pregnant women (ultrasound confirmed singleton uterine pregnancy) patients undergoing Doppler ultrasound of the uterine arteries (examination at 11-13 weeks of pregnancy) to calculate the risk of preeclampsia.

Unfortunately, due to the war started by Russia with Ukraine, we were able to contact and obtain clinical information on only 58 pregnancy outcomes. Among them, 52 women who successfully gave birth to healthy children after the 35th week of pregnancy made up the control group.

Five patients who developed preeclampsia were excluded from the "successful pregnancy" control group and were analyzed separately. 2 stillbirths and 1 patient who had an abortion due to chromosomal abnormalities were also excluded (Table 1).

Table 1

Clinical and anamnestic indicators of the studied pregnancy groups

	Pregnancy	They were examined in (weekly of pregnant)	Age (years)	Infertility in the anamnesis	Miscarriages in the anamnesis	Body mass index
Study group (5-8 weeks of pregnancy)	Successful pregnancy and live births (n=72)	6,7	33,3	1.4% (1/72)	18% (13/72)	24.1
	Unsuccessful pregnancy (n=20)	6,2	32,5	15% (3/20)	15% (3/20)	22.6
	Premature birth <35 weeks. pregnancy (n=5)	6,4	33,1	0%	20% (1/5)	24.7
Control group (11-13 weeks of pregnancy)	Healthy (n=52)	11,9	33,2	23.1% (12/52)	13.5% (7/52)	23.2
	Preeclampsia (n=6)	11,9	11,9	16.6% (1/6)	0%	25.3

Study of NK p46 expression and anti-cardiolipin antibody levels. NK p46 expression was investigated by flow cytometry and anti-cardiolipin antibody levels.

The association of the NKp46 phenotype with clinical pregnancy rate, pregnancy failure rate, and lifetime birth rate was analyzed. aCL is positive and cases of intravenous immunoglobulin therapy were excluded.

Assessment of NKp46 expression. The CD335 (p46) phenotype was analyzed as described in a previous study by B.V. Donsky and co-authors. NKp46 expression was determined in 100 µl whole blood stained with FITC-, PE-, and -Cy5-conjugated monoclonal antibodies to CD3, CD335 (NKp46), and CD56 (BD Bioscience, San Jose, USA). Lysed and washed samples were analyzed on a FACScan flow cytometer using CellQuest software (BD Bioscience, San Jose, USA).

Gating strategy for NKp46+ NK cells. Basal expression of NKp46 on NK cells was assessed by flow cytometry. CD3^{negative} CD56⁺ NK cells were isolated from the total population of lymphocytes. In all samples, CD56^{bright} NK cells almost completely expressed high levels of NKp46. Three different phenotypes of CD56^{dim} NK CD335(NKp46) were detected - with a predominance of NKp46^{high}, NKp46^{medium} and NKp46^{neg} (Fig. 1). The percentage of NKp46+ NK cells (%NKp46+ NK) from all lymphocytes was determined as NKp46^{high} and NKp46^{medium} subgroups. As an alternative to manual gating, standard invariant gates were used to enumerate NKp46^{high}, NKp46^{medium} and NKp46^{neg}.

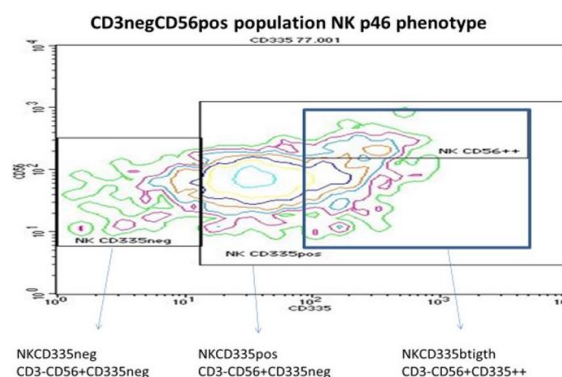


Fig. 1. NKp46 phenotypes

Statistical analysis of results was performed using Fisher's exact test (unpaired, nonparametric, two-tailed p-value) and Spearman and Pearson correlation (In Stat version 3.0 for Windows Graph Pad Software Inc., San Diego, CA, USA).

Results and discussion. The level of p46 (CD335) antigen expression on NK cells >95% was reliably associated with termination of pregnancy - thus, it was

accentuated in 4/20 (20%) patients with subsequently termination of pregnancy. At the same time, only 1/72 (1.3%) of patients who successfully gave birth had such a level (OR 17; p=0.008). A reduced level of p46 expression on NK cells (<55%) was also more often observed in patients with subsequent termination of pregnancy (3/20) 15% compared to (5/72) 6.9% of patients who successfully gave birth, however, the difference did not reach the level of significance. But both accents were taken together (increase and decrease) gave a highly reliable negative prognostic significance.

Among patients with subsequent termination of pregnancy in (7/20) 35% of the expression was accentuated, compared to only (6/72) 8.3% who successfully gave birth (Odds ratio=5.923, two-sided value P is 0.0063). Thus, a balanced level of p46 expression (>55% and <95%) is highly reliably favorable for successful pregnancy (Fig. 2).

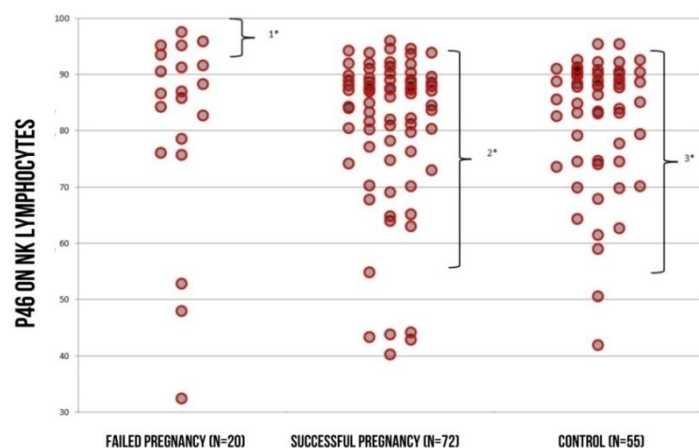


Fig. 2. Distribution of CD335 (NKp46) expression on NK lymphocytes in women during early pregnancy with subsequent pregnancy failure and successful live birth. 1* – % p46+ on NK >95% - (4/20) 20% (OR 17,75; p=0,0074) for a unsuccessful pregnancy; 2* – % p46+ on NK >55 <95% - (66/72) 91,6% (OR 5,923, p+0.0063) for a successful pregnancy; 3* – % p46+ on NK >55 <95% (51/55) 92,7% for the control group

A decrease in the proportion of p46++ cells was also highly reliably associated with termination of pregnancy. Low p46++ cells <7% were associated with subsequent pregnancy loss in 40% (8/20) compared with 12.5% (9/72) of those who delivered successfully (Odds ratio= 4.67, two-sided P value 0.009). Reliability was

also observed when gating limits were applied manually, however, with manual gating, the adverse event rate was <16%. Manual gating always increased the level of minor populations, but still left similar statistical significance. The number of NK cells and the number of NKp46 positive and NKp46 negative cells was not a reliable predictor of reproductive loss in this group, in contrast to the p46 phenotype. Among these same patients, p46 expression level on NK cells >95% was reliably predictive of pregnancy termination. Patients with a frozen pregnancy (3/12, 25%) had such an accentuation, and none with a successful birth had it (Fisher's Exact Test Odds ratio = 21.737, two-sided P value is 0.0206). Likewise, a decrease in the level of CD335++ by both auto-gating (<7%) and manual gating (<16%) had the same predictive validity for pregnancy loss (Odds ratio=4.464, one-sided P value is 0.0643, considered not quite significant). The level of p46 expression on NK cells >95% in the control group was detected in (2/52; 3.8%), as well as a decrease in p46 expression <55% in (2/52; 3.8%). A decrease in the level of p46++ cells in the control group <7% was found in (4/52 14.4%) in the same percentage as in patients with early pregnancy who successfully gave birth. The decreased level of double-positive cells (CD56++, CD335++) <2.5% in the control group was even lower than in patients with early pregnancy who successfully gave birth and was detected in (4/52 7.7%). The frequency of accentuations in the control group was insignificant and, in general, similar to patients examined at the early stage of pregnancy, who subsequently successfully delivered.

These values correspond to the favorable corridor of p46 expression on NK cells. No difference in the phenotype of NK cells was found in patients with subsequent development of eclampsia. Perhaps because of the small and heterogeneous group. Because the patients of this group were significantly older, had a higher BMI and 3/6 had high anticardiolipin IgG >20GPL.

Conclusions. In this study, a negative effect of accentuated expression levels of NK p46 on the efficiency of the reproductive process was demonstrated. Flow cytometry is the easiest way to count NK lymphocytes, but counting only the number of NK lymphocytes is insufficient to assess their functional status and has limited

clinical value. In addition, endometrial NK cell populations and peripheral blood NK cell populations have different phenotype and function. However, the population of NK- and T-lymphocytes in the endometrium are tissue-autonomous, but not independent of the general immune state. The expression of CD8aa and NKp46 (CD335) in the blood and NK cells of the endometrium is significantly correlated. It was shown that the expression of NKp46 on peripheral blood NK cells reflects their cytotoxicity status. This blinded study demonstrated that NKp46 accentuations lead to an actual risk of reproductive loss in patients with an uncomplicated history. That is, it is a physiological factor, not a clinical and anamnestic one. Patients without a history of reproductive loss, but with accentuated levels of NKp46, have a high risk of implantation failure and pregnancy loss. Considering that the measurement of NKp46 is methodologically simpler and easier to standardize, this is a good opportunity to introduce this method into routine clinical practice. However, it is not entirely clear - which populations physiologically influence the next course of influence? An increase in one population automatically leads to a decrease in the number of other cell populations. Therefore, it is necessary to conduct a deeper and more detailed study of the physiological and phenotypic properties of other cell populations.

REFERENCES:

1. Perera Molligoda Arachchige AS.(2021) “Human NK cells: From development to effector functions”. *Innate Immun.* Vol. 27, N3. - pp.212-229.
2. Dorothy K. Sojka, Liping Yang, Wayne M. (2019) “Uterine Natural Killer Cells”. *Front Immunol.* Vol. 10 – p. 960.
3. Yougbaré I., Tai W. S., Zdravic D., et al. (2017) “Activated NK cells cause placental dysfunction and miscarriages in fetal alloimmune thrombocytopenia”. *Nat Commun.* Vol.8, N1. – p. 224.
4. Robson A., Harris L. K., Innes B. A., et al. (2012) “Uterine natural killer cells initiate spiral artery remodeling in human pregnancy”. *FASEB J.* Vol.26, N12. – pp. 4876–4885.

5. Fraser R., Whitley G.S., Johnstone A.P., et al. (2012) “Impaired decidual natural killer cell regulation of vascular remodelling in early human pregnancies with high uterine artery resistance”. *J Pathol.* Vol. 228. N3. pp. 322-332.
6. Freitag N., Pour S. J., Fehm T. N., et al. (2020) “Are uterine natural killer and plasma cells in infertility patients associated with endometriosis, repeated implantation failure, or recurrent pregnancy loss?” *Arch Gynecol Obstet.* Vol. 302, N6. – pp. 1487-1494.
7. Gong, H., Chen, Y., Xu, J. et al. (2017) “The regulation of ovary and conceptus on the uterine natural killer cells during early pregnancy”. *Reprod Biol Endocrinol* Vol.15 – p. 73.
8. Thoma M. E., McLain A. C., Louis J. F., et al. (2013) “Prevalence of infertility in the United States as estimated by the current duration approach and a traditional constructed approach”. *Fertil Steril.* Vol.99, N5. – pp. 1324–1331.
9. Yingying C., Dan Lu, Alexey C., et al. (2020) "Research Progress on NK Cell Receptors and Their Signaling Pathways", *Mediators of Inflammation*, Vol. 2020, Article ID 6437057.
10. Dons'koi B., Chernyshov V., Osypchuk D., et al. (2020) “Clinical immunology Natural killer frequency determines natural killer cytotoxicity directly in accentuated zones and indirectly in “moderate-to-normal frequency” segment”. *Cent Eur J Immunol* Vol. 45, N3. – pp. 315-324.
11. Dons'koi B., Osypchuk D., Chernyshov V. (2019) “Enumeration of peripheral blood NKp46 positive NK lymphocytes reflects NK cytotoxic activity in vitro”. *Journal of Immunological Methods.* Vol. 474, 112639.
12. Dons'koi B. V., Osypchuk D. V., Chernyshov V. P., et al. (2021) “Expression of natural cytotoxicity receptor NKp46 on peripheral blood natural killer cells in women with a history of recurrent implantation failures”. *J Obstet Gynaecol Res.* Vol. 47, N3. – pp. 1009-1015.

MEDICAL SCIENCES

УДК : 618.36-008.64-07-08(048.8)

PLACENTAR INSUFFICIENCY AS THE BASIC PATHOLOGY OF COMPLICATIONS OF THE GESTATION PERIOD. OVERVIEW OF THE PROBLEM IN THE LIGHT OF MODERN SOURCES OF UKRAINE AND THE WORLD

Halchenko Liudmyla Vadymivna

a student of the 5th year of the medical faculty № 2

Bukovyna State Medical University

Tsysar Yulia Vasylivna

Candidate of Medical Sciences,

Associate Professor of the Department of Obstetrics and Gynecology

Bukovyna State Medical University

Abstract: Placental insufficiency is a condition in which there is a failure of placental vascular remodeling , which leads to failure of placentation , acidosis and hypoxemia of the fetus. Over the last decade, there has been an increased interest in the study of extraembryonic formations, primarily the placenta, as well as its insufficiency [5].

The most common consequences of this condition for the fetus are intrauterine growth restriction, prematurity or, unfortunately, the death of the fetus. In order to reduce the risk of fetal morbidity and mortality, especially in high-risk pregnancies, prenatal screening with Doppler ultrasound should be performed regularly to increase the chances of detection and diagnosis.

This activity reviews the pathophysiology, evaluation, and potential treatment of placental insufficiency and emphasizes the role of the interprofessional team in the management of patients with this condition.

Key words: pregnancy, placental insufficiency, uteroplacental blood flow .

Placental insufficiency is associated with various obstetric disorders, such as preeclampsia and intrauterine growth restriction, both of which predispose to preterm birth, a leading cause of perinatal morbidity and mortality worldwide. Poor placental function is most often described by the term "placental insufficiency" in the medical community; however, one study highlighted the problem of a lack of standardized definition or consensus regarding the pathognomonic features associated with placental insufficiency [1]. This creates many problems when it comes to the study of placental insufficiency in the literature, but the general understanding is that placental insufficiency is a process in which the functioning of the placenta gradually deteriorates, resulting in a decrease in the transfer of oxygen and nutrients to the fetus through the placenta, which ends with decompensated hypoxia and acidosis [2]. This process leads to fetal hypoxemia , which then stimulates the down-regulation of fetal metabolic needs to conserve available nutrients, resulting in fetal growth restriction.

From a histopathological point of view, placental insufficiency can be determined when there is fibrosis of the chorionic villi, placental thrombosis, placental infarction, fibrin deposition, or a decrease in the number and area of the villous capillary tree [4]. Note that placental infarcts can be a normal finding, as they are observed in approximately 25% of pregnancies that proceed normally; however, increased placental infarcts have been shown to be associated with placental insufficiency and therefore with intrauterine growth restriction (IUGR). Both MRI and ultrasound for placental insufficiency have demonstrated a decrease in placental area and volume, as well as an increase in placental thickness, in addition to sphere-shaped placentas on MRI .

Factors contributing to placental insufficiency. Known associated maternal risk factors include preeclampsia or other maternal hypertensive disorders, maternal cigarette use, maternal drug use including cocaine or heroin, maternal alcohol use, primiparesis, advanced maternal age, and previous delivery in neonates [6]. Studies analyzing Doppler waveforms in various placental vessels of mothers who smoked

cigarettes during pregnancy have shown a reduction in blood flow velocity waveforms, indicating that nicotine exposure may cause changes in placental vessel vasculature . Any condition of the mother, which can lead to a violation in the blood circulation of the fetus, puts the fetus at risk of placental insufficiency. In addition, some medications, such as anticancer, anticonvulsant , or anticoagulant drugs, can interfere with fetal growth. Extremes of maternal body mass index, including maternal malnutrition, have also been associated with intrauterine growth restriction (IUGR) [2]. Studies of complicated IUGR pregnancies have demonstrated incomplete vascular transformation of placental vessels early in pregnancy, which can be detected by Doppler ultrasound .

Diagnosis of placental insufficiency. Currently, there are no diagnostic criteria for placental insufficiency, as there are also no standardized diagnostic methods. Part of the problem is related to the wide variety of terminology used to describe so-called "placental insufficiency" [1]. However, with improvements in technology, Doppler ultrasound has proven to be a useful tool for assessing fetal and placental circulation in both healthy and diseased states. Four Doppler techniques have been found to be fundamental in providing useful information regarding fetal and maternal circulation, including umbilical artery examination, uterine artery examination, middle cerebral artery examination, and ductus venosus examination [4]. As the fetus continues to mature during gestation to term, there are many circulatory changes that can be assessed by Doppler imaging . Prior to pregnancy, uterine arteries exhibit low diastolic flow, high resistance, and elastic return, characterized by early diastolic notches. Successful placentation involves removing the intimal muscles from the vessels so that the blood vessels will have a powerful diastolic flow, minimal resistance and no elastic properties. When placentation is successful, Doppler ultrasound shows that remodeling is rapid, that the incisures are lost by 12 weeks' gestation, and that resistance decreases by 20 weeks' gestation or earlier. When placental failure occurs, the incisure is maintained and resistance remains high, which correlates with fetal complications related to maternal hypertension, preeclampsia , and fetal death [4]. The use of uterine artery Doppler imaging to assess incisures and

resistance to detect these high-risk situations has been shown to be approximately 85% sensitive for detecting intrauterine growth restriction and preeclampsia. Steady resistance of the umbilical artery throughout pregnancy is an indicator of increased risk of placental insufficiency. Another form of Doppler imaging that provides insight into the state of the placenta and fetal health is venous Doppler imaging, which provides information related to cardiac data when the fetal circulation is under stress. The venous waveform that gives the best clinical data is venous ductus. There are many advantages of using the ductus venosus over other venous waveforms, which include its response to changes in oxygenation. It is one of the primary regulators of venous return in abnormal and normal fetal circulations, is independent of cardiac function, serves as a direct channel for viewing retrograde right atrial pulse waves, and finally, because it has an increased and focal speed of the color Doppler signal from 12 weeks pregnancy up to 40 weeks of pregnancy, it is very easy to display [4]. If an anomalous ductus venosus or retrograde atrial wave is visualized on Doppler around 12-14 weeks of gestation, there is an increased risk of fetal cardiac abnormalities and it also serves as a possible precursor to intrauterine growth restriction based on the placenta.

In order to diagnose and obtain additional information about placental insufficiency, magnetic resonance imaging (MRI) can be quite useful. Placental insufficiency can be diagnosed when, using rapid T2-weighted relaxation imaging (RARE), there is a decrease in the flow of the cavity between the placenta and the uterus, and this may indicate a decrease in the intraplacental perfusion. Current voids appear when we see signal loss in a vessel with fast, intense blood flow [5]. MRI provides high contrast in soft tissues, which is a significant advantage. On the MRI of the placenta, heart attacks and hemorrhages of the placental vessels can be found, which is evidence of an increased risk of developing placental insufficiency.

Treatment. So far, there is no effective treatment for placental insufficiency, but drug therapy is aimed at restoring placental blood circulation and microcirculation, as well as at correcting hemocoagulation systems[7]. Only childbirth can help, but only if the fetus is viable. In cases where there is uncertainty

about successful placentation , low-dose aspirin and antioxidant therapy, especially vitamins C and E, are indicated. These drugs improve placentation [6]. According to studies, early Doppler ultrasound examination, used in cases of suspected intrauterine fetal growth restriction, reduces perinatal mortality by approximately 38% [3] . screening Doppler imaging at 12 to 14 weeks' gestation may be useful for women with a history of chronic hypertension, preeclampsia , or coagulopathy .From the research in vitro shows that heparin improves placental perfusion and also stimulates neoangiogenesis . Heparin, as an anticoagulant, has the ability to mobilize tissue inhibition factor, as well as enhance antithrombin activity. When considering placental insufficiency and its sequelae, additional benefits of heparin are that it reduces inflammation by downregulating the complement cascade, promotes trophoblast proliferation , reduces apoptosis , and acts indirectly as a growth factor [3].

It has also been proven that heparin can increase the regulation of some proteins involved in placental angiogenesis . These proteins include leptin , which regulates the transfer of nutrients, angiopoietin-2, which is involved in the remodeling of vessels of the chorionic villi, as well as tumor necrosis factor-alpha, vascular endothelial growth factor receptor-3, tissue inhibitor matrix metalloprotease-1 , and angiostatin [3]. Given the properties of heparin, some studies have shown that it can be used as a preventive measure in the treatment of placental diseases [3] .When analyzing the data of doppler studies, it was found that the early signs of placental insufficiency in parturient women are determined no earlier than the 12th week of pregnancy. Such data correlate with the conducted cohort study, which confirmed the screening function of the placenta in high-risk pregnancies in the II and III trimesters, being one of the risk factors for the development of placental insufficiency [2, 5]. As for medical prophylaxis, it strengthens the compensatory and adaptive reactions of the mother and the fetus, prevents discirculatory disorders of the utero-placental and fetoplacental blood circulation and morphological disorders in the placenta [8]. The solution to this significant problem is the formation of several teams of doctors of different specialties to improve the care of the pregnant woman

and her fetus. For example, the first team will observe them in the antenatal period, the next - in the postnatal period, if possible, involving certain specialists when relevant problems arise in the mother and her fetus. For such comprehensive support of pregnancy and the postpartum period, the team will at least include: an obstetrician/gynecologist, a neonatologist, if necessary – geneticists, therapists, pulmonologists, pediatric surgeons, pediatric anesthesiologists-reanimatologists and other medical personnel, including junior ones, necessary to help and reduce the consequences of placental insufficiency for the child [2, 3].

Conclusions 1. The most important role in the consequences of pregnancy with placental insufficiency is played by reasonable and timely diagnosis of this pathology, pathogenetic therapy, rational tactics of pregnancy management, choosing the optimal term and method of delivery. 2. When choosing a method of premature birth in case of premature pregnancy and fetal growth retardation, it is also important to take into account the specific possibilities of the neonatal service, since the delivery of children with low body weight requires the appropriate qualification and experience of neonatologists, the necessary equipment and the organization of the treatment process. 3. Maternal risk factors, which include preeclampsia or other maternal hypertensive disorders, maternal cigarette use, maternal drug use including cocaine or heroin, maternal alcohol use, primiparesis, advanced maternal age, and previous delivery in neonates. 4. Four Doppler techniques are fundamental to providing useful information about fetal and maternal circulation, including umbilical artery examination, uterine artery examination, middle cerebral artery examination, and ductus venosus examination. 5. Neonates often develop chronic lung disease secondary to their prematurity and may require multiple medications and home oxygen therapy, or may develop multiple infections, including necrotizing enterocolitis or late-onset sepsis, requiring coordination between the above-mentioned groups to improve patient outcomes. Sometimes, depending on the outcome of the pregnancy, it will be important to involve an ethics committee or a palliative care team. It is often easier for families to organize family meetings where at least one member from each specialist team is present, as this improves

communication between all teams and gives families an opportunity to ask questions of all specialists.

LIST OF REFERENCES:

1. Hunt K., Kennedy S. H, Vatish M. Definition and reporting of placental insufficiency in biomedical journals: a review of the literature. *European Journal of Obstetrics, Gynecology and Reproductive Biology*. October 2016; [PubMed PMID: 27591716]
2. Gagnon R., Placental insufficiency and its consequences. *European Journal of Obstetrics, Gynecology and Reproductive Biology*. 2003, September 22; [PubMed PMID: 12965097]
3. Mazarico E., Molinet-Coll C., Martinez-Portilla R. J., Figueras F. Heparin therapy in placental insufficiency: a systematic review and meta-analysis. *Acta obstetricia et gynecologica Scandinavica* . February 2020; [PubMed PMID: 31519033]
4. Agarwal R., Tiwari A., Wadhwa N., Radhakrishnan G., Histopathological findings of the placenta in preterm/term and early/late small for gestational age: are they significant? *Indian Journal of Pathology*; [PubMed PMID: 28631641]
5. Ohgiya Y., Nobusawa H., Seino N., Miyagami O., Yagi N., Hiroto S., Munechika J., Hirose M., Takeyama N., Ohike N., Matsuoka R., Sekizawa A., Gokan T. MR Imaging of Fetuses for assessment of placental insufficiency. *Magnetic Resonance in Medical Sciences: MRMS: Official Journal of the Japanese Society for Magnetic Resonance in Medicine*. 2016 year; [PubMed PMID: 26607809]
6. Yousuf S., Ahmad A., Qadir S., Gul S., Tali SH, Shaheen F., Akhtar S., Dar R., Usefulness of placental laterality and uterine artery Doppler abnormalities in predicting preeclampsia . *Journal of Obstetrics and Gynecology of India*. October 2016
7. <http://medbib.in.ua/platsentarnaya-nedostatochnost-sindrom.html>
8. <http://ag3.bsmu.edu.ua/home/pisladiplomna-osvita/kilicni-lekciie/i-kalinovska-diagnostika-ta-likuvanna-placentarnoie-nedostatnosti>

**PREPARATION OF A PREGNANT FOR CHILDBIRTH:
SOCIAL-PSYCHOLOGICAL AND ADAPTIVE MOMENTS**

Kovtunik Olena Ihorivna,

Student of the 5th year, 9th group

Tsysar Yulia Vasylivna,

Candidate of Medical Sciences,

Associate Professor of the Department of Obstetrics and Gynecology

Bukovyna State Medical University

Annotation:the birth of a child is a big event for parents. Every parent wants to raise an intelligent, unique child. In this article, key tips are given that will help to properly communicate with the child even before its birth. They will help adjust the child's biorhythms, establish mental and physical contact with the baby.

Key words:pregnancy, parents, child, development, perinatal education.

There is such a concept as "education before birth". What is it, and how to influence the child even before its birth? It is known that every child learns from his parents, in this case from his mother. Since, the period when the child is in the mother's womb is considered. It should be remembered that the child does not understand what is good and what is not. Therefore, he takes over both the positive and negative example of his mother. The approach of "education before birth" can be explained by the psychological term perinatal education. This term is based on the idea that the mother can maintain contact with the child while it is still in the womb. Following this approach, the mother will be able to give birth to a unique, talented individual. One of the main tools for studying this approach is ultrasound diagnostics. Using ultrasound, doctors observed the fetus and its behavior. Based on their observations, the doctors concluded that the following factors influence the baby: the environment, the mother's emotions, and her thoughts. Brain activity of the fetus begins from the 24th week. The doctors also came to the conclusion that from the

27th week the fetus is able to respond to a light stimulus. His reaction is that the fetus turns its head to the light [2,3].

After birth, there are frequent questions: "Why does he behave like this?", "Who did her character fall on?". And therefore, we can conclude that "upbringing before birth" really has a significant influence on the character traits of a future person and that a significant share of traits was formed during the fetal period. This is not surprising. After all, at the time of birth, the fetus spent its first 9 months of life in the womb. Which influenced the determination of the direction of its further development. The ability to do good, to be sensitive and able to empathize, feelings of hostility or love and many other features of a person are formed at the time of his conception [1, 12].

The mother is the closest person, because she is in synergy with the child from the very beginning. Everything that a mother goes through during pregnancy, the baby goes through with her. The mother's emotions are transmitted directly to the child. Good, positive emotions contribute to a positive effect on the child's nervous system. Negative emotions, respectively, have a negative effect on the psyche of the fetus. Every mother wants to see her child the most successful, the most beautiful, the smartest. And therefore, it should be remembered that it is from the mother's womb that the first knowledge about the surrounding world will be formed in the baby. The fetus will receive a great experience, which consists of feelings and emotions [1,8,10].

Therefore, in order for the influence on the child to be positive, it is necessary to feel positive emotions. For example, mom should often remember the happy moments of the past. Walking in places with which positive memories are associated will also help. These can be happy months of childhood, parental home. There is an opinion that intimacy during pregnancy negatively affects the personality of the future person. After all, the child perceives such intervention negatively, regarding it as aggression. Especially in the late stages of pregnancy. It is also not clear to the fetus why the mother is euphoric during this process. A child will definitely remember such a controversial experience. But you should not categorically refuse

sex during pregnancy. There is nothing wrong with dosed intimacy. Of course, if the doctor did not forbid. The main thing is not to lose your head, do it not too violently,

It is worth remembering that the father of the future child also plays an important role. Among the main factors, the following can be distinguished: the father's attitude towards his wife, the emotional and material environment created by the father around the pregnant woman. If the mother is calm and feels love from her partner, does not worry about problems, then the child will feel happiness and peace.

We live in a world where things happen fast. People need to maintain a fast pace of life. Therefore, they are almost always busy. Despite this, parents simply need to find time for the baby. For example, to talk to him. Talk about how much they are waiting for a new addition to their family. About how they dream and try to make their future child strong and healthy [1,11].

The fact that while still in the womb the child learns to distinguish the mother's voice and intonation has been scientifically confirmed. In addition, they begin to learn the language. Therefore, we can conclude that the first cry of a child after birth is an imprint of the language spoken by the mother, as well as her voice. If the mother speaks more tonally, even the child's first cry can be more melodious [4,6].

There is a method of upbringing "Sonatal". Aspects of this particular method will be given below.

The first aspect is the birth name. It has been proven that the fetus has perinatal memory. Therefore, the fetus must be addressed by the name that will be recorded in the birth certificate even before the birth of the child. It is important that both parents like this name. It evoked positive emotions in them every time they hear this name. The fetus will feel the positive emotions of the mother, which she will feel when she hears this name. Haptonomy is a psychological term that means communication through touch. If you properly communicate with your child through touch, the chances that the child will grow up to be healthy increase. Also, the fruit will feel welcome. The second important factor is confirmation of the child's identity. Everything is very simple, in order to confirm the identity of the child, you should respond to its movements in the womb. Starting around the 16th week of pregnancy,

the expectant mother can feel the baby move. It is important for the mother to let the child know that she feels his movements and that she likes it. It is in this way that perinatal communication, communication occurs [3,11].

As mentioned above, if the mother responds to the child's movements, this teaches the fetus to communicate, if, on the contrary, the mother does not respond, then the child loses an important ability to communicate. However, you should not always respond to the baby's movements. You should refrain from responding to the baby's movements at night. In this way, the mother will prepare the baby's biorhythms and sleep periods. After all, it is known that children often confuse day and night. It is because of this that it is worth paying attention to the third stage of intrauterine education. Namely, education of the biorhythms of the day in children. Simple steps are recommended. For example, at 7-8 in the morning, mom should shake it like an alarm clock. This will signal the child to wake up. And at dinner, preferably no later than 11 p.m., you should sing a lullaby. This will symbolize to the child that he should sleep. But just singing a lullaby is not enough. You should sing while standing and swaying your hips. Such actions will simulate a baby's cradle. It is worth doing such actions within 5 minutes. Such simple actions will help the child develop a good sense of biorhythms and facilitate the course of pregnancy [3,7].

They often build a relationship between the events or the mother's well-being during pregnancy and deviations in the child's behavior. Research by scientists over the past 10 years proves that such a connection exists. After the birth of a child, the process of its upbringing can be characterized by three factors. The first stage is information absorption. The second stage is imitation. The third stage is personal experience. During the period of intrauterine development, the last two stages are absent. And the first stage is developed in the maximum form. And it flows at the cellular level. It is during the prenatal period that the body develops the most. In no other period of its life can the body develop so actively. It is during this period that the path from cells to a creature with unique abilities takes place.

It should also be noted about the physical and emotional impact of music on a child. Already at approximately 8 months of pregnancy, a child's hearing is

developed at the same level as a pregnant woman's. However, the volume of sounds for a child is three times lower. Classical music will have a good effect on the child. For example, the compositions of the famous Vivaldi can calm an overly active baby and help them fall asleep. Bach's compositions will amuse and cheer up the child. Chopin is soothing. Mozart's compositions will make the child calm down and help start the brain. It is not worth spending a lot of time on this activity. 10-15 minutes will be quite enough. Also, listening to such music will be useful for the mother. They are able to relieve discomfort, calm down, and regulate breathing [6,7].

As soon as the beginning of life took place, the mother becomes an example for the child in everything. If the mother is good at drawing, then such a hobby during pregnancy will also have a positive effect on the child. If mom does not know how to draw, you can use simple options, including coloring pages or pictures by numbers.

The effect of colors should also be considered. Everything that surrounds mom has color. However, there are a large number of colors and their shades. It is simply impossible to consider each one. Therefore, the colors of the spectrum will be considered below. There are only 7 of them. These are colors formed as a result of the refraction of sunlight in a prism. Such colors are the most influential. Each color has a relationship with both the physical and mental state of a person. It is also a good way to imagine the future traits that the mother thinks she would like her child to have. Using imagination, the mother can draw her child in different age categories, as well as the features that could be inherent in the child in each of these categories. However, you should focus on the features, and not on the gender of the future child. After all, the main thing is to lay the foundation, basis, general features that the child will be able to develop independently and with the support of others in the future [1,

Each method makes a positive contribution to the development of the child, his intelligence and emotional state. You can use both one and all methods in a complex. In my opinion, the methods of establishing the child's biorhythms and the method of establishing contact are especially useful. You should take care of your child from the very beginning and develop it [6,7].

LITERATURE

1. Educational manual on midwifery edited by I. B. Ventskivska, V P. Lakotosha, V. M. Kushcha 2018.
2. How to teach a baby before his birth? [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.centmed.com/info/blog/52368/>
3. Raising a child before birth [Electronic resource]. – Access mode: <http://rod.ck.ua/?p=1002>
4. Babies cry in their mother tongue: A newborn's first wails are based on the language their mum speaks RICHARD GRAY FOR MAIL ONLINE.
5. A fairy tale for the unborn [Electronic resource]. – Access mode: <https://wz.lviv.ua/life/123450-kazka-dlia-nenarodzhenoho>
6. Psychology of mother [Electronic resource]. – Access mode: <https://club.nutricia.ua/successful-mother/psihologia/ak-spilkuvatisaz-malukom-pid-cas-vagitnosti>
7. Katarina Vestre: The book "Life before birth", publishing house: Bookchef, 2019.
8. E. K. Aylamazyan: Obstetrics, 2019.
9. Prenatal development [Electronic resource]. – Access mode: <http://pidruchniki.com/16120724/psihologiya/>
10. Perinatal psychology [Electronic resource]. - Access mode: <https://psychiatry.pdmu.edu.ua/storage/resources/files/wLeUYhxIDh716nUismmnEf0YxgOvHNrfSAnwMjV0.pdf>
11. Chamberlain DB Communicating with the mind of a preborn: Guidelines for parents and birth professionals / DB Chamberlain // Journal of Prenatal and Perinatal Psychology and Health. 2003.
12. Rank O. The Trauma of Birth / O. Rank. Martino Fine Books, 2010. 242 p.

УДК: 618.25-071.1-06-037(048.8)

MULTIPLE PREGNANCY. RISKS OF THE COURSE AND POSSIBLE COMPLICATIONS (A REVIEW OF CURRENT LITERATURE SOURCES)

Kruglyak Viktoriya Vitalyivna.,

a student of the 5th year of the medical faculty № 2

Bukovyna State Medical University

Tsysar Yulia Vasylivna

Candidate of Medical Sciences,

Associate Professor of the Department of Obstetrics and Gynecology

Bukovyna State Medical University

Abstract: In recent years, the number of multiple pregnancies in the European sector has increased significantly, sometimes reaching 16 cases per 1,000 births, and the average statistics for countries vary from 11 to 14 per 1,000 births. [7; 20]. Comparing these data with similar data, but during the 60s of the twentieth century, when the rate of multiple pregnancies gradually decreased from 12 to 9.5 per 1000 births, this is a rather significant difference. Of course, each time period has its own reasons for certain changes.

Thus, in the 60s of the twentieth century, the average age of pregnant women decreased significantly, and already in the 80s of the same century, it became greater again, approaching 35 years, which returned the indicator of the frequency of multiple pregnancies to 12/1000 births. Also, such a significant growth of this indicator in our time began as early as the 90s, when DTR (assisted reproductive technologies) were massively introduced into medical practice [8; 9].

DTR gained such popularity in connection with the increase in the rate of infertility. At the moment, the world statistics of the frequency of infertile marriages are firmly established at the figures of 8-29% and there is no downward trend.

This indicates a tendency towards an increase in the rate of induced multiple fertility . [9; 10; 21].

Key words: multiple pregnancy, assisted reproductive technologies, monozygotic , dizygotic twins.

In Ukraine, the situation with multiple pregnancies is completely different, here this indicator is 8.7 per 1000 births[12]. Since 2000, the number of cases of infertile pregnancy in Ukraine has increased by approximately 30%. At the same time, in the last 5 years alone, the number of twins has increased by more than 20%, and the number of triplets - by 21% more than before. But even so, the number of twin births is 95%, and 5% - triplet births and multiple births of a higher order [5]. This is due to the fact that no matter how the indicators of multiple pregnancies change in the world, the HELLIN rule for predicting the frequency and ratio of multiple births, which was proposed back in 1895, has survived and remains relevant to this day. It looks like this, if the frequency of pregnancy with twins is 1:85, then the frequency of pregnancy with triplets is 1:85*85 and, accordingly, with quadruplets - 1:85*85*85, etc. [7; 16]. In approximately 60–70% of cases, this is due to the use of ovulation induction and superovulation stimulation in DRT programs, including in vitro fertilization and embryo transfer [3; 11]. This approach increases the probability of pregnancy with twins by 20 times, and with 3 or more fetuses – by 400 times. This is due to the fact that for greater efficiency of in vitro fertilization, a fairly large number of embryos are first transferred, which definitely increased the number of twins, as well as triplets and a larger number of fetuses, which in turn led to an increase in obstetric complications. With this in mind, reproductive specialists have significantly limited the number of embryo transfers in recent years [6]. In Ukraine, in the absence of any aggravating factors, they try to transfer no more than 2 embryos.

Another factor in the increase in the number of multiple pregnancies is the frequent use of various hormonal drugs intended for the treatment of infertility (clomiphene , pregnyl , prophase). Hormonal contraception can be the cause very often, after the withdrawal of which a rebound effect is observed . As a result, superovulation occurs more often in normal healthy women [4]. An important factor contributing to the birth of twins is heredity, which is mostly transmitted through the female line [4; 19]. It is common knowledge that in families with twins, this phenomenon is repeated, as a rule, after one generation.

One of the most urgent problems of modern obstetrics, which in terms of the

number of obstetric and perinatal complications, belongs to gestation with a high degree of risk, during which premature births and miscarriages occur more often than during a singleton pregnancy, this is a multiple pregnancy. According to world statistics, only 15–30% of pregnant women with this diagnosis have a physiological course. The risk of complications is directly dependent on the number of fetuses, which is supplemented by a directly proportional dependence on the age of the woman. An important factor is that the risks for future babies should not be neglected. Such conditions as deep immaturity, prematurity, low-weight births, respiratory disorders and many others are most often detected. Usually, women with multiple pregnancies need a much longer, up to 6 or more times, period of hospitalization. This, in turn, leads to an increased risk of nosocomial infection. And to top it off, all the above factors increase the probability of maternal death by three times, compared to singleton births.

Prof. Dudenhausen and Prof. Mayer in 1987 studied that the average term of multiple pregnancy is significantly shorter than the term of singleton pregnancy. The percentage of premature births among women pregnant with twins in the USA is almost 5 times higher than that of women pregnant with one child and is 44.5% [14]. According to other studies and sources, this indicator is slightly different, but differs insignificantly: 43.6% of cases of premature birth in all twin pregnancies, compared to 5.6% in singleton pregnancies [15; 16].

Therefore, considering the importance of this problem, it is better to understand the concepts themselves and their variations. A pregnancy in which two or more fetuses develop in a woman's body is called multiple pregnancy. The birth of two or more children is called a multiple birth. There are two types of twins: identical (monozygotic) and fraternal (dizygotic) [1]. During the pregnancy of identical twins, only one egg is fertilized. The number of placentas formed in this type depends entirely on the timing of the division of one fertilized egg. If this division occurs within the first 72 hours (before the morula stage), two embryos, two amnions and two chorions/placentas are formed. Amniotic septum consists of four layers. Such identical twins are called bichorionic diamniotic . In cases of egg cell division that

occurs 3–8 days after fertilization (blastocyst stage), two embryos, two amnions, but only one chorion/placenta are formed. The fetal septum in this type of pregnancy consists of two layers of amnion . This type of identical twins is called monochorionic diamniotic . If the division of the ovum took place in the interval 8-13 days after fertilization, one chorion and two embryos are formed, surrounded by a single amniotic membrane, there is no interfetal septum. Such identical twins are called monochorionic monoamniotic . Conjoined twins are the result of the division of the fertilized ovum at a later time (after the 13th day), the situation with already formed embryonic discs. It is worth noting that both fraternal and monozygotic twins can be dichorionic , and monochorionic - only identical twins [19].

Given these features, the types of pregnancy and their complexity differ from case to case. Thus, the risk of premature termination of pregnancy with monochorionic twins is higher than with bichorionic twins . Monochorionic twins are born before the 32nd week in 9.2% of cases, while for bichorionic twins this figure is 5.5%. However, the reasons for this difference have not yet been sufficiently studied. According to J. Lumley (1993), about 17% of multiple pregnancies in Europe are terminated between 20 and 27 weeks of gestation , 21% between 28 and 31 weeks, and in 17% of cases labor begins between 32 and 36 weeks [16] .

It is worth noting that the frequency of gestosis in pregnant women is much higher than in singleton pregnancies. Multiple pregnancy is characterized by the following complications:

- Preeclampsia , which often contributes to premature birth. It occurs 35 times more often in twins (Chism , 1998) and affects more than half of all triplet pregnancies (March of Dimes , 2002);
- Hypertension (14-20%), which occurs three times more often than in a singleton pregnancy and is more severe [18];
- Massive bleeding in the early postpartum period, which develops in 20% of cases [18];
- Iron deficiency anemia. Since iron depot depletion is twice as common as in singleton pregnancy (it is necessary to differentiate with physiological

hemodilution and because the increase in plasma volume is more pronounced (2000-3000 ml) [17];

- Violation of glucose tolerance (gestational diabetes) and cholestasis of pregnant women[18];

- Polyhydramnios occurs in 5-8% of twin pregnancies, especially in monoamniotic twins. Acute polyhydramnios, which occurs before 28 weeks of pregnancy in 1.7% of twins, creates a threat of perinatal death in about 90% [17];

- Premature rupture of the fetal membranes (25%), which is 2 times higher than the frequency of such a complication in a singleton pregnancy [18];

- Pathology of the umbilical cord and placenta, namely presentation and detachment of the placenta (more often in the II period of labor), membrane attachment of the umbilical cord (1% in singleton pregnancies and 7% in twins), presentation of the umbilical cord (1% in singleton pregnancies and 8.7% in twins), loss of the umbilical cord during childbirth;

- Spontaneous abortions. More than 50% of pregnancies where twins are detected on ultrasound in the 1st trimester end with delivery of only one fetus [2];

- Congenital malformations, the frequency of which is from 2 to 10%. Where, for monochorionic twins, multiple anomalies are more common. Non-union of the hard palate, cleft lip, defects of the central nervous system and heart defects are most often observed .

- Conjunction of twins occurs less often, in the case of a later separation, 1 in 900 twin pregnancies[18];

- Conjunction of twins during childbirth (collision) occurs with a frequency of 1: 1,000 twins and 1: 50,000 births. At the same time, perinatal mortality reaches 62-84%, since the diagnosis is most often made during the period of fetal expulsion [18];

- Incorrect presentation of the fetus during childbirth, which reaches 50%, is in turn 10 times more common than in a singleton pregnancy. In half of such cases - cephalic-cephalic presentation, in 30% - cephalic-pelvic, in 10% - pelvic-cephalic, and transverse - for one or two fetuses in the last 10% of cases [18];

- Feto-fetal transfusion syndrome is a complication characteristic only of monochorionic multiple pregnancy. The frequency of manifestations is up to 15%, characterized by high perinatal mortality, which is the cause of 15-17% of all cases of perinatal mortality in multiple births [18];
- Delay in the development of one of the fruits. This is expressed in differences between two fruits in size and weight of more than 15-25%, with a frequency that ranges from 4 to 23%;
- Intrauterine fetal growth retardation occurs in approximately 70% of cases compared to 5-10% in singleton pregnancies [18];
- Neurological disorders of fetuses: microcephaly, infantile paralysis, encephalomalacia , necrosis of brain tissue (in 14% of prematurely born twins).
- Perinatal mortality. Its chatot in such conditions is as much as 15%. This is mostly due to the increase in the number of premature births up to 50%, and as a result: low birth weight of children (where 55% of babies weigh less than 2500 g), respiratory disorders syndrome, necrotizing enterocolitis, intracranial hemorrhages, sepsis[19].

Such a large and weighty list of possible complications makes us think about the importance of preventing their occurrence. Therefore, the first step should be early detection of multiple pregnancy. Taking into account the main factors of the occurrence of such conditions, it is necessary to focus on careful observation of the condition of patients who used assisted reproductive technologies.

Women with multiple pregnancies require more food, calories, protein, vitamins and minerals than women with singleton pregnancies (Somer , 2002). Therefore, women who are well-nourished and of normal weight should be encouraged to consume 3,000 to 3,500 calories per day for twins , 4,000 calories per day for triplets, and 4,500 or more for quadruplets (Somer , 2002). When carrying a fetus, the future mother always faces an increased need for micro and macroelements, vitamins and other vital substances for the development of the baby, as when carrying a multiple pregnancy, such needs increase, pregnant women, in addition to a full and

balanced diet, need to supplement their diet with multivitamins and iron preparations.

More frequent visits and ultrasound monitoring of fetal development can help detect complications in the early stages, which will allow for effective treatment. Therefore, a pregnant woman should visit a doctor every 2 weeks in the first half of pregnancy and weekly in the second half of pregnancy, while paying attention to blood pressure changes, fetal movements (self -registration from 28 weeks), urine composition (including bacteriological examination), and the height of the uterine fundus. A pregnant woman needs a 2-hour rest, lying on her left side twice a day, in the morning and in the afternoon, as well as a night's sleep of at least 10 hours [13]. Multiple pregnancy was and will be a difficult task both for the mother and for the doctors, but timely treatment and careful monitoring of the course of such a condition is the key to preserving the health of the mother and babies.

Conclusion: The tendency to increase the number of multiple pregnancies depends on the increase in the percentage of infertile marriages and the further use of assisted reproductive technologies. Also, an equally important factor is the gradual shift in the average age of pregnant women towards growth. Due to this, the global indicators of multiple pregnancies are steadily increasing every year. This trend puts forward the problem of multiple pregnancy in the list of the most urgent issues of modern obstetrics and perinatology .

LIST OF REFERENCES:

1. Vdovichenko Yu. P. Multiple pregnancy // Educational manual. K. 2011. P. 360.
2. Aylamazyan E. K. , Kulakov V. I., Radzinsky V. E., Savelyeva H. M. Obstetrics: national management _ M.: GEOTAR-Media , 2007.
3. Frolova O. G., Matveenko M. E. multi-fruited Genera and their outcomes for the mother. problems pregnancy _ 2001, No. 3, pp. 3-5.
4. Blickstein I., Keith LG Multiple Pregnancy . Epidemiology , Gestation & Perinatal outcome . 2005 , Informa UK Ltd. R.946.
5. Kuwata T., Matusubara S., Ohkuchi A. et al . The risk of birth defects in

dichorionic twins conceived by assisted reproductive technology . *Twin Res* . 2004. No. 7. P. 223-227.

6. Practice Committee of the Society for Assisted Reproductive Technology and the American Society for Reproductive Medicine . Guidelines on the number of embryos transferred . *Fertil . Steril* . 2004; 82 Suppl . 1-2.

7. Kuleshova T. P., Sakhautdinova I. V., Zulkarneeva E. M., Tayupova I. M., Khaibullina A. R. Pregnancy after IVF. Obstetric and perinatal outcomes. Materials of the XII All-Russian Scientific Forum "Mother and Child". M.: "Crocus Expo" IEC. September 27-30, 2011. P. 105-106.

8. Joachim W. Dudenhausen , Rolf F. Maier Perinatal Problems in Multiple Births . *Deutsches Arzteblatt International* . *Dtsch Arztebl Int* . 2010;107(38). P. 663-668.

9. Ruppel N. I. Pregnancy, childbirth and perinatal outcomes in induced multiple births: autoref. thesis Irkutsk, 2008.

10. Maslyanyuk N. A. Multiple pregnancy after in vitro fertilization as a risk factor for prematurity and intrauterine growth retardation. *Journal of Obstetrics and Gynecology*. Volume LIX. Issue 1. 2010.

11. Pobedinsky N.M., Lyashko E.S., Titov S.Yu. The use of reproductive technologies and the results of childbirth in multiple pregnancies. *Obstetrics and gynecology*. 2001. No. 5. P. 16-19.

12. Vdovichenko Yu. P. Multiple pregnancy. Part 1 (for the listener) / Yu. P. Vdovichenko, N. G. Hoyda, O. M. Yuzko 2011. C. 288.

13. White BT Multiple pregnancy: modern aspects. Ukraine. "With concern for the woman." No. 7 (37). October, 2012. P. 12-16.

14. Taffel S. M. Demographic trends in twinbirths : USA // In : Keith L. G., Papiernik E., Keith D. M., Luke B: Multiple pregnancy _ Epidemiology , gestation and perinatal outcome . Parthenon . New York , London . 1995.

15. Ayres A. Management of Multiple pregnancy : Labor and Delivery . *Obstet . Gynecol . Surv* . 2005. Vol . 17 (8). P. 67-71.

16. Blickstein I., Keith L. Multiple pregnancy _ Epidemiology , gestation ,

perinatal outcome . Second edition . Ed .: Parthenon Group . 2005. P. 463.

17. Krasnopolsky V. I., Novikova S. V., Kapustina M. V. etc. Modern problems of multiple pregnancy. Russia Vestn . Assoc . akush _ gynec _ 2009. No. 2. P. 79-82.

18. Sidorova I. S. Manual on obstetrics / I. S. Sidorova , V. I. Kulakov, I. O. Makarov. // M.: Medicine. 2006. P. 331-335.

19. Boychuk A. V., Nikitina , I. N., Behosh , B. M. Modern aspects of multiple pregnancy management. Current issues of pediatrics, obstetrics and gynecology. 2014. C. 6-12.

20. <https://link.springer.com/article/10.1007/s43032-021-00819-5>

**INFLUENCE OF AUTOIMMUNE DISEASES ON
THE COURSE OF PREGNANCY**

Kyrushok Anhelina Mykolaivna,

6th year student of the Faculty of Medicine N 2

Tsysar Yuliya Vasylivna

Candidate of Medical Sciences,

Associate Professor of the Department of Obstetrics and Gynecology

Bukovinian State Medical University

Chernivtsi, Ukraine

Abstract. From every year there is an average increase in autoimmune diseases by 12.5%, and according to research, more than 78% of patients are women. This is due to hormonal changes in the body, which include puberty, pregnancy and menopause. The article examines the impact of autoimmune diseases on the course of pregnancy, highlights the changes that occur in the body of the mother and child, and their consequences.

Key words: pregnancy, autoimmune diseases, systemic lupus erythematosus, antiphospholipid syndrome, rheumatoid arthritis, systemic scleroderma, Takayasu's disease.

Autoimmune diseases are a group of diseases that arise as a result of the formation of antibodies in the body to its own tissues, causing their inflammation and destruction. The problem is particularly relevant in our time, because statistics show a significant increase in autoimmunization among the population, which negatively affects the quality of life and their ability to work [1,2]. Based on the data, 8% of all inhabitants of the Earth suffer from autoimmune diseases, among them 78% are women [2].

Autoimmune diseases significantly affect the course of pregnancy, not only causing dangerous conditions for the fetus, but also danger for the mother. In particular, only among patients with systemic lupus erythematosus, the risk of

miscarriage is 16% higher than in the general population [3]. At the same time, it should be noted that the clinical symptoms of some diseases decrease during pregnancy.

Systemic lupus erythematosus is an autoimmune disease characterized by multiorgan damage, the cause of which is the formation of antibodies to DNA. During pregnancy, it is characterized by an exacerbation of the course and an increase in symptoms, which can cause miscarriage. Global indicators indicate an increase in the number of premature births, fetal loss in approximately 25% of pregnant women with systemic lupus erythematosus. The reason for this is the formation of a large number of hormones, in particular prolactin, which is a cytokine and affects the reactivity of the immune system. In turn, estrogens and progestogens increase the formation of antibodies through the activation of B-lymphocytes and the mediated increase of IL-4, IL-10, TGF- β , but at the same time reduce the amount of TNF- α [2,4]. An important factor in risk prevention for both the mother and the fetus is the control of the activity of the process and the effectiveness of the treatment of the disease. Cohort studies have shown that women with lupus nephritis have a greater tendency to have spontaneous abortions, and these factors also include refusal of treatment during the last 6–12 months before pregnancy, increased activity of antibodies to DNA in the third trimester [5]. Dangerous complications for the mother are worsening of the course of lupus-nephritis, preeclampsia, restrictive disorders of lung function as a result of compression of the lungs by the uterus, the appearance of pulmonary hypertension, which is a bad prognostic sign for premature birth and fetal mortality in the late period of pregnancy in at least 30% of pregnant women, an increase cesarean sections, hematological complications (pre- and postpartum bleeding (4.5% and 2.5%, respectively), anemia (12.6%), thrombocytopenia (4.3%), PE (0.4%)). The risk of maternal mortality in pregnant women with systemic lupus erythematosus is 20 times higher than in the general population [4].

Antiphospholipid syndrome is a systemic disease characterized by the appearance of antibodies to phospholipids, manifested by thrombosis and obstetric pathology, and has a tendency to worsen. The disease significantly affects the course

of pregnancy and in a large percentage leads to fetal loss and maternal death. The main link of the pathogenesis is vascular thrombosis, which occurs as a result of a violation of the balance between prostaglandins (E₂) and thromboxanes, a change in complement activation (excessive activity leads to the appearance of local inflammation, which, in turn, causes thrombosis), the effect of autoantibodies on the structures of the placenta [6]. The consequence of this is the unexplained death of the fetus, repeated miscarriages with spontaneous abortions, severe preeclampsia, chorea of pregnant women, oligohydramnios, premature birth, HELLP syndrome.

Rheumatoid arthritis is a systemic disease of connective tissue characterized by erosive and destructive changes in small joints. The disease during pregnancy tends to reduce and weaken the clinical symptoms. The reason for this, according to one of the hypotheses, is a decrease in the immunological tolerance of maternal cells. This phenomenon occurs due to the release of apoptotic syncytiotrophoblast remnants into the mother's blood, which begins at the beginning of pregnancy and ends closer to the 3rd trimester, which will later be identified and presented to immunocompetent cells. Dendritic cells, in turn, reduce the number of CD4⁺ T-cells by influencing the number of suppressor cells (CD8⁺ T-cells). Rheumatoid arthritis in more than 75% of patients decreased its activity during pregnancy, but 90% of these patients had postpartum exacerbations. The relapse lasts from 1 to 6 months after childbirth and is characterized by typical clinical symptoms: pain in the joints and muscles, swelling of the joints, morning stiffness. Rheumatoid arthritis does not cause postpartum complications, premature birth, and does not affect fetal development [7]. Complications can be found in the treatment of acute rheumatoid arthritis during pregnancy. Methotrexate is a drug used to treat autoimmune diseases, has a teratogenic effect and leads to spontaneous abortion, but reduces the likelihood of postpartum exacerbation. Cyclophosphamide is a drug similar in terms of teratogenicity, which is discontinued 3 months before planning pregnancy and during it [8].

Systemic scleroderma is a disease with fibro-sclerotic changes that affects all organ systems and causes obliterating angiopathy-type changes. Previously, the issue

of the course of systemic scleroderma was not so acute, because the manifestation of the disease occurs mainly at the age of 40-50 years, however, with the advent of in vitro fertilization and the influence of social and demographic factors, the average age of women giving birth in Europe and the USA has increased. The course of scleroderma during pregnancy passes into a period of remission. There is a decrease in the manifestations of Raynaud's syndrome, which is the result of an increase in cardiac output, a decrease in skin fibrosis due to the normalization of hormonal balance, but there is an increase in esophagitis, the cause of which is the displacement of organs due to their compression by the uterus, intensification of GERD symptoms. The biggest complications of this disease are Mallory-Weiss syndrome, arterial hypertension and the appearance of a renal crisis as a result of the presence of sclerosed renal vessels, preeclampsia. The risk of maternal death is 20%, precisely because of the appearance of hypertensive syndrome, in 16% of cases the pregnancy ends in the loss of the fetus, in 10% - premature pregnancy, the observed perinatal mortality is 4% [9].

Takayasu's disease is an autoimmune disease with predominant damage to the aorta and its branches. The disease has a favorable course during pregnancy, because it goes into remission, but some of its manifestations can significantly complicate the prognosis, namely: pulmonary hypertension, preeclampsia, heart and kidney failure, stroke. The presence of severe retinopathy is an absolute indication for cesarean section. In the fetus, a slowdown in intrauterine development is detected due to a decrease in blood circulation in the placenta due to damage to the abdominal aorta [10].

REFERENCES

1. Aaron Lerner, Patricia Jeremias, and Torsten Matthias, "The World Incidence and Prevalence of Autoimmune Diseases is Increasing.": 2.
2. Cutolo M., Sulli A., Capellino S., [et al.]. Sex hormones influence on the immune system: basic and clinical aspects in autoimmunity. *Lupus*. 2004; 13: 635–8
3. Autoimmune disease during pregnancy and the microchimerism legacy of

pregnancy [Electronic resource]. - Access mode:
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2709983/>

4. Doria A., Tincani A., Lockshin MD Challenges of lupus pregnancies. *Rheumatology*. 2008;.47

5. Imbasciati E., Tincani A., Gregorini G., [et al.]. Pregnancy in women with pre-existing lupus nephritis: predictors of fetal and maternal outcome. *Nephrol Dial Transplant*. 2009; 24.

6. Carp HJ, Shoenfeld Y. Recurrent spontaneous abortions in antiphospholipid syndrome: natural killer cells – an additional mechanism in a multi-factorial process. *Rheumatology (Oxford)*. 2007; 46: 1517–9.

7. *Arthritis and Rheumatism*, Vol. 32, No. 2 (February 1989): 155–157.

8. Bonnin M., Mercier FJ, Sitbon O., [et al.]. Severe pulmonary hypertension during pregnancy. Mode of delivery and anesthetic management of 15 consecutive cases. *Anesthesiology*. 2005; 102

9. Medical complications in SLE pregnancies [Electronic resource]. - Access mode:<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2542836/table/T4/?report=objectony>

10. Jesus GR, d'Oliveira IC, dos Santos FC, [et al.]. Pregnancy may aggravate arterial hypertension in women with Takayasu arteritis. *Isr Med Assoc J*. 2012; 14 724–8.

UDK:616.216

**RESULTS OF ENDOSCOPIC EXAMINATION OF THE NOSE CAVITY IN
CHILDREN WITH CONGENITAL CLEFT LIP AND PALATE**

Nasretdinova Makhzuna Takhsinovna

MD, Associate Professor

Abdiev Elbek Murodkosimovich

Assistant

Samarkand State Medical University,

Department of Otorhinolaryngology №2

Samarkand, Uzbekistan

In this work, a detailed endoscopic study of the nasal cavity and paranasal sinuses in children with congenital cleft lip and palate at the stages of surgical treatment of congenital malformations was carried out to determine the impact of this anomaly on the development of pathology in these organs. This, in turn, increases the success of early detection and rehabilitation of pathological processes in the nasal cavity and paranasal sinuses.

Keywords: nasal cavity, paranasal sinuses, endoscopy, congenital cleft lip and palate, children.

Taking into account the growing number of children with congenital cleft lip and palate, the interest of doctors of various specialties in the treatment and rehabilitation of this contingent is increasing year by year. At present, the algorithms for the treatment of children with such anomalies are mainly developed for maxillofacial surgeons, and little attention is paid to the pathology of the ENT organs. Several publications devoted to the problems of children with TLD have described significant changes in the ENT organs from the first days of life and throughout childhood. This shows that the surgical removal of congenital defects performed by maxillofacial surgeons does not completely solve the problem of pathology of the ENT organs, and the lack of understanding of the pathogenesis of children in this contingent by outpatient doctors leads to the wrong choice of tactics for their

treatment.

A detailed study of the condition of the ENT organs in children with TLTC at different ages and the determination of the effect of the stages of surgical treatment of congenital defects on their condition will allow to examine children with such anomalies, to identify the disease in the early stages and to develop an adequate treatment algorithm that increases the success of rehabilitation.

In this regard, the aim of our study was to study the condition of the nasal cavity and paranasal cavities before and after each stage of surgical treatment of congenital malformation in children with TLTC. 78 patients (45 boys and 33 girls) with TLTK aged 1 month to 18 years were included in the investigation. .

Inspection methods.

- clinical (anamnesis collection, general examination, catamnesis observations);

- instrumental (nasal cavity endoscopy (HEINEMANN MEDIZINTECHNIK, Germany) and solid optics (KARL STORZ, Germany) with different viewing angles 00, 300, 450, 700; diaphanoscopy);

- radiological examinations (computer examination of nasal cavity).

Test results:

Results of examination of children of group I (n=13). We performed an endoscopic examination using fixed optics (with different viewing angles) using transnasal and transoral (through the cleft palate, painless and minimally invasive) methods.

An absolute indication for transoral endoscopy of the nasal cavity is rough curvatures in the anterior part of the nasal septum that prevent examination of the structures of the nasal cavity. When we compared the results of both methods in patients before primary hyalorinoplasty, transoral examination using a rigid endoscope with an angle of 450 and 700 showed the objectivity of the method (as an alternative to transnasal). Evaluation of the structures of the external nose and nasal cavity in children with TLTK before primary chelorinoplasty revealed external nasal deformity in all children with unilateral and bilateral complete cleft palate - flattening

of the nasal wing on the caudal side, displacement of its base outward and downward, and deformation of the tip of the nose with displacement towards the caudal side; in all children with one-sided complete cleft palate - tilting of the nasal septum in the direction opposite to the cleft palate; S-shaped curvature of the nasal septum; observed in 2 (100%) patients with bilateral complete cleft palate and in 2 (40%) patients with limited cleft palate, in the rest the nasal septum was located in the middle. The presence of chemicals in the palate and mixed breathing, the passage of food from the mouth to the nasal cavity, was the cause of rhinitis in all patients of this group.

In children with unilateral and bilateral complete cleft palate, it was found that clear changes were observed only on the external side of the nose, from 2 to 4 months after the primary hyalorinoplasty performed at 1.5 months of age.

Results of examination of children of group II (n=13). Children with circumscribed, unilateral and bilateral complete cleft palate underwent plastic surgery of the soft palate at 6 months of age, which involved repositioning the soft palate muscles and creating a laryngeal ring.

During the transoral endoscopic examination of the nasal cavity, continued mixed breathing, food falling into the nasal cavity, signs of inflammation in the mucous membrane of the nasal cavity and upper respiratory tract were revealed.

In children of group III (n=17), endoscopic examination of the nasal cavity and nasopharynx (in accordance with the transnasal method) was carried out from 1.5 to 7 years after hard palate plastic surgery. After primary hyalorhinoplasty, residual deformity of the external nose and scar narrowing of the nasal passage were found to be preserved in three (50%) children with unilateral cleft palate and in all children with bilateral cleft palate (2, 100%).

The position of the nasal septum retained its previous position. In children with unilateral complete cleft palate, the curvature of the nasal septum is directed in the opposite direction. The number of patients with rhinitis due to cleft palate plastic surgery, separation of the mouth and nose significantly decreased (from 100% to 22%). Results of examination of patients aged 8 to 12 years included in group IV

(n=14). Before osteoplasty of the alveolar growth of the upper jaw, we diagnosed nasal septum tilt and chronic vasomotor, hypertrophic rhinitis in all children with unilateral complete cleft palate (7, 100%), in 2 children with limited cleft palate (33.33%). According to the results of the CT examination of the paranasal sinuses performed as preoperative preparation for children with unilateral and bilateral cleft palate, we found cysts in the maxillary cavity in 3 (42.86%) children with unilateral complete cleft palate; In 2 (28.6%) children, we found polyposis sinusitis of the maxillary cavity (confirmed by histological examination). Among the children with unilateral complete cleft palate (57.14%), increased pneumatization of the front end of the middle nasal concha (concha bullosa), and 3 of them (42.86%) were diagnosed with a curvature of the nasal septum and recurrent sinusitis in the anamnesis. In 3 (50%) children with limited cleft palate, increased pneumatization of the front end of the middle nasal concha (concha bullosa) was observed, in 2 of them a cyst of the maxillary cavity was detected. In all children with TLTK, it was found that the nasal septum bone tissue was underdeveloped (reduced) in the posterior part, which should be taken into account when planning surgical treatment of the nasal septum. 1 (16.67%) child with limited cleft palate developed cleft palate and associated rhinitis. All children with unilateral and bilateral cleft palate with pathology of the nasal cavity and paranasal sinuses, according to the instructions, undergo surgical treatment at the same time as plasty of the bones of the alveolar growth of the upper jaw: septoplasty and vasotomy of the lower nasal turbinates (in 6 children with unilateral cleft palate, 85.7%, in 1 child with bilateral complete cleft palate, 100%), resection of the middle concha (concha bullosa) was performed (3 children with unilateral complete cleft palate, 42.86%).

After osteoplasty of the alveolar growth of the maxilla, 6 (85.7%) children with unilateral complete cleft palate and 1 (100%) child with bilateral complete cleft palate had various degrees of narrowing of the nasal passage, scar deformity, and the size of the nasal wing on one or both sides. decrease is determined. The number of children with unilateral and bilateral complete cleft palate and nasal septum curvature decreased (3 people, 37.5%), because correction of the nasal septum was performed

at the same time as plasty of the alveolar bone of the upper jaw.

Taking into account that osteoplasty of the alveolar growth of the upper jaw should not be performed in children with limited cleft palate, treatment of pathologies in the nasal cavity and paranasal cavities was carried out as a separate surgical procedure.

After secondary chelorinoplasty in patients aged 13 to 17 years (group V, n=13), a significant improvement in the shape of the external nose was observed in the examination of the structures of the external nose and nasal cavity, a decrease in the number of patients with nasal septum curvature and chronic vasomotor rhinitis in children with unilateral and bilateral cleft palate. we found out. We believe that this is related to performing septoplasty and vasotomy of the lower shells at the same time as the secondary chelorhinoplasty. Problems with the nose (concha bullosa) and paranasal cavities (cysts, polyps) detected by the CT examination of the nose and paranasal cavities performed as a preparation before stage V surgical treatment in children with unilateral and bilateral complete cleft palate, during secondary chylorinoplasty eliminated.

In children with limited cleft palate, the nasal septum remained in the previous position, because they were not given IV and V stages of surgical treatment. Taking into account the absence of indications for osteoplasty of the maxillary alveolar growth and secondary chelorhinoplasty, correction of the nasal septum was performed as a separate surgical procedure as planned. 1 (20%) patient with limited cleft palate and nasal septum curvature was diagnosed with polypous haemoroethmoiditis.

Conclusion: The results of the study showed that deformity of the external nose, curvature of the nasal septum and rhinitis are present in all children with unilateral and bilateral cleft palate. The shape of the nose is restored after primary chelorinoplasty. After velo- and uranoplasty, the incidence of rhinitis decreases (from 85.5% to 22%), but the percentage of patients with nasal septum curvature remains high (60%). All children with TLTK have posterior reduction of the tympanic bone. Osteoplasty of the alveolar growth of the upper jaw and simultaneous septoplasty and

secondary hyalineoplasty reduce the percentage of children with a deviated septum (37.5%).

REFERENCES:

1. Abduraimov Z. K., Makhkamova N. E. Pathology of the ENT organs in congenital tumors of the hard and soft palate // Proceedings of the 2-oy nauchno-prakticheskoy konferentsii «Dni molodyx uchennyx» Tashkentskogo Gosudarstvennogo stomatologicheskogo instituta. April 26, 2016. S. 67-68.
2. Makhkamova N. E. "Sovershenstvovanie metodov diagnostiki i lecheniya tugouxosti u detey s rojdennoy rasshchelinoy neba" // Monografiya Tashkent. 2018, 195 p.
3. Olimjonov T. A., Eshbadalov N. Kh., Makhkamova N. E. Sostoyanie nosovoy polosti i pridatochnyx pazukh nosa u detey s rojdennymi rasshchelinami verxney guby i neba // Sbornik nauchno-prakticheskoy konferentsii "Dni molodyx uchennyx" posvyashchenny godu Podderjki aktivigo predpreimatelstva, innovatsionnyx idey i tehnologiiy. Tashkent-2018, S. 250-251
4. Bluestone C. D., Otteson T. D. Comprehensive Cleft Care. 2nd ed. CRC Press; 2016. Hearing disorders and middle ear disease in patients with cleft. Chapter 32. from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK536984/> 2021.
5. Насретдинова м. Т., мухитдинов ш. М., бахронов б. Ш. Исследование инфекционного и сосудистого факторов в генезе позиционного пароксизмального нистагма //Т [a_XW [i [S US S_S^[ùe yfcs^ . – 2021. Т. 6. - №. 5. – С. 210-214.
6. Карабаев Х. Э., Насретдинова М. Т., Шадиев А. Э. К вопросу о состоянии звукового и вестибулярного анализатора у больных ревматической лихорадкой.
7. Насретдинова М. Т., Шодиев А. Э. Изменение показателей железа в крови у больных с субатрофическим ринитом //bbk 57. – 2020. – С. 136.
8. Насретдинова М. Т., Набиев О. Р. Ранние диагностические критерии у больных с заболеванием меньера //ВВК 57. – 2020. – С. 132.

9. Насретдинова М. Т., Абдиев Э. М. Қулоқ шовқини бор беморларнинг консерватив давосини мақбуллаштириш //журнал биомедицины и практики. – 2022. – Т. 7. – №. 2.

10. Насретдинова М., Абдиев Э., Набиев О. Применение физиотерапевтического лечения у больных с нарушением слуха и ушного шума //Журнал вестник врача. – 2021. – Т. 1. – №. 1 (98). – С. 165-169.

CAUSES AND MECHANISMS OF DYSFUNCTION OF AUDITORY TUBE

Nasretdinova Makhzuna Takhsinovna

MD, Associate Professor

Khatamov Jakhongir Abruevich

Candidate of Medical Sciences, Associate Professor

Samarkand State Medical University,

Department of Otorhinolaryngology №2

Samarkand, Uzbekistan

Auditory tube dysfunction plays an important role in the pathogenesis of diseases of the middle ear. At the same time, there are various contradictions, although many studies have been carried out to assess the importance of auditory tube function disorders and various factors affecting the development of pathology in it. First of all it concerns the study of the influence of nasal obstruction, violation of mucociliary transport on the functional state of auditory tube. Since in order to increase the effectiveness of the diagnosis and treatment of diseases of the upper respiratory tract and middle ear, hearing requires a deeper study of the causes of NE dysfunction, the development of criteria for the influence of nasal obstruction on the functional state of the auditory tube, an objective assessment of the relationship between the pathologies of the nose and

Keywords: auditory tube, auditory tube dysfunction, nasal obstruction, mucous membrane

Enter. In recent years, the incidence of permanent hearing loss due to chronic otitis is increasing in the world. In 2002, 250 million people worldwide suffered from hearing loss, and by 2030 this condition is expected to increase by 30%. Treatment, rehabilitation, prevention and early diagnosis of patients with hearing impairment of various causes is one of the urgent problems of modern otolaryngology.

The purpose of the study: to study the data proven by scientific research in order to improve the effectiveness of early diagnosis and treatment of diseases of the

upper respiratory tract and middle ear.

Research methods: Study, analysis and systematization of scientific literature.

One of the main factors in the development of middle ear pathology is the dysfunction of the auditory tube (EN). Violation of ventilation in the tympanic cavity can lead to the transition of latent tubo-otitis to exudative otitis, and later to pathological changes such as adhesive otitis media. In addition, chronic impairment of EN function accompanied by a significant decrease in intratympanic pressure can lead to the development of epitympanitis with chronic cholesteatoma [18, 52, 55].

EN dysfunction can cause the development of acute purulent otitis and its transition to a chronic form. In many cases, tubal disorders limit the possibilities and reduce the effectiveness of middle ear reconstructive surgery [45]. According to the information presented in the scientific literature, nasal permeability disorders of various genesis play an important role in the development of tubal dysfunction. Increased EN dysfunction is associated with the presence of swelling hyperplastic changes in the nose and nasopharyngeal mucosa, impaired ciliary activity of the oscillating epithelium, and changes in the reflex effects of receptors of the soft palate muscles that open the auditory canal [3, 32, 48]. As a result, ventilation and drainage activity of EN is disturbed, its protective properties are changed. Also, EN conduction disorders are common in the distal part of its umbilical cord [51, 38], which leads to a chronic decrease in intratympanic pressure [12]. Later, capillary permeability increases, fluid transudation increases, swelling develops, and the mucous membrane of the tympanic cavity becomes inflamed [2, 51]. The appearance of fluid in the middle ear indicates a decrease in intratympanic pressure to the level when the partial pressure of isolated oxygen in the tympanic cavity approaches the partial pressure of oxygen in the capillary [51]. Under such conditions, a liquid sufficient to fill the drum space in a short time begins to separate. Such disturbance of EN function can lead to a number of characteristic pathological changes, such as tension of the tympanic membrane, thickening of the mucous membrane of the tympanic cavity. This process leads to perforation of the eardrum [27, 39]. This may cause the transition of acute otitis media to chronic secretory otitis media [25].

It should also be noted that in EN dysfunction, the increase in middle ear pressure causes an increase in inner ear fluid pressure, which leads to a disruption of the sound transmission mechanism [53].

Negative pressure in the tympanic cavity is more pronounced in adhesive otitis than in exudative otitis [9,26,34].

Long-term nasal obstruction (unilateral or bilateral) causes the formation of anatomic changes in the upper jaw, skull, which in turn affects the EN function [36].

Nasal obstruction has been found to have a negative effect on the development of the paratubal muscles and, as a result, is reflected in the functional state of the EN [42].

However, other than small changes in the tympanogram of experimental animals with bilateral nasal obstruction, no significant effect of nasal conductance on EN function during swallowing was found in studies [56].

Research by Zenchner G (1980) showed that long-term dysfunction of the auditory tube leads to metaplasia of the mucous membrane and eventually to fibrotic obliteration of the tympanic cavity. The role of the auditory tube opening into the larynx in the development of EN dysfunction is emphasized. When conducting a targeted diagnostic analysis of the area where the auditory tube opens into the larynx of patients with chronic eustachianitis, adhesive otitis media, chronic purulent otitis media: vasomotor changes of the EN mucosa, catarrhal inflammatory symptoms, hypertrophic, scarring and adhesion processes, atrophic changes, nasopharyngeal tumors, adenoid vegetation were detected and only a small percentage (10%) consisted of patients with visible changes in the opening of the auditory tube to the larynx. [1, 3, 4, 7, 22,46].

Clinical observations have shown the importance of negative pressure in the tympanic cavity from obstruction of the auditory canal as a result of posterior tamponade or swelling of the mucous membrane after tonsillectomy [19].

It was noted that in 58% of cases, the presence of adenoids has a negative effect on ventilation and drainage function [5, 6, 8, 10, 17, 31, 43]. Changes in the middle ear of patients are determined not by the size and volume of the adenoid, but

primarily by the localization of existing lymphoid tissue in the nasopharynx and the presence of adenoid vegetation [17]. Inflammation of the tonsils is statistically accompanied by changes in the tympanogram (types "C" and "V") with a significant increase in frequency ($R < 0.05$) [51]. Pathological changes in EN are often detected when adenoiditis and allergic rhinitis coexist [37].

The slow passage of air into the middle ear is disturbed due to an increase in peritubar pressure, which is often observed in hypertrophy of the nasal mucosa and the presence of adenoid tissue in the nasopharynx. In such conditions, the movement of air in the opposite direction creates a pathological negative pressure in the drum cavity [40, 47].

The study of EN in young children showed that the reason for the development of middle ear diseases is not mechanical obstruction of EN, but a violation of its function [31, 48]. At the same time, swelling of the mucous membrane in the area of the opening of the EN to the larynx was found [14, 49].

EN pathology can be caused by inflammatory processes [50], vasomotor changes of the nasal mucosa [18], benign and malignant tumors [11, 18, 49], congenital anomalies [5, 20, 33], foreign bodies, injuries [15].

In recent years, much attention has been paid to ARVI, infectious rhinitis, the connection between these diseases and pathological changes in intratympanic pressure has been confirmed [15, 16, 41].

One of the main factors of dysfunction of EN is diseases of the nose and paranasal cavities - purulent mucous secretions can pass from the nasal cavity through the floating epithelium to the auditory tube opening of the right nasopharynx [21, 24, 29, 44].

Summary. Summarizing the above data, it was found that auditory tube dysfunction plays an important role in the pathogenesis of middle ear diseases. At the same time, although many studies have been conducted to assess the importance of various factors affecting the development of auditory tube dysfunction and pathology, there are various contradictions. First of all, it is related to the study of the effect of nasal obstruction, mucociliary transport disorders on the functional state of the

auditory tube. These are the upper respiratory tract and the middle ear

LIST OF USED LITERATURE.

1. Anikin M. I., Kagan I. I., Anikin I. A. Osobennosti mikrohirurgicheskoy anatomii slukhovoy trubyy // Ros. autorinos. – 2006. – No. 2. - S. 12–14.
2. Bazarov V. G. Impedance audiometry and diagnosis of impaired auditory function // Journal. ushn., nos. i gorl. plenty – 1976. – No. 3. – S. 42–51.
3. Bioelectric activity of myshts myagkogo neba i funktsionalnoe sostoyanie slukhovykh trub /M. Yu. Boboshko [i dr.] //Ros. autorinos. – 2005. – No. 3. S. 3–8.
4. Boboshko M. Yu., Lopotko A. I. Ear canal. SPb.: SpetsLit, 2003. 360
5. Насретдинов Т. Х., Хатамов Ж. А., Мухамаиьев О. Ш. Двукратный отогенный абсцесс мозга у ребенка 14 лет //Вестник оториноларингологии. 2007. – №. 2. – С. 60-61.
6. Насретдинова М. Т. И др. оптимизация консервативного лечения больных с тиннитусом //The 3rd International scientific and practical conference “European scientific discussions”(February 1-3, 2021) Potere della ragione Editore, Rome, Italy. – 2021. – Т. 800. – С. 114.
7. НАСРЕТДИНОВА М. Т., МУХИТДИНОВ Ш. М., бахронов б. ш. исследование инфекционного и сосудистого факторов в генезе позиционного пароксизмального нистагма //t [a_xw [i [s us s_s^[Ûe yfcs^. – 2021. – т. 6. – №. 5. с. 210-214.
8. Карабаев Х. Э., Насретдинова М. Т., Шадиев А. Э. к вопросу о состоянии звукового и вестибулярного анализатора у больных ревматической лихорадкой.
9. Насретдинова М. Т., Шодиев А. Э. изменение показателей железа в крови у больных с субатрофическим ринитом //bbk 57. – 2020. – С. 136.
10. Насретдинова М. Т., Набиев О. Р. ранние диагностические критерии у больных с заболеванием меньера //ВВК 57. – 2020. – С. 132.

**THE AMENORRHEA DUE TO PSYCHO-EMOTIONAL LABILITY OF
WOMEN DURING THE WAR**

Novychenko Yuliia Oleksandrivna

student of the 6th year of the Faculty of Medicine No. 2

Bukovinian State Medical University

Tsysar Yu. V.

Candidate of Medical Sciences,

Associate Professor

Department of Obstetrics and Gynecology

Bukovinian State Medical University

Annotation: Amenorrhea is the absence of menstruation in a woman of childbearing age for 3 months or longer. In wartime conditions, against the background of stress, weight loss, physical and mental exhaustion, women may develop functional hypothalamic amenorrhea (FHA). It is this type of amenorrhea that usually develops in women during wartime and corresponds to the term "wartime amenorrhea." The development of this type of amenorrhea is quite likely for today's situation in Ukraine. Objective data make us predict the growth of this problem in the coming months. The longer the amenorrhea lasts, the longer the regular menstrual cycle will resume after the effects of stressful factors are over and nutrition is normalized. In severe cases, FHA can lead to infertility. Also, the consequences of hypoestrogenemia develop during prolonged wartime amenorrhea. Pregnancy that occurs after the reversal of wartime amenorrhea is accompanied by an increased risk of fetal loss.

Key words: amenorrhea, gonadotropin-releasing hormones, stress, war.

Amenorrhea of war - functional hypothalamic psychogenic amenorrhea. Inadequate nutrition, extreme stress and significant physical exertion lead to hypercortisolemia, which in turn suppresses the secretion of gonadotropin-releasing hormones (GnRH). This, in turn, leads to a decrease in the release of

follicle-stimulating hormone (FSH) and luteinizing hormone (LH) from the anterior pituitary [1, 23-27]. The feedback mechanism is broken and ovarian cells do not receive a signal to produce estradiol. Without a normal level of estrogens, ovulation and thickening of the endometrium in the follicular phase of the menstrual cycle do not occur. This leads to amenorrhea in a healthy woman. [2, 257-270]. Therefore, women of reproductive age in the stressful conditions of war are not able to get pregnant. A temporary decrease in a woman's reproductive function in critical and life-threatening moments is a protective mechanism for survival. However, the longer this condition lasts, the more dangerous it is for a woman's health. Prolonged wartime amenorrhea can lead to irreversible changes in the mucous membrane of the organs of the genitourinary system of women. Also, the thinning of the endometrium and the change in pH of the vagina make the genitourinary system of a woman more vulnerable to the action of various infectious factors [3, 652-657]. The long-term effects of estrogen deficiency go beyond reproductive function.

Disturbances occur on the part of the cardiovascular system, since estrogen is a powerful vasodilator. In a healthy vascular wall, it forms nitric oxide. In this way, estrogen affects the elasticity of blood vessels, lowers cholesterol and reduces the risk of developing inflammatory processes in the vascular wall. With a sharp drop in the level of hormones, there are risks of cardiovascular diseases, the development of atherosclerosis and hypertension.

Changes in the musculoskeletal system are observed, as estrogen is an important factor in the regulation of bone metabolism [4, 1186–1194]. The hormone stimulates osteoblast activity and promotes the production of TGF- β , insulin-like growth factor 1 (IGF-1), and bone morphogenetic protein (BMP 6) [5, 910–916]. Since wartime amenorrhea is accompanied by hypoestrogenemia, osteoblast apoptosis occurs, which leads to a decrease in the production of growth factors [6, 277–281]. In turn, the activity of osteoclasts increases, which leads to the resorption of bone tissue. This occurs due to a decrease in the expression of the osteoprotegerin gene, which prevents the inhibition of osteoclast formation [7, 655]. Thus, hypoestrogenemia resulting from FHA is a risk of developing osteopenia or

osteoporosis for young women.

Estrogen also affects the absorption of calcium in the intestine. Estrogen deficiency negatively affects this process. Without calcium, the cascade of bone loss continues for women who lost menstruation during the war [8, 310–316]. Bone mineral density (BMD) decreases. The average BMD of a young woman with hypoenestrogenemia six months later is equivalent to the average BMD of a 51.2-year-old woman [9,]. In turn, hypercortisolemia, which occurs against the background of stress during the war, reduces the activity of osteoblasts and worsens the absorption of calcium in the intestine, because there is an active secretion of parathyroid hormone [10, 3090–3096].

The level of estrogen in the blood affects the mental state of women. Although the main reason for the development of amenorrhea of war is severe stress, the reduced estrogen level resulting from FHA also significantly affects a woman's emotional and mental state [11, 1413-1439]. In such women, the level of anxiety increases and there is a risk of depression [12].

Conclusion: War amenorrhea is a problem that is gaining momentum in Ukraine. This condition is dangerous not only for a woman's reproductive health, but can also have long-term consequences for her health and affect other body systems. Osteopenia and osteoporosis, diseases of the cardiovascular system, anxiety and depression [13, 203-211], as well as the possible development of infertility are threatening consequences of wartime amenorrhea.

REFERENCES

1. Z. Gorodenchuk. The latest clinical approaches to the management of functional hypothalamic amenorrhea. *With concern for the Woman*: 4(97) p. 21-27. <https://extempore.info/component/content/article/9-journal/1797-naynovishi-klinichni-pidkhody-do-vedennya-funktsionalnoyi-hipotalamichnoyi-amenoreyi>.
2. Vadakkadath Meethal S and Atwood CS. The role of hypothalamic-pituitary-gonadal hormones in the normal structure and functioning of the brain. *Cellular and molecular life sciences: CMLS*. 2005;62:257–70.
3. Meczekalski B, Podfigurna-Stopa A and

Genazzani A. R. Hypoestrogenism in young women and its influence on bone mass density. *Gynecological Endocrinology*. 2010;26:652–657.

4. Weitzmann MN and Pacifici R. Estrogen deficiency and bone loss: an inflammatory tale. *The Journal of clinical investigation*. 2006;116:1186–1194.

5. Nelson ME, Fisher E, Catsos P, Meredith C, Turksoy R and Evans W. Diet and bone status in amenorrheic runners. *The American journal of clinical nutrition*. 1986;43:910–916.

6. Drinkwater BL, Nilson K, Chesnut CHI, Bremner WJ, Shainholtz S and Southworth MB. Bone Mineral Content of Amenorrheic and Eumenorrheic Athletes. *New England Journal of Medicine*. 1984;311:277–281.

7. Hahn TJ, Halstead LR, Teitelbaum SL and Hahn B. Altered mineral metabolism in glucocorticoid-induced osteopenia. Effect of 25-hydroxyvitamin D administration. *Journal of Clinical Investigation*. 1979;64:655.

8. Marcus MD, Loucks TL and Berga SL. Psychological correlates of functional hypothalamic amenorrhea. *Fertility and sterility*. 2001;76:310–316.

9. Lawson E. A., Donoho D., Miller K. K., Misra M., Meenaghan E., Lydecker J., Wexler T., Herzog D. B. and Klibanski A. Hypercortisolemia is associated with severity of bone loss and depression in hypothalamic amenorrhea and anorexia nervosa. *The Journal of Clinical Endocrinology & Metabolism*. 2009;94:4710–4716.

10. Bachmann GA and Nevadunsky NS. Diagnosis and treatment of atrophic vaginitis. *American family physician*. 2000;61:3090–3096.

11. Gordon, Catherine M., et al. "Functional hypothalamic amenorrhea: an Endocrine society clinical practice guideline." *The Journal of Clinical Endocrinology & Metabolism* 102.5 (2017): 1413-1439

12. Kathryn E., Ackerman F. Functional hypothalamic amenorrhea: Evaluation and management. www.uptodate.com

13. Podfigurna, A., Meczekalski, B. Functional Hypothalamic Amenorrhea: A Stress-Based Disease. *Endocrines*, 2(3);2021, 203-211.

УДК : 616.379-008.64-053.2-07-08:355.01(477)

PROBLEMS ASSOCIATED WITH DIABETES IN CHILDREN IN THE CONDITIONS OF THE PERIOD OF MARTIAL LAW

Obolonska Olha,

MD,PhD, Assistant of the Department of Pediatrics 2

Solodarenko Dmytro

Saienko Karyna

Bondar Anastasiia

Dnipro State Medical University

Dnipro, Ukraine

Abstract . Since the beginning of the full-scale invasion of Russia, more than 20% of the territory of Ukraine, 3,620 settlements were occupied, more than 1,5 million are children were evacuated abroad of these, and more than 8 million people were internally displaced. Such a rapid change in population density, combined with the arrival of wounded from the battlefields against the background of the Covid-19 pandemic, leads to an overstrain of certain parts of the national health care system. Loss of medical records disrupts continuity, as a basic principle of management of patients with chronic diseases such as type 1 diabetes -diabetes mellitus (T1DM).

Key words diabetes mellitus in children, martial law, the digitization of medical records, displaced people , medical documentation.

Introduction.

The incidence of T1DM is increasing all over the world [1-3], along with this, the percentage of children who are diagnosed with T1DM already in the presence of an acute complication like diabetic ketoacidosis (DKA) is increasing[4-7]. Since psycho-emotional stress is one of the triggers for the development of T1DM[8], we should expect an increase in morbidity under the constant threat of shelling. Along with the decrease in the physical availability of medical services, a decrease in the percentage of early detection of T1DM in children is expected. DKA detected for the

first time is more complicated than DKA in children with an already established diagnosis of T1DM [9-10], which means an increase in the cost of bed days in conditions of their shortage.

Main text.

During the period of martial law, a large number of patients were moved without accompanying documents. Those who had the disease were often in a state of psycho-emotional stress, which prevented them from remembering the names of drugs and dosages. According to the volunteer center in Unterhaching, Germany, there were 120 children with type 1 diabetes (10 children (8.3%). Only one child had medical documents (10%). Mothers of 2 children (20%) could not name exactly the name of the medication that was prescribed to them a week before the war. Problems with changing the phone number and difficulties with international communication did not allow solving these issues with the treating doctor. And these are the data of only one small center in which I had to work in the period from March to June 2022.

A stressful situation, changes in nutrition led to states of hyperglycemia in 3 children, two children showed indicators close to hypoglycemia. Medical care for children with diabetes requires accurate knowledge of the anamnesis of the disease, glucose level figures, dosage and features of drug selection.

The situation with internally displaced persons was somewhat better. But the need for medical documentation remained. According to the data of the volunteer center, which was located on the basis of the university, there were 15 children out of 289 with type 1 diabetes. In this case, there was a problem of insufficient supply of insulin and the presence of new types of insulin from volunteer assistance, which were not registered in the country and are not widely known to local doctors . There were also 4 cases of the onset of diabetes, which was often provoked by experienced stress, a change in diet, etc. All variants of the debut were associated with the need for hospitalization of a child conceived in the state of DKA.

Solving the issue of medical documentation with anamnesis was the most difficult. The most acceptable option is cases when the patient had the discharge data by e-mail. Consultations in video format with leading specialists also helped.

Summary and conclusions.

Solving these problems through digitalization of medical documentation will allow to restore the continuity of management of patients with chronic diseases in emergency conditions. Storing information not only on media, but also in the form of cloud data and the introduction of telemedicine, which has already proven its effectiveness for the treatment of T1DM in pandemic conditions, which will allow for a more even distribution of the burden on the national health care system.

REFERENCES

1. Manuwald U., Schoffer O., Kugler J. at al. Trends in incidence and prevalence of type 1 diabetes between 1999 and 2019 based on the Childhood Diabetes Registry of Saxony, Germany. PLoS One. 2021 Dec 31;16(12):e0262171. doi: 10.1371/journal.pone.0262171.
2. Ludvigsson J. Vi måste bli bättre på att diagnostisera typ 1-diabetes [Diagnostics of type 1 diabetes must be improved]. Lakartidningen. 2018 Jan 26;115:EY3Y. Swedish. PMID: 29381176.
3. Manuwald U, Schoffer O, Kugler J at al. Trends in incidence and prevalence of type 1 diabetes between 1999 and 2019 based on the Childhood Diabetes Registry of Saxony, Germany. PLoS One. 2021 Dec 31;16(12):e0262171. doi: 10.1371/journal.pone.0262171.
4. Nagl K, Rosenbauer J, Neu A at al. DPV initiative. Children with onset-ketoacidosis are admitted to the nearest hospital available, regardless of center size. J Pediatr Endocrinol Metab. 2020 May 24;33(6):751-759. doi: 10.1515/jpem-2020-0038. PMID: 32447336.
6. Aminzadeh M, Navidi N, Valavi E, Aletayeb SMH. Childhood onset type 1 diabetes at a tertiary hospital in south-western Iran during 2000-2015: Rapid increase in admissions and high prevalence of DKA at diagnosis. Prim Care Diabetes. 2019 Feb;13(1):43-48. doi: 10.1016/j.pcd.2018.07.013. Epub 2018 Aug 23. PMID: 30145190.
7. Souza, Kraemer G. C., Koliski A. at al.. Diabetic ketoacidosis as the initial

presentation of type 1 diabetes in children and adolescents: epidemiological study in southern Brazil. *Rev Paul Pediatr.* 2019 Nov 25;38:e2018204. doi: 10.1590/1984-0462/2020/38/2018204.

8. Sharif K, Watad A, Coplan L, Amital H, Shoenfeld Y, Afek A. Psychological stress and type 1 diabetes mellitus: what is the link? *Expert Rev Clin Immunol.* 2018 Dec;14(12):1081-1088. doi: 10.1080/1744666X.2018.1538787.

9. Smuel-Zilberberg K, Shalitin S, Yackobovitch-Gavan M, Phillip M, Nimri R. Diabetes ketoacidosis recovery in youth with newly diagnosed and established type 1 diabetes. *Pediatr Res.* 2022 Apr;91(5):1272-1277. doi: 10.1038/s41390-021-01618-z.

10. Lee JM, Carlson E, Albanese-O'Neill A et al. Adoption of Telemedicine for Type 1 Diabetes Care During the COVID-19 Pandemic. *Diabetes Technol Ther.* 2021 Sep;23(9):642-651. doi: 10.1089/dia.2021.0080

UDC 616.8

**STATUS EPILEPTICUS AND OTHER EMERGENCY CONDITIONS AS
SIMULATION SCENARIO FOR STUDENTS**

Pervak Mykhailo

PhD, Associate Professor;

Rogachevsky Oleksandr

PhD, D.Ec.Sc.;

Head of the Department;

Yehorenko Olha

Assistant Professor;

Onyshchenko Vyacheslav

Assistant Professor;

More Parag Udaysinh

Medical Bachelor;

Department of Simulation medical technologies

Odesa National Medical University

Odesa, Ukraine

Annotation: Status epilepticus is a common neurological emergency that is linked with high medical costs, morbidity, and mortality. As a result, clinicians must understand how to identify and treat such cases and differentiate them with other Emergency Conditions. We compared simulation scenarios for students in Status Epilepticus and other Emergency Conditions to have better understanding of improvement in approach for further educational processes.

Keywords: epilepsy, simulation, seizures, scenario, emergency, education

Status epilepticus is a frequent neurological emergency that is associated with significant health-care expenses, morbidity, and death. The concept of status epilepticus as a protracted seizure or series of seizures with an incomplete return to baseline is being reconsidered in an effort to provide a more realistic definition to assist care. [1]

Because status epilepticus is associated with a high morbidity and fatality rate,

early detection and treatment are critical. [2]

Thus, providers should know how to recognize and treat such patients.

Emergency medicine (EM) curriculum are increasingly including simulation as one of several educational techniques. For many years, standardized patients and some types of partial task trainers, including intubation heads, have been applied. More recently, the number of operations and circumstances that can be successfully reproduced has increased thanks to an increasing number of computer-screen simulations, high-fidelity mannequins, and virtual reality simulators. Numerous peer-reviewed publications have endorsed simulation as an efficient teaching technique for each of the basic skills over the past ten years. [3]

Simulation training has progressed to the point that it may now augment practice and overcome some of the drawbacks of the conventional Master-Apprentice model currently utilized in medical training. Simulation training gives fresh possibilities in a risk-free environment to practice skills utilized in clinical procedures, crisis management scenarios, and regular clinical practice. [4] Emergency conditions such as Status Epilepticus can be taught by students using simulation devices and technology.

Methods:

The study was carried out during simulation medical classes for 6-year students at Odesa National Medical University's Department of Simulation Medical Technologies (ONMedU).

Scenarios were played out in the following order:

Following instructions and briefing, students were given two scenarios in random order: one with a condition of Status Epilepticus, and the other with any random condition in emergency medicine (heart attack, stroke, etc.) that causes the patient to become unconscious (students did not know the diagnosis before the scenario each time).

Between the first and second tries of the epilepsy and emergency scenarios, students got a debriefing, and group discussion on how the scenario should be handled step by step.

Following debriefing, students passed Second (Final) Scenarios for Epilepsy and emergency situations (same for each). The time spent completing the scenario (in minutes) and the score (in marks) achieved by the checklists were the factors that were examined in the work outcomes. All statistics were done by Google Sheets and Jamovi software. The Shapiro-Wilk test for normality was used. P values <0.05 were considered significant. Results were presented as M+S.D. Values were compared using parametric (paired t-test for student`s Scores) and non-parametric (Wilcoxon Signed Rank test for student`s time spent during scenario) statistical tests.

Results: For the Status Epilepticus scenario students got good result in Scores difference, but also, they had significant improvement in time spent for the scenario.

Pic.1

Descriptives

	N	Mean	SD	Shapiro-Wilk	
				W	p
First Score	28	3.25	0.645	0.650	<.001
Second score	28	4.04	0.793	0.808	<.001
First Time spent	28	25.57	6.239	0.966	0.471
Second time spent	28	14.75	0.928	0.847	<.001

Pic.1 First and Second Scores, First and Second Time spent for Status Epilepticus scenario.

For the Emergency conditions scenario students had good result in Scores difference, but Time spent did not improve ($p>0.05$). Pic.2

Descriptives

	N	Mean	SD	Shapiro-Wilk	
				W	p
First Score	28	3.07	0.716	0.814	<.001
Second score	28	3.64	0.678	0.768	<.001
First Time spent	28	28.32	7.789	0.956	0.285
Second time spent	28	27.68	6.645	0.982	0.894

Pic.2 First and Second Scores, First and Second Time spent for Emergency Conditions scenario.

Discussions: Students are highly taught to treat a specific nosology (Status Epilepticus) and to respond much faster when the diagnosis is already known. They can also treat emergency conditions well when they have already diagnosed them, but they are still poorly oriented in differential diagnosis and spend more time.

Conclusion: As a result, what may be done to improve? To pass more additional scenarios situations; throughout the briefing and debriefing, need to spend more time for differential diagnosis. During the scenarios, students should focus on anamnesis collection and assessment rather than immediately preceding to therapy.

REFERENCES:

1. Betjemann, J. P., & Lowenstein, D. H. (2015). Status epilepticus in adults. *The Lancet. Neurology*, 14(6), 615–624. [https://doi.org/10.1016/S1474-4422\(15\)00042-3](https://doi.org/10.1016/S1474-4422(15)00042-3)
2. Cavusoglu D., Sinmaz E. E., Dundar N. O., Can F. K., Anil A. B., & Sarioglu B. (2021). Treatment Outcomes of Pediatric Status Epilepticus in a Tertiary Pediatric Intensive Care Unit. *Pediatric emergency care*, 37(7), 360–364. <https://doi.org/10.1097/PEC.0000000000001914>
3. Ten Eyck, Raymond P. MD, MPH. Simulation in Emergency Medicine Training. *Pediatric Emergency Care: April 2011 - Volume 27 - Issue 4 - p 333-341* doi: 10.1097/PEC.0b013e3182131fe0
4. Mirza S., & Athreya S. (2018). Review of Simulation Training in Interventional Radiology. *Academic radiology*, 25(4), 529–539. <https://doi.org/10.1016/j.acra.2017.10.009>

УДК : 618.396-06:616.155.194]-07-084

THE THREAT OF PREMATURE BIRTH IN PREGNANT WOMEN WITH ANEMIA, A MODERN THREAT OF THE PROBLEM

Tsysar Yulia Vasylivna,

Associate professor of higher education of the
department of obstetrics and gynecology

Fetsyk Tetiana Heorhiivna

6 th.year medical student No1

Bukovynian State Medical University Chernivtsi, Ukraine

Abstract: anemia is one of the most frequent conditions that complicate the course of pregnancy. The article highlights the problem of anemia in pregnant women with the threat of premature birth. A method of treating anemia in pregnant women is proposed. The advantages of this technique in comparison with the generally accepted ones are determined.

Key words: anemia of pregnant women, threat of premature birth.

Introduction: Iron deficiency anemia (ID) is a pathological condition characterized by a violation of hemoglobin synthesis and erythropoiesis due to a deficiency of iron in the body. The main cause of iron deficiency in the expectant mother's body is related to the increased need for this element during pregnancy. In addition, low hemoglobin levels may be associated with insufficient intake of iron-containing foods.

Sometimes anemia during pregnancy is caused by chronic diseases of the digestive system, liver, and a deficiency of vitamins important for the assimilation of iron. A decrease in hemoglobin can be observed even before conception. However, a woman may not even know about it, she learns about low hemoglobin already during observation by an obstetrician-gynecologist [1].

During pregnancy, the need for iron increases significantly - from 0.8 mg/day in the first trimester to 7.5 mg/day in the third trimester (4.4 mg/day on average).

This is caused by the production of a larger number of erythrocytes as a result of an increase in the volume of circulating blood, the growth of the placenta and fetus, and the compensation of iron losses during childbirth. At the beginning of pregnancy, 65-80% of women in the European part of the post-Soviet countries have a hidden iron deficiency, the frequency of which reaches almost 90% by the third trimester of pregnancy. % [5]. The fact that iron deficiency often develops during pregnancy, even in economically developed countries, indicates that only physiological adaptation is often not enough to meet the increased needs for this trace element (Garzon S., 2020). According to the World Health Organization (WHO), undiagnosed and untreated latent iron deficiency or iron deficiency anemia (IDA) can significantly affect maternal and fetal health and increase maternal and child mortality [4].

Anemia in pregnant women adversely affects the course of pregnancy, childbirth, the postpartum period, the condition of the fetus and newborn, contributing to an increase in the frequency of premature births, placental insufficiency, the threat of termination of pregnancy, hypotrophy of the fetus, anomalies of labor activity, infectious complications in parturients, the frequency and volume of pathological blood loss in childbirth and the postpartum period [4]. Iron is not synthesized in the human body, but enters it only with food products. A woman consumes 10-20 mg of iron with food, of which no more than 2 mg is absorbed. Up to 75% of healthy women lose 20-30 mg of iron during menstruation. This amount of iron cannot be absorbed even with a large amount of iron in food. [2]

An imbalance occurs, leading to the development of anemia. The transport of plasma iron and its efficiency are inextricably linked with the function of iron deposition in the form of ferritin and hemosiderin[3]. The main part of iron (65%) is in hemoglobin, less in myoglobin (3.5%), small, but functional an important amount in tissue enzymes (0.5%), plasma (0.1%), the rest in the depot (liver, spleen, etc.) - 31%. There is a total of 4 g of iron in the human body. In pregnant women with chronic hepatitis, hepatosis, with severe toxicosis of pregnant women, there is a violation of the deposition of iron in the liver, as well as insufficient synthesis of the

proteins that transport it - transferrin and ferritin [5]. At the same time, the liver accumulates a certain amount of this element in the form of hemosiderin in order to replenish it when the iron level decreases. At a normal iron level of 2.5–3.5 g, about 70% is spent on the synthesis of hemoglobin for the transfer of oxygen by erythrocytes from the lungs to the tissues. Accordingly, iron deficiency can provoke oxygen starvation. Iron deficiency during pregnancy can cause irreversible damage to the health of the fetus and newborn. The pathogenetic basis of this is tissue hypoxia, which causes a violation of fetal histogenesis processes with damage to the nervous system and other vital organs, which is manifested by the development of hypoxic encephalopathy and other neurological disorders and somatic disorders in the child [4]. Most often, determination of a number of indicators of peripheral blood is used to study iron metabolism in obstetric practice: hemoglobin, erythrocytes, color indicator, hematocrit. The main criteria of iron-deficiency anemia, which distinguish it from other pathogenetic variants of anemia, are: low color index, hypochromia of erythrocytes, decrease in serum iron content, increase in the total iron-binding capacity of serum, and clinical signs of hyposiderosis. The severity of the course of the disease is judged by the level of hemoglobin [6].

British recommendations emphasize that iron deficiency must be replenished and treated [6]. If a woman has chronic hemoglobin levels in her blood. For example, Verstraelen H. and co-authors proved that latent iron deficiency at the beginning of pregnancy is a strong predictor of the development of bacterial vaginosis [5]. Thus, despite a large number of studies, a wide range of iron preparations on the pharmaceutical market, the lack of an adequate effect from the measures taken, the problem of prevention and treatment of anemia during pregnancy is an extremely urgent and important task.

How dangerous is anemia during pregnancy?

A reduced level of hemoglobin in the blood of a pregnant woman increases the risk of premature detachment of the placenta, premature birth, intrauterine fetal development delays, and weak labor activity. After childbirth, such women have a high risk of bleeding and inflammatory complications, a decrease in the volume of

breast milk during lactation [2].

With iron-deficiency anemia during pregnancy, the expectant mother is more likely to suffer from toxicosis. With low hemoglobin, preeclampsia with edema and high blood pressure is more common in women.

Children born to mothers who suffered from anemia during pregnancy are more likely to suffer from viral infections in the first year of life. They also have an increased risk of developing pneumonia and allergies [2].

Groups at high risk of developing ASD: The groups at high risk for the development of ASD primarily include: pregnant women with hematological indicators at the lower limit of normal: hemoglobin (Hb) ≤ 115 g/l. Pregnancy often occurs with an initially low level of hemoglobin or insufficient iron reserves in the body, which may be caused by the peculiarities of the diet, chronic diseases of the gastrointestinal tract (GIT) or long profuse menstruation. With latent iron deficiency, iron depots are already depleted and transport iron deficiency develops, although hemoglobin synthesis is not disturbed at this stage, and therefore red blood parameters (Hb, hematocrit [Ht], erythrocyte count, and erythrocyte indices) remain at the lower limits norms. However, with additional stress or iron loss, latent iron deficiency can turn into manifest [3].

Obese pregnant women also have a high risk of developing iron deficiency. Today, there is convincing evidence that obesity and iron deficiency are not a random combination of two common diseases, but have common pathogenetic mechanisms [1]. A more significant reason for the development of iron deficiency and anemia in obesity is considered to be the presence of chronic inflammation, which increases the production of hepcidin and lipocaine². Hepcidin is a negative regulator of iron absorption in the intestine, its level increases with inflammation and excessive iron intake and decreases with IDA and hypoxia. Under the influence of hepcidin, the proliferation of erythroid germ cells and the production of erythropoietin by the kidneys are inhibited [3]. In addition, pro-inflammatory cytokines synthesized in adipose tissue have the ability to independently inhibit erythropoiesis. Lipocaine² implements the mechanisms of innate immunity in the body due to the intracellular

accumulation of iron, thus limiting its availability to bacterial cells. Therefore, lipocaine2 reduces the level of iron available for erythropoiesis [2]

Pregnant women with a history of ASD also need special attention, as there is a high probability of recurrent iron deficiency due to depleted iron stores [4].

Women with a history of heavy menstruation are also prone to latent iron deficiency. Daily iron loss is about 1 mg/day, but in menstruating women it is 2-3 mg/day. With uterine fibroids, endometriosis, heavy and prolonged menstruation, dysfunctional uterine bleeding, etc., iron loss can reach 500 mg (Rakhmanova R.T., 2012). WHO recommends that all women of reproductive age take iron for 3 months a year [5]. Any woman who has hematological indicators at the lower limit of normative values, with monthly increased blood loss due to heavy and prolonged menstruation, should be suspected of having a latent iron deficiency [3].

In addition to ASD itself, anemia of chronic disease is also distinguished today - it is anemia associated with a chronic inflammatory, infectious or tumor process, which suppresses the production of erythrocytes and disrupts iron metabolism. Thus, women with extragenital pathology are at risk of latent iron deficiency and should be thoroughly examined [3].

Diseases of the gastrointestinal tract are one of the main causes of the development of IBD, which is caused by impaired absorption of iron in the intestine or its loss due to erosive-ulcerative, tumoral or autoimmune inflammatory lesions of the intestinal mucosa. Acute or chronic losses of iron through the gastrointestinal tract are most often observed in peptic ulcer disease, celiac disease, Crohn's disease, and the use of nonsteroidal anti-inflammatory drugs [2].

Iron homeostasis is maintained by the absorption of iron by the enterocytes of the duodenum and is regulated by hepcidin, an amino acid peptide hormone that is mainly synthesized by hepatocytes. In chronic diseases of the gastrointestinal tract, due to inflammation, the synthesis of hepcidin in the liver increases, due to which the absorption of iron in the intestines decreases. Impaired iron absorption is especially often noted in ulcerative colitis and Crohn's disease, as well as in enteritis of various etiologies. [2]

Features of latent iron deficiency:

An insufficient level of iron leads to a decrease in the function of enzymes and a low level of production of erythrocytes, with a subsequent decrease in the supply of oxygen to the tissues. Early iron deficiency changes the morphology and metabolism of fetal brain cells, negatively affects oligodendrocytes and disrupts neuromediation, which increases the risk of neurophysiological development of the child in the future [2].

According to the results of modern research, latent iron deficiency is extremely common in the early stages of pregnancy. Every fourth woman has ferritin levels that indicate a lack of iron. That is why the WHO's universal approach to the prevention of iron deficiency is justified, in particular, the routine administration of iron to pregnant women. After all, a hidden lack of this trace element without treatment will inevitably lead to SAD [4].

Latent iron deficiency may not have clinical manifestations, but increases the risk of postpartum depression, cardiovascular failure, preeclampsia, hemorrhagic shock, increases susceptibility to infections, is associated with an increased risk of low birth weight and premature birth, especially in cases where iron deficiency occurs in I and II trimesters of pregnancy. The risk of maternal mortality has a direct correlation with the severity of iron deficiency. [1]

Complications of SDA in pregnant women:

Placental insufficiency, risk of miscarriage and premature birth, early gestosis and preeclampsia, weakness of labor, untimely discharge of amniotic fluid in every third pregnant woman, hypotonic bleeding, postpartum septic complications, endometritis and hypogalactia [2].

Adverse effects of SDA also affect the intrauterine condition of the fetus: fetal growth retardation syndrome and anemia develop. The severity of anemia in the fetus is always less pronounced than in the mother, but such newborns have half the iron reserves compared to children born to healthy women. A severe degree of ASD in the following years of a child's life may be accompanied by delayed growth, mental and motor development, memory loss, behavioral disorders, chronic hypoxia, and reduced

immunity [4]

Diagnosis of IDA during pregnancy:

Laboratory evaluation is fundamental for the definitive diagnosis of latent iron deficiency and IDA. According to the WHO, in the I and III trimesters of pregnancy, anemia is diagnosed with Hb <110 g/l, in the II trimester – with Hb <105 g/l. However, since the etiology of anemia includes various causes, the diagnosis cannot be based on Hb values alone [5].

The most reliable parameter for recognizing iron deficiency is the level of serum ferritin (SF). The SF value <30 g/l is associated with Hb concentration <110 g/l during the first trimester, <105 g/l during the second trimester and <110 g/l during the third trimester. If SF <30 g/L, there is a high probability that iron stores are depleted, even in the absence of anemia [3]

In the presence of inflammatory processes or chronic diseases, the ferritin level may be falsely normal or elevated despite the presence of anemia. This is due to the fact that ferritin reacts as an acute phase protein [2].

Estimating C-reactive protein (CRP) levels can help rule out infection or inflammation. If the CRP value is elevated, a re-evaluation of the SF level is recommended after the normalization of the CRP concentration [4].

If the level of ferritin is normal, the value of serum transferrin <15% indicates a hidden iron deficiency, since more iron is released from the circulation by transferrin to ensure erythropoiesis [3].

Another parameter that can serve as a marker for detecting iron deficiency during pregnancy with normal ferritin values and elevated CRP levels is soluble transferrin receptors. Their low concentrations in the first period of pregnancy are associated with suppressed erythropoiesis in the first trimester [2].

Prevention of IDA:

In order to improve the absorption of iron, it is useful to include fruits, berries, green vegetables, juices and juices, honey (dark varieties) in the diet.

Eating enough fruits and vegetables rich in folic acid (spinach, asparagus, lettuce, broccoli, cabbage, potatoes, oranges, melons, etc.) in raw form (since most of

the folate is lost during heat treatment) [4].

The consumption of meat and products that contribute to the most complete absorption of iron from it should be separated by time with tea, coffee, canned foods, cereals, milk and dairy products that contain compounds that inhibit iron absorption [5].

In the WHO guidelines for the prevention of anemia: the daily intake of iron preparations in a dose of 3060 mg in terms of iron is recommended. [6]

Encapsulation of iron in micronized form in liposomes improves iron tolerance and absorption. This new, promising strategy for delivering iron orally is associated with greater absorption, higher bioavailability and a reduction in the frequency of adverse effects. Liposomal iron is a new medicinal form of iron in which it is in a protective environment of liposomes and does not come into contact with the gastrointestinal mucosa [5].

Microencapsulated iron in liposomal form is better absorbed and has higher bioavailability. When taking it, the probability of developing IDA during pregnancy is reduced due to the restoration of iron depots in the absence of side effects from the gastrointestinal tract [6].

Treatment of SAD:

A balanced diet is of great importance for normalizing the level of hemoglobin in the blood. The expectant mother needs to consume enough meat, which contains iron. In addition, the diet should include protein products and dishes rich in calcium. For the prevention and correction of iron deficiency anemia during pregnancy, the expectant mother should consume boiled meat and fish, beef liver, cheese, eggs, stewed vegetables, rosehip broth [5].

The prescription of folic acid is 1-5 mg/day / the need for folic acid from the very beginning of pregnancy increases 2.5-3 times and reaches 0.6-0.8 mg/day [2].

REFERENCES:

1. Savchenko T. N., Agaeva M. I., Dergacheva I. A. Iron-deficiency anemia as a risk factor for the threat of abortion // . - 2014.

2. Protopopova T. A. Iron deficiency anemia and pregnancy. breast cancer Mother and child. 2012;20(17):862-866. [Protopopova T.A. Iron deficiency anemia and pregnancy. RMJ. Mother and child [RMJ. Mat' i ditya]. 2012;20(17): 862-866.] In Russ.

3. Ustinov O. Iron deficiency anemia: protocol of specialized medical care. - 2016; <https://www.umj.com.ua/article/93084/>

4. Ancheva I. A. Clinical epidemiology of anemia of pregnancy in the south of Ukraine: a retrospective study / I. A. Ancheva // Herald of problems of biology and medicine. - 2013. - Vol. 2, No. 3. - P. 112-114.

5. Assessing the iron status of populations: including literature reviews: report of a Joint World Health Organization / Centers for Disease Control and Prevention Technical Consultation on the Assessment of Iron Status at the Population Level. Geneva, Switzerland, 2004. - 108 p

6. Fomor S. J. Nutritional Anemias. Nestle Nutrition Workshop Series / S. J. Fomor, S. Zltkin. - New York: Raven Press, 2010. - 220 p

УДК : 618.56-005.1-07-08

POSTPARTUM HEMORRHAGE (REVIEW OF MODERN LITERATURE)

Tsysar Yulia Vasylivna,

Candidate of Medical Sciences
associate professor of higher education
of the department of obstetrics and gynecology

Hryn Oleksandr Oleksandrovich

6th year medical student №1
Bukovynian State Medical University
Chernivtsi, Ukraine

Abstract: Postpartum hemorrhage continues to be a leading preventable cause of illness and death among women worldwide. About 14 million cases of postpartum hemorrhage are registered in the world every year. Almost 1% of them end fatally. The prevalence of postpartum bleeding is about 5% of all births. Despite the improvement of treatment methods, it remains the main factor in maternal mortality (15–25%) and severe morbidity.

Keywords: postpartum hemorrhage, massive obstetric hemorrhage, hypotonic hemorrhage, hemorrhagic shock, conservative hemostasis, surgical hemostasis.

Introduction:

According to the WHO, postpartum bleeding is defined as bleeding that is more than 500.0 ml during natural childbirth and 1000.0 ml during cesarean delivery. In most cases, this is between 0.5% and 1.0% of a woman's body weight or up to 15.0% of her circulating blood volume (BCV). If such bleeding is stopped in time, no hemodynamic disturbances and signs of hemorrhagic shock are clinically observed[1].

Pathological obstetric bleeding is considered blood loss of 1.0–1.5% of body weight or up to 20% of BCC, which can lead to the development of hemorrhagic shock in case of continued bleeding and insufficient infusion-transfusion therapy (ITT).

Massive obstetric hemorrhage (MAH) is bleeding that is more than 1.5% of body weight (more than 25% of BCC) or replaces 50% of BCC within three hours [1]. The normal rate of blood flow to the uterus during term is about 600 ml per minute, as opposed to about 60 ml per minute in the non-pregnant state. Control of postpartum blood loss depends primarily on uterine contractions and, to a lesser extent, on the activation of the blood coagulation cascade [2]. Typical clinical signs and symptoms of hypovolemia (eg, hypotension and tachycardia) due to postpartum hemorrhage may not appear until blood loss exceeds 25% of total blood volume (greater than 1500 mL in late pregnancy) [2]. Postpartum bleeding is considered primary if it occurs within the first 24 hours after delivery, and secondary if it occurs between 24 hours and 12 weeks after delivery. The causes of postpartum hemorrhage can be summarized by the four "T's": tone (uterine atony), trauma (rupture or rupture of the uterus), tissue (retained placenta or clot), and thrombin (clotting factor deficiency). The most common cause is uterine atony (approximately 70% of cases), followed by obstetric ruptures (approximately 20%), retained placental tissue (approximately 10%), and coagulation factor deficiency (<1%). Postpartum hemorrhage can lead to severe anemia requiring blood transfusion, disseminated intravascular coagulopathy, hysterectomy, multisystem failure, and death [3].

Postpartum bleeding due to uterine atony is often preceded by chorioamnionitis, therapeutic use of magnesium sulfate, prolonged labor or accelerated labor, induction of labor, uterine fibroids, or uterine overstretching as a result of multiple gestation, fetal macrosomia, or labor. Cesarean delivery is associated with a higher risk of postpartum hemorrhage than vaginal delivery. Additional risk factors are older maternal age and extreme levels of parity (0 and >4) [3]. Other risk factors for postpartum hemorrhage are closely related to the type of bleeding that develops. For example, obstetric ruptures can be caused by operative vaginal delivery, accelerated delivery or episiotomy, while retention of placental tissue can be caused by the spectrum of placental abruption associated with previous uterine operations. Maternal coagulopathy, which leads to postpartum bleeding, can be a complication of severe preeclampsia and eclampsia, HELLP syndrome

(hemolysis, increased liver enzymes and low platelets), intrauterine death of the fetus, placental abruption [3]. Despite efforts to identify patients who are at increased risk for postpartum hemorrhage, this life-threatening complication often occurs in women with no identified risk factors. Therefore, vigilance is important after all deliveries [3]. The strategic stages of PPH treatment are: the most accurate determination of the volume of blood loss; catheterization of 2 peripheral veins with catheters of sufficient diameter and catheterization of the urinary bladder; urgent clinical and laboratory examination (blood group and Rh factor, general blood and urine analysis, blood clotting time, coagulogram); etiotropic therapy according to the cause of bleeding (manual revision of the uterine walls, suturing of tears, use of modern uterotonic drugs - carbetocin 100 mcg intravenously, hemostatic agents - tranexamic acid 10-15 mcg/kg); timely and in accordance with modern requirements of ITT with adequate recovery of BCC with crystalloids and colloids, blood coagulation factors (Ringer's solution, cryoprecipitate, tranexamic acid) and oxygen transport function (erythrocyte mass) according to indications; use of an intermediate stage in case of inefficiency of conservative methods of stopping bleeding (two-handed compression of the uterus, compression of the aorta, balloon tamponade of the uterus); timely and adequate surgical hemostasis (start with an organ-sparing method of stopping bleeding by successive partial devascularization of the uterus), and if the above methods are ineffective, total or subtotal hysterectomy without appendages; permanent hardware and laboratory control of hemodynamics and blood coagulation indicators, the main vital functions of the body, homeostasis [4].

Blood coagulation disorders that develop in the case of MAC require complex multicomponent therapy, which is carried out simultaneously with the above measures:

1. Stopping bleeding (surgical hemostasis according to the organ-preserving technique).
2. Correction of hemodynamic indicators (restoration of BCC - infusion of modified gelatin preparations, crystalloids in a balanced ratio).
3. Correction of disorders in the hemostasis system, taking into account the

clinic and the phase of DIC-syndrome: blood products (platelet concentrate); antifibrinolytics (tranexamic acid (10–15 mg/kg); aprotinin, gordox, trasylol, contrical); blood coagulation factors (drugs of the prothrombin complex, recombinant VIIa factor) [4] .

A step-by-step algorithm of actions in the case of PPH

Step 1: Initial assessment and therapy Assessment of general condition (consciousness, pulse, blood pressure, respiratory rate, body temperature, skin color) [5].

Step 2: Targeted therapy - "4 T" AH therapy according to the 4T etiological factors: manual (mainly) or instrumental revision of the uterine walls, gentle external massage of the uterus, suturing of ruptures of the birth canal, laparotomy in case of rupture of the uterus, ITT with the use of blood products, blood substitutes, tranexamic acid. In most cases, at this stage, AH is controlled and not massive [5].

Step 3: Massive uncontrollable postpartum bleeding.

Together with the deployment of the operating room, local measures to reduce the volume of blood loss are performed in parallel in time as an intermediate stage between conservative and surgical measures to combat MAC. This stage is especially important in the case of rapid development of a large volume of blood loss. There are 3 methods of temporarily stopping bleeding and reducing the volume of blood loss before the surgical stage: two-handed compression of the uterus, compression of the abdominal aorta, balloon tamponade of the uterus. This stage of care can be called an intermediate stage before surgical hemostasis, the duration of which should not exceed 30 minutes.

NB! These manipulations are usually carried out only when therapy with uterotonic drugs was ineffective and bleeding continues[6].

Step 4: Surgical hemostasis

According to the modern concept of combating PPH and WHO recommendations, the implementation of innovative technologies of a comprehensive approach to the therapy of postpartum/intraoperative bleeding should be a priority, the implementation of organ-preserving methods of surgical hemostasis, especially in

the event of atonic bleeding [6, 7].

Step 5: Bleeding after extirpation of the uterus The most common cause of bleeding after hysterectomy is coagulopathic disorders or insufficient hemostasis after the previous operation. This can happen during the extirpation of the uterus or in the early postoperative period, which leads to the need for a relaparotomy. In many cases, the need for relaparotomy is caused by certain iatrogenic reasons, which are associated with an incomplete volume of surgical hemostasis without applying ligatures to the internal iliac arteries, technical shortcomings of performing the operation, insufficient quality of ITT without the introduction of the necessary amount of antifibrinolytics, aprotinin, the use of blood products, preparations of the prothrombin complex, recombinant VIIa coagulation factor [8].

Treatment of retained placental tissue: Examination of the placenta after delivery is important in order to rule out retention of placental tissue or a residual succenturiate part of the placenta (an abnormality in the structure of the placenta, in which one or more additional parts are connected to the main part of the placenta by blood vessels) [10]. If retention of the placenta is suspected tissue evacuation is recommended using manual examination or a banjo (blunt) curette under ultrasound control; the positive and negative predictive values of ultrasound for placental retention are approximately 58% and 87%, respectively. Abnormal uterine bleeding that requires manual removal of the placenta makes it more likely that the bleeding is due to a PAS disorder [11].

Treatment of uterine volvulus: Uterine volvulus, the protrusion of the uterus through the vaginal opening during childbirth, can cause postpartum hemorrhage and hypotension that may be disproportionate to blood loss. The first step in treatment is immediate manual replacement of the uterus (with the placenta in place). If this attempt fails, the next step is to relax the uterus with tocolytic agents (nitroglycerin, terbutaline, magnesium sulfate, or halothane). If replacement of the uterus is still unsuccessful, laparotomy can be performed with one of several techniques: reduction of eversion of the uterus back into the abdomen by gentle upward traction with Allis clamps placed on both uterine horns (Huntington's method); posterior longitudinal

incision of the cervical ring followed by careful pulling of the uterus upwards using Allis clamps placed on both horn bones (Haulten's method); or placing a Silastic vacuum extractor cup on the fundus from above and using negative pressure to return the uterus to its normal position (Antonelli method). After the replacement of the uterus, uterotonic agents are administered, which contribute to the contraction of the uterus, and manual removal of the placenta can be performed [14].

Treatment of uterine antonia: Bimanual uterine massage is usually the first step in the treatment of postpartum hemorrhage due to uterine atony. Massage is performed to induce uterine contractions by stimulating endogenous prostaglandins. Oxytocin (administered intravenously or intramuscularly) is the mainstay of treatment to control postpartum hemorrhage due to uterine atony; the administration of oxytocin is usually started at the same time as uterine massage, if the drug has not yet been administered for prophylactic purposes.

The reaction of the uterus after intravenous administration of oxytocin is usually instantaneous (half-life of oxytocin, 1–6 minutes in blood plasma) [13].

Use of blood products: Although there are no strict criteria for initiating blood transfusions in cases of postpartum hemorrhage, transfusions are usually initiated when estimated blood loss exceeds 1500 mL or when hemodynamic changes become apparent. If necessary, a massive blood transfusion (defined as an infusion of ≥ 10 units of packed red blood cells in a 24-hour period or ≥ 4 units of packed red blood cells in 1 hour) is initiated. No data from randomized clinical trials provide a ratio for transfusion of blood products in obstetrics; obstetric protocols for transfusion of packed red blood cells, fresh frozen plasma, and platelets in a ratio of 6:4:1, 4:4:1, or 1:1:1 were obtained from the trauma literature. Treatment goals are to maintain a hemoglobin level of more than 8 g per deciliter, a fibrinogen level of more than 2 g per liter, a platelet count of more than 50,000 per microliter, and an activated partial thromboplastin and prothrombin time of less than 1.5 times more normal values based on practice guidelines, such as those set by the British Standards Committee in Haematology. In an observational study, thromboelastography or rotational thromboelastometry was recommended to maintain adequate coagulation during

treatment of severe postpartum hemorrhage [15].

Complication: In the postpartum period, complications of postpartum hemorrhage include hypovolemic shock from massive blood loss, disseminated intravascular coagulopathy, acute renal failure, hepatic failure, and transfusion complications, including transfusion-related acute lung injury, acute respiratory syndrome, and blood transfusion. accompanying circulatory overload and death. Late complications such as Sheehan syndrome (pituitary necrosis and panhypopituitarism) and infertility may also occur. It is important to promptly and adequately treat postpartum hemorrhage to minimize the risk of these complications [16].

Conclusions: Postpartum hemorrhage remains a clinically significant cause of maternal complications and death; in the world every 7 minutes one woman dies from postpartum hemorrhage. Therefore, prompt identification of patients at risk of postpartum hemorrhage, routine active management of the third stage of labor, prompt assessment of blood loss, appropriate monitoring of the patient's condition, and treatment of postpartum hemorrhage are important.

REFERENCES:

1. Woo P. C., Lau S. K., Huang Y., Yuen K. Y. Coronavirus diversity, phylogeny and interspecies jumping. *Exp. Biol. Med.* (Maywood). 2009. 234(10)
2. Dorelien A. The effects of in utero exposure to influenza on birth and infant outcomes in the US. *Popul Dev Rev* 45: 489–523, 2019
3. Mosby LG, Rasmussen SA, Jamieson DJ. 2009 pandemic influenza A (H1N1) in pregnancy: a systematic review of the literature. *Am J Obstet Gynecol* 205: 10–18, 2011
4. Mackie, F. L., Rigby, A., Morris, R. K., & Kilby, M. D. (2019). Prognosis of the co-twin following spontaneous single intrauterine fetal death in twin pregnancies: a systematic review and meta-analysis. *BJOG : an international journal of obstetrics and gynaecology*, 126(5), 569–578. <https://doi.org/10.1111/1471-0528.15530>
5. Midwifery students' satisfaction with perinatal simulation-based

training. Joeri Vermeulen p. 17–19

6. Rissanen, Annu-Riikka & Jernman, Riina & Gissler, Mika & Nupponen, Irmeli & Nuutila, Mika. (2019). Maternal complications in twin pregnancies in Finland during 1987–2014: a retrospective study. *BMC Pregnancy and Childbirth*. <https://doi.org/10.1186/s12884-019-2498-x>

7. Wei J., Wu Q., Zhang T., Shen Z., Liu H., Zheng D., Cui H. (2016) Twin Birth and Fetal Abnormality in China C., Liu C. Complications in multiple gestation pregnancy: A cross-sectional study of ten maternal-fetal medicine centers in China. *Oncotarget*. 7: 30797-30803. Retrieved from <https://www.oncotarget.com/article/9000/text/>

8. Md Latar, I. L., & Razali, N. (2014). The Desire for Multiple Pregnancy among Patients with Infertility and Their Partners. *International journal of reproductive medicine*, 2014, 301452. <https://doi.org/10.1155/2014/301452>

9. Murray, S. R., & Norman, J. E. (2014). Multiple pregnancies following assisted reproductive technologies--a happy consequence or double trouble? *Seminars in fetal & neonatal medicine*, 19(4), 222–227. <https://doi.org/10.1016/j.siny.2014.03.001>

10. Butwick A. J., Carvalho B., Blumenfeld Y. J., El-Sayed Y. Y., Nelson L. M., Bateman B. T. Second-line uterotonics and the risk of hemorrhage-related morbidity. *Am J Obstet Gynecol* 2015;

11. Sebghati M, Chandraharan E. An up- date on the risk factors for and manage- ment of obstetric haemorrhage. *Womens Health (Lond)* 2017;

12. Young P. P., Cotton B. A., Goodnough L. T. Massive transfusion protocols for patients with substantial hemorrhage. *Transfus Med Rev* 2011

**INFECTIONS IN THE POSTPARTUM PERIOD
(REVIEW OF MODERN LITERATURE)**

Tsysar Yulia Vasylivna,
Candidate of Medical Sciences,
Associate Professor of the Department of Obstetrics and
Gynecology

Bukovynian State Medical University

Kostiv Yulia Yaroslavivna

6th year medical student №1

Bukovynian State Medical University
Chernivtsi, Ukraine

Abstract: Postpartum infections are a significant part of the overall health burden that can often be prevented. Postpartum sepsis is one of the five leading causes of maternal death worldwide, accounting for 10-15% of postpartum deaths. This activity identifies the most common potential sources of postpartum infection, reviews the assessment and treatment of postpartum infections, and emphasizes the role of the interprofessional team in improving outcomes for these patients.

Key words: etiology of postpartum infections, assessment of postpartum infections.

Introduction: Maternal morbidity and mortality are a global socioeconomic and public health burden, and postpartum infections represent a significant, often preventable, burden. The postpartum period is traditionally defined as six weeks after giving birth, and infections are relatively common, estimated to be between 5 and 7% of women during this period.

Presentation of the main material: Postpartum sepsis is one of the five leading causes of maternal death worldwide and accounts for 10 to 15% of postpartum deaths. Infections are also the most common cause of death after spontaneous or induced abortions. The medical burden of these infections is

exacerbated by the alarmingly rapid increase in bacterial resistance to commonly used antibiotics[1].

Postpartum infections also pose a significant social burden, increasing maternal anxiety and risk of postpartum depression, disrupting bonding, and negatively impacting breastfeeding. Post-pregnancy infections discussed in this review include infections that occur after live births, stillbirths, and spontaneous or induced abortions. Mastitis is not included in this discussion because it is not a direct result of pregnancy or childbirth.

Most postpartum infections result from physiologic and iatrogenic trauma to the abdominal wall and reproductive, genital, and urinary tracts that occur during childbirth or abortion, allowing the introduction of bacteria into these normally sterile environments.

The frequency of postpartum septic diseases after physiological childbirth is from 3 to 8%, increasing to 10-28% after pathological childbirth and more in the presence of infectious risk factors and operative childbirth.[4] Unfortunately, this alarming trend cannot be fully attributed to better record-keeping, and in particular, these figures exclude deaths resulting from spontaneous and induced abortions, as well as maternal deaths following stillbirths, all conditions that are associated with higher maternal morbidity. and mortality than live births [2].

Studying the incidence of postpartum infections and their consequences is difficult because most of these infections occur after the mother is discharged from the hospital, and the reduction in hospital stays after childbirth further hinders the detection of postpartum complications, including infections. Available data show that postpartum infections account for 19% of maternal deaths following stillbirths and 34% of deaths following spontaneous or induced abortions.

A number of factors, in the conditions of the modern level of medical care and the socio-economic situation of the population in Ukraine, are characterized by significant variability and progression - an increase in the frequency of extragenital pathology, an increase in the age of pregnant women, and the burden of their anamnesis with inflammatory and dys hormonal reproductive diseases. In general,

postpartum infections are more common in women who have had a cesarean rather than a vaginal delivery, and the risk is even higher for women who have had a cesarean delivery.

The risk of postpartum infections is also increased in patients with advanced maternal age or with a high body mass index, diabetes, hypertension, immunodeficiency, bacterial vaginosis, positive group B streptococcus status, and sexually transmitted infections. Births associated with increased risk of infection include preterm or delayed birth, prolonged rupture of membranes or labor, multiple internal examinations, thick meconium staining, internal monitoring of the fetus or uterus, operative vaginal delivery, manual removal of the placenta, residual products of conception, use of Foley catheter and postpartum hemorrhage.

Postpartum infections can be roughly grouped into those caused by ascending vaginal microflora into the reproductive tract and those resulting from iatrogenic trauma to the abdominal wall or perineum during childbirth. Because of the complexity of the birth process, it is important to remember that ascending vaginal flora play a role in surgical site infections, and surgery also plays a role in elevating vaginal microflora into the reproductive tract.

Infections resulting from ascending infection into the reproductive tract include endometritis and septic abortion. Endometritis is an infection of the endometrium and myometrium. Endometritis most often occurs in the postpartum period, because childbirth allows ascending vaginal bacterial flora to infect the upper reproductive tract. This infection occurs five to ten times more often after cesarean section than after vaginal delivery.

Other risk factors include rupture of membranes >18 hours, chorioamnionitis, bacterial vaginosis, use of internal fetal monitoring, repeat vaginal examination, and maternal colonization with group A or B streptococcus. The most common pathogens of endometritis are those usually associated with the reproductive and urinary tracts, and include group B streptococci, enterococci, *Escherichia coli*, and *Klebsiella pneumoniae* [3].

Chlamydia trachomatis should be suspected in endometritis more than 7 days

postpartum and in high-risk groups, such as women under 25 years of age. Septic abortion is an infection of the products of conception after spontaneous or induced abortion. Septic abortions are the result of the migration of vaginal flora through the open pharynx after an incomplete or improperly performed abortion, which leads to infection of the products of conception.

The infection can also spread to the uterus. Septic abortions are associated with a high risk of bacteremia because infection can enter the mother's blood supply through the intervillous space of the placenta. Mortality from septic abortion is directly correlated with gestational age at the time of termination.

As the pregnancy progresses, the placenta enlarges, and more tissue appears that can become infected; thus, mortality from septic abortion increases with increasing gestational age. Because they are both caused by ascending urogenital flora, the microbiological profiles of endometritis and septic abortions are similar. However, because of the devitalized tissue present in septic abortions, anaerobic bacterial infections are more common in this setting [4].

Surgical site infections (SSI) are relatively common after delivery, complicating 2-7% of cesarean deliveries. Episiotomy sites can also become infected. SSIs can be broadly divided into deep organ infections and incisional infections, which can also be divided into superficial incisional infections (involving skin or subcutaneous tissue) and deep incisional infections (involving muscle or fascia). Endometritis after surgical delivery is an example of deep organ infection; other postpartum deep infections include infected hematomas and pelvic abscesses. A history of previous caesarean section correlates with an increased risk of reinfection at the site, probably secondary to the initial poor vascularization of the scar tissue from the previous operation.

Incision site infections present with erythema and purulent drainage at the incision site and may be associated with systemic symptoms such as fever and malaise. Like endometritis and septic abortion, infection at the site of surgical intervention can be caused by contamination of the wound with microflora from the genitourinary tract; however, they can also be caused by usually isolated skin

flora. Infections occurring during the first two postoperative days are most often caused by group A or B streptococci. Other commonly isolated pathogens include *Ureaplasma urealyticum*, *Enterococcus faecalis*, *Escherichia coli*, *Proteus mirabilis*, and staphylococcal species [5].

Less often, necrotizing fasciitis of the surgical site may develop, which is characterized by rapid necrosis of the fascia and subcutaneous tissue with relative preservation of the muscles. Postpartum patients who develop necrotizing fasciitis tend to have comorbid medical conditions, with diabetes being the most commonly reported. Type I necrotizing fasciitis occurs as a result of polymicrobial infection with aerobic and anaerobic organisms; Type II occurs as a result of infection with streptococcus group A. Both types can occur in the postpartum period and can complicate cesarean section, as well as episiotomy.

In endometritis, fever is often the first symptom, and additional symptoms include uterine tenderness, bleeding, and foul-smelling lochia. Patients with evidence of severe systemic disease, shock, and/or abdominal pain unresponsive to workup should raise the suspicion of infection, which may cause endometritis associated with toxic shock syndrome, as well as necrotizing fasciitis.

Fever is common in septic abortion, but may be absent. Usually only mild abdominal pain is present, although generalized peritonitis may occur with severe infection. Septic abortion associated with sepsis or shock can also occur against the background of infection with *Clostridium* species or toxin-producing *Escherichia coli* strains.

Superficial incision infections usually present with erythema, warmth, and pain at the incision site; purulent drainage may also be present [7]. These infections most often occur 4-7 days after surgery; as mentioned above, signs of infection in the first 48 hours should raise the suspicion of group A or B streptococci.

Infections of deep incisions may show minimal findings on external examination, in fact, pain out of proportion to examination is a sign of necrotizing fasciitis. Unlike superficial infections, infections of deep incisions are more likely to be associated with fever and hemodynamic disturbances. Examination may reveal

skin necrosis or ecchymosis, crepitation, and bullae. Surgery should not be delayed for diagnostic investigations, as these infections are rapidly progressive and fatal if not treated in time.

Septic pelvic thrombophlebitis (SPT) should be suspected in patients with persistent pain, leukocytosis, and fever despite adequate antibiotic therapy for the above conditions for more than 3 to 5 days. Deep organ infections, such as an infected hematoma or pelvic abscess, should also be considered if the patient does not respond to appropriate antibiotics.

As with any infectious condition, evaluation should include blood and/or wound cultures before antibiotic treatment is initiated. Laboratory findings characteristic of infection include leukocytosis with neutrophilia and a left shift, and lactic acidosis. Of note, no postpartum infection can be ruled out on the basis of laboratory work alone, and clinicians should not be falsely reassured if laboratory findings are unremarkable. Endometritis is mainly a clinical diagnosis.

Findings suggestive of endometritis include fever, abdominal tenderness, and foul-smelling lochia. If a septic abortion is suspected based on the anamnesis, it is necessary to undergo an ultrasound examination to determine the residual products of conception. [8]

Vaginal candidiasis (VK) is an inflammation of the mucous membrane of the vagina, caused by fungi of the genus *Candida* - opportunistic microorganisms, the aggressive properties of which increase when the protective mechanisms of the macroorganism are suppressed, especially in association with pathogenic bacteria and other types of fungi. The pathogenicity of fungi is due to their ability to adhere to epithelial cells.

A high level of sex hormones contributes to an increase in the content of glycogen in the vagina, which in turn provides a constant source of energy necessary for the growth of mushrooms. VC in pregnant women reaches 40-46% and is one of the reasons for the development of pregnancy complications [9].

Bacterial vaginitis (BV) is an inflammatory disease of the mucous membrane of the vagina, which can be caused by representatives of both pathogenic and

opportunistic flora, with an almost complete absence of lactobacilli, the number of pathogens is more than 10³ CFU/ml and the presence of leukocytosis in the vaginal smear (more than 20 leukocytes in the field of vision). In 2002, G.G. Donders and coauthors proposed the term "aerobic" (nonspecific) vaginitis (NVV) to identify a pathological condition characterized by an increase in the level of opportunistic pathogenic bacteria - gram-positive cocci: *Streptococcus agalactiae* (especially group B streptococci), *Staphylococcus aureus*, *Enterococcus* spp., and gram-negative bacteria of the Enterobacteriaceae family, mainly of the *Escherichia coli* species.

NVV is a frequent pathology, which is accompanied by inflammatory processes in the mucous membrane and an active immune response, a high level of pro-inflammatory interleukins. The causative agents of aerobic vaginitis, as a rule, form multispecies biofilms, which leads to high resistance to antibacterial therapy. NVV in pregnant women reaches 20%.

The high level of bacterial vaginal infections is due to a significant change in the etiological structure of inflammatory processes with a predominance of mixed forms. On the one hand, mixed infections can be accompanied by a more severe and prolonged course, frequent relapses, the development of an ascending infection, and on the other hand, they can be asymptomatic until the development of complications.

In the formation of mixed forms of non-specific bacterial or bacterial-fungal diseases, the clinical picture is often characterized by a decrease in the number and severity of symptoms, which is associated with the mutual influence of microorganisms and a change in the reactivity of the macroorganism, and characteristic clinical signs ("cheesy" discharge, the smell of "rotten fish", expressed diffuse hyperemia of the mucous membrane) are registered only in monofunctional forms of the disease (VK, BV, NVV) [10].

The frequency of bacterial vaginal infections among women of reproductive age ranges from 30 to 80%. Literary data indicate an increase in indicators of violations of vaginal microbiocenosis, especially in high-risk groups. Verification of pathogenic microorganisms in the lower parts of the genital tract indicates a high risk of contamination of the upper parts of the genital tract. The development of PGSU in

most cases occurs as a result of the penetration of vaginal microflora into the internal genital organs, while the degree of colonization by microorganisms of the vagina and cervical canal plays an important role — massive insemination promotes the development of the infectious process [11].

A change in the microflora of the vagina during pregnancy can lead to the penetration of microorganisms into the amniotic fluid, increasing the risk of developing such complications as premature rupture of the fetal membranes, chorioamnionitis, premature birth, increases the risk of damage to the soft tissues of the genital tract and injuries to the perineum during childbirth, as well as postpartum endometritis and subinvolution of the uterus as its veiled form, which ultimately can lead to the generalization of the process and the development of sepsis.

Conclusions: A significant risk of postpartum purulent-septic complications is pregnancy complications: the threat of termination of pregnancy in the first trimester, the threat of premature birth, bleeding in the second half of pregnancy, preeclampsia. It was established that the most unfavorable infectious factor of postpartum purulent-septic complications is the presence of mixed dysbiosis of the vagina in pregnant women (59.3%), with the same value of anaerobic (21.2%) and aerobic (19.5%) dysbiosis. The most important estragenital and genital risk factors for the development of postpartum purulent-septic complications were determined: frequent angina before pregnancy, pathology of the gastrointestinal tract, vaginitis, bacterial vaginosis.

LITERATURE:

1. Prestinaci F, Pezzotti P, Pantosti A. Antimicrobial resistance: a global multifaceted phenomenon. *Pathog Glob Health*. 2015 year.
2. Belfort M. A., Clark S. L., Saade G. R., Kleja K., Dildy G. A., Van Veen T., Akhigbe E, Frye D. R., Meyers J. A., Kofford S. Postpartum readmission: evidence for an increased incidence of neurogenital infections in the immediate postpartum period. *Am J Obstetrician Gynecologist*. 2010.
3. Groer M. W., Morgan K. Immune, health, and endocrine characteristics of

postpartum depressed mothers. Psychoneuroendocrinology. February 2007

4. (Hryshchenko O. V. et al., 2012; Korchynska O. O. et al., 2013; Maidannyk I. V. et al., 2014; Skrypchenko N. Ya., Pavlova O. M., 2014.

5. Tharpe N. Genital tract infections after pregnancy and wound. J Obstetrics, Women's Health. 2008.

6. Hopchuk EN, Makovskaya TE. Vaginal candidiasis is a modern alternative to traditional therapy. Women's health. 2014.

7. Golubenko Manchester United. Clinical features of childbirth and the postpartum period in women with pyelonephritis. General pathology and pathological physiology. 2011.

8. (Y. P. Vdovichenko et al., 2013; L. M. Vakalyuk, 2014; V. Y. Kisyna, 2017; O. V. Kravchenko, 2017; N. I. Mushak, 2017).

9. Allen V. M., O'Connell S. M., Liston R. M., Baskett T. F. Maternal morbidity associated with caesarean section without labor compared with spontaneous onset of labor at term. Obstetrics and Gynecology 2003.

10. Newton ER, Prihoda TJ, Gibbs RS. Clinical and microbiological analysis of risk factors for postpartum endometritis. Obstetrics and Gynecology.

11. Eshenbach D. A. Treatment of spontaneous and induced septic abortions. Obstetrics and Gynecology 2015 .

УДК : 618.2-071.1:616.98:578.834]-036.21

**PREGNANCY DURING THE COVID-19 PANDEMIC
(REVIEW OF MODERN LITERATURE)**

Tsysar Yulia Vasylivna,

Candidate of Medical Sciences

Associate Professor of the Department of Obstetrics and Gynecology

Bukovynian State Medical University

Kymovych Yaroslava Yaroslavivna

6th year medical student №1

Bukovynian State Medical University

Chernivtsi, Ukraine

Abstract: Pregnancy is a physiological state of the body, when a woman is especially susceptible to various infectious pathogens. The most pressing question for today is "The impact of coronavirus infection on pregnancy, fetus and woman's health." Vaccination of pregnant women - for or against. Consequences and prevention of complications from COVID-19 infection.

Keywords: COVID-19, impact on the fetus, complications of pregnancy, women's health, vaccination of pregnant women.

Introduction:

The origin of the SARS-CoV-2 virus

SARS-CoV-2 was first studied in China, and it is here that the largest natural source of its existence in bats is located, in the Chinese city of Wuhan.

According to official data of the People's Republic of China, a 55-year-old man from the city of Wuhan was first diagnosed with COVID-19 on November 17, 2019.

Since then, the viral disease COVID-19, caused by severe acute respiratory syndrome coronavirus 2 (SARS-CoV-2), has spread rapidly around the world.

On March 12, 2020, the WHO declared the COVID-19 pandemic. Because pregnant women are more vulnerable to infectious diseases and have a greater risk of complications and severe illness from infection, they are advised to take additional

precautions to reduce the risk of transmission to both pregnant women and healthcare workers.

The mechanism of entry of SARS-CoV-2 into the cell, as well as the pathogenesis, has not been sufficiently studied, but it is known that the entry of the virus into the host cell occurs in three stages: the first — the virus binds to cell receptors; the second — the lipid envelopes and membranes of the virus (with the corresponding proteins) merge with the plasma membrane of the cell; the third — the genome (RNA) of the virus is released into the host's cell, where replication of its genomic material begins. The synthesized viruses leave the host cell, which dies either from the exhaustion of internal resources used for the synthesis of viruses or under the action of the immune system, which destroys the infected cells, and new viruses infect new cells or are released outside with the air during respiration [1].

Symptoms of COVID-19 depending on the stage of reproduction of the virus in the cells of the macroorganism. After infection with the virus and its interaction with cells before RNA replication, symptoms are not registered. At the first stages of RNA replication, the first symptoms begin to appear: fever and cough (this phase of the disease lasts several days). The second phase is associated with a significant and rapid multiplication of the virus and is accompanied by a febrile temperature, generalized weakness and symptoms that are characteristic of pneumonia. The progression of the disease leads to the final phase — acute respiratory distress syndrome.

Ways of infection with the sick SARS-CoV-2 infection. COVID-19 is highly contagious, but it remains unclear what the infectious dose is that causes infection to develop, and whether the severity of the disease in COVID-19 is related to the number of viruses that infect a person. It is common knowledge that COVID-19 is transmitted by airborne droplets, but the possibility of transmission of the virus in other ways is not ruled out. A characteristic feature of SARS-CoV-2 is the ability to spread from infected people who are in the incubation period and do not have any manifestations of the disease [6].

Vertical transmission of infection (antenatal or intranatal):

On March 26, 2020, there was a report that SARS-COV-2 IgM was detected in the serum of an infant born to a mother with confirmed COVID infection at birth. IgM is thought not to cross the placental barrier, probably reflecting a neonatal immune response to intrauterine infection.

In March 2020, a woman in the 35th week of pregnancy was admitted to the hospital of the French University of Paris-Saclay. Symptoms during hospitalization: febrile temperature and severe cough. The diagnosis of COVID-19 is confirmed. SARS-CoV-2 was detected not only in a swab from the nose and throat, but also in the patient's blood. Three days after hospitalization, the heart activity of the fetus worsened. Doctors performed a caesarean section. During the operation, amniotic fluid was taken for research and coronavirus was detected in the fluid. Doctors immediately checked whether the newborn boy was infected. It turned out that the child was sick with COVID-19. As in the mother, the coronavirus was found not only in the baby's nose and throat, but also in the blood. Examination of the placenta also confirmed SARS-CoV-2. This was the first proven case of fetal infection with COVID-19 in utero.

On the third day after birth, the baby developed neurological disorders caused by the coronavirus infection. Laboratory analyzes showed signs of inflammation of the cerebrospinal fluid, and MRI of the brain showed damage to the white matter. The child gradually recovered, and after 18 days he was discharged from the hospital.

The coronavirus rarely enters the bloodstream. Therefore, the probability of transmission of the coronavirus from mother to fetus during pregnancy is negligible. Scientists have published a systematic review of articles on this topic in the Journal of Medical Virology. They calculated that among 205 babies born to mothers with COVID-19, 6.3% were infected.

Intrauterine infection is indicated by the presence of immunoglobulins to COVID-19 in the blood of infants. Immunoglobulins G can pass from the mother to the fetus in the bloodstream. But immunoglobulin M has a larger size and cannot overcome the barrier created by the placenta. From this it follows that the fetus contracted a coronavirus infection while still in the mother's womb, and its body

independently produced immunoglobulin M [7].

How SARS-CoV-2 affects pregnancy.

SARS-CoV-2 and early pregnancy. Currently, there is not enough data on the possible impact of coronavirus infection in the early stages of pregnancy (up to 12 weeks of pregnancy). Seasonal influenza is associated with higher rates of miscarriage, and population monitoring and large-scale community testing are needed to determine whether this also applies to COVID-19 [2].

SARS-CoV-2 and late-term pregnancy.

Based on the effects of other viruses in late pregnancy (greater than 24 weeks of gestation), it can be expected that infection with COVID-19 may cause an increased incidence of adverse pregnancy outcomes, such as fetal growth restriction, preterm birth, and perinatal mortality. It will be important to further evaluate population-based data on these outcomes as they become available to identify trends related to the COVID-19 pandemic.

The largest study to date, conducted in the United States (Columbia and New York), includes population-level data from 91,412 women aged 15–44 years, of whom 8,207 were pregnant. Pregnancy was associated with a significant increase in hospitalization, admission to the intensive care unit, and the need for mechanical ventilation. There was no significant increase in mortality.

A UK cohort study including 427 women found that risk factors identified for hospitalization with COVID-19 were similar to those in the general population, including co-morbidities such as asthma, hypertension or diabetes; overweight or obesity. Most, however, do not report severe morbidity and mortality. A further limitation of the data is that most studies tested only women with symptoms of COVID-19. One study screened all women on admission to the delivery room and found that only 9/129 women who tested positive had symptoms (11.1%). Therefore, the reported cases are likely to be only the tip of the iceberg. This means that, firstly, the likelihood of an adverse event will be greatly overestimated, but also that subacute or long-term complications will be difficult to accurately assess or predict [3].

Neonatal outcomes.

In most studies comparing pregnant women who were sick with COVID-19 (in a severe form) and pregnant women who did not feel well, but did not have a positive PCR test for SARS-CoV-2, no significant differences were found in the indicators of adverse consequences for newborns.

In thirteen studies, newborns from sick mothers were tested for SARS-CoV-2, and only three studies found positive cases. In newborns with confirmed SARS-CoV-2, the course of the disease was mostly asymptomatic or mild self-limiting symptoms occurred [4].

The coronavirus and the health of a pregnant woman.

Respiratory infections in general are dangerous for pregnant women. Pregnancy makes the body vulnerable to SARS-Cov-2 coronavirus infection. A woman's immune system changes to allow the development of a fetus with partially different genes. This, in turn, disrupts the immune response to infections during pregnancy. As a result of the increased growth of the uterus, the volume of the lungs - the main target organ of the coronavirus - decreases. COVID-19 often causes thromboembolic complications, when a blood clot blocks the lumen of a blood vessel. In a pregnant woman, the risk of these complications is many times higher, because in her condition the blood coagulates more actively. The coronavirus is especially dangerous for pregnant women with excess weight and concomitant diseases, such as diabetes and hypertension.

The largest volume of data on the impact of coronavirus infection on pregnancy was published in November 2020 in the weekly Morbidity and Mortality Report. This is a publication of the Centers for Disease Control and Prevention (CDC), a federal agency of the US Department of Health. [8, article 23] Medical institutions in the USA collect and transfer information on morbidity and mortality to the CDC, where it is processed and analyzed. The published report contained data for the period from January to October 2020. This report refers to 23,434 women who tested positive for the coronavirus and had symptoms of COVID-19 and were pregnant [6].

According to the data, they were more often admitted to the intensive care unit and intensive care unit, required invasive artificial lung ventilation or extracorporeal membrane oxygenation. It is also necessary to take into account the fact that it is only about the relative increase in risks. The chance of serious complications from COVID-19 in pregnant women is small, but it is higher than in women who are not carrying a child. Out of a thousand pregnant women with symptoms of COVID-19, eleven were hospitalized in intensive care units. And out of a thousand non-pregnant women with symptoms of the disease, only four were admitted to intensive care. The risk of death among pregnant and non-pregnant women was almost equally low (1.5 vs. 1.2).

Korean scientists published in the journal Scientific Reports that according to their calculations, 28.6% of pregnant women with COVID-19 gave birth prematurely (before 37 weeks of pregnancy), and they also believe that the increase in the number of premature births is due to the fact that doctors more often pregnant women with COVID-19 are prescribed artificial stimulation of labor according to medical indications. This is due to the deterioration of the mother's condition, and not to disorders of the course of pregnancy [3].

Some viruses, such as rubella and cytomegalovirus, can enter the placenta from the blood in the first trimester of pregnancy and cause malformations of the fetus, according to available data, no such cases have been recorded with the coronavirus. However, it is not denied that infection in the mother can have a bad effect on the fetus.

The coronavirus and breastfeeding.

If a woman gets sick with COVID-19 after giving birth, there is no need to stop breastfeeding. The benefits of breastfeeding far outweigh the risks of infecting the baby. But a sick mother must follow clear rules - wash her hands before touching the baby and wear a mask while feeding [5].

SARS-CoV-2 is not transmitted through milk. The breast milk of women who have contracted the coronavirus contains antibodies to SARS-CoV-2. These antibodies can protect the child from infection. Breast milk contains

immunoglobulins A, M, and G. Most of it is immunoglobulin A (about 90%). In the journal *iScience*, you can find an article by American scientists from the Icahn School of Medicine, who examined milk samples from 15 women who contracted COVID-19. It was proven that all samples contained immunoglobulin A to the coronavirus. This is the main type of antibodies involved in the formation of local immunity [6].

Vaccination of pregnant women against coronavirus.

Pregnant women belong to a vulnerable group, so they need to be vaccinated against coronavirus. But clinical studies of vaccines have not been conducted on pregnant women, so currently there is no reliable information on whether vaccines are safe for them. However, Moderna provided the results of studies of the vaccine in rats, where scientists found no signs that the vaccine could harm pregnancy. Animal studies of the vaccine from Pfizer-BioNTech are ongoing. Both vaccines do not contain a live virus, but matrix RNA (mRNA), which encodes the proteins of the coronavirus. In response to this protein, the body produces antibodies.

These vaccines do not interact with human DNA, since mRNA does not enter the cell nucleus, so the vaccine cannot change the genotype. In the recommendations on vaccination of pregnant women, it is indicated that this is a personal choice of each woman. It is also stated that a woman does not need to prevent pregnancy after vaccination if she is planning to have a child [9].

Treatment of COVID during pregnancy.

At the onset of COVID during pregnancy, the treatment is symptomatic.

You should also be in favorable microclimatic conditions (air temperature in a ventilated room – 18-21 C, humidity – 50-70%) or outdoors.

The state of pregnancy involves physiological hypercoagulation, so it is necessary to monitor the dynamics of the coagulogram.

There is no direct correlation between the severity of the course of the disease and its distant consequences, which accumulate and are only beginning to be systematized. Currently, it is only being studied whether pregnancy affects the proportion of women who develop post-covid syndrome (these are the long-term

symptoms and syndromes that occur after having COVID-19).

Of note, among the fewer than two pregnant women who contracted COVID-19 with symptoms, only 17% had a severe course that increased the risk of preterm birth in the third trimester. That is, a very small actual percentage of pregnant women is actually described. This process is for the benefit of the one who has a new situation - COVID-19 - you should not postpone your life and your own dreams of pregnancy and a healthy baby later. But in order to make dreams come true, in particular, planning a child, you need a clear mind, a rational approach and a careful attitude to your own health and the health of the future baby [8].

Conclusions:

1. Disease in pregnant women with COVID-19 is NOT an indication for medical termination of pregnancy.
2. Risk factors for severe COVID-19 are similar during pregnancy to the general population.
3. Vertical transmission exists, but the mechanisms are uncertain.
4. Severe diseases of newborns from mothers with coronavirus infection are rare.
5. Pregnancy should not be postponed due to the COVID-19 epidemic.
6. Mothers with COVID-19 should be encouraged to breastfeed if possible, but should wear personal protective equipment to do so.
7. The benefits of breastfeeding outweigh the risks of contracting COVID-19 in newborns.
8. It is necessary to follow all recommendations of the Ministry of Health regarding prevention and prevention of COVID-19. In case of symptoms, do not engage in self-medication, but seek medical help.

REFERENCES:

1. Woo P. C., Lau S. K., Huang Y., Yuen K. Y. Coronavirus diversity, phylogeny and interspecies jumping. *Exp. Biol. Med.* (Maywood). 2009. 234(10)
2. Dorelien A. The effects of in utero exposure to influenza on birth and infant outcomes in the US. *Popul Dev Rev* 45: 489–523, 2019

3. Mosby LG, Rasmussen SA, Jamieson DJ. 2009 pandemic influenza A (H1N1) in pregnancy: a systematic review of the literature. *Am J Obstet Gynecol* 205: 10–18, 2011
4. Yang H, Sun G, Tang F, Peng M, Gao Y, Peng J, Xie H, Zhao Y, Jin Z. Clinical features and outcomes of pregnant women suspected of coronavirus disease 2019
5. WHO. Breastfeeding and COVID-19 for healthcare workers (Online). www.who.int/publications-detail/clinical-management-of-severe-acute-.
6. Dong L, Tian J, He S, Zhu C, Wang J, Liu C, Yang J. Possible vertical transmission of SARS-CoV-2 from an infected mother to her newborn. *JAMA* 32, 2020
7. Zeng, H. et al. Antibodies in infants born to mothers with COVID-19 pneumonia. *JAMA* 32, (2020).
8. Woodworth KR, Olsen EO, Neelam V, et al. Birth and infant outcomes following laboratory-confirmed SARS-CoV-2 infection in pregnancy—SET-NET, 16 jurisdictions, March 29–October 14, 2020. *MMWR Morb Mortal Wkly Rep* 2020;69. Epub November 2, 2020.
9. <https://moz.gov.ua/article/news/vakcinacija-vid-covid-19-pid-chas-vagitnosti-rekomendacii-ntgei>

**MODERN PRINCIPLES OF PREVENTION OF VENOUS
THROMBOEMBOLIC COMPLICATIONS IN OBSTETRICS AND
GYNECOLOGY**

Tsysar Yulia Vasylivna,

Candidate of Medical Sciences,
Associate Professor of the Department of Obstetrics and
Gynecology

Bukovynian State Medical University

Popiuk Vadym Vitalyevich

6th year medical student №1
Bukovynian State Medical University
Chernivtsi, Ukraine

Abstract: According to statistics, the total number of episodes of venous thromboembolism (VTE) is 0.5-2.2 per 1,000 women, and pulmonary embolism (PE) occurs in three of 1,000 women with the highest risk of complications in the 3-6th week after delivery . Therefore, today we will tell you what are the main modern principles of prevention of these complications in obstetrics and gynecology.

Key words: pregnancy, obstetrics, venous thromboembolism, pulmonary embolism, deep vein thrombosis, prevention, anticoagulants.

Introduction: Venous thromboembolic complications (VTE) continue to be one of the leading causes of maternal morbidity and mortality worldwide. The relevance of this issue is largely due to the fact that the complication of venous thromboembolism (VTE) is a complex problem in obstetrics, which plays a leading role in the structure of maternal mortality and morbidity.

Presentation of the main material: As is known, the process of childbirth is accompanied by a hypercoagulable state, which is explained by the preparation for the development of childbirth bleeding, but, on the other hand, in the presence of additional risk factors, the prerequisites for the development of thrombosis after have

been created [2,4].

Most of the previous studies indicate that venous thromboembolic complications are most common in the postpartum period. A 30-year population-based study showed a 5-fold increase in VTEU during pregnancy and a 60-fold increase in the postpartum period compared to non-pregnant women, with the incidence being highest during the 1st week after delivery. According to other data, approximately 50% of pregnancy-related pulmonary embolisms and more than 30% of pregnancy-related VTEs occur after delivery. According to available data, approximately 43-60% of pregnancy-related episodes of pulmonary embolism occur in the postpartum period [3,5,6].

The risk factors for venous thromboembolic complications during pregnancy include: maternal age (1/800 – for age over 35 years; 1/1600 – younger than 35 years), obesity (body mass index – BMI>30), preeclampsia/hypertension, number of deliveries history of 3 or more, VTEU in history, as well as congenital or acquired thrombophilias, smoking, diabetes, multiple pregnancy, black race, and anemia [3, 4]. In the course of childbirth, such factors as the type of delivery are distinguished (the risk of cesarean section operation is 3-6 times higher than in natural childbirth, a higher risk is also observed in emergency cesarean section, prolonged labor of more than 12 hours, major surgical intervention on abdominal cavity lasting more than 30 min during pregnancy or the postpartum period, premature birth, excessive blood loss (>1 L) or hemotransfusion. In the postpartum period, such factors as dehydration, immobility, and anemia are already added [1.5,7].

It should be noted that there are many controversial issues for clinicians in thromboprophylaxis, namely: the effect of low molecular weight heparin on a newborn during breastfeeding, optimal dosage and duration of thromboprophylaxis, time of initiation of thromboprophylaxis, selection of the most effective and safe drugs for use in the postpartum period [2,5].

The purpose of the article is to increase the informativeness of the population, namely to disseminate information about the need and modern principles of prevention of venous thromboembolic complications due to possible danger to life

[1,4].

The main methods of thromboprophylaxis are early activation, fight against dehydration, elastic and pneumocompression, as well as anticoagulant therapy. According to these recommendations, thromboprophylaxis should not be given to all women in labor who underwent cesarean section. Prevention of thromboembolic complications is carried out only according to the assessed risk factors [3,6].

All women should undergo a documented assessment of the risk factors for VTEU using a specially designed assessment sheet that contains various risk factors, which are assigned appropriate points [5,7].

The risk of developing venous thromboembolic complications can be divided into 3 categories:

low (0-1 point), in which only elastic compression of the lower extremities is required,

medium (2 points) – pneumocompression and LMWH for 6-7 days (unlike RCOG recommendations, where in this case thromboprophylaxis is carried out for 10 days),

high (more than 3 points) - the appointment of LMWH continues for up to 6 weeks[2,7].

Laboratory data of thromboelastography predict correction of hypercoagulation in 4 weeks. Data from observational studies conducted in Sweden, the USA, Norway and the Netherlands suggest that the increased risk of VTE persists for 6 weeks after delivery. A three-year confidential UK maternal mortality survey between 2004 and 2015 suggests that the increased risk of fatal venous thromboembolic complications is still present at 5 and 6 weeks (a total of 15 deaths compared to 21 at 3rd and 4th weeks). All 6 women died of postpartum embolism after CR (2016-2018) from 2 to 6 weeks after delivery, while fatal events during this period are very rare [1,7].

All women should undergo a documented assessment of risk factors for venous thromboembolism in early pregnancy or before pregnancy, upon hospitalization for any reason, again immediately before and after surgery, and when the clinical situation changes [3,4].

The issue of prevention of venous thromboembolic complications in hereditary and acquired thrombophilias is important. Thus, with asymptomatic hereditary thrombophilia without other risk factors, consideration of the prophylactic appointment of LMWH for 6-7 days of the postpartum period is necessary. With a deficiency of antithrombin III, homozygous mutations of factor V (Leiden), prothrombin G20210A or with additional risk factors, thromboprophylaxis is carried out within 6 weeks after operative delivery [2,6].

Women with previous thrombosis and antiphospholipid syndrome should undergo thromboprophylaxis, both before childbirth and within 6 weeks after childbirth. Women with persistent antiphospholipid antibodies who do not have a history of VTEU or other risk factors should receive LMWH thromboprophylaxis within 6-7 days of the postpartum period [3,5].

It is important to emphasize that the appointment of low-molecular-weight heparin should not be based only on the data of the coagulogram, in particular the D-dimer indicator, since the coagulation system is quite a dynamic system and after childbirth, especially operative, an increase in the coagulation potential and markers of intravascular coagulation is possible. The most justified for making a decision about the need for anticoagulant therapy is an assessment scale that includes the main risk factors for VTEU. Appointment of LMWH 12 hours after delivery according to all modern protocols is the most effective scheme of thromboprophylaxis [2,4].

For the treatment of venous thromboembolic complications during pregnancy, low molecular weight or unfractionated heparins (UFH) can be used. The use of LMWH is preferred, which is associated with greater safety of its use. Currently, fractionated heparins or LMWH are widely used in clinical practice, which have a number of advantages compared to UFH: high bioavailability, low molecular weight, less dependence on antithrombin III (only 30% of the activity is due to the effect on antithrombin III, 70% is due to the inhibitor of the external coagulation pathway, as well as activation of fibrinolysis, inhibition of the procoagulant activity of leukocytes, LMWH are less susceptible to the influence of antiheparin factor IV of platelets, in connection with which the probability of developing immune thrombocytopenia is

lower. High bioavailability (98%), longer circulation in the blood ensure convenient dosing and lower frequency of administration of the drug, the possibility of its outpatient administration [4,6,7].

Among the LMWHs currently used for the prevention of VTEU in obstetrics, the most studied are: bemiparin (2nd generation LMWH) and enoxaparin (first generation LMWH). These two LMWHs have different ratios of anti-Xa to activity against IIa (bemiparin has the highest of all existing LMWHs and is 8:1). There is a large number of studies on their comparison as the most effective means of thromboprophylaxis [2].

In a study conducted in 2015 by a group of Iraqi authors (S.K.Alalaf, R.K.Jawad), the same effectiveness of enoxaparin and bemiparin drugs in the prevention of thromboembolic complications was proven. However, the authors indicated a higher frequency of complications after the use of enoxaparin[1,4].

The use of low-molecular-weight heparin should be discontinued in women at risk of bleeding after a careful benefit/risk assessment, in women with previous or existing allergic reactions to LMWH. Additional questions regarding the management of women with risk factors for VTEU and bleeding or the presence of allergies must be resolved together with a hematologist [3,5].

Risk factors for bleeding when using low molecular weight heparins are:

- prenatal or massive postpartum bleeding,
- increased risk of bleeding (for example, placenta previa),
- hemorrhagic diseases (von Willebrand disease, hemophilia or acquired coagulopathy),
- thrombocytopenia (the number of platelets is less than 75×10^9),
- acute stroke within the last 4 weeks (ischemic or hemorrhagic),
- severe kidney diseases (glomerular filtration rate less than 30 ml/min),
- severe liver diseases,
- uncontrolled arterial hypertension (blood pressure above 200 mm Hg systolic or above 120 mm Hg diastolic) [2,4].

It is also possible to use warfarin in the postpartum period, which is

contraindicated during pregnancy due to the fact that it penetrates the placenta and can have a teratogenic effect and cause bleeding in the fetus. But warfarin practically does not penetrate into breast milk, so it can be used against the background of breastfeeding [6,7].

The use of UFH is complicated by the need for strict monitoring of the number of platelets: every 2-3 days from the 4th to the 14th day or until the use of heparin is stopped [2,5].

New anticoagulants (dabigatran, rivaroxaban, apixaban) are contraindicated during pregnancy, as they penetrate the fetoplacental barrier and may cause fetal complications. According to the latest recommendations of the Royal College of Obstetricians and Gynecologists - RCOG (2015), acetylsalicylic acid is not recommended for thromboprophylaxis in obstetric patients. As well as oral thrombin and Xa inhibitors (oral anticoagulants that contain vitamin K - NOAC) are currently not recommended for women who are breastfeeding [5,6].

It is recommended to consider LMWH prophylaxis for 10 days to 6 weeks depending on the absolute risk of VTE for each risk factor, the number of concurrent risk factors, and the persistence of specific risk factors [1,2].

Thus, according to the RCOG recommendation, thromboprophylaxis should be continued for 6 weeks in high-risk women and for 10 days in intermediate-risk women (according to their scoring table). In women with additional risk factors, such as prolonged surgery, wound infection or surgery in the postpartum period, thromboprophylaxis should be continued for up to 6 weeks or until an additional risk factor is present. Very few studies report the incidence of VTE beyond 12 weeks, so it is still unclear when the risk of VTE returns to baseline [3,5].

Conclusion: Summarizing everything that has been said, we will formulate the main conclusions and recommendations, namely that with a clear identification of risk factors for the development of venous thromboembolic complications after cesarean section operation in combination with the prevention of thrombotic complications with the help of low molecular weight heparin, it is possible to significantly reduce the frequency of thromboembolism in the postpartum period.

LIST OF REFERENCES:

1. Principles of rational pharmacotherapy in obstetrics and gynecology
M. O. Shcherbina, O. V. Mertsalova, O. V. Yurkova. – Kharkiv: KhNMU,
[2018,pp. 116-119].
2. Obstetrics and gynecology: In 4 volumes: national textbook / edited by
Acad. National Academy of Sciences of Ukraine, prof. V. M. Confused — K.: VSV
"Medicine", [2013. — P.670-680.].
3. Venous thromboembolic complications in obstetrics and gynecology, 2nd
edition, edited by O.V. Makarova, L.A. Ozolinya, I.A. Lapina, [2020.-P.426-452.].
4. De Stefano V, Grandone E, Martinelli I. (2013). Recommendations for
prophylaxis of pregnancy-related venous thromboembolism in carriers of inherited
thrombophilia. Comment on the 2012 ACCP guidelines. J Thromb Haemost.
5. ESC. (2018). Guidelines for the management of cardiovascular diseases
during pregnancy. European Heart Journal. [00: 1–83.].
6. Obstetrics and gynecology: in 2 books/ed. V. I. Hryshchenko,
N. A. Shcherbyny. – Book 1.: Obstetrics: a textbook.– Kyiv: VSV "Medicine",
[2012. 416.- 418 pp.].

**THE COURSE OF RH CONFLICT DURING PREGNANCY AND AFTER
CHILDBIRTH (LITERATURE REVIEW)**

Tsysar Yulia Vasylivna,

Candidate of Medical Sciences,
Associate Professor of the Department of Obstetrics and
Gynecology

Bukovynian State Medical University

Shvets Orest Vasylovych

6th year medical student №1
Bukovynian State Medical University
Chernivtsi, Ukraine

Abstract: rhesus conflict is a pathological condition that is accompanied by the formation of antibodies in the mother to the rhesus factor of the baby she is carrying.

Rhesus factor is a protein found on the surface of red blood cells in some people. Blood that contains it is called rhesus-positive, and blood that does not - rhesus-negative. The presence or absence of this protein is an individual feature, not a pathology. Positive rhesus factor occurs in 85% of people, respectively, negative - in 15%.

Key words: rhesus factor, hemolysis, antibodies, sensitization, anemia, Coombs test, immunoglobulin, agglutination.

Introduction: according to the Stanford Blood Center, the blood group percentage breaks down approximately as follows: O + 37.4%, O- 6.6%, A + 35.7%, A- 6.3%, B + 8.5%, B- 1.5%, AB + 3.4%, AB- 0.6%. Therefore, taking into account the low percentage of people with rh-negative blood groups, the birth of children with Rh-conflict does not happen very often.

Presentation of the main material: if the mother is positive Rh, then her blood will be compatible with the blood of the child in any case, if it is

negative - options with the possibility: in the event that the child has an important negative Rh factor, the blood of the mother will be compatible with the blood of the fetus, because the child also inherits a negative Rh factor, if the father has a positive Rh factor, and the mother has a negative one, there is a 50% probability that the blood of the mother and the child may not be compatible - a Rhesus conflict that threatens with complications.

The mechanism of the Rhesus conflict: when the blood of the fetus enters the mother's bloodstream, antibodies to its positive Rhesus in her body begin to be produced, since the proteins on the molecules of erythrocytes are perceived by the mother's body as something foreign. This is dangerous for women, but the antibodies penetrate the fetus's bloodstream through the placenta, which threatens it with negative consequences: the antibody "sticks" to the fetus's erythrocytes and can cause their fusion. This process is called hemolysis. Hemolysis during which can lead to impaired fetal development and in some cases to miscarriage, and after birth to the so-called hemolytic jaundice of newborns, in which a significant number of erythrocytes are destroyed in the baby's blood [1,5].

With the first Rh (-) disease of a woman and Rh (+) fetus, the risk of Rh conflict development is minimal. After all, at the first meeting of the mother's immune system with the antigen, sensitization has not yet occurred, the number of erythrocytes of the child entering the mother's blood is minimal, and, most likely, the pregnancy will proceed normally and the child will be born healthy. And from the moment of childbirth, when a significant number of Rh-positive erythrocytes enter the woman's bloodstream, the process of isoimmunization will be launched (in which the mother's body begins to produce so-called "memory cells", which subsequently organize the rapid production of antibodies against "Rhesus") . fetal blood antigen) and even a small amount of Rh-antigen remaining will cause a violent corresponding reaction. Caesarean section increases the likelihood of isoimmunization. When the first disease is interrupted or an involuntary miscarriage occurs, the process will also be started, which is why it is so important to preserve the first pregnancy [1,4].

In a women's consultation, a pregnant woman should be tested for the Rhesus

factor. In case of a negative result, the father must also be checked. Under the condition of the risk of conflict, the woman's blood is repeatedly examined for the presence of antibodies to fetal erythrocytes and their number. Until the 32nd week, the procedure is performed no more than once every 30 days, from the 32nd to the 35th week — twice a month, and then until the end of each week. The indicator of the presence of antibodies in a woman's blood enables the doctor to determine the highly probable development of Rh conflict in the future. After childbirth, the baby's Rh factor is high. If a problem is detected, that is, Rh plus, then within 3 days the mother needs to be injected with a special serum that should prevent the development of a Rh conflict, but this is already applied in the next step.

Women whose anamnesis had cases of ectopic disease, abortion, miscarriage, injury, transfusion of platelet mass, transfusion of Rh-positive blood, etc., should also be treated prophylactically. This should be done within 3 days.

The presence of antibodies in a pregnant woman indicates the beginning of a Rhesus conflict, and their number is increasing. In this case, treatment in a specialized perinatal center is necessary, where the woman and the child will be constantly monitored [4].

Risk factors for the occurrence of Rh-conflict: a history of artificial abortion, a history of spontaneous abortion, a history of Rh-positive blood transfusion, ectopic pregnancy, primary special prevention of Rh-conflict after the end of a previous illness, the presence of Rh-conflict in previous pregnancies.

The risk of isoimmunization increases: placental abruption, surgical interventions (manual separation of the placenta, caesarean section, amniocentesis) in the anamnesis or during this infection, viral infection (herpetic, cytomegalovirus).

The destruction of erythrocytes is accompanied by the development of anemia in the fetus, and the accumulation of indirect bilirubin potentially leads to the development of jaundice.

The development of hemolytic anemia stimulates the synthesis of erythropoietin, causes extramedullary hematopoiesis in the liver, spleen, adrenal glands, kidneys, placenta, and mucous membrane of the fetal intestines, which leads

to obstruction of the portal and umbilical veins, portal hypertension, and a violation of the protein-synthesizing function of the disease — hypoproteinemia. The colloid-osmotic blood pressure decreases, the consequences of which are ascites, generalized inflammation in the fetus. Compensatory cardiac output and minute volume increase, a hyperdynamic type of blood circulation is formed, myocardial hypertrophy, and later heart failure. The severity of the condition of the fetus is also caused by progressive tissue hypoxia, increasing acidosis.

Since indirect bilirubin dissolves well in lipids, it primarily affects the nuclei of brain cells, which contributes to the development of bilirubin encephalopathy and nuclear jaundice in the newborn period. Thus, anemia and high bilirubin levels are the most common symptoms of HCP; with severe forms of the disease, the development of dropsy in the fetus up to anasarca is possible [2,3].

The examination plan that is carried out in case of suspicion of hemolytic disease: determination of the blood group of the child and its Rh and mother (if it was not determined earlier), determination of the level of total bilirubin in the blood serum, determination of the hourly increase in the level of bilirubin, determination of the direct Coombs test in a newborn, a general blood test with a count of erythrocytes, hemoglobin, hematocrit, part of reticulocytes.

A positive direct Coombs test is a sign of Rh incompatibility. This test uses a blood sample to detect the presence of cell-destroying antibodies in the blood plasma.

A higher than normal level of bilirubin in your child's blood is a sign of Rh incompatibility. A full-term baby under the age of 24 hours should have a bilirubin level of less than 6.0 milligrams per deciliter.

Signs of destruction of erythrocytes in the baby's blood may indicate Rh incompatibility. This can be determined by the shape and structure of red blood cells when examined under a microscope.

The doctor can check the baby's blood for the presence of maternal antibodies that destroy red blood cells.

Treatment of Rh incompatibility

If Rhesus incompatibility is detected during pregnancy, the patient receives

Rhesus immunoglobulin in the seventh month of pregnancy and again within 72 hours after delivery. A woman in labor may also receive Rh immunoglobulin if there is a high risk of blood transmission between her and the baby (for example, if she has had a miscarriage, an ectopic pregnancy, or bleeding during pregnancy). Rh-immunoglobulin contains Rh antibodies that attach to Rh-positive blood cells in the mother's blood. When this happens, her body does not react to the baby's Rh-positive cells as a foreign substance. As a result, the mother's body does not produce Rhesus antibodies. For proper operation, Rhesus immunoglobulin must be administered at the correct time. After the formation of Rhesus antibodies, drugs will no longer help. This is why a woman who has Rh-negative blood must be treated with drugs during each pregnancy or any other event that allows her blood to mix with Rh-positive blood. Rh-immunoglobulin is injected into the muscle of the arm or buttock. Side effects may include soreness at the injection site and a slight fever. Medicines can also be administered intravenously [2,4].

Indications for the use of immunoglobulin. Immunoglobulin in the form of an injection is administered to women with negative Rh indicators, without detection of antibodies. Serum is necessary in the following cases: the birth of a child with the opposite blood type is expected, the pregnancy is not the first, and the risk of conflict is high, there is a threat of termination of pregnancy, with a high probability of mixing the fetal blood with the maternal blood (trauma, amniocentesis and other procedures), the future mother is ill with diabetes, premature detachment of the placenta occurs [1,5].

The mother-to-be decides whether to vaccinate or not. The doctor warns the patient about possible consequences and complications. Women who oppose vaccination are guided by the highly allergenic property of the medication. There is also a risk that the serum will cause redness in the injection area and an increase in temperature in the first day after use. Many women rely on the fact that a critical condition may not arise. No one can say for sure whether a similar rejection by the mother's body of the future baby will happen.

Immunoglobulin itself does not pose a risk to the health of the fetus. Its

absence, on the contrary, can lead to bad consequences: in the fetus, the number of erythrocytes that supply oxygen to tissues and organs decreases, against the background of which hypoxia develops. Oxygen starvation, first of all, affects the condition of the brain and heart, bilirubin increases, which causes intoxication, the liver and spleen begin to produce more erythrocytes, which causes pathologies in their development, due to an increase in the number of erythrocytes in the composition of the blood, an imbalance occurs, which leads to hemolytic anemia, pathologies of spinal cord development [4].

Treatment of hemolytic anemia

In the case of a mild course of the disease, treatment may not be necessary. If treatment is necessary, the child can be given erythropoietin and iron supplements. These procedures can stimulate the body to produce red blood cells.

If hemolytic anemia is severe, the baby may receive a blood transfusion through the umbilical cord. If hemolytic anemia is severe and the baby is almost full-term, the doctor may induce labor early. This will allow him to begin treatment immediately.

A newborn with severe anemia can be treated with a blood transfusion. The procedure involves slowly removing the newborn's blood and replacing it with fresh blood or plasma from a donor.

Newborns can also be treated with special lamps to reduce the amount of bilirubin in the blood.

Phototherapy is one of the most effective methods of conservative treatment of newborns with hyperbilirubinemia. The positive effect of phototherapy consists in increasing the excretion of bilirubin from the body with feces and urine, reducing the toxicity of indirect bilirubin and the risk of nuclear jaundice with high indirect hyperbilirubinemia. This is due to the following: photooxidation of indirect bilirubin with the formation of biliverdin, pyrroles that are water-soluble and are excreted from the body with feces and urine, a configurational change of the indirect bilirubin molecule, which leads to water solubility of bilirubin, a structural change of the indirect bilirubin molecule with the formation of lumibilirubin.

Light therapy should be started immediately if jaundice appears in the first 24 hours of life or when it is "dangerous" with simultaneous blood sampling for total serum bilirubin. In the case of unsuccessful phototherapy within 4-6 hours, when determining the level of total bilirubin in the blood serum, which corresponds to the levels of replacement blood transfusion, replacement blood transfusion should be performed.

During phototherapy, it is necessary to assess the clinical condition of a newborn with jaundice at least 3 times a day. At the same time, it should be remembered that during phototherapy, bilirubin quickly disappears from the child's skin, so the color of the skin does not reproduce the existing level of hyperbilirubinemia during phototherapy and within 24 hours after its termination. During phototherapy, it is recommended to maintain the child's body temperature within the range of 36.5-37.5 °C and monitor it every three hours. It is necessary to monitor the child's weight at least once a day. Breastfeeding should be frequent, at least 8 times a day and without a night break. If the child receives expressed breast milk or infusion therapy for any reason during phototherapy, the amount of milk/solutions should be increased by 10% of the total daily requirement [2].

Conclusion: therefore, the presence of Rh (-) in a woman is not a reason to deny herself the birth of children. However, before planning a pregnancy, every woman should find out about her blood group and Rhesus. Rhesus-negative women whose husbands are Rhesus-positive must register for pregnancy on time, carefully follow all the recommendations and appointments of the obstetrician-gynecologist regarding examinations and treatment, determine the presence of anti-Rhesus antibodies in the blood once a month, conduct immunoprophylaxis in during 28-32 weeks of pregnancy. This will prevent many complications during your pregnancy.

LIST OF REFERENCES:

1. Basics of perinatal medicine: O. Kuzmina, M. Shcherbyna, "Medicine" edition, 2017.

2. Hemolytic disease of newborns: author: S. M. Haydukova, Yu. P. Vdovichenko, T. G. Romanenko, ed. "NMAPO named after P. L. Shupyk", 2007.

3. <https://www.nhlbi.nih.gov/health-topics/rh-incompatibility>

4. Obstetrics and gynecology: in 4 volumes. Volume 1. Obstetrics: edited by V. M. Zaporozhana, ed. "Medicine", 2017.

5. Obstetrics and gynecology: in 2 books. Book 1. Obstetrics: a textbook / V. I. Hryshchenko, M. O. Shcherbina, B. M. Ventskiivskyi et al. — 4th edition of 2020

MONOZYGOTIC MULTIPLE PREGNANCY

Tsysar Yulia Vasylivna,

Associate professor of higher education
of the department of obstetrics and gynecology

Yuzvyk Inna Sergiivna

6th year medical student №1
Bukovynian State Medical University
Chernivtsi, Ukraine

Abstract: both monochorial - constitutes a high - risk factor of perinatal complications. The incidence of revealing pathological alterations in neurosonography was observed to also drastically depend upon the chorality. A thorough follow-up of the female patients with multiple pregnancy in the antenatal period, prevention of the most common complications of multiple pregnancy (premature delivery, anaemia, gestoses, intrauterine foetal growth retardation), ultrasonographic monitoring from the early terms of gestation make it.

Keywords: multiple pregnancy, monochorial twins, ultrasonographic diagnosis.

Introduction. In recent years, the world has increased the number of multiple pregnancies. The ability to foresee issues and the know how to respond to the complications that develop are main to the correct management of women multiple gestations. Over the past years, the number and rate of multiple births have dramatically increased in the United States. The rise in multiple births attributable to the increased use of ovulation-inducing drugs and assisted reproductive technologies such as in vitro fertilization.

Presentation of the main material. Monozygotic pregnancies are uncommon, the etiology of which is still unknown. However, new technologies in the field of infertility treatment have led to a significant increase in the number of monozygotic twins[1]. Monozygotic multiple pregnancies can occur as a result of fertilization of

one egg by one sperm, after which two (or more) fetuses develop. In the process of fetal development from one zygote, which is divided at the stage of fragmentation into two (or more) parts, genetic copies are formed (natural cloning occurs) [1].

Pregnancy is called multiple when fertilization occurs: two or more eggs (dizygotic (non-identical) twins are formed) or one egg that divides (monozygotic (identical) twins are formed). If the pregnancy is dizygotic, then each fetus has a separate placenta (single or fused), chorion and amnion. The situation is more complicated in monozygotic multiple pregnancies - it all depends on the time of ovulation, when fertilization occurred:

- in 3 days there is a splitting of an embryo on 2 amnions and 2 chorions.
- in 4-7 days there is a splitting of an embryo on 1 placenta, 1 chorion, 2 amnions.
- in 8-12 days there is a splitting of an embryo on 1 placenta, 1 chorion, 1 amnion.
- At splitting of an embryo pathology of multiple pregnancy - the Siamese twins is possible. [1].

If the twin pregnancy is monochorionic, then one of the fetuses may have a decrease in blood supply and, accordingly, growth retardation (transfusion by twins). Possible option is the death of one of the fruits and turning it into a mummified paper fruit. In early studies, it is important to assess the state of amniotic fluid and chorionicity, which affect the risks of multiple pregnancies and, accordingly, the management of such pregnancies[2].

Diagnostics. Now almost all multiple pregnancies are diagnosed in the first trimester with ultrasound. However, some twins die and are absorbed in the first half of pregnancy ("disappearing twins" syndrome), and early scanning raises awareness of this phenomenon. Early symptoms may include redness and other exaggerated pregnancy-related symptoms. The uterus can be palpated up to 12 weeks of pregnancy. In the second half of pregnancy, there may be a large uterus, weight gain than expected, more than two fetal poles on palpation and two or more fetal heartbeats on auscultation. [3]. Determining Gestational Age and Chorionicity Offer

women with twin and triplet pregnancies a first trimester ultrasound scan when crown–rump length measures from 45 mm to 84 mm (approximately 11 weeks 0 days to 13 weeks 6 days) to assess gestational age, determine chorionicity and screen for Down syndrome (ideally, all this should be done in one scan) *. Determine chorionicity in the detection of twin and triple pregnancies by ultrasound examination of the number of placental tumors, lambda or T-sign and membrane thickness. Assign nomenclature to infants (eg, upper and lower, or left and right) during twin pregnancies and clearly document this in the woman's notes to ensure consistency throughout the pregnancy. Networks should agree care pathways for managing all twin pregnancies to ensure that each woman has a care plan in place that is appropriate for the chorionicity of her pregnancy [3]. Monitoring for Intrauterine Growth Restriction. Evaluate the fetal weight mismatch using two or more biometric parameters at each ultrasound scan from 20 weeks. Try to scan at intervals of less than 28 days. Consider a 25% or more difference in size between twins or triplets as a clinically important indicator of intrauterine growth restriction and suggest referral to a third-level fetal medical center. Also in the 2nd trimester conduct routine screening (a-fetoprotein, p-HCG, unconjugated estriol and inhibin-A) [3, 4].

Cell-free fetal DNA screening. Studies evaluating the use of cell-free fetal DNA screening (cffDNA) to detect aneuploidy in twin gestations are limited. Due to the excess placental tissue, the fetal fraction of DNA detected in maternal serum is higher than that of singletons. A higher fetal fraction may be required to differentiate between euploid and aneuploid pregnancies, and zygosity can affect the fraction obtained. Monozygotic twins contribute equally to the fetal fraction because they have identical DNA, whereas dizygotic twins do not and a euploid twin may mask the excess genetic material of an aneuploid twin. If an abnormality is detected, cffDNA alone cannot predict which twin is affected. Due to the lack of evidence to support the use of cffDNA in multiple pregnancies, ACOG does not currently recommend referring women with multiple pregnancies for cffDNA testing [4]. Doppler. At multiple pregnancy note the lowered indicators of peripheral vascular resistance in uterine arteries. The study of blood flow in the vessels of the umbilical cord makes it

possible to diagnose dissociated fetal development, and Doppler study of the fetoplacental complex - transfusion syndrome [4].

Amniocentesis. Amniocentesis for genetic analysis is performed in the middle of the second trimester. The risk of loss associated with the procedure during twin pregnancies is difficult to assess due to the heterogeneity in the definition of loss in studies. It is recommended that women be informed that the risk of amniocentesis loss in singleton pregnancies is 1 to 300-500, but the risk in twin pregnancies remains unclear. Collection of chorionic villi Collection of chorionic villi is carried out between 10 and 14 weeks of pregnancy. It should not be performed earlier than 10 weeks due to the risk of limb reduction defects and oromanibular hypogenesis.⁸ In pregnant women with MS, a single sampling site may be used. During pregnancy with DC it is necessary to take a sample from each placenta. Ultrasound. Ultrasound is an integral part of the diagnosis of multiple pregnancies, the study of chorionic villi and the diagnosis of structural abnormalities. In twins, the frequency of congenital anomalies is six percent, and structural abnormalities in monozygotic twins are two and a half times higher than in dizygotic twins. [5]. It is also necessary to determine the location of the placenta and umbilical cord because of the increased risk of umbilical cord insertion and vaginal presentation in multiple pregnancies. Cardiac abnormalities increase both in monozygotic pregnancies and in pregnancies conceived using assisted reproductive methods. Embryonic echocardiography is recommended for these pregnancies and will detect most serious cardiac abnormalities. Prenatal care. Due to the increased risk to the mother and fetus associated with multiple pregnancies, twins should be treated by specialists. Women should be advised to take folic acid (1 mg per day), iron supplements (60-120 mg per day) and daily multivitamins before childbirth [5]. Ultrasound examination for MS twins from 16 weeks, for DC from 18 weeks of pregnancy. With the help of this you can detect abnormalities in the development and growth of the fetus, abnormalities around the amniotic fluid and many different complications that are for multiple pregnancies. Ultrasound examination to assess fetal growth should be performed every 3-4 weeks during twin pregnancies. Monochrome growth charts can be used.

Discordance of growth is expressed as a percentage; most ultrasound reports automatically generate a percentage of discrepancies. Discordant growth of twins is associated with a higher probability of fetal and perinatal death compared to twins who grew concordantly [5].

Conclusions. Dual pregnancies require close monitoring during the prenatal period to diagnose and treat both the increased risk of common obstetric complications and those rare or unique twin complications.

REFERENCES:

1. Mackie, F. L., Rigby, A., Morris, R. K., & Kilby, M. D. (2019). Prognosis of the co-twin following spontaneous single intrauterine fetal death in twin pregnancies: a systematic review and meta-analysis. *BJOG : an international journal of obstetrics and gynaecology*, 126(5), 569–578. <https://doi.org/10.1111/1471-0528.15530>
2. Rissanen, Annu-Riikka & Jernman, Riina & Gissler, Mika & Nupponen, Irmeli & Nuutila, Mika. (2019). Maternal complications in twin pregnancies in Finland during 1987–2014: a retrospective study. *BMC Pregnancy and Childbirth*. <https://doi.org/10.1186/s12884-019-2498-x>
3. Murray, S. R., & Norman, J. E. (2014). Multiple pregnancies following assisted reproductive technologies--a happy consequence or double trouble? *Seminars in fetal & neonatal medicine*, 19(4), 222–227. <https://doi.org/10.1016/j.siny.2014.03.001>
4. Md Latar, I. L., & Razali, N. (2014). The Desire for Multiple Pregnancy among Patients with Infertility and Their Partners. *International journal of reproductive medicine*, 2014, 301452. <https://doi.org/10.1155/2014/301452>
5. Wei J., Wu Q., Zhang T., Shen Z., Liu H., Zheng D., Cui H. (2016) Twin Birth and Fetal Abnormality in China C., Liu C. Complications in multiple gestation pregnancy: A cross-sectional study of ten maternal-fetal medicine centers in China. *Oncotarget*. 7: 30797-30803. Retrieved from <https://www.oncotarget.com/article/9000/text/>

WOMEN'S REPRODUCTIVE HEALTH IN THE PERIOD OF COVID-19

Tsysar Yulia Vasylivna,
candidate of medical sciences,
associate professor of the department of obstetrics and gynecology
of the Bukovynian State Medical University
Zubchyk Maria Olexandrivna,
Student of the 6th year of the medical faculty No. 1 of the
Bukovynian State Medical University

Abstract: the pandemic has had a significant impact on the mental health of many people in the population, leading to loneliness, social isolation, financial strain, as well as anxiety and fear of contracting the virus, as well as uncertainty about the future. It is known that periods of stress and psychological stress can affect the menstrual cycle of women. In Ukraine, studies of genetic and demographic processes have shown that the socially determined demographic crisis observed in the country is significantly deepening due to reproductive losses, which are manifested in an increase in the frequency of lost pregnancies and the birth of inferior offspring in women with pathologies of the reproductive system. The low level of reproductive health is largely due to the high level of perinatal losses. Since pregnant women are at greater risk of complications and a severe course of the disease, they have been identified as "vulnerable groups". Changes in the mother's immune system during pregnancy can affect the response to infections, particularly viruses. Pregnant women with COVID-19 may have synergistic risk factors for thrombosis, and maternal vascular adaptation during pregnancy is critical for certain gestational ages.

Keywords: pregnancy, perinatal complications, COVID-19, SARS-Cov-2

Introduction. Scientists from China have published scientific work in which reported that _ coronavirus maybe to infect ovaries , uterus, placenta and others bodies female reproductive system because on the surface cells are present ACE2 protein is the gateway for the pathogen. According to the authors , SARS-CoV-2

potentially capable cause infertility Russian experts confirm such possibility : viruses that lead to problems with fertility , it is known a lot However, for SARS-CoV-2 it is until what only hypothesis . Necessary monitor health sick women , as well pregnant women to make more accurate conclusions . SARS-CoV-2 can invade target cells by binding to ACE2, thereby affecting fertility women ACE2, which is widely expressed in the ovaries, uterus , vagina , and placenta , regulates levels angiotensin II (Ang II) and Ang -(1-7) to perform your physiological functions [2]. ACE2, Ang II and Ang -(1-7) can regulate development regulate follicles and ovulation angiogenesis and degeneration yellow body , as well as influence growth fabrics endometrium . Ovarian reserve is a key factor that determines female fertility Decrease ovarian reserve can affect fertility by reducing quality ova [2]. Also , ACE2 is high is expressed in the ovaries. Thus, backup function ovaries should be the main one indicator for monitoring the impact of COVID-19 on female fertility. Most of the infected are still alive , although with a lesion organs , for example , reproductive systems , especially in women of reproductive age [2], who probably would like to get pregnant without worrying about the related gynecological complications Though respiratory , cardiac , ocular , urological , and neurological were reported symptoms of COVID-19, consequences SAR-CoV-2 infection for ovaries unknown and rare were studied Apart from changes in the menstrual cycle, which are reported independently , ovarian reserve and reproductive markers hormones , including Anti- Mullerian Hormone (AMH), Follicle Stimulating Hormone (FSH), FSH to Luteinizing Hormone (LH) Ratio , Estradiol (E2), Progesterone (P), Testosterone (T) and Prolactin (PRL) should be an effective way to display functions ovaries [1] and possible damage ovaries , related from diseases of COVID-19. However these tests were performed rarely, and whether can COVID- 19 affect function ovaries , it is reported only in limited scale More concern arose of impact of the new coronavirus on the results pregnancy, vertical transmission [5], sexual transmission and male transmission reproductive system. How the illness and recovery of COVID-19 affect the ovary, as well consequences for a woman 's menstrual cycle , reproductive potential and endocrine functions , remain unknown and in need urgent study In

women hard sharp disease maybe change function hypothalamic-pituitary gonads (HPG), reducing endogenous making estrogens and progesterone [4]. To date , there has not been published studies that would be studied impact of COVID-19 on the level sexual hormones in women. Today there is only limited data of clinical manifestations of COVID-19 in women during pregnancy and postpartum period and about cases disease mother and child. Available the results trace interpret with caution, considering small dimensions samples and restrictions in the structure of research. Available message of individual cases premature gap fruit membranes , fetal and premature distress syndrome gave birth As available data children born from mothers with COVID-19, are not prone to serious risks the development of any complications. Due to transformations in the endocrine system system and others physiological changes in the period pregnancy the respiratory system undergoes great changes. Yes, elevated level estrogen during the period pregnancy maybe cause stagnant and excessive secretion in respiratory epithelial cells that causes susceptibility to infection and obstruction respiratory ways In order to adapt to the promotion consumption oxygen by 10–20% and increase ventilation lungs about 40%, increased progesterone level in pregnant women increases respiratory activity and partial pressure oxygen [4]. However, at the same time pregnancy modulates immune system. Chorionic gonadotropin and progesterone inhibit pro-inflammatory pathway Th1 due to decrease in tumor necrosis factor (TNF)- α . It is assumed that this one modulated the immune system can protect pregnant women from cytokine storm syndrome and associated morbidity and mortality . It is shown that are elevated levels of interleukin-6, C-reactive protein (CRP), and TNF- α in inflammatory factors are associated with damage uterine arteries or smooth muscles of the uterus. Therefore, pregnant women with COVID-19 are in a state infections and hypoxia with increasing inflammatory factors , weak contractile ability of the uterus and increased risk postpartum bleeding Preventive application uterine contractors long actions during surgery to reduce frequency postpartum bleeding and reduction term operations caesarean section autopsy are effective measures in the period SARS-CoV-2 pandemic [3]. Complication infections also include acute distress

syndrome, damage myocardium pregnant and possible violation other organ systems . In some new ones reports specified the presence of SARS-CoV-2 in the placenta patients with such complications pregnancy , such as miscarriage and preeclampsia . There is a case report pregnancy in the II trimester with symptoms of COVID-19, complicated preeclampsia and detachment placenta [7]. According to the data some of research, COVID-19 in the period pregnancy maybe cause complications from both the pregnant woman and the fetus, including premature birth, fetal distress , coagulopathy, etc is accompanied violation functions liver and can lead to death pregnant.

Specialists warn about potential risk development infertility in patients who got sick with the Wuhan virus pneumonia. At the beginning of May scientists from the Department of Physiology Medical university Jining (Jining Medical University) was published article, which provides data on the possible influence infection coronavirus on the reproductive system of women . They assume that the pathogen can penetrate the organs genitourinary systems due to the fact that on them cells in a large quantity presented ACE2 (or ACE2 - Angiotensin -converting enzyme 2) receptors are the entry gate for SARS-CoV-2. Through them, infection enters the cells of the body. Much has already been presented in science availability this protein in the liver , kidneys , central nervous system, and not only in the lungs . However data on women reproductive system yet what very little. By itself having COVID -19 is not an indication for termination pregnancy. Decision of term gave birth necessary accept individually. For the majority women from premature pregnancy and a mild course of COVID-19, in which there is no extragenital and obstetric indications for childbirth , childbirth is not indicated and ideally should to happen after receiving a negative test result for COVID-19 or removal of isolation status , that minimizes risk postnatal transfers infections newborn. On the contrary , if pregnant is in critical condition and clinical deterioration maybe lead to intrauterine death of the fetus or losses mother and child , possible carrying out emergency childbirth [7]. For women from premature pregnancy and a mild course of COVID-19 with extragenital obstetric complications term birth , as a rule, is determined by the usual protocols for a specific

extragenital obstetric disease [9]. During treatment women with a severe course of COVID-19 consider many factors, and time of birth select individually. Deadlines gave birth must be individualized depending from severity existing diseases companions diseases such as preeclampsia, diabetes, cardiovascular disease. One of the important features of COVID-19 is its effect on the coagulation system blood. Royal college of obstetricians and gynecologists (Royal College of Obstetricians and Gynecologists — RCOG) reports that COVID-19 can raise risk venous thromboembolism. This risk can be caused limited pregnancy mobility, dehydration and proliferation of SARS-CoV-2 in the endothelium vessels that maybe lead to the formation microthrombi in the lungs. RCOG recommends routine pharmacoprophylaxis venous thromboembolism in hospitalized patients with COVID-19, in the absence contraindications. There are reports of side effects effects related from application non-steroid anti-inflammatory drugs (NSAIDs) in patients with COVID-19, however retrospective cohort a study conducted in Israel did not reveal connection between application ibuprofen and deterioration of the patient's condition comparatively with paracetamol [7]. WHO and the European Medicines Agency means (European Medicines Agency) recommend not to avoid use of NSAIDs in patients with COVID-19 if available clinical testimony if possible providing the preference of paracetamol as a priority antipyretic and analgesic tool. In 17 studies, in which 84 cases were reported live birth, detected such unfavorable facts: stillbirth — 1.2%, neonatal death — 1.2%, premature birth — 21.3%, insufficient mass body at birth (<2500 g) — 5.3%, fetal distress — 10.7%, asphyxia newborns — 1.2% of cases [8]. In touch from risk neonatal COVID-19 infection is recommended early squeezing umbilical cord and temporal separation newborn for a period of at least 2 weeks, so that minimize risk transfers virus, at the same time avoid long and tight contacts with an infected person mother. After the newborn trace care in isolation and carefully control the presence of any signs infections. However, it is still too early to say something specific about which groups of patients may develop such complications and whether it is possible to treat them. Scientists have only substantiated the need for close monitoring of the state of health of the

reproductive system of women who have contracted a corona virus infection. Clinical cases of infertility in such patients are currently not registered.

Conclusions.1. The coronavirus can infect the ovaries, uterus, placenta, and other organs of the female reproductive system 2. SARS-CoV-2 can invade target cells by binding to ACE2, thereby affecting female fertility. ACE2, which is widely expressed in the ovary, uterus, vagina, and placenta, regulates the levels of angiotensin II (Ang II) and Ang -(1-7) to perform its physiological functions 3. During pregnancy they can arise complications from both the pregnant woman and the fetus, including premature birth, fetal distress , coagulopathy , etc is accompanied violation functions liver and can lead to death pregnant. 4. There are reports of side effects associated with the use of non-steroidal anti-inflammatory drugs (NSAIDs).5. COVID-19 can increase risk venous thromboembolism . This risk can be caused limited pregnancy mobility, dehydration and proliferation of SARS-CoV-2 in the endothelium vessels.

REFERENCES

1 Johns Hopkins University. Coronavirus Resource Center 2020 [Available at: <https://coronavirus.jhu.edu/map.html>, accessed April 27, 2020.

2 Citel. Global clinical trials of the COVID-19 coronavirus. 2020 [Available at: <https://www.covid19-trials.org/>, accessed May 2, 2020.

3 American College of Obstetricians and Gynecologists. COVID-19FAQs for obstetricians-gynecologists, obstetrics. Accessed March 25, 2020. Available at: <https://www.acog.org/clinical-information/physician-faqs/covid-19-faqs-for-ob-gyns-obstetrics>

4 Miller E., Leffert L., Landau R. Review of labor and delivery in relation to COVID-19. Society of Maternal -Fetal Medicine and Society of Obstetrics and Anesthesia and Perinatology. Accessed March 25, 2020. Available at : <https://s3.amazonaws.com/cdn.smfm.org/media>

5 Boelig RC, Saccone G, Bellussi F, Berghella V. MFM guidelines for COVID-19. American Journal of Obstetrics and Gynecology. 2020 is the year.

6 Rochwerg B, Agarwal A, Zeng L, et al. Remdesivir for severe COVID-19: a clinical practice guideline.

7 Lamontagne F, Agoritsas T, Macdonald H, et al. Live WHO recommendations for covid-19 drugs.

8 Zeng L, Xia S, Yuan W, Yan K, Xiao F, Shao J, Zhou W. Neonatal Early SARS-CoV-2 infection in 33 neonates born to mothers with COVID-19 in Wuhan, China.

9 Clinical treatment of severe acute respiratory infection (SARI) in suspected cases of COVID-19.

УДК : 618.2-071.1-082+618.4]-06:616.8-009.1

FEATURES OF PREGNANCY AND CHILDBIRTH IN WOMEN WITH NEUROMUSCULAR DISORDERS: A LITERATURE REVIEW

Tsysar Yuliia Vasylivna,

Associate professor of higher education
of the department of obstetrics and gynecology

Helich Karina Ruslanivna

student

Bukovynian State Medical University
Chernivtsi, Ukraine

Myasthenia gravis is an autoimmune disease in which women of childbearing potential peak. Therefore, it is important to study the impact of this disease on pregnancy and childbirth. The multidirectional interplay between MG, pregnancy, and fetal health poses a complex scenario for pregnant women with MG and the healthcare team. Special attention needs to be paid to the selection of optimal and safe treatment of the patient and tactics during childbirth. The article presents the results of the analysis of these sources of literature, which highlights current views on the pathogenesis of the mutual course of myasthenia gravis and pregnancy, describes the experience of patient management and the latest clinical guidelines.

Key words: myasthenia, pregnancy, transient neonatal myasthenia, antibodies to acetylcholine receptors, thymectomy, childbirth.

Topicality. Myasthenia gravis is a progressive autoimmune disease characterized by the presence of autoantibodies against acetylcholine receptors, which reduces neuromuscular conduction, leading to pathological muscle fatigue [8]. According to the latest data, the frequency of myasthenia gravis is 20 cases per 100,000 population. The ratio of men and women is 1:3, in old age it reaches equal values. The onset of the disease in women is more often observed in the fertile age [4]. In this regard, the issue of rational management of pregnancy and childbirth in this category of women is becoming very relevant [11, 12].

Presenting main material. There are four main stages of the clinical course of myasthenia gravis. At the first stage, the symptoms are weakly expressed and easily eliminated by minimal doses of anticholinesterase drugs. The second stage is characterized by the pathology of synapses in combination with a classic postsynaptic lesion, however, corrective therapy leads to a positive effect. At the third stage of myasthenia, severe clinical symptoms develop, such as muscle atrophy, disorders of the cardiovascular system, difficulty swallowing, and others. At this stage, intensive therapy is not effective. The fourth stage is terminal, characterized by severe muscle weakness, breathing disorders, cardiac and endocrine system disorders. Cholinergic crises are possible [7].

Myasthenia gravis is diagnosed based on complaints. Eye symptoms appear first: ptosis, diplopia, lagophthalmos, paresis of gaze [9]. Next, paresis of the muscles of the face, pharynx, and soft palate is added, which can lead to the development of aspiration complications, changes in pulse rate and blood pressure, heart rate, and seizures are also possible. Generalized myasthenia is dangerous, which is characterized by the involvement of the intercostal muscles and the diaphragm with the development of respiratory disorders [4].

In order to clarify the diagnosis, a test with proserin is performed to assess the contractile ability of the muscles. The myasthenic reaction is also evaluated - a decrease in the contractile activity of the muscles upon stimulation of nerve endings. If necessary, scintigraphy of the thymus gland, immunogram, computer tomography of the chest, and pneumomediastinography are performed [10].

At the current stage, it has been established that myasthenia gravis is not a disease in which pregnancy and childbirth are impossible [1]. However, it is impossible to predict the course of myasthenia based on the duration of the disease and the patient's condition before pregnancy. According to some authors, the risk of developing complications is minimal, and the severity of the disease at the onset of pregnancy may decrease [2, 3]. At the same time, other sources present observations that pregnancy is a trigger factor for the progression of myasthenia gravis [6, 7]. Possible complications of myasthenia gravis during childbirth are weakness of the

abdominal muscles, weakness of labor, premature birth, early discharge of amniotic fluid, chorioamnionitis, damage to the retina of the fetus, respiratory distress syndrome of the fetus. Bleeding occurs more often than in healthy women in the early postpartum period, which is dangerous due to the development of hemorrhagic shock [8].

The question of the possibility of prolonging pregnancy in the first trimester should be resolved together with a neurologist [1]. If the pregnancy is preserved, the patient should be informed that she should avoid muscle and psychoemotional overstrain, conduct timely prevention of upper respiratory and urinary tract infections, as this can provoke the development of a myasthenic crisis [2].

The onset of pregnancy during a period of stable remission makes it possible to minimize the risk of developing complications. According to current data, preliminary treatment of myasthenia gravis by thymectomy or x-ray therapy of the thymus can increase the probability of a favorable course of pregnancy and childbirth. In the foreign scientific literature, there are data on the results of a study of pregnancy and childbirth with myasthenia, where it was found that the risk of neonatal myasthenia halved if the mother underwent a thymectomy [2, 13].

Anticholinesterase drugs are the basis of conservative treatment. In some cases, hormonal drugs, chemotherapy, radiation therapy are used. However, these methods are not used during pregnancy. Treatment of myasthenia gravis before and during pregnancy has some differences. An important problem in the management of pregnancy in women with extragenital pathology is the limitation of the use of drugs due to their potential teratogenic effect [3].

Pyridostigmine is used for symptomatic treatment of myasthenia gravis. This drug belongs to the group of anticholinesterase agents. It is believed that this drug is not teratogenic and is therefore safe for use during pregnancy and breastfeeding [14].

The literature describes a case of a successful pregnancy in a young woman with myasthenia gravis who took eculizumab for all 3 trimesters. This drug belongs to the group of monoclonal antibodies.

With a mild course and a satisfactory condition of the woman, myasthenia

gravis is not an indication for childbirth through the natural birth canal.

The tactics of pregnancy and childbirth should be selected individually, together with an obstetrician-gynecologist, neurologist and anesthesiologist, which will improve the prognosis for the life and health of the mother and child.

It is necessary to remember the possibility of transplacental transfer of antibodies to acetylcholine receptors, which can lead to the development of transient neonatal myasthenia gravis. However, this condition is temporary and is not related to a change in genetic material.

LITERATURE:

1. Kupina A. D., Petrov Yu. A., Shatalov A. E. Myasthenia: etiology, modern ideas about pathogenesis, influence on the course of pregnancy. Modern problems of science and education, 2019. P. 120-135.

2. Braga A. C., Pinto C., Santos E., Braga J. Myasthenia gravis in pregnancy: Experience of a Portuguese center. *Epub Muscle Nerve*. 2019; 4 54(4): 715-720 (4).

3. Hehir MK, Silvestri NJ. Generalized Myasthenia Gravis: Classification, Clinical Presentation, Natural History, and Epidemiology. *Neurol Clin*. 2018 May; 36(2):253-260.

4. Shcherbakova N. I., Khrushcheva N. A., Ogurtsova N. N., Shabalina A. A., Kostyryova M. V. The mystery of birth with myasthenia gravis: factors affecting the course of the disease during pregnancy and the risks of transient neonatal myasthenia gravis. A unique example of the birth of a healthy child in a married couple with autoimmune myasthenia gravis. *Neurological journal*, 2017. Volume 22. No. 6.

5. Yuko Shimizu, Kazuo Kitagawa. Management of myasthenia gravis in pregnancy. *Clinical and Experimental Neuroimmunology*. 2016; 7(2): 105-204.

6. Ospanova M. D. Modern issues of the course of pregnancy in myasthenia, *Molodoi Uchenyi*, 2016. No. 29. P. 210-213.

7. Amerbekova Zh. T., Zhukabaeva S. S., Azizova E. D. Analysis of the causes of non-developing pregnancy. *Medicine and ecology*, 2016. No. 2. P. 88-90.

8. Kaymak T. V., Nurbasova A. N., Omarov N. B. To the question about the

frequency of clinical forms of myasthenia gravis and the tactics of introduction depending on the severity of pregnancy according to the data of the neurological department of the city. *Science and health*, 2015. No. 5. P. 36-41.

9. Gilhus N. E., Verschuuren J. J. Myasthenia gravis: subgroup classification and therapeutic strategies. *Lancet Neurology*. 2015. Vol. 14. No. 10. P. 1023-1036; 1040-1041.

10. Dedaev S.I. Antibodies to autoantigenic mice in myasthenia gravis and their significance in clinical practice. *Neuromuscular diseases*, 2014. No. 2. P. 6-15, 17-20.

11. Ducci R.D.P., Kay C.S.K., Fustes O.J.H., Werneck L.C., Lorenzoni P.J., Scola R. H. (2021). Myasthenia gravis during pregnancy: what care should be taken?. *Arquivos de Neuro-Psiquiatria*, 79, 624-629.

12. Alharbi M., Menon D., Barnett C., Katzberg H., Sermer M., & Bril V. (2021). Myasthenia gravis and pregnancy: Toronto specialty center experience. *Canadian Journal of Neurological Sciences*, 48(6), 767-771.

13. Su M., Liu, X., Wang L., Song J., Zhou Z., Luo S., & Zhao C. (2022). Risk factors for pregnancy-related clinical outcome in myasthenia gravis: a systemic review and meta-analysis. *Orphanet Journal of Rare Diseases*, 17(1), 1-8.

14. Ducci R.D.P., Kay C.S.K., Fustes O.J.H., Werneck L.C., Lorenzoni P.J., Scola R.H. (2021). Myasthenia gravis during pregnancy: what care should be taken?. *Arquivos de Neuro-Psiquiatria*, 79, 624-629.

15. Vu T., Harvey B., Suresh N., Farias J., & Gooch C. (2021). Eculizumab during Pregnancy in a Patient with Treatment-Refractory Myasthenia Gravis: A Case Report. *Case Reports in Neurology*, 13(1), 65-72.

**VAGINAL CANDIDOSIS: MODERN TACTICS OF DIAGNOSIS,
MONITORING AND MANAGEMENT**

Tsysar Yuliia,

Associate professor of higher education
of the department of obstetrics and gynecology

Tsap Mykhailyna,

student

Bukovynian State Medical University

Chernivtsi, Ukraine

The article considers one of the most common diseases in the structure of infectious pathology of the lower genitourinary system. Dysbiosis disorders that occur can lead to the development of acute complications, so timely detection, knowledge of the causes of exacerbations and preventive measures are important and relevant today.

Key words: vaginal candidiasis, etiology, pathogenesis, clinic, treatment.

One of the most common gynecological diseases of the mucous membrane of the vulva and vagina, which occurs in women of reproductive age, is vaginal candidiasis, which is popularly called "thrush". It is caused by fungi of the genus *Candida* [1].

According to statistics, 65% of women in Ukraine suffer from at least one episode of uncomplicated vaginal candidiasis. In recent years, the incidence rate has doubled and is 40% among diseases of the genitourinary system. In the USA, it was found that the prevalence is related to the contingents of women examined. For example, the percentage of representatives of the Negroid race and low-income population who apply for specialized medical care reaches 58. While preventive examinations of the contingent are only 15-20% [1; 5].

The growth of vaginal infections and obstetric and gynecological diseases is also observed in Europe. Recurrences of candidiasis are due to insufficient

effectiveness of etiotropic treatment, as well as a decrease in the resistance of yeast-like fungi to drugs [3].

Vaginal candidiasis is also of great importance in obstetrics, because it is associated with the threat of miscarriage, complicated pregnancy, birth of children with low weight, signs of intrauterine infection. In pregnant women, cases of fetal death from sepsis are possible. In recent years, the frequency among full-term children has increased to 16% [2].

Causative agents of vaginal candidiasis are opportunistic fungi of the genus *Candida*, the growth of which can increase when the normal balance of microorganisms in the body is disturbed, often due to various immunodeficiencies, and vaginal candidiasis becomes a manifestation of this growth in women [3].

The main representatives of the obligate microflora of the vagina of women of reproductive age include lactobacilli (Doderlein's bacilli). Due to competition and antagonism with the majority of pathogenic and opportunistic bacteria, they support the normal biocenosis of the vagina. Most doctors believe that the normal microflora is the one found in the microbiocenoses of 70% of healthy women. Fungi of the genus *Candida* are present on the mucous membrane of the vagina in 20% of healthy women, in addition, they are part of the normal microflora of the oral cavity and colon [1].

The main causes of vaginal candidiasis are weakened immunity, which occurs during a serious illness or the use of drugs that suppress the immune system; the use of contraceptives that can affect the normal level of hormones in the body; the use of broad-spectrum antibiotics that kill both harmful and beneficial bacteria. As a result, the balance between bacteria and fungi is disturbed, which leads to the development of the disease [1; 8].

With type 1 diabetes, the level of sugar in the blood and urine increases. This leads to an increase in sugar in the vaginal secretion, a decrease in the acidity of the environment, which promotes the growth of *Candida*. The development of the disease is also caused by infections resulting from sexual acts, tight clothing (wearing tight synthetic clothing increases the temperature and humidity in the folds of the skin,

which contributes to the growth of fungi), deterioration of the environment, improper nutrition, frequent stress, obesity, non-compliance with the rules of personal hygiene, hot climate [8].

In most cases of vaginal candidiasis, it is not possible to identify the condition that is closest to the infection. In this regard, it is believed that many factors are involved in the pathogenesis, which are in a complex relationship. These include the imbalance of vaginal microflora, the influence of sex hormones, and immunodeficiency [4].

Many doctors pay attention to changes in the composition of the vaginal microflora. It is known that in the absence of *Candida*, the number of other microorganisms in the vagina increases, and treatment with antibacterial agents leads to an increase in the number of fungi. The main component of the vaginal microflora is lactobacilli of various species, their content is $1 \text{ g } 10^7\text{-}10^8 \text{ CFU/ml}$ [10].

The role of other bacteria of the vaginal microflora in the resistance to candidal colonization is also allowed. Bacteria compete with *Candida* for nutrients, adhesion receptors, and secrete fungicidal factors. It has been suggested that gram-negative bacteria antagonize *Candida* to a greater extent than gram-positive bacteria. An association of candidal vaginitis with the predominance of gram-positive and gram-negative microorganisms was found [11].

It should be noted that changes in the aerobic and anaerobic microflora of the vagina during candidiasis are in most cases weakly expressed and do not allow us to assert the presence of dysbacteriosis, which requires medical correction [10].

The main clinical forms of vaginal candidiasis are candidiasis, acute urogenital candidiasis, and chronic urogenital candidiasis.

The appearance of specific discharge from the vagina is the most vivid and characteristic symptom of thrush (vaginal candidiasis). The secretions resemble cheese diluted with water, that is, they have the appearance of peculiar white lumps and a specific sour smell. Discharge increases in the evening, as well as after taking a bath and sexual contact. *Candida* fungi are not always found in secretions. This symptom is detected in 70% of cases, complaints about painful sensations in the

vagina are 52.3% of cases [5].

The second specific symptom of thrush in women is itching and burning in the vagina and labia. In the case of itching in the area of the external genitalia and vagina, in the absence of visible changes, research is carried out for yeast-like fungi. Along with itching, burning occurs, their cyclicity is caused by a sharp inflammatory process due to an increase in the content of glycogen in the epithelial cells of the vagina, as well as a shift in the acid-base balance in the premenstrual period.

Women with vaginal candidiasis develop inflammatory processes that involve the external genitalia, which leads to vulvitis, and the vagina, which causes vaginitis. In the acute and subacute stages, the mucous membranes of the external genitalia, vagina, and cervix are moderately or intensely hyperemic and swollen. Sometimes they are covered with small blisters in the area of the labia minora, the clitoris, which leave behind small erosions with scalloped edges and rejected epithelium. Grayish-white films can appear between the labia minora and the thickened folds of the vagina, which are easily removed with a cotton swab [6].

The diagnosis of vaginal candidiasis should be made on the basis of clinical symptoms and according to the data of a culture study with the obligatory isolation of a culture of yeast-like cells from the vaginal area, a positive amine test (fishy smell) [4].

Cultural research is conducted on the Saburo environment. The culture grows rapidly within 3 days. The colony has a white color, a rounded shape with clear contours, a shiny, smooth and convex surface [5].

Another important method of diagnosing thrush is microscopic examination. This method makes it possible to carry out an indication in smears of key cells, which are epitheliocytes with gram-negative rods attached to them, covering the entire cell. Detection of these cells in at least 2 out of 20 fields of view during smear microscopy is the basis for the diagnosis of vaginal candidiasis. These cells can be seen by previously staining smears with a solution of methylene blue, according to Romanovsky or according to Gram. This method allows you to assess the state of the vaginal biocenosis, the general microbial population, monitor the state of epithelial

cells and the inflammatory reaction [8,11].

Serological diagnosis is carried out with the help of immunofluorescence with the use of diagnostics, the composition of which includes immune serum containing antibodies labeled with fluorochrome [3].

The main task of treatment is to act quickly and effectively on fungi (fungicidal effect), to exclude the negative effect of drugs on other organs and systems of the body. The main condition during the treatment period is the withdrawal of corticosteroids, antibiotics, cytostatics, and hormonal drugs [7,9].

If a candidal infection has developed, it is necessary to choose an effective antifungal drug with high activity against the causative agent.

The main drugs for vaginal administration include: econazole 1 vaginal suppository (150 mg) intravaginally at night for 3 days; natamycin 1 vaginal suppository at night for 3-5 days or clotrimazole 1 vaginal suppository intravaginally at night for 3 days.

Fluconazole is prescribed - 150 mg once; itraconazole - 200 mg twice a day for one day, diflucan (150 mg) is used 1 capsule once a day [9].

All these drugs reliably block the growth of *C. albicans*, eliminating not only the symptoms of vaginal candidiasis, but also the cause of the disease [7].

Conclusion. Therefore, the treatment of vaginal candidiasis should be complex, stepwise, etiotropic, effective, because vaginal candidiasis and other infections of the genital system are very common today and require careful examination and treatment.

LITERATURE:

1. Malysheva A. M. Vaginal candidiasis in women of reproductive age. 2018. No. 19. P. 758-762.
2. Zarochentseva N. V., Belaya Yu. M. The problem of urogenital candidiasis in women in the modern world. Russian medical journal. 2016. No. 15. P.977-978.
3. Myrzabalaeva A. K. Genital candidiasis in obstetrics and gynecology

practice. Status Praeses. 2011. No. 1(4). P. 55-60.

4. Prilepskaya V. N., Bairamova G. R. Vulvovaginal candidiasis. Clinic, diagnostics, principles of therapy: manual. 2010. P. 80-102.

5. Tikhomirov A. L. Candida vulvovaginitis. Russian medical journal. 2012. No. 17. P. 858.

6. Lavrovskaya Ya. A., Romanenko I. G., Uspenskaya Yu. B., Kaptilny V. A. Candidiasis of the mucous membrane with dysbiotic changes. Consilium Medicum. 2015. No. 6. P. 81-87.

7. Mayorov M. V. Actual issues of treatment of vaginal candidiasis. Medical aspects of women's health. 2010. No. 4 (31). P. 49-55.

8. Polonskaya N. Yu., Yurasova I. V. Cytological examination of cervical smears. Pap test. Cytology. 2016. S. 168-170.

9. Clinical practice Guidelines for the management of Candidiasis: 2009 update by the Infectious Diseases Society of America / P. G. Pappas [et al.] // Clin. Infectious Diseases. - 2009. - No. 48. - P. 503-535.

10. Solovyova I. V. Characteristics of vaginal microflora in normal and pathological conditions. 2011. No. 7. P. 105-107.

11. Rodríguez-Cerdeira C., Gregorio M. C., Molares-Vila A. et al. (2019) Biofilms and vulvovaginal candidiasis. Colloids Surf. B. Biointerfaces.; 174: 110-125. doi: 10.1016/j.colsurfb.2018.11.011.

**THE INFLUENCE OF ADIPOSE TISSUE HORMONES ON THE
DEVELOPMENT OF PREGNANCY COMPLICATIONS IN OBESE WOMEN**

Tsysar Yuliya Vasylivna

candidate of medical sciences,

Associate Professor of the Department of Obstetrics and Gynecology

Bukovinian State Medical University

Smoliak Iryna Anatolyivna

Student

Bukovynian State Medical University

Chernivtsi, Ukraine

Abstract. Obesity during pregnancy is a risk factor for both maternal and fetal complications. Adipose tissue hormones (leptin , adiponectin , resistin) are secreted by the human placenta and regulate the function of the trophoblast .

The article presents literature data on the role of adipocytokines in the development of gestational diabetes in obese women. The criteria and algorithms for the diagnosis of gestational diabetes recommended by the World Health Organization and the International Association of Research Groups on Diabetes and Pregnancy are considered.

Key words: obesity, pregnancy, adipocytokines, leptin, adiponectin, resistin, gestational diabetes.

Introduction

A significant increase in the prevalence of obesity worldwide has led to the fact that excess weight is considered one of the serious health problems of the 21st century. Obesity during pregnancy deserves great attention. According to WHO, the prevalence of obesity among women of reproductive age and pregnant women ranges from 2% to 25% in different countries [14]. Obese women have an increased risk of preeclampsia [5], eclampsia [5], gestational diabetes, fetal macrosomia , cesarean delivery, intrauterine fetal death, and infant mortality [5]. The offspring of obese

women have been shown to be more likely to develop obesity in childhood and metabolic syndrome in adulthood.

During pregnancy, endocrine and metabolic changes occur in the mother's body, including weight gain, adipose tissue, and insulin resistance. These changes do not reflect a pathological condition, but a physiological adaptation necessary to meet the energy needs of the fetus, as well as to prepare the mother's body for breastfeeding. In this regard, special attention is currently being paid to the functioning of the adipose tissue of the mother and the placenta.

Adipocytokines of the placenta

In recent years, it was discovered that the human placenta secretes leptin, resistin, and leptin and adiponectin receptors, this allowed considering adipocytokines as potential regulators of trophoblast function during implantation. Research in in vitro studies suggest that leptin promotes trophoblast engraftment by modulating various trophoblast growth factors, including interleukin-1 (IL-1) and estradiol 17β . Additional laboratory studies studied the effect of leptin on angiogenesis and suggested the possible involvement of this adipocytokine in the formation of new placental vessels. Since leptin receptors were found in endothelial cells of blood vessels of chorionic villi in the first trimester of pregnancy [8], it can be assumed that leptin can have a positive effect on these cells. Despite previous evidence that adiponectin is produced and secreted by the human placenta, later studies did not confirm these observations, but rather showed that in the first trimester, the trophoblast expresses AdipoR1 and AdipoR2 receptors, through which adiponectin affects placental functions. Adiponectin is able to modulate the placentation process in favor of trophoblast migration and differentiation. It is possible that this adipocytokine protects trophoblast cells from the maternal immune system [15]. More contradictory results were obtained about the effect of adiponectin on angiogenesis. Studies have shown that this hormone enhances the differentiation of human umbilical vein endothelial cells and promotes the growth of blood vessels in natural conditions. In contrast, other studies have shown an "anti-endothelial effect" of adiponectin, where the latter increased caspase-mediated apoptosis in

endothelial cells [9]. There are no studies describing the effects of adiponectin on chorionic villus blood vessels.

Adipose tissue hormones in maternal obesity

With obesity, a number of factors lead to metabolic changes, affecting throughout pregnancy. Among these is leptin, which plays a particularly important role in the regulation of maternal energy metabolism during pregnancy. The concentration of leptin increases significantly in the early stages of pregnancy: its level is 30% higher in the first 12 weeks of pregnancy compared to non-pregnant women and decreases to pregestational concentrations immediately after delivery. The placenta secretes a large amount of mRNA leptin in all stages of pregnancy. The reason for this is not exactly known. The level of leptin in the blood serum is usually related to the mass of adipose tissue and correlates with the body mass index in both non-pregnant and pregnant women. Such changes are believed to contribute to optimizing the availability of substrates necessary for fetal growth, in particular by mobilizing maternal fat stores for metabolic disturbances associated with dysfunction of adipocytes in adipose tissue in obese women may be affected by leptin levels during pregnancy. Adiponectin is also a hormone of adipose tissue and is involved in the pathogenesis of obesity. During pregnancy, maternal secretion of mRNA adiponectin in white adipose tissue gradually decreases by 60% [7]. Concentration of mRNA adiponectin has a negative correlation with the amount of fat mass. In the umbilical vein, the concentration of adiponectin is higher than in the mother's blood serum. In addition, there is evidence of an increase in the blood plasma level of adiponectin with increasing gestational age and an increase in its concentration more than 20 times by 24 weeks of pregnancy [10]. Considering these data, it can be assumed that the placenta is a source of adiponectin. Studies have shown that this adipocytokine is expressed in the human placenta, primarily in the syncytiotrophoblast. In *in vitro*, it was demonstrated that the expression of adiponectin and its receptors is regulated in the placenta by various cytokines, including TNF, IF- γ , IL-6, and leptin [9]. However, this issue is still a matter of debate. Resistin is a peptide hormone, also known as adipocyte-specific secretory

factor. It is secreted by monocytes, macrophages and adipocytes . Both in vitro and in vivo, resistin reduces glucose tolerance , causing insulin resistance at least in rodents. Resistin is synthesized in the human placenta mainly in trophoblast cells , and the expression of its gene in the placental tissue is more noticeable compared to the chorionic tissue of the first trimester of pregnancy. The plasma level of resistin in pregnant women is significantly higher compared to non-pregnant women, and the circulating concentrations of this adipocytokine increase with increasing term. pregnancy Visfatin is a protein with a molecular weight of 52 kDa, which is predominant in visceral fat in humans and mice. Its level in the blood plasma increases in the case of obesity. In women of normal weight, the peak concentration of visfatin in plasma occurs between 19 and 26 weeks of pregnancy and decreases between 27 and 34 weeks of pregnancy [10]. Visfatin expressed by fruit membranes, secreted of amniotic epithelial cells during pregnancy and has anti- apoptotic properties. In addition, recombinant human visfatin treatment of fetal membranes resulted in a significant increase in inflammatory cytokines , including IL-1 β , TNF, and IL-6. Retinol-binding protein 4 is a protein with a molecular weight of 21 kDa , synthesized in hepatocytes and adipocytes and serves as a carrier for retinol in the blood. Excess RSB-4 or injection of recombinant RSB-4 in normal mice induced insulin resistance Increased levels of circulating RSB-4 have been reported for several metabolic complications, including obesity, insulin resistance , polycystic ovary syndrome, and cardiovascular disease. RSB-4 is a physiological component of amniotic fluid. The median concentration of RSB-4 in amniotic fluid increases during pregnancy complicated by intrauterine infection and inflammation. Studies of RSB-4 in blood serum during normal pregnancy have shown conflicting results. Thus, the concentration of RSB-4 significantly increased between early and late stages of pregnancy, which is associated with a decrease in sensitivity to insulin. In contrast, Inoue et al. [12] reported that RSB-4 levels tend to decrease with increasing gestational age. Given the widespread prevalence of maternal obesity in the modern world, the role of adipose tissue hormones in the development of pregnancy complications in this group of women deserves special attention.

Gestational diabetes

Gestational diabetes mellitus (GDM) is diabetes mellitus (DM) of any etiology or impaired glucose tolerance, first occurring or detected during pregnancy [1]. Many factors contribute to the occurrence of HCD, in particular, ethnic origin, age and family history, social status. However, obesity is an independent risk factor for the development of GHD, the incidence of which is twice as high in obese and overweight women compared to normal-weight women. In addition, obesity and insulin resistance alter placental function, leading to increased delivery of glucose, free fatty acids, and amino acids to the fetus. Maternal hyperglycemia causes hyperglycemia in the fetus and, as a result, hypertrophy/hyperplasia of the fetal pancreas and hyperinsulinemia . Insulin has a direct effect on the division of fetal cells, which leads to macrosomia , which is one of the main consequences of hyperglycemia during pregnancy. The connection between macrosomia and obesity with fetal hyperinsulinemia is strong and independent of other factors. The risks of difficult births and maternal/ neonatal complications associated with this manifestation of fetal fetopathy have been confirmed in large population groups [13]. Long-term risks associated with fetal macrosomia in women with GDM include excess weight in childhood and metabolic changes that may increase the risk of cardiovascular disease [6]. Thus, women with diabetes have a high risk of giving birth to children with macrosomia . In women with HCD and normal body weight who control glycemia with diet or insulin, the incidence of neonatal macrosomia is comparable to that of nondiabetic women. In addition, insulin treatment prevents fetal macrosomia in overweight and obese women. In obese women with normal glucose tolerance, the risk of giving birth to children with macrosomia is twice as high. Given that the prevalence of obesity is approximately ten times higher than that of HCM, it is clear that maternal lifestyle has a significant impact on this pathology. Macrosomia , as well as maternal height and weight, gestational age, and number of previous births are considered reliable predictors of the risk of obstetric complications, such as shoulder dystocia and brachial plexus injury. In recent years, it has been shown that leptin plays an important role in the development of DSD.

A large number of studies have found increased leptin levels in HCM. In addition, hyperleptinemia in early pregnancy predicts an increased risk of developing GHD in late pregnancy and is independent of maternal obesity. Women with leptin concentrations ≥ 31.0 ng / ml at 13 weeks' gestation had a 4.7-fold increased risk of HCD compared with women with leptin levels ≤ 14.3 ng / ml . In addition, a pronounced linear correlation between an increase in the level of maternal leptin in the plasma and an increase in the risk of developing DM can be observed with an increase in the concentration of leptin for every 10 ng / ml , which will be associated with an increase in the risk of DM by 20%. An increase in maternal serum leptin levels at the onset of DM has also been shown by other authors. D'Anna et al. demonstrated a higher concentration of leptin in amniotic fluid at 15-17 weeks of gestation in 32 women with subsequent development of GDM compared to 43 women with normal glucose tolerance. In addition, the level of leptin in the amniotic fluid at 15–17 weeks of pregnancy is directly related to the amniotic concentration of insulin. However, some investigators have observed decreased or no change in serum leptin concentrations in women with GDM. These discrepancies may be partly due to differences in the severity of GDM or ethnic characteristics. GHD is also characterized by increased concentrations of circulating inflammatory molecules, such as TNF and IL-6. FNP is one of the of genes in normal and complicated GDM pregnancy showed that the increased synthesis of leptin in GDM is a molecule responsible for the development of insulin resistance [4]. Comparison of placental express associated with higher production of pro- inflammatory cytokines, such as IL-6 and TNF. This causes chronic inflammation and leads to increased leptin levels. Thus, compared with women with normal pregnancies, placental expression of leptin is increased in patients with GHD. On the other hand, leptin independently increases the production of TNF and IL-6 by monocytes and stimulates the production of chemokines by CC-ligands. Thus, a vicious circle of inflammatory processes develops. Hyperinsulinemia in diabetes can further stimulate the production of leptin. Increased concentrations of leptin, in turn, increase inflammation.

Diagnosis of HCD

The lack of a single pathognomonic complication of diabetes during pregnancy, on the one hand, and the presence of a constant relationship between the level of maternal glycemia and fetal macrosomia, on the other hand, led to a lack of consensus regarding the diagnosis of diabetes. Although gestational diabetes is associated with increased obstetric risk compared with normal pregnancy, the overall contribution of diabetes to most obstetric and neonatal complications in the general population is actually relatively low, with the largest effect on shoulder dystocia [14]. The importance of other metabolic factors during pregnancy, such as obesity [3, 15] and hypertriglyceridemia, is also now increasingly recognized. In 1979-1980, the American National Diabetes Group (NDDG) and the World Health Organization (WHO) have established that a 2-hour oral glucose tolerance test (OGTT) with 75 g of glucose should be the primary diagnostic test for assessing glucose tolerance outside of pregnancy. With regard to impaired glucose tolerance during pregnancy, two different approaches have been taken.

The NDDG decided that a 3-hour OGTT with 100 g of glucose should be used during pregnancy. The American Diabetes Association (ADA) and many other medical associations around the world have used this test for many years. WHO recommends a 2-hour OGTT with 75 g of glucose during pregnancy with the same diagnostic points used to diagnose impaired glucose tolerance outside pregnancy. In 1999, WHO clarified that GDM encompasses impaired glucose tolerance and diabetes mellitus (fasting ≥ 7 mmol/L or ≥ 126 mg/dL 2-hour post-load plasma glucose ≥ 7.8 mmol/L or 140 mg/dL) [2], and has maintained its recommendations for many years. More recently, the International Association of Diabetes and Pregnancy Study Groups (IADPSG), after a thorough review of the Hyperglycemia and Adverse Pregnancy Outcomes (HAPO) study, recommended new diagnostic criteria for GDM based on a 2-hour OGTT with 75 g of glucose: fasting glucose ≥ 5.1 mmol/L (92 mg/dL), after an hour ≥ 10.0 mmol/L (180 mg/dL) or after 2 hours ≥ 8.5 mmol/L (153 mg/dL) [13]. NARO is a large study conducted among 25,000 women on all continents and, importantly, with the participation of many

ethnic groups [14]. According to the study design, PGTT with 75 g of glucose was performed in pregnant women with a term of 24–32 weeks and the level of glycated hemoglobin was determined. Newborns underwent anthropometry and measurement of the level of C-peptide in umbilical cord blood serum.

At the end of the study, a direct linear correlation was established between fasting maternal glycemia, 1 h and 2 h after taking 75 g of glucose and the frequency of the primary end points of the study, namely: increase in newborn body weight above the 90th percentile for gestational age, increase in the level of C-peptide in umbilical cord blood above 90 percentiles, primary caesarean section and hypoglycemia of newborns. A similar correlation was also found for secondary endpoints (preeclampsia, premature birth, shoulder dystocia or birth trauma, hyperbilirubinemia, need for intensive care of newborns) [8].

Threshold values of glycemia for the diagnosis of GDM and manifest diabetes during pregnancy. At the same time, in order to establish a diagnosis of GDM, it is necessary that the level of glycemia is equal to or exceeds one or more of the specified values during the PGTT. If accidentally detected plasma glycemia corresponds to or above 11.1 mmol / l at the first visit of a pregnant woman, the preliminary diagnosis of manifest diabetes should be confirmed by the level of fasting glycemia or HbA1c using the DCCT/UKPDS standardized test [15].

Conclusion

Consequently, the growing prevalence of obesity worldwide has led to the fact that obesity is considered one of the most serious health care problems of the 21st century.

Obesity during pregnancy deserves special attention. Yes, in recent years it was established that the human placenta secretes leptin, resistin, and leptin and adiponectin receptors, which made it possible to consider adipocytokines as potential regulators of trophoblast function during implantation.

Obesity is an independent risk factor for the development of GHD, the frequency of which is several times higher in obese and overweight women than in women of normal weight.

LIST OF REFERENCES

1. Algorithms specialized medical assistance sick sugary diabetes Under by the editors of Acad. RAS and RAMS I. I. Dedova , M. V. Shestakova. 5th edition. M., 2011.
2. Alberti KG, Zimmet PZ. Definition , diagnosis and classification of diabetes mellitus and its complications. Part 1: diagnosis and classification of diabetes mellitus provisional report of a WHO consultation . *Diabetes Med* . 1998; 15: 539-553.
3. Amaluddin MS, Weakley SM, Yao Q, Chen C. Resistin : functional roles and therapeutic considerations for cardiovascular disease. *Bro. J. Pharmacol* . 2012;165 (3):622—632.
4. Barbour LA, McCurdy CE, Hernandez TL et al . Cellular mechanisms for insulin resistance in normal pregnancy and gestational diabetes _ *Diabetes Care* . 2007;30 (Suppl . 2):S112–S119.
5. Bodnar LM et al . The risk of preeclampsia rises with increasing prepregnancy body Mass index . *Annals of Epidemiology* . 2005;15(7):475–482.
6. Boney CM, Verma A, Tucker R, Vohr BR. Metabolic syndrome in childhood : association with birth weight , maternal obesity , and gestational diabetes diabetes . *Pediatrics* . 2005;115:e290–e296.
7. Catalano PM, Hoegh M, Minium J et al . Adiponectin in human pregnancy : implications for regulation of glucose and lipid metabolism _ *Diabetology* . 2006;49:1677–1685. 8. Challier J, Galtier M, Bintein T, Cortez A, Lepercq J, Hauguel-de Mouzon S. Placental leptin receptor isoforms in normal and pathological pregnancies . *Placenta*. 2003;24:92–99.
9. Shen J, Tan B, Karteris E, et al . Secretion of adiponectin by human placenta : differential modulation of adiponectin and its receptors by cytokines . *Diabetology* . 2006;49:1292– 1302.
10. Cortelazzi D, Corbetta S, Ronzoni S et al . Maternal and fetal resistin and adiponectin concentrations in normal and complicated pregnancies . *Clinical Endocrinology* . 2007;66:447–453.

11. D'Anna R, Baviera G, Cannata ML et al . Midtrimester amniotic fluid leptin and insulin levels and subsequent gestational diabetes _ Gynecologic and Obstetric Investigation . 2007;64:65–68.
12. D'Anna R, Baviera G, Corrado F, et al . Plasma adiponectin concentration in early pregnancy and subsequent risk of hypertensive disorders . Obstetrics and Gynecology . 2005;106:340–344.
13. Esakoff TF, Cheng YW, Sparks TN, Caughey AB. The association between birth weight 4000 gm or greater and perinatal outcomes in patients with and without gestational diabetes diabetes . Am . J. Obstet . Gynecol . 2009;672:E1–E4.
14. Guelinckx I. et al . Maternal obesity : pregnancy complications , gestational weight gain and nutrition. Obesity Reviews . 2008;9:140-150.
15. Haugen F, Ranheim T, Harsem NK et al . Increased plasma levels of adipokines in preeclampsia: relationship that placenta and adipose tissue gene expression. American Journal of Physiology , Endocrinology and Metabolism . 2006;290:E326–E333.

DIABETES AND PREGNANCY

Tsysar Yuliya Vasylivna

candidate of medical sciences,

Associate Professor of the Department of Obstetrics and Gynecology

Bukovinian State Medical University

Vivcharyk Tetiana Romanivna

Student

Bukovinian State Medical University

Chernivtsi, Ukraine

Abstract. The prevalence of diabetes among pregnant women is increasing along with the obesity epidemic. Some women who cannot get pregnant look for a problem in the reproductive system, although the disorders may be in the endocrine system. Women of reproductive age have not only type 1 diabetes, but also type 2 diabetes, as well as a high risk of gestational diabetes.

Key words: pregnancy, diabetes, gestational diabetes, hyperglycemia, hypoglycemia

Introduction: the relevance of studying changes in carbohydrate metabolism in pregnant women with diabetes, planning pregnancy with diabetes is due to the high prevalence of this pathology and severe complications that occur during pregnancy in both the mother and the fetus.

According to the definition of the World Health Organization (WHO), diabetes mellitus (DM) is considered an endocrine pathology that has an epidemic character of non-infectious etiology. If in 2000 there were about 177 million patients with diabetes in the world, of which 50% were women of reproductive age, then by 2015 the number of patients was predicted to increase to 220 million, and by 2025 to 380 million, with of which 10-20% will be patients with type 1 diabetes [5, 16].

Diabetes and pregnancy are a combination that is unfavorable for both the mother and the fetus. Before the widespread introduction of insulin into clinical

practice, pregnancy in women suffering from type 1 diabetes was a rare phenomenon and was usually accompanied by high maternal (up to 44%) and perinatal (up to 60%) mortality [5, 15, 16]. During a physiological pregnancy, there is a change in the hormonal background of the body. This is caused primarily by the formation and active functioning of the new organ of pregnancy - the placenta, as well as hyperactivity of the pituitary gland, hypothalamus and peripheral glands of internal secretion. The placenta performs numerous functions: hormonal support of embryogenesis processes at all stages - from the moment of implantation to delivery, implementation of two-way communication between the fetus and the mother's body to meet its metabolic needs, and immunological protection. The placenta produces a huge amount of hormones: chorionic gonadotropin , placental lactogen , hypothalamus -like hormones (gonadotropic, corticotropic, thyroidotropic releasing hormones, somatostatin), as well as growth factors: insulin- like growth factor-1 (IGF-1), epidermal growth factor, platelet growth factor, fibroblast growth factor, transforming growth factor- β -cells, inhibin, activin, cytokines (interleukin -1, interleukin-6, colony-stimulating factors), specific proteins (SP-1, pMVR , PP1-20). In addition, the secretion of hormones of the pituitary gland and peripheral endocrine glands increases - prolactin, melanocyte -stimulating , thyroid -stimulating (TSH), adrenocorticotrophic, somatotrophic (STH) hormones, as well as estrogens (especially estriol), progesterone , testosterone, cortisol . Such a hormonal surge is accompanied by a counterinsular effect. This leads to a decrease in tissue sensitivity to insulin, i.e. to the development of insulin resistance (IR), which appears starting from the 2nd trimester of pregnancy and reaches its peak by 24-28 weeks, when the placenta is most functionally active. After 36 weeks, processes of involution of the placenta begin, tissue sensitivity to insulin gradually improves. Insulin-dependent tissues (muscle, fat) become resistant to glucose utilization, hepatic production of endogenous glucose increases. At the same time, lipolysis increases , which leads to an increase in the level of free fatty acids and an increase in ketogenesis . To maintain glucose homeostasis, the activity of β -cells of the pancreas and the secretion of insulin increase, which allows to compensate for tissue resistance to insulin and

maintain the glucose level within physiological norms [7, 8, 9, 10]. During pregnancy, the consumption of high-energy substrates (glucose, amino acids) by the placenta and fetus increases. Transplacental transport of glucose from the mother's body is carried out by glucose transporter proteins (Glut), which ensure the outflow of glucose from the woman's body regardless of the level of glycemia. Therefore, long breaks (more than 8) in the intake of food in a pregnant woman can be accompanied by a decrease in the level of glycemia, hypoglycemic reactions and even the appearance of acetone in the urine (ketosis against the background of starvation), which negatively affects the condition of the fetus. This is most typical for one trimester. Physiological changes in the carbohydrate metabolism of a pregnant woman are characterized by a slight decrease in the level of fasting glycemia and a tendency to increase the level of glycemia after a meal (postprandial) in connection with physiological IR [7]. There are several periods of the formation of the placenta and the fetus, which in women with diabetes mellitus will be affected by hyperglycemia, the state of the β -cell receptor apparatus, insulin and all accompanying homeostasis disorders. These include:

1. Pre- implantation period.
2. Embryonic period of organogenesis and placentation .
3. Early fetal period.
4. Late fetal period.

The course of pregnancy at each of these stages will be accompanied by a number of features that are directly dependent on the degree of severity, duration of the disease and compensation of carbohydrate metabolism [4, 5, 14]. In the pre -implantation period (the shortest, lasting 5 days after fertilization), it is possible to inherit a predisposition to diabetes. Inherited chromosomal mutations can be the cause of the development of DM in offspring in the future [1 1]. The risk of developing type 1 diabetes in a child during life is about 2% - with type 1 diabetes in the mother, about 6% - with type 1 diabetes in the father, 30-35% - with type 1 diabetes in both parents [12]. The embryonic period begins on the 6th day after fertilization and continues until the end of the 8th week of pregnancy. At the very

beginning of organogenesis, a teratogenic effect, improper laying of systems and individual organs (the appearance of fetal ugliness) are possible, i.e. diabetic embryopathy develops. Violations of placentation are not uncommon: the formation of a ring-shaped or hypoplastic placenta with additional lobes. Vascular disorders are possible, such as the formation of one umbilical artery instead of two, the formation of arterioarterial anastomoses [14]. In the early fetal period from 9 weeks of pregnancy, with diabetes in the mother (especially when it is insufficiently compensated), there is a constant high concentration of glucose in the blood of the fetus, which stimulates hyperplasia of β -cells of the pancreas of the fetus. In addition, until the 28th week of pregnancy, the fetus is not able to synthesize significant amounts of fatty acids on its own, but receives them from the mother from the placenta, therefore, in the II trimester, the fetus does not synthesize fat cells in large quantities, the excess glucose is almost not spent on lipogenesis. Hyperglycemia increases the mother's production of a number of hormones necessary for the fetus, affects the synthesis of growth hormone, which acts mainly through the stimulation of somatomedin-insulin-like factors. They appear at the beginning of pregnancy and function already in the II trimester, when the fetus is actively growing. Receptors for somatomedin (similar to insulin receptors) are detected on the cell membranes of the fetus from the 15th week. Insulin increases the sensitivity of receptors for somatomedin. THG and placental lactogen, stimulating IGF-1, contribute to increased growth of the fetus after 16 weeks of pregnancy, stimulating anabolic processes in the fetus, contributing to the growth of bone tissue and an increase in muscle mass [16]. The late fetal period (from the 29th to the 40th th week) is the period of formation of all organs and systems. When the mother has diabetes, there is an increased accumulation of fatty tissue in the fetus. With relatively normal muscle mass and bone thickness. During this period, phenotypic signs of diabetic fetopathy develop, which are "laid" earlier under the influence of impaired metabolism in the mother [11]. Along with the hypertrophy of the islet apparatus of the pancreas, the fetus has a relative decrease in the mass of the brain and thymus. Other organs, such as the heart, adrenal glands, liver and kidneys, increase in proportion to the increase

in fetal weight. Sometimes the fetus grows slowly, lagging behind in development, and all metabolic processes are not so intense, which in turn is also a risk factor for the development of diabetes in the child in the future [1 2]. Violations of carbohydrate metabolism in women that occur during pregnancy are divided into several groups:

1. Pregestational diabetes (PGSD):

- a) type 1 diabetes detected before pregnancy;
- b) Type 2 diabetes detected before pregnancy.

2. Gestational diabetes mellitus (GDM) – diabetes of pregnant women (disorder of carbohydrate metabolism that develops during pregnancy, with subsequent reclassification after childbirth) [13, 15].

3. Manifest (obvious) DM diagnosed during pregnancy. These recommendations were based on the results of the HAPO study completed in 2008 (Hyperglycemia and Adverse Pregnancy Outcomes), which included more than 23 thousand pregnant women [13, 2]. In order to give birth to a healthy child in mothers with DM, it is necessary to plan the pregnancy [2, 6, 7, 12]. The set of measures for pregnancy planning in diabetes includes:

1. Contraception until proper examination and preparation for pregnancy are carried out.

2. Training in the "diabetes school" [3].

3. Information about the possible risk of developing complications for the mother and fetus.

4. Achieving ideal compensation 4-6 months before conception:

- glycated hemoglobin (HbA1c) <6.5%;

- glycated hemoglobin (HbA1c) on the background of insulin therapy <7.0%;

- fasting blood glucose <6.5 mmol /l;

- postprandial glycemia <8.5 mmol /l [7, 14, 15]. Various national organizations have recommended setting the target level of HbA1c before pregnancy to varying values: less than 6.1% (National Institute for Clinical Excellence, London) [13], less than 7% (Scottish Intercollegiate Guidelines Network, Scotland). American

Diabetes Association (The American Diabetes Association , ADA) suggests: blood glucose before meals, before sleep and during the night should be in the range of 3.3-5.5 mmol / l, the value after a meal - in the range of 5.6-7.2 mmol / l, HbA1c level - less than 6% [13].

According to "Algorithms of specialized medical care for patients with diabetes" edited by I. I. Didov (2015), it is recommended: plasma glucose fasting/before meals - <6.1 mmol /l; plasma glucose 2 hours after a meal - <7.8 mmol /l; HbA1c - <6.0% [12].

5. Using only genetically engineered human insulins or ultra-short-acting insulin analogues. In the case of taking oral hypoglycemic drugs, it is necessary to switch to insulin therapy [8].

6. Blood pressure monitoring (no more than 130/80 mm Hg).

7. Determination of the level of TSH, free thyroxine (ST4) and antibodies to thyroid peroxidase (AT to TPO), since patients with type 1 diabetes have an increased risk of developing thyroid diseases [3].

8. Prescribing folic acid 500 µg and potassium iodide 200-250 µg per day in order to reduce the risk of diabetic embryopathy [7, 12].

9. Examination by an oculist and treatment of retinopathy, if necessary (examination of the fundus with mandatory dilation of the pupil, if necessary, laser photocoagulation of the retina). The risk of progression of diabetic retinopathy (DR) during pregnancy is reduced by compensating diabetes and carrying out physical therapy before conception [1 2].

10. Examination by a nephrologist (general urinalysis, urinalysis for microalbuminuria, renal excretory function is assessed) and treatment of diabetic nephropathy.

11. Examination by a neurologist and treatment of autonomic neuropathy, which manifests itself as gastroparesis, incomplete emptying of the bladder, orthostatic hypotension, unexplained hypoglycemia. These manifestations can complicate the treatment of diabetes during pregnancy.

12. Quitting smoking [12].

There are absolute and relative contraindications for planning or prolonging pregnancy in the presence of diabetes.

Absolute contraindications include:

1. Pronounced manifestations of diabetic microangiopathy:

a) diabetic retinopathy (proliferative form, hemophthalmus);

b) diabetic nephropathy: 4-5 stages (daily proteinuria - 3 g, blood creatinine more than 130 mmol l, creatinine clearance - less than 50 ml min, persistent increase in arterial hypertension).

2. The presence of pronounced insulin resistance with manifestations of the metabolic syndrome (hyperlipidemia , hypercoagulation , uricemia).

3. A labile course of diabetes with a tendency to constant ketoacidosis and frequent hypoglycemic reactions.

4. Combination of diabetes and active form of tuberculosis.

5. Ischemic heart disease: angina, heart attack in history.

6. Gastroenteropathy with severe diarrhea and weight loss as a manifestation of autonomic neuropathy [1, 11, 16, 15].

Relative contraindications include:

1. Clinical-metabolic decompensation of diabetes with HbA1c level >7.5%, which leads to an increase in the risks of various congenital disorders of the fetus, so pregnancy in such a situation must be postponed until stable compensation of carbohydrate metabolism is achieved [7, 11, 12].

2. Ketosis during pregnancy.

3. DR, preproliferative form, with the presence of fresh hemorrhages.

4. Type 1 diabetes in spouses (high genetic predisposition - more than 20-30%).

5. Addition of intercurrent diseases.

6. Presence in the anamnesis of patients with well-compensated gestational diabetes of repeated cases of stillbirth or birth of children with developmental defects [1, 16].

The issue of preserving the pregnancy or the need to terminate it is decided

jointly by an obstetrician-gynecologist, a therapist, and an endocrinologist (if necessary, an ophthalmologist and a nephrologist) [12].

Conclusions. Carrying out comprehensive measures for pregnancy planning in women with diabetes mellitus will contribute to the birth of a healthy child and a satisfactory course of diabetes mellitus in the mother.

LIST OF REFERENCES

1 . Burenkova I. A., Radzinskij V. E., Ordiyants I. M. Actual'nye patofiziologicheskie voprosy techeniya pervogo trimester pregnancy on fone insulinzavisimogo sakharnogo diabetes _ Akusherstvo and gynecology . 2011;6:297-305.

2 . Grigoryan O. R., Sheremet'eva E. V., Andreeva E. N., Dedov II. Planning beremennosti u zhenshin s sakharnym diabetes _ Vestnik reproductive zdorov'ya . 2011;1:23-31.

3 . Danilova L. I., Burko I. I., Zabarovskaya Z. V. Sakharnyj diabetes and pregnancy ; 2010. 34 p.

4 . Danilova L. I. A phenomenon insulinorezistentnosti v klinicheskoy practical : mekhanizmy formirovaniya i vozmozhnosti korrektsii .. 2009;2(6):29-40.

5 . Dedov I. I., Balabolkin M. I. Sovremennye aspects pathogenesis , classification , diagnosis and treatment sakharnogo diabetes _ ; 2004. 172 p.

6 . Dedov I. I, Shestakova M. V. Sakharnyj diabetes _ : Universum Publishing ; 2003. 455 p.

7 Dedov I. I, Mel'nichenko G. A, gl . red . Genocrinology .: GehotarMedia ; 2007. p. 125-137.

8. Dedov I. I, Shestakova M. V., Galstjan G. R., Grigorjan O. R., Esajan R. M., Kalashnikov V. Ju. , Kuraeva T. L., Lipatov D. V., Majorov A. Ju. , Peterkova V. A, Smirnova O. M., Starostina E. G., Surkova E. V., Suhareva O. Ju. , Tokmakov A. Ju., Shamhalova M. Sh. , Jarek-Martynova I. R. Algoritmy spetsializirovannoj meditsinskoj help me bol'nym sakharnym diabetes (7th edition). Sakharnyj diabetes 2015;18(1S):11

9 Gallas P. R., Stolk R. P., Bakker K., Endert E., Wiersinga W. M. Thyroid dysfunction during pregnancy and in the first postpartum year in women with diabetes mellitus type 1. Europe . J. Endocrinol . 2002;147(4):443-451.

10 IDF Clinical Guidelines Task Force . Global Guideline he Pregnancy and Diabetes . Brussels : International Diabetes Federation ; 2009. 36 p. 32. Inkster ME, Fahey TP, Donnan PT, Leese GP, Mires GJ, Murphy DJ. Poor glycatedhaemoglobin control and adverse pregnancy outcomes in type 1 and type 2 diabetes mellitus : Systematic review of observational studies . BMC Pregnancy and Childbirth . 2006; 6:30.

11 British Medical Association, British Medical Association and Royal Pharmaceutical Society of Great Britain ; Joint Formulary Committee . British National Formulary 57thedn. London : RPS Publishing ; 2009. 1006 p.

12 Manderson J. G. Patterson C. C, Hadden D. R., Traub AI, Ennis C, McCance D. R. Preprandial vs postprandial blood glucose monitoring in type 1 diabetic pregnancy : a randomized controlled clinical trial . Am J Obstet Gynecol . 2003;189(2):507-512.

13 Nathan D., Kuenen J., Borg R., Zheng H., Schoenfeld D., Heine R. J. Translating the A1C assay into estimated average glucose values . Diabetes Care . 2008;31(8):1473-1478.

14 Pavlikova G., Salbaum J. M., Kappen C. Maternal diabetes alters transcriptional programs in the developing embryo _ BMC Genomics . - 2009;10(1):274.

15 Ramin K. D. Diabetic ketoacidosis in pregnancy _ Obstet . Gynecol . Clin . Noth . Amer . 1999;26(3):481-487.

16 Yogeve Y. 1, Chen R., Ben-Haroush A., Phillip M., Jovanovic L., Hod M. Continuous glucose monitoring for the evaluation of pregnant women with type 1 diabetes diabetes . Obstet . Gynecol . 2003;101(4):633-638.

RELEVANCE OF THE APPLICATION OF PHYSICAL EXERCISES IN POSTPARTUM REHABILITATION

Volik Oleksiy Dmytrovych

student of the 5th year of the Medical Faculty No. 2

Bukovinian State Medical University

Tsysar Yulia Vasylivna

Candidate of Medical Sciences,

Associate Professor of the Department of Obstetrics and Gynecology

Bukovinian State Medical University

Abstract:Physical culture as an important means of strengthening health, prevention and treatment of diseases is becoming more and more widespread in obstetrics and gynecology practice. Today, various means of physical culture are used during pregnancy, childbirth and the postpartum period, in inflammatory diseases and prolapse of the internal genital organs, menstrual cycle disorders, functional urinary incontinence, abnormal positions of the uterus, in the postoperative period, etc[1].

Key words: pregnancy, postpartum rehabilitation, physical exercises for women in labor, reduction of birth injuries due to physical exercises, systematization of physical exercises

Introduction: A woman, due to her physiological features, is called to fulfill the role of the continuation of the human race, and this leaves its mark on the physical structure of a woman and on some functional features of her body. Pregnancy, as a physiological state, usually passes without any complications, but at the same time it causes a double burden on the future mother's body [1,2]. In connection with the development of the fetus and placenta, a complex restructuring takes place in the woman's body, which concerns the cardiovascular, nervous and endocrine systems, respiratory organs, musculoskeletal system, metabolism, emotional state, etc. Changes are observed in the exchange processes, the basis of which, undoubtedly, is oxygen deficiency, which compensatory mechanisms are not

always able to overcome, and this has a negative effect on the development of the fertile egg. Oxygen deficiency in the body of a pregnant woman can cause the development of such negative phenomena as prematurity, asphyxia and fetal mutilation [2]. During pregnancy, the load on the abdominal press, feet, spine and long back muscles increases. Diastases of rectus abdominis muscles often develop (which plays a significant role in the occurrence of pathological positions of the fetus), hyperlordosis, which causes pain in the lumbar region and lower limbs. Compression of the vessels of the lower extremities and the abdominal cavity in the second half of pregnancy leads to the expansion of the veins of the lower extremities and the perineum. With the growth of the fetus, the soft tissues of the abdominal cavity and diaphragm are stretched, due to a decrease in muscle tension, the mobility of the ribs, especially the lower ones, changes, which leads to a change in the type of breathing - the upper and middle chest predominate [2]. With a sedentary lifestyle of a pregnant woman, complications such as placental enlargement, tendency to arterial hypotension, primary and secondary weakness of labor, intrauterine asphyxia of the fetus, etc. often occur. All this confirms the need for special complex preparation of pregnant women before childbirth, in which physical therapy and psychoprophylactic training occupy a significant place. Physical exercises that comprehensively and favorably affect the body, increasing its physiological reserves, reducing oxygen deficiency in the body of a pregnant woman, improve the activity of all physiological systems and organs, therefore, normalize the course of pregnancy. Having a positive effect on the functional state of the body, physical exercises create a favorable emotional background, ensure a normal reaction of the nervous system to the functional restructuring of the body caused by pregnancy [3]. Special physical exercises help to strengthen the muscles involved in childbirth, improve their elastic properties (muscles of the perineum, pelvic floor, abdominal press), greater mobility of the lumbar part of the spine, especially at the point of articulation of the last lumbar vertebra with the sacrum (due to why the pelvic ring expands during childbirth). As a result, women calmly tolerate pregnancy and are psychologically better prepared for childbirth [3,4].

Presentation of the main material: Physical exercises help to shorten the birth act, reduce injuries, strengthen the muscles involved in childbirth. Due to the use of physical exercises during prenatal preparation, there are fewer complications during childbirth and in the postpartum period. Physical exercises have a positive effect not only on the pregnant woman, but also on the condition of the fetus: they activate placental blood circulation, increase blood oxygen saturation, improve metabolic processes, normalize the tone and motor activity of the fetus, to some extent preventing incorrect position and pelvic presentation. Systematic use of physical exercises contributes to normalization of pregnancy, growth and development of the fetus, relief, acceleration and analgesia of childbirth, optimal course of the postpartum period[4]. During all periods of pregnancy, preference is given to dynamic exercises. Great attention is paid to the development of full deep breathing, the ability to relax individual muscle groups and achieve complete relaxation. All starting positions are included in the class, but most of the exercises should be performed in the starting position lying down (especially when training the muscles of the abdominal press, pelvic floor, performing exercises to relax the muscles of the abdomen, back, legs, etc.). After exercises related to the work of the great muscle groups, exercises should be performed with some deepening of exhalation with maximum relaxation of all muscles and especially those that participated in the previous exercise[4]. The emotional background of classes is important, therefore it is worth including elements of games and conducting exercises to music to group classes in women's counseling. Showering or wiping is recommended after exercise. Contraindications to the use of physical exercises during pregnancy are: acute febrile states, acute infections, long-term subfebrile temperature, purulent processes, decompensated forms of diseases of the cardiovascular system, progressive tuberculosis, chronic appendicitis with a tendency to aggravation, severe prolapse of internal organs; pain syndromes caused by muscular efforts; separation of the pubic articulation, sharply expressed toxicoses of the second half of pregnancy, all cases of uterine bleeding during pregnancy, residual effects of 6 recent inflammatory processes in the pelvic organs that threaten termination of pregnancy,

emphysema of the lungs, dilation of the aorta, organic diseases of the nervous system, hypertension of the III degree, neoplasms and inflammation of the kidneys, rheumatism in the acute stage, placenta previa, polyhydramnios, multiple fertility, habitual miscarriages, violent reaction of the fetus to stress (frequent heartbeat and accelerated movements of the fetus) [5]. Cavity operations performed in the past (caesarean section, removal of fibromatous nodes, removal of uterine appendage tumors), previous pregnancy, eclampsia during a previous pregnancy, neuroses, neuralgia, compensated heart defects, bronchial asthma attacks, initial stages of hypertension and compensated forms of tuberculosis are not contraindications. lungs, obesity, varicose veins of the lower extremities [5,6].

The motor activity of pregnant women, the choice of physical exercises during pregnancy depends on its duration and course, the functional capabilities of the body and the pregnant woman's reaction to physical exertion, the level of physical fitness of the pregnant woman. Three periods (trimeses) of pregnancy are distinguished, according to which physical exercises are prescribed, different in nature and dosage: 1st trimester — up to the 16th week of pregnancy; 2nd trimester — from 17 to 32 weeks of pregnancy; The 3rd trimester — from the 33rd week of pregnancy to its end. The first trimester is characterized by a complex restructuring of a woman's body in connection with conception [6]. The fertilized egg is not yet sufficiently fixed in the uterus. Therefore, an abortion may occur. Most often, pregnancy is interrupted on the days corresponding to the days of the last menstruation. Tasks of exercise therapy in the first trimester: - to create optimal conditions for the development of the fetus and its connection with the mother's body; - to ensure a normal reaction of the nervous system to pregnancy and to the functional restructuring of the body; - to create a favorable emotional background in the pregnant woman, confidence in the favorable course and outcome of the pregnancy; - teach the pregnant woman the skills of full breathing, arbitrary tension and relaxation of muscles; - to begin gradual adaptation of the mother's cardiovascular system to physical exertion. Therapeutic gymnastics is performed in a small group (5–6 people) or individually method in an exercise therapy room under the guidance of a methodologist 3–4 times a week. The

duration of classes is 15–20 minutes[6,7]. On other days, it is recommended to perform special exercises at home, indicated for this period of pregnancy. In the therapeutic gymnastics procedure, simple exercises are used, in the performance of which large muscle groups participate. The initial position may be different. The pace of physical exercises is average; the amplitude of movements is full and average. Some gymnastic exercises can be performed with devices; the ratio of static breathing exercises 7 with general developing and special ones — 1:2; 1:3. Special exercises include: exercises for the muscles of the abdominal press, which are performed in the initial position lying on the back, on the side, in the knee-knee position; muscle relaxation exercises and breathing exercises [7]. Exercises that cause a sharp increase in intra-abdominal pressure (raising straight legs, transitions from a lying position to a sitting position, sharp inclinations and bending of the trunk, etc.) should not be prescribed. On the days corresponding to the days of the last menstruation, it is recommended to give less physical activity than on ordinary days, complex exercises should be excluded and the time of classes should be reduced by 5-7 minutes. In addition to the therapeutic gymnastics procedure, training and health activities (hiking, skiing, swimming, cycling, etc.), work activities are recommended. In the second trimester, the threat of termination of pregnancy is less, the fertile egg is fixed in the uterus quite firmly, the uterus due to the presence of a sufficient amount of gonadotropin hormone in the woman's body does not tone up even with a rough examination. In this period, two phases are distinguished - from 17 to 24 weeks. and from 24 to 32 weeks. In the phase from 17 to 24 weeks. the formation of the muscle system of the fetus ends, from the 18th week its movements are already felt, and from the 20th - it is possible to hear the heartbeat of the fetus [7,8]. A woman's well-being is good: the nervous system adapts to function in the conditions of pregnancy and hormonal changes, the phenomena of early toxicosis, irritability, vulnerability, tearfulness disappear. From the 24th to the 32nd week, the fetus grows rapidly, the size of the pregnant uterus increases significantly. The center of mass of the woman's body moves forward, the statics change, the lumbar lordosis increases, the head and shoulders tilt back a little. An increase in the total weight of a woman can lead to the

development of flat feet [7,8]. The growing uterus compresses the veins of the pelvis, which can lead to the appearance of swelling on the legs, some pregnant women may experience dilatation of veins. The uterus, the size of which increases, shifts the loops of the intestines back and up and compresses the ureters, which makes it difficult for blood to drain from the lower extremities, urination and defecation. Tasks of exercise therapy: - to increase the adaptation of the cardiovascular and respiratory systems to physical exertion; - improve blood circulation and oxygenation of the fetus; - promote the preservation and development of flexibility of the spine and pelvic joints; - strengthen the abdominal press and increase the elasticity of the pelvic floor muscles; - to prevent the possibility of expansion of the veins of the lower extremities[8]. From the 17th to the 24th week, along with the general impact and gradual increase in the total load, it is necessary to pay special attention to training the muscles of the abdominal press, pelvic floor, increase the mobility of the joints of the small pelvis, develop the flexibility of the spine and start training the long muscles of the back[8]. All starting positions are used, except the position lying on the stomach. It is advisable to continue classes on volitional relaxation of the muscles of the abdominal press, pelvic floor, gluteal and thigh muscles, breathing exercises with a predominant emphasis on chest breathing. At this time, the pregnant woman should be taught to relax the muscles of the pelvic floor while straining the muscles of the abdominal press. The duration of the class increases to 30–40 minutes. In the period of the most intense work of the heart (from the 26th to the 32nd week), you need to slightly reduce the total physical load by reducing repetitions and introducing a large number of exercises for static breathing and muscle relaxation. In addition, starting from the 29-30th week, you need to exclude exercises with simultaneous movement of straight legs [9]. The classes include exercises for stretching the pelvic floor, exercises that strengthen the long muscles of the back, so that it is easier for the pregnant woman to maintain the center of gravity, which shifts forward. Exercises for the muscles that add and abduct the thigh are widely used. Much attention is paid to corrective exercises for the feet (in order to prevent flat feet). The duration of the lesson is 25–30 minutes. Due to the possibility of varicose

veins, the initial standing position in therapeutic gymnastics classes should be used in no more than 30% of all exercises. Most of the exercises are performed in the position of lying on the side, lying on the back or sitting with the lower limbs raised. The ratio of dynamic breathing exercises to gymnastic and special exercises is 1:3; 1:4. Parts of gymnastic exercises should be performed with objects and on devices [9,10]. In addition to the therapeutic gymnastics procedure, the following are recommended: morning hygienic gymnastics involving special exercises for this period of pregnancy; training and health activities; therapeutic walking dosed by the angle of elevation; work classes

In the third trimester of pregnancy, two phases are distinguished - from the 33rd to the 36th week and after the 37th week until delivery. By the 36th week of pregnancy, the uterus reaches the costal arches, which limits the excursion of the diaphragm and makes breathing difficult. The heart acquires an almost supine position. The need for oxygen increases. Abdominal organs are displaced. Pastosis appears and there is a danger of dilatation of the veins of the lower extremities. There is a decrease in cortical activity and an increase in subcortical activity [9]. After the 36th week and before childbirth, the mother's body is the dominant of childbirth. Tasks of exercise therapy: - correct inhibitory and excitatory processes in the cerebral cortex; - stimulate the cardiovascular and respiratory systems; - improve peripheral blood circulation, fight congestion; - maintain functional and general tone; - stimulate bowel and bladder activity; - increase the mobility of sacroiliac joints, hip joints, spine; - bring the performance of physical exercises to automaticity while maintaining rhythmic deep breathing; - to consolidate the skills of distribution of efforts in future births; 9 - prevention of possible expansion of the veins of the lower extremities[9,10].

During classes, the main attention is paid to exercises with deep rhythmic breathing with an emphasis on the thoracic type; exercises to relax and stretch the muscles of the pelvic floor and exercises that increase the mobility of the sacroiliac joints, hip joints and the lumbar region [10]. Starting positions that promote relaxation of the long muscles of the back and abdominal wall, as well as exercises that strengthen the arch of the foot (in the starting position sitting and lying down), strengthen peripheral

blood circulation in the upper and lower limbs, are also used. In the last 3-4 weeks before childbirth, include physical exercises that the pregnant woman will perform during childbirth. Women learn to push: lying on the back, knees bent, hands on the chest, chin lowered to chest; take a deep breath, hold your breath and strain as if you had a hard bowel movement[10]The skills of this exercise will facilitate childbirth. In addition, it is necessary to teach a woman to take different initial positions and to move from one to another without undue effort and high energy expenditure. The pregnant woman continues to improve the skills of deep rhythmic breathing and relaxation of the necessary muscle groups in any starting position. Therapeutic gymnastics is performed 3-4 times a week in a small-group method in the psychophysical training room. The duration of the procedure is 25–35 minutes. On other days of the week, you need to do special exercises at home. In addition, labor tasks, dosed distance therapeutic walking are recommended. Psychoprophylactic preparation of pregnant women before childbirth should be completed in the third trimester.

Conclusion: Summarizing the above, you can realize that healthy and strong pelvic floor muscles are necessary for a woman of any age. Therefore, the means of physical, physiotherapeutic and psychological rehabilitation are relevant for women in the puerperal period. Postpartum rehabilitation becomes the most effective modern means of improving the general condition of the mother in labor, the activity of her cardiovascular, respiratory and digestive systems. It is the strengthening of the stretched ligamentous-muscular apparatus and the restoration of the normal position of the internal organs and the uterus, as well as the elimination of stagnant phenomena in the abdominal cavity, pelvis, and lower limbs, and the restoration of a woman's working capacity [10,11].

LIST OF LITERATURE:

1. V. K. Likhacheva. K. Obstetrics: a textbook for students of higher medical educational institutions of Ukraine of III-IV levels of accreditation. Poltava: Dyvosvit, 2015. 336 p.

2. Murza V. P. K.: Physical rehabilitation: education. manual. Orlan, 2004. 559 p.
3. Kawaguchi J. K. (2010). The pregnant athlete, part 3: Exercise in the postpartum period and return to play. *Athletic Therapy Today*, 15(4), 36–41.
4. Swanson S. (2001). Abdominal muscles in pregnancy and the postpartum period. *International Journal of Childbirth Education*, 16(4), 12–14.
5. Larson-Meyer D. E. (2003). The effects of regular postpartum exercise on mother and child. *International SportMed Journal*, 4(6), 1–14.
6. Dinc A., Beji N. K, Yalcin O. (2009). Effect of pelvic floor muscle exercises in the treatment of urinary incontinence during pregnancy and the postpartum period. *International Journal of Urogynecology*, 20, 1223–1231.
7. Kotesheva I. A. Remedial gymnastics for women's diseases and pregnancy. K.: EKSMO-Press, 2002. 240 p.
8. Vladimirov O. A. Loboda M. V, Tofan K. Sanatorium-resort treatment of pregnant women. Tamed, Alterpress, 2001. 256 p. 9. Curtis Gayend. K.: Pregnancy. Week after week. IG Ves, 2004. 416 p.
10. Vladimirov O. A., Tofan N. I., Klimenko S.K. K.: Movement regimes and physical exercise complexes for pregnant women: method. recommendations / IPAG of the Academy of Sciences of Ukraine, 2004. 32 p.
11. Fisenko L. I. Therapeutic physical education in sanatorium-resort institutions. Kyiv. 2005. 402 p.

**ARTERIAL HYPERTENSION IN PREGNANT WOMEN (OVERVIEW OF
MODERN LITERATURE SOURCES)**

Vyhnanchuk Viktoriia

student

Tsysar Yuliia,

Associate professor of higher education
of the department of obstetrics and gynecology
Bukovynian State Medical University
Chernivtsi, Ukraine

Abstract. Arterial hypertension (AH) is the most common adverse cardiovascular event associated with pregnancy, which significantly increases the likelihood of adverse events for both mother and fetus. Peculiarities of pregnancy and childbirth in women with arterial hypertension and determination of the frequency of complications in hypertensive disorders are considered.

Key words: arterial hypertension in pregnant women, risk factors, preeclampsia.

Topicality. Arterial hypertension (AH) complicates the course of 7 to 20% of pregnancies, remaining the leading cause of morbidity and mortality of the mother (placental detachment, stroke, multiple organ failure, disseminated intravascular coagulation), the fetus (intrauterine growth retardation, prematurity, death) and the newborn [4, 5]. The frequency of registration of hypertensive syndrome in pregnant women ranges from 4 to 29% of cases and has no tendency to decrease recently. 20-33%, and according to other data, up to 40% of cases of maternal mortality are associated with arterial hypertension. Among the various risk factors caused by arterial hypertension during pregnancy, preeclampsia and eclampsia cause the largest part of serious complications [7].

At the same time, the real prevention of complications of arterial hypertension in pregnant women today is based on the diagnosis of subclinical disorders, the

establishment of prognostic criteria and preventive correction, which prevents the development of severe forms of the disease and determines the reduction of maternal and perinatal morbidity and mortality [3].

Presenting main material. Diagnosis of arterial hypertension in pregnant women involves repeated measurements of blood pressure (BP), preferably at separate visits or at intervals of ≥ 15 minutes in case of detection of severe hypertension (BP $\geq 160/110$ mm Hg). Blood pressure is measured in a sitting position (during childbirth - in a lying position on the left side) using a cuff of the appropriate size; diastolic pressure is determined by Korotkov's V tone (disappearance of sound) [6].

The results of ambulatory blood pressure monitoring have a better predictive value than the results of routine blood pressure measurement, but the diagnosis is established only on the basis of office blood pressure measurement (SBP ≥ 140 mm Hg and/or DBP ≥ 90 mm Hg). There are mild (140-159/90-109 mm Hg) and severe ($\geq 160/110$ mm Hg) degrees of BP increase [2].

A patient with hypertension (HC) needs careful monitoring to determine the condition, the risk of combined preeclampsia and fetal abnormalities, timely diagnosis of pregnancy complications. According to the clinical protocol, monitoring of the pregnant woman's condition includes:

- examination at a women's consultation (blood pressure measurement in the first half of pregnancy 1 time every 3 weeks, from the 20th to the 28th week - 1 time every 2 weeks, after the 28th week - every week);
- carrying out a general urine analysis and determination of daily proteinuria at the first visit (in the first half of pregnancy, once every 3 weeks, from the 20th to the 28th week - once every 2 weeks, after the 28th week - every week);
- daily control of blood pressure at home and recording of results;
- examination by an ophthalmologist with ophthalmoscopy (determined by the layering of preeclampsia);
- ECG (at the first visit to the antenatal clinic, at the 26th-30th week and after the 36th week of pregnancy);

- blood biochemistry (total protein, urea, creatinine, glucose, potassium, sodium, fibrinogen, fibrin, fibrinogen B, prothrombin index, ALT (alanine aminotransferase) and AST (aspartate aminotransferase) activity);

- determination of indicators of central blood circulation in the dynamics of pregnancy (at each visit to the antenatal clinic) and when selecting antihypertensive therapy;

- ultrasound examination of the adrenal glands;

- ultrasound dopplerography of the uterine arteries to determine utero-placental hypoperfusion, which indicates a high risk of developing preeclampsia and intrauterine fetal growth retardation [4, 7].

In pregnant women, hypertension is usually diagnosed when systolic blood pressure rises to 140 mm Hg and above, and/or diastolic blood pressure - up to 90 mm Hg and higher with two measurements at rest with an interval of at least 4 hours, or an increase in blood pressure up to 160/110 mm Hg once. The borderline level of hypertension is considered to be 140/90 mm Hg. [1].

In a healthy pregnant woman, there is a certain dynamics of blood pressure during pregnancy:

A) BP decreases and reaches minimum values by the end of the 1st trimester. Compared to the blood pressure level before pregnancy, the systolic blood pressure decreases by 10-15 mm Hg. Art., and diastolic - by 5-15 mm Hg. Art., which is associated with certain functional changes in the vascular endothelium.

B) Regional hemodynamics in pregnant women does not change significantly, with the exception of the kidneys and uterus: renal blood flow increases by 25-35%, glomerular filtration by 35-50%; 10 times - uterine blood flow.

C) In the II trimester, hemodynamics remains stable at the level established in the I trimester.

D) From the III trimester, there is a gradual increase in peripheral vascular resistance without significant changes in the stroke volume of the heart, which leads to an increase in blood pressure to the levels observed before pregnancy, or by 10-15 mm Hg above [4, 7, 8].

Hypertensive conditions during pregnancy are classified into:

I. Hypertension preceding pregnancy (chronic hypertension):

- primary hypertension or hypertensive disease;
- secondary hypertension.

II. Hypertension due to pregnancy:

- gestational hypertension;
- preeclampsia;
- eclampsia.

III. Combined preeclampsia.

IV. Unspecified hypertension (prenatal unclassified hypertension) [1].

Variants of hypertension in pregnant women:

Chronic hypertension that existed before the onset of pregnancy or was registered in the period of pregnancy up to 20 weeks. Usually, such hypertension persists for more than 42 days after delivery and can be associated with proteinuria.

Gestational hypertension develops after the 20th week of pregnancy and after childbirth, usually not lasting more than 42 days.

Preeclampsia is gestational hypertension with significant proteinuria (>0.3 g per day or albumin-creatinine ratio ≥ 30 mg/mmol). It occurs more often in the first pregnancy, multiple pregnancy, cystic fibrosis, antiphospholipid syndrome, chronic hypertension, kidney disease, diabetes and is often associated with fetal growth retardation due to fetoplacental insufficiency. Proteinuria is a late sign of preeclampsia, so preeclampsia should be suspected in all cases of gestational hypertension with headache, visual disturbances, abdominal pain, and also in the presence of laboratory abnormalities (thrombocytopenia and/or elevated liver function tests). The only method of treatment is delivery, which in the case of preeclampsia is indicated in the presence of visual disturbances or hemodynamic disorders, and in the absence of symptoms - after reaching the gestational age of 37 weeks.

Chronic hypertension, which was joined by gestational hypertension with proteinuria.

Hypertension that cannot be classified before delivery: if blood pressure is first measured after 20 weeks of pregnancy and hypertension is detected; in this case, clarification of the diagnosis is necessary after 42 days from the date of delivery [2, 4].

High-risk preeclampsia criteria (at least one of the following): hypertension during the previous pregnancy; chronic kidney disease; an autoimmune disease such as systemic lupus erythematosus or antiphospholipid syndrome; type 1 or 2 diabetes; chronic hypertension [2, 3].

Intermediate risk preeclampsia criteria (at least two of the following): first pregnancy; age over 40 years; the interval between pregnancies is more than 10 years; BMI ≥ 35 mg/m² at the first visit to the clinic; family history of preeclampsia; multiple pregnancy.

For the prevention of hypertension and preeclampsia, women with moderate and high risk are prescribed 100-150 mg of aspirin per day from 12 to 36-37 weeks of pregnancy. Additional administration of calcium (1.5-2 g/day orally) is recommended for the prevention of preeclampsia in women who consume an insufficient amount of calcium with food (<600 mg/day) [2, 8].

Treatment of hypertension in pregnant women

Treatment depends on the blood pressure level, the period of pregnancy, the available risk factors from the mother and fetus. Most women with chronic with hypertension and normal kidney function have mild hypertension (140-159/90-109 mmHg) and a low risk of cardiovascular complications. Some of them may refuse to take antihypertensive drugs in the first half of pregnancy due to the physiological decrease in blood pressure during this period. Lifestyle modification measures during pregnancy are of limited value and include cautious continuation of exercise. Women with initial overweight (BMI ≥ 30 mg/m²) are not recommended to gain more than 6.8 kg of weight [7, 8].

Drug treatment

Severe hypertension: according to the recommendations, the SBP level is ≥ 170 mm Hg. Art. and/or DBP ≥ 110 mm Hg in a pregnant woman, it is considered

an urgent condition that requires hospitalization. ACE inhibitors, sartans, renin inhibitors are strictly contraindicated. It is possible to use labetalol intravenously, as well as methyldopa or nifedipine orally. Hydralazine is no longer considered the drug of choice, but is often used as a backup drug. Intravenous administration of urapidil is possible. Sodium nitroprusside should be used as a last resort, when other drugs are ineffective, as its prolonged use is associated with the risk of fetal cyanide poisoning. If preeclampsia is complicated by pulmonary edema, intravenous nitroglycerin is the drug of choice [8].

Treatment of mild-moderate hypertension: it is recommended to start drug treatment in all women with a persistent increase in blood pressure $\geq 150/95$ mm Hg. Art. and in women with blood pressure $>140/90$ mm Hg. Art. under the following conditions: gestational hypertension with or without proteinuria; chronic hypertension combined with gestational hypertension; hypertension in the presence of subclinical target organ damage or symptoms at any stage of pregnancy. The drugs of choice remain methyldopa, calcium antagonists, and beta-blockers (atenolol should be avoided). Since the volume of circulating plasma is reduced in preeclampsia, it is better to avoid the use of diuretics, except in cases of oliguria. Intravenous magnesium is recommended for the prevention of eclampsia and the treatment of seizures, but should not be given with calcium antagonists because of the risk of hypotension. The course of hypertension after childbirth. Hypertension is often registered in the first week after childbirth. It is preferable not to use methyldopa due to the risk of postpartum depression. Breastfeeding does not increase blood pressure; all antihypertensive drugs pass into breast milk, but only nifedipine and propranolol are detected in a significant concentration that corresponds to the concentration in the mother's plasma. If it is necessary to stop lactation, it is better to use cabergoline rather than bromocriptine, since the latter can cause an increase in blood pressure [6, 8].

Conclusions. Summarizing the above, we can say that hypertensive conditions have a significant impact on the course of pregnancy, can complicate it, and also negatively affect the intrauterine condition and development of the fetus.

Annual visits to the family doctor for monitoring blood pressure and metabolic factors are recommended for such women after childbirth, since there is a possibility that acute preeclampsia attacks may recur within 4 weeks after postponed delivery. In the future, women who have suffered gestational hypertension or preeclampsia have an increased risk of developing arterial hypertension, stroke, coronary heart disease.

After childbirth, antihypertensive therapy is continued, later treatment can be continued on an outpatient basis. Usually, it can take up to 3 months for blood pressure to return to normal.

REFERENCES:

1. Clinical protocol "Hypertensive disorders during pregnancy", approved by order of the Ministry of Health of Ukraine No. 676 dated 12.31.2004.

2. Kolomiichenko T. V., Yarotska Yu. O. An optimized complex of preeclampsia prevention measures aimed at the correction of endothelial dysfunction // *Reproductive Endocrinology* 5 (25) 2015. – P.89-92.

3. Loskutova, T. O. Tactics of management of pregnant women at risk of developing preeclampsia // *Medical prospects*. – XX (1). – 2015. – P. 62–69.

4. Modern approaches to the management of pregnancy, childbirth and treatment of women with cardiovascular diseases against the background of heart failure (clinical recommendations). - Kyiv, 2015.

5. Doctor's reference book. Cardiovascular diseases and pregnancy / Ed. Prof., Doctor of Medicine Sciences Tseluiko V. I. – Kyiv, 2011.

6. Gifford RW, August PA, Cunningham G. Working Group on High Blood Pressure in Pregnancy American Academy of Family Physicians American Academy of Insurance Medicine. http://www.vidyya.com/pdfs/1026_preg.pdf

7. "Hypertension in Pregnancy", The American College of Obstetricians and Gynecologists, Task Force, 2013.

8. 018 ESC Guidelines for the management of cardiovascular diseases during pregnancy / Regitz-Zagrosek V. [et al.] // *European heart journal*. - 2018. - Vol. 39, No. 34. – P. 3165–3241.

АНАЛІЗ ПОЗИТИВНИХ ТА НЕГАТИВНИХ ЕФЕКТІВ ФТОРИДІВ НА СТАН ЗУБІВ ТА ЗАГАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

Богоніс Аліна Миколаївна,
студентка стоматологічного факультету,
Тернопільський національний медичний
університет імені І. Я. Горбачевського
м. Тернопіль, Україна

Анотація: У статті досліджено ключову роль фторидів у запобіганні виникнення карієсу в умовах сучасності. Визначено основні методи та засоби застосування фторидів у місцевій та системній профілактиці, використання яких потребує зваження багатьох факторів, таких як вік, локалізація дії, етапи розвитку зубів, оптимальна кількість.

Ключові слова: фториди, карієс, профілактика, емаль, флюороз, фторування питної води.

У стоматологічній практиці протягом десятків років використовується фторидна терапія з метою профілактики карієсу. Її позитивний вплив пов'язаний із безпосереднім впливом сполук фтору на емаль зуба. Механізм захисної дії полягає наступних чинниках:

1) сприяння процесам ремінералізації твердих тканин зубів шляхом затримки фосфорно-кальцієвих сполук в організмі. В емалі зуба у період енамелогенезу та після прорізування зуба в поверхневому шарі утворюється фторапатит – високо стабільна речовина, яка є стійкою до агресивної дії різноманітних факторів порожнини рота. Залежно від концентрації фтору в гідроксиапатиті емалі відбувається заміна групи OH- на іони F- і формування фторапатиту $\text{Ca}(\text{PO}_4)_6\text{F}_2$ або ж фториду кальцію – CaF_2 . При низьких концентраціях частіше формується фторапатит, який володіє стійкістю до дії кислот, при концентраціях понад 0,1% – фторид кальцію, який утворює шар,

що покриває емаль.

2) гальмування активності бактеріальних ферментів. Фтор чинить протиферментну дію на процеси гліколізу в ротовій рідині та зубному нальоті - гальмує фермент енолазу, за допомогою чого зменшується утворення молочної кислоти. Таким чином він гальмує бактеріальний обмін у зубній бляшці, а також утворення позаклітинних полісахаридів.

Сполуки фтору забезпечують захисну дію на різних етапах розвитку зубів. Тобто не лише на ті зуби, які прорізуються, а й на зуби, що вже прорізаються і в яких ще продовжується процес мінералізації. Прийом препаратів фтору сприяє підвищенню їх твердості та стійкості до карієсу. Ефективність застосування фтору при цьому обумовлена тим, що після прорізування зуба емаль протягом 3-4 років перебуває в стадії дозрівання. Найбільш інтенсивно цей процес протікає на першому році після прорізування зуба. У цей період до емалі зубів дитини проникає у три рази більша кількість іонів фтору, ніж до емалі дорослої людини. Тому доцільним є призначення фторидів для усіх вікових груп населення, починаючи з дошкільного віку. Сполуки цього елемента застосовуються для загальної та місцевої профілактики карієсу як молочних, так і постійних зубів.

Місцеве застосування фтору забезпечує високу концентрацію фтору на відкритих поверхнях зубів для локального захисного ефекту. Найбільш часто використовуваними фтористими засобами є зубні пасти, ополіскувачі, гелі та лаки, що містять фтор. Їх можна використовувати окремо або в комбінації, і було показано, що вони значно зменшують карієс.

Чищення зубів зубною пастою з фтором наближається до ідеального методу охорони здоров'я, оскільки він зручний, недорогий та широко поширений. Широке використання фтористих зубних паст було однією з головних причин зменшення карієсу зубів. Звичайною та оптимальною концентрацією фтору в зубній пасті вважається 1000-1500 ppm. Не існує обмежень щодо мінімальної концентрації фтору, але максимальна концентрація фтору для зубної пасти залежить від регіону проживання, віку пацієнта та

інших параметрів. Зубну пасту з концентрацією нижчою за 1000 ppm можна розглядати для маленьких дітей, які регулярно піддаються впливу інших джерел фтору. Проте докази щодо протикаріозного захисту цих зубних паст обмежені. Пацієнтам з високим ризиком карієсу віком 10 років і старше, пацієнтам з карієсом, ортодонтичними пристроями, також тим, хто дотримується висококарієсогенної дієти або приймає ліки можна призначати зубну пасту з фторидом натрію 2800 ppm.

Однією з проблем, пов'язаних із використанням зубної пасти маленькими дітьми, є те, що вони проковтують пасту з подальшим ризиком розвитку флюорозу. Зубна паста з фтором може становити до 80% «оптимального» загального добового споживання фтору, що може спричинити небажані системні ефекти.

Гелі та ополіскувачі рекомендовано для дітей старших 6 років та дорослих як місцеве застосування при підвищеній карієсогенній ситуації. Проте такий метод забезпечує лише короткочасну дію фторвмісних сполук на емаль, оскільки вони відносно швидко вимиваються. Альтернативним варіантом є використання різних покриттів та лаків як депо фтору. Варто додати, що лак є найбільш раціональним місцевим засобом із високим вмістом фтору, який можна використовувати в дошкільному віці.

Для загальної профілактики фтор призначають всередину у вигляді таблеток натрію фториду, питної води, фторованого молока, кухонної солі тощо. Також як джерело фтору використовують природні мінеральні води із високим його вмістом. Згідно з рекомендаціями ВООЗ таблетки фториду натрію в регіонах з помірним і низьким рівнем захворюваності на карієс призначають тільки особам, які мають високий ризик виникнення карієсу. При цьому забезпечується як місцевий, так і загальний ефект дії фтору.

У порівнянні з іншими профілактичними програм, найбільш економічно вигідним та ефективним засобом запобігання карієсу є фторування води. Метою служить довести концентрацію іонів фтору у питній воді до рівня, який є достатнім для ефективної профілактики карієсу зубів і в той же час не має

несприятливого впливу на функціональні можливості організму людини, фізичний розвиток та здоров'я населення. Відповідно до рекомендацій Всесвітньої організації охорони здоров'я норма фтору в питній воді - 0,8 - 1 мг/л. Переважна більшість населення України мешкає в умовах, де спостерігається помітний або значний дефіцит фтору. В цих місцевостях необхідно проводити фторування води для масового попередження карієсу зубів.

Зважаючи на можливі системні ефекти, постає питання про безпеку фторування води. Фторид у рекомендованих концентраціях, який використовується для фторування води, не є шкідливим чи токсичним. Мінімальна одноразова доза фтору (вживана за один раз), яка може спричинити серйозні або небезпечні для життя системні ознаки та симптоми та яка має викликати негайне терапевтичне втручання та госпіталізацію, становить 5 мг/кг маси тіла. З водою, фторованою на рівні 1 мг/л, людині потрібно буде випити п'ять літрів води на кожен кілограм маси тіла за один раз, щоб досягти гострої дози. Хронічна токсичність фтору, основним несприятливим ефектом якої може бути флюороз скелета, може розвинутися після 10 або більше років впливу дуже високих рівнів фтору, рівнів, набагато вищих, ніж ті, які асоціюються з питною водою, фторованою на рекомендованих рівнях. Отож, гостре чи хронічне отруєння фтором, яке виникає внаслідок вживання оптимально фторованої води, неможливе.

Проте, вживання питної води та продуктів харчування з підвищеним і високим вмістом фтору, а також надмірне надходження цього галогену та його сполук з атмосферним повітрям протягом тривалого часу приводять до перенасичення організму фтором, зовнішнім проявом чого є флюороз зубів.

Флюороз зубів – це гіпомінералізація зубної емалі, спричинена надходженням у організм кількості фтору, що перевищує оптимальний рівень під час формування емалі. Занепокоєння щодо поширеності флюорозу зубів було пов'язане здебільшого з використанням добавок фтору, особливо протягом перших 6 років життя. Дослідження, які узагальнили ризики

флюорозу зубів, дійшли висновку, що ризик найвищий, коли вплив відбувається як на секреторній, так і на фазі дозрівання формування емалі. Таким чином, можна виділити три вікові групи з точки зору ризику розвитку флюорозу емалі, а саме:

1) 0-4 роки. Немовлята і діти віком до 4 років вважаються групою ризику флюорозу постійних різців і перших молярів, оскільки в цей період життя відбувається кальцифікація і дозрівання цих зубів. У цей період використання фторидів необхідно ретельно контролювати та збалансувати з необхідністю запобігання виникненню раннього дитячого карієсу.

2) 4-6 років. У цей час відбувається розвиток премолярів та других молярів. Проте, на відміну від попередньої групи, користь помітного протикарієсного ефекту переважає над виникненням можливої естетичної проблеми, спричиненого флюорозом при його формі.

3) 6 років та більше. Ризик розвитку флюорозу емалі в цей період незначний, за винятком третіх молярів.

Висновки. Отже, беззаперечним фактом є значна антикарієсогенна дія фторидів. Можливість несприятливих наслідків для здоров'я від безперервного низького споживання фтору протягом тривалого періоду часу була широко вивчена. Як і інші поживні речовини, фтор є безпечним і ефективним за умови правильного використання та споживання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Фторування води на водопроводах централізованого господарсько-питного водопостачання (Державні санітарні правила та норми ДСанПіН 2.2.4.-005-98). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0005282-98/sp:max50:nav7:font2#Text>

2. Toumba K. J., Twetman S., Splieth C., Parnell C., van Loveren C. & Lygidakis N. A. Guidelines on the use of fluoride for caries prevention in children: an updated EAPD policy document. *European Archives of Paediatric Dentistry*. 2019. Volume 20. Pp. 507–516. URL : <https://link.springer.com/article/10.1007/s40368->

019-00464-2

3. Wong M. C. M., Glenny A.-M., Tsang Boyd W. K., Lo E. C. M., Worthington H. V., Marinho V. C. C. Topical fluoride as a cause of dental fluorosis in children. URL : <https://www.cochranelibrary.com/cdsr/doi/10.1002/14651858.CD007693.pub2/full>

4. Fluoridation Facts. URL : https://americanfluoridationsociety.org/wp-content/uploads/2021/11/Fluoridation_Facts-2018.pdf

**ОСОБЛИВОСТІ ДІАГНОСТИКИ
ГІПЕРПРОЛАКТИНЕМІЧНОГО ГІПОГОНАДИЗМУ**

Гошовська Аліса Володимирівна
кандидат медичних наук, асистент

Галак Ювеліна Анатоліївна
студентка

«Буковинський державний медичний університет»,
кафедра акушерства, гінекології та перинатології
м. Чернівці, Україна

Анотація. Однією з причин звернення жінок до жіночої консультації з приводу порушення менструальної функції та безпліддя є підвищений рівень пролактину в крові.

Важливою є своєчасна діагностика та лікування даної патології. Діагностика гіперпролактинемічного гіпогонадізму проводиться за допомогою лабораторних та сучасних інструментальних методів дослідження, методика проведення та особливості інтерпретації яких, займає важливе місце в правильній постановці діагнозу та подальшому лікуванні.

Актуальність. Гіперпролактинемія (ГП) – підвищення рівня пролактину (ПРЛ) у сироватці крові. Синдром гіперпролактинемії — стійке підвищення вмісту пролактину в плазмі крові у невагітних жінок, яке може бути обумовленим як фізіологічними, так і патологічними причинами.

Фізіологічна гіперпролактинемія розвивається у жінок у період вагітності та грудного вигодовування. У більшості випадків причиною патологічної гіперпролактинемії (синдром гіперпролактинемії) є пухлина гіпофіза - пролактинома, що супроводжується порушеннями репродуктивної системи у вигляді гіперпролактинемічного гіпогонадізму. Гіперпродукція пролактину можлива також при синдромі «порожнього» турецького сідла, лімфоцитарному гіпофізіті.

Діагностика гіперпролактинемії є непростим завданням, яке вимагає не

тільки визначення рівня пролактину у крові, але і його ізоформ з високою біологічною активністю, ретельного вивчення анамнезу, виключення низки соматичних, ендокринних і нейроендокринних порушень, а лікування ГП вимагає диференційованого підходу.

Мета роботи. Визначити найкращі методи діагностики та пацієнтів з гіперпролактинемічним гіпогонадізмом; переглянути останні рекомендації щодо ведення пацієнтів з гіперпролактинемічним гіпогонадізмом.

Методи дослідження. Аналіз останніх рекомендацій статей в медичних журналах на тему гіперпролактичного гіпогонадізму.

Результати. Показаннями до визначення рівня ПРЛ у сироватці крові є: безплідність, галакторея у жінок; порушення менструальної функції у жінок; будь яке утворення у гіпоталамо-гіпофізарній ділянці, виявлене під час МРТ; стан після операції з приводу будь-якого утворення гіпоталамо-гіпофізарної ділянки.

Згідно з останніми клінічними рекомендаціям з діагностики та лікування ГП групою експертів Міжнародної ендокринологічної асоціації, для встановлення діагнозу ГП достатньо одноразового визначення рівня ПРЛ у сироватці крові (рівень доказовості: 1, клас рекомендацій: А). Підвищений рівень ПРЛ підтверджує діагноз ГП за умови, що венопункція проведена без зайвого стресу для пацієнта і з урахуванням всіх можливих фізіологічних впливів на секрецію ПРЛ.

Нормальні значення ПРЛ у жінок не повинні перевищувати 25 нг/мл. Для мінімізації впливів на рівень ПРЛ забір крові для дослідження рекомендується проводити вранці, не менше ніж через годину після пробудження, натщесерце, у жінок зі збереженими менструаціями – не пізніше 7-го дня МЦ. Діагноз пролактиноми встановлюють на підставі лабораторного підтвердження стійкої ГП і виявлення аденоми гіпофіза під час нейровізуалізації.

Нормальний рівень ПРЛ за використання найбільш поширених методів аналізу коливається у межах до 25 нг/мл у жінок і 20 нг/мл – у чоловіків. Згідно з положенням третього міжнародного стандарту Всесвітньої організації

охорони здоров'я (84/500) 1 нг/мл (1 мкг/л) еквівалентний 21,2 мМО/л. Динамічне тестування секреції ПРЛ з використанням ТРГ, L-ДОФА, номіфензину і домперидону не має діагностичних переваг перед одноразовим визначенням ПРЛ у сироватці крові і не рекомендується для клінічної практики (рівень доказовості: 1, клас рекомендацій: А).

Рівень ПРЛ в результаті порушення інгібуючого впливу ДА, як правило, рідко перевищує 150 нг/мл (3000 мМО/л). У більшості випадків ступінь підвищення рівня ПРЛ корелює з розміром аденоми. ГП з рівнем ПРЛ менше 100 нг/мл (2000 мМО/л), найімовірніше, пов'язана з вживанням психотропних препаратів, естрогенів, КОК, ідіопатичною формою захворювання, але також може бути зумовлена мікропролактиновою.

У більшості пацієнтів з рівнем ПРЛ більше 150 нг/мл (3000 мМО/л - п'ятиразове перевищення норми) причиною є пролактинома. Макроаденома, як правило, асоціюється з рівнем ПРЛ більше 250 нг/мл (5000 мМО/л), у деяких випадках – до 1000 нг/мл (20 000 мМО/л). Як зазначалося, рівень ПРЛ має певну цінність під час проведення диференційного аналізу, проте чітких критеріїв для тієї або іншої нозології не існує. Так, значуще підвищення рівня ПРЛ більше 250 нг/мл, що свідчить на користь наявності пролактиноми, може спостерігатися і при лікуванні метоклопрамідом, ризперидоном, фенотіазоном.

Важливим аспектом діагностики патологічної ГП є виключення феномену макропролактинемії. У більшості осіб у популяції (до 80–85%) у сироватці крові переважає мономірна низькомолекулярна біологічно активна фракція ПРЛ, яка становить від 60 до 95% від усього циркулюючого ПРЛ.

Однак у деяких людей (до 10–20%) переважає високомолекулярна, біологічно неактивна фракція ПРЛ. У таких випадках рівень мономірного ПРЛ може бути нормальним, але загальний рівень ПРЛ буде підвищеним (за рахунок макропролактину) і не буде відображати його біологічної активності. Клінічно це проявляється відсутністю симптомів гіперпролактинемічного гіпогонадізму у жінок або чоловіків зі стійким підвищенням рівня ПРЛ. Візуалізувальні

методики у діагностиці мікро- і макропролактином. Магнітно-резонансна томографія (МРТ) головного мозку є найбільш інформативним методом у діагностиці пухлин гіпоталамо-гіпофізарної ділянки (рівень доказовості: 1, клас рекомендацій: А). Методом вибору є МРТ голови з контрастуванням гадолінієм, яка дозволяє виявити аденоми розмірами менше 5 мм. Для кращої візуалізації рекомендується проводити дослідження у режимі T1- і T2-зважених зображень. У випадках неможливості виконання МРТ слід провести комп'ютерну томографію з високою роздільною здатністю (рівень доказовості: 1, клас рекомендацій: В). Однак, за даними низки авторів, навіть за допомогою МРТ з контрастуванням у 25–45% випадків візуалізувати мікроаденому не вдається. Пацієнтам з макроаденомами гіпофіза показано дослідження полів зору (комп'ютерна периметрія Goldman), при мікроаденомах гіпофіза прямих показань для даного дослідження немає, хоча і рекомендується. При тривалому анамнезі гіперпролактинемічного гіпогонадізму доцільне виконання рентгенівської остеоденситометрії для діагностики остеопорозу.

Про ідіопатичну ГП свідчить виключення можливих причин функціонального підвищення рівня ПРЛ на тлі нормальної структури гіпоталамо-гіпофізарної ділянки за даними МРТ. Однак низка авторів свідчить, що приблизно у 10% таких пацієнтів через деякий час діагностують мікроаденому, у 30% – спостерігається спонтанна ремісія.

Висновки.

- Діагноз пролактиноми встановлюють на підставі лабораторного підтвердження стійкої ГП і виявлення аденоми гіпофіза під час нейровізуалізації. Нормальний рівень ПРЛ за використання найбільш поширених методів аналізу коливається у межах до 25 нг/мл у жінок і 20 нг/мл – у чоловіків. Згідно з положенням третього міжнародного стандарту Всесвітньої організації охорони здоров'я (84/500) 1 нг/мл (1 мкг/л) еквівалентний 21,2 мМО/л
- Важливим аспектом діагностики патологічної ГП є виключення

феномену макропролактинемії. У більшості осіб у популяції (до 80–85%) у сироватці крові переважає мономірна низькомолекулярна біологічно активна фракція ПРЛ, яка становить від 60 до 95% від усього циркулюючого ПРЛ.

- Магнітно-резонансна томографія (МРТ) головного мозку є найбільш інформативним методом у діагностиці пухлин гіпоталамо-гіпофізарної ділянки (рівень доказовості: 1, клас рекомендацій: А).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Герасимова Т. В. Аномальні маткові кровотечі пубертатного періоду (тези лекції). Акушерство. Гінекологія. Генетика. 2016;2(2): 81-90.

2. Герасимова Т. В. Тези до лекцій по гінекологічній ендокринології. Том II. Київ; 2016. 226 с.

3. Кирилюк М. Л. Гіперпролактинемічний синдром: етіологія, патогенез, клініка, діагностика, сучасне лікування. Клінічна ендокринологія та ендокринна хірургія. 2013;4: 52-61.

4. Мазур Л. П, Марущак М. І, Наумова Л. В, Крицький Т. І. Клінічний випадок гіперпролактинемії, поєднаної із підвищенням тиреотропного гормону. Вісник медичних і біологічних досліджень. 2019;2: 87-89.

5. Національний консенсус щодо введення пацієнтів з гіперпролактинемією 2016, за матеріалами XIV З'їзду акушер-гінекологів України та Науково-практичної конференції з міжнародною участю «Проблемні питання акушерства, гінекології та репродуктології в сучасних умовах» Репродуктивна ендокринологія 2017;1(106):32-42

ГІГІЄНА НАВУШНИКІВ ТА ЇЇ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК З РОЗВИТКОМ ІНФЕКЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Дзиза Алла Василівна,
асистент кафедри оториноларингології
Воюцька Єлизавета Вадимівна,
Наумова Вікторія Юрївна
Студентки
Харківський національний медичний університет,
м. Харків, Україна

Анотація: в статті висвітлено питання взаємозв'язку гігієни навушників з розвитком інфекційних захворювань. Розглянута категорія людей, яка знаходиться в групі ризику розвитку захворювань вуха, які пов'язані з використанням навушників.

Ключові слова: навушники, очищення навушників, інфекційні захворювання вуха, «вухо плавця», зовнішній отит.

Актуальність. У 1891 році світ дізнався про революційне відкриття, запатентоване Ернестом Меркад'є. Це були навушники. Вони були досить легкими, щоб носити на голові, але все ще потребували всебічного тестування та оптимізації. [1] Вже більше ніж сторіччя як з'явилися перші навушники і їх актуальність тільки зростає. [2]

У сучасному світі неможливо уявити користування гаджетами без них. Особливо в період війни це питання постало більш гостро. Багато людей змушені знаходитися не вдома, в оточенні інших людей, тому використання гарнітури є необхідним.

Постійна робота в навушниках порушує внутрішні процеси та пошкоджує зовнішній слуховий прохід. Це сприяє накопиченню вушної сірки. Тому її надлишок може спричинити проблеми зі слухом разом з іншими симптомами.

Мета дослідження. Визначення взаємозв'язку гігієни навушників з виникненням інфекційних процесів у вусі. Матеріали та методи. Було

проведене опитування на платформі Google Forms, подальший аналіз отриманих даних відбувався за допомогою таблиць в MS Excel, обробка зарубіжних наукових статей.

Результати. Для формування результатів було проведено опитування серед 105 респондентів. Серед учасників опитування взяли участь люди віком від 17 до 48 років. 92,4% осіб зазначали, що очищують свої навушники. На питання «З якою періодичністю Ви очищуєте навушники?» 42,9% респондентів відповіли «декілька разів на місяць», порівну (по 21,9%) опитувані відповіли «декілька разів на тиждень» і «один раз на тиждень» відповідно, і лише 5,7% осіб «кожного дня». 91,4% опитуваних вважають свої навушники зручними.

На питання «Яким чином Ви очищуєте навушники?» 35,2% учасників зазначили, що очищують свої навушники серветкою, змоченою антисептиком; вологою серветкою та механічно відповідно по 22,9%, а решта відповіла, що використовує декілька з цих методів очищення одночасно. 35 осіб серед 53, які взагалі не очищують навушники та очищують декілька разів на місяць, зазначили, що відчували дискомфорт після їх використання. А саме, свербіж (51,4%), біль (45,7%), підвищення виділення вушної сірки (31,4%), подразнення (14,3%), запалення (8,6%), поява гнійничків (5,7%) та недовготривале погіршення слуху (2,9%).

За результатами проведеного дослідження та аналізу зарубіжних літературних джерел встановлено, що довготривале використання навушників може підвищувати температуру і вологість всередині вушного каналу, створюючи сприятливі умови для росту бактерій. Відсутність циркуляції повітря, яка виникає при використанні навушників також сприяє розмноженню мікроорганізмів, що збільшує ризик виникнення вушних інфекцій.

Тривале використання навушників порушує природний процес видалення сірки, що призводить до її накопичення та закупорки. Це більш характерно для навушників-вкладишів.

Хоча вушна сірка наділена змащувальними та антимікробними

властивостями, її накопичення може призвести до ряду ускладнень, таких як: біль, подразнення, проблеми зі слухом, дзвін у вухах. [3] Часте використання пристроїв, які блокують слухові проходи (слухові апарати, навушники, беруші) може підвищити ризик зовнішнього отиту.

Його симптомами є біль в зовнішньому вусі, особливо при відтягуванні та переміщенні, свербіж, витікання рідини чи гною з вуха, порушення слуху. [4] Деякі з цих симптомів зазначали у себе респонденти з нашого опитування, що дає підставу віднести їх до групи ризику виникнення зовнішнього отиту. Ще однією розповсюдженою проблемою є «вухо плавця».

Ця патологія супроводжується почервонінням, набряком, запаленням, подразненням або інфекцією зовнішнього слухового проходу. Однією з основних причин «вуха плавця» є підвищена вологість у вусі. [5] Це може виникнути не лише під час плавання, а й за інших причин (використання навушників, накопичення вушної сірки, що зазначили 31.4% респондентів нашого дослідження).

Висновок. Проаналізувавши отримані дані, можна зробити висновок, що дискомфорт після використання навушників виникав тільки у тих людей, які очищували їх рідко або взагалі не очищували.

До того ж, більшість респондентів зазначили, що очищують свої навушники з використанням антисептиків, і в них не виникали неприємні відчуття у вусі. Симптоми, які зазначали опитувані цього дослідження, дають підставу віднести їх до групи ризику виникнення різних інфекційних захворювань вух (зовнішній отит, «вухо плавця»).

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. rbc.ua/ukr/styler/pochemu-nelzya-postoyanno-nosit-naushniki-1634218353.html [Електронний ресурс]
2. <http://navushnyky.com.ua/istoriya-vynajdennya-navushnykiv/>[Електронний ресурс]
3. <https://www.axahealth.co.uk/health-information/conditions/headphones->

hearing-and-ear-health/ [Электронный ресурс]

4. <https://www.uptodate.com/contents/external-otitis-including-swimmers-ear-beyond-the-basics/print> [Электронный ресурс]

5. https://healthlibrary.osfhealthcare.org/Search/85,P01078?_gl=1*_1aoss8v*_ga*MTgwNTY2MDkwMy4xNjY3MDUxMjY1*_ga_WL6E6RRWN9*MTY2NzA1MTI2NS4xLjEuMTY2NzA1MTMzNC4wLjAuMA..&_ga=2.85254302.642773712.1667051265-1805660903.1667051265 [Электронный ресурс]

**КІНЕЗІОТЕЙПУВАННЯ, ЯК МЕТОД ЛІКУВАННЯ ПРИ
ПОШКОДЖЕННЯХ ЗВ'ЯЗОК ГОМІЛКОВО-СТУПНЕВОГО
СУГЛОБУ У ДІТЕЙ**

Камінська Марьяна Олегівна,

к. м. н., доцент кафедри

Бутрій Микита Володимирович,
лікар дитячий ортопед-травматолог

Бутрій Вікторія Валеріївна,
Сулейманова Айнур Іслам кизи

студенти

Дніпровський державний медичний університет

м. Дніпро, Україна

Анотація: Однією з найбільш розповсюджених травм у дітей є пошкодження зв'язок гомілково-ступневого суглобу. Також це досить часта травма у дорослих. У дорослого населення, за останні роки, набуло популярності і почало широко використовуватись в практиці лікування пошкодження зв'язок та інших поверхневих травм метод кінезіотейпування. Кінезіотейпування – це метод лікування та профілактики травм, а також захворювань, заснований на нанесенні на шкіру спеціальної клейкої стрічки (кінезіотейп). За рахунок цього збільшилась кількість досліджень та методик застосування кінезіотейпів серед дорослого населення. Цьому сприяло, те що використання цього метода лікування у дорослих, призводить до більш раннього відновлення працездатності.

Але в практиці лікування травм дитячого населення дані за застосування кінезіотейпів, майже відсутні. Саме тому ми вирішили дослідити особливості лікування пошкодження зв'язок на прикладі гомілково-ступневого суглобу у дітей методом кінезіотейпування.

Ключові слова: метод кінезіотейпування, кінезіотейп, гомілково-ступневий суглоб, пошкодження зв'язок, діти, раннє відновлення.

Ціль дослідження: оцінити можливості та ефективність методу кінезіотейпування при лікуванні пошкодження зв'язок у гомілково-ступневого суглобу у дітей. Впровадження даного метода лікування для даного виду пошкодження в нашій лікарні.

Матеріал и методи: На базі травматичного пункту КП «РМЦРЗ» ДОР» в період з 08.2021р. до 01.2022р.(включно) ми дослідили 324 пацієнта в віці від 4 до 17 років, які звернулись за медичною допомогою у зв'язку з травмою гомілково-ступневого суглобу. Постраждалим проводилось клінічне обстеження, рентгенографію гомілково-ступневого суглобу в двох стандартних проекціях (прямій та боковій), УЗД гомілково-ступневого першу добу після травми. В залежності від встановленого діагнозу пацієнтів розділили на дві групи: 1) з переломом в ділянці гомілково-ступневого суглобу – 39 дітей; 2) з пошкодження зв'язок в ділянці гомілково-ступневого суглобу - 285. Першій групі пацієнтів було проведено гіпсова іммобілізація або госпіталізація для подальшого оперативного лікування, при переломі зі зміщенням уламків кістки. Другій групі пацієнтів було запропоновані наступні методики лікування: А) Ліжковий режим на протязі від 3 до 7 діб, відсутність візничих навантажень на травмовану кінцівку на протязі 14 діб, мазь з деклофінаком або траумель в залежності від віку на протязі 7 діб, при необхідності нурофен всередину при загостренню болю; Б) Кінезіотейпування гомілково-ступневого суглобу.

Результати та їх обговорення. Аналізуючи жалоби хворих, встановлено наявність болю у всіх випадках - 285 випадків (100%). При цьому в 262 випадках (91,93%) відмічається біль та набряк в ділянці спереду від латеральної щиколотки; в 116 (40,7%) біль та набряк в даній ділянці супроводжувався підшкірною гематомою. Порушення функції травмованого суглобу зафіксовано в 237 пацієнтів (83,16%). На більш новітній, але менш вивчений метод лікування – кінезіотейпування (група Б) згодилось 158 пацієнтів (55,44%).

Внаслідок клінічного обстеження дітей на різних етапах лікування ми отримали наступні результати. У пацієнтів групи А – які лікувались

класичними методами, на третю добу при повторному огляді відмічається незначне зменшення набряку. Також пацієнти відмічали зменшення болю у ділянці гомілково-ступневого суглобу, але не можуть дати навантаження на травмовану кінцівку, через що продовжують шкутильгати або повністю не наступають на травмовану нижню кінцівку. На сьому добу під час контрольного огляду, навіть при збереженні незначного болю функція травмованої нижньої кінцівки була відновлена в повному обсязі. Але всім пацієнтам було рекомендовано повертатися до повноцінних фізичних навантажень та занять спортом не раніше 14 доби від моменту травми. Стан гематом на 3 та 7 добу під час контрольних огляді відповідав часу травми, ознаки запалення гематоми всіх випадках були відсутні.

Пацієнти групи Б уже після проведення кінезіотейпування відмічали зменшення болю в ділянці гомілково-ступневого суглобу, відчуття «легкого поколювання» або «приливу тепла». На третю добу під час контрольного огляду ортопеда відмічається значне зменшення набряку або його повня відсутність. По суб'єктивним відчуттям пацієнти відмічали значне зменшення болю або повно його відсутність. У всіх пацієнтів через значне зменшення інтенсивності болю відбулося відновлення опорної функції травмованої кінцівки та відновлення нормальної ходи. На 7 добу контрольного огляду у місці де був клейоний кінезіотейп гематома повністю відсутня. Якщо гематома виходила за межі кінезіотейпу, то її частини, які виходили за межі стрічки, зберігалась на етапі загоєння, який відповідав часу травми, без ознак запалення. Однак повернення до повноцінних фізичних навантажень та занять спортом було рекомендовано не раніше 14 доби від моменту травми.

Висновки. Метод кінезіотейпування є сучасною альтернативою класичним методам лікування пошкодження зв'язок гомілково-ступневого суглоба, як у дорослих та і у дітей. Враховуючи матеріал викладений раніше, можна встановити, що використання кінезіотейпів у лікуванні пошкодження зв'язок гомілково-ступневого суглобу, не зменшує кількість ускладнень та загальний час лікування, але значно покращає самопочуття пацієнтів за рахунок

зменшення болю, більше рано відновлюється функція травмованої нижньої кінцівки та хода, чим покращується якість життя пацієнта. Таким чином, кінезіотейпування можливо застосовувати в рутинній практиці лікування пошкодження зв'язок гомілково-ступневого суглобу у дітей, на рівні з класичним методом лікування. Вибір метода лікування залежить від лікаря, який буде керуватися особливостями клінічної ситуації та особистими потребами пацієнта.

ОЦІНКА ЧАСТОТИ ВИНИКНЕННЯ ПОБІЧНИХ РЕАКЦІЙ НА ТЛІ ЗАСТОСУВАННЯ АНАЛЬГЕТИКІВ ТА АНЕСТЕТИКІВ СЕРЕД ВІЙСЬКОВИХ ТА ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ

Костиря Марина Іванівна

студентка 5 курсу 3-го медичного факультету
Харківського національного медичного університету.

Науковий керівник:

Баусов Євген Олександрович

Кандидат медичних наук, доцент кафедри
медицини невідкладних станів,
анестезіології та інтенсивної терапії

Харківського національного медичного університету
м. Харків, Україна

Анотація: У військовий час як ніколи актуальне питання знеболення бойових травм та термінового введення анестетиків при виконанні хірургічних маніпуляцій. Варіанти знеболюючих в бойовій аптечці не багаті різноманіттям, здебільшого це опіюїдні анальгетики, похідні фенантрону – налбуфін або бутарфанол; синтетичні-фентаніл цитрат.

Багато анальгетиків і анестетиків мають певні протипоказання, побічні дії, найнебезпечнішими з яких є виникнення алергічних реакцій. В екстремальних умовах, часу для повноцінного проведення алергічних проб може не вистачити, тому важливо розуміти і правильно оцінювати ризики прийому різних груп лікарських препаратів, що призначені для знеболення. Особливо багато питань викликають саме опіюїдні лікарські засоби, так як саме ця група належить з одного погляду до найпотужніших знеболюючих, що здатні швидко подіяти, з іншого – має багато протипоказань та побічних ефектів. До того ж існують і законодавчі аспекти, що перешкоджають масовому застосуванню цієї групи препаратів.

Ключові слова: анальгетики, анестетики, алергічні реакції, анафілактичний шок, дерматити.

Мета : статистичним методом дослідити відсоток людей, що мають побічні ефекти та алергічні реакції при прийомі анальгетиків та анестетиків. Розглянути всі можливі побічні ефекти, що можуть виникнути на тлі застосування анальгетиків та анестетиків.

Результати дослідження: Серед опитуваних 96,4 % людей хоч раз в житті зверталися до анальгетиків чи анестетиків

- Всі 96,4 % використовували анальгетики. Найчастішою причиною звернення до цих препаратів стали головний та зубний біль, дисменорея.

- 32% опитуваних, окрім анальгетиків, застосовували й анестетики, з них 12,5% зіштовхувалися з ними при ендоскопічних дослідженнях і 19,5% - при хірургічних втручаннях

Опитувані серед анальгетиків віддали перевагу в застосуванні похідним пропіонової кислоти -70%(ібупрофен, дексалгін та кетопрофен). На другому місці по популярності виявилися похідні аніліну – парацетамол.

Серед людей, що застосовували анестетики, 41,1% зіштовхнулися з прийомом складних ефірів (новокаїн, анестезин, дикаїн); 39,3% з заміщеними амінами (лідокаїн, піромекаїн та бупівакаїн).

Головною метою дослідження було встановлення відсотку людей, що мають побічні прояви після прийому знеболюючих. В результаті опитування, 23,2% людей вказали, що мали негативний досвід застосування цих лікарських препаратів, з них у 19% спостерігалось виникнення алергічних реакцій. Алергічні реакції проявлялися у вигляді дерматитів, кропив'янки, набряку Квінке чи анафілактичного шоку.

На теперішній час, важливо розуміти, які саме препарати доцільно використовувати для знеболення серед військових та цивільного населення, в залежності від вікових показників, протипоказань, уникаючи можливих побічних реакцій. Оцінювати співвідношення користь /ризик. В умовах ведення бойових дій, засобами знеболення для військових переважно є: При слабко та помірно вираженому больовому синдромі доцільно застосовувати: парацетамол 650 мг по 2 капсули кожні 8 годин. В ході опитування цей лікарський засіб

цивільне населення застосовує у 39, 3% для знеболення, але попри це, постійне застосування викликало в них деякі побічні ефекти: підвищення артеріального тиску, тахікардію, висипання, відзначають також розлади роботи печінки, нирок та шлунка. Окрім цього, слід звернути увагу на те, що останні роки наукове товариство розглядає вплив парацетамолу й на емоції людини. В ході експериментальних досліджень вчені дійшли висновку, що парацетамол пригнічує відчуття страху, сум, здатність співчувати (зменшує емпатію до болю) [1, ст. 1345-1353]. Отже люди, що приймають парацетамол не тільки пригнічують фізичний біль, а й рідше відчують тривогу та страх. В подальшому, якщо ця теорія знайде своє біохімічне підтвердження, можна буде стверджувати, що парацетамол в умовах воєнного часу не тільки знеболить рану, а й допоможе пацієнту приборкати тривогу й страх, що є не менш важливим чинником. При помірно вираженому або сильному больовому синдромі застосовують фентаміл цитрат у дозі 800 мкг, кетамін 50 мг. Після введення цих препаратів важливо спостерігати за кровообігом та диханням постраждалого. Не рекомендується використовувати при тяжких ЧМТ, оскільки вони можуть викликати погіршення стану [2, ст. 10]. Окрім цього не слід забувати про те, що лікарські препарати, наведені вище, не завжди є в наявності, тому слід оцінити негативний вплив й інших лікарських груп анальгетиків та анестетиків.

Анальгетики

1) Наркотичні анальгетики. Найчастіше серед опитуваних, спричинюють порушення когнітивних функцій, розлади сну, галюцинації, зміну настрою; з боку ССС – тахікардію, брадикардію, АГ, ортостатичну гіпертензію, шкірні реакції у вигляді кропив'янки чи еритем; виникнення абстинентном синдрому. При застосуванні трамадолу у пацієнтів може спостерігатися підвищення рівня печінкових ферментів, саме тому при тяжкій печінковій недостатності опіодні анальгетики протипоказані. Окрім цього опіоїди не призначають при: алкогольній інтоксикації, після отруєння опіоїдними препаратами, снодійними.

2) Похідні саліцилової кислоти: в ході опитування найчастіше

спостерігалися скарги на загострення хвороб ШКТ та виникнення алергічних реакцій у вигляді висипань.

3) Похідні індолової кислоти. Внаслідок прийому індометацину можливе виникнення кропивниці, екземи, тромбоцитопенії. При захворюваннях ШКТ слід оцінити співвідношення користь/ризик та при загостренні супутньої патології припинити прийом. Серед опитуваних побічні ефекти виникають вкрай рідко у 2 % випадків.

4) Похідні фенілоцтової кислоти: зазвичай не викликає побічних реакцій. Лз у вигляді гелю, мазі спричинюють тимчасову гіперемію та шкірні висипання в місці нанесення.

5) Похідні пропіонової кислоти. Серед опитуваних, найпопулярніший Лз для знеболення (70%) . Побічні реакції спостерігаються у 4% випадків. Серед негативних реакцій відзначається метеоризм, печія та нудота.

6) Похідні піразолону. 7,8 % опитуваних відмічають у себе появу побічних дій після застосування. Пацієнти, що приймали анальгін відзначають зміни з боку сечовидільної системи, здебільшого це проявляється в зменшенні добового діурезу та зміни кольору сечі(червоне забарвлення), рідко - кропив'янки.

7) Оксиками. Серед опитуваних побічні реакції спостерігаються з боку травної системи

8) Похідні сульфаніламідів (німесулід) Опитуванні найчастіше застосовували цю групу препаратів при артралгіях та зубних болях, дисменореї. Інколи (2%) відзначали в себе печію, біль в шлунку, нудоту, запаморочення.

9) Похідна аніліну (парацетамол): у 4% випадків, серед опитуваних спричинюють побічні реакції у вигляді, підвищення артеріального тиску, тахікардії, висипань, розладів роботи печінки, нирок та шлунка.

11) Коксиби: 2% опитуваних при застосуванні коксибів відзначають в себе побічні ефекти з боку серцево-судинної системи.

Серед анестетиків, опитуванні найчастіше (у 10 % випадків) відзначають у себе появу побічних реакцій після застосування похідних амідів, а саме

лідокіаїну. Найнебезпечнішим ускладненням після його прийому став анафілактичний шок, при якому хворі відзначали свербіж, висипи, ангіоневротичний набряк гортані, бронхоспазм, асфіксію, порушення роботи серця. Саме тому цей препарат з такою обережністю використовують в стоматології та при проведенні ендоскопічних досліджень. При підозрі на алергічну реакцію чи недостатності відомостей з алергічного та фармакологічного анамнезів, слід відмовитися від застосування даного анестетика.

Висновок: при статистичному дослідженні було виявлено, що здебільшого опитуванні зверталися до анальгетиків при головному, зубному болю та дисменореї; анестетиків – при хірургічних втручаннях, ендоскопічних дослідженнях. Препаратами вибору серед анальгетиків стали – похідні пропіонової кислоти, зокрема ібупрофен; серед анестетиків - похідні складних ефірів. Препаратами-лідерами за виникненням побічних реакцій стали заміщені амідни, зокрема лідокаїн; похідні піразолону – анальгін. Серед найпоширеніших побічних реакцій серед населення у ході опитування, можна виділити: диспептичні розлади, загострення захворювань ШКТ та виникнення алергічних реакцій, у вигляді дерматитів, анафілактичного шоку. При застосуванні потенційно-алергенних препаратів потрібно дослідити алергологічний та фармакологічний анамнез пацієнта.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Dominik Mischkowski, Jennifer Crocker, Baldwin M. Way, From painkiller to empathy killer: acetaminophen (paracetamol) reduces empathy for pain, *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, Volume 11, Issue 9, September 2016, Pages 1345–1353, <https://doi.org/10.1093/scan/nsw057>

2. Рекомендації з тактичної допомоги пораненим в умовах бойових дій для медичного персоналу від 15 грудня 2021 (Tactical Combat Casualty Care Guidelines for Medical Personnel)

УСКЛАДНЕННЯ ТА ВПЛИВ НА ПОДАЛЬШЕ ЗДОРОВ'Я ЖІНКИ РАННЬОЇ ВАГІТНОСТІ

Ліщук Катерина Олексіївна

студентка VI курсу Медичного факультету №1
Буковинського державного медичного університету

Науковий керівник:

Цисар Ю.

Кандидат медичних наук

Доцент кафедри Акушерства та гінекології
Буковинського державного медичного університету

Актуальність: Щороку кількість небажаної вагітності серед підлітків зростає. Ця проблема повстала перед українцями з новою силою внаслідок агресії російської армії на тимчасово захоплених територіях, яка виявлялася масовими гвалтуваннями дітей та підлітків, багато з яких закінчилися вагітностями.

Ключові слова: небажана вагітність, підліток, вплив, Adolescents; Psychological Impact; Unwanted Pregnancy, teenager

Рання вагітність – величезний стрес для жіночого організму, який несе за собою негативні наслідки як у фізіологічному і у психологічному аспектах, який може призвести до смерті матері та плода. Зазвичай дівчата шукають спосіб зробити переривання вагітності в домашніх умовах, що завжди надзвичайно небезпечно і може мати летальний кінець. Якщо ж приймається рішення залишити плід, матері-підлітки вимушені залишити школу щоб доглядати дитину, вони відчують тиск родичів та соціуму, який їх засуджує і знецінює. Внаслідок соціального дистанціювання та «порочного кола» зі обмежених можливостей через бідність та неможливість знайти роботу, брак часу та особистісного багажу, підліткова вагітність суттєво знижує якість життя молодих породіль та населення в цілому.

Мета: розглянути чинники ризику та наслідки ранньої вагітності для подальшої розробки шляхів та методів її попередження та реабіліації юних жінок

Матеріали: Ця стаття написана на основі оглядів опублікованих робіт у Google Scholar, Web of Science з питань незапланованої вагітності серед підлітків та вплив ранньої вагітності на репродуктивне здоров'я жінки в подальшому.

Рання вагітність – соціальна та медична проблема, яка суттєво знижує якість життя населення. За даними ВООЗ, в світі близько 12 млн дівчат вперше народили у віковому діапазоні 15 – 18 років. [1]. В сучасних реаліях проблема підліткової вагітності не втратила своєї актуальності, але кількісно значно зменшилась, здебільшого завдяки сексуальній освіті. Покращення рівня обізнаності у цій сфері помітно по зміні моделей використання контрацептивів сексуально активними людьми. З 1991 року в США різко впала чисельність підліткових вагітностей та збільшилась частота використання контрацептивів, серед яких у 2012-2014 році переважали оральні контрацептиви. Також в цьому часовому діапазоні зменшились випадки ризикованої сексуальної поведінки (степсинг, нерозбірливі сексуальні зв'язки тощо). [2]. В Україні підлітки також досить обізнані в даному питанні – за даними опитування, проведеним Наконечною Н.М. та Петренко Н.В. серед учнів міста Кропивницький, Україна, віком від 10 до 16 років знають, що інтимні стосунки це секс (95% опитуваних), про такі засоби контрацепції, як презервативи (100%), оральні контрацептиви (30%), спіралі (8,7%) та пластирі (4%) [3]. Також однією з причин підліткової вагітності є сексуальне насилля. [4]. Коли дитина небажана, підліткова вагітність частіше протікає з ускладненнями, тому щоб мінімізувати попередні (як психологічні, так і фізіологічні) рекомендовано проведення абортів.

Частіше підліткова вагітність спостерігається у маргіналізованих спільнотах, зокрема через бідність, специфічні традиції чи релігійні погляди, відсутність роботи та освіти. Цікаво те, що рання вагітність зустрічається у 3 рази частіше серед сільських жителів, аніж містян, при тому що сюди входять

як заплановані, так і незаплановані вагітності [1].

Підліткова вагітність – надзвичайно травматична подія як для організму молодої матері, так і для дитини. Вагітні цієї групи потребують особливого догляду та ведення вагітності, адже існує великий ризик викидня. Наслідками для організму матері є підвищений ризик еклампсії та прееклампсії, післяпологового ендометриту, небезпека розвитку системних інфекцій; вагітність протікає на фоні помірних гестозів та анемій, а пологи ускладнюються великою кількістю травм. [5]. Серед негативних чинників, що впливають на перебіг вагітності у підлітків, можна виділити спроби переривання вагітності, не їсти здорової їжі зі збалансованим харчуванням, не займатися фізичною активністю та заняття спортом, неприйняття таблеток заліза, недосипання, ігнорування особистої гігієни, інтровертність, відсутність стимуляції плода, депресія, неприйняття їх суспільством, жорстоке поводження з дітьми, припинення освіти тощо. [6,12].

Не зважаючи на зменшення тенденції виникнення ТЕЛА у світі серед вагітних, прееклампсія та еклампсія залишаються не менш актуальними серед підлітків-породіль. Поширеність ТЕЛА у матерів-підлітків у нашому дослідженні 5,3% порівнянна з показником 4–6%, досягнутим у попередніх дослідженнях, а поширеність прееклампсії – 4,5%. [7]. Дане ускладнення погіршує якість життя жінки не лише під час виношування плоду, а і в майбутньому: встановлено, що у жінок, що перенесли еклампсію чи прееклампсію, в подальшому погіршується біохімічний та метаболічний профіль у порівнянні з контрольною групою [8]. Проте необхідно зазначити, що частота даного ускладнення також залежить від року дослідження (тенденція до спадання) та економічного рівня життя в країні (взаємо обернений зв'язок) [9].

За даними досліджень, більше ніж у 1/2 вагітних до 18 років у Львівській області після пологів спостерігається порушення менструальної функції, зокрема нерегулярність циклу, яке не спостерігалось до вагітності. [10].

Вагітність у підлітковому віці є деструктивною з точки зору впливу на психіку людини. Зазвичай неповнолітні матері мають хиткий психічний стан,

психоемоційно не зрілі, особливо гостро відчувають психосоціальні проблеми, мають суїцидальні наміри, не здатні сприймати психоемоційні сигнали від малюка та недбаліші з ним. Також підлітки це група населення, де частіше виявляються психічні розлади. [11]. Неприйняття вагітності також може призвести до виникнення психічних розладів. Часто небажана вагітність у підлітків викликає такі психологічні ефекти, як відчуття стресу, збентеження, страху, розчарування, гніву, паніки, почуття провини, дратівливості, агресію, тощо. Психічні розлади, що можуть виникнути внаслідок підліткової вагітності: депресія, тривожні розлади, розлади харчової поведінки, поява панічних атак, немотивовану агресію, тощо.[12]. Кожен з цих станів так чи інакше впливає і на фізичне здоров'я, і на соціальну адаптацію.

Висновки: Вагітність у дівчат-підлітків є серйозною медико-соціальною проблемою, адже вони потребують індивідуального підходу до ведення вагітності та пологів, щоб мінімізувати ризики викидня та негативний вплив ускладнень на стан здоров'я і рівень життя жінки. Найчастішими передумовами підліткової вагітності є сексуальне насилля, низька обізнаність щодо застосування контрацепції, низький рівень життя, релігійні упередження, низька якість або відсутність адекватної сексуальної освіти тощо. Найчастішими ускладненнями перебігу вагітності серед підлітків є анемії, помірні гестози, еклампсія та прееклампсія, післяпологовий ендометрит, розвиток системних інфекцій та травматизація під час пологів. Для попередження та зменшення кількості випадків підліткової вагітності необхідно покращувати рівень сексуальної освіти в школі, ретельніше виявляти та ізолювати людей, хворих на педофілію, покращувати роботу соціальних служб щодо виявлення та ліквідації випадків домашнього насилля, покращення рівня життя та збільшення довіри юних пацієнок до лікарів-гінекологів. Для кращої реабілітації та полегшення протікання вагітності у вагітних цієї групи необхідні ретельний облік та спостереження за пацієнтками, контроль життєвих показників і профілактика кожного з ускладнень, рекомендована психологічна кваліфікована допомога й консультування різнопрофільних спеціалістів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Love Bukola Ayamolowo, MSc; Sunday Joseph Ayamolowo, PhD; Titilayo Dorothy Odetola PhD (2020), Risk Factors Associated with Unplanned Pregnancy among Adolescents in Rural Communities: Implications for Nurses, *Women. Health. Bull*, 7(3)
2. Laura D. Lindberg, Ph.D, John S. Santelli, M.D., M.P.H., Sheila Desai,(2018) Changing Patterns of Contraceptive Use and the Decline in Rates of Pregnancy and Birth Among U.S. Adolescents, 2007-2014, *Adolescent health brief*, с. 253-256
3. М. В. Наконечна, Н. В. Петренко (2019) Підліткова вагітність незнання чи недбалість? *Медсестринство*, (2), с.59-61
4. М. В. Наконечна, Н. В. Петренко, І. М. Дячок (2019) Причинно-наслідкові зв'язки виникнення підліткової вагітності *Медсестринство*. (2) с.19-20
5. Begimbekova Lazzat, Aliyeva Elnara, Zhapar Maira, Demeuov Alibek, Kulzhabayeva Zhazira, Zholymbekova Lyailya Curr Pediatr Res (2021), Features of the course of pregnancy and the outcomes of childbirth in women of different ages, (25), с.678-683
6. Ermiati Ermiati, Restuning Widiasih, Henny Suzana Mediani, Open Access Maced J Med Sci. (2022), The Impact of Unwanted Pregnancy in Adolescents toward Pregnancy Care: *A Systematic Review*, (10), с.7-14.
7. Felly Bakwa-Kanyingaa, Edimárlei Gonsales Valério Vera Lúcia Bosa, Cecília Ogando Alfama, Marianna Sperb, Edison Capp, Janete Vettorazzi (2018) Adolescent pregnancy: Maternal and fetal outcomes in patients with and without preeclampsia *Pregnancy Hypertension*, (10), с. 96-100
8. Vanesa Alonso-Ventura, Yangzhou Li, Vinay Pasupuleti, Yuani M Roman, Adrian V Hernandez, Faustino R Pérez-López (2020) Effects of preeclampsia and eclampsia on maternal metabolic and biochemical outcomes in later life: a systematic review and meta-analysis *META-ANALYSIS* (102) DOI:<https://doi.org/10.1016/j.metabol.2019.154012>

9. Tereza C. C. Macedo, Erik Montagna, Camila M. Trevisan, Caio P. Barbosa, Antonio Simone Laganà (2020) Prevalence of preeclampsia and eclampsia in adolescent pregnancy: A systematic review and meta-analysis of 291,247 adolescents worldwide since 1969» *European Journal of Obstetrics and Gynecology and Reproductive Biology*, (2)
10. Школьник О. С. Єфіменко О. К. Шаргородська, Є. Б. Маланчук О. М. (2021) Вивчення стану репродуктивного здоров'я у жінок юнацького віку серед населення Львівської області, *Сумський державний університет* Вилучено з <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/84737>
11. Тополь О. В., Гілея (2018) Феномен юного материнства: демографічні, соціальні та психофізіологічні аспекти, *Науковий вісник* (131), с. 323-327
12. Ermiati, Eko Nugraha, Nindi Pratiwi, Artanti Lathifah, Devi Nurrahmawati, Tri Karizma, Eka Turjanah (2021) Psychological Impact Of Unwanted Pregnancy On Adolescents: A Literature Review *JNC* – (4) с. 203-211

УДК: 616.716.8:611.018.4-612.433/.434-591.4

МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ КОСТНЫХ СТРУКТУР ЧЕЛЮСТИ ПРИ ПРИМЕНЕНИИ СИНТЕТИЧЕСКОГО МАТЕРИАЛА

Насретдинова Махзуна Тахсиновна

д.м.н., доцент

Набиев Озод Рахматуллаевич

PhD, ассистент

Самаркандский Государственный медицинский университет,
кафедра оториноларингологии №2
г. Самарканд, Узбекистан

Аннотация определение клинической эффективности применения композитных материалов в качестве основы костной репарации и определения их показаний.

Метод: было выполнено экспериментальное исследование, с разделением эксперимента на 2 группы – контрольная и опытная. Животным контрольной группы (n=10) сформированное трепанационное отверстие закрывали фасцией и жевательной мышцей, не заполняя дефект, а в опытной группе (n=10) применяли использование рекомендованного нами композитного костнопластического материала. В каждой группе проводили забой животных (по 2 кролика) по срокам эксперимента: через 7 дней, 14 дней, 21 день, 30 дней и 60 дней эксперимента.

Полученные результаты: по оценке клинической эффективности предложенного способа применением синтетического костного материала приводит к стимуляции остеогенеза, блокировке развития воспалительных осложнений, значительно уменьшает болевой синдром (пациенты не нуждаются в дополнительном назначении анальгетиков), сокращают срок социальной адаптации и пребывания в стационаре.

Выводы: формируется полноценная кость уже через два месяца после трансплантации при применении композитного материала, в то время как в естественном остеогенезе на 2 месяц происходит только лишь начальные этапы

развития костных элементов, что чревато развитием вторичного воспаления, резорбции и атрофии области дефекта.

Ключевые слова: экспериментальное исследование, костная ткань, челюсть, остеотрансплантант, остеобласты

Введение: наиболее основными проблемами на нынешний день оральной хирургии и костной хирургии является воссоздание недостатков костной ткани. Причины образования костных дефектов различны: экстракция зубов, воспалительно-гнойные процессы, которые протекают в костной ткани, травмы, новообразование, остеопороз. В некоторых случаях в практике челюстно-лицевого хирурга процесс лечения связано с необходимостью заживления костных дефектов челюсти. В связи с этим найти наиболее подходящего остеопрепарата для пластического вмешательства в дефектах челюсти является проблематично [3,4].

Разработка технологий управления репаративной регенерацией костной ткани и восполнения дефектов костей является одной из актуальных задач хирургической стоматологии. Пристальное внимание исследователей к этой проблеме обусловлено широким распространением воспалительных и онкологических заболеваний костей, высокой частотой послеоперационных осложнений. Для восстановления объема утраченной костной ткани успешно используются биоматериалы и их синтетические аналоги.

Существуют два типа костно-пластических материалов: биологические и небιологические.

Конечно, наиболее подходящими являлись бы биологические ткани, однако проблема биосовместимости тканей не всегда разрешима, кроме того, резорбция пересаженных тканей нивелирует эффект реконструкции костной ткани.

Недостатки материалов биологического происхождения привели к разработке синтетических имплантационных материалов: различных видов кальций-фосфатной керамики: трикальций фосфат (Vitlokит, Ceramit), биостекло

(PerioGlass, BioGran), гидроксиапатит (ГАП) и его композиции с коллагеном, сульфатированными гликозаминогликанами-кератан и хондроитин сульфатом (Биоимплантат), а также с сульфатом (Haspet) и с фосфатом кальция (Кушнир Н. В. и др., 1995; Ясенчук С. М. и др., 1995; Григорьян А. С. и др., 1996; Ярошкевич А. В. и др., 1996; Островский А. А., 1999; Urist M. R. et al., 1987; Deeb M. et al., 1990; Costantino P. D. et al., 1991; Abdel-Fattah W. T. et al., 1994; Begley C. T. et al., 1995; Fujikawa K. et al., 1995; Nakajama T., 1995; Liu C. et al., 1997; Miyamoto Y. et al., 1997; Ranzani J. J. et al., 1997; Wang W. et al., 1997). Так же были предложены в качестве имплантатов - полиметилметакрилат, тефлон, дакрон, силиконовый каучук, силластик, алюмоксид, графит, викриловая сетка, а также композиция пористого углерода и тефлона (пропласт), углеродный композиционный материал «Углекон - М» (Болдырев И. П., 1996; Кислых Ф. И. и др., 1998; Мазур Е. В. и др., 2000; Deeb M. et al., 1990; Ellerbe D. M. and Frodel J. L., 1995; Tams J. et al., 1995). Но все же эти материалы не обладают достаточной биосовместимостью, в ответ на их введение развивается воспалительная реакция (Мешков Г. В., 1996; Boss J.H. et al., 1994).

Несмотря на широкий выбор современных материалов для костной пластики, многие из них имеют ряд существенных недостатков, что негативно отражается на сроках формирования и качестве регенерата и, соответственно, ограничивает их широкое применение в медицинской практике.

Основным из требований к остеозаменяющему пластическому материалу является тканеспецифичность, не токсичность, иммунотолерантность, высокий регенераторный потенциал и формирование органоспецифической ткани в зоне трансплантации [1,5].

Подбор костно-заменяющего синтетического или биологического материала для пластики недостающей часть костной ткани связан с характерами тканевого генезиса челюсти. Хорошо известно, что в эмбриогенезе и регенерации костной ткани остеогенез происходит на основе грубоволокнистой костной ткани [6]. Поэтому в костной пластике одной из

перспективных направлений является разработка и применение тканеинженерных конструкций на основе пористых материалов, являющихся матрицей для доставки клеток, либо конструкцией для её активного заселения клетками реципиента. Совершенно очевидно, что использование композитных костных трансплантационных материалов должно быть четко определено в зависимости от глубины, ширины и местонахождения, тип повреждения.

Цель настоящего исследования - определение клинической эффективности применения композитных материалов в качестве основы костной репарации и определения их показаний.

Материалы и методы исследования: для решения поставленных задач было выполнено экспериментальное исследование, с разделением эксперимента на 2 группы – контрольная и опытная. В опытной группе применяли использование рекомендованного нами композитного костнопластического материала. Основными структурными компонентами композитного костного трансплантационного материала Osteon™ II Collagen являются остеопластический костный материал Osteon II (двухфазный фосфат кальция с наполнением 30% гидроксиапатита+70% β-Трикальцийфосфата) +натуральный (бычий) коллаген I типа. Размеры цилиндров: 6x5 мм или 6x10 мм. Благодаря своим свойствам и характеристикам костного-трансплантата имеет потенциальными к созданию костной ткани диффинитивного характера. Композитный костный трансплантационный материал обладает следующими особенностями, что и учитывалось при выборе данного материала: Коллагеновое покрытие облегчает захват материала, снижая общее время операции; после намокания становится пластичным, что позволяет его легко распределять по области дефекта; после помещения фрагмента в область, коллагеновая оболочка растворяется.

В каждой группе эксперимента было прооперировано по 10 кроликов породы Шиншилла практически одного возраста и веса.

Перед экспериментом животных содержали на трехнедельном карантине, на стандартной диете вивария ТМА.

Оперативные вмешательства выполняли под внутривенным наркозом 1%-

тиопенталом натрия из расчета 40-45 мг на 1 кг массы тела животного с соблюдением всех правил асептики. За 30-40 минут до операции всем животным проводилась премедикация 2 мл 1% раствора димедрола и 0,4-0,5 мл раствора атропина сульфата.

Для создания костного дефекта выбрали угол челюсти так как это зона более подходит по структуре плотной кости и тела челюсти как средней плотности. Дефект в области угла наружным доступом, а в области тела создавали путём разреза черпаловидной формы слизисто-надкостничного лоскута, с последующим отслаиванием его и обнажением альвеолярного отростка, формированием одинаковой формы и размера (0,5x0,5x1 см) дефекта при помощи шаровидного бора, (600 оборотов в минуту, охлаждение физиологическим раствором).

Первая группа – контрольная (n=10), животным контрольной группы сформированное трепанационное отверстие закрывали фасцией и жевательной мышцей, не заполняя дефект. Опытная группа (n=10) - дефект заполняли остеотрансплантатом диаметром 6x5 мм. В качестве остеопластического материала использовали биоактивное стекло «Osteon™ II Collagen», в состав которого входит остеокондуктивный костный трансплантат (OSTEON II) + натуральный коллаген 1 типа и добавляли линкомицин. После намочения остеотрансплантат становился пластичным, плотно прилегал и легко распределялся по поверхности дефекта, после помещения фрагмента в область дефекта, коллагеновая оболочка растворилась. Замещенный остеотрансплантатом дефект закрывали фасцией и жевательной мышцей. Операционную рану закрывали ранее мобилизованным слизисто-надкостничным лоскутом, накладывали узловатые швы монофиламентной атравматичной нитью («Vicril» 3,0).

В каждой группе проводили забой животных (по 2 кролика) по срокам эксперимента: через 7 дней, 14 дней, 21 день, 30 дней и 60 дней эксперимента.

Визуально оценивали наличие остаточного дефекта и выраженность гипертрофии мягких и костных тканей в области трансплантации. Препараты

челюсти фиксировали в 10% нейтральном формалине в течении 24 часов. После промывки под проточной водой, костный материал проводили в спиртах возрастающей концентрации. Декальцинацию проводили с помощью трихлоруксусной кислоты, после кусочки промывали 90 % спиртом. Для приготовления гистологических препаратов декальцинированный костный материал заливали в парафин. Для окрашивания срезов декальцинированной костной ткани использовали гематоксилин-эозин и орсеин. Оценку процесса репаративного остеогенеза проводили под микроскопом «ОРТИКА» (Италия).

Результаты морфологических данных репаративной регенерации костной ткани челюсти при искусственно сформированном дефекте в динамике эксперимента после применения композитного костного трансплантационного материала.

Морфологическое изучение репаративной регенерации костной ткани при искусственно созданном дефекте костной ткани челюсти в динамике эксперимента у животных контрольной группы на 7 сутки эксперимента показало, что зона бывшего дефекта заполнена кровяным сгустком, вокруг которого определяется остеогенная ткань в которой сформированы первичные костные структуры (рис.1). У животных опытной группы на этот срок исследования в области дефекта обнаруживается остеотрансплантант в виде рыхлой массы, за счет прободения в нее кровеносных сосудов из окружающей костной ткани (рис.2).

На 14 сутки эксперимента в контрольной группе животных на месте кровяного сгустка появляется нежная рыхлая соединительная ткань в виде сети, между фибробластами и единичными сосудами располагаются коллагеновые волокна.

Процесс костеобразования отсутствует (рис.3). У животных опытной группы на этот срок исследования вокруг кровеносных сосудов выслеживаются первичные костные балки, окруженные остеобластами в виде цепочек (рис.4). Зона трансплантации окружена костной тканью, межбалочное пространство занято остеобластами и сосудистыми полостями, выстланными эндотелием.

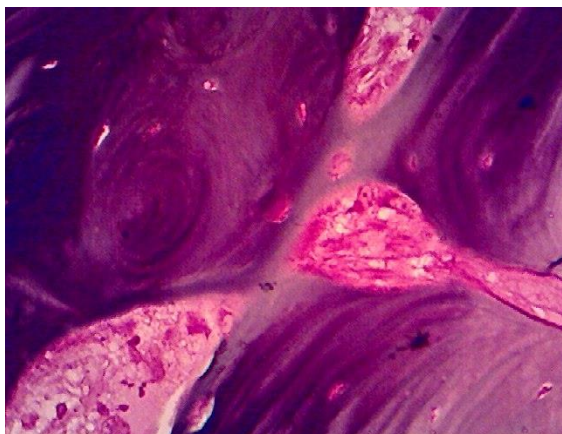


Рис.1. 7 сутки эксперимента (контроль). Зона бывшего дефекта заполнена кровяным сгустком. Вокруг определяется остеогенная ткань. Гематоксилин-эозин. Ув.400

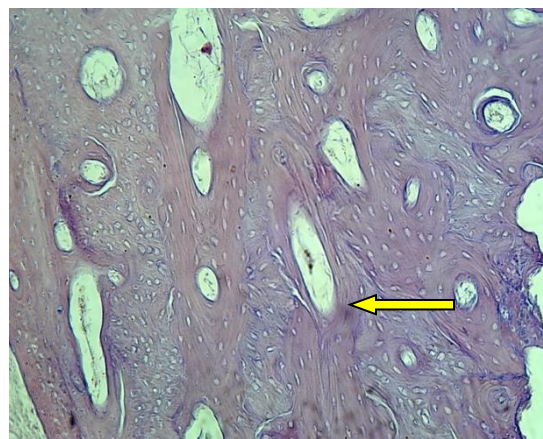


Рис.2. 7 сутки эксперимента (опыт). Кровеносные сосуды, проникающие в костный трансплантат. Гематоксилин-эозин. Ув.200



Рис.3. 14 сутки эксперимента (контроль). Нежная соединительная ткань на месте кровяного сгустка. Гематоксилин-эозин. Ув.200



Рис.4. 14 сутки эксперимента (опыт). Костные балки вокруг кровеносных сосудов. Гематоксилин-эозин. Ув.200

На 21 сутки эксперимента в контрольной группе обнаруживается зона окостенения в виде нежных молодых костных балок. Межбалочные пространства имеют кровеносные сосуды, вокруг которых располагаются остеобласты (рис.5). В опытной группе животных в этот срок эксперимента продолжается интенсивный процесс остеогенеза. Костные балки более массивные, также находятся вокруг кровеносных сосудов. Доля костного материала уменьшается. На 30 сутки эксперимента картина остеогенеза в

опытной группе животных наиболее выражена по сравнению с контрольной группой. Остеопластический материал постепенно заменяется костной тканью. Область дефекта заполнена относительно зрелой костной тканью, местами обнаруживается формирование компактной кости в виде нежных костных пластинок (рис.6). В контрольной группе такая картина не наблюдалась.

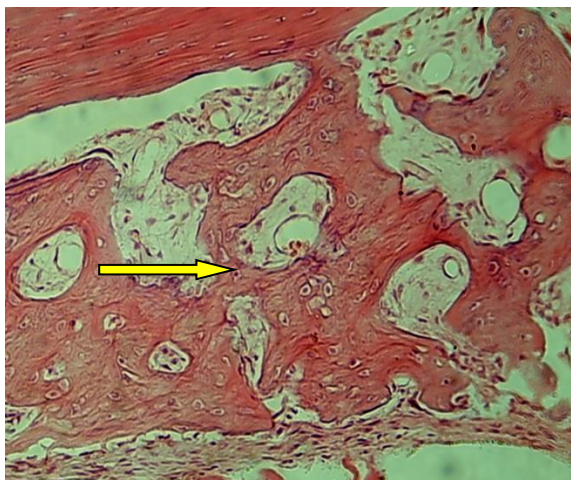


Рис.5. 21 сутки эксперимента (контроль). Нежные костные балки вокруг кровеносных сосудов. Гематоксилин-эозин. Ув.200



Рис.6. 30 сутки эксперимента (опыт). Формирование компактной пластинчатой кости в виде нежных костных пластинок. Гематоксилин-эозин. Ув.400

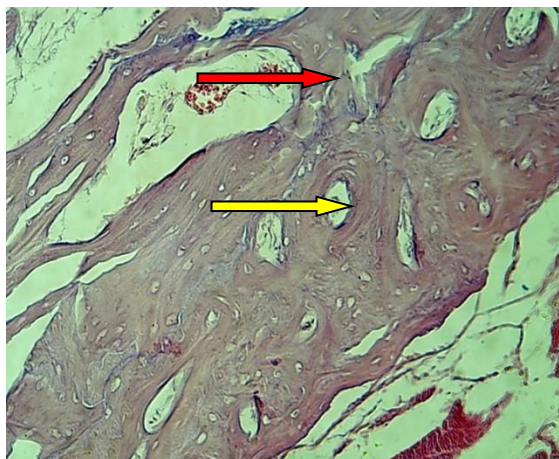


Рис.7. 60 сутки эксперимента (контроль). Чередование формирования костных балок (красная стрелка) и нежных костных пластинок (желтая стрелка). Гематоксилин-эозин. Ув.200



Рис.8. 60 сутки эксперимента (опыт). Пластинчатая костная ткань, окруженная рыхлой волокнистой соединительной тканью с кровеносными капиллярами. Гематоксилин-эозин. Ув.200

Через 2 месяца эксперимента у контрольных животных в области дефекта наблюдалось чередование балочного и пластинчатого строения костной ткани. Местами костная ткань выглядит в виде нежных костных балок, местами в виде сформированных костных балок, а местами в виде нежных костных пластинок. Это видимо показывает о продолжении процесса трансформации грубоволокнистой костной ткани в пластинчатую (рис.7). В опытной группе животных на этот срок эксперимента в области замещения дефекта остеотрансплантатом образовалась единая костная масса в виде пластинчатой костной ткани, что характерно для челюсти. Зона трансплантации слилась с материнской костной тканью, границы бывшего дефекта не устанавливаются (рис.8).

Практические рекомендации: после применения костного трансплантационного материала для замещения искусственно созданного дефекта костной ткани челюсти наблюдается быстрая регенерация костной ткани на основе химического состава. Остеотрансплантант показал хорошие показатели прикрепления остеобластов на поверхности костных балок, путем их активизации, что ускоряет процесс образования структурных компонентов пластинчатой кости. Повышение активности остеобластов определяется повышенной секрецией углеводных, белковых и минеральных компонентов кости, факторов роста сосудов, начинающегося механизма восстановления кровообращения[4]. Течения окостенения реализуется прямым путем на принципе формирования *invitro* остеогенного материала. Такие качества трансплантата допускают сделать полное замещение дефекта в быстрые сроки. Редкие качества исследуемого трансплантационного материала также и как другие остеотрансплантанты, описанные в литературе [5,6], способствуют развитию трансплантации синтетическими биоматериалами полностью заменяющими ксенотрансплантацию и связанные с этим сложности и дополнительных мероприятий, связанных с взятием трансплантата у больных.

Заключение. Подбор костно-заменяющего материала для пластики недостающей части костной ткани связан с характерами тканевого генезиса

челюсти, основой которой является формирование грубоволокнистой костной ткани [6]. Поэтому в костной пластике одной из перспективных направлений является разработка и применение тканеинженерных конструкций на основе пористых материалов, являющихся матрицей для доставки клеток, либо конструкцией для её активного заселения клетками реципиента. Нами были проведены экспериментальные исследования с целью определения эффективности применения композитных материалов в качестве основы костной репарации и определения показаний к их применению. В эксперименте использовали разделение на две группы – опытную и контрольную, в опытной применяли предмет эксперимента – возможность применения композитного костного трансплантационного материала Osteon™ II Collagen. В эксперименте искусственно создавали дефект в челюсти и заполняли предметом эксперимента в опытной группе, в контрольной заполняли жевательной мышцей с покрытием фасцией. Результаты морфологических данных репаративной регенерации костной ткани челюсти при искусственно сформированном дефекте в динамике эксперимента после применения композитного костного трансплантационного материала показали, что на 7 сутки в опытной группе в области дефекта обнаруживается остеотрансплантант в виде рыхлой массы, и кровеносных сосудов из окружающей костной ткани. На 14 сутки в контрольной группе процесс костеобразования пока не прослеживается, в опытной же группе - определяются первичные костные балки, окруженные остеобластами в виде цепочек. На 21 сутки здесь уже зона трансплантации окружена костной тканью, межбалочное пространство занято остеобластами и сосудистыми полостями, выстланными эндотелием, в то время как в контрольной группе в эти же сроки только обнаруживается зона окостенения. В опытной группе животных в этот срок эксперимента продолжается интенсивный процесс остеогенеза. Костные балки более массивные, также находятся вокруг кровеносных сосудов. Через 2 месяца эксперимента у контрольных животных в области дефекта наблюдалось чередование балочного и пластинчатого

строения костной ткани. В опытной группе животных на этот срок эксперимента в области замещения дефекта остеотрансплантатом образовалась единая костная масса в виде пластинчатой костной ткани, что характерно для челюсти. Зона трансплантации слилась с материнской костной тканью, границы бывшего дефекта не устанавливаются. Данный факт свидетельствует о формировании полноценной кости уже через два месяца после трансплантации при применении композитного материала, в то время как в естественном остеогенезе на 2 месяц происходит только лишь начальные этапы развития костных элементов, что чревато развитием вторичного воспаления, резорбции и атрофии области дефекта.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Байтус Н. А. Синтетические остеопластические препараты на основе гидроксиапатита в стоматологии / Н. А. Байтус // Вестник Витебского государственного медицинского университета. - 2014. - Т. 13, № 3. - С. 29-34.
2. Валиева С. Ш. и др. ДИАГНОСТИЧЕСКАЯ ТАКТИКА ИССЛЕДОВАНИЯ ПОЛОСТИ НОСА У ДЕТЕЙ С ВРОЖДЕННОЙ РАСЩЕЛИНОЙ НЕБА //European science. – 2021. – №. 3 (59). – С. 49-52.
3. . Никулина О. М. Применение обогащенной тромбоцитами плазмы, с остеопластическим материалом, в комплексном лечении пародонтита (экспериментально-клиническое исследование): автореф. дис. канд. мед.наук / О.М. Никулина. – Москва, 2010. – 24 с.
4. Создание и оценка биологического действия ген-активированного остеопластического материала, несущего ген VEGF человека / Р.В. Деев [и др.] // Гены и клетки. - 2013. - Т. 8, № 3. - С. 78-85.
5. Насретдинова М. Т. и др. Диагностическое значение нистагма при болезни меньера //междисциплинарный подход по заболеваниям органов головы и шеи. – С. 270.
6. Насретдинова М. Т., Хайитов А. А. Влияние лазеротерапии на местный синтез иммуноглобулина класса А у детей, больных острым и

хроническим гайморитом //Детская оториноларингология. – 2020. – №. 3-4.
С. 34-35.

7. Regeneration of skull bones in adult rabbits after implantation of commercial osteoinductive materials and transplantation of a tissue-engineering construct / A.V. Volkov [et al.] // Bull. Exp. Biol. Med. – 2010. – Vol. 149, N 4. P. 505-510.

8. Evaluation of composite resin materials for maxillomandibular fixation in cats for treatment of jaw fractures and temporomandibular joint luxations / M. Hoffer [et al.] // Vet. Surg. – 2011. – Vol. 40, N 3. – P. 357-368.

СОСТОЯНИЕ НОСОГЛОТКИ У ДЕТЕЙ С ВРОЖДЕННОЙ РАСЩЕЛИНОЙ НЕБА В САМАРКАНДСКОМ РЕГИОНЕ

Насретдинова Махзуна Тахсиновна

д.м.н., доцент

Хайитов Алишер Адхамович

PhD, старший преподаватель

Самаркандский Государственный медицинский университет,
кафедра оториноларингологии №2
г. Самарканд, Узбекистан

При врожденной расщелине верхней губы и неба (ВРГН) нарушения вентиляционной функции слуховых труб является одной из основных причин задержки пневматизации сосцевидных отростков, а наличие не пневматизированных отростков ведёт к потере слуха различной степени тяжести – от II до IV степени (Durr R. и Shapiro R. S., 1989; Sharma R. K., Nanda V., 2009).

Главная анатомо-физиологическая особенность носоглотки при глотании то, что она отделяется от ротоглотки мягким небом, тем самым создаёт условия, при которых меньше подвергается бактериальному воздействию (Нейман Л.В., Богомильский М.Р., 2003). Следовательно, при нарушении целостности мягкого неба или ограничении её подвижности (в случаях ВРГН) создаются условия инфицирования носоглотки и среднего уха (Tweedie D. J., Skilbeck C. J., Wyatt M. E., Cochrane L. A., 2009).

После пластики неба, в раннем послеоперационном периоде, дисфункция слуховых труб ещё продолжается. Это приводит к скоплению жидкости в полости среднего уха и нарушению звукопроводения.

В норме у детей процесс пневматизации среднего уха начинается после рождения: при попадании воздуха в барабанную полость во время первых глотательных движениях через нормально функционирующую слуховую трубу (Кицера А.А., 2001; 2002).

Таким образом, актуальность выбранной темы определяется увеличением распространенности ЭСО у детей с ВРГН и необходимостью усовершенствования диагностических и лечебных методов.

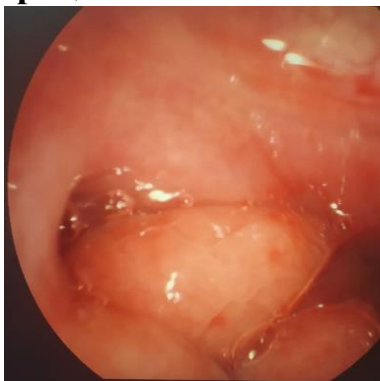
Принимая во внимание, изложенное выше и для устранения причин нарушения слуха при данной аномалии, мы поставили перед собой цель - провести сравнительный анализ влияния патологических изменений небно-глоточной области на функциональное состояние слуховых труб, сочетающихся с ВРГН на основании результатов клинико-лучевых методов исследования.

На базе многопрофильного медицинского центра г.Самарканда нами изучена частота встречаемости патологии ЛОР-органов у детей с ВРГН и у пациентов без этого порока в Самаркандском регионе. Были обследованы 66 пациентов в возрасте от 2 до 18 лет (25 детей с односторонней сквозной расщелиной верхней губы и неба, 19 – с двусторонней сквозной расщелиной верхней губы и неба и 22 – с изолированной расщелиной неба). Из них 34 мальчиков и 32 девочек. Все дети были включены в основную группу. Контрольную группу составили 66 детей (37 мальчика и 29 девочек) соответствующего возраста без патологии челюстно-лицевой области. Всем детям были выполнены мезофарингоскопия и прямая диагностическая эндоскопия полости носа и носоглотки. Для проведения эндоскопии использовалась волоконная оптика, что позволило осмотреть полость носа и носоглотку даже при выраженных деформациях структур полости носа.

Пластические операции по ликвидации расщелины неба могут по-разному влиять на восстановление функции слуховой трубы. Необходимо применять такие методы пластики неба, которые бы исключали грубое рубцевание, не приносили вреда во время операции. Нарушение вентиляционной функции слуховой трубы является основной причиной послеоперационных средних отитов и понижения слуха, поэтому методы интраоперационной профилактики нарушения вентиляции слуховых труб заслуживают особого внимания. Таким образом, независимо от срока

проведения и вида оперативного вмешательства при пластике нёба необходимо проводить искусственную защиту слуховой трубы, препятствующую попаданию жидкости (крови и слизи) через её зияющее устье в барабанную полость и механическому повреждению во время пластики неба. Так же следует исключить фактор инфицирования слуховой трубы и механического obturирования её глоточного отверстия.

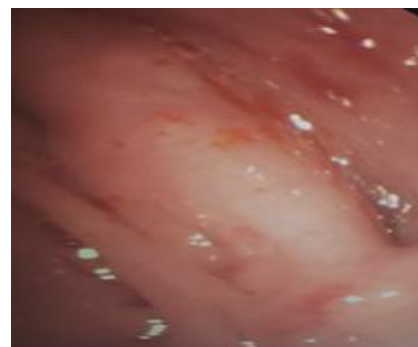
До Операции



Ad

As

После Операции



Ad

As

Сочетанная патология ЛОР-органов и искривление перегородки носа у детей с ВРГН наблюдались в три раза чаще, чем у детей контрольной группы, гипертрофия нижних носовых раковин и хронический тонзиллит - в два раза, патология органа слуха выявлена только у детей с ВРГН. Характер сочетанной патологии меняется в зависимости от возраста ребенка и вида врожденной расщелины верхней губы и неба: у детей 2-6 лет превалировало сочетание гипертрофии глоточной и небных миндалин при всех видах врожденной расщелины верхней губы и неба; в 7-10-лет - увеличивался удельный вес сочетания гипертрофии нижних носовых раковин и гипертрофии глоточной миндалины; старше 12 лет - гипертрофия нижних носовых раковин сочеталась с

искривлением перегородки носа. Гипертрофия нижних носовых раковин, особенно задних концов, встречалась у всех детей, что связано с механизмами компенсации для уменьшения аномальной полости. Эти данные свидетельствуют о том, что заболевания ЛОР-органов у детей с ВРН наблюдаются чаще, чем у детей без этого порока. Из чего следует, что профилактику заболеваний ЛОР-органов у детей с ВРН необходимо проводить сразу после рождения ребенка, чтобы избежать развития патологического процесса в среднем ухе и его хронизацию. В связи, с чем мы считаем, что всем специалистам, работающим с детьми с врожденной расщелиной неба, необходимо помнить о том, что эта категория больных всегда имеет патологию носа и глотки, являясь группой риска по тугоухости, и нуждается в динамическом наблюдении ЛОР-врача. Эндоскопические исследования носа, носоглотки и слуховых труб показали превалирование атрофических процессов в области устья слуховых труб, её широкое зияние, что способствует более легкой и быстрой элиминации инфекции в среднее ухо. Так же с возрастом у не оперированных детей изменения на слизистой оболочке носовой полости усугубляются: вначале слизистая оболочка гиперемирована, поверхностные сосуды расширены, легкоранимые, кровоточащие, позже слизистая оболочка дна носовой полости приобретает волнообразный рельеф, что значительно затрудняло миграцию слизи, способствовало ее застою, инфицированию и элиминации в сторону слуховой трубы.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Амануллаев Р. А. Сравнительная оценка методов первичной хейлопластики у детей с односторонней врожденной расщелиной верхней губы и неба: Автореф. дис. ... канд. мед. наук. – Ташкент, 2002. – 18 с.

2. Амануллаев Р. А., Махкамов М.Э. Способы первичной хейлопластики при врожденных односторонних расщелинах верхней губы и неба // Стоматология детского возраста и профилактика. – М., 2002. - №3-4. – С.49-53.

3. Готь И. М., Кицера А. А., Винарчук-Патерега В. В., Кицера А. А. Исследование состояния среднего уха и слуха у детей с врожденной

расщелиной неба // Acta Medica Leopoliensia. - 2001. - V.7, № 2. - С. 14-16.

4. Заболотный Д. И., Готь И. М., Кицера А. А., Винарчук-Патерега В. В., Ильницкий Я. М. Диагностика и лечение хронических воспалительных заболеваний среднего уха и нарушений слуха у детей с врожденными расщелино неба // Журн. ушных, носовых, горловых болезней. - 2005. - № 1. С.2-6.

5. Кицера Н. И., Гнатейко О. С., Акопян Г. Р., Федоришин З. М., Осадчук З.В., Грузинцева Н.А., Геник-Березовская С. А., Кицера А. А., Ефименко А. К. Частота рождения детей с расщелин губы и / или неба во Львовской области за 1985-2001 гг // Журн. ушных, носовых, горловых болезней. - 2004. - № 1. - С.27-30.

6. Насретдинова М. Т. и др. Диагностическое значение нистагма при болезни меньера //междисциплинарный подход по заболеваниям органов головы и шеи. – С. 270.

7. Насретдинова М. Т. и др. ОПТИМИЗАЦИЯ КОНСЕРВАТИВНОГО ЛЕЧЕНИЯ БОЛЬНЫХ С ТИННИТУСОМ //The 3rd International scientific and practical conference “European scientific discussions”(February 1-3, 2021) Potere della ragione Editore, Rome, Italy. – 2021. – Т. 800. – С. 114.

8. Karabaev H. E., Nasretdinova M. T., Khayitov A. A. Immunomodulatory therapy in the complex treatment of chronic cystic sinusitis //Central asian journal of medical and natural sciences. – 2020. – Т. 1. – №. 1. – С. 46-50.

9. Nasretdinova M. T. et al. Tactics of Administration of Patients with Chronic Atrophic Rhinitis //Annals of the Romanian Society for Cell Biology. – 2021. С. 147-151.

10. Khayitov A. A., Khushvakova N. Zh., Nasretdinova MT Diagnostics of key cytokine parameters in patients with acute bacterial rhinosinusitis //Innovative technologies in children's medicine of the North Caucasus Federal District. – 2017. С. 93-95.

УДК: 616.21:616.315-007.254-053.3/7

СОСТОЯНИЕ ЛОР ОРГАНОВ У ДЕТЕЙ С ВРОЖДЁННОЙ ПАТОЛОГИЕЙ ГУБЫ И НЁБА

Насретдинова Махзуна Тахсиновна

д.м.н., доцент

Шадиев Анвар Эркинович

PhD, ассистент

Самаркандский Государственный медицинский университет,
кафедра оториноларингологии №2
г. Самарканд, Узбекистан

Аннотация: В данной работе было проведено подробное исследования ЛОР органов у детей с врожденной расщелиной верхней губы и неба на этапах хирургического лечения врожденных пороков для определения влияния, данного аномалия на развития патологии в этих органах. Это, в свою очередь, увеличивает успешность раннего выявления и реабилитации патологических процессов в ЛОР органах у данного контингента детей.

Ключевые слова: ЛОР органы, исследования ЛОР органов, врожденная расщелина верхней губы и неба, дети.

Актуальность: Дети, родившиеся с расщелинами верхней губы и неба, с первых дней жизни находятся в неблагоприятных условиях, так как у них нарушаются функции дыхания, сосания, глотания, а далее, по мере развития ребенка, нарушаются функции речи, слуха, жевания, обоняния и др. С возрастом возможны также изменения со стороны психического состояния ребенка - замкнутость, развитие комплекса неполноценности и задержка психического развития [1, 3, 4, 6].

Следует, отметить, что дети с расщелинами губы и неба быстро адаптируются к патологическому состоянию и со временем не испытывают больших неудобств при приеме пищи. Тем не менее, нарушение функций дыхания и глотания с первых дней жизни детей с расщелинами губы и неба

ведет к тому, что сопутствует патологии у этих детей гораздо выше, чем у здоровых детей, что особенно ярко проявляется впервые 6 месяцев жизни ребенка [2, 5].

Вследствие наличия сообщения между полостью рта и полостью носа, а также из-за отсутствия герметичности в полости рта у детей с расщелинами губы и неба нарушается функция глотания:

во-первых, во время акта глотания пища забрасывается в полость носа, что создаёт условия для развития хронических воспалительных процессов в носоглотке (хронический ринит, гипертрофия носовых раковин, синуситы, хронический тонзиллит, евстахиит, аденоиды и др.);

во-вторых, при глотании возможна аспирация пищи в дыхательные пути, что также может привести к развитию в них воспалительных заболеваний, вплоть до аспирационной пневмонии с высоким риском летальности (Hirschberg J., 2001).

В связи с этим *целью* нашей работы явилось *изучение состояния ЛОР органов у детей с ВРГН и его изменениям при различных степенях, формах и этапах восстановительных операций.*

Материалы и методы исследования. За 2018-2019 гг. на базе отделения детской хирургической стоматологии Ташкентский государственный стоматологический институт обследованы в динамике лечения 97 детей с различными формами расщелины губы и неба. Из них у 65 детей наблюдалось сквозная расщелина верхней губы и неба и у 32 – изолированная расщелина неба.

Параллельно изучалось наличие ЛОР патологии в группе практически здоровых детей (контрольная группа, n=30; без признаков патологии небно-глоточной области и дефектов лицевой области, заметных проблем речи, наличия храпа во сне и шумного дыхания, имеющих в анамнезе операции: адено-, тонзилэктомия), младшей, средней и дошкольной групп детского сада №45 и средней школы №78 Юнусабадского района.

Для установления формы и характера патологии были проведены

следующие методы обследования:

- ЛОР обследования (отоскопия, риноскопия, фарингоскопия, ларингоскопия);
- эндоскопическое исследование ЛОР-органов: жесткая эндоскопическая риноскопия, отоскопия;
- МРТ небно-глоточной области.

Клинические методы обследования ЛОР-органов выполнялись традиционными способами, принятыми в общей оториноларингологической практике.

Результаты и обсуждения. Анализ формы аномалий выявил преобладание односторонней ВРГН и изолированной ВРН, 40 (41,2%) и 32 (33%) соответственно. В результате исследования выявилось связь между частотой встречаемости вида врожденной расщелины верхней губы и неба и полом (табл. 1).

Среди полных врожденных расщелин верхней губы и неба преобладала односторонняя локализация 40 (41,2%) ребенка (27 мальчика и 13 девочек); двусторонний дефект наблюдался у 25 (25,8%) детей (17 мальчиков и 8 девочек); врожденная расщелина неба наблюдались у 32 (33%) пациентов (22 мальчика и 10 девочек). При всех видах врожденных расщелин верхней губы и неба подавляющее большинство составляют лица мужского пола ($P < 0,001$) (табл. 1).

Обследуемая группа – 97 детей с ВРГН в возрасте от 0,6 мес. до 16 лет поступали в периоды челюстно-лицевой реабилитации. При поступлении больных было изучено наличие патологии ЛОР органов соответственно форме аномалии. При этом также было изучено наличие патологии уха, носа, глотки и гортани в контрольной группе.

В контрольной группе частота встречаемости патологии ЛОР-органов была следующей: гипертрофия носоглоточной миндалины – 38 (38,0%), хронический тонзиллит – 26 (26,0%), искривление перегородки носа – 17 (17,0%), гипертрофия нижних носовых раковин – 32 (32,0%), сочетанная

патология – 27 (27,0%).

Таблица 1

Распределение больных по виду врожденной расщелины верхней губы и неба в соответствии с полом

Вид патологии	М		Д		Всего	
	абс	%	абс	%	абс	%
Двусторонняя полная ВРГН	17**	68,0	8	32	25	25,8
Односторонняя полная ВРГН	27***	67,5	13	32,5	40	41,2
ВРН (полная, частичная, субмукозная)	22***	68,75	10	31,25	32	33,0
Всего	66***	68,0	31	32,0	97	100,0

Примечание: значимость различия относительно данных группы девочек вычислен с помощью χ^2 (хи-квадрат) (** - $P < 0,01$, *** - $P < 0,001$)

В обследуемой группе встречаемость патологией ЛОР-органов была следующей: гипертрофия глоточной миндалины – 71 (73,2%) случая, хронический тонзиллит – 69 (71,1%), искривление перегородки носа – 78 (80,4%), гипертрофия носовых раковин – 73 (75,3%), сочетанная патология - у 95 (97,9%) детей. При сочетанной патологии искривление носовой перегородки наблюдалась в три раза чаще, чем у детей контрольной группы, гипертрофия нижних носовых раковин и хронический тонзиллит в два раза. Сводные данные выше изложенного представлены на рисунке 1.



Рис. 1. Изменения в ЛОР-органах у детей с врожденной расщелиной верхней губы и неба и у детей контрольной группы (%)

Нами изучено влияние вида врожденной расщелины верхней губы и неба

на частоту встречаемости патологии ЛОР-органов. При полной ВРГН заболевания ЛОР-органов распределилась следующим образом: двусторонняя - гипертрофия носоглоточной миндалины у 12 (48%), гипертрофия небных миндалин у 6 (24%), хронический тонзиллит - у 10 (40%), искривление перегородки носа - у 6 (24%), гипертрофия нижних носовых раковин - у 13 (52%), сочетанная патология - у 25 (100,0%); односторонняя - гипертрофия носоглоточной миндалины у 16 (40%), гипертрофия небных миндалин, в основном на стороне расщелины у 15 (37,5%), хронический тонзиллит - у 15 (37,5%), искривление перегородки носа - у 29 (72,5%), гипертрофия нижних носовых раковин - у 57%, сочетанная патология - у 40 (100,0%). При изолированной расщелине неба патология ЛОР-органов наблюдалось: гипертрофия глоточной миндалины у 17 (53%) детей, гипертрофия небных миндалин у 17 (53%), хронический тонзиллит - у 10 (31,3%), искривление перегородки носа - у 8 (25%), гипертрофия нижних носовых раковин, в основном задних концов - у 16 (50%), сочетанная патология в 30 (93,8%) случаев (рис. 2).

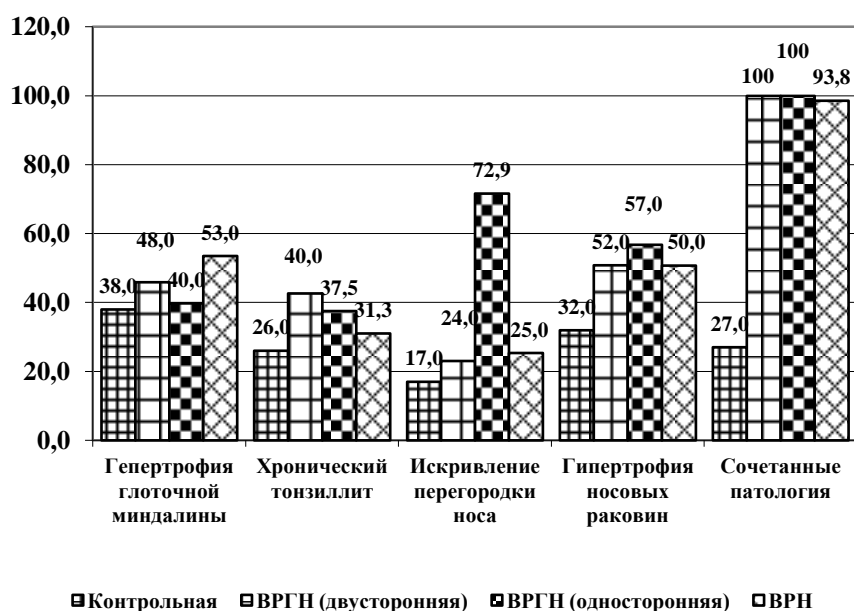


Рис. 2. Заболевания ЛОР-органов у детей с различными видами врожденной расщелины верхней губы и неба (%)

Хронический тонзиллит встречался чаще на 8% у детей с ВРГН, чем с ВРН. Искривление перегородки носа, особенно при односторонних полных

расщелинах неба встречается чаще (на 47,5%). Характер сочетанной патологии менялся в зависимости от возраста пациентов: у детей от 1-3 лет превалировало сочетание гипертрофии глоточной и небных миндалин (53,3%); у пациентов 3-6 лет увеличивался удельный вес сочетания гипертрофии нижних носовых раковин и гипертрофии глоточной миндалины (61%); у детей старше 7 лет гипертрофия нижних носовых раковин сочеталась с искривлением носовой перегородки (40,6%), а также увеличивается встречаемость бокового гипертрофического фарингита в сочетании с искривлением носовой перегородки (23,8%).

У детей с ВРГН искривление перегородки носа наблюдался в случаях односторонней полной ВРГН без затруднения носового дыхания. Это связано с тем, что у них имеется уплощение крыла носа со стороны расщелины, а также искривление носовой перегородки настолько выражены, что полностью обтурируют один из носовых ходов, при двухсторонней же ВРГН и изолированной расщелине неба носовая перегородка чаще была по средней линии. Но почти у всех больных наблюдалось гипертрофия задних концов носовых раковин, что обусловлено компенсаторными механизмами недостаточности небно-глоточного кольца.

Эндоскопическое исследование носовой полости проведено у 64 пациентов (3-16 лет) с врожденной расщелиной верхней губы и неба, до- и после операции.

Анатомо-топографические и функциональные изменения наружного носа и носовой полости отмечены у всех лиц с врожденной расщелиной верхней губы и неба: деформация наружного носа, нарушение рельефа носовой полости, дыхательной функции носа и обоняния, ослабление защитных функций. Величина и форма ноздрей неправильны и асимметричны. Отмечены изменение топографии у перехода преддверия носа в собственно носовую полость за счет деформации переднего края треугольного хряща, дистопия мест прикрепления медиальной ножки крыльных хрящей и образования кожной складки на внутренней поверхности крыла носа.

Изменение рельефа носовой полости зависело от наличия деформации на верхней челюсти и положения небных пластинок. Наклон крутизны небной пластинки верхней челюсти у не оперированных детей с расщелиной неба с возрастом увеличивался, особенно с дошкольного возраста.

У больных форма дна носа не отличалась от формы здоровых детей. У больных дошкольного возраста на стороне патологии после операции слизистая оболочка дна носовой полости приобретала волнообразный рельеф, что значительно затрудняло миграцию слизи. Более выраженная деформация наблюдалась у больных старшей возрастной группы.

57 детям с ВРГН и ВРН проведена визуализация НГК методом МРТ. У больных с полной ВРГН из-за наличия дефекта длина твердого неба не была определена, у остальных сохранившаяся часть твердого неба составляла от 16 до 38 мм, выявив высокую отрицательную статистически достоверную зависимость от тяжести патологии ($P < 0,01$).

Дефект твердого неба, измеренный на аксиальных срезах, колебался в пределах от 2 до 22 мм. Дефект мягкого неба, выявленный на коронарных срезах во всех случаях, колебался в размерах от 5 до 26 мм, зависимость от тяжести патологии была менее выражена.

Толщина задней стенки глотки (ЗСГ) у пациентов, особенно в младшей возрастной группе была больше нормы на 29,4%. Площадь носоглотки у больных с ВРН до операции значительно превышала контрольные значения в средних величинах по трем возрастным группам, соответственно, на 32,5, 50,1 и 88,6%.

В возрастной группе 3-6 лет ширина m.LVP была снижена на 10,8%, в группе больных старше 7 лет на 21,2- 47,4%, свидетельствуя о большей степени атрофии мышцы в старшей возрастной группе.

Дети дошкольного возраста с изолированной ВРН имеют в средней части мягкое неба дефект - прерывания хода m.LVP в среднем 10 мм, резкая асимметрия ее длины с разницей 3-7 мм. мягкое небо однородной структуры, площадь носоглотки большая. Соотношение челюстно-лицевой и НГО больше

нормы. НГК овальной формы симметричный.

У детей школьного возраста с ВРН имелся дефект твердого неба и m.LVP размером более 10 мм, площадь НГ значительно увеличена, мягкое небо однородной структуры. Соотношение челюстно-лицевой и НГО значительно выше нормы – 95%. Отмечались изменения в околоносовых пазухах - гиперплазия слизистой медиальной стенки гайморовой пазухи и кисты, связанные с нарушением их аэрации. После консервативного лечения по восстановлению аэрации носа дренажной функции её слизистой, а также снятия воспалительных явлений на снимках наблюдалась нормализация. При односторонней расщелине неба m.LVP асимметрия (рис. 1,7) ее длины была более выражена (более 10мм) и имелся деформация носовой перегородки. НГК овальной формы.

На основе проведенного МРТ обследования у всех больных с ВРН в поздние сроки после уранопластики проведен антропометрический анализ структур НГО.

У больных с ВРН в отдаленные сроки после уранопластики для показателя длины твердого неба не выявлено статистически достоверных различий по сравнению с контролем ($P>0,05$). В 50% случаев визуализировался дефект твердого неба, составляя значительный процент осложнений.

Средние значения длины мягкого неба статистически достоверно различались по сравнению с контролем во всех 3^x возрастных группах ($P<0,05$). Длина мягкого неба была короче в младшей возрастной группе на 21,9%, дошкольной на 22,6% и школьной на 20,6%. Дефект мышц мягкого неба отмечен 29,2% случаев и атрофия мышц мягкого неба - 41,6%. В значительном проценте – 66,6% отмечена неоднородность мышечных структур мягкого неба, что возможно, связано с наличием немускульной (соединительной) ткани, как результат образования рубцов после препаровки и сшивания мышц.

Для параметра площадь носоглотки у больных с ВРН также не выявлено достоверных различий зависимости по сравнению со здоровыми ($P>0,05$). Отклонение составляли от 3,8 до 12,1%. Индивидуальные значения этого

показателя имели большой диапазон колебаний в младшей возрастной группе - от 30 до 212 мм², а в средней и старшей возрастных группах вариации были не такими резкими.

Полученные данные свидетельствуют о наличии несоответствия длины мягкого неба глубины глотки у больных с ВРН в поздние сроки после уранопластики, что является одним из факторов, предрасполагающих к неполному смыканию небно-глоточного кольца и наличию небно-глоточной недостаточности (рис. 3.8).

Появление более острого угла хода m.LVP по сравнению с контролем является одним из неблагоприятных факторов для развития усилий данной мышцы при подъеме мягкого неба. У больных с ВРН после уранопластики в отдаленные сроки возрастная динамика этого показателя – увеличение с возрастом сохраняется, однако во всех возрастных группах длина m.LVP статистически достоверно ($P < 0,05$) ниже по сравнению с контролем, в возрасте до 3 лет на 12,2%, в дошкольном возрасте на 9,2% и школьном возрасте – на 7,4%.

При МРТ обследовании у 9 больных с ВРН после уранопластики в отдаленные сроки у 5 выявлено прерывание хода m.LVP по средней линии - дефект m.LVP. У больных с ВРН в поздние сроки после уранопластики имеет место асимметрия m.LVP по всем ее параметрам, более выраженной по сравнению со здоровыми детьми. Наличие асимметрии длины, ширины и, особенно, угла хода m.LVP вызывает дисфункцию мышц – боковых и задней стенки глотки – при подъеме мягкого неба. Следовательно, это фактор способствует нарушению полноценного смыкания небно-глоточного кольца, составными частями которого, наряду с мягким небом, являются боковые и задняя стенка глотки.

У всех обследуемых имел место дефект смыкания при ротовом дыхании от 5 до 12 мм, составляя в среднем $8,35 \pm 0,43$ мм, свидетельствуя о наличии в 100% случаев у данного контингента больных с ВРН небно-глоточной недостаточности.

20 детям с средним отитом проведена **компьютерная томография** височных костей в двух проекциях аксиальной и коронарной, с целью определения пневматизации среднего уха (барабанной полости, слуховой трубы и клеток сосцевидного отростка). 11 больным КТ височных костей проведена после курса консервативного лечения и у 4 детей после санации верхних дыхательных путей (ВДП).

Таким образом, при изучении частоты встречаемости патологии ЛОР-органов у детей с врожденной расщелиной неба и у пациентов без этого порока сочетанная патология ЛОР-органов и искривление перегородки носа у детей с ВРН наблюдались в три раза чаще, чем у детей контрольной группы, гипертрофия нижних носовых раковин и хронический тонзиллит - в два раза, патология органа слуха выявлена только у детей с ВРН. Кроме того, характер сочетанной патологии меняется в зависимости от возраста ребенка и вида ВРН.

Эндоскопические исследования носа, носоглотки и слуховых труб показали превалирование атрофических процессов в области устья слуховых труб, её широкое зияние, что способствует более легкой и быстрой элиминации инфекции в среднее ухо. Так же с возрастом у не оперированных детей изменения на слизистой оболочке носовой полости усугубляются.

Результаты МТР исследования выявило у данного контингента детей в 100% случаев небно-глоточную недостаточность, после реконструктивно-восстановительных операций на небе дефект смыкания при ротовом дыхания полностью не восстанавливался, составляя в среднем $8,35 \pm 0,43$ мм, а так же определялась неоднородность мышечных волокон.

Выводы. Специалистам, работающим с детьми с врожденной расщелиной неба, необходимо помнить о том, что эта категория больных всегда имеет патологию носа и глотки и нуждается в динамическом наблюдении ЛОР-врача. Следует подчеркнуть, что у данной категории детей в период после пластики неба ограничены показания к аденотомии, так как удаление мягкотканого образования носоглотки может привести к нарушению функции

сформированного ранее небно-глоточного кольца. В таких случаях рекомендуется решать вопрос о возможности проведения аденотомии у детей с врожденными расщелинами верхней губы и неба совместно челюстно-лицевому хирургу, сурдологу, ортодонту и логопеду.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Агранович В. И. Аденотомия в профилактике экссудативных средних отитов у детей // XVII съезд оториноларингологов РФ. - Нижний Новгород, 2006. - 415.

2. Амануллаев Р. А. Совершенствование медицинской реабилитации детей с врожденной расщелиной верхней губы и неба в Республике Узбекистан: Автореф. дис. ... д-ра мед. наук. – Ташкент, 2005. – 38 с.

3. Махкамова Н.Э., Миразизов К.Д. Состояние гортани у детей с врожденной расщелиной верхней губы и неба. Вестн оторинолар. 2007; №5: С.23-25.

4. Насретдинова М. Т. и др. оптимизация консервативного лечения больных с тиннитусом //The 3rd International scientific and practical conference “European scientific discussions”(February 1-3, 2021) Potere della ragione Editore, Rome, Italy. – 2021. – Т. 800. – С. 114.

5. Убайдуллаев М. Б. Лечение больных с врожденными и приобретенными анатомо-функциональными нарушениями носо-максиллярного комплекса: Дис. ... д-ра мед. наук. – Ташкент, 2001. – 220с.

6. Шаматов И. Я. и др. Эндоскопическая диагностика и лечение деформации носовой перегородки и гипертрофии нижних носовых раковин //International Scientific and Practical Conference World science. – ROST, 2017. Т. 5. – №. 5. – С. 61-63.

7. Nasretdinova M. T. et al. Tactics of Administration of Patients with Chronic Atrophic Rhinitis //Annals of the Romanian Society for Cell Biology. – 2021. С. 147-151.

8. Hirschberg J. 2001 (Orv Hetil // Functional consequences of cleft palate and

its management. – 2001. – Vol. 142, №24. – P. 1259-1263

9. Vallino L. D., Zuker R., Napoli J. A. A study of speech, language, hearing, and dentition in children with cleft lip only // Cleft Palate Craniofac J. – 2008. Vol. 45, №5. – P. 485-494.

10. Khayitov A. A. et al. Immunological parameters in patients with chronic cystic sinusitis //Annals of the Romanian Society for Cell Biology. – 2021. C. 152-157.

УДК 616.1

**ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ КАЛЬГРАНУЛІНУ С (S100A12) ЯК
РАНЬОГО ДІАГНОСТИЧНОГО МАРКЕРА ІНФАРКТУ МІОКАРДА**

Пономаренко Оксана Володимирівна,
студентка
Кучеренко Богдан Юрійович,
асистент кафедри
Бітчук Микола Денисович
доцент кафедри
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Анотація. Вчасна діагностика інфаркту міокарда є важливою ланкою успішного лікування та попередження розвитку ускладнень. Наразі широко використовуються такі сироваткові біомаркери, як тропонін М, тропонін І, МВ-КФК.

Їх титр нарастає залежно від часу пошкодження міокарда, а тому вони не завжди можуть визначатися при ранній госпіталізації хворого. Кальгранулін С, концентруючись в атеросклеротичних бляшках, при їх ураженні надходить у системний кровотік. Визначення кальгранулін С може стати важливим маркером як діагностики інфаркту міокарда, так і його прогнозування.

Ключові слова. Інфаркт міокарда, S100A12, кальгранулін С, рання діагностика, перспективи діагностики.

Інфаркт міокарда є однією з основних причин смерті у світі. Рання діагностика займає вирішальне значення в плануванні втручань щодо обмеження зони інфаркту та подовженні життя пацієнта.

Білки S100 присутні в багатьох структурах організму, регулюючи процеси фосфорилування, гомеостазу, компоненти цитоскелету, активність ферментів, ріст та диференціацію клітин, а також запальну відповідь. S100A12 переважно локалізується в активованих макрофагах в атеросклеротичних

бляшках [1].

В результаті розриву бляшки відбувається вивільнення специфічного білка, що може слугувати раннім діагностичним маркером інфаркту міокарда.

Наукова група з Китаю (Xiaolin Zhang et al., 2021) провела дослідження щодо визначення білка S100A12 у 1023 пацієнтів, які звернулися до відділення невідкладної допомоги з гострим болем у грудях у період з червня 2012 року по листопад 2015 року.

Всім хворим проводили забір крові для через 2, 4, 6, 12 і 24 години та через 3, 7 і 30 днів після появи болю в грудях. У 438 пацієнтів було діагностовано інфаркт міокарда. Було визначено, що середня концентрація S100A12 у плазмі крові на момент надходження до відділення була значно вищою у пацієнтів з інфарктом міокарда ($520,1 \pm 301,0$ нг/мл) порівняно з іншими остаточними діагнозами.

Згідно з отриманими даними дослідницької групи, при визначенні концентрації білка S100A12 більше 202,2 нг/мл реєструється інфаркт міокарда [2]. Також зазначається, що значне підвищення показника реєструється вже через 30 хвилин після прибуття у лікарню, а після 12 годин поступово знижується.

Група дослідників (Jesse Goyette et al., 2009), вивчаючи роль S100A12 в утворенні та розриві коронарних атеросклеротичних бляшок, зафіксувала, що рівні S100A12 у сироватці пацієнтів з ІХС ($775,0 \pm 87,6$ нг/мл) були значно вищими, ніж рівні в сироватці здорових пацієнтів ($282,1 \pm 22,9$ нг/мл) [3, с. 593].

Інша наукова група (Yun-Yun He et al., 2015), досліджуючи корисність S100A12 як прогностичного біомаркера несприятливих подій у пацієнтів з серцевою недостатністю, зафіксувала збільшення частоти фатальних серцевих подій з підвищенням рівня S100A12 у плазмі крові [4, с. 329].

Таким чином, білок S100A12 є перспективним новим біомаркером. Раннє дослідження його концентрації може використовуватися для визначення інфаркту міокарда, а також для прогнозування фатальних серцевих подій.

ЖИТЕПАТЫПА:

1. Wu Y., Pan N., An Y., Xu M., Tan L., Zhang L. Diagnostic and Prognostic Biomarkers for Myocardial Infarction. *Frontiers in Cardiovascular Medicine*. February 2021. №3. DOI:10.3389/fcvm.2020.617277.
2. Zhang X., Cheng M., Gao N., Li Y., Yan C., Tian X., Liu D., Qiu M., Wang X., Luan B., Deng J., Wang S., Tian H., Wang G., Ma X., Stone G. W., Han Y. Utility of S100A12 as an Early Biomarker in Patients With ST-Segment Elevation Myocardial Infarction. *Frontiers in Cardiovascular Medicine*. December 2021. №17. DOI:10.3389/fcvm.2021.747511.
3. Goyette J., Yan W. X., Yamen E., Chung Y. M., Lim S. Y., Hsu K., et al.. Pleiotropic roles of S100A12 in coronary atherosclerotic plaque formation and rupture. *The Journal of immunology*. 2009. Vol. 183. № 1. P. 593-601. DOI:10.4049/jimmunol.0900373.
4. Yun-Yun He, Wei Yan, Chun-Lei Liu, Xin Li, Rui-Jun Li, Yang Mu, et al.. Usefulness of S100A12 as a prognostic biomarker for adverse events in patients with heart failure. *Clinical Biochemistry*. 2015. Vol. 48. № 4-5. P. 329-333. DOI:10.1016/j.clinbiochem.2014.11.016.

**НАСЛІДКИ ГІПОКСИЧНО-ІШЕМІЧНОЇ
ЕНЦЕФАЛОПАТІЇ - СПОСТЕРЕЖЕННЯ В КАТАМНЕЗІ.
(ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ І ВЛАСНІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ)**

Ходаківська Світлана Петрівна,

к.м.н., доцент

Гранатюк Юлія Володимирівна

Студентка

Національний медичний університет

імені О. О. Богомольця

м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Надзвичайно актуальною є тема перинатальних ушкоджень центральної нервової системи (ЦНС) в формуванні дитячої патології.

Сьогодні існують суперечливі погляди щодо клінічних наслідків перинатальних ушкоджень ЦНС у дітей. Розповсюджена думка про те, що ЦНС у людини після пошкодження не здатна до регенерації. Але дані останніх наукових досліджень і досвід практичної роботи свідчать, що у дітей з церебральними ушкодженнями відбувається часткове або повне відновлення неврологічних функцій.

У відповідь на травму, в ЦНС новонародженої дитини активуються компенсаторні механізми, які за результатами останніх наукових досліджень, називають явищем синаптичної пластичності, що забезпечує компенсаторно-адаптивну здатність ЦНС до відновлення втрачених нервових зв'язків і збереження функціональної єдності нервової системи [1].

Мета роботи. / Aim. Провести аналіз літературних даних стосовно наслідків перинатальної гіпоксії новонароджених дітей.

Результати та обговорення./Results and discussion. Відомо, що клінічні синдроми, асоційовані з перинатальною гіпоксією, залежать від періода гіпоксично-ішемічної енцефалопатії (ГІЕ): гострий період проявляється підвищеною нейро-refлекторною збудливістю, синдромом загального

пригнічення ЦНС, судомним та гіпертензивно-гідроцефальним синдромами;

Відновлювальний період ГІЕ включає синдроми: затримки мовного, психічного, моторного розвитку, гідроцефальний синдром, синдром вегетовісцербальної дисфункції, епілептичний синдром рухових порушень [2].

За даними літератури [4,5] важка ГІЕ у 80% доношених новонароджених призводить до смерті або тяжких неврологічних порушень. Хоча за деякими літературними даними [6], новонароджені діти, реанімовані після важкої асфіксії і затяжного періоду кисневої недостатності, в 75% випадків можуть зберігати свої церебральні функції.

До основних прогностичних факторів відносять три основні групи симптомів: оцінку по шкалі Апгар в перші 20 хвилин життя; неврологічні порушення в період новонародженості; дані сучасних методів візуалізації головного мозку в гострий період захворювання [7,8]. Так, у дітей, які мали оцінку за шкалою Апгар 3 бали протягом 10-20 хвилин і вижили – з високою вірогідністю розвивається дитячий церебральний параліч (ДЦП)

Із клінічних проявів до неблагоприємних в плані прогнозу відносять появу судом в перші 8 годин життя, стійку м'язеву гіпотонію з переходом в виражену гіпертонію м'язів-розгиначів, асиметричність рухів в неонатальний період [2,9].

Важливі і результати методів візуалізації головного мозку, хоча діагностика перинатальних ушкоджень ЦНС у новонароджених утруднена. Це пов'язано з швидкою динамікою лікворологічних показників і неврологічних симптомів в перші години і дні життя [10].

Одним із найдоступніших методів візуалізації головного мозку є нейросонографія, за допомогою якої можна оцінити ехогенність мозкової речовини, форму і розміри лікворних шляхів, запідозрити перивентрикулярну лейкомаляцію та наявність пери- або інтравентрикулярного крововиливу [2].

В даний час нейросонографія використовується як скринінговий метод, за допомогою якого виділяють групу дітей, яким потрібно подальше комп'ютарно-томографічне, магнітно-резонансне обстеження [10].

Але за даними літератури і за даними наших спостережень нейросонографія і клінічні наслідки не завжди закономірні і при наявності змін на нейросонограмах (ознаки лейкомаляції, крововиливу) можливі нормальні неврологічні наслідки [5].

Не помічено також ніякого взаємозв'язку між інтенсивністю церебрального кровотоку в період новонародженості і неврологічними наслідками в 6 і 12 місяців життя [4,5].

Комп'ютерна томографія та магнітно-резонансна томографія – незамінні методи в діагностиці перинатальних ушкоджень ЦНС, як в гострий період, так і для прогнозу захворювання.

Важливим прогностичним критерієм є також дані електроенцефалографії (ЕЕГ). Такі показники, як низький вольтаж, пригнічення електроцеребральної активності. Пароксизмальна ЕЕГ, бувають пов'язані з неблагоприємними неврологічними наслідками [11].

Нами було проаналізовано 40 історій розвитку дітей з ГІЕ ЦНС віком від 3 до 15 років.

Історії були відібрані випадковим методом, обстеження проводились на базі поліклінічного відділення ДКЛ №3 м. Києва. Серед обстежених 19 дітей (48%) були віком від 3 до 7 років і 21 дитина (52%) від 8 до 15 років. Діагноз був виставлений на основі анамнезу, об'єктивного обстеження невролога, нейросонографії. Вивчались особливості клінічних проявів одразу після народження (по шкалі Апгар) і протягом періоду спостереження неврологом. Основними симптомами при УЗД-обстеженні були розширені лікворні шляхи, кісти і незрілість структур головного мозку.

Всі діти в ранній неонатальний період отримували адекватну терапію з нейропротекторами.

Діагноз ГІЕ ЦНС в 95,6% (38 дітей) був виставлений неврологом в перші 3 місяці життя, іншим – до 1 року. Патологічні прояви зі сторони ЦНС у дітей старше 1 року спостерігались в 86% випадків.

При досягненні 3 років більшість дітей 32 дитини (81%), були зняті з

диспансерного обліку у невролога. 7 дітей (19%) залишились під наглядом невролога з діагнозом – ДЦП (дитячий церебральний параліч); 2 хворих мали важкий перебіг з затримкою розумового розвитку; 5 хворих дітей мали легкий перебіг ДЦП (легкі парези).

Вивчення перебігу вагітності виявило в 16% випадків наявність патологічних факторів – хронічну фетоплацентарну недостатність, маловоддя, анемію, гіпертонію, хронічну соматичну патологію вагітної, зокрема переважала патологія нирок і серця. Хронічна гіпоксія виявлена у 85% вагітних. Вік вагітних старше 30 років відмічено в 69%.

Майже всі новонароджені були недоношеними – (87%), з гестаційним віком 28-32 тижні; народжені кесаревим розтином в 75% випадків.

Тяжкий ступінь гіпоксії на 1 і 10 хвилинах життя зафіксований у більшості новонароджених (60%), середній ступінь важкості гіпоксії спостерігався в 36% новонароджених, легка гіпоксія спостерігалась в 4% випадків. В 80% випадків проводилась штучна вентиляція легень (ШВЛ) більше однієї доби.

В неонатальному періоді у цих новонароджених виявляють важкі неврологічні розлади; виражені рухові порушення; знижений м'язевий тонус з переходом в гіпертонус м'язів розгиначів.

Крім того був проведений детальний аналіз етіологічних чинників у дітей, що були під наглядом невролога до 3-х років.

Всі вони перенесли важку і середню асфіксію на 1 і 10 хвилинах життя і відставали в нервово-психічному розвитку в неонатальному і грудному віці.

Більшість дітей після 3 років, які були зняті з диспансерного обліку, в подальшому мали різні порушення з затримкою мовного розвитку, іншими невротами, в 60% випадків наслідки цих порушень трансформувались в діагноз – розлади дефіциту уваги з гіперактивністю (РДУГ), що поєднувався з різними за важкістю ортопедичними порушеннями. Всі ці діти мали вегето-судинну дисфункцію, порушення сну, функціональну патологію шлунково-кишкового тракту.

Висновки./Conclusions. Таким чином, прогностично неблагоприємними чинниками у формуванні важких неврологічних порушень є поєднання глибокої недоношеності і ішемії мозку. При цьому найбільш значущим фактором є хронічна гіпоксія плода, яка пов'язана з акушерською та соматичною патологією вагітності.

У проаналізованих історіях розвитку в 96% випадків новонароджені діти мали важку та середню асфіксію з різними по важкості ураженнями нервової системи. В подальшому компенсація патологічного процесу спостерігалась у більшості.

Отже, наслідки перинатальних ушкоджень ЦНС і катамнестичні дані не завжди однозначні і часто тяжкі неврологічні дефекти зустрічаються в катамнезі у дітей з негрубою неврологічною симптоматикою, і навпаки, нормальний нервово-психічний розвиток має місце у дітей з клінічно важкими розладами нервової системи.

Це говорить про достатньо високі компенсаторні можливості головного мозку новонароджених. Навіть за наявності структурних змін, діагностованих за допомогою сучасних методів візуалізацій, можна не лише уникнути складних неврологічних розладів, але й досягнути повної компенсації порушених у неонатальний період функцій, при своєчасній адекватній, рано розпочатій терапії і реабілітації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Л. Г. Кирилова, О. О. Мірошников. «Нейропротекторна терапія при неврологічних ураженнях у дітей раннього віку з пре- та перинатальною патологією.» Укр.мед.часопис, 4(108) – VII/ VIII, 2015. с.37-41.
2. Шуцько Е. Е. Неонатологія. Національний підручник у 2-х томах 2014.
3. О. В. Варешнюк, В. В. В'юн « Прогностичні критерії розвитку порушень моторних функцій у недоношених немовлят з перинатальним гіпоксично-ішемічним ураженням центральної нервової системи» // «Експериментальна і клінічна медицина» 2019 №4, с.2

4. С. П. Посохова Одеський НМУ «Гіпоксично-ішемічні ураження головного мозку плода; прогнозування та попередження». Журнал «Актуальні питання педіатрії, акушерства, гінекології» №2 (2020).

5. О. Яблонь, Т. Бондаренко «Віддалені наслідки ГІУ у доношених дітей. 6-ти річне дослідження». Фаховий семінар «Особливості ураження ЦНС у новонароджених: діагностика, клініка, рання реабілітація». НМФ/БПР №472., 2022.

6. Волосовець О. П., Кривопустов С. П., Логінова И. О., Шакотько М. А. Последствия перинатальных поражений ЦНС: дискуссионные вопросы. Здоровье ребенка, 4(13). 2008, с.101-104.

7. Сурков Д.М. «Гіпоксично-ішемічна енцефалопатія у доношених новонароджених: фактори ризику та їх вплив на перебіг гострого періоду». Дніпропетровська ДКЛ. Журнал «Медицина неотложных состояний №6(93), 2018.

8. Zanelli S.A., Stanley D. P. Hypoxic-ischemic encephalopathy. 2018. <https://emedicine.medscape.com/article/973501overview#a8>

9. Знаменська Т. К. Неонатологія у 2-х томах 2020

10. Уніфікований клінічний протокол №225 від 28.03.2014 «Початкова, реанімаційна і післяреанімаційна допомога новонародженим в Україні». (переглянутий в 2017р.)

11. М. І. Лісняний, Т. К. Знаменська, В. Ю. Мартинюк «До питання про нейроімунні механізми у формуванні перинатального ураження головного мозку». Сучасна педіатрія 6(102)/2019 с.2.

TECHNICAL SCIENCES

УДК 004

MILITARY DATA PROCESSING SYSTEM TO HELP COMMANDERS OF TACTICAL UNITS

Danylyk Vitalii
student

Lytvyn Vasyl
Doctor of technical sciences, professor
Lviv Polytechnic National University
Lviv, Ukraine

Abstract: The work deals with the study of the topic of processing military data to help commanders of tactical units. The process and all the main aspects of the work of the commander of tactical units are analyzed. Based on the analysis, potential problems that the commander may face in the decision-making process are determined [1]. Having processed the results of the analysis, the work proposes a solution to the problems in the form of a complex information system that organizes the visualization and classification of aerial objects in real time, the classification of objects for radio technical intelligence, the structuring of military information and facilitating the perception of military information. Thus, using this system, the commanders of tactical units will be able to avoid slowing down factors that may arise in the process of work with a high probability.

Key words: intelligent system, classification, natural language processing, information structuring, commander of tactical units, military data.

Command and control processes undoubtedly have one of the most important values in the military sphere. A lot of time is devoted to the training of commanders, because it directly affects the results achieved. Command and control procedures are

not clear. Much depends directly on the commander and on the actions he or she takes in extreme moments.

Command and control on the battlefield is a constant balancing act. The need for detailed planning must be balanced with the need for quick and decisive action. The command and control process helps the commander and his staff achieve this balance as they apply their experience, judgment, and creativity with a common goal.

It is obvious that the position of commander involves processing a large amount of information. Any decisions should be carefully considered, supported by facts and rational predictions of their potential results. The commander must take into account all factors and be guided by already thought out and described tactics and strategies. Also, one of the main factors of good command is speed. So, the commander's task is quick and thoughtful command and control. But finding the right solution quickly can be a daunting task. After all, to do this, you need to quickly analyze all the information in general, and sometimes this is impossible.

In today's world, the latest technologies are developing very quickly. There are many services that make work easier for many people. Accordingly, they should be actively used in the military sphere. The latest information systems will be able to cover possible problems and help officers to make quick and rational decisions.

In the process of work, commanders may face 3 types of problems:

1. lack of knowledge – it can be difficult for a person to retain all the accumulated knowledge due to their amount, this can cause a situation when the ideal solution to the problem was already described earlier, but the person did not remember it;
2. slow information analysis – the analyzed information should be available as soon as possible and in a complete form, but the analysis process can be quite long;
3. incomprehensibility of information materials - in the military sphere there is a large amount of documentation, which undoubtedly contains many terms and abbreviations, ignorance of which affects the comprehensibility of the information presented.

It is obvious that one program cannot cover these problems that the commander of tactical units may face. Accordingly, it will be appropriate to create a set of programs that will cover their part of the problems and thus help officers to make quick and well-considered decisions.

In order to cover the problems mentioned above, it is necessary to create a complex of information systems that will collectively represent a complex system of processing military data to help commanders of tactical units.

The work describes the system analysis and development of this information system [2]. Information systems included in the complex system can be classified according to the problems they are designed to solve: knowledge and analysis. So, to cover possible problems, 4 independent programs are being developed:

- 1) A program for structuring military information.

This information system belongs to the category of knowledge and is intended for the organization of various information materials. It will make it possible to conveniently and quickly use and search for information in a single knowledge base. This will enable officers to quickly find the necessary information and use it for their own purposes. Also, this system is very well suited for educational purposes because the information will be well structured.

- 2) A program for visualization and classification of aerial objects in real time.

This information system is included in the category of analysis and is intended for convenient visualization and classification of aerial objects in real time. This will give officers the opportunity to quickly react to various events, because the information will be analyzed and accordingly visualized automatically.

- 3) Program for classification of objects for radio technical intelligence.

This information system is included in the category of analysis and is intended for the classification of objects for radio technical intelligence. It is very important for commanders to know what resources the enemy is using. Since on the battlefield there will very likely be means of radio-technical intelligence, the electromagnetic waves of which are visible at a long distance, using this program, it will be possible

to find out exactly the resources used by the enemy.

4) A program for integrating definitions of potentially unknown terms and abbreviations into informational materials.

This information system belongs to the category of knowledge and is intended for processing documents with the aim of integrating definitions of potentially unknown terms and abbreviations into them. This will give officers the opportunity to use any literature without any problems, because all terms and abbreviations will be known.

The result of the work is an information system for processing military data to help commanders of tactical units. This system significantly improves known means of helping officers, because it includes a set of programs that are used in parallel depending on the need. Using modern information technologies and ease of use, the system covers problems that may arise for commanders.

REFERENCES

1. Процес прийняття рішень під час бойових дій. International Committee of the Red Cross, March 2018.

2. Катренко А. В. Системний аналіз об'єктів та процесів комп'ютеризації. New World 2000. Lviv, 2003.

**THE IMPORTANCE OF A DECISION SUPPORT
SYSTEM FOR TREE CARE**

Dmytriv Alina,
student

Lytvyn Vasyl
Doctor of technical sciences, professor
Lviv Polytechnic National University
Lviv, Ukraine

Anotation: This article presents the justification of the problem of forest management and the relevance of using the latest technologies in this area. The current state of forestry in Ukraine is not the best, and the methods of its introduction need to be improved, since the area of forests is gradually decreasing. The purpose of the article is to create a decision support system for tree care. It will help to process all the collected information faster, detect diseases and give recommendations for treatment and care of trees. The work describes that such system will be used by state forestry enterprises, forest enterprises and owners of small forest lands. At the end of the work, a goal tree for the proposed tree care system is presented.

Key words: decision support system, tree care, tree condition monitoring, goal tree, forest management.

Today, the number of environmental problems is increasing. One of them is the deterioration of the forests' state in Ukraine. As of 2011, it was determined that the total area of Ukrainian forests is 10.4 million hectares, of which 9.6 million hectares are forested [1]. It turns out that the total forest coverage of the territory is 15.9%, although ecologists note that in fact, in recent years, the territory of Ukrainian forests has decreased to 11%. Ground monitoring of tree conditions was initially done manually, when foresters had to examine each individual tree using old devices, namely measuring height, diameter, age, species, etc. Realizing that forests usually

have exactly more than 100 trees on the territory, the implementation of such a comprehensive survey takes a very long time and requires a large number of forest workers involved. In addition, all the received information is entered into paper documents, which are then manually checked and an analysis of the condition of the trees is carried out. Therefore, the forest inventory itself takes so much time, not to mention the detection of diseases, damage and pests, as well as decision-making on methods of their treatment and prevention. Carrying out full-fledged monitoring of trees using old methods requires the involvement of professional specialists from various fields, such as a separate special commission on tree diseases, pests, their treatment, analysts, foresters, etc. It is also worth considering that weather conditions (hurricanes, storms, earthquakes, etc.) and human damage (fires, pollution, illegal logging, etc.) also have an effect. They cause additional hard work that also requires resources and funding.

Another factor that causes inconvenience and delay in forest monitoring in Ukraine is bureaucracy. In addition to the fact that many processes take place between specialists during the ground survey of the territory, everything still needs to be coordinated with the top management and authorities, where the consent of many people must be obtained. Only after passing all these stages, which can last for several months, forest workers can carry out the necessary care of green areas, their treatment and prevention. This has a very negative effect on the state of the forests, because while all the bureaucratic processes are going on, diseases and pests can attack even more trees, which can cause large tree losses.

Creating a system that automates the process of monitoring the trees' condition is very important. It will be able to process a large amount of information about forests, predict and detect diseases, damage, pests and other threats to trees, will help to better and faster take care of trees and ensure the preservation of a larger forest area.

Since there are already created programs that help to carry out an inventory of

forests automatically with the help of satellites and UAVs, it is necessary to develop a decision-making support system for their care, taking into account all the collected information. The implementation of this system will provide an opportunity to speed up the processing of data about trees and form possible options for the state of the tree and their care, which will help to make better and faster decisions about treatment or preventive measures for trees.

The proposed system is intended purely for forest management. That is why it will mainly be used by such institutions or persons:

- Small and large forest enterprises. They are aimed at making their own woodworking products and have a special large area of forests to use for their products. Among their products can be harvesting firewood and timber, making wooden furniture, parts for wooden houses, etc.

- State forestry institutions. They focus their activities on the protection of forest areas from theft, diseases and fires, and also engage in forest restoration in places where felling was carried out due to various circumstances. In addition, some such institutions can also conduct economic activities for the use of forest resources as forest enterprises mentioned above, but usually within the limits of defined norms.

- Management of nature conservation areas, including national parks, nature reserves, natural monuments, etc. The Ukrainian territory of the nature reserve fund, which is allocated for nature protection activities, is 6.8% [2]. Their main activity is research and preservation of valuable natural corners of Ukraine, where industrial and economic activity is completely or partially prohibited.

- Owners of small home plots. Any person who is engaged in economic activity and has his own vegetable garden, garden or small forest park strives to take good care of his territory. Recreational or resort areas can also be attributed to such owners of territories. Usually, the number of trees in such areas is much smaller than in forests, but they must be properly cared for.

So, for the proposed decision-making support system, a tree of goals was built for tree inspection, where the general goal is to create this system (Fig. 1).

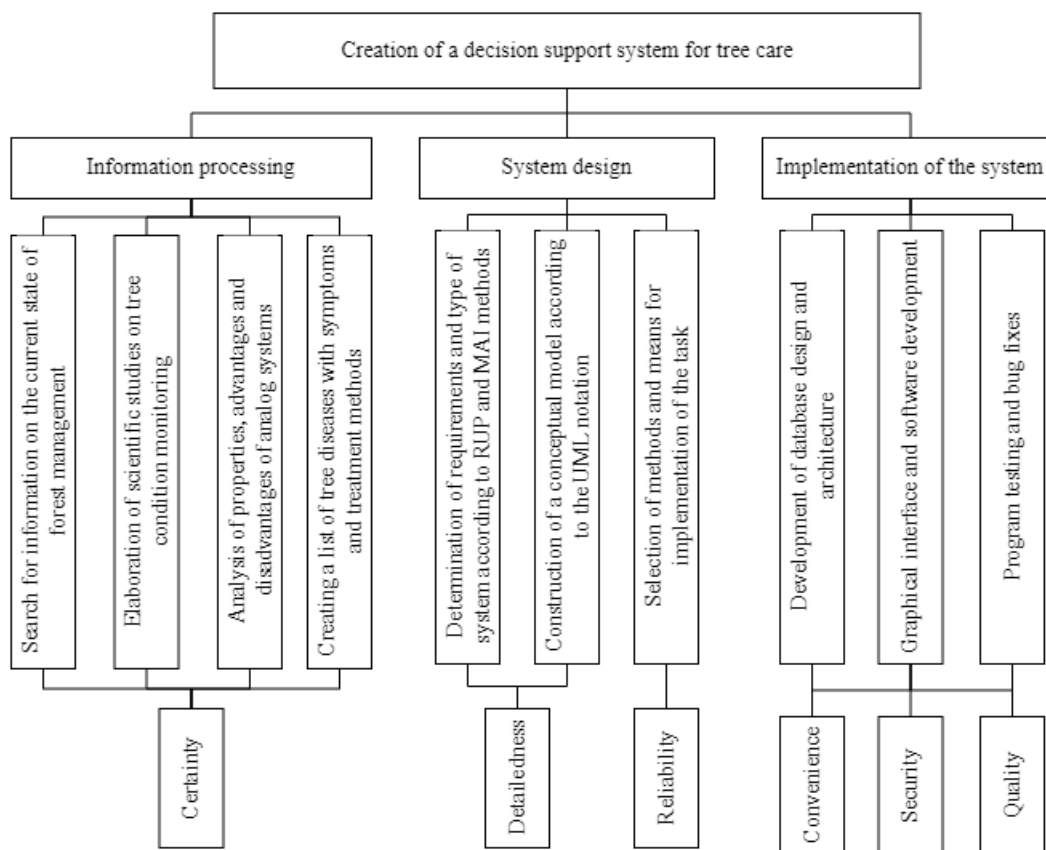


Fig. 1 Tree of objectives for a decision support system for tree care

REFERENCES

1. General characteristic of Ukrainian forests. State Forest Resources Agency of Ukraine. URL: <https://forest.gov.ua/en/areas-activity/forests-ukraine/general-characteristic-ukrainian-forests>.
2. Nature reserve fund. Nature reserve fund of Ukraine. URL: <https://wownature.in.ua/en/protects/nature-reserve-fund/>.

TECHNOLOGY OF INJECTION OF PIPE-CONCRETE PILES UNDER EXISTING BUILDINGS

Hrytsiv Bohdan

graduate student of the Department
of Construction Technology
Kyiv National University of
Construction and Architecture

Shpakova Hanna

professor of the department,
candidate of technical sciences,
doctor of economic sciences,
associate professor of the department
of construction technology
Kyiv National University of
Construction and Architecture
Kiev, Ukraine

Annotation: generalization of knowledge and determination of a clear order of execution of works on strengthening of foundations with pipe-concrete piles in buildings to be reconstructed.

Keywords: reconstruction, reinforcement of foundations, tubular concrete piles

Today, the issue of restoration and reconstruction of existing buildings is acute. In general, park-wise, any reconstruction involves a change in the geometric characteristics of the building as well as in height. And, as practice shows, the capacity of the foundation of the building and/or the bearing base is insufficient for the new load. In 99% of cases, the old foundation is subject to reconstruction, the foundation of such buildings is a brick or brick strip. Let's consider several methods of strengthening such foundations.

1st method: Reinforcement of foundations by shotcrete. A trench is excavated along the foundation in sections (grabs), the surface of the foundation is thoroughly

cleaned, notches with a depth of at least 15 mm are made on it, and then concrete is applied using a concrete gun. Disadvantages: a small increase in the bearing capacity of foundations and a relatively high price.

2nd method: Strengthening of foundations by cementation. Without carrying out earthworks, holes are drilled in the soil every 0.5–1 m along the perimeter (or only in a certain problem area) with special mechanisms, and with the help of special injectors, a concrete solution is fed under high pressure; it fills the voids and cracks of the foundation and partly the space between the foundation and the soil. Disadvantages: a small increase in the bearing capacity of foundations.

3rd method: Reinforcement of foundations with reinforced concrete brackets. The foundation is opened in sections, cleaned, the foundation soil is compacted, the reinforcement frame is mounted and poured with concrete. Disadvantages: a small increase in the bearing capacity of foundations and a high price.

4th method: Reinforcement of the foundation with bored piles. Vertical drilling of wells is made through the supporting plate part of the foundation, pile reinforcement is laid and tied with foundation reinforcement, concrete is poured and rammed. Disadvantages: high price, possibility of pile failure.

5th method: Reinforcement of foundations with bore-injection piles. The foundation is drilled in several places through wells of small diameter at an angle to the vertical to the design depth. Reinforcement is laid and concrete is pumped under pressure. Disadvantages: high price, the pile has a relatively low bearing capacity.

6th method: Reinforcement of the foundation with tubular concrete piles. Component reinforced concrete piles are pressed under the base of the foundation with a jack. Disadvantages: relatively high price.

7th method: strengthening foundations with a foundation slab. A monolithic slab is placed under the existing strip foundation. Disadvantages: very high price and complexity of the technological process.

Amplification technology. The most effective method from the above is the method of reinforcement with tubular concrete piles. Efficiency is achieved due to the fact that the piles are not only pressed to the required design mark or design bearing

capacity, but are also located directly under the wall itself, this allows us to increase the load on the base and foundation several times without fear of their failure, because we are limited only by the bearing the ability of the wall itself.

Let's consider the technology of strengthening foundations with tubular concrete piles.

Pile installation works are carried out in the following sequence:

1. First, a monolithic reinforced concrete support pillow (Fig. 1) is arranged to redistribute the forces from the pile to the brick wall, the monolithic pillow protects the wall from the appearance of cracks:



Fig. 1. Monolithic pillow

- To install a monolithic pillow, the existing one is dismantled brickwork using diamond drilling technology;

- Next, reinforcement and concreting of the monolithic pillow is performed;

2. After the installation of the monolithic reinforced concrete pillow, a complex of works is performed on the installation of tubular concrete element piles, it is allowed to start pressing in the piles after setting the monolithic reinforced concrete pillow with concrete of 15MPa strength:

- Brickwork is being dismantled under a monolithic reinforced concrete pillow for the installation of a technological niche;

- Next, the installation of pile driving equipment is performed, the piles are driven in until the design sinking force is reached, the pile is a metal pipe of a certain diameter (according to the project), the first element of the pile is blocked with a metal disk (Fig. 2);



Fig. 2. The first pile element

The cavity of the pile pipe is concreted, having previously installed the reinforcing frame (Fig. 3);



Fig. 3. Reinforcement of pipe concrete pile.

Next, pre-tensioning of the pile is carried out with the design force with the help of a retainer (Fig. 4), pre-tensioning includes the pile in the work;

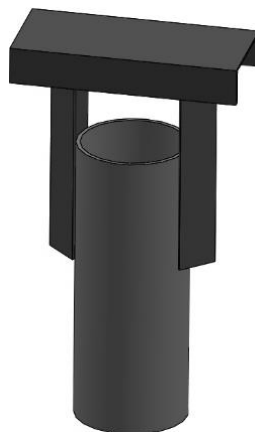


Fig. 4. Pile retainer

After prestressing, concreting of the technological niche is carried out.

Before carrying out work on strengthening the foundations, temporary strengthening of window and door openings is carried out, if necessary.

Conclusion:the article presents methods of strengthening the foundations of existing buildings, after analyzing which we came to the conclusion that the most effective is the pressing of tubular concrete piles, because among all the methods given in the article, this one provides a sufficiently large bearing capacity with a simple installation technology.

REFERENCES:

1. About strengthening foundations.
2. https://georesin.biz/oblasti-primeneniya/posilennia-fundamentu-budivel/?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign=10834723376&utm_content=614097295842&utm_term=&gclid=Cj0KCQjw-fmZBhDtARIsAH6H8qhDmVSGcEcSwg8LB8vQu_F_XLmE_u2uh_uYHUt2LNsGBudZ8LBUA04aAihBEALw_wcB/
3. <https://vse-postroim.com/2472-krasch-sposobi-pdsilennya-fundamentv.html>
4. http://www.niisk.com/strukturni_pidrozdili/naukovi_pidrozdili/viddil_osnov_i_fundamentiv_ta_zahistu_teritorij_budivel_i_sporud_vid_deformacij_v_skladnih_injenerno-geologichnih_umovah/rozrobka-metodiv/?clear_cache=Y
5. <https://aquatoria.kiev.ua/uk/bloh/heolohichni-vyshukuvannia/1311-heolohiia-dlia-proektuvannia-fundamentu-budynku>

**HIGH-SILICA RESOURCES OF UZBEKISTAN AS A RAW MATERIAL
SOURCE FOR OBTAINING HIGH-PURE GLASSES**

Kadyrova Zulayho Raimovna,

Doctor of chemical sciences, professor.

Institute of General and Inorganic Chemistry, Uzbekistan

Anvarov Akbarjon Baxrom o'g'li,

PhD student

Annotation. In connection with the development of production and technology, the glass industry requires the enrichment of local raw materials, finding analogues or replacing the main raw materials with other components in order to obtain high-quality products, as well as lowering the cost of fuel, auxiliary materials and, with this, lowering the cost of finished products is an urgent task for today for the Republic of Uzbekistan.

Key words: quartz, glass, replacing the main raw material, chemical analysis, SiO₂, melting temperature.

Introduction. Modern requirements for improving the quality and competitiveness of glass products are determined by the maximum content of the main substance in it with a minimum content of impurities that affect the properties and quality of the starting materials.

From the classical technology of glass and glass materials, it is known that for the production of quartz glasses, crystal and the growth of single crystals, milky white and transparent vein and granular quartz, and partially rock crystal, are used. Milky white quartz consists of grains containing a large number of microcracks and gas-liquid inclusions; it is suitable only for optical glass melting and growing single crystals. Transparent quartz differs from milky white in a lower content of gas-liquid inclusions, so it can be used for melting quartz glass. For the same purposes, granular vein quartz is used, represented by aggregates of transparent or translucent (due to the

development of microcracks) grains ranging in size from 1 to 10 mm.

Quartz transparent and multicomponent optical glasses are widely used in lighting engineering, optical-mechanical and other industries. Large quartz crystals, their fragments and pebbles, from which defect-free single-crystal areas (mono-regions) sufficient in size for the manufacture of optical and piezo-optical products from them, are called piezo-optical quartz. The main consumers of piezo-optical quartz are the radio engineering and optical-mechanical industries. The ever-increasing demand for this raw material and its limited resources led to the development of methods for obtaining synthetic quartz crystals (rock crystal). Industrial production of synthetic quartz has been established in Russia, Japan, the USA, China and some other countries. It is widely used in radio engineering and ultraacoustics. At present, the glass industry of Uzbekistan does not have the production of radio engineering and optical-mechanical products based on piezo-optical quartz, although there are sufficient raw materials, scientific-production and energy prerequisites in the region. Another important widely demanded material is crystal products.

Results and its discussion. As you know, the production of crystal requires especially pure quartz sands and veined quartz. The table below shows data on the available promising deposits of quartzites and quartz veins in Uzbekistan.

Table 1

**Promising deposits of quartzite and quartz veins
of the Republic Uzbekistan**

Name of the site of deposits of raw materials	Locations of high-silica rocks	Chamotte refractories
Zargar, Ikram, Sodik, Karakish, Egizbulak	Jizzakh region	15,0
Kuduk, Kumdarya, Gisar	Kashkadarya region	20,0
Kirbulak, Buttermilk, Asil, Darasai, Ermamat, Kvartslı	Samarkand region	15,0
Shavazsay, Yangiabad, Aktash, New, Khuzhakurgan	Tashkent region	30,0
Khurshid, Sultan Uwais	Republic of Karakalpakstan	3,0
Tozbulak, Sarykul, Bitab	Navoi region	50,0

According to chemical analysis, most of these materials are rich in the mineral quartz, where the content of SiO₂ reaches more than 98.0 wt.%. The most promising

is the fields of Kashkadarya, Samarkand and Navoi regions. It should be noted that the problem of using quartzites in industrial areas is their hardness. To facilitate the process of crushing and grinding, pieces of quartzite were subjected to thermal shock, resulting in a material with a fragile structure, an easily crushed material. The conducted X-ray studies have established that the samples of the obtained materials are X-ray amorphous, consisting of natural quartz. This method of preparation of quartzites makes it possible to reduce the glass melting temperature by about 50°C or more, which justifies the primary costs associated with the thermal shock of the feedstock.

Conclusion. Thus, in the Republic of Uzbekistan there are a number of promising deposits of quartzites and quartz veins for the development of compositions of extra-pure glass materials, the rational use and development of these deposits leads to the creation of a technology for the production of glass and glass-ceramic materials for multi-purpose technical purposes.

BIBLIOGRAPHY

1. Ergeshov A. M., Fimushkin L. I. Geological and economic monitoring of the state and use of the mineral resource base of non-metallic raw materials in Uzbekistan. Tashkent, 2005.

2. "Uzbekistan is a country rich in deposits", Uzbekistan, Tashkent - Academy of Sciences Podrobno.uz.

3. Babaev Z. K., Ibragimov D. U., Karimov Sh. Kh., Kenzhaev F. D., Yadgorov A. M. State and development of the glass industry in Uzbekistan // Chemical technology. - 2018. - No. 2 (47).

4. Akhmadjonov A. A., Kadyrova Z. R., Usmanov Kh. L. Prospects of quartz sands from new deposits in glass production. Proceedings of the XXIV International Symp. named after academician M. A. Usova "Problems of geology and development of subsoil" Tomsk. 2021.

5. L. M. Sulimenko, "General technology of silicates". Infra-M, Textbook 2020.

ANALYTICAL REVIEW OF THE DEVELOPMENT OF METHODS OF MINTING COINS AND MEDALS

Markov Ventsislav

Assistant Professor with the Department
of Industrial Design
Technical University of Varna,
city of Varna, Bulgaria

Abstract. This report presents a historical overview and analysis of the development of the methods for minting coins and medals, a comparison of the stages of die making, the materials used and the aesthetic qualities in the creation of samples of medallic art. This paper highlights the requirements for the human factor in the various methods for the minting of coins and medals.

Keywords: Coins, medals, hand striking, die, milled coinage

Introduction The works of medallic art - coins, medals and orders of merit date back hundreds of years ago. The need to accumulate values, to perpetuate events, to glorify individual persons and rulers appeared back in ancient times. At the basis of all this were the methods for the technical realization of those exchange objects in constant connection with the aspiration of their creators for aesthetic perfection. The earliest examples of medallion art are presented in various shapes - square, polygonal and elliptical, with the technological development and the need for functionality, the round shape became more common. The word coin is derived from the Latin *cuneus*, meaning a wedge or punch, and the literal meaning of the word could be "*something struck*". Initially, the coins were minted in a primitive way by hand, where the technical equipment consisted only of a hammer and two dies. The process of creating coins itself has come a huge way historically, from this very hand striking to the precise computerized modern production.

Background The creation of the coin represents a kind of revolution in the development of civilization and an important process in the history of money. Early

coinage involved casting metal into dies, allowing the coin to be shaped in just one process. The above does not apply to the hand striking of coins, the production of which required a die, a template, stamping of the coin, which was subsequently struck upon an empty circle. The coins were printed one at a time, the whole process took considerable time and was characterized by high labour intensity. The impact force of the hammer in the striking of larger coins had to be great, which required precision and accuracy, combined with the exertion a lot of force.

The first mint (Figure 1) was established in the VIIth century BC in Lydia, for making gold and silver coins.



Figure 1. Lydian Lion

The earliest Greek mints were on the island of Crete and in the ancient city of Cydonia. The typical images on the coins in that period were mythological heroes and gods.

The metals used were initially electrum, which was naturally yellow, a gold-silver alloy, and later gold and silver were used as separate metals for coinage. The early samples of coins were created by striking in an open die, without any sharp details.

They were made by hand cutting from gold and silver and had the main function of a means of payment that denoted a certain nominal value. Coinage went through several periods.

- In the beginning, coins had images mainly on one side, they were large in size and without inscriptions.

- Over time, their aesthetic qualities began to improve and the coins became flat in shape, with images appearing on the obverse and reverse, as well as separate inscriptions on the surface.

- Significantly more perfect and detailed portrait images and inscriptions would appear on them.

- Coinage in Rome marked a significant technical advance. Foundry dies and blanks were used to speed up production.

- In Roman times, certain individuals were distinguished for merit by awarding them with medals for merit and achievements. The function of the medal acquired the nature of propaganda, it was associated with culture, politics and religion. Portrait images began to take hold as the main design of the coin. In this period, the emperors minted coins with their images, which made them recognizable and popular among the population. This trend led to a new design and a change in the overall appearance of the coins, also reflecting the desire to highlight the specific features of the portrayed persons.

Casting the coin shapes or cutting them into metal were methods that have lasted for centuries. The aesthetic improvements of their shaping occurred with the development of engraving technologies. The quality of coinage increased with the appearance of portrait images and accompanying significant elements, which was imposed by social factors and man's desire to improve the image he wished to create for himself in front of society.

In the early Middle Ages, coins were made in three processing steps.

- In the first stage, a sheet of the required thickness was made from the metal.

- The second stage was cutting the blanks from the sheet.

- The third stage was the striking of the coin itself. A few hammer blows were applied to the upper die (Figure 2)

However, this method also had some downsides, as the coins became easy to counterfeit and it was impossible to introduce standardization in their size and weight.



Figure 2. Medieval method of making coins

The striking mistakes of each coin were of different nature, as a result of which they were difficult to distinguish from counterfeit coins. It was impossible to find two exactly the same coins made with a hammer or a striking machine, which is why each coin was so unique. Artisans made the medals from precious metals, using iron dies to create the embossed images of the face of the medal on the iron die. On a block of hardened steel, which served as the shape and die of the medal, the artist imprinted the shape of the medal by hammer blows. Upon such imprinting, there was painstaking smoothing and polishing to finalize and perfectly finish the shape that served as a die. The masters used a wax imprint to test the depth of the relief and finished the negative form to achieve the result they needed. The creative skills of the engraver largely determined the qualities of the final product created.

In the creation of the first dies, deep engraving was mainly used. During the Middle Ages, various types of machines and processing methods began to appear, which facilitated the work of master medallists, but still hand work was not yet replaced by machines. In 1514, the most famous Italian representative of the Renaissance, Leonardo da Vinci, invented a press for cutting coin blanks from metal

strip.

That machine replaced the manual forging of blanks. Over time, coinage started using the stamping machine with polished steel cylinders and the distance between cylinders was adjustable. A silver cast plate is placed between the cylinders, which decreases in height (thickness) as it passes between them. The technological process continues as circles of the desired diameter are cut using a sharpened steel tube or punching machine.

In 1519 in Bohemia, Count Stefan Schlick began the serial production of large number of silver coins, which became known as talers (Figure 3) or dollars. The very method of cutting talers with only a hammer was ineffective because of the great effort and insufficient result of the given action.



Figure 3. Thaler by Count Stefan Schlick

At the end of the XVth century, the first mechanical device was invented with a projectile hammer (Figure 4), which fell on the coin blank from a great height and therefore had sufficient impact force for the minting of large coins.

The created image was checked for the required quality, and in case of discrepancies, the same action was repeated - until the desired quality of the relief of the coin was obtained. During the Renaissance, the art of medallions also developed intensively.

Considered to be the father of the medal, Italian artist Pisanello (XVth century) was inspired by the coins of antiquity and designed the first disc-shaped double-faced sculptural relief, which today are called medals.



Figure 4. Die hammer

The first medal created by Pisanello was "In honour of the visit of John VIII Palaeologus to Pope Eugene IV" (Figure 5).



Figure 5. Obverse and reverse of the medal "In honour of the visit of John VIII Palaeologus to Pope Eugene IV", Pisanello.

Most medals correspond to a certain model - a portrait is depicted on the front (obverse), usually written together with the name. On the back side (reverse) is depicted a motif describing the interests or status of the person depicted on the front side. Some of the medals have a one-side design only.

Until the second half of the XVIth century, most medals were produced by the

casting method, with bronze being the most commonly used, and silver or iron being less common. After the mid-XVIth century, medals were produced primarily by striking, in which the image was stamped onto the surfaces of the medals using a screw press. The surface of the minted medal was not as smooth as that of the struck medal, which also had a finer and more detailed image.

The increased production of coins and medals in the XVIth century and the need to create products of the same size and weight led to the creation of the stamping mill for drawing blanks.

Using a cutting press, identical round blanks are punched out of the standard metal sheets and the blanks are stamped by a press. In Germany and Switzerland in the XVIth century, screw-type and cylinder presses were created, upon which dies were engraved, which laminated the given coin by impact. Cylinder presses use water mills or horses to drive the cylinders. Engraved dies cut the coins from the stamped metal strips.

The production of oval dies, however, can be seen as a disadvantage of the machine. Screw-type presses replaced cylinder presses in the XVIIIth century due to automated blank feeding and coin extraction. The use of this type of press allows both dies to be struck simultaneously, by applying even pressure to the sides of the coin.

In the XVIIth century, the stamping roll machine was invented, where if the stamps would break, they could be replaced with new ones without replacing the entire shaft. The image of the coins is carved on round, arched planes.

A plate passes between them, and the relief of the coins is obtained by pressure (Figure 6). In the middle of the XVIIth century, the so-called balance beam was introduced in the coinage. This machine is driven by a T-shaped weighted screw mechanism.

The lower seal is fixed on its base, and the upper seal is attached to the lower end of the screw casing. The great force, which is developed by the energy of the rotating screw, allows the coins (talers) to be cut from both sides at the same time.



Figure 6. Coining roll with replaceable stamps

In 1817, the German engineer Ullhorn invented the press with a lever, which, compared to the screw press, was even more easily driven by steam. Depending on the size of the coin, 30 to 60 pieces can be struck in one minute of pressing the lever.

One of the most important technical innovations created in the late XVIIIth and early XIXth centuries was the so-called portrait lathe (pantograph). The pantograph engraves the counter-relief (stamp) upon the metal for the future medal, in the required scale. Its main advantage is that the coins are reproduced in an absolutely identical way. These engraving devices are already mechanized (Figure 7), they reduce in proportion the size, height and detail of the relief, simultaneously moving the mechanical probe and working tool.



Figure 7. Portrait Lathe - Pantograph

Conclusion Technological innovations have improved the methods of minting coins and medals to the point where today they can be produced with virtually no direct human involvement. The entire production of coins is becoming increasingly automated, creating millions of copies in a short time and with absolute accuracy. The role of the creators of this kind of product is increasingly expressed in the creation of the conceptual solution, the design of the image that will be multiplied on the coin or medal. The prospects in this area should be sought in the creation of opportunities to develop various technological methods that would service human talent and creativity above all.

REFERENCES:

1. Library. oapen. org, (2019). *Money and Coinage in the Middle Ages* [online] Available at: <https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/24386/1005729.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [Accessed 2.11.2022]
2. Colcestreasurehunting.co.uk. *Identifying British coinage.* [online] Available at: <http://www.colchestertreasurehunting.co.uk/c/coinhistory.htm> [Accessed 3.11.2022]
3. Muzeydeneg. ru. *Coin minting technique* [online] Available at: <http://muzeydeneg.ru/research/tehnika-chekanki-monet-ch-3-stanochnaya-chekanka-testonov-i-talero/> [Accessed 3.11.2022]
4. Vsemedali. ru. *A Brief Essay on the History of Medal Art* [online] Available at: <http://vsemedali.ru/books/item/f00/s00/z0000000/st003.shtml> [Accessed 1.11.2022]
5. Romancoins. info. *Roman Numismatic Gallery* [online] <http://www.romancoins.info/Lydia600BCELTrite.jpg> [Accessed 1.11.2022]

UDK 614.841.

**PROCEDURE FOR ORGANIZING TRAINING OF DIFFERENT GROUPS
OF THE POPULATION REGARDING ACTIONS
IN EMERGENCY SITUATIONS**

Zmaha Yana

PhD (Engin.)

Sobotnitska Olga

student

Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chernobyl Heroes
of National University of Civil Defense of Ukraine

Abstract: this article highlights the algorithms for training the population in accordance with existing norms, and the need to improve the necessary knowledge and rules of action during various emergency situations.

Key words: emergency response, training, groups of people, skill building, interaction of civil service employees in emergency situations with individual territorial communities.

All existing types of emergency situations occur and spread due to the actions of people or their inaction, therefore, the solution to the problem of competence in matters of fire safety and civil protection, as of today, is enshrined in the Code of Civil Protection of Ukraine and other legislative acts. Therefore, one of the important ways to prevent the serious consequences of emergency situations is the education and training of citizens in methods of protection and algorithms of actions in case of emergency situations.

One of the vectors of the work of the state service in emergency situations is the creation of conditions for the implementation in the interests of the citizens of Ukraine of the legal norm in which the mechanism of training the population to act in emergency situations is established.

According to DSTD 5058:2008 "Training of the population to act in

emergency situations", basic provisions are established regarding the organization and conduct of training of the population to act in emergency situations, the procedure for dividing the population into training groups for the further system of civil protection of the population and territories. This provision regulates training for executive and local self-government bodies, enterprises, institutions, organizations, and educational institutions, regardless of the form of ownership, which train the population in emergency situations at their place of work and residence.

Depending on the participation of the population in the performance of civil defense tasks, the population should be divided into groups for training in emergency situations:

- Group A - persons of the management staff of civil protection and other managerial staff and specialists, who are subject to the laws of Ukraine in the field of civil protection;

- Group B - employees of enterprises, institutions and organizations;

- Group B - students, pupils and pupils of preschool educational institutions;

- Group D - persons not employed in the field of production and service.

Group B includes:

- - students of higher educational institutions of I-IV levels of accreditation;

- - students studying in vocational and technical educational institutions;

- - students of general educational institutions;

- - pupils of older groups of preschool educational institutions.

Group G includes:

- - persons of working age, not employed in the field of production and service or engaged in individual labor activity;

- - pensioners who do not work and unemployed.

The purpose of training the population to act in emergencies of group A is: - acquiring skills to create, make and implement managerial decisions within the scope of job duties regarding the prevention, localization and liquidation of emergencies

and management of civil defense forces and means.

The purpose of training the population to act in emergencies of group B is: - practical training of methods of protection and actions in emergencies in accordance with the planned modes of operation of the unified state system of civil protection; - training of personnel of non-staff services and non-military formations for practical actions during rescue and other emergency work in the emergency zone or the affected area.

The purpose and main tasks of training the population to act in emergency situations of groups B and D are: - studying the rules of behavior and basic methods of protection in emergency situations; - formation of practical skills regarding individual and collective actions in emergency situations; - mastering the rules for using collective and individual means of protection and their practical use; - acquisition of practical skills in providing first aid to victims.

Training of the population in emergency situations of group B Training of students, pupils and pupils of preschool institutions is carried out in accordance with the requirements of the functional educational subsystem "Training on Life Safety" of the unified state system of civil protection. During the development of programs for training the population in emergency situations, for each educational and educational-qualification level, the education authorities must provide the necessary minimum: - for students - regarding the management of civil protection based on professional tasks that are solved by managers and specialists of enterprises, institutions, organizations according to the industry direction; - for students and pupils of preschool institutions - regarding the rules of using protective equipment, safe stay in the environment and their assimilation of elementary, age-appropriate norms of behavior in emergency situations.

Training of the population on actions in emergency situations of group G Educational work with the population at the place of residence should be organized by housing and operating bodies, village and village councils, administrations of objects of increased danger with the assistance of executive authorities, whose competence includes the issue of civil protection. Consultation points should be

established at housing and operating bodies, settlement and village councils for the population to receive information about the state of security, taking into account the risk of an emergency, as well as about measures to protect the population in an emergency: - methods of informing and notifying the population about an emergency; - public emergency alert signals; - the procedure for sheltering him in protective structures; - providing the population with means of personal protection; - actions during population evacuation. Population, who lives in the zones of influence of high-risk objects should receive information about protection measures and rules of behavior in case of accidents through: - local notification systems of high-risk objects; - attractions; - participation in practicing practical skills during educational and training sessions at high-risk facilities. In order to meet the needs of self-study of the content of the general program of training for actions in emergency situations, groups of people who are not employed in the field of production and service and pensioners are issued manuals, with which they distribute reminders and other printed educational and informational material, as well as create video and electronic software products. objects of increased danger; - attractions; - participation in practicing practical skills during educational and training sessions at high-risk facilities. In order to meet the needs of self-study of the content of the general program of training for actions in emergency situations, groups of people who are not employed in the field of production and service and pensioners are issued manuals, with which they distribute reminders and other printed educational and informational material, as well as create video and electronic software products. objects of increased danger; - attractions; - participation in practicing practical skills during educational and training sessions at high-risk facilities. In order to meet the needs of self-study of the content of the general program of training for actions in emergency situations, groups of people who are not employed in the field of production and service and pensioners are issued manuals, with which they distribute reminders and other printed educational and informational material, as well as create video and electronic software products.

Before the start of a full-scale invasion, various groups were taking appropriate

measures, but today dictates new requirements, first of all, the level of mine danger, radiation and chemical danger has increased. Therefore, it is necessary to work out all possible algorithms of actions, taking into account the age category, the social sphere, and to teach as many people as possible in quick time intervals [1, 2].

Games, cartoons, comics and brochures with activities will teach both primary school children and teenagers the basic principles of mine safety.

That is why the state emergency service, together with the Ministry of Education and with the support of UNICEF Ukraine, launched the online library "Spilnoteka" in which the basics of mine safety are outlined, which will help educators and teachers more accessible and easier to reveal the key points of ensuring the rules of behavior when finding dangerous products.

LITERATURE

1. Order of the Ministry of Education and Culture No. 974 dated 15.08.2016 on the approval of fire safety rules for educational institutions and institutions of the education system of Ukraine.

2. Repository of circulars of the director general of the State Department of Israel. Emergency procedures in the education system. 3.01.2019 No. 0155https://apps.education.gov.il/Mankal/horaa.aspx?siduri=218#_Toc256000243

ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ ЦИКЛУ ТЕПЛООВОГО НАСОСА «ГРУНТ-ВОДА»

Босий Микола Вікторович

Старший викладач

Боса Олена Анатоліївна

Лаборант

Лисенко Андрій Якович,

Мануйлович Андрій Валерійович,

Бельченков Єгор Володимирович,

Шевченко Олександр Андрійович,

Герасименко Ігор Олексійович

Студенти

Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

Вступ. Актуальність застосування теплонасосних технологій в різних сферах економіки та їх переваги при виробництві теплоти обговорюються на міжнародних конференціях, а також висвітлюються в наукових виданнях [1-7, 8-14].

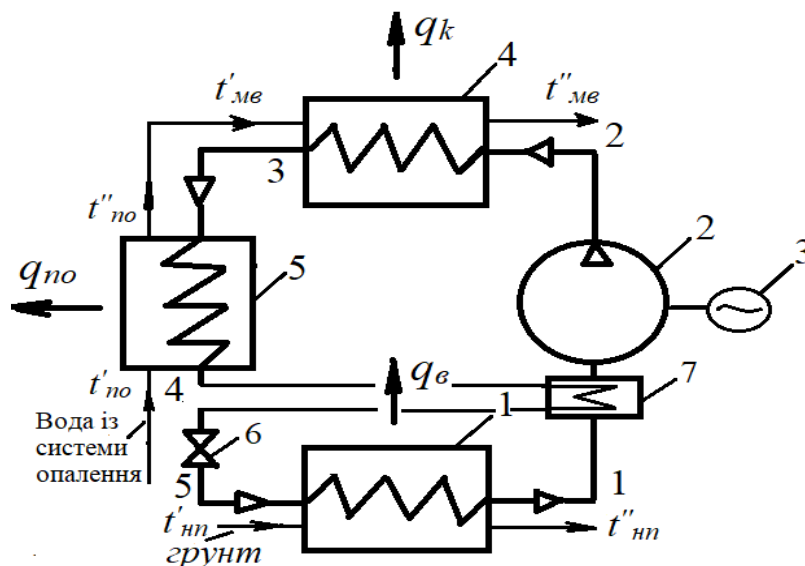
Теплонасосна технологія отримання теплоти завдяки високій енергетичній ефективності дозволяє зменшити затрати вартісних традиційних органічних видів палива (твердих, рідких, газоподібних), знизити забруднення довкілля і вирішити актуальні сучасні проблеми теплопостачання [4-6, 7, 13, 14].

Тому, використання ТН для систем теплопостачання та гарячого водопостачання є альтернативою традиційним способам, таким як централізоване водяне опалення, електрообігрів [1, 3-9]. ТН перетворює низькопотенційну природню теплову енергію, або теплоту вторинних низькотемпературних енергоресурсів в енергію більш високого температурного потенціалу для її практичного використання в системах теплопостачання. Перетворення цих енергій відбувається в зворотньому термодинамічному циклі Карно і перенос енергії з нижнього температурного рівня на більш високий

виконується за рахунок механічної (електричної) енергії, яка з зовні підводиться до компресора ТН [1-4, 7].

Мета роботи. Метою роботи є визначення ефективності роботи парокомпресійного циклу теплового насоса холодильним агентом якого є пропан.

Матеріали і методи. Термодинамічний аналіз виконано для ТН «грунт-вода», робочим тілом якого є озонобезпечний холодоагент R290, а низькопотенційне джерело енергії – це теплота ґрунту. Розглянемо вплив температур випаровування і конденсації робочого тіла ТН та його охолодження і докільля на показники енергоефективності роботи ГТН типу «грунт–вода», схема якого наведена на рис. 1.



1 – випарник; 2 – компресор; 3 – електродвигун;

4 – конденсатор; 5–охолоджувач; 6 – дросель; 7 – перегрівач

Рис. 1. Принципова схема геотермального парокомпресійного теплового насоса тину «грунт–вода» для системи тепlopостачання

Для парокомпресійного ТН «грунт–вода» вибираємо озонобезпечний холодоагент R290, який має широке застосування. Для низькопотенційного теплоносія теплоти ґрунту приймаємо $T'_{нт} = 283$ К, $T''_{нт} = 278$ К, а для теплоносія системи опалення $T''_{мв} = 336$ К.

Приймаємо кінцеві різниці температур на виході з теплообмінних апаратів: у випарнику $\Delta T_v = T''_{нт} - T_v = 3$ К, а в конденсаторі $\Delta T_k = T_k - T''_{мв} = 5$ К;

$P_k = 2,8$ МПа, $P_b = 0,5$ МПа – тиск конденсації і випаровування R290 при температурах T_k и T_b . [8-14].

Теплові навантаження в ТН «грунт–вода» представлені на $p-h$ діаграмі (рис. 2), де вони наведені у вигляді відповідних відрізків прямих ліній, що відображають основні термодинамічні процеси. Енергетичну ефективність ТН «грунт–вода» оцінюємо за допомогою $p-h$ діаграми (рис. 2).

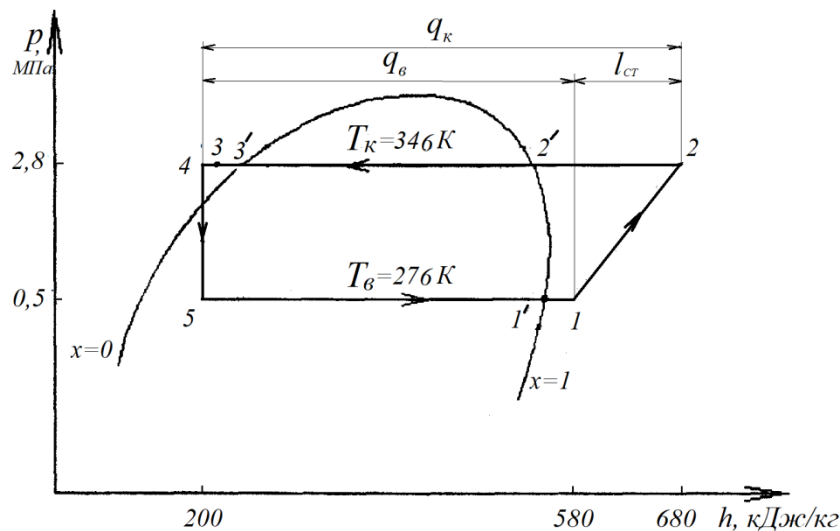


Рис. 2. Цикл ТН «грунт–вода» в $p-h$ -діаграмі

Результати і обговорення. Результати проведеного вище термодинамічного розрахунку циклу ТН «грунт–вода» представлені в табл.1.

Таблиця 1

Термодинамічний розрахунок циклу ТН «грунт–вода» [8-14]

Параметр	Розмірність	Розрахункові значення
Температура випаровування фреона R290, T_b	К	276
Ентальпія фреона R290 після випарника, h_1	кДж/кг	580
Тиск фреона R290 у випарнику, P_b	МПа	0,5
Температура конденсації фреона R290, T_k	К	346
Ентальпія фреона R290 після конденсатора, h_3	кДж/кг	225
Тиск конденсації фреона R290, P_k	МПа	2,8
Ентальпія фреона R290 на вході в компресор, h_1	кДж/кг	580
Ентальпія фреона R290 після компресора, h_2	кДж/кг	680
Ентальпія фреона R290 перед випарником, h_5	кДж/кг	200
Питоме теплове навантаження випарника, q_b	кДж/кг	380
Питоме теплове навантаження конденсатора, q_k	кДж/кг	455
Питоме теплове навантаження охолоджувача, $q_{по}$	кДж/кг	25
Питома робота стиснення в компресорі, l_{ct}	кДж/кг	100

Питома енергія, яка споживається електродвигуном, W	кДж/кг	131
Перевірка теплового балансу, $q_{ТН}$	-	480
Коефіцієнт перетворення теплоти ТН, COP	-	3,0
Середня температура низькопотенційного теплоносія, $T_{\text{ср.нт.}}^e$	К	281
Термодинамічна температура низькопотенційного теплоносія, $\tau_{\text{Н}}$	-	0,064
Ексергія, віддана низькопотенційним теплоносієм, $e_{\text{Н}}$	кДж/кг	24,3
Середня температура високопотенційного теплоносія в конденсаторі, $T_{\text{ср.мв.}}^k$	К	336
Термодинамічна температура високопотенційного теплоносія в конденсаторі, $\tau_{\text{В}}$	-	0,163
Ексергія, одержана високопотенційним теплоносієм в конденсаторі, $e_{\text{В}}$	кДж/кг	74
Середня температура високопотенційного теплоносія в охолоджувачі, $T_{\text{ср}}^{no}$	К	303
Термодинамічна температура високопотенційного теплоносія в охолоджувачі, $\tau_{\text{по}}$	-	0,099
Ексергія, одержана високопотенційним теплоносієм в охолоджувачі, $e_{\text{по}}$	кДж/кг	2,47
Ексергія електроенергії, яка споживається, e_e	кДж/кг	131
Ексергетичний ККД ТН, $\eta_{\text{ex.}}$	-	0,49

Проведений вище термодинамічний аналіз енергетичних і ексергетичних втрат дає тільки загальне уявлення про термодинамічну ефективність циклу ТН «грунт–вода», на підставі якого можна зробити висновок про внесок того, чи іншого елемента ТН «грунт–вода» в ефективність перетворення потоків енергії.

Висновки. Показано ефективність роботи ТН, який реалізує зворотний термодинамічний цикл Карно з використанням низькопотенційного джерела теплоти ґрунту. Цей цикл супроводжується мінімальними втратами при дроселюванні рідкого пропана і вирішує проблему корисного тепловикористання для підвищення температури теплоносія, який нагрівається для теплопостачання.

Виконано енергетичний і ексергетичний аналізи показників ефективності ТН «грунт-вода», робочим тілом якого є пропан (R290). Енергетичну ефективність циклу ТН «грунт-вода» оцінювали коефіцієнтом трансформації ТН (COP), який за розрахунками дорівнює 3,0. Термодинамічну ефективність

ТН «грунт-вода» в системах теплопостачання розглядали за допомогою ексергетичного ККД, він становить 49 %.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Малярєнко В. А., Лисак Л. В. Енергетика, довкілля, енергозбереження. Х: Рубікон. 2004. 368 с.
2. Безродний М. К., Пуховий І. І., Кутра Д. С. Теплові насоси та їх використання. Навчальний посібник. Київ: НТУУ «КПІ». 2013. 312 с.
3. Арсєньєв В. М., Мелєйчук С. С. Теплові насоси: основи теорії і розрахунку. Навчальний посібник. Суми. СДУ. 2018. 364с.
4. Ткачук К. К. Перспективи застосування теплових насосів в Україні. *Вісник НТУУ «КПІ». Серія «Гірництво»* Випуск 27. 2015. С.144-153.
5. Снежкін Ю. Ф., Чалаєв Д. М., Шаврін В. С., Дабіжа Н. О. Теплові насоси в системах теплохолодопостачання. Монографія // Під. ред. акад. НАН України А. А. Долінського; НАН України, Ін-т техн. теплофізики. К: 2008. 104с.
6. Безродний М. К., Притула Н. О. Енергетична ефективність теплонасосних схем теплопостачання. Монографія. К: НТУУ «КПІ». 2012. 208 с.
7. Босий М. В., Кузик О. В. Ефективність циклу теплового насоса для теплопостачання // *Центральноукраїнський науковий вісник. Технічні науки.* 2020. Вип. 3(34). С. 136-142.
URL:<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/handle/123456789/10447>
8. Босий М. В. Термодинамічна енергоефективність геотермального теплового насоса на ґрунтових водах. *Moderní aspekty vědy: XX. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o. Česká republika: Publishing Group. "Vědecká perspektiva "*. 2022. str. 556-568. URL: http://mapiea.kntu.kr.ua/archive/36_I.html
9. Босий М. В., Кузик О. В. Теплові насоси для опалення та гарячого водопостачання. // *Findings of modern engineering research and developments: Scientific monograph.* Riga. Latvia: «*Baltija Publishing*». 2022,

P. 24-40. URL:<http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/book/217>.

10. Босий М. В. Теплові насоси – енергоефективне відновлювальне екологічно чисте джерело теплоти. // *Moderní aspekty vědy: XXI Díl mezinárodní kolektivní monografie Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.Česká republika: Publishing Group "Vědecká perspektiva".* 2022. P. 357-380. URL:<http://perspectives.pp.ua/public/site/mono/monography-21.pdf>

11. Босий М. В., Кропівний В. М., Кузик О. В., Кропівна А. В., Молокост Л. А Термодинамічна енергоефективність парокомпресійного теплового насоса на ґрунтових водах. // *Центральноукраїнський науковий вісник. Технічні науки.* Кропивницький. 2022, вип. 5(36), ч. I. С. 47-54. URL:http://mariea.kntu.kr.ua/archive/36_I.html

12. Босий М. В., Кропівний В. М., Кузик О. В. Термодинамічне дослідження циклу теплового насосу «ґрунт-вода» для системи опалення приміщення. // *Науковий журнал Вісник Кременчуцького національного університету ім. М. Остроградського.* Кременчук: №1(132), 2022. С. 165-172. DOI: <https://doi.org/10.32782/1995-0519.2022.1.22> URL:<http://visnikkrnu.kdu.edu.ua/pravila.php>

13. Босий М. В. Енергетична ефективність повітряного теплового насоса на екологічно чистому робочому тілі пропані. // *Науковий журнал «Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського». Серія: Технічні науки».* Київ: Том 33 (72), № 4, 2022. С. 144-148. DOI <https://doi.org/10.32838/2663-5941/2022.4/22> URL:<https://tech.vernadskyjournals.in.ua/33-72-4>

14. Ткаченко С. Й., Остапенко О. П. Парокомпресійні теплонасосні установки в системах тепlopостачання. Монографія. Вінниця: ВНТУ. 2009. 176 с.

ОРГАНІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ АВТОБУСНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ З УКРАЇНИ ДО ЧОРНОГОРІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

**Ващенко Алєся Володимирівна,
Мішин Михайло Сергійович**

студенти

Університет митної справи та фінансів

м. Дніпро, Україна

Кузьменко Альбіна Ігорівна,

к.т.н., доцент

Анотація: Проаналізовано зміну обсягів та характеру попиту на пасажирські перевезення у довоєнні часи та в умовах воєнного стану. Запропоновано маршрут перевезення пасажирів з України до Чорногорії. Розроблено маршрут міжнародних автобусних перевезень пасажирів у нерегулярному сполученні.

Ключові слова: автомобільний транспорт, міжнародні перевезення, нерегулярне сполучення.

Планування міжнародних поїздок – завжди складне організаційне питання. Крім того, під час проведення військових дій необхідно бути готовим до виникнення непередбачених ситуацій та проблем. Уникнути цього допоможе грамотна організація міжнародних автобусних перевезень.

Наслідки війни для транспортно-логістичної галузі в Україні стають все більшими. Якщо в перші дні конфлікту бізнес "застиг" в очікуванні, то до третього тижня рівень мобілізації як державних установ, так і приватного бізнесу - вражаючий. Саме в цей кризовий момент транспорт та логістика стали ключовими факторами, які підтримують економіку країни, незважаючи на руйнування, людські втрати та збої у ланцюжку поставок.

Таким чином, з початку війни ринок пасажирських перевезень повністю змінився. Про це свідчить статистика щодо минулих років стосовно виїзду українців закордон (див. табл. 1). Динаміку розвитку пасажирських перевезень

у довоєнний період можна побачити на рисунку 1.

Таблиця 1

**Обсяг пасажирських перевезень з України за кордон
у 2018 – 2020 роках**

Країна	2018		2019		2020	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Чорногорія	35 512	0,13	35 666	0,12	22 966	0,2
Туреччина	1 214 772	4,34	1 469 957	5,01	965 457	8,58
Болгарія	81 569	0,29	105 286	0,36	42 037	0,37
Угорщина	3 219 306	11,51	3 369 867	11,48	1 635 810	14,54
Єгипет	1 133 056	4,05	1 540 969	5,25	729 238	6,48
Молдова	1 667 981	5,96	1 484 916	5,06	328 785	2,92

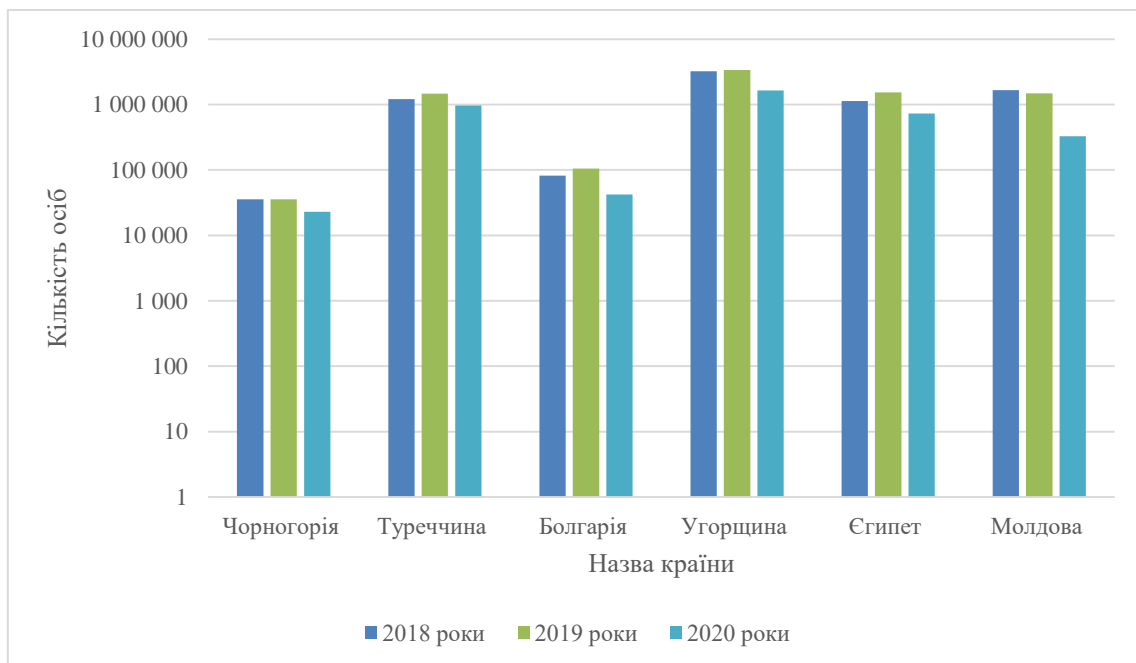


Рисунок 1. Динаміка розвитку пасажирських туристичних перевезень за межі України

З моменту повномасштабного вторгнення РФ обсяг міжнародних автобусних перевезень в Україні зріс майже втричі. Зокрема, у лютому і до кінця липня Державна служба України з безпеки на транспорті видала 178 ліцензій. Це втричі більше ліцензій на міжнародні автомобільні перевезення, ніж видано за аналогічний період минулого року. Загальний обсяг ринку пасажирських перевезень за цей період склав 2,2 млрд грн. Це майже на 1,3 млрд гривень більше, ніж за аналогічний період минулого року, свідчать

дані Міністерства інфраструктури України та компанії РахUkraine, оприлюднені в ході круглого столу з перевізниками у Торгово-промисловій палаті України.

Тільки з кінця лютого запрацювали 178 нових міжнародних перевізників. Цей ріст зумовлений масовим виїздом українців в сусідні країни Європи в пошуках прихистку. В той же час, потрібно підкріплювати цю динаміку для задоволення зростаючого попиту українців, які повертаються додому. Усвідомлюємо, що існує низка проблем, серед яких висока ціна на перевезення. З лютого міжнародні автобусні перевезення подорожчали на третину, а внутрішні - наполовину.

Окрім цього, в період воєнного стану вирішуються проблеми адаптації стандартів автобусних перевезень до європейських, ухвалено профільним комітетом Верховної Ради до першого читання законопроект №4560, який дасть можливість визначити особливості ліцензування автотранспорту відповідно до Регламенту ЄС.

За даними МІУ загальна кількість проданих онлайн-квитків на автобусні перевезення (тільки з травня по липень цього року) склала 844,1 тис. штук. Це вдвічі більше, ніж за той же період минулого року.

При цьому 85% від усіх електронних квитків на автобусні перевезення, придбаних з травня до липня цього року - це квитки на міжнародні рейси, і лише 15% - на внутрішні. Найбільш навантаженими напрямками руху за час війни стали Польща, Німеччина та Чехія.

В ході оновлення нормативно-правової бази щодо автобусних перевезень МІУ планує скоротити перелік документів для учасників конкурсу на отримання дозволу на перевезення і приймати їх в електронному вигляді, ввести перелік порушень, за які перевізник може втратити дозвіл або договір на маршрут, скасувати можливість продовжувати дозвіл на міжобласних маршрутах без конкурсу, зменшити до 3-х років термін дії договорів, що продовжуються на внутрішньообласних маршрутах.

Також планується запровадити систему отримання свідоцтв профкомпетентності менеджерів з перевезень[2].

Під час війни у населення України зберіглася потреба у туристичних поїздах. У країні є чимало родин із дітьми, які потребують відпочинку, зміни обстановки та оздоровлення. Люди, які зберігають джерела доходів, намагаються організувати відпустку за своїм улюбленим маршрутом. Утім, звичайно, що війна зробила свої корективи.

В перші тижні війни туристичні поїздки зупинились повністю. Ситуація була нестабільною, багато людей виїжджали за кордон, щоб врятуватись. Утім, поступово стало зрозуміло, що війна триватиме довго, тож потрібно адаптуватись до нових реалій.

Ближче до літа, яке традиційно є піковим сезоном для подорожей, попит почав знову відновлюватись. Проте, якщо порівнювати нинішні бронювання навіть з обсягом попереднього року (який також був складним через пандемію коронавірусу), то падіння буде колосальним.

Так, за даними внутрішньої статистики одного з найбільших національних туроператорів, у червні 2022 року тури з України забронювали близько 1440 туристів, а в тому ж місяці 2021 року – понад 95000 мандрівників. Якщо говорити про світові дані, то Всесвітня туристична організація прогнозує втрати понад 14 мільярдів доларів США у 2022 році – саме стільки приносили світовій економіці російські та українські туристи, які тепер не будуть подорожувати.

Чоловіки призовного віку, за невеликими виключеннями, наразі не можуть виїжджати з України, тому основна аудиторія турів – жінки та діти. Це та частина громадян, які не виїжджали для постійного проживання за кордон, бо зберегли роботу й, відповідно, мають потребу відправитись у відпустку.

Відпустка всередині країни наразі має свої недоліки, головний з яких - щодо безпеки. Адже, на жаль, зараз в жодній з точок в Україні не можна почуватися у повній безпеці, але ж хочеться трохи перепочити від постійних

загроз ракетних ударів та повітряних тривог.

В першу чергу це стосується сімей з дітьми, які, з можливості, розглядають варіанти відпочинку за кордоном. Наразі трійка лідерів серед закордонних напрямків виглядає наступним чином: автобусні рейси в Туреччину; авіатури з Кишинєва в Туреччину та Єгипет; автобусні тури в Чорногорію.

Тому за мету у даній роботі було обрано розробку маршруту міжнародних нерегулярних автобусних перевезень пасажирів з м. Львів (Україна) до м. Будва (Чорногорія).

Розрахунковий пасажиропотік за обраним шляхом протягом усього маршруту буде незмінним. У Львові в автобус сідає 10 чоловік пасажирів +2 водія. При перевезеннях в нерегулярному сполученні під час рейсу не можуть бути посаджені в пасажирський транспортний засіб ніякі інші пасажирів і ніхто не може бути висаджений, крім особливих випадків.

Міжнародні маршрути організовують та експлуатуються у відповідності до міжнародних конвенцій та договорів. На виконання міжнародних автомобільних перевезень пасажирів в нерегулярному сполученні перевізник повинен мати дозвіл на проїзд територіями іноземних держав, що відповідають схемам автомобільних перевезень пасажирів, якщо їх наявність передбачена міжнародними договорами[4].

Під час вибору маршруту можливо використовувати різні критерії. Зокрема, маршрут може бути обраний за найкоротшим шляхом прямування; з найменшим часом на рух; без використання платних магістралей.

Враховуючи факт того, що перевезення пасажирів сполучення Львів - Будва розглядається, як поїздка на відпочинок до Чорногорії без заїзду до інших екскурсійних місць, можна запропонувати маршрут, показаний на рисунку 2.

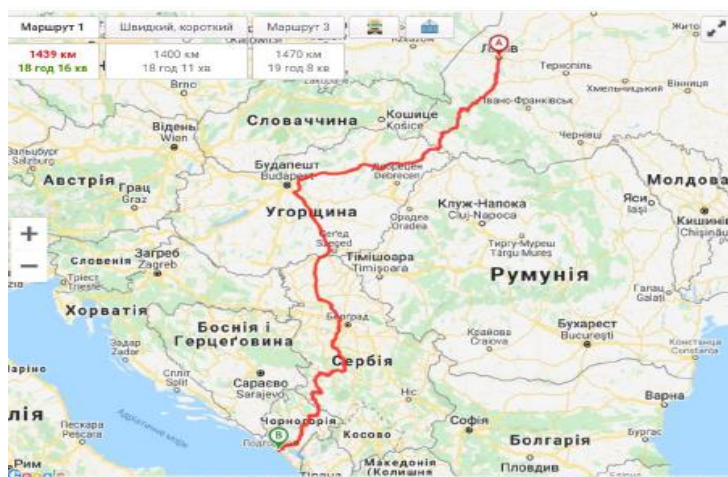


Рисунок 2. Схема маршруту міжнародного сполучення Львів – Будва

Протяжність маршруту, показано на рисунку 2, складає 1439 км. Розрахунковий час у дорозі становить 18 годин 16 хвилин. Рух за цим маршрутом передбачає прохід через митний пункт пропуску Лужанка, Мукачево (Україна). Середній розрахунковий календарний час на виконання оборту автобуса у міжнародному нерегулярному сполученні складає 3,41 добу. Час руху автобуса з урахуванням часу перерв в роботі (відповідно до вимог ЄЗТС) складає 79,84 години, витрата часу на рух – 32 години, час на простій транспортного засобу у пунктах маршруту за вказівками замовника, який не співпадає з необхідним відпочинком водія, – 2,6 години.

Для організації подібного перевезення пропонується обрати автобус Mercedes-Benz Sprinter 516. Це – нова серія мікроавтобусів, створена для комерційних цілей, в основному для туристичної експлуатації. Дані туристичні мікроавтобуси досить комфортні і розраховані на перевезення до 20 пасажирів. Сидіння зручні, автомобіль повністю відповідає туристичному стандарту мікроавтобусів. Автобус відповідає екологічним вимогам, що пред’являються до автотранспортних засобів в країнах проходження маршруту[6].

За результатами розробленого графіку руху автобуса з урахуванням усіх зупинок встановлено, що робочий час водіїв становитиме 38 годин 51 хвилин. Економічні витрати на організацію маршруту складатимуть 1 056 271 грн., а очікуваний прибуток – 158 440 грн. Для порівняння, у 2021 році середній автобусний тур з України до Чорногорії коштував 16 520 грн (для двох

дорослих за 7 ночей з урахуванням сніданків) – цього року вартість аналогічної подорожі стартує від 16 000 грн. Утім, середній чек збільшився істотно - українці частіше обирають більш тривалі тури від 14 днів, а така подорож коштує від 37 450 грн. Слід додати, що минулого року автобусні тури були доступні лише в Болгарію, але цього також можна поїхати у більш дорожчі Туреччину та Чорногорію.

Крім того, на туристичну галузь та організацію міжнародних автомобільних перевезень пасажирів впливають й інші чинники. Оскільки основні туристичні локації або безпосередньо знаходяться в зоні євро, або партнери ведуть розрахунки в доларах, то вартість напряму залежить від коливань курсу. Ще один фактор для автобусних турів – зростання цін на паливо. Відповідно, через бойові дії й удар, нанесений економіці України, ціна турів може збільшуватись.

Таким чином, можна сказати, що навіть в умовах воєнного стану, а також обмежувальних заходів, прийнятих в Чорногорії, у даний час зберігається можливість здійснення міжнародних автомобільних перевезень до Сербії, Угорщини і Чорногорії. Незважаючи на всю складність ситуації, в тому числі зміни нормативних приписів, які вносяться державами транзиту, перевізники виконують усі вимоги офіційної влади.

Чітке дотримання приписів всіх служб (митних прикордонних, поліцейських, військових) дозволяє попередити виникнення цілого ряду проблем, які можуть виникнути у зв'язку з виконанням перевезень, включаючи приміщення на карантин, повернення громадян на Батьківщину, збереження автотранспорту, збереження вантажу і т. ін.

Автомобільні перевезення повинні здійснюватися таким чином, щоб вони не завдавали шкоди громадському порядку, безпеці, навколишньому середовищу, здоров'ю людей і моралі країни, у яку вони здійснюються, а також відповідали законодавству цієї країни, її міжнародним зобов'язанням у цій галузі, а також заходам з охорони навколишнього середовища. Організація міжнародних автомобільних перевезень пасажирів у нерегулярному сполученні

з метою виїзного туризму залежатиме від того, наскільки швидко відбудеться відновлення економіки. У будь-якому випадку, туризм буде розвиватись, адже бажання людей подорожувати зберігаються навіть у найскладніших обставинах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Європейська Комісія [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Європейської Комісії. URL: <http://ec.europa.eu>
2. Єдиний державний реєстр підприємств та організацій України [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua
3. Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» 2015 р. URL; <https://zakon.rada.gov.ua/>
4. Закон України «Про автомобільний транспорт. URL <https://zakon.rada.gov.ua/>
5. Закон України «Про транзит вантажів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
6. Костюченко Л. М. Міжнародні автомобільні перевезення: посібник. Асоціація міжнародних автомобільних перевізників України. К.: Бланк-Прес, 2020. 208 с.
7. Окландер М. А. Логістика : підручник. К. : ЦУЛ, 2016. 345 с.

ПРОДУКЦІЯ “СХЕМОТЕХНІЧНОЇ” РЕВОЛЮЦІЇ

Гаврилов Тарас Миколайович

Кандидат технічних наук, асистент
Університет «Україна», м. Київ, Україна

Вступ.

За твердженням єврейського історика Ювеля Ноя Хорарі, людство пройшло через три глобальні революції - когнітивну, аграрну та науково-технічну. Внаслідок когнітивної революції людство прийшло до усвідомлення себе як особистості. Наслідком аграрної революції стало те, що людство опанувало землеробство. Результатом науково-технічної революції являється майже 70-річна епоха електроніки та комп'ютерної техніки.

Початок цієї епохи припав ще на період електронних ламп і механічних запам'ятовувальних пристроїв. Невдовзі після відкриття транзистора з'явилися перші інтегральні схеми і почалась мікропроцесорна ера. І цей момент ініціював процес бурхливого розвитку електроніки і, зокрема, комп'ютерної техніки. З'являються все нові і нові технології і покоління мікропроцесорів.

Мета.

Проте, на тлі бурхливого розвитку електроніки тьмяніє ще одна важлива подія. Йдеться про появу сімейства революційних апаратних обчислювальних платформ для аматорського конструювання ARDUINO.

Матеріали та методи.

Основними компонентами ARDUINO являються мікроконтролерні плати з елементами вводу/виводу. Також існує велика кількість плат та модулів розширення до даної платформи. Мікросхеми ARDUINO мають також інтегроване середовище розробки програмного забезпечення ARDUINO IDE, мова програмування якого дуже подібна до мови програмування C/C++.

За допомогою даного інтегрованого середовища розробки програмного забезпечення мікросхеми ARDUINO перетворюються в по-справжньому потужні революційні пристрої. А завдяки величезній кількості плат та модулів

розширення дані мікроконтролерні плати стають дійсно незамінними інструментами у багатьох галузях промисловості та навіть сферах життя.

Результати та обговорення.

За допомогою мікросхем ARDUINO реалізуються досить складні та корисні проекти. Коректно запрограмувавши платформу, можна створити прикладні інструменти від систем автоматизованого садового поливу до комплексів “розумного” будинку або речі від безпілотників для аеро-фотозйомки до дизайнерських аксесуарів із світлодіодною підсвіткою.

Висновки.

Таким чином, на сьогоднішній день платформи сімейства ARDUINO являються одними з найперспективніших друкованих плат і спричинили справжню революцію в підході до мікроконтролерів загалом.

ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ ГОЛОДУВАННЯ

Дехтяренко Анастасія Юріївна,

Новицька Анастасія Андріївна

студенти

Сумський національний аграрний університет

м. Суми, Україна

Анотація: визначення походження та змісту голодування; його періоди та характеристики; рекомендації щодо голодування від самого початку та до кінця; застереження для певних категорій людей яким заборонено голодувати; з'ясування психічного стану людини під час голодування.

Ключові слова: голодування, голод, людина, організм, здоров'я, психологічний стан.

Голодування, в наш час, люди використовують з різною метою. Але багато хто і не замислюється які переваги чи недоліки можуть виявитися. Для більшості молоді голодування – це тренд, який на їх думку допоможе їм у майбутньому за допомогою різних методик подовжити життя. Наразі налічується багато випадків голодування з різною метою. Найчастіше за станом здоров'я людей та релігійних традицій різних вікових груп. Також з політичної точки для привертання уваги до себе та досягнення поставленої мети, задля вирішення проблеми. Але все це має свої наслідки, як в організмі, так і в відхиленні психологічного стану людини. Голодування – це критична форма недоїдання, загрозливий дефіцит споживання калорій потрібних для підтримки життя організму. Це стан, що виникає в тих випадках, коли організм не одержує поживних речовин або одержує їх у недостатній кількості, або ж не засвоює їх внаслідок хвороби [1, с.1].

За походженням голодування може бути:

- фізіологічним (виникає у тварин та періодично повторюється за

певних умов існування, наприклад, зимова або літня сплячка тварин);

- патологічним;
- лікувальним.

Також розрізняють за змістом:

- повне – без обмеження або з обмеженим вживанням води (абсолютне);
- неповне (кількісне недоїдання) – надходження усіх поживних речовин але без достатньої кількості калорій;
- часткове (якісне).

Періоди голодування:

1. Неощадливої витрати енергії (тривалість: 2-4 дні). Сильне відчуття голоду, яке продовжується до 5 діб при повному голодуванні. Відбувається швидке падіння маси. Величина дихального коефіцієнта наближена до 1,0.

Характерне: 1) Посилення витрачання вуглеводів. 2) Зниження рівня глюкози в крові. 3) Зниження основного обміну на 10-20 %, але спочатку голодування, основний обмін, збільшується. 4) Негативний азотистий баланс.

2. Максимального пристосування (тривалість: 40-50 днів). Відчуття голоду зникає. Падіння маси тіла зменшується до 0,5-1% на добу. Величина дихального коефіцієнта наближена до 0,7.

Характерне: 1) Посилення витрачання жирів. 2) Відбувається активізація обміну в жировій тканині. 3) Негазовий азотистий баланс.

3. Термінальний (тривалість: 3-5 днів). Збільшується виділення із сечею азоту, калію, фосфатів. Величина дихального коефіцієнта наближена до 0,8. Смерть настає при втраті 50% маси тіла від вихідної.

Характерне: 1) Посилення витрачання білків. 2) Інтенсивне розпадання тканин, що супроводжується розвитком інтоксикації.

Якщо все ж таки людина збирається голодувати з різних причин, то їй потрібно підготуватися до цього:

1. Обов'язково звернутися до лікаря, здати аналізи і отримати підтвердження, що можна починати голодування без шкоди для здоров'я.

2. Якщо голодування не лікувальне, то щоб безпечно почати голодувати треба налаштуватися або вирішити для себе що це без сумнівів потрібно.

3. До голодування краще готуватися заздалегідь, виключивши із щоденного раціону шкідливі продукти, такі як гостра, солоня, смажена їжа, солодощі та багато іншого. Краще їсти більше овочів та фруктів та пити багато води (1,5-2 л на добу).

4. Також потрібно очистити кишечник за допомогою звичайної клізми.

5. Ще краще буде більше проводити часу на свіжому повітрі, хоча б по кілька годин на день.

Голодування дає змогу схуднути, але не на довго, допомогти боротися з деякими видами раку або краще розвинути пам'ять, тому голодувати рекомендують хоча б один раз у тиждень, періодично по 24 години, що дасть змогу покращити здоров'я серцево-судинної системи.

Для виходу з голодування потрібно також дотримуватися деяких рекомендацій:

1. Обов'язково вживати воду, особливо якщо не було змоги вживати її під час голодування.

2. Починати їсти не великими порціями та ретельно пережовуючи, чим довше, тим краще (рекомендується вживати готову їжу, легко перетравлювану, та ту, яку куштували до початку голодування, це не зашкодить шлунково-кишковому тракту та стану людини).

Хоч іноді голодування є безпечним та навіть корисним, але не для всіх категорій осіб, для яких це ризиковано. Це стосується людей:

- З діабетом
- З розладами харчової поведінки в анамнезі (анорексія)
- Які приймають ліки поєднуючи з їжею (антибіотики)
- Які мають проблеми шлунково-кишкового тракту
- Діти та підлітки
- Вагітні та годуючі матері.

Голодування має вплив не тільки на здоров'я, а також на психологічний

стан людини, бо зі змінами фізичного стану розвиваються й психологічні відхилення. Емоційна лабільність при протестному голодуванні супроводжується емоційним піднесенням, тоді як примусове викликає відчуття страху, тривоги, агресії як прояв захисних реакцій, швидше розвивається апатія. [1, с.3]

Таким чином, голодування – це процес, під час якого в організм зовсім не надходять живильні речовини, або в недостатній кількості. Голодування може як допомогти, так і нашкодити здоров'ю, особливо людям з групи ризику, для яких голодувати протипоказано. Але й інші не повинні нехтувати правилами процесу голодування та виходу з нього. Якщо людина сама наважилася голодувати, то краще зупинитися на перших етапах, ніж померти від великої втрати маси тіла або хвороб, викликаних під час довготривалого та неправильного голоду.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Ясінська О. В., Повар М. А., Дудка Є. А. Той, хто пережив смерть. 2018. с.1-3. URL: <https://www.bsmu.edu.ua/blog/7161-toy-hto-perezhiv-smert> (дата звернення: 19.10.2022)

2. Патофізіологія. 2016. с. 1-2. URL: <https://studfile.net/preview/5344268/> (дата звернення: 20.10.2022)

3. Голодування: визначення поняття, класифікація. Зовнішні та внутрішні причини голодування. Характеристика порушень основного обміну і обміну речовин у різні періоди повного голодування (з водою).2020.с. 1-2. URL: <https://studfile.net/preview/15104470/page:30/#54> (дата звернення: 19.10.2022)

4. Чим корисне голодування: як повна відмова від їжі впливає на людину і що відбувається з організмом кожного дня? 2021. с. 1-4. URL: <https://www.apteka24.ua/uk/blog/zdorove-semi/chem-polezno-golodanie-kak-polnyj-otkaz-ot-pishchi-vliyaet-na-cheloveka-i-chto-proiskhodit-s-organizmom-po-dnyam/> (дата звернення: 19.10.2022)

РОЗРОБЛЕННЯ ОНЛАЙН-СЕРВІСУ FILMREMINDER

Коваленко Олег Ігорович

Студент групи БПР

Кирийчук Дмитро Леонідович

к.т.н., доцент

Херсонський національний технічний університет

м. Хмельницький, Україна

Анотація: Сформульовано основну мету розроблення онлайн-сервісу «FILMREMINDER». Розроблено БД онлайн-сервісу із застосуванням СКБД MS SQL Server. Розроблено структурну схему БД онлайн-сервісу. Наведено опис таблиць БД.

Ключове слово: онлайн-сервісу, FilmReminder, БД, SQL Server.

Мета роботи – розроблення онлайн-сервісу «FILMREMINDER».

Головною функцією онлайн-сервісу є функція «Нагадування (Reminder)», яка гарантує користувачу, що він не пропустить улюблені фільми.

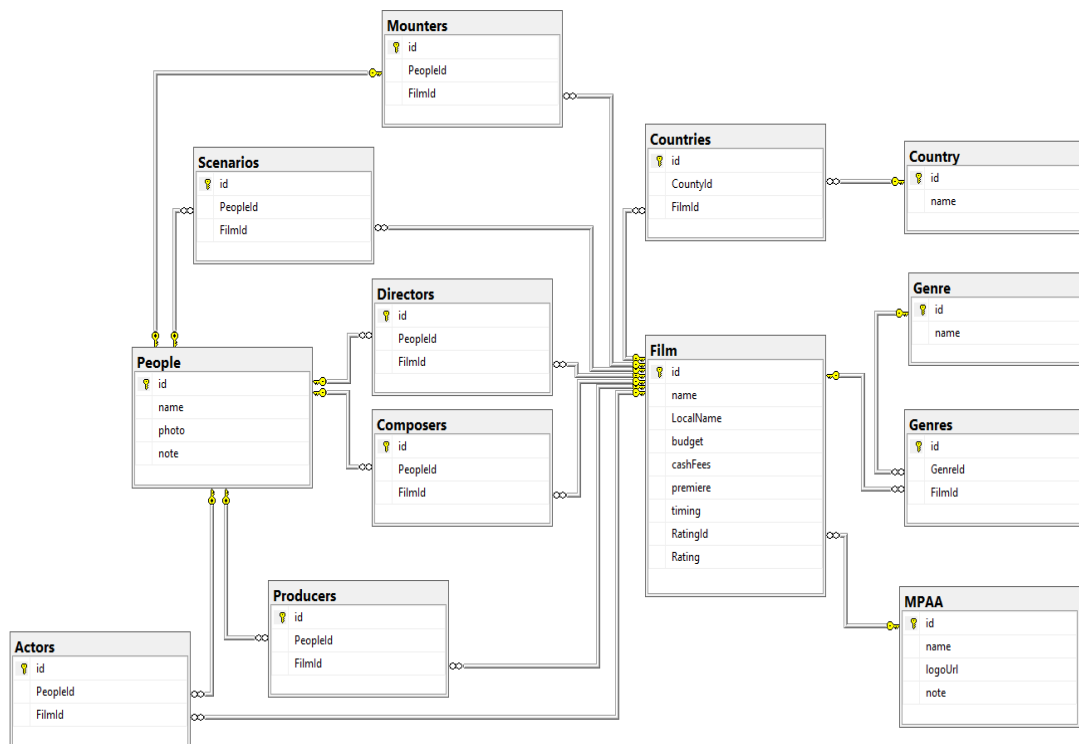


Рис.1. Структурна схема БД онлайн-сервісу «FILMREMINDER»

Основою онлайн-сервісу «FILMREMINDER» є база даних (БД), структуру якої подано на рис. 1. Для розроблення БД онлайн-сервісу було обрано систему керування базами даних (СКБД) MS SQL Server [1-3].

Всі відносини між таблицями мають зв'язок 1 до N. Для опису фільмів були створені таблиці Film, People та інші, для зв'язку даних які знаходяться у відносинах N до M.

На рис. 2. подано будову таблиці «Film». Таблиця «Film» містить відомості про фільми.

Column Name	Data Type	Allow Nulls
id	int	<input type="checkbox"/>
name	nvarchar(50)	<input type="checkbox"/>
LocalName	nvarchar(50)	<input type="checkbox"/>
budget	money	<input type="checkbox"/>
cashFees	money	<input type="checkbox"/>
premiere	date	<input type="checkbox"/>
timing	time(7)	<input checked="" type="checkbox"/>
RatingId	int	<input type="checkbox"/>
Rating	float	<input type="checkbox"/>

Рис. 2. Структура таблиці «Film»

На рис. 3. подано будову таблиці «People». Таблиця «People» містить відомості про режисерів, сценаристів, акторів і т.д.

Column Name	Data Type	Allow Nulls
id	int	<input type="checkbox"/>
name	nvarchar(200)	<input type="checkbox"/>
photo	nchar(250)	<input type="checkbox"/>
note	nvarchar(250)	<input type="checkbox"/>

Рис. 3. Структура таблиці «People»

На рис. 4. подано будову таблиці «MPAA». Таблиця «MPAA» містить відомості про систему рейтингів Американської кіноасоціації - прийнята в США система оцінки змісту фільму, запроваджена Американською кіноасоціацією.

	Column Name	Data Type	Allow Nulls
PK	id	int	<input type="checkbox"/>
	name	nvarchar(50)	<input type="checkbox"/>
	logoUrl	varchar(250)	<input type="checkbox"/>
	note	nvarchar(250)	<input type="checkbox"/>

Рис. 4. Структура таблиці «MPAA»

ЛІТЕРАТУРА:

1. Скакун В. В. Защита информации в базах данных и экспертных системах: пособие для студентов фак. радиофизики и комп. технологий/ В. В. Скакун. Минск: БГУ, 2015. 140 с.
2. Neerja Bhatnagar. Security in Relational databases. In: Handbook of Information and Communication Security. ed. by P. Stavroulakis, M. Stamp. Springe. 2010. pp. 257-272.
3. Мамаев Е. Microsoft SQL Server 2000. Наиболее полное руководство. СПб: БХВ, 2005. 1280 с.

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ВИМОГАМИ ДЛЯ ВЕЛИКИХ ІТ-ПРОЕКТІВ

Крук Роман Андрійович

Студент

Демків Любомир Ігорович

д.т.н., проф.

Національний університет “Львівська Політехніка”

м. Львів, Україна

Анотація: У магістерській кваліфікаційній роботі здійснено аналіз методологій розробки програмного забезпечення та їх вплив на управління вимогами до ПЗ, проведено аналіз проблеми управління ІТ-вимогами, зокрема, на великих ІТ-проектах, визначено цілі, призначення та очікувані ефекти системи управління вимогами, описано функції та змодельовано структуру даної системи.

Ключові слова: вимоги, управління, ІТ-проекти, онлайн-платформа, ШІ

ІТ-галузь є однією із провідних галузей на території України. Станом на січень 2022 в Україні налічується більше 285 тисяч ІТ-працівників [1]. До процесу залучаються не лише розробники та інженери якості, але також архітектори, дизайнери та бізнес-аналітики.

Аналітик вимог відповідає за управління вимогами на проекті, що полягає у виявленні різних видів інформації з різноманітних джерел для подальшого їх аналізу і перетворення у вимоги до ПЗ, які впорядковуються для подальшої реалізації командою розробників.

Кожен проект, незалежно від застосованої методології розробки, має однакові перманентні ризики проблем з вимогами, такі як виявлення помилкових чи неповних вимог, запити на зміни у вимогах тощо. Зазначені проблеми впливають на процес розробки ПЗ і можливість ефективно впоратися

з ними залежить від якісно описаних вимог.

На сьогоднішній день існує багато рішень для покращення якості управління вимогами в ІТ-галузі.

Найбільш поширеними є хмарні онлайн-платформи Atlassian Confluence, Atlassian Jira, та Azure DevOps Server. У них основну увагу приділяють ієрархії зберігання даних, підтримці різних форматів даних, їх цілісності та зв'язкам залежності між вимогами, а також аудиту змін до них.

На жаль, вони не повністю задовольняють практичні вимоги, з яким стикається аналітик, особливо у роботі з об'ємними ІТ-рішеннями. Насамперед, це - великі часові затрати на рутинне впорядкування вимог.

Також, необхідність вести дві специфікації для ненових корпоративних рішень: змін та актуального стану системи; необхідність копіювати вимоги у випадку перевикористання чи використання двох паралельних систем (наприклад, Confluence та Jira).

На основі проведеного аналізу було визначено основні вимоги для затребуваної системи управління вимогами, а саме:

1. Хмарна онлайн-платформа для забезпечення цілісності даних та можливості швидкого доступу;
2. Наявність трьох типів специфікацій: актуального стану системи, змін та покомпонентної декомпозиції;
3. Наявність модуля штучного інтелекту, котрий зможе забезпечувати наступні раніше недоступні функції (Рис. 1):
 - a) Автоматичне впорядкування вимог згідно з поширеними шаблонами;
 - b) Автоматичне оновлення специфікацій актуального стану та компонентної декомпозиції на основі затверджених змін;
 - c) Автоматизація перевикористання вимог;
 - d) Інтеграція з онлайн-системою управління проектом;

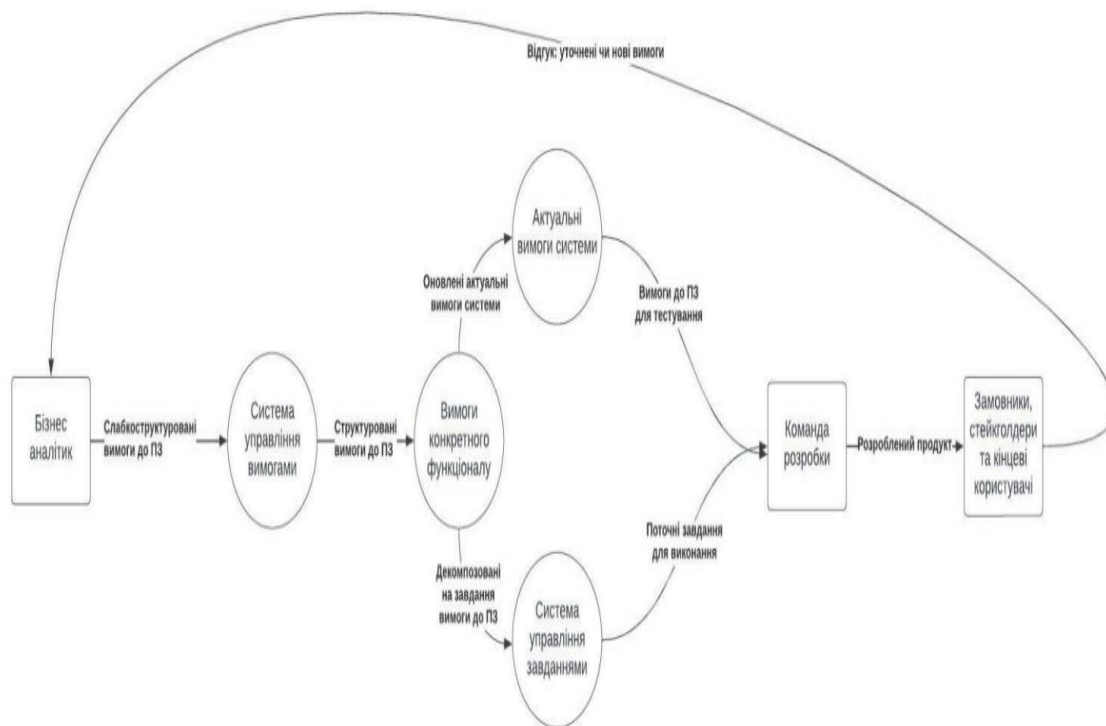


Рис. 1. Декомпозиція системи онлайн-платформи управління вимогами

Для моделювання даної інформаційної системи було використано мову UML [2].

Ґрунтуючись на зібраних даних, було сформовано список акторів такого ІТ-рішення:

1. Аналітик вимог - користувач, що займається створенням та підтримкою вимог до розроблюваного продукту;
2. Команда розробки - користувачі, котрі хочуть мати доступ до добре впорядкованих та зрозумілих вимог, аби розробляти продукт;
3. Менеджер проекту - користувач, котрий є адміністратором сховища вимог для даного проекту, відповідає за його налаштування та управління користувачами та доступами в ньому;
4. Суміжні платформи управління завданнями проекту - системи на кшталт Jira або ж Azure DevOps Server, котрі потребують структурованих вимог для створення проектних завдань;

Діаграма прецедентів наведена на Рис. 2:

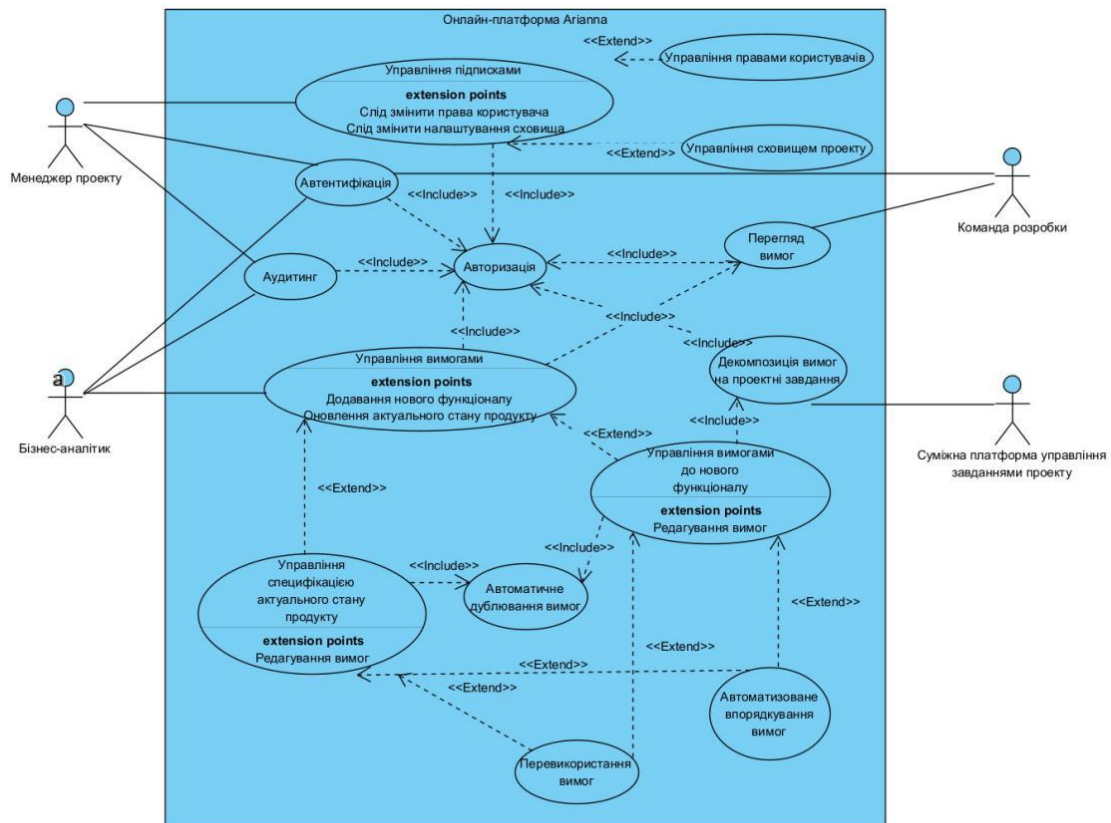


Рис 2. Діаграма прецедентів онлайн-платформи управління вимогами

Було виснувано, що в системі має існувати три паралельні сховища даних:

1. Сховище вимог по епіку чи функціоналу;
2. Сховище вимог щодо актуального стану системи;
3. Сховище покомпонентно декомпозованих вимог;

Втім, безпосереднє редагування вимог бізнес-аналітиком може відбуватись тільки через “Сховище вимог по епіку чи функціоналу”. Далі в дію вступають три процеси, що будуть базуватись у відповідних ШІ-модулях для аналізу внесених/змінених вимог:

1. Процес автоматичного оновлення вимог поточного стану системи - аналізує нові вимоги на наявність конфліктів з специфікацією актуального стану системи та вносить відповідні зміни до специфікації;
2. Процес автоматичного оновлення покомпонентних вимог системи - аналізує нові вимоги в контексті атомізованих вимог до конкретного

компонента системи та вносить відповідні зміни у актуальні вимоги даного компонента;

3. Процес автоматичної декомпозиції вимог на проектні задачі - аналізу нові вимоги та декомпозує їх для створення проектних завдань (працює лише коли наявна інтеграція з сторонньою системою управління проектними завданнями);

Зовнішні сутності, котрі споживають структуровані вимоги, в даній діаграмі збігаються з акторами, поданими в діаграмі прецедентів:

1. Команда розробки;
2. Стейкхолдери - інші користувачі, поза командою розробки, котрі можуть мати доступ до вимог. По потребам відповідають актору “Команда розробки”;
3. Система управління проектними задачами;

Діаграма потоків даних онлайн-платформи Arianna наведена на Рис 3:

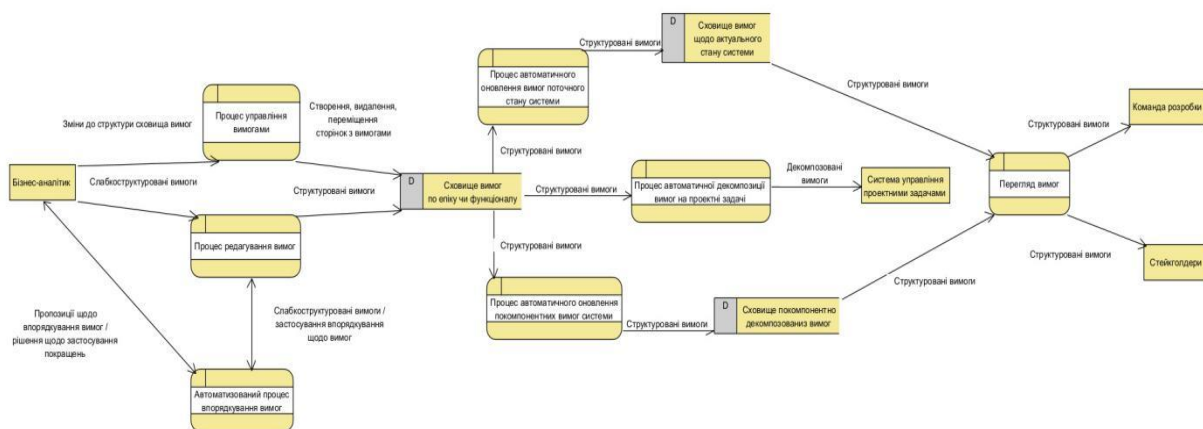


Рис 3. Діаграма потоків даних онлайн-платформи управління вимогами

Оскільки описана система є надзвичайно ресурсо- та часозатратною, її реалізація розділена на два окремі етапи:

1. MVP-версія продукту для B2C ринку у формі браузерного розширення, яке дозволить використовувати ІІІ для впорядкування вимог на інших онлайн-платформах.
2. Версія «Фаза 2» продукту для B2B ринку буде являти собою вже

повноцінну онлайн платформу, що забезпечуватиме користувачів усіма вище зазначеними перевагами.

Від застосування даної системи очікуються позитивні результати в кількох сферах. Зокрема, очікується значне скорочення часу, яке зараз витрачають аналітики вимог для рутинної роботи з документацією; зменшить когнітивне навантаження працівників[3]; скоротить час інших учасників команди на роботу з вимогами, що сумарно призведе також до зниження собівартості управління ними; й насамкінець, дана система стане прикладним застосуванням ШІ для оптимізації офісної роботи.

Таким чином, наукова новизна запропонованого рішення полягає у використанні штучного інтелекту для вирішення питань рутинного форматування та структуризації вимог до ПЗ, з якими стикається безліч бізнес-аналітиків та команд розробки на повсякденній основі, зокрема:

1. Автоматизація дублювання вимог в необхідні місця специфікації поточної платформи або суміжної платформи управління завданнями проекту;
2. Наявність специфікації вимог до актуального стану системи, що розробляється, поруч з вимогами до нового функціоналу та автоматизація її підтримки й оновлення;
3. Автоматизація процесу впорядкування внесених аналітиком вимог;
4. Використання особливого типу перевикористовуваних вимог, що дозволить інжектувати вимоги компонентів багаторазового використання до інших частин специфікації системи;
5. Використання “Компонентного дерева” як візуальної ієрархічної структури впорядкування вимог;
6. Використання браузерного розширення для розумного впорядкування вимог на інших платформах з управління вимогами;

Отже, спроектована система управління вимогами в ІТ-галузі може бути впроваджена в реальному житті й застосована організаціями, що розробляють ІТ-рішення корпоративного та середнього розмірів як самостійно, так і в комбінації з системами управління проектами.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Головні цифри зі звіту ІТ-асоціації. URL: <https://dev.ua/news/37-vsikh-eksportnykh-posluh-ukrainy-kompiuterni-posluhy-holovni-tsyfry-zi-zvitu-it-asotsiatsii>
2. The Unified Modeling Language. URL: <https://www.uml-diagrams.org/>
3. Computer vision syndrome. URL: <https://www.aoa.org/healthy-eyes/eye-and-vision-conditions/computer-vision-syndrome?sso=y>

ВИКОРИСТАННЯ ГВИНТОКРИЛІВ В ЦИВІЛЬНІЙ АВІАЦІЇ

Любарська Д. А.

студентка Факультету транспорту,
менеджменту і логістики,
Національний Авіаційний Університет,
Київ, Україна

Максимчук О. С.

студентка Факультету транспорту,
менеджменту і логістики,
Національний Авіаційний Університет,
Київ, Україна

Анотація Завдяки досягненню освітніх технологій та змінам на ринку праці ландшафт вищої освіти значно змінився за останнє десятиліття; університети більше не розглядають виключно регламентоване навчання в класі, завдання чи іспити як засіб навчання студентів та оцінки їх "успіху" ; натомість цінні, застосовні, практичні методи навчання довели свою набагато більшу ефективність у цьому

Ключові слова: гвинтокрильний апарат, авіаційний транспорт, літальні апарати.

Авіаційний транспорт з кожним роком стає все більш доступним та швидким видом пасажирських перевезень у всьому світі. На сьогоднішній день стан розвитку авіапослуг та авіаінфраструктури в нашій країні знаходиться не на кращому рівні, необхідно популяризувати використання так літальних апаратів, як гелікоптери. Які шляхи застосування?

Метою даної роботи є розробка пропозицій щодо впровадження гелікоптерів, для використання в повсякденному житті.

Гвинтокрилий апарат або гвинтокрилий літак - це літак важчий за повітря з поворотними крилами або лопатями гвинта, які створюють підйомну силу,

обертаючись навколо вертикальної щогли. Кілька лопатей ротора, встановлених на одній щоглі, називаються ротором . Міжнародна організація цивільної авіації (ІСАО) визначає гвинтокрилий апарат як «апарат, що підтримується в польоті реакцією повітря на один або кілька гвинтів». [1] або це власне твоє визначення!!!

Гвинтокрил - це поєднання вертольота та літака: він має крило, рами крил, гвинти, як у вертольота, і тягові пропелери, як у літака. Він, як і гелікоптер, може здійснювати вертикальний зліт і посадку, а наявність крил і двигунів з тяговими гвинтами дозволяє йому розвивати досить високу швидкість горизонтального польоту (понад 500 км/год). Два суттєво різних режими польоту призводять до багатьох компромісів у технічних рішеннях і, як наслідок, до низької ефективності цього літака. [2]

Гвинтокрили використовуються в основному у військовій авіації, зокрема для контролю над кордоном, але також можуть використовуватися у цивільній авіації. Часто їх використовують для розподілення добрив у полях, рідше для посіву рослин. [3]

Всі літальні апарати мають велику перевагу перед наземними – обробіток на будь-якій стадії вегетації та будь-якої довжини. Також у літаків майже немає важкопрохідних ділянок у польових умовах. Натомість без наземної техніки не обійтись. Але у нього є і суттєвий недолік – потрібна технологічна колія, яка зазвичай становить від 5% до 7% посівних площ. Також колісні агрегати мають обмежений, хоча зазвичай не малий кліренс. Навіть причіпні обприскувачі, як свідчить практичний досвід аграріїв, не завдають шкоди рослинам довжиною 60-80 см. Сам процес розпилення вимагає більш ніж одного пілота або водія. Зазвичай «на землі» їх мають обслуговувати ще один-два працівники. Швидкість і якість обробки залежить від наполегливої роботи всієї групи, своєчасної доставки ліків і води. [2]

Гвинтокрили літають повільніше за літаки, хоча можуть працювати зі швидкістю до 160 км/год і з невеликою висотою над рослинами. Ширина гвинтокрилу може дозволити собі від 30-60 метрів. Вони також мають високу

точність розпилення та високу маневреність. Щоб переміститися в іншу зону, їм не потрібно робити велику петлю, щоб успішно увійти в лінію розпилення. Розподіл препарату рівномірний, завдяки додатковому вихору, який створюють гвинти. Інших переваг у гелікоптера перед літаком практично немає. Натомість він має велику вартість години польоту. Це включає паливо та технічне обслуговування. Також виникають труднощі із заправкою керосином. Крім того, гвинтокрил дорого коштує.[1]

Крім того гвинтокрили використовують у санітарній авіації. Санітарна авіація відповідає за надання екстреної медичної допомоги в умовах поганої транспортної доступності або значної віддаленості від медичних установ, а також для швидкого транспортування хворих і постраждалих, коли цього вимагає їх стан.

Санавіація виникла після Першої світової війни. Ще тоді літаки почали оснащувати всім необхідним для того, аби рятувати життя і доставляти поранених туди, де можна надати якісну медичну допомогу. Під час Другої світової війни санітарна авіація почала працювати в авіаційних підрозділах більшості воюючих країн, хоча і в невеликих масштабах.

Зараз, з появою і поширенням гвинтокрилів, котрі не вимагають присутності злітної смуги, останні часто використовуються для цілей санавіації. Вантажопідйомність, герметичність салону літаків, а також технічна можливість оснащувати авіатранспорт всім необхідним для порятунку життя та безпечного транспортування хворих та поранених дають все більше можливостей санавіації.

Щоб здійснити посадку, гелікоптеру потрібна ділянка 30 на 30 метрів. Значення має наявність проводів чи високорослих дерев, те, чи є засміченість навколо майданчика, який ґрунт у місці посадки. Майданчиків з піщаним покриттям і тих, де багато сміття, що літає від вітру, пілоти намагаються уникати, щоб не сталося ушкодження вертольота.

За потреби пілоти можуть посадити гвинтокрил практично на будь-якому майданчику, якщо місце є безпечним і люди стоять збоку. А для цього потрібна

злагоджена робота із поліцією – щоб відвести людей. Вертоліт спроможний сісти навіть на площі перед пам'ятником Тарасові Шевченку чи навпроти Оперного театру у Львові. Але за умови, що поряд немає електричних чи телефонних проводів. Бо для пілотів не є складним завданням посадити гвинтокрил в місті.[2]

Потрібно, щоб вертолітні майданчики були біля всіх великих багатопрофільних лікарень інтенсивного лікування (БЛІЛ). Наразі використовують імпровізовані майданчики, орієнтуючись на близькість до медичних закладів. Загалом треба вкласти 200-300 млн грн у розгортання таких платформ для вертольота. Медична комплектація повітряного судна є аналогічною комплектації реанімобіля класу "С". Тобто там є все необхідне обладнання найвищого рівня, плюс закуплено апарат штучного масажу серця. [3]

Усі працівники аеромедичної бригади повинні успішно пройти спеціалізоване навчання за європейською програмою підготовки та багато відповідних тренінгів.

Тобто їх навички в галузі педіатрії та дорослої невідкладної медичної допомоги мають відповідати найвищим світовим стандартам реаніматологів чи працівників екстреної допомоги. Де-факто це висококваліфіковані фахівці, які готові надавати медичну допомогу пацієнтам з найважчими формами захворювання. Однак варто зазначити, що багато наших наземних бригад мають не гіршу якість підготовки.

Таким чином, популяризація використання гвинтокрилів можуть дозволити збільшити попит не тільки у військовій сфері, а й у сільському господарстві та медицині.

Загалом ці напрямки застосування літального апарату мають усі шанси стати широко розповсюдженими. Завдяки гвинтокрилам медики сьогодні можуть рятувати ще більше життів, а фермери покращувати якість врожаїв. Ефективність даного методу полягає в економії людських та паливо енергетичних ресурсів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гусейнов Ф. Чим обприскувати поле: літаком, гвинтокрилом, дельтапланом, дроном або наземною технікою? [Електронний ресурс] / Фарід Гусейнов // Agravery.com-2022.-Режим доступу до ресурсу: <https://agravery.com/uk/posts/show/cim-obpriskuvati-pole-litakom-gvintokrilom-deltaplanom-dronom-abo-nazemnou-tehnikou>.
2. Чи може медичний гелікоптер сісти біля Оперного театру у Львові? [Електронний ресурс] // ESPRESO.TV. – 112. – Режим доступу до ресурсу: <https://zahid.espresso.tv/chi-mozhe-medichniy-gelikopter-sisti-bilya-opernogo-teatru-u-lvovi>.
3. Санавіації В Україні Бути!//Aviatsiya Halychyny//02.04.2021//Електронний ресурс]. – Режим доступу:<https://www.aviatsiyahalychyny.com/blog/sanaviatsii-v-ukraini-buty/>

**ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМ ДЛЯ
ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ НАСТІЛЬНИХ ІГОР**

Тира Микита Андрійович,
МАГІСТР

Дейнеко Жанна Валентинівна

к.т.н., доцент

Харківський національний університет радіоелектроніки
м. Харків, Україна

Анотація: Оскільки ринок настільних ігор постійно змінюється, як змінюються і інформаційні технології, дослідження поєднання фізичного продукту із цифровою середою є вельми важливим для подальшого розвитку цієї сфери. Актуальність даної роботи обумовлена саме низьким рівнем користування онлайн-ресурсами для створення та публікації електронних версій настільних ігор серед українських видавців всупереч показникам ефективності у випадках використання цих платформ іноземними видавництвами.

Ключові слова: настільна гра, видавництво, інтерфейс, Інтернет-ресурс, онлайн-платформа.

За останні декілька років настільні ігри набули чималої популярності. Кожного місяця на ринку з'являються нові проекти, гейм дизайнери створюють інноваційні механіки, видавництва випускають ігри власного виготовлення та перекладають іноземні. Гра належить до одного з найбільш привабливих видів діяльності, що може бути використане за різними сферами, напрямками та додатками [1-5]. За останні роки, незважаючи на величезний вибір сучасних розважальних форм діяльності, настільні ігри продовжують набирати популярність і зберігати свою актуальність в широкому колі споживачів-гравців. Вони стають альтернативою традиційним розвагам, тому, що будучи багаторазовою розвагою, ґрунтованою на прямій соціальній взаємодії, настільні

ігри служать засобом інтеграції дружніх і сімейних стосунків [6].

Із стрімким зростанням ринкових пропозицій постає проблема виділення власного продукту для більшої його привабливості та популярності серед споживачів.

Варіантів вирішення цієї проблеми існує чимало. Нові настільні ігри активно рекламуються в соціальних мережах видавництвами, магазинами та блогерами, їх демонструють на виставках та фестивалях, створюються електронні версії ігор та допоміжні програми для полегшення деяких ігрових процесів. Останній варіант вважається найбільш прогресивним та перспективним, оскільки разом із індустрією настільних ігор швидко розвиваються і комп'ютерні технології.

Не є секретом той факт, що в настільні ігри краще грати особисто, адже сама їхня сутність передбачає взаємодії гравців з ігровими елементами та один з одним за одним столом. Проте це може викликати деякі незручності. Наприклад, збирати декількох гравців разом буває доволі складно через відмінності в їхніх планах та графіках. До того ж, іноді нелегко пояснити новим гравцям правила складної гри. І хоча онлайн-настолки не передбачають фізичних взаємодій, вони також позбавляють користувачів вищевказаних і багатьох інших труднощів.

Маючи привітний інтерфейс, яким зручно та легко користуватись навіть новачкам, цифрові варіанти настільних ігор також не дозволяють зробити хід, що суперечить правилам, надають підказки гравцям, а ще автоматично визначають переможця, тим самим скорочуючи час, який витрачається на ці дії. Більшість електронних версій підтримують гру онлайн, що дає змогу грати на власному комп'ютері чи телефоні із доступом до мережі Інтернет, знаходячись у будь-якому місці планети. Це особливо корисно в умовах карантину чи за відсутності можливості зіграти зі своїми знайомими особисто.

Для видавництв настільних ігор створення їх цифрових версій є відносно недорогим способом як протестувати гру перед початком тиражування її фізичних копій, так і зацікавити прихильників цього хобі в своїй розробці без

потреби витратити більше ресурсів на придбання матеріального товару. Спробувавши зіграти онлайн, гравці матимуть більше впевненості у тому, що, купивши собі коробку з грою, вони не отримають неприємну несподіванку у вигляді неякісного чи нудного для них продукту.

Наразі відомо про більше ніж 60 платформ, що дозволяють грати у електронні версії настільних ігор. Їх можна поділити на ресурси, з яких можна завантажити гру на свій пристрій, та Web-сайти, які дають змогу грати, використовуючи лише Інтернет-браузер. До перших можна віднести цифрові магазини, найпопулярнішими з яких є Steam [7], Epic Games [8] (завантажуються на персональний комп'ютер), Google Play [9] (завантажується на пристрої із операційною системою Android) та App Store [10] (завантажується на пристрої із операційною системою IOS). Другі можна поділити на онлайн-портали із декількома іграми та сайти, що містять одну гру та повністю присвячені їй.

Створення версій для цифрових магазинів передбачає розробку програмного забезпечення, розрахованого на роботу із обраною операційною системою. Після закінчення розробки, ігри мають пройти певну перевірку, яка є різною для всіх ресурсів. Лише після цього вони стають доступними користувачам для платного чи безкоштовного завантаження на пристрої.

Невеликим виключенням є Tabletop Simulator [11], який можна придбати в магазині Steam. За допомогою цієї програми можна грати, імітуючи фізичний варіант цього процесу, адже тривимірний простір та різні типи взаємодій з ігровими елементами дозволяють робити майже що завгодно всередині застосунку. Базова версія містить декілька нескладних ігор, в які можна грати на комп'ютері самому чи онлайн з іншими людьми. Проте, завдяки підтримці Steam Workshop [12], гравці можуть власноруч створювати та безкоштовно оприлюднювати власні цифрові версії ігор, які можна завантажити та зіграти в них за допомогою Tabletop Simulator. Після проведення дослідження було виявлено, що деякі українські видавництва настільних ігор також використовують цю програму для тестування прототипів власних проєктів.

Браузерних порталів існує доволі багато. Для деяких популярних ігор їхні видавці спеціально створюють окремі сайти, на яких гравці мають змогу випробувати нову для себе гру, або ж зіграти з друзями чи самотійно в разі відсутності можливості зробити це наживо. Але цей варіант більше підходить іграм, які вже встигли стати вельми популярними серед поціновувачів даного хобі. Це, наприклад, гра 1955 року Die Siedler von Catan (Колонізатори) [13], Ticket to Ride (Квиток на потяг) 2004 року [14] та Codenames (Кодові імена) 2015 року [15].

Менш відомі ігри частіше отримують електронну версію на Web-ресурсах, що мають більше ігор в своєму каталозі. Найяскравішими та найсучаснішими прикладами таких порталів є Board Game Arena [16] та Tabletopia [17].

Board Game Arena має сучасний, привітний інтерфейс, яким користувачі можуть користуватись без зайвих зусиль. Платформа підтримує гру в реальному часі та покрокові партії, в яких на один хід кожному гравцеві дається до декількох днів, а також надає велику кількість функціоналу, як безкоштовного, так і оплачуваного. Вона містить більше 500 ігор перекладених на 42 мови, в які можна зіграти безкоштовно. Крім того, можна долучитись до тестування нових проектів, випробувати які є можливість так само, як і вже оприлюднені ігри. Видавці можуть збільшити пізнаваність своєї розробки, створивши її електронну версію за допомогою команди Board Game Arena чи інших зацікавлених людей, та оприлюднивши її на Board Game Arena у відкритому доступі, або навіть отримувати прибуток, який залежить від кількості зіграних в неї онлайн-партій, зробивши її «преміальною» (такі ігри стають доступними для гравців після придбання ними преміальної підписки).

Tabletopia пропонує користувачам на вибір більше 2200 ігор. Вона також має різні варіанти підписок, які відкривають «преміальні» ігри та інші корисні функції ресурсу. Але, на відміну від Board Game Arena, яка представлена простим, швидко завантажуваним інтерфейсом, ця платформа пропонує більш реалістичну взаємодію з ігровими елементами, імітуючи їхнє пересування та

інші маніпуляції ними вручну (подібний варіант інтерфейсу має Tabletop Simulator, описаний вище).

Це значно сповільнює завантаження сторінок, проте більше нагадує партії наживо. Як і Board Game Arena, цей сайт дозволяє додавати ігри до списку улюблених, але не дає можливості створювати список друзів та групи. Крім того, Tabletopia доступна не тільки в браузерях, а й для завантаження на пристрої через онлайн-магазини Steam, Google Play та App Store. На відміну від Board Game Arena, видавці мають лімітовану функціонал для оприлюднення своєї гри на цій платформі, збільшити який можливо лише після придбання одного з видів підписки для видавців. Проте, в даному випадку цифрову версію розроблятимуть професіонали із команди Tabletopia, видавцеві треба лише надати дані про гру, її графічні зображення та правила.

Звісно, існує ще доволі багато онлайн-ресурсів із настільними іграми, проте вони або вже не оновлюються, або мають застарілий, незручний та складний інтерфейс. Тож наразі видавці, в разі потреби створення електронної версії власної гри, частіше всього обирають один із перелічених вище варіантів. На їхній вибір впливають також такі фактори, як кількість потенційних гравців на кожній з платформ, вартість розробки продукту для кожної з них, наявність в них необхідного ігрового функціоналу, присутнього в грі тощо.

Однак можна впевнено сказати, що попри всі мінуси та недоліки, ігнорувати користь та інноваційність діджиталізації настільних ігор неможливо, адже вона без сумнівів позитивно впливає як на ринок настільних ігор, так і на отримання цим хобі визнання по всьому світу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Deineko Zh., Sotnik S., Lyashenko V. Multimedia Systems in Education // International Journal of Academic Information Systems Research (IJASIR). – 2022. Vol. 6(7). – P. 23-28.
2. Deineko Zh., Sotnik S., Lyashenko V. Usage and Application Prospects QR Codes // International Journal of Engineering and Information Systems (IJEAIS).

2022. – Vol. 6(7). – P. 40-48.

3. Sotnik S., Deineko Zh., Lyashenko V. Key Directions for Development of Modern Expert Systems // International Journal of Engineering and Information Systems (IJEAIS). – 2022. – Vol. 6(5). – pp. 4-10.

4. Deineko Zh., Kraievska N., Lyashenko V. QR Code as an Element of Educational Activity // International Journal of Academic Information Systems Research (IJAISR). – 2022. – Vol. 6(4). – pp. 26-31.

5. Deineko Zh., Sotnik S., Vovk O., Lyashenko V. Features of Database Types // International Journal of Engineering and Information Systems (IJEAIS). 2021. – Vol. 5(10). – pp. 73-80.

6. Волков, В.П. Аналіз і оцінка ефективності реалізації складних проєктів [Текст]: монографія / В. П. Волков, І. Д. Павлов, Ф. І. Павлов; Держ. вищ. навч. закл. «Запоріж. нац. ун-т» М-ва освіти і науки, молоді та спорту України. – Запоріжжя: [б. в.], 2012. – 315 с.

7. Steam: [Веб-сайт]. URL: <https://store.steampowered.com/> (дата звернення: 25.10.2022).

8. Epic Games: [Веб-сайт]. URL: <https://store.epicgames.com/> (дата звернення: 25.10.2022).

9. Google Play: [Веб-сайт]. URL: <https://play.google.com/> (дата звернення: 25.10.2022).

10. App Store: [Веб-сайт]. URL: <https://www.apple.com/ua/app-store/> (дата звернення: 25.10.2022).

11. Tabletop Simulator: [Веб-сайт]. URL: <https://www.tabletopsimulator.com/> (дата звернення: 25.10.2022).

12. Steam Workshop: [Веб-сайт]. URL: <https://steamcommunity.com/workshop/> (дата звернення: 25.10.2022).

13. Catan Universe: [Веб-сайт]. URL: <https://catanuniverse.com/> (дата звернення: 25.10.2022).

14. Days of Wonder online: [Веб-сайт]. URL: <https://www.daysof wonder.com/online> (дата звернення: 25.10.2022)

15. Codenames: [Веб-сайт]. URL: <https://codenames.game/> (дата звернення: 25.10.2022).

16. Board Game Arena: [Веб-сайт]. URL: <https://boardgamearena.com/> (дата звернення: 25.10.2022).

17. Tabletopia: [Веб-сайт]. URL: <https://tabletopia.com/> (дата звернення: 25.10.2022).

УДК 625.1/.5

**ДОСЛІДЖЕННЯ КОНСТРУКЦІЇ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ
ЗАСТОСУВАННЯ РЕЛЕЙНИХ ЗАХИСТІВ ВІД
ДУГОВИХ КОРОТКИХ ЗАМИКАНЬ**

Цибулевський Юрій Євгенійович

кандидат технічних наук, доцент

Синяк Богдан Андрійович

Студент другого курсу магістратури електротехнічного факультету

ДВНЗ «Криворізький національний університет»

м. Кривий Ріг, Україна

Анотація: представлена публікація демонструє актуальність проблеми дугових коротких замикань в розподільних пристроях споживачів, а також важливість сучасних систем захисту від них. В статті розглянуто основні види релейного захисту, їх функції та потенціал у забезпеченні захисту різноманітних електронних пристроїв.

Ключові слова: релейний захист; дуга; час спрацьовування; витримка часу; струм; споживачі.

У процесі експлуатації різноманітного електрообладнання можуть відбуватися порушення їх нормальних режимів роботи та виникати ушкодження ізоляції, що призводить до дугових КЗ, що у більшості випадків при їх розвитку може призвести до пожежі, а отже, загрози людським життям та цілісності дорогого обладнання. Подібні наслідки можуть бути відвернені лише швидким відключенням ушкодженої ділянки за допомогою релейного захисту. Основним призначенням релейного захисту, таким чином, є виявлення місця виникнення дугового КЗ та швидке автоматичне відключення вимикачів пошкодженого обладнання або ділянки електромережі від іншої неушкодженої частини розподільної мережі або електрообладнання.

Дугові короткі замикання виникають у комплектних розподільчих

пристроях у результаті електричного пробую ізоляції між фазами або між фазами та землею. Іскра – це короткочасний, а дуга безперервний пробій ізоляції при якому навантаження підтримує струм витoku. При цьому різко підвищується температура, виникає звукова ударна хвиля, світловий спалах та електромагнітне випромінювання. Стоп електричної дуги може переміщуватися по силовим лініям зі швидкістю до 200 м/с, амплітуда потужності дуги змінюється з частотою 100 Гц [1, с. 31-33].

При дослідженні природи дугового розряду було виявлено ряд особливостей, проаналізувавши які з'явилася можливість модернізувати системи захисту прискоривши його роботу за допомогою створення комбінованого пристрою. Цей пристрій дозволяє точно встановити місце дугового розряду.

Датчики, які використовують для виявлення електричного пробую ізоляції підрозділяють на чотири групи [1, с. 31-33]:

1. Захисти у функції від тиску (клапанний або мембранний захист).
2. Температурний захист (датчики температури).
3. Антенний датчик, який реагує на іонізацію повітря безпосередньо біля місця дугового розряду.
4. Оптичні сенсори (фотоелементи або відкриті волоконно-оптичні сенсори).

Для досягнення мети автори роботи [2, с. 13] поставили наступні завдання:

- розширення діапазону чутливості оптичного датчика;
- розробка пристрою для одночасного вимірювання в ультрафіолетовому, інфрачервоному та оптичному спектрах;
- розробка пристрою для комбінованого використання світла і звукове випромінювання дугового розряду для визначення місця виникнення дугового розряду.

Отже, основною задачею на сьогодні є підвищення чутливості захисту від дугового замикання. Це можливо шляхом перетворення ультрафіолетового

(УФ) випромінювання у видиму частину оптичного спектру, що дозволить розширити спектр оптичного датчика в область УФ випромінювання і відповідно дасть можливість підвищити його чутливість.

Схеми захисту від дугового замикання, як правило, обладнано кремнієвими фотоелементами. Обумовлено це тим, що максимум їхньої диференціальної характеристики припадає на максимум випромінювання полум'я електричної дуги в області (0,7-1,1) мкм. Переважно це приймачі з внутрішнім підсилюванням фотоструму: лавинні фотодіоди, фототранзистори, польові фототранзистори та фототиристри, які набули найширшого застосування у схемах захисту від дугового замикання. У роботах [3, с. 24-27] та [4, с. 85-89] розроблені датчики ультрафіолету, які не реагують на видиму частину спектру.

Фототиристри мають цілий ряд переваг у порівнянні з іншими напівпровідниковими оптичними датчиками: висока навантажувальна спроможність при низькій потужності керуючого сигналу, можливість запам'ятовування після зняття керуючого сигналу, висока швидкодія, висока чутливість.

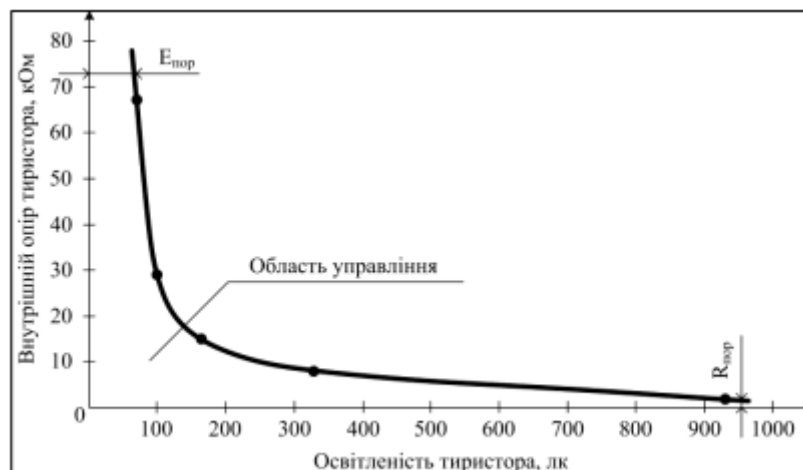


Рис. 1. Залежність внутрішнього електричного опору фототиристора від величини світлового потоку

Крива на (рис. 1) ілюструє характеристику управління фототиристора: від порогового мінімуму нечутливості освітлювання, до мінімального порогового опору включення фототиристора.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Broadcom Limited. Оптические датчики для систем дуговой защиты комплектных распределительных устройств // Журнал «Энергетик» – 2007.
2. Development of a combined device for determining a place of arc discharge
R. Parkhomenko, O. Aniskov, Y. Tsibulevsky, O. Melnik, O. Shchokina,
O. Kharitonov, O. Kryvenko, O. Omelchenko, V. Chorna, S. Tsvirkun //
Eastern-European Journal of Enterprise Technologies ISSN 1729-3774 – 2018.
No 3/5(93).
3. Лазоренко Я. П., Шаповалов Е.В., Коляда В.А. Анализ спектра излучения сварочной дуги для мониторинга дуговой сварки // Журнал «Автоматическая сварка». – 2011. –№ 11(7/03).
4. Вечканов А. В., Майоров М. И., Никишин Е. В. Солнечно-слепые датчики ультрафиолетового излучения на основе GАР–диода и люминофора // Журнал «Успехи современной науки и образования» – 2016. – Том 5, No 12.

МЕТОДИ ВІДСТЕЖЕННЯ ЛЮДИНИ В ВІДЕОПОТОЦІ

Шаповал Наталія Віталіївна

к.т.н., старший викладач
кафедра штучного інтелекту НН ІПСА
НТУУ КПІ ім. Ігоря Сікорського

РусакOVA Лариса Олексіївна

магістр
кафедра штучного інтелекту НН ІПСА
НТУУ КПІ ім. Ігоря Сікорського

Вступ. Системи відеоспостереження зараз наявні в багатьох сферах життя і найчастіше пов'язані з системами безпеки та моніторингу. Відеоаналітика полягає в автоматичному аналізі відео та виявленні на відео певних подій чи об'єктів. Вона застосовується в охоронній сфері, автомобільній промисловості, технології розумного будинку, тощо. Однією із задач, які вирішує відеоаналітика, є саме виявлення і відстеження людей у відеопотоці. Системи розпізнавання та відстеження людини на відео використовується в машинах з автопілотом для виявлення пішоходів чи у торгових приміщеннях для аналізу поведінки покупців, чи для аналізу пасажиропотоку на зупинках громадського транспорту.

Ціль роботи. Дана робота присвячена аналізу наявних систем відстеження людини, виявленню переваг та можливих недоліків.

Матеріали і методи. Багато сучасних підходів до детекції об'єктів розділяють на два типи - двохетапні методи та одноетапні методи. В двохетапних методах спочатку визначають області, у яких можуть знаходитись об'єкти, а потім шукають їх саме у цих частинах зображення. Згорткові мережі що базуються на такому підході мають високу точність розпізнавання, але меншу швидкість обробки кадрів. А одноетапні методи, що одночасно виконують визначення області з об'єктом та класифікацію об'єкта у всіх частинах зображення за один прохід, демонструють високу швидкість, але можуть страждати від неточності виявлення.

Серед поширених систем для виявлення об'єктів можна виділити наступні: двохетапні - R-CNN (Region-based Convolutional Neural Networks) та її похідні (Fast R-CNN, Faster R-CNN, Mask R-CNN); одноетапні - YOLO (різні версії), SSD і RetinaNet. Для виявлення об'єктів у відеопотоці двохетапні R-CNN і Fast R-CNN не підходять через повільну роботу. Для аналізу було обрано Faster R-CNN, YOLO, SSD, RetinaNet.

В Faster R-CNN використовують спеціальний модуль для пошуку регіону де міститься об'єкт за допомогою так званих якорів - заздалегіть визначених обмежувальних рамок для визначення об'єкта, розмір та розташування яких уточнюють на наступному кроці, де також визначається класифікаційна мітка об'єкта.

Мережі для виявлення об'єктів на основі одноетапного підходу розрізняються: основною згортковою мережею, яка використовуються для вилучення карт ознак; яким чином визначаються якірні обмежувальні рамки; функцією втрат.

Результати та обговорення. Для аналізу мереж використовувався датасет Human-Aligned Bounding Boxes from Overhead Fisheye cameras (HABBOF) [1]. Розроблений в лабораторії обробки візуальної інформації (Visual Information Processing, VIP) Бостонського університету та опублікований у вересні 2019 року. Набір даних містить 4 відеозаписи, записані камерами типу «риб'яче око» (fisheye cameras) у двох різних кімнатах (комп'ютерна лабораторія та невеликий конференц-зал) та відповідні анотації загальною кількістю 5837 кадрів. У кожному з цих відео 3 або 4 людини стоять, ходять, сидять, пишуть на дошці. У деяких відео вмикають і вимикають світло, пересувають меблі. Це підвищує реалістичність і рівень складності таких задач, як виявлення та стеження за людьми. Зазначені мережі використовувалися для детекції людей на відео з обраного датасету. Для порівняння алгоритмів використовувалися наступні показники: середня точність (mAP), кількість кадрів за секунду (FPS), а також метрики precision (точність) і recall (повнота). Отримані результати наведені в Таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняння мереж на датасеті НАВВОВ

Мережа	Базова мережа	mAP, %	recall, %	fps
Faster R-CNN	ResNet50	51,3	31,7	9
YOLOv3	DarkNet-53	37,5	26,4	39
SSD300	VGG16	39,7	27,6	36
RetinaNet	ResNet50	41,2	33,1	28

Висновки. Найшвидшою і найменш точною з усіх виявилася мережа YOLO з 39 кадрами за секунду і точністю 37,5%. На противагу, двоступенева мережа показала найвищу точність 51,3%. За показником recall на перше місце вийшла мережа RetinaNet: 33,1%.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Human-Aligned Bounding Boxes from Overhead Fisheye cameras [Електронний ресурс]. URL: <https://vip.bu.edu/projects/vsns/cosy/datasets/habbof/> (дата звернення: 06.06.22).

ARCHITECTURE

ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ВТОРИННОЇ СИРОВИНИ В АРХІТЕКТУРІ

Гудим Мілена Станіславівна
студентка

Кононенко Ганна Юріївна
старший викладач

Ізбаш Юрій Михайлович
к.т.н., доцент

Харківський національний університет
будівництва та архітектури
м. Харків, Україна

Анотація: У статті розглядаються проблеми переробки будівельних відходів, що утворюються у процесі будівництва, зносу, реставрації та реконструкції будівель. Наведено основні принципи організації переробки будівельних відходів, акцентовано увагу на ефективності рециклінгу у будівництві та способах використання матеріалів, отриманих у його процесі.

Ключові слова: переробка будівельних відходів, рециклінг у будівництві, будівництво, будівельні відходи, вторинна сировина

Будівельні матеріали навколо нас. Вони створюють наше антропогенне середовище. Використання матеріалів в архітектурі має більше значення, ніж просто те, що стосується естетики та дизайну. Вони мають соціальні, культурні, моральні та екологічні наслідки. Ці наслідки здебільшого ігнорувалися, зосереджуючись на продуктивності будівлі, чистій естетиці та короткостроковій економії матеріалів. Архітектура та матеріали розглядалися лише з точки зору взаємодії з користувачем, без урахування наслідків за межами фактичного існування самої архітектури. Це означало, що питання про

те, звідки надходять матеріали або куди вони в кінцевому підсумку потрапляють, мало або взагалі не вплинуло на практику архітектури в цілому.

Всі проекти будівництва, зносу, реставрації та реконструкції створюють багато відходів, що включають ізоляцію, цвяхи, електропроводку, бетон, арматуру, деревину, штукатурку, металобрухт, цемент, скло, азбест, цеглу, різні пакувальні матеріали (плівка, коробки, банки, піддони) [1].

Усі будівельні відходи підлягають обов'язковому вивезенню з майданчиків з подальшою утилізацією, більшість з яких піддається похованню на полігонах для твердих побутових відходів або переробці з метою повторного використання [2].

Дерев'яні двері, стійки, арки, ферми, рами, крокви, сходи можуть бути відновлені та перероблені на деревину для нових будівельних проектів. Цемент, цегла та штукатурка можуть бути роздроблені та використані на інших будівлях.

Днопоглиблювальні матеріали – це матеріали або об'єкти, які переміщуються під час підготовки майданчика для будівництва чи знесення. Ці матеріали можуть включати дерева, пні, щебінь, бруд та каміння. Якщо будь-який із цих матеріалів може бути повторно використаний або перероблений, його доставляють на завод з переробки.

На майданчиках будівництва, зносу, реставрації та реконструкції будівель часто утворюються небезпечні відходи. Небезпечні відходи можуть включати свинець, азбест, гіпсокартон, розріджувачі фарби, розчинники, ртуть, флуоресцентні лампи та аерозольні балончики. Ці матеріали повинні бути утилізовані відповідно до суворих державних і федеральних законів, за недотримання яких передбачені штрафи.

Відходи, переробка яких для вторинного використання можлива, проходять наступні стадії на шляху до їх перетворення на матеріали для будівельних робіт: збір, транспортування, механічне та ручне сортування, очищення, підготовка та інші дії, що готують вторинну сировину, до переробки.

Рециклінг можна розглядати як перспективний напрямок раціонального

природокористування, що у найближчому майбутньому дозволить знизити обсяги будівельних відходів та позбавити полігони зайвого сміття, рекультивувати наявні полігони та поступово вводити у господарський оборот земельні ресурси, звільнені від звалищ.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Смікалін Н. С. Утилізація та переробка будівельного сміття // URL: <https://cvberleninka.rU/article/n/utilizatsiva-i-pererabotka-stroitelnoho-musora/viewer> (Дата звернення 13.10.2022).

2. Hebel Dirk E., Wisniewska Marta H., Heisel Felix. Building from Waste: Recovered Materials in Architecture and Construction. Birkhauser Architecture, 2014. 200 с.

РОЗВИТОК ВИСОТНОЇ АРХІТЕКТУРИ В МІСТОБУДУВАННІ

Калмикова Марія Романівна

студентка

Кононенко Ганна Юрїївна

старший викладач

Сємякін Глїб Валерїйович

к.арх., старший викладач

Харківський національний університет

будівництва та архітектури

м. Харків, Україна

Висока вартість земельних ділянок у великих містах укупі з економічною ефективністю висотних споруд зумовили стрімкий розвиток багатоповерхової забудови міських територій. Висотне будівництво, крім очевидних економічних вигод має важливий художній аспект - висотні споруди є виразними композиційними домінантами в силуеті міста. Не випадково багато міст і країн ведуть багаторічне архітектурне змагання про те, чиї хмарочоси вище і оригінальніше за формами. Будучи символами технічного прогресу, багатства і престижу, висотні будівлі сприяють розвитку економіки, бізнесу і туризму.

Якісний стрибок у розвитку висотної архітектури можливий при взаємодії факторів-умов:

1. Динамічне зростання суспільної самосвідомості. Це викликає появу шедеврів світової архітектури, захоплюючих наступні покоління в періоди соціального затишшя.

2. Вираз цих амбіцій саме через архітектуру, а не через який-небудь інший вид мистецтва.

3. Архітектурне втілення громадських ідей-амбіцій при досить значних фінансових вкладеннях в процес проектування і будівництва об'єктів-символів, які за вартістю найчастіше складають не один річний національний бюджет, але при цьому є гордістю цілих поколінь.

4. Найкращі кліматичні умови.

5. Високий технологічний і культурний рівень розвитку суспільних відносин.

6. Розвинені міжнародні комунікації, бізнес, торгівля, туризм, інтенсивні фінансові потоки.

Випадання будь-якої умови робить становлення новаторської висотної архітектури в містобудуванні вельми проблематичною або неможливою.

Безумовно, буде впливати на архітектуру висотних будинків прогрес в конструктивних системах. В останні роки в значній мірі специфічна конструктивна основа дала змогу створити своєрідний естетичний ефект висотної домінанти. Ідеологи сучасних хмарочосів наочно продемонстрували широкі типологічні та естетичні можливості сталевих конструктивних систем.

Архітектура хмарочосів сприймається на рівні всього міста, і вона повинна враховувати масштаб та композиційні особливості всієї забудови. Верхні поверхи цікаві з точки зору можливості сприйняття панорами всього міста. В багатьох хмарочосах створюються спеціальні майданчики, як своєрідні відкриті театри, з яких можливо спостерігати динаміку всього багатогранного міського середовища.

Архітектори розробляють більш універсальне та гнучке використання висотного комплексу, гармонізації середніх поверхів та архітектурно-художньої індивідуалізації верхівки споруди. Нижня частина в більшості прикладів має широке функціональне призначення. Тут розміщуються заклади торгівлі та культурно-побутового обслуговування мешканців наближених кварталів, тому ця частина споруди повинна бути пропорційною та гармонійною навколишній забудові, композиційно пов'язаною з горизонтальним масштабом вулиці.

Розвинуті країни світу активно впроваджують висотне будівництво попри прогнози окремих фахівців, що ера хмарочосів закінчується. Ствердження стосовно зменшення потреби у великих спорудах частково справедливе. Але слід мати на увазі, що урбанізація забудови має значний політико-містобудівний та соціально-економічний аспект. Хмарочоси сьогодні

стали символами фінансового та науково-технічного прогресу.

У наш час, коли естетика будівельних матеріалів затулила собою естетику формоутворення, настільки високо цінні індивідуальність і пластична виразність архітектурного рішення висотного об'єкта може бути досягнута лише шляхом використання перспективних композиційних прийомів «гри формою» в рамках сучасних будівельних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Пол Голдбергер. Навіщо потрібна архітектура. – М., 2016р. - 264с.
2. Деніел Брук. Історія міст майбутнього. – М, Strelka Press, 2014р. 436с.
3. Міста Вам на користь під редакцією Лео Холліс. – М., 2015р. - 432с.

АРХІТЕКТУРНЕ ОСВІТЛЕННЯ МІСТА ТА ЙОГО ПЕРСПЕКТИВИ

Кононенко Ганна Юріївна

старший викладач

Кушнір Маргарита Вячеславівна

студентка

Харківський національний університет

будівництва та архітектури

м. Харків, Україна

Анотація: У сучасному місті світло стало невід'ємною частиною архітектури, сьогодні це один з способів вирішення комплексу завдань міського розвитку. Світло формує образ міста в очах туристів та його мешканців. За умов професійного підходу підсвічування фасадів будівель і споруд сприяє його впізнаваності та має не тільки функціональне, а ще й естетичне призначення. Зважаючи на актуальність цього питання, зупинимось на ньому більш детально.

Ключові слова: світлотехніка, світлова архітектура, міське середовище, штучне освітлення, мистецтво.

Історія штучного освітлення міст бере початок з примітивних вогнищ, смолоскипів, свічок та лампад на олійній основі. Відтоді проведення святкових подій не обходило без світових ілюмінацій, феєрверків, театру тіней, тощо. Втім, справжній розквіт у формуванні світового середовища міста був помічений лише в ХХ ст. – час коли почали розвиватися світові технології. Тема впровадження світла в міський контекст висвітлена в працях Д. І. Найя, Д. Філіпса, К. Отера, В. Осліна.[1;24]

На початку ХХ ст. з'являються такі поняття як: мова світла (Р. Петерс), культура світла (П. Торжетті); розвивається так звана «світлова архітектура» та «нічна архітектура», що значило початок формування специфічного організованого світлового образу міста (зокрема, його споруд) відмінного від денного.

Розвиток сучасних тенденцій освітлення міст поділяється на 5 етапів: 1-ий етап: епізодичний характер освітлення міст (до XV ст.); 2-ий етап: мистецтво ілюмінацій та зародження організованої системи освітлення міст (XVI- XVIII ст.); 3-ій етап: виділення центральної частини нічного міста світловими засобами (XIX ст.); 4-ий етап: розширення освітлюваних просторів, нічна архітектура та світлове мистецтво (XX ст.); 5-ий етап: планування світлового середовища міст (злам XX-XXI ст.). Сьогодні якість освітлення міст залежить від комплексних світлопланувальних програм та об'єктивних показників застосовуваних технологій. Значне місце тут приділяється мистецькому освітленню архітектури міських просторів та введені образних світлових інсталяцій.[2;5-6]

Підтримка впізнаваного образу нічного міста включає в себе економічні, культурні та соціальні аспекти. Майстерно виставлене освітлення здатне вирівняти нерівності на фасаді, або підкреслити окремі його деталі. Світло стає не лише суто технічним інструментом, воно стає особливою мовою взаємодії. Залежно від призначення нині використовуються такі типи освітлення будівель і споруд: загальна ілюмінація (повноцінне освітлення, цілісне сприйняття споруди); фонове освітлення (підкреслення абрисів будівлі, виділення споруди на загальному фоні); приховане художнє підсвічування (праця з окремими об'єктами, створення художнього витвору з “плаского” фасаду споруди); зональне або акцентне підсвічування (виділення основних архітектурних елементів, акцент на особливостях фасаду); контурне вуличне освітлення (виділення геометричних форм та елементів); динамічна кольорова ілюмінація (складне декоративне підсвічування фасадів, світломузика).[3;19]

Для різних типів освітлення потрібні різні типи світильників та прожекторів. Наприклад, для загального та фонового освітлення підійдуть потужні прожектори встановлені на землі; для акцентного та художнього підсвічування – світильники спрямованого світла; для контурного вуличного освітлення – лінійні світильники; та для динамічної кольорової ілюмінації - світильники та прожектори різної світової інтенсивності та

кольору.

Зараз освітлення споруд використовується усюди, воно здатне перетворити будівлю або споруду на витвір мистецтва. Беручи до уваги функцію будівлі можна виділити особливості в підсвічуванні таких будівель і споруд: ділові будинки освітлюють загально, виділяють вхід; торговельно-розважальні комплекси та новобудови на стадії продажу освітлюють потужними прожекторами направленими в небо; пам'ятки архітектури освітлюють відповідно до особливостей проєктного рішення; в концептуальних спорудах використовують художнє освітлення; споруди культурного призначення зазвичай можуть урізноманітнитись динамічними кольоровими ілюмінаціями.

Як і у всього на світі, у таких рішень є переваги та недоліки. До недоліків можна віднести не завжди економічне використання енергії (але це можна вирішити, наприклад, за рахунок використання світлодіодних ламп), спірний екологічний вплив. До переваг можна віднести естетичне задоволення від споруд та будівель, функціональна відповідність поставленій задачі(освітлення) та створення іміджу міста в цілому.

«Освітлення — це одночасно мистецтво й наука», — зауважував Річард Келлі. Сьогодні прийоми освітлення міського ландшафту, які новаторськи використовував Келлі, настільки міцно увійшли в наше повсякдення, що сприймаються як сама собою зрозуміла річ. Тим часом галузь настільки стрімко еволюціонує, що кваліфікація інженерів з освітлення, світлотехніків і світлових художників потребує постійного вдосконалення.[4;1]

Станом на зараз художники світла стали частиною команди під час створення генеральних планів міських територій та об'єктів, яким призначено стати візитною карткою чи символом міста. Нові стратегії розвитку містять пункти про розвиток та дотримання загальних дизайн кодів відносно освітлення, перетворення вулиць та цілих районів на своєрідну вітрину, яка демонструє розвиток та процвітання міста. Вона повинна бути такою ж привабливою (якщо і не більш) і вночі. Наразі, для девелоперів стало важливим

спрямувати зусилля та кошти на створення іміджу прогресивного з розумним підходом до використання енергії міста, яке є привабливим, як для туристів, так і комфортним для мешканців.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кліщ О. А. Світлова інсталяція як засіб композиційного формування образу міського простору : дис. канд. арх. наук : 191 / Кліщ Оксана Андріївна Львів, 2015. – 226 с

2. Бутыревская, И. Н. Принципы формирования светопространств урбанизированных комплексов: коллективная монография / И. Н. Бутыревская, С. В. Норенков, Л. Н. Орлова. – Н.Новгород: ННГАСУ, 2013. – 119 с.

3. Дубинський В.П. Конспект лекцій з дисципліни “Світло-кольоровий дизайн міського середовища сучасного міста” (для студентів 6 курсу (спеціалістів та магістрів) професійного напрямку 1201 - “Архітектура”). Харків: ХНАМГ, 2009 - 112 с.

4. Ісаченко І. А. Світлий бік міста. Архітектурне освітлення та його перспективи [Електронний ресурс] / Ірина Андріївна Ісаченко // Pragmatika. 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://pragmatika.media/svitlij-bik-mista-arhitekturne-osvitlennja-ta-jogo-perspektivi/> .

ПЕРВИННІ ТА ВТОРИННІ ФУНКЦІЇ В АРХІТЕКТУРІ ТА МІСТОБУДУВАННІ

Краснікова Карина Сергіївна
Студентка
Кононенко Ганна Юріївна,
Старший викладач
Ізбаш Михайло Юрійович
д.т.н., професор
Харківський національний університет
будівництва та архітектури
м. Харків, Україна

Анотація: архітектура є знаковою системою, і кожна архітектурна споруда виконує первинні та вторинні функції, які з часом можуть трансформуватися, втрачатися та відновлюватися. Багато архітекторів та істориків приділяють увагу аналітиці даної сфери, тому доцільно розглянути питання про сценарії еволюції архітектурних об'єктів та їх функції. Сучасне наукознавство і методологія науки мають у своєму розпорядженні великий арсенал засобів дослідження приватно-наукових методів. Щоб скористатися ними для вивчення функцій історико-архітектурного дослідження, треба обґрунтувати вибір тих методів, які, з одного боку, відповідають нашому об'єкту дослідження, з другого боку – видавати максимально ефективний результат свого застосування. Зі спектру методів дослідження засобів наукового пізнання ми виділяємо комплексний та системний типи методологічного аналізу.

Ключові слова: архітектура, первинні та вторинні функції, історія, об'єкт, денотація, конотація, оптика, мистецтво.

Архітектура є знаковою системою, і кожна архітектурна споруда виконує первинні та вторинні функції, які з часом можуть трансформуватися, втрачатися та відновлюватися. Багато архітекторів та істориків приділяють

увагу аналітиці даної сфери, тому доцільно розглянути питання про сценарії еволюції архітектурних об'єктів та їх функції.

У тому русі, який ми сьогодні називаємо семіотичною інтервенцією у дослідженні архітектури, первинним об'єктом архітектури є печера. Саме з неї починається архітектурна історія, тому що та сама груба і люта перша людина, яка вирішила сховатися в печері за образом і подобою звірів, отримала перше враження про те, що таке архітектура як укриття. Він запам'ятав, що в печері можна сховатися, і наступного разу, коли прогрімить грім або ллє дощ, він уже знатиме, що можна стрибнути в цю ущелину. Якщо там є печера, то це чудове укриття. Стрибаючи з печери в печеру, дикун у думках формує деяке уявлення про печеру взагалі. Так формується модель чи структура печери. Ми б це назвали концептуалізацією печери [1].

Вже після цього дикун отримує можливість транслювати певний іконічний код печери, намалювавши, наприклад, його на стіні печери своїм родичам. І вони знатимуть, що печери – це такі місця, де можна ховатися. З цього починається архітектурна історія, а точніше історія дослідження архітектури як сфери комунікації, як знакової системи. Взагалі, звичайно, у еволюційних психологів можуть виникнути серйозні питання, тому що дикун у нього виявляється ізольованим від своїх одноплемінників і таким, що отримує безпосередній досвід печери, безвідносно будь-якої знакової комунікації – і вже потім з печерою ця знакова комунікація з'являється. У результаті у нього грубий лютий дикун виявляється напрочуд когнітивно обдарованим і споглядально налаштованим.

Залишаючи претензії еволюційних психологів осторонь, поки припустимо, що у уявному експерименті дається деяке розуміння печери як архітектурного об'єкта.

Первинна функція печери – це те, що називається “utilitas”, тобто можливість її використання. Первинна, або денотативна, функція печери – це ховатися, грітисся, тобто вся сукупність дій щодо використання деякого архітектурного об'єкта, яку він повідомляє нам, потенційним користувачам.

Потім, коли практика масового використання укорінюється і печера якимось чином кодифікована, отримала свій власний знак у комунікації, тобто позначення, яке далі транслюється родичам, печера починає набувати коннотативних функцій. І це вже не просто укриття, а подоба материнського лона, символ захисту та безпеки та всі ті символічні доповнення, які так люблять дослідники знакових систем [2].

У цій теоретичній оптиці, вже міститься досить серйозний хід, тому що функція, навіть первинна, – це не денотація. Справа не в тому, що печера щось повідомляє нам, тому що є величезний прошарок докомунікативних функцій архітектурного об'єкта, який виноситься за дужки: ось стілець, на ньому сидять, і первинна функція стільця – це не повідомляти нам про те, що на ньому можна сидіти, а надання можливості на нього сісти до будь-якого позначення семіотики.

Але в цей момент слідує тезі Ролана Барта про те, що потрібно вбити поняття функції та функціональності, щоб семіотика отримала прямий доступ до архітектури. Він здійснює підміну і каже, що призначення об'єкта є значення об'єкта і це його первинна, денотативна функція. За великим рахунком, якщо в людському суспільстві жоден об'єкт не є чимось нехитрим і він завжди пронизаний здатністю до сигніфікації, позначення, тоді ми можемо справді винести за дужки все, що стосується прямого призначення, і почати відлік лише з моменту символізації.

Ось з'являється денотація: печера – це те, де можна сховатися. Ось з'являється конотація – зв'язок печери, тепла, затишку, спільноти. Такі розрізнення дозволяють побудувати досить цікаву типологію траєкторій еволюції різних архітектурних об'єктів людської історії. Наприклад, перший сценарій такої еволюції – коли первинні, денотативні функції архітектурного об'єкта втрачаються, та його вторинні функції, коннотативні, досі зберігають свою роль. Візьмемо Парфенон: ми більше не користуємося Парфеноном за прямим призначенням, не проводимо жодних ритуальних танців, але зчитуємо ті коди, які в нього вписані, ми здатні їх розпізнати [3].

Другий сценарій прямо протилежний: вторинні функції втрачені, і ми вже не розуміємо, що це означало для тих, хто створив цей будинок, але первинні функції все ще доступні для використання. Це такого роду сценарій антикварного крісла: ми вже не розуміємо ні орнаменту, яким воно прикрашене, ні тих символічних значень, які в нього вписані, але можемо на ньому сидіти.

Третій сценарій – це сценарій єгипетських пірамід, коли втрачені первинні та вторинні функції. Наприклад, піраміда як культова споруда-усипальниця та її вторинні функції, пов'язані з астрологічними уявленнями єгиптян, нам уже нічого не говорять, але й людей ми в ній більше не ховаємо, проте вона набуває нові вторинні функції, наприклад стає туристичним атракціоном. Третій сценарій – це за великим рахунком сценарій, який добре ілюструє «Банки з супом Кемпбелл» Енді Уорхола, коли первинні функції стають вторинними. Первинна функція банки з супом – це поїсти нашвидкуруч. Вторинна функція, як тільки банка знаходиться у музеї – є вже критика сучасного світу, готового споживання.

Символічне значення вибудовується на денотативному прямому значенні. Наприклад, якщо в оранжереї скляні стіни обумовлені функціональною необхідністю, тому що потрібно забезпечити рослинам максимальний доступ до світла, то в момент, коли така прозорість стає символічним кодом і знаком екологічного дизайну, це вже не просто оранжерея, а відсилання до оранжереї, яка дуже важлива для екологічно орієнтованих архітекторів. Тому наші клерки страждатимуть під палючим сонцем у скляних будинках, але ми покажемо – ми екологічні. Це яскравий приклад ще одного сценарію.

Інший сценарій – те, що можна назвати сценарієм супниці, коли сучасний городянин купує як сувенір кілька дерев'яних сільських супниць, вирізає у них денце і робить з них абажур у себе на кухні. З одного боку, це дикий кич, з іншого – ми, вбивши первинну, денотативну функцію, зуміли наділити її новою первинною функцією, а разом і новою вторинною функцією. Нова символічна функція якраз буде пов'язана з тим, що ми ближче до землі, пам'ятаємо про своє

сільське коріння, тому робимо з супниці абажур. Такі заміщення ми теж спостерігаємо часто-густо в еволюції архітектурних кодів.

І нарешті, останній сценарій – це сценарій міста Бразилія, коли чудовий модерністський архітектор не думає про те, щоб зв'язати коди, які вписують у будівлю, зі спільними колективними уявленнями своїх сучасників. У даному випадку йдеться про Лусію Косте і деякою мірою про Оскара Німейєра. Коста створює площу Трьох Влад – дуже дивної та неправильної форми амфітеатри, і місцеві жителі не розуміють, про що говорять амфітеатри, і тому не можуть ніяк надати їм певної свідомості та вбудувати у звичні для себе системи розрізень.

Але дуже швидко з'являється народний фольклор, який наділяє зовсім іншим змістом цю площу. Зокрема, площа справді трохи схожа на котел, який викликає неприємні думки у місцевого населення. Якщо ви не хочете, щоб ваш архітектурний об'єкт потрапив у таку систему розрізень, подбайте про те, щоб вписані в нього архітектурні коди були добре видно.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. А. В. Іконніков. Функція, форма, образ в архітектурі: Стройиздат. Москва, 1986. 288с.
2. Горбик О. О. Архітектура первісної доби, давнього світу та античності, архітектура регіонів індуїзму та буддизму: рубрикатор питань та перелік пам'яток світової архітектури – К.: Фенікс, 2016. – 42 с.
3. Філософські основи архітектури / Беломесяцев А. Б. ІПСМ АМУ. — К.: Фенікс, 2005. — 488 с.

ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПЕРЕВАГИ ВИКОРИСТАННЯ 3D-ДРУКУ У БУДІВНИЦТВІ

Крючкова Аліна Анатоліївна

Студентка

Кононенко Ганна Юріївна

старший викладач

Сємякін Гліб Валерійович

к.арх., старший викладач

Харківський національний університет

будівництва та архітектури

м. Харків, Україна

Прогрес не стоїть на місці, майже щонеділі з'являються нові будівельні матеріали, конструкції та технології.

До самих незвичних останнього пункту відноситься 3D-друк. Технологія 3D-друку зародилася ще в 80-х роках 20-го століття, а ось будівельний 3D-друк з'явився набагато пізніше. Перші будівельні проекти з використанням цієї технології з'явилися лише у 2014 році. Йдеться, перш за все, про так звані малі архітектурні форми (лавки, клумби, паркани).

Про будівництво будинків ще й не мріяли. Але вже у 2015 році стартап Apis Cor викликав фурор – надрукував цілий будинок. З того часу періодично з'являються новини про нові 3D-друковані будинки.

Однак, незважаючи на те, що технологія показала себе дуже перспективною з точки зору швидкості зведення житла та зниження вартості будівництва, ніякого масового впровадження не було.

Будівництво на 3d принтері має ряд переваг, а саме: безвідходність будівничих процесів – ця технологія скорочує відходи практично до нуля; мінімізація втручання людини у етапи створення об'єкту і як результат зниження похибок та смертності які трапляються на будівельному майданчику під втілення проекту у життя; низьке споживання енергії – стимулює застосування місцевих доступних матеріалів та натуральних компонентів, що у

свою чергу може скоротити енерговитрати на транспортуванні, зведенні та виробництві; економія часу та грошей – ця технологія дає змогу працювати 24 години на добу, 7 днів на тиждень, а також при дослідженні бетонних конструкцій, що надруковані на 3D-принтері, виявили значне зниження вимог до опалубки — це знижує витрати на 35–60%; реалізація незвичайних форм дизайну — 3D-друк для посилення конструкції, маломасштабних компонентів та структурної сталі може зробити справжню революцію у сфері дизайну, будівництва та освоєння космосу.

Також дослідження цієї технології довело, що використовуючи метали для 3D-друку для створення високоякісних складних форм, можна суттєво знизити їхню вартість, і вони стануть дуже поширеними.

Перспектива використання 3D-друку досить велика, бо таке будівництво має багато переваг. Використання цієї технології, на мою думку, у найближчі роки вийде на новий рівень використання, бо, наприклад, ЄКА разом із Європейською Комісією вже розробили проект із удосконалення друкування металевих компонентів, які можна використовувати у космосі.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. 3D-друк в будівництві / В. Г. Бондаренко, Є. Ю. Крупник // Стан, досягнення і перспективи інформаційних систем і технологій : матеріали ХХ Всеукр. наук.-техн. конф. молодих вчених, аспірантів та студентів, Одеса, 21-22 квіт. 2020 р.
2. Економічна ефективність застосування 3D-друку в будівництві: оптимізація витрат виробника та споживача/ Скрипка, Є. О.- 2021 рік. – с.40 .
3. Шатов С. В. Узагальнення інноваційних технологій 3D-друку будівельних об'єктів для розробки стартапів / С. В. Шатов, Н. В. Савицький, С. А. Карпушин // Будівництво, матеріалознавство, машинобудування: зб. наук. тр. / Придніпро. держ. акад. стр-ва та архітектури. – Дніпро, 2017. – Вип. 99.С. 194-200. – (Створення високотехнологічних екокомплексів в Україні на основі концепції збалансованого (стійкого) розвитку)

PEDAGOGICAL SCIENCES

УДК 378.016:616-053.2:378.018.43:378.4(477.63)

MODERN REALITIES OF HIGHER MEDICAL EDUCATION. TEACHING OF THE DISCIPLINE "PEDIATRICS" IN THE FIFTH YEAR OF EDUCATION: EXPERIENCE OF THE DEPARTMENT OF PEDIATRICS 2 OF DNIPRO STATE MEDICAL UNIVERSITY

Badogina L. P.

PhD, associate professor,

Vakulenko L. I.

Doctor of Medicine

Obolonska O. U.

PhD, assistant

Samsonenko S. V.

assistant

Dnipro State Medical University

Dnipro, Ukraine

Abstract. The article analyzes the problem of student education in a higher medical education institution under modern conditions: the COVID-19 pandemic and military operations on the territory of Ukraine. The described experience of the Department of Pediatrics 2 of the State Medical University using the distance learning method in the study of pediatrics by students of the master's level of specialty 222 "Medicine" in the fifth year of study. The advantages of distance learning and the problems identified when using it in medical education are given.

Keywords: medical education, teaching methods, distance learning

The COVID-19 pandemic and military actions in Ukraine accelerated the process of expanding the spectrum of teaching methods in higher education. In recent years, interest has been increasing and special attention has been paid to the

introduction and improvement of distance learning, including in institutions of higher medical education, where until recently it was not widespread enough [1-4].

Distance learning for students, trainees, graduate students is a new method of learning, but one that is developing rapidly. Anderson et al. in their article described three generations of distance education pedagogy. These are cognitive-behaviorism, constructivism and connectivism. Each of these generations is distinguished by the technologies used, learning activities, learner and content granularity, assessment modality, scalability, and instructor role[5]. Research by Al-Balas, M. et al. showed three main barriers to the implementation of such training: technological/infrastructural, institutional/pedagogical, and student. Only 27% of students showed satisfaction after completing the course online, 29% expressed a neutral position and 44% were dissatisfied. This is especially true in low- and middle-income countries [6].

For a significant part of the 2021-2022 academic year (initially due to the COVID-19 pandemic, and in the spring semester due to hostilities on the territory of Ukraine), students of the Dnipro Medical University studied medicine remotely. For assimilation of program questions in the discipline "Pediatrics" by master's level students of master specialty 222 "Medicine" in the fifth year, the Department of Pediatrics 2 used various methods of distance education. Students were offered lectures in real time and presented on the YouTube channel of the department, methodological developments of practical classes, methodological recommendations on pediatrics, scanned copies of the basic textbook, links to electronic sources of information, including the electronic resource of the university library and other Internet resources. All information was posted on the website of the department. Practical classes were held according to a calendar-thematic plan in the form of remote conferences using the educational platform MOODLE. The preparation of students for the class consisted of studying theoretical material and completing written tasks, represented by theoretical questions, test tasks and situational tasks. The solution of such problems involves identifying possible etiological factors of the disease, evaluation of available examination results and drawing up a plan for

additional examinations, establishing a preliminary diagnosis, prescribing treatment, discussing prevention and prognosis in each case. The tasks were formed taking into account the learning goals in accordance with the educational professional program and the educational and professional characteristics of the specialist, which allowed for the formation of the necessary program competencies. Each student received an individual task to write a medical history of a virtual patient. This section of the work allows you to objectively assess the assimilation of theoretical questions and the student's ability to apply the acquired knowledge in working with the patient. Completed tasks were placed by students in the appropriate sections of MOODLE.

After checking the work by the teacher, video conferences using the Google meet service were held every day in accordance with the class schedule. This type of activity made it possible to ensure two-way communication between the teacher and the students: discussion of the completed works with error analysis, answers to questions, substantiation of the preliminary diagnosis and differential diagnosis. The general evaluation of the discipline was carried out based on the results of the current performance.

In the process of conducting distance learning, a number of its advantages have been identified. Such training is more technological, involves the use of modern telecommunication technologies and appropriate equipment. A certain advantage is its informativeness: access to educational and methodical materials and powerful Internet resources. Distance learning expands the student's opportunities, which in terms of time, location, pace of learning, promotes an individual approach to organizing and conducting practical classes. Experience has shown that it is the solution of situational problems and the writing of medical history that allow the most objective evaluation of students' assimilation of theoretical issues and the ability to navigate in clinical situations.

However, the distance learning method does not allow for the formation of some general competencies. Minimal personal contact of students with each other and with the teacher creates problems for the development of communication, confidence and teamwork skills. There is a problem of adequate motivation of the

student and his identification during the lesson. There were also technological problems: insufficient or unstable Internet coverage in the student's region of residence, lack of necessary modern devices for some listeners, which significantly reduced the quality of communication.

Effective mastering of the skills of interviewing and clinical examination of a patient, performing medical manipulations requires contact with a real patient, which is impossible in the online learning mode

Thus, distance learning only partially allows to achieve the state standard of higher medical education. Therefore, if there are opportunities, it is advisable to use a mixed form of education, which combines work at the patient's bedside and remote forms of education. A number of authors will also adhere to this opinion [7, 8].

LIST OF REFERENCES:

1. Про затвердження Положення про дистанційне навчання: Наказ МОН від 25.04.2013 № 466 (Із змінами, внесеними згідно з Наказами Міністерства освіти і науки №660 від 01.06.2013, №761 від 14.07.2015, №1115 від 08.09.2020) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text>
2. Long P, Kiplinger N. Making it happen: using distance learning to improve reproductive health provider performance. Accessed July13, 2019. https://www.intrahealth.org/sites/ihweb/files/attachment-files/DL_high_res.pdf.
3. Bin Mubayrik H. F. Exploring Adult Learners' Viewpoints and Motivation Regarding Distance Learning in Medical Education. *Adv. Med. Educ. Pract.* 2020 Feb 19. 11. P. 139-146. doi: 10.2147/AMEP.S231651.
4. Kumar A. Distance education: Ajay Kumar Attri. *International Journal of Behavioral Social and Movement Sciences*. Oct. 2012. Vol. 01.
5. Anderson T, Dron J. Three generations of distance education pedagogy. *Int Rev Res Open Distributed Learning*. 2011; 12(3):80–97. <https://doi.org/10.19173/irrodl.v12i3.890>.
6. Al-Balas, M., Al-Balas, H. I., Jaber, and H. M. *et al.* Distance learning in clinical medical education amid COVID-19 pandemic in Jordan: current situation,

challenges, and perspectives. *BMC Med Educ* 20, 341 (2020).
<https://doi.org/10.1186/s12909-020-02257-4>

7. Moore J. L, Dickson-Deane C, Galyen K. E-learning, online learning, and distance learning environments: are they the same? *Internet High Educ.* 2011; 14(2):129–35. <https://doi.org/10.1016/J.IHEDUC.2010.10.001>.

8. Рафальська О. О. Технологія змішаного навчання як інновація дистанційної освіти. Науковий журнал «Комп'ютерно-інтегровані технології: освіта, наука, виробництво». – Луцьк, 2013. – Випуск № 11. – С. 128 – 133.

SPECIFICS AND MAIN COMPONENTS OF THE CONCEPT OF CROSS - CULTURAL LEARNING

Baranova Lilia

Lecturer .Institute of
public administration and research in civil protection

Abstract :An analysis of the content, specifics and main components of the concept of cross-cultural learning, the prospects for its social and practical implementation in a globalizing world is presented.

Key words: sociocultural adaptation, integration, migration, cross-cultural education, multi-ethnic society, acculturation, intercultural sensitivity

Over the past decades, on a global scale, many millions of people have shown a new surge of ethnic identity, the aspirations of various peoples to preserve their identity, to emphasize their own ethno-cultural uniqueness have been identified. It is believed that this phenomenon has affected the population of many countries on all continents, societies of various types and levels of development - from traditional to post-industrial. Initially, this phenomenon was even called the “ethnic paradox” of modernity, since it demonstrated a practical combination of seemingly incompatible trends: globalization, the progressive unification of material and spiritual culture, the development of personal individualism; complex ethno-cultural fragmentation and activation of people's ethnic self-awareness.

Modern social scientists are already inclined to operate with the terms "ethnic revival", "ethnic renaissance", mainly considering the latter as one of the main features of the current stage of human development. One of its distinguishing features is the (generated by globalization) permanently increasing migration activity of representatives of various cultures and peoples, naturally leading to a massive increase in interethnic (intercultural) contacts. According to the UN data available to the author, there are more than 200 million different categories of migrants in the world - immigrants, refugees, foreign workers, entrepreneurs, students and many

other groups living outside their country of origin, constantly interacting with representatives of other ethnic cultures. However, this figure is expected to increase over time. It is easy to understand that the inevitable result of the manifestation of the designated social phenomena is the rapid actualization of the problems of interethnic communication and interaction, the coexistence in one socio-territorial space of variable ethnic groups - objectively distinguishable among themselves, specific cultural-communicative and socio-psychological communities of people. Given the multi-ethnic nature of all current nation-states, in our opinion, it is quite logical to recognize the widespread need for consensus relationships between various ethnic groups within a single society, equal respect and acceptance of their cultural identity, parity in the exercise of rights and legitimate interests. At the same time, the real experience of interethnic communication in the modern world mostly does not give grounds for optimism. Manifestations of ethnocentrism and xenophobia, structural discrimination based on ethnicity, interethnic tension and open conflicts, unfortunately, remain a "sign" attribute of today's reality. Over the past 10-15 years alone, two-thirds of the socio-group conflicts that have taken place in the world, according to the assessment of the Stockholm International Peace Research Institute, were of an interethnic nature. Many ethno-social contradictions have now become more active in the post-Soviet space, which is going through a period of painful economic, political and ideological transformations.

Speaking about the methodological foundations for the development and implementation of modern conceptual models for optimizing interethnic communication, at least two fundamental principles should be singled out. The first of them consists in recognizing the equivalence and equal significance of all ethnic cultures existing in the world, each of which is distinguished by its unique originality and uniqueness, reflecting the specifics of the social conditions of life of the corresponding ethnic group (ethno-cultural community). Such an approach, however, should not deny the existence of a basic (dominant) culture in this or that polyethnic state as a core element of systemic integration and socio-historical development of the nation. Another methodological thesis is that the difficulties and problems that

arise in adaptants who find themselves in a different sociocultural environment should be interpreted not as some kind of pathological symptoms, but as a result of a lack of certain knowledge and behavioral skills. Thus, the need to organize the so-called *cross-cultural training* of individuals and groups is manifested, focused on acquiring a complex of knowledge about the customs, values, methods of communication, norms and stereotypes of behavior of another people *without breaking* with their own culture.

The English researcher S. Bochner, recognized as one of the founders of the concept of cross-cultural learning, notes its essential merit: in contrast to the idea of "dissolution" in another culture, which contains a "concession" to cultural chauvinism, which implies a complete rejection of the native ethno-cultural frame, the second culture teaching model lacks this ethnocentric connotation. Moreover, many adherents of this concept point to a positive relationship between learning another culture and the personal growth of students. There is a well-known hypothesis that people who have mastered the attributes of more than one culture are characterized by greater psycho-emotional comfort and active intellectual development compared to monocultural individuals. In addition, a number of experiments have found that children placed in a rich, complex and changeable environment subsequently cope better with many intellectual and cognitive tasks than their peers who grew up in a monotonous and sensory limited environment. The study of bilingual children revealed their significantly higher cognitive activity compared to monolingual children. Finally, there is an assumption about the relationship between ethnocentrism and monoculturalism, and in this case, effective cross-cultural education can make a significant contribution to overcoming ethnic prejudice, intolerance and xenophobia.

In general, most modern researchers tend to believe that individuals and groups of people who have the necessary knowledge, skills and experience of participating in intercultural contacts acquire significantly more abilities and opportunities to overcome life's problems. Thus, we are talking about a significant increase in the adaptive potential of such social subjects. S. Bochner generally considers individuals

who have mastered the attributes of many cultures as the future prototype of all mankind, because due to the increase in the intensity of cross-cultural contacts, our world continues to “shrink” continuously.

A strategically significant goal of cross-cultural education of migrants is the development of their so-called *communicative competence* in a foreign ethnic environment. This implies mastering a new cultural code by adaptants, access to the accumulated fund of cultural and historical experience of a different ethnic community, which allows migrants to freely navigate in a new environment, successfully interact with representatives of the ethno-cultural majority and choose optimal and acceptable (for themselves and others) models of social activity. The range of basic educational programs (and corresponding teaching methods) for preparing individuals for intercultural (interethnic) interaction, consistent with such indicators, includes education, orientation, instruction and training.

Target *enlightenment* is the acquisition of general theoretical knowledge about another people, a different ethnic culture, its characteristic features, “significant” figures, etc. It is clear that resettlement (or a relatively long stay) in another country (a different ethnic region) needs sufficient information about its history, geography, current economic and political situation, cultural customs and traditions of the inhabitants. Just as our compatriot will treat with contempt a foreigner who lives in Russia, but does not know who Peter I is, so the inhabitants of other countries will negatively perceive a migrant who does not know their leaders and heroes, who is not oriented in the new social and cultural realities. The program (conceptual scheme) of cross-cultural education has been especially actively used in the United States, where the didactic model of culture-specific education (also called the “intellectual model”, “classroom” or “university”) has long served as the main means of preparing people going abroad. The trainees - Peace Corps volunteers, representatives of government and business organizations, students, contracted employees abroad, etc. - were introduced to the history, government structure, economic system, customs and traditions of the host country. At the same time, the emphasis was on purely abstract and very general knowledge. At the same time, it soon became clear that the

“university” model was not effective enough in preparing for intercultural interaction . Only a theoretical acquaintance with a foreign culture turned out to be completely insufficient: the knowledge gained did not always mitigate the cultural shock, and a priori information often did not correspond to the nature of direct contacts with local residents. In addition, it is absolutely obvious that, whatever the amount of transmitted information, trainees cannot be prepared in advance for full-fledged life in a “foreign” sociocultural environment. Therefore, at present, the point of view is spreading more and more, according to which migrants and visitors need to be “taught to learn” directly in a foreign cultural environment.

Two more types of training programs adjoin education. The purpose of *orientation* is prompt acquaintance with a new environment for a person, basic values, norms, standards of behavior, beliefs of a different ethnic group. This uses teaching aids, ironically called cultural cookbooks, with recipes like: "Do this and don't do that." *Briefing* provides a broad view of possible problems or focuses attention on certain (most relevant) aspects of adaptation to a new environment.

Practical, face-to-face communication with representatives of other ethnic groups is intended to provide *training*. Any educational and methodical training program tries to answer the question: “How?” (how an adaptant can overcome the stressful impact of a different culture, acquire social interaction skills in a new environment for himself, how he should master the values, norms, role structures of a different socio-cultural environment, etc.). In general, intercultural training has two main tasks:

to demonstrate to students the manifestations of intercultural differences at the level of interpersonal relationships, which requires the “playing” of typical communicative situations that clearly express these differences; make it possible to transfer (projection) the acquired knowledge to new

social situations, which is achievable if the student gets acquainted with the most characteristic features of a culture alien to him . In the course of solving these problems, *general cultural training programs are often used*. with an emphasis on awareness of oneself as a representative of a certain ethnic group or culture (the

model of "cultural self-consciousness"). For example, in A. Krimer's well-known training program, trainees watch a set of 138 video episodes on 21 topics in which professional actors play the roles of "hosts" (i.e. representatives of some ethnocultural majority) and American visitors, and then discuss the corresponding interactive situations during a group discussion . The basis of the psychological impact in this case are the principles of the concept of social learning. At the same time, trainers go from teaching individuals to understand the basic values and norms of their own culture to an adequate analysis of ethnic and cultural differences and, ultimately, to developing the ability to "overcome" cultural distance and achieve a comprehensive increase in the effectiveness of interethnic contacts.

Another example of such a training program is the so-called American Contrast Model. In this case, the training consists in the fact that the trainee and the figurehead (actor) lose the proposed conflict situations. At the same time, the behavior of an actor (representing a different ethnocultural frame) is always opposite to the actions of a "typical American" in such situations. The trainee, without even realizing it, demonstrates the stereotypes of behavior and perception acquired by him in the process of socialization in American culture. The interaction is videotaped, and while watching the video, the trainer explains to the trainee how his behavior has been influenced by the attributes of American culture he has internalized. At the same time, the obvious weakness of such models, according to experts, is that trainees do not always receive information about the specific features of the culture with which they will have to interact.

The developers of numerous conceptual programs of *culture-specific training* tried to eliminate the noted shortcoming , among which especially widespread:

training, including the real practice of intercultural communication, for example, workshops with group discussions, where situations are discussed that arise during personal contacts between representatives of the two peoples to which the participants belong. C. Rogers conducted such training with members of ethnic groups involved in conflicts in Northern Ireland and South Africa. However, this kind of training does not always achieve its goal, since the ethnocentrism and intolerance

inherent in its participants often prevent them from getting rid of negative prejudices in the course of classes ; attribute training, in which the emphasis is on learning the way in which representatives of different peoples and cultures interpret the same social phenomena, actions and situations. this is a very important task, since one of the main problems in communication between representatives of different ethnic cultures is that people who find themselves in a different ethnic environment tend to draw wrong conclusions (and make inadequate decisions), interpreting social action. validity (including the behavior of "strangers") in terms of the attributes of exclusively one's own culture.

In the 90s. In the 20th century, a comprehensive test of the effectiveness of many cross-cultural training programs that exist today was carried out . As a result, the researchers noted the positive effect of the currently used trainings in five basic indicators: the personal growth of trainees, their perception of other ethnic groups, the nature of their relations with local residents, the degree of success in adapting to life in a foreign cultural environment, and labor achievements.

At the same time, it should be recognized that no type of training is ideal, therefore, it is necessary to strive to use the positive possibilities and advantages of several approaches, not forgetting, however, the use of the previously described traditional didactic methods. In their totality, they should teach adaptants entering into intercultural (interethnic) interaction to be guided by the *platinum rule* : “Do as others do. Do as they like, as they please. this rule means that, getting into a foreign culture, it is advisable to act in accordance with the norms, customs and traditions of this culture, without imposing one's religion, values, way of life .

Adherence to this same rule underlies the so-called *cultural assimilators* . - a special applied method of preparing migrants for intercultural interaction, which has become very widespread in many countries of the world. Such a name is not the most successful, since students are by no means encouraged to abandon their own culture and “dissolve” among members of another ethnic group - to assimilate. The real purpose of using this method is to teach a person to perceive social situations from the point of view of representatives of a different ethno-cultural community, to

understand their vision of the world. Therefore, the cultural assimilator is also called a *technique for increasing intercultural sensitivity*.

However, when developing and implementing cultural assimilators, one should not forget about more traditional methods of preparing for interethnic communication: academic courses (including ethnosociology, ethnopsychology, sociology of culture, intercultural communication, etc.), scientific and journalistic works, lectures and speeches on the topic of ethnicity, etc. In general, the total social and humanitarian contribution of the concept of cross-cultural learning to the optimization of interaction between representatives of different cultures and peoples can be very significant both at the interpersonal and intergroup, and at the macrosocial levels. But in no case should valuable conceptual developments remain the “internal” property of the scientific community alone. Only their practical implementation can give the interethnic communication of the 21st century a consensus and constructive character, which is so necessary both in multi-ethnic Russia and beyond.

REFERENCES

1. *Kim, Ya. Yu.* Communication and cross-cultural adaptation // ethnos and politics: a reader. - M., 2000.
2. *Lebedeva, N. M.* Introduction to ethnic and cross-cultural psychology. - Ramenskoye, 1999.
3. *Pochebut, L. G.* ethnic factors of personality development // Introduction to ethnic psychology. - St. Petersburg, 1995.
4. *Stefanenko, T. G.* Adaptation to a new cultural environment // Ethnopsychology. - M., 2003.
5. *Bhawuk, DPS, Brislin, RW* Cross-cultural training: a review // applied psychology: an international review. - 2000. - Vol. 49

THE MODEL OF ADULT EDUCATION DEVELOPMENT IN UKRAINE

Shamanska O. I.

associate professor

Vinnitsa Mykhailo Kotsiubynkkyi

State Pedagogical University,

Vinnitsa, Ukraine

Abstract. The article is devoted to the problem of formation the innovation model of adult education development. The author determines that in order to form an integral, open and effective national system of adult education, which would fully cover the formal, informal and information components and would be aimed at satisfying the educational needs and potential needs of adults, there should be proposed to develop the innovation model of adult education development. The proposed the innovation model of adult education development should be consolidated on objective changes in the educational sphere, on achievements of science in the context of personal awareness of own life activity, and on fundamental differences between adult and underage person.

Keywords: innovation model, adult education, modern society, general education system of Ukraine.

Modern trends of social transformation and development require an independent, self-sufficient person, who has a high intelligence, will power, and is able to adapt effectively and flexibly in a dynamically changing public sphere. Including these conditions, the impact of educational practices on the social, cultural, economic and political development of the world society is rather increasing and gives it a system-based meaning. Thus, the issue of ensuring free access to education during life becomes the priority, and its solution is possible only if the system of adult education practice is significantly changed.

The increasing in the role of adult education in the development of modern

society is conditioned by the general acceleration of social and cultural changes at both global and local levels. The fluidity and complexity of the processes of modern life in accordance with the general tendency of its increasing for each individual person objectively determine the necessity of formation of a personality capable of perception and realization of transformations, set up on realization of change of education as a natural norm and continuous increase of its competent-qualification level.

The important factor contributing to the solution of this problem is the education of adults, whose functioning and development has its content and formal specificity, due to the peculiarities of the population who need training.

In order to form an integral, open and effective national system of adult education, which would fully cover the formal, informal and information components and would be aimed at satisfying the educational needs and potential needs of adults, we have proposed to develop the innovation model of adult education development.

Thus, a rather important scientific task is to develop the innovation model of adult education development in the context of global trends and changes. At the same time, the formation and development of the innovation model of adult education development as a component of effective life-long education is conditioned by the necessity of:

- improvement of socio-economic and spiritual conditions of development of ukrainian society;
- processes of effective formation and development of democratic, legal and social state, as well as development of civil society;
- integrity and full integration of Ukraine into the European Community;
- the necessity of modernization of education, as well as introduction of the National qualification framework, which is the means of improvement of general secondary system, professional-technical, higher, post-graduate education and training during the life.

The proposed the innovation model of adult education development should be consolidated on objective changes in the educational sphere, on achievements of

science in the context of personal awareness of own life activity, and on fundamental differences between adult and underage person. At the same time, the proposed innovation model of adult education development should be aimed at overcoming the contradictions between:

1. Objective need of adult education development in the system of formal, informal and information education and informality of proper normative-legal, scientific-methodical, organizational support;

2. The importance to take into account the needs of the labor market, the requirements of employers, as well as the educational and cultural needs of adults, motivation, valuable orientation of adult personality regarding personal self-realization and absence of modern technologies of their professional training and retraining;

3. The employers' requirements to the level of professional competence of the employees themselves and the absence of the integral scientific-grounded system of organization of their professional retraining.

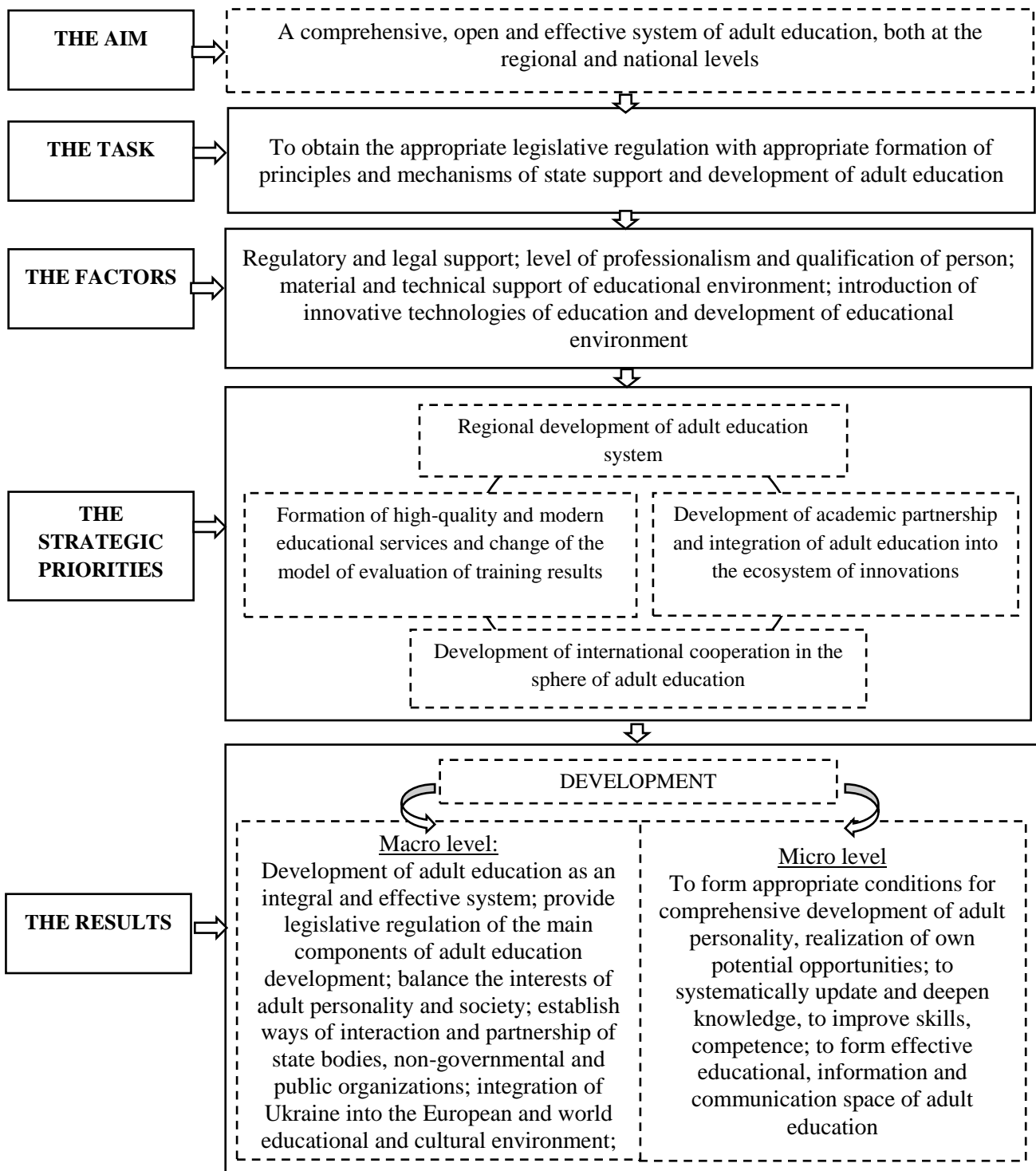
On the basis of the above mentioned we formed the innovation model of adult education development, which will give the opportunity to promote democratization of social development and economic transformation. This will ensure that society understands its own rights and responsibilities, forms the proper legal culture and civic self-awareness that can cover people of different ages, interests and educational needs, and can be implemented as a whole system in different forms, namely, formal, informal and information (Table 1.).

Proposed innovation model of adult education development is based on the combination and formation of the integral system of development, namely: regional development of adult education system, high-quality and modern educational services, transformation and expansion of adult education content, as well as development of international cooperation in adult education.

Implementation of such organizational and innovative model allows to define qualitative ways of effective use of regional and national potential of educational space according to the needs of the market.

Table 1.

Innovation model of adult education development



The main goal of the proposed innovation model of adult education development should be the development of integral, open, effective national system of adult education that covers formal, informal and information components and should be directed to meet educational needs and potential needs of adult personality. Such an approach will facilitate the comprehensive development of adult personality,

as well as its adaptation to the social, economic and cultural conditions of life, which are constantly changing.

The main task of forming an innovation model of adult education development in all its dimensions is manifested through the establishment of appropriate legislative regulation with the determined formation of principles and mechanisms of state support, the role of key actors, their rights and obligations, as well as ways of coordination between different providers of educational services, as well as mechanisms of appropriate financing from the budget.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андреева В. М., Григораш В. В. Настільна книга педагога. Посібник для тих, хто хоче бути вчителем-майстром. Харків, 2006. 352с.
2. Бикова В., Ніколова Н. Тренінг – форма інтерактивного навчання // Освіта. Технікуми, коледжі. 2010. №2. С.38–40.
3. Десятов Т. М., Десятов Т. М. Тенденції розвитку освіти дорослих: європейський досвід. Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. 2014. Вип. 1 (8). С. 182–190.
4. Донченко С., Соколова О. Пошук нових форм методичної роботи // Освіта. Технікуми, коледжі. 2009. №3. С.45–46.
5. Зязюн І. А., Сагач Г. М. Краса педагогічної дії: навч. Посіб. Київ: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. 302 с.
6. Осадченко І. І. Теорія і практика ситуаційного навчання у підготовці майбутніх учителів початкової школи: монографія, 2011. 414 с.
7. П'ятакова Г. П. Сучасні педагогічні технології та методика їх застосування у вищій школі / Г. П. П'ятакова, Н. М.Заячківська. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. 55 с.

**УПРОВАДЖЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДІ
ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: АДАПТАЦІЯ ДО ЗМІН**

Боженова Ірина

магістрант

Харківського національного економічного університету

імені Семена Кузнеця,

директор Харківської загальноосвітньої школи

I-III ступенів №127 імені Г. К. Жукова

Харківської міської ради Харківської області,

м. Харків, Україна

Анотація. Сучасна Україна переживає процес активних перетворень, час переходу від індустріального суспільства до цифрового. Зі зміною характеру сучасного суспільства відбувається також зміна вимог до системи освіти в цілому. Актуальність дослідження посилюється також неготовністю закладів освіти до здійснення якісного освітнього процесу в умовах пандемії. У статті зацентровано увагу на понятійному апараті дослідження, проаналізовано погляди науковців на поняття «дистанційна освіта», «дистанційні освітні технології».

Наголошено на суперечностях, які виникають між соціально та нормативно обумовленими вимогами до підвищення якості освіти й забезпечення освітнього процесу в умовах карантину та необхідністю створення умов у закладі загальної середньої освіти для організації дистанційного навчання, формування готовності педагогів для вирішення освітніх завдань в умовах змін. У статті проаналізовано дані анкетування учасників освітнього процесу, проведені Державною службою якості освіти України. Проаналізовано досвід застосування дистанційних технологій навчання у різних країнах та основні здобутки і проблеми застосування дистанційних технологій навчання в Україні.

На основі аналізу теорії та практики з проблематики дослідження

визначено проблеми організації дистанційного навчання: санітарно-гігієнічні, організаційні, управлінські, технологічні, психологічні та ін.

Розкрито впровадження дистанційних технологій навчання на прикладі Харківської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 127 імені Г. К. Жукова Харківської міської ради. Визначено основні управлінські аспекти впровадження дистанційних технологій навчання: нормативно-правовий, організаційний, матеріально-технічний, створення доступного комунікативного простору. Проведено діагностування учасників освітнього процесу щодо готовності впровадження технологій дистанційного навчання та наведено загальну оцінку якості дистанційного навчання, здійснену її учасниками.

Ключові слова: дистанційне навчання, дистанційна освіта, технології, анкетування, умови впровадження, управління.

Вступ. З прийняттям Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти розширюються можливості для дистанційного навчання учнів – як за дистанційною формою здобуття освіти, так і при використанні технологій дистанційного навчання в інших формах здобуття освіти [8]. Дистанційне навчання є перспективною сферою розвитку освіти в умовах її цифровізації. Водночас таке навчання у разі потреби дозволяє забезпечити індивідуальну освітню траєкторію здобувача освіти, а також неперервність освітнього процесу у випадках надзвичайних обставин, які об'єктивно унеможливають відвідування закладів освіти.

Розвиток освіти сьогодення вимагає впровадження нових форм роботи і передбачає нові ролі учасників освітнього процесу: учень – активний дослідник, який творчо і самостійно працює над вирішенням навчального завдання, широко використовує інформаційно-комунікаційні технології для отримання необхідної інформації; вчитель – консультант, який володіє сучасними технологіями. Безумовно, актуальність дослідження посилюється необхідністю адаптивного реагування на особливості суспільного розвитку в умовах карантину 2020 року та воєнного стану 2022 року.

Таким чином, у реаліях 2020, 2022 років, питання організаційних умов застосування дистанційних технологій навчання в управлінні закладом загальної середньої освіти стає особливо актуальним з позиції практики, є нагальною потребою часу. Сьогодні, як ніколи, постає низка невирішених питань, зокрема щодо створення оптимальних організаційних умов застосування дистанційних технологій навчання саме в управлінні закладом загальної середньої освіти.

Метою статті є обґрунтування особливостей упровадження дистанційного навчання та управління даним процесом на рівні закладу загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Найчастіше в науково-методичній літературі з дистанційним навчанням ототожнюють поняття «відкрита освіта», «дистанційна освіта», «заочна освіта», «дистанційні освітні технології». Також останнім часом популярним є використання термінів «домашнє навчання», «екстернат», «незалежне навчання», «додаткове навчання», «відкрите навчання», «онлайн-навчання» та інші [10, с. 36].

Фахівці американської асоціації дистанційного навчання USDLA під дистанційним навчанням розуміють «процес навчання, в якому викладач і студент або студенти географічно віддалені один від одного і тому для організації навчального процесу спираються на електронні засоби і друковані посібники» [7, с. 12].

Британський професор Ч. Шонірегана визначає дистанційне навчання як «форму навчання, ключовими поняття якої є педагогіка, розвиток інтернет-комунікації, інтерактивна взаємодія, надання послуг онлайн-навчання учням з різних міст і країн» [11, с. 162].

У Концепції дистанційної освіти в Україні під дистанційною освітою розуміється «форма навчання, рівноцінна з очною, вечірньою, заочною та екстернатом, що реалізується, в основному, за технологіями дистанційного

навчання» [3].

Згідно з Положенням про дистанційне навчання, дистанційним навчанням є «індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій». Суб'єктами дистанційного навчання, згідно Положення, є «особи, які навчаються (учень, вихованець, студент, слухач), та особи, які забезпечують освітній процес за дистанційною формою навчання (педагогічні та науково-педагогічні працівники, методисти тощо)» [8].

Відповідно до Положення про дистанційне навчання, технології дистанційного навчання – це «комплекс освітніх технологій, включаючи психолого-педагогічні та інформаційно-комунікаційні, що надають можливість реалізувати процес дистанційного навчання у закладах освіти та наукових установах», які у закладі загальної середньої освіти зорієнтовані в першу чергу на: осіб з особливими потребами; обдарованих дітей та молодь, які спроможні самостійно або прискорено опанувати навчальні програми; осіб, які проживають у географічно віддалених і важкодоступних до закладів освіти населених пунктах; учнів вечірніх шкіл; осіб, які бажають отримати додаткові знання паралельно з навчанням у школі; громадян України, які тимчасово або постійно проживають за кордоном.

Технології дистанційного навчання можуть використовуватись при проведенні занять під час карантину, при вивченні додаткових (факультативних) предметів, навчанні учнів під час хвороби, виконанні науково-дослідницьких робіт у Малій академії наук України, участі у дистанційних олімпіадах, конкурсах тощо [8].

Розглянемо приклад запровадження дистанційних технологій навчання в управлінському процесі Харківської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 127 імені Г. К. Жукова Харківської міської ради (далі ХЗОШ I-III ст. №127),

яке до 2020 р. відбувалося епізодично, переважно для додаткової роботи з дітьми поза освітнім процесом. З квітня 2020 р. адміністрації школи, як і всій країні, довелося вирішувати низку організаційно-підготовчих завдань з впровадження дистанційних технологій одночасно з практичною реалізацією цього напрямку.

Аналіз ситуації показав, що сучасний етап впровадження дистанційних технологій вимагає чітких координаційних управлінських дій та переосмислення вже набутого досвіду.

Розглянемо такі управлінські аспекти впровадження дистанційних технологій навчання, як: організаційний, матеріально-технічний, створення доступного комунікативного простору. Одним із завдань організації дистанційного навчання на даному етапі було створення локального нормативно-правового забезпечення. Наступний етап впровадження дистанційної освіти вимагав сформуванню команди, відповідальної за реалізацію дистанційної освіти.

Проте на разі адміністрація вважає перспективним введення окремої штатної одиниці, відповідальної за інформаційно-комунікаційні технології, в посадові обов'язки якої будуть входити ведення освітньої платформи, підготовка та полагодження комп'ютерної, мультимедійної техніки в кабінетах, ведення електронного журналу, керівництво шкільного інформаційного центру.

Увага адміністрації була зосереджена на неперервності освітнього процесу. Водночас зазначимо, що матеріально-технічні ресурси педагогічних працівників не повною мірою забезпечують на даний момент потреби масового дистанційного навчання. З метою ефективної організації дистанційного навчання було проведено дослідження в період з вересня по жовтень 2022 р. на базі ХЗОШ І-ІІІ ст. №127. Кількість учасників дослідження – 90 осіб, з них: 30 учнів 5-9 класів; 30 батьків учнів 5-9 класів; 15 вчителів. У цілому, за результатами анкетування, загальна оцінка якості дистанційного навчання всіма учасниками освітнього процесу складає 6,3 бали за 10-ти бальною шкалою (рис. 1).

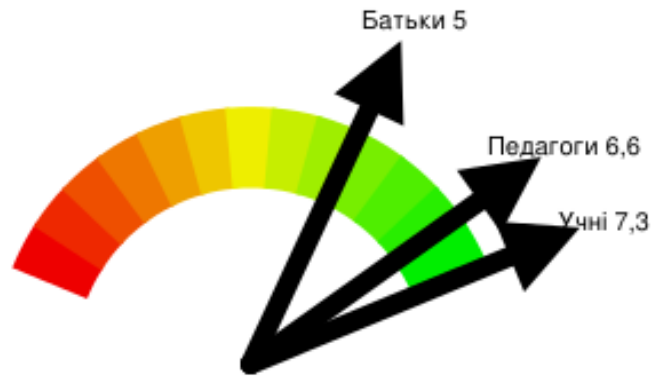


Рис.1. Оцінка ефективності дистанційного навчання респондентами

Візуальні дані за результатами загальної оцінки респондентів досвіду впровадження дистанційного навчання, зображено на рис. 2.

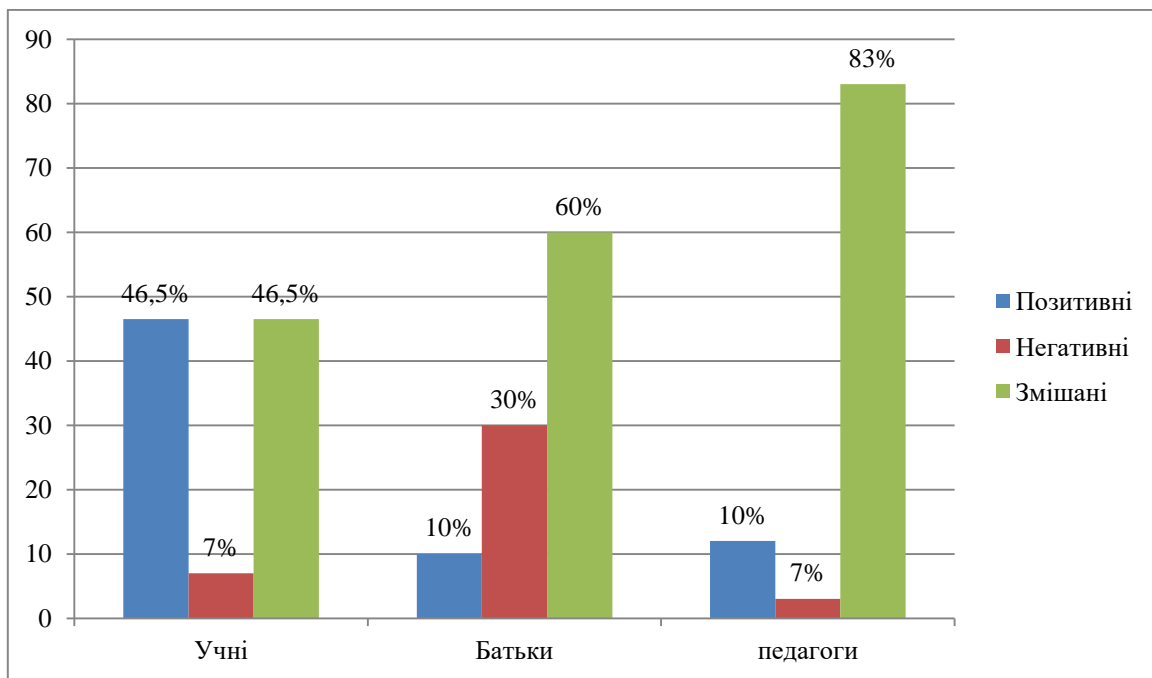


Рис.2. Оцінка досвіду впровадження дистанційного навчання учасниками освітнього процесу

Учні найбільш позитивними рисами в дистанційному навчанні бачать (рис. 3):

- 1) можливість вчитися віддалено – 57 %;
- 2) наявність цікавих завдань (в інтернеті, з відео, на різних сайтах), яких не було в традиційному навчанні – 43,5 %;

- 3) відчуття самостійності у зв'язку з послабленням контролю – 27 %;
- 4) можливість обирати час та темп занять, відсутність додаткових факторів відволікання від навчання – 17 %;
- 7 % учнів зазначають відсутність позитивних моментів.

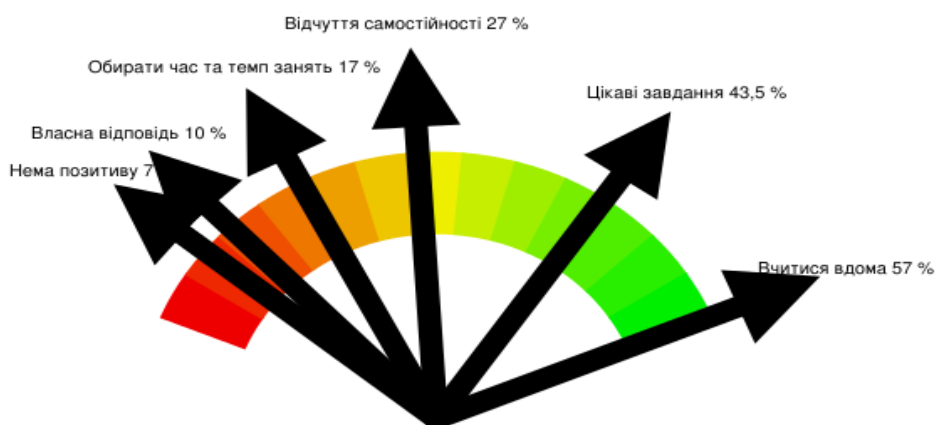


Рис. 3. Позитивні риси дистанційного навчання (учні)

Аналіз негативних рис, на думку учнів, представимо на рис. 4

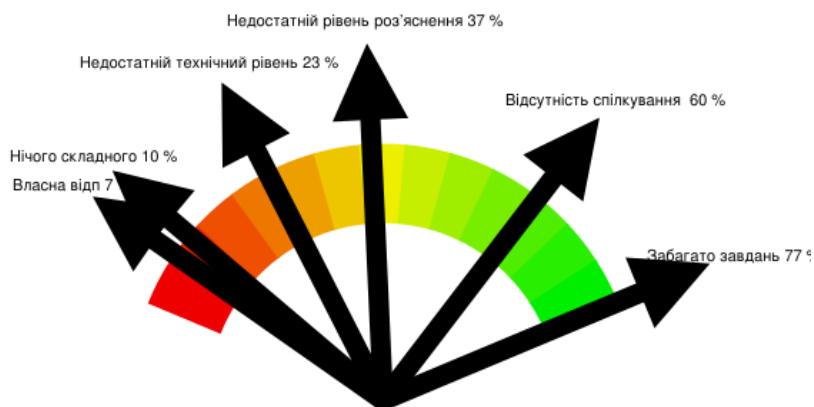


Рис. 4. Негативні риси дистанційного навчання (учні)

На думку педагогів, найбільш позитивним в дистанційному навчанні для них було: можливість працювати більшу частину часу вдома – 70 %; великий вибір матеріалів в інтернеті для використання в навчанні – 60 %; можливість опанувати нові інструменти для ефективного навчання – 50 %; можливість менше часу витратити на виховні та організаційні моменти, а більше

безпосередньо на навчання – 46,5 %; 7 % відповіли про відсутність позитиву (рис. 5).

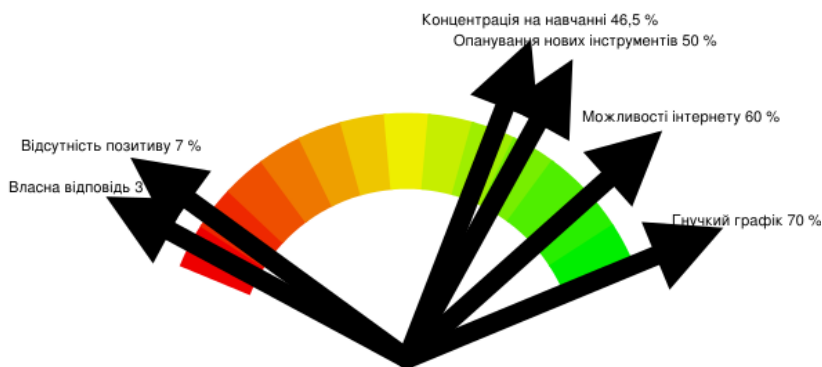


Рис. 5. Позитивні риси дистанційного навчання (педагоги)

Найскладніше в дистанційному навчанні для педагогів було: складність ідентифікації учнів в процесі контролю знань – 87 %; неможливість провести практичні заняття або вправи в групах – 80 %; проблема мотивації та організації учнів – 70 %; велике навантаження – 60 %; відсутність живого контакту з учнями – 53 %; недостатній технічний рівень забезпечення – 30 %; 3 % визначили негативний вплив на здоров'я. Наочне представимо аналіз відповідей педагогів на рис. 6

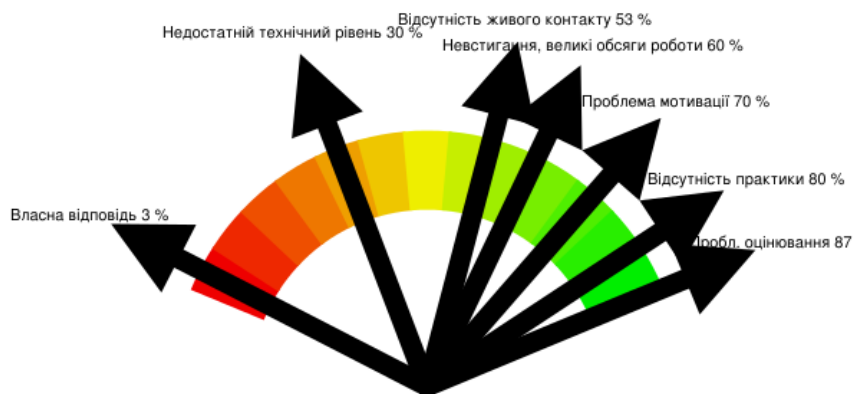


Рис.6. Негативні риси дистанційного навчання (педагоги)

Отже, досвід, набутий за умов екстреного переходу на дистанційне навчання, на даний час використовується для рефлексії щодо удосконалення даного процесу.

З'ясовано, що основні групи організаційних умов, на забезпечення яких

має орієнтуватися керівник закладу освіти – це матеріально-технічні, методичні, культурно-психологічні (комунікативні).

Першочерговими завданнями керівника в період переходу закладу на дистанційну форму навчання є створення пакету нормативно-правових документів, формування команди, відповідальної за реалізацію дистанційної освіти, планування дистанційного навчання, створення альтернативного розкладу, вибір відповідних комунікаційних каналів, механізму звітування, корекція правил внутрішнього трудового розпорядку тощо.

Висновки. Отже, дистанційне навчання є спеціально організованим процесом, а дистанційні технології навчання можуть бути інструментом, який забезпечить ефективну реалізацію освітнього процесу.

За результатами дослідження були виявлені аспекти, на які варто звернути увагу всім учасникам освітнього процесу при організації дистанційного навчання. З'ясовано, що основні групи організаційних умов, на забезпечення яких має орієнтуватися керівник закладу освіти.

Визначено, що дистанційне навчання потребує оновлення ролі всіх учасників освітнього процесу, а в основі ефективного дистанційного навчання слід поставити кваліфікованого педагога, який доцільно застосовує нові засоби і форми навчання, є психологічно та методично готовим до впровадження дистанційної освіти.

Для учнів виникають нові виклики: опанування технологіями управління власним часом, сприйняття та опанування нових технічних можливостей, які раніше використовували переважно для розваг, навчання самостійності, зміна акценту у власній ролі учня з пасивного слухача на активного здобувача знань. Тільки така позиція дозволить максимально ефективно скористатися перевагами дистанційної освіти.

Перспективи подальших досліджень. Результати дослідження не вичерпують всіх аспектів проблеми. Подальші дослідження необхідно спрямувати на створення комплексного дистанційного освітнього середовища.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Аналітична довідка щодо організації дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти в умовах карантину. Державна служба якості освіти України. URL: <https://cutt.ly/vg9ueбТ> (дата звернення: 9.10.2020).
2. Єльнікова Г. Адаптивні технології в освіті. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія: Педагогіка.* 2017. Вип.3(5). URL: http://am.eor.in.ua/images/adapt/Vol.3ped5/17ped3_5yelnikova_r.pdf.
3. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні (наказ МОН України від 20 грудня 2000 р.) URL: <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html> (дата звернення: 29.09.2020).
4. Кухаренко В. М., Бондаренко В. В. Екстрене дистанційне навчання в Україні: монографія / за ред. В. М. Кухаренка, В. В. Бондаренка. Харків: Міська друкарня, 2020. 409 с.
5. Литвинов Д. Дистанционное образование как форма организации образования. *International scientific review of the problems and prospects of modern science and education. Collection of scientific articles LXIX International correspondence scientific and practical conference.* Boston: Problems and science, 2020. С. 84—87.
6. Лотоцька А. Організація дистанційного навчання в школі: методичні рекомендації / А. Лотоцька, О. Пасічник. 2020. 71 с. URL: <https://cutt.ly/lg9uo2e> (дата звернення: 1.10.2020).
7. Полат Е. С. Теория и практика дистанционного обучения / Е. С. Полат. М.: Academia, 2004. 412 с.
8. Про затвердження Положення про дистанційне навчання (наказ Міністерства освіти і науки від 25.04.2013 № 466). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text> (дата звернення: 29.09.2020).
9. Романова Ю. Е. Классификация дистанционных образовательных технологий. Организация, управление и методология оценки качества дистанционного обучения: сб. ст. по мат. научн.-практ. конф. Орехово-Зуево: ГГТУ, 2016. С. 51—61.

10. Шаран Р. Етапи розвитку дистанційної освіти у США. *Порівняльна професійна педагогіка*. 2011. № 2. С. 34—42.

11. Mayoka K. G. How can e-learning integration be realized? An exploratory study in Higher Education Institutions. *Asian Journal of Computer Science And Information Technology*. 2014. Vol. 4. № 5. P. 162—170.

ПОДОЛАННЯ МІНІМАЛЬНИХ ДИЗАРТРИЧНИХ РОЗЛАДІВ

Воробйова Валентина Володимирівна

студентка

Кисличенко Вікторія Анатоліївна

доктор пед. наук, доцент

Миколаївський національний університет

імені В. О. Сухомлинського

м. Миколаїв, Україна

У статті розкрито сутність мінімальних дизартричних розладів, як окремої форми дизартрії. Визначено основні симптоми даного порушення. Розкрито основні напрями роботи спрямованої на подолання мінімальних дизартричних розладів. розкрито основні напрями та Визначено етапи логопедичної роботи при мінімальних дизартричних розладах.

Ключові слова: дизартрія, стерта дизартрія, мінімальні дизартричні розлади.

Постановка проблеми. Порушення мовлення у дитячому віці можуть бути поліетіологічними, мати різний патогенез та різні наслідки. Одним із важких і розповсюджених розладів мовлення є дизартрія. За статистикою дизартричні розлади мають приблизно 6 % дітей, поширеність даної патології в останні роки зростає. [1] Майже у половини дітей, у яких виявлена дизартрія, ступінь порушення характеризується мінімальними дизартричними розладами. Ця проблема є спільною, як для логопедії так і для неврології та дитячої психіатрії. Тому вивчення даного питання є актуальним та важливим у сучасній логопедії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Провівши аналіз досліджень, з'ясовано, що проблемою дизартричних розладів займалися: Аналізуючи різні дослідження в межах нашої теми ми з'ясували, що даною проблемою дизартричних розлади загалом займалися такі вчені: Л. Лопатіна,

С. Конопляста, А. Синиця, В. Галущенко, О. Корнєв, Н. Манько, О. Мастюкова, О. Винарська, О. Архіпова, В. Козьявкін, В. Тарасун, О. Дьякова, А. Іпполітова, М. Смуґлін, О. Приходько та багато інших. Дослідниками зазначається, що дизартрія – це тяжке мовленнєве порушення, що характеризується тотальним порушенням навичок мовлення, в тому числі фонації, артикуляції, вимови, голосоутворення, мовленнєвого дихання тощо, яке спровоковане органічним ураженням головного мозку.

Мінімальні дизартричні розлади (МДР), або ж стерта форма дизартрії (стерта дизартія, дизартричний компонент) – це найлегший ступінь вираженості дизартричних розладів, який в науковому плані, як окремий вид мовленнєвого порушення, виділяється відносно недавно (50-60-ті роки 20 століття) завдяки таким вченим: Є. А. Архіпова, Л. В. Лопатіна, Є. Ф. Соботович та інші.

Мета статті – визначення основних напрямів та етапів корекційно-логопедичної роботи при мінімальних дизартричних розладах у психолого-педагогічній літературі.

Для досягнення мети були поставлені наступні задачі: з'ясувати сутність поняття «мінімальні дизартричні розлади», та визначити їх основні симптоми; розкрити основні напрями роботи спрямованої на подолання мінімальних дизартричних розладів; визначити основні етапи логопедичної роботи при мінімальних дизартричних розладах.

Основний матеріал. В наш час мінімальні дизартричні розлади розглядають як порушення вимовної сторони мовлення, яке викликане мінімальним органічним ураженням центральної нервової системи та характеризується недостатньою іннервацією мовленнєвого апарату легкого ступеню вираженості.

Мінімальні дизартричні розлади (далі – МДР), найчастіше діагностуються у дітей, приблизно після п'яти років. Це порушення має неврологічний аспект, тому спочатку дітей з симптомами МДР направляють на консультацію до невролога, задля уточнення діагнозу та призначення правильного лікування. Тому що при будь-якій формі дизартрії втручання має бути комплексним, що

включає роботу багатьох спеціалістів.

Аби вчасно виявити даний вид порушення та почати правильно організований комплексний вплив, необхідно знати основні симптоми МДР, представлені в розробленій нами таблиці (таблиця 1).

Таблиця 1

Компонент	Основна характеристика
Загальна моторика	У дітей спостерігається уповільнення темпу та ритму рухів, а також обмежене коло рухів.
Дрібна моторика	У дітей спостерігається великі труднощі у самообслуговуванні (самостійно їсти ложкою, виделкою, пити воду зі стакану тощо), вони не можуть виконувати прості дрібні рухи рук та часто спостерігається порушення просторової орієнтації.
Артикуляційний апарат	У дітей спостерігається змазаність, нечіткість артикуляції, швидка стомлюваність м'язів, їх слабкість, короткочасність утримання визначеної пози, аритмічність тощо.
Стан м'язів обличчя	М'язи обличчя напружені, або ж навпаки в'ялі, обличчя амімічне тощо.
Звуковимова	У дітей спостерігається викривлення, заміна або відсутність звуків у мовленні (у порівнянні з дислалією у дітей спостерігається ще й порушення просодичної сторони мовлення). Найчастіше виявляється порушення свистячих та шиплячих звуків, а носові звуки порушуються рідко.
Просодика	Спостерігається порушення тембру мовлення, інтонації, мовленнєве дихання послаблене, голос тихий, хрипкий, виснажуваний, темп іноді прискорений тощо.

Отже, представлені нами симптоми не вичерпують усієї симптоматики МДР. Велике значення мають особливості індивідуального розвитку: фізіологічного, психічного та фізичного стану, що впливають на загальний прояв порушення.

Також важливо звернути увагу на неврологічний статус дітей зі МДР. Дослідження С. Конопляста, В. Галущенко, О. Корнєв, Н. Манько, О. Мастюкова та інших показують, що у дітей із МДР виявляють відхилення у нервовій системі, які проявляються у формі невираженого одностороннього гемісиндрому (гемісиндром – це порушення функціонування нервової системи, який виявляється у порушенні іннервації однієї зі сторін тіла, у випадку дизартрії мається на увазі однієї зі сторін обличчя, правого або лівої). Симптоми гемісиндрому спостерігаються у загальній та артикуляційній мускулатурі, що безпосередньо пов'язані з порушенням іннервації лицевого, язикоглоткового та підязикового нервів.

Корекцією МДР займалися багато вчених, серед них: Л. Лопатіна, О. Правдіна, О. Токарева, О. Мастюкова, О. Архіпова, С. Конопляста, А. Синиця, В. Галущенко, О. Корнєв, Н. Манько та інші. Всі вони зауважують на тому, що для корекції МДР необхідне проведення специфічної, комплексної цілеспрямованої роботи над загальним розвитком дитини. Особливу увагу потрібно звертати на розвиток загальної, дрібної та артикуляційної моторики, а також розвиток дихання та голосу.

Подолання МДР здійснюється у трьох напрямках: неврологічний напрям, психолого-педагогічний та власне логопедичний.

Перший напрям – неврологічний, або медичний. Робота лікаря-невролога спрямована на зміцнення ЦНС та усунення основної патологічної симптоматики. Використовуються необхідні медичні препарати, лікувальні масажі, рефлексотерапії (метод терапії, який передбачає дію на рефлекторні точки нервової системи) тощо.

Другий напрям – психолого-педагогічний. Передбачається робота багатьох фахівців: психологів, вихователів, педагогів, дефектологів, логопедів та батьків. Їхня робота спрямована на розвиток сенсорних функцій, просторових уявлень, розвиток психологічного стану тощо.

Третій напрям – власне логопедичний. Робота логопеда спрямована безпосередньо на усунення дизартричного компоненту.

Логопедична робота у спеціалізованих групах (групах корекції мовлення) проводиться при МДР таким чином: на підгрупових заняттях з дітьми вивчається програмовий матеріал, спрямований на усунення загального недорозвитку мовлення, а на індивідуальних заняттях з дитиною здійснюється корекція вимовної і просодичної сторони мовлення. Також, індивідуальні заняття спрямовані на усунення мовленнєвого порушення (МДР) і розвиток всіх мовленнєвих компонентів.

У логопедичній роботі при корекції МДР передбачається декілька етапів: на початкових етапах проводиться робота з організації м'язового тону артикуляційного апарату (логопедичний масаж, який може призначити лише лікар), проводиться розвиток моторики артикуляційного апарату, а також розвиток дихання. Далі приділяємо увагу розвитку просодичної сторони мовлення та звуковимови. Обов'язковий елемент логопедичної роботи на початкових етапах – є розвиток загальної дрібної моторики рук.

Отже, ми можемо представити основні етапи логопедичної роботи при мінімальних розладах дизартрії:

Етап перший – підготовчий. Його мета: підготовка артикуляційного апарату до формування правильних артикуляційних укладів. Цей етап включає в себе такі напрями роботи: нормалізація м'язового тону та моторики артикуляційного апарату, нормалізація мовленнєвого дихання (вироблення плавного, спокійного, протяжного видиху) та голосу, нормалізація просодичної сторони мовлення та нормалізація дрібної моторики рук.

Етап другий – вироблення нових мовленнєвих умінь та навичок. Даний етап передбачає такі напрями роботи: відпрацювання основних артикуляційних укладів, визначення послідовності в роботі над звуками (ця послідовність залежить від підготовленості артикуляційної бази дитини), розвиток фонематичного слуху та етапи постановки звуків (постановка, автоматизація та диференціація).

Етап третій – вироблення комунікативних умінь та навичок. Характеризується тренуванням правильних мовленнєвих навичок в різних

мовленнєвих ситуаціях та виробленням самоконтролю під час розмови.

Етап четвертий – підготовка до навчання у школі. Цей етап передбачає підготовку дитини і до навчання в школі, і до умов звичайного життя та включає в себе такі напрями роботи: розвиток зв'язного мовлення, розвиток пізнавальної діяльності, розвиток психологічної готовності до школи тощо.

Виокремлені нами етапи можуть зазнавати змін у практичній роботі логопеда, що пов'язано з індивідуальною структурою дефекту та особистістю кожної дитини.

Висновки. Отже, вивчення проблеми подолання мінімальних дизартричних розладів є важливим мультидисциплінарним дослідженням, адже лише комплексний вплив неврологічного, психолого-педагогічного та логопедичного напрямків буде ефективним у логокорекції МДР. Проблема виявлення і корекції цього порушення продовжує залишатися актуальною і на сьогодні. Враховуючи всю складність та багатогранність зазначеної проблеми, перспективи наукових пошуків вбачаємо у подальшому подальшому дослідженні пропедевтики мінімальних дизартричних розладів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. А. О. Синиця, С. Ю. Конопляста. Дизартрія у систематиці мовленнєвих порушень (сучасний погляд). В.: Педагогічні науки: реалії та перспективи, №5, Україна, 2019. С. 111-116.

2. В. А. Кисличенко. Логопедичний супровід сім'ї дитини з дизартричними розладами. В.: Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки), №5, Україна, 2015. С. 142–152.

3. Л. М. Дідкова. Актуальні питання стертої форми дизартрії. В.: Корекційна педагогіка і психологія, Україна, Житомир, 2012. С. 359-365.

4. Л. М. Дідкова. Клініко-педагогічна характеристика дітей із стертою дизартрією. В.: Науковий часопис. Актуальні проблеми логопедії, Україна, 2014. С 57-62.

**МУЗЫКАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В КОНТЕКСТЕ
ЦЕЛОСТНОГО ВОСПРИЯТИЯ ФЕНОМЕНА МУЗЫКИ**

Дите Людмила Анатольевна,
ст. преподаватель
Салюкова Карина Рустамовна
студентка
Гуманитарно-педагогическая академия
г. Харьков, Украина

Аннотация: В статье рассматривается проблема феномена музыки на современном этапе развития сознания. Анализируется понимание её сути в различные исторические эпохи. Подчёркивается необходимость в целостном подходе изучения этого направления в системе музыкально-педагогического образования, что предполагает процесс многогранного осознанного взаимодействия с звуковибрационным элементом.

Ключевые слова: музыкально-педагогическое образование, феномен музыки, целостное восприятие, мировоззрение.

Современные преобразования планетарного масштаба приносят изменения во все структуры и системы общественного порядка. Настоящее время разворачивает нас в сторону целостного постижения реальности, в том числе и природы самого человека. Такое направление находит отражение и в системе музыкально-педагогического образования на основе, как мы полагаем, доминирующего положения мировоззренческого аспекта.

Задача современной музыкальной педагогики – сформировать у будущего специалиста целостное восприятие феномена музыки, понимание принципа влияния на человека звуковысотных вибраций; расширить представление о музыке как об основополагающем элементе, структурирующем пространство; развить способность к осознанному взаимодействию с ней в условиях

разнообразных проявлений социальной сферы, в том числе возможность использования свойств звуковибрационных характеристик в процессе оздоровления и исцеления всех составляющих структур человека (духовной, ментальной, эмоциональной, физической).

В настоящее время процесс подготовки учителя музыкального искусства в большей степени нацелен на узкое представление о сути музыки. В лучшем случае, её функциональная основа раскрывается в эмоционально-эстетическом направлении, в худшем – ограничивается коммуникативно-развлекательной направленностью, так как у студента, зачастую, не сформирована должная степень осознанности. Но без понимания и раскрытия многогранности феномена музыки, способной взаимодействовать с многомерной природой человека, невозможно обрести знания и навыки, которые дадут возможность осознанного управления процессом этого взаимодействия на самых различных уровнях его проявления. В этом контексте значение обретает мировоззренческий аспект, который, в условиях современности, должен занять лидирующее положение в учебно-воспитательном процессе будущего учителя музыкального искусства.

Необходимо учитывать тот факт, что в настоящее время происходят существенные изменения вибрационно-планетарных характеристик. Это, в свою очередь, предполагает расширение коллективного сознания и выход на новый уровень понимания как сути отдельных явлений, так и реальности в целом. Современная подготовка специалиста в области педагогики призвана перенаправить линейное мышление студента, с его опорой на горизонтальный плоский мир, на систему взглядов и ценностей, основанную на вертикальной оси мировоззрения, где тонкий мир, духовные потребности и суть развития себя как божественной личности является основой жизни и мировосприятия.

Осознанное самоисцеление посредством звуковибрационного элемента обретает важное значение в духовно-личностном преобразовании человека. В условиях обновления энергетического пространства уже невозможно обойти стороной вопросы самоорганизации внутреннего энергоинформационного

процесса и энергии, осознанного участия и моделирования своей жизни, а значит необходимости звуковибрационных практик, ментально-психической тренировки, которые будут способствовать обновлению и перерождению, помогая, при этом, не потерять себя в водовороте событий.

Процесс расширения сознания способствует формированию такого взгляда на феномен музыки, в рамках которого возможно раскрытие её сакральных основ, множественности функциональных граней в их непосредственном единстве с многоуровневой природой человека. Синтез древних и современных знаний обеспечивает выход на уровень понимания проблемы в соответствии с требованием времени. И прежде чем обозначить суть нового взгляда на феномен музыки и её значение, проанализируем его с позиции разных временных эпох.

В исследовательских работах современных автором мы сталкиваемся больше с пониманием музыки как первородной основы музыкальной культуры. Но всегда ли было такое отношение к сути феномена музыки? Для древнего человека музыка была символом жизни, магическим инструментом, настраивающим его на единение со всем сущим на Земле. Именно так осуществляет свою миссию феномен музыки в неразрывно связанных с ней поэтических памятниках древней Индии и Китая. Из греческих мифов мы узнаем о магической силе Орфея, попытавшегося преодолеть смертный удел человека; о певце Амфитрионе, своим пением передвигавшем камни, выстраивая стены Фив; о пении сирен, перед которым не могли устоять самые бесстрашные воины; о легендарных певцах и музыкантах - Лине, Мусее, Эвмолпе и др., чьи имена навеки остались в истории мировой культуры.

Размышляя о музыке, мыслители прошлого усматривали в ней связующую нить между всеми областями знаний. Уже в те далёкие времена была выявлена одна из важнейших функций музыки – функция единения. Через неё осмысливались различные стороны человеческой жизни: эмоциональная, чувственная, интеллектуально-волевая, эстетическая, этическая и т.п. В рамках учения о музыке Пифагора раскрываются такие её функции, как врачевание

человеческих нравов и страстей; воспитание через музыку.

В традиции античности заложено понимание музыки как явления, выходящего за рамки искусства, создающего гармонию сфер; убеждение в её космическом предназначении. Гераклит усматривал в музыке прообраз и символ космической гармонии. Сочинения Платона также отражали космическое значение музыкальной гармонии. На наш взгляд, подобное понимание феномена музыки свойственно уровню расширенного сознания, достигшего такой ступени развития, на которой открывается глубина и полнота видения предмета изучения.

Аристотель считал, что музыка несет в себе целый ряд возможностей для человека, главная из которых – работа над своей душой, над ее воспитанием и преобразованием. Его воззрение на музыку можно считать первым социокультурологическим изысканием. Он выявляет тесную связь между звучащей музыкальной средой, представленной определёнными музыкальными сочинениями, и духовным могуществом, силой государства. По его убеждению, не должны проникать в души людей распущенные ритмы и лады, дабы не пустить *постыдное распущенное начало*; в государстве должна звучать музыка, помогающая возвыситься индивиду.

Аристотель впервые обосновывает связь между определёнными особенностями музыки и теми качествами, которые она развивает. Например, *дорийский* лад (мужественный и серьёзный) – оказывает уравнивающее воздействие на психику человека; *фригийский* – воспринимается как неуравновешенный и возбуждающий; *лидийский* – как жалобный и размягчающий. В целях воспитания добропорядочных граждан рекомендовалось сочинять, исполнять и слушать музыку, написанную, главным образом, в дорийском ладу, в то время как остальные лады не рекомендовалось допускать до ушей молодого поколения.

Следует понимать, что такое предписание выдвигалось в условиях построения государства в столь отдалённые исторические времена, имеющие свои особенности. К тому же, восприятие Аристотеля в большей степени

определялось его склонностью к логическому мышлению, соответственно все сделанные им выводы подчинены левополушарному принципу мышления. Для людей современной эпохи важно раскрывать свою природу в её целостности и апеллировать не только к левополушарному, но и правополушарному принципу мышления. Лишь только в этом случае будут понятны, например, воззрения Гераклита, которые открывались ему в личных духовных переживаниях.

Гераклит был очень «тяжёлым камнем» в уме Аристотеля. Это и понятно: Аристотель двигался в горизонтальном направлении по равнинам логики и в этом был специалистом, а Гераклит пытался «столкнуть» человека в тайну. Логике не подвластно понять тайну, поэтому Аристотель воспринимал способность глубокого видения Гераклита как дефект личности, иначе «зачем настаивать на тайне, на гармонии между противоположностями»? Аристотель был убежден в том, что «противоположности – противоположны, гармонии нет. Жизнь есть жизнь, смерть есть смерть – будь в этом ясным, не смешивай эти вещи. Кажется, этот человек всё перепутал» - писал Аристотель о Гераклите, воспринимая его как запутавшегося в своём понимании [1].

Таким его может воспринимать и современное молодое поколение, потому что Аристотель «захватил» власть во всех университетах, где учат логике, а не тайне; рациональному, а не иррациональному, интуитивному; учат быть ясным. Но быть таковым, значит двигаться по горизонтали, в то время как в срезе целостного, вертикального мышления границы всегда встречаются и сливаются друг с другом. Именно Аристотель напутствовал своего ученика Александра Македонского, впоследствии великого полководца, во время походов на Восток уничтожать все артефакты, проявляющие утвердившееся тогда понимание мира в его единстве и целостности.

Со времён Пифагора сложилась практика включения музыки, наряду с арифметикой, геометрией, астрономией в систему изучаемых наук, которая существовала в европейском образовании вплоть до эпохи Возрождения. В этой системе музыка рассматривалась как один из аспектов всеобщего порядка, *элемент структуры универсума*. И только появление музыкальной

письменности способствовало автономизации музыкального языка и превращению его в *культурный феномен*, развивающийся на собственной теоретической основе.

Античная парадигма музыкознания была унаследована наукой Средневековья. В рамках музыкальной педагогики внимание уделялось обучению искусству пения, игре на различных инструментах. Но при этом, как предостерегал римский философ Боэций: «Работа рук ничего не стоит, если ею не руководит разум.... только тот – музыкант, кто постигает сущность музыки не через упражнение рук, но разумом» [2]. В своих трудах он классифицирует музыку следующим образом: мировая, человеческая и инструментальная. Мировая – движение светил и смена времен года, это всеобщая гармония и порядок. Человеческая – функция единения разума и души, то есть обретение целостности человеческого существа. Инструментальная – музыка реальной жизни, быта, досуга.

Каким же образом в дальнейшем раскрывалось понимание феномена музыки? Эпоха Возрождения вновь выдвинет идею единства музыкальной и всеобщей гармонии, воскресит идеи Платона, раскроет роль музыки в развитии эмоционального начала в жизни человека. Странник пифагорейской традиции Декарт обратится к психической стороне восприятия, к теории аффектов. Лейбниц непосредственно свяжет представление о гармонии и красоте с музыкой. По его мнению, она является удивительным источником наслаждения и радости. Космологическая концепция музыки займёт центральное место в трактате Й. Кеплера «Гармония мира», где музыка интерпретируется как гармония Вселенной.

Музыкальная мысль Просвещения возвращается к аристотелевской идее музыки как подражания (природе, страстям души, интонациям речи). Во второй половине XVIII века появляется понятие *музыкальное выражение*, которое представляет собой не подражание, а проявление внутренних переживаний человека. Именно в это время впервые зазвучит термин *музыкальная эстетика*.

В философии искусства Ф. Шеллинга музыка предстаёт как выражение

вечной красоты, в ней заключены первообразы всего прекрасного, она является носителем Абсолюта, представляя собой тождество бессознательного и сознательного. В его понимании, гармония, как и форма, равным образом есть музыка. Анализируя музыку как нечто целостное, Ф. Шеллинг продолжает античную традицию восприятия музыки в русле классической эстетики.

А. Шопенгауэр выражает идею об уникальности музыки, способной напрямую обращаться от сердца к сердцу. Именно поэтому он утверждает, что все искусства стремятся к состоянию музыки, поскольку в музыке заключена сама сущность бытия, особое воплощение Универсума. «Мировую символику музыки никоим образом не передашь на исчерпывающий лад в слове, ибо она связана с исконным противоречием и исконной скорбью в сердце Первоединого и тем самым символизирует сферу, стоящую превыше всех явлений и предшествующую всякому явлению» [3, 78]. Близки к позиции А. Шопенгауэра взгляды Ф. Ницше, для которого музыка тоже есть особое выражение мира и именно ей подвластно открывать человеку сущность и смысл бытия. Она не является подражанием или отображением, она – живая стихия, непосредственный образ воли.

Какие же воззрения относительно феномена музыки отличают нашу современность? В педагогических концепциях основополагающим является направление, раскрывающее феномен музыки в срезе музыкального искусства. В образовательном процессе оно представлено в ряде эстетических и духовных ценностей бытия, как носитель смыслов и ценностей культуры. Музыкальная культура рассматривается в трех аспектах:

- как деятельность в процессе создания и исполнения музыки;
- как процесс производства (индустрия массовой музыки и звукозаписи)
- как состояние и развитие музыкального общественного сознания, проявляющееся в востребованности тех или иных видов музыки и раскрывающееся в разнообразии форм и видов воспроизводства и потребления музыки.

В настоящее время, когда происходит эволюционный сдвиг

коллективного сознания, на наш взгляд, понимание феномена музыки в образовательной сфере должно раскрываться на более глубинном уровне. Для целостного охвата сути уже недостаточно осмысление музыки лишь в срезе эмоционально-эстетического аспекта, как элемента создания культуры, в то время, как она является основополагающим элементом Универсума. Когда культура подвержена разрушению и нуждается в энергетическом посыле, способствующем её возрождению, именно выход на новый уровень понимания феномена музыки, расширенный способ взаимодействия с её стихией способен проявить нераскрытые грани её глубинной сути. Использовать в качестве инструмента познания только логический (левополушарный) принцип мышления, значит ограничиваться в этом процессе. Значение обретает развитие интуиции и установление связи человека с его высшими аспектами.

Пришло время осознанного и многогранного взаимодействия с звуковибрационным элементом. Актуализируется античная концепция феномена музыки на основе современных научных знаний. По-новому открывается взор на отдельно взятый звук со всеми его имманентными музыкальными характеристиками. В полифонии строгого стиля звук утвердился в качестве целостной замкнутой системы. В XXI в. мы наблюдаем подобный подход: абсолютизация звука как самоценность, концентрация на звуковой материи.

Компьютерные технологии открывают новые возможности освоения звукового универсума, базируясь на использовании новых синтезированных звучаний, создании структур всевозможных тембров, различных комбинаций резонансов и т. п. В результате возникает многомерная и тембровая микроакустическая перспектива, создающая различные варианты сонорного пространства. Эра компьютерно-акустической музыки открывает совершенно иные границы звуковой реальности, ставя во главу художественной концепции полифонические (в смысле многомерности и много-значимости) качества и свойства отдельно взятого звука.

Открывая мир музыки, будущему учителю музыкального искусства

важно не только учиться слушать, исполнять и размышлять о ней, но, что очень важно, уметь *слышать*, обретать навыки *осознанного управления* её воздействующими характеристиками, понимать интонацию и вибрационные коды, влияющие на природу человека. Таким образом, сегодня обретает смысл подход, в рамках которого взаимодействие с музыкой не ограничивается осмыслением её музыкально-теоретических основ, процессом исполнения и прослушивания, а уже выстраивается взаимосвязь с звуковибрационным элементом на основе пробуждающихся духовных каналов её восприятия, что приводит к исцелению и преобразованию природы человека, проявлению его как осознанного творца своей реальности.

Процесс формирования мировосприятия будущего специалиста должен выстраиваться с опорой на современные знания, в рамках которых важно уяснить, что всё вокруг есть *вибрация*. Природа музыки, равно как и всего окружающего пространства, включающего самого человека, имеет вибрационно-звуковую основу, что способствует осуществлению невидимого, на первый взгляд, взаимодействия. Музыкальные вибрационно-структурированные коды накладываются на волновую основу человеческой природы, таким способом образуя «узоры» в виде определённых состояний и преобразований не только эмоционально-ментальной структуры, но и физической. Музыка – это энергия звука, способная воздействовать на ДНК человека. Её влияние расширяется и на окружающее пространство.

В рамках музыкально-образовательной системы принцип познания феномена музыки осуществляется, в основном, посредством изучения музыкальных сочинений, что является творчеством самого человека. Во внимание не берётся осознанное отношение к творчеству Природы – её вибрациям, ритмам, динамики проявления. Всё это является сакральной основой, к которой необходимо повернуться лицом. Человек по своей волновой сути также является проявлением музыки, которая создаётся посредством вибрационных характеристик мыслей, поступков, эмоций. Вибрирует и звучит весь организм, все физические органы. Качество звучания целиком

определяется качеством жизни: состояние страха, гнева, вины, осуждения и т.д. излучают низкие вибрации; состоянию радости, любви, принятия окружающего мира, с его разнообразными формами и их проявлением, свойственны частоты высокого порядка, которые не привнесут в общее звучание дисгармоничность разрушающих вибраций. Музыка помогает человеку познать себя, научиться в любых ситуациях извлекать то лучшее, что приближает его к чистоте звучания и созданию неповторимой мелодии сердца.

Развёрнутое представление о феномене музыки способствует процессу расширения сознания будущего специалиста, формированию осознанного восприятия и взаимодействия с звуковибрационным элементом.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Раджниш Ошо. Осознанность. [Электронный ресурс] - Режим доступа: <https://www.rulit.me/books/osoznannost-read-23155-11.html>

2. Шестаков В. П. История музыкальной эстетики от античности до XVIII века. - М., 2010. С.105

3. Ницше Ф. Сочинения в 2-х томах Т. 1 [Электронный ресурс] – Режим доступа:

<https://philosophy.ru/upload/iblock/65f/65f0fc1c4b3f813d3cac17783323e91c.pdf>

**ПЕДАГОГІЧНІ ВИКЛИКИ 2020-2022 Н. Р.:
ПРОБЛЕМИ ТА СПОСОБИ ЇХ ВИРІШЕННЯ**

Єрох Олександр Олександрович
студент КНУ
ім. Т. Г. Шевченка

Період початку 20-х років ХХІ століття виявився справжнім викликом для системи освіти та науки України та освітянської спільноти загалом. Немає жодного сумніву в тому, що проблеми, які накопичились від часу проголошення Україною Незалежності, а лише поглибилися, особливо на тлі процесу утілення реформи вітчизняної системи освіти.

У статті «Аналіз опитування щодо впливу дистанційного навчання та онлайн-навчання на учасників освітнього процесу» було повідомлено про проведене опитування та проаналізовані його результати. Було опитано учнів, батьків та вчителів ЗЗСО.

Було виявлено з одного боку невідповідність педагогічних працівників до праці за умов переходу навчального процесу до «комп'ютерного» режиму, з іншого боку неякісний підхід до навчання зі сторони безпосередніх реципієнтів – учнів закладів освіти.

Було означено проблему недостатньої оснащеності викладачів та учнів комп'ютерною технікою, плутанину в термінології, а саме: «дистанційне навчання» та «онлайн», «синхронне та асинхронне», тощо. Також було зазначено деякі рекомендації щодо вирішення наявних на той час проблем, частина яких була вирішена згодом. [3]

Неспровокована збройна агресія Російської Федерації проти України значно вплинула на стан системи освіти. В цьому немає жодного сумніву, адже сьогодні з'явилися нові проблеми не тільки інституту освіти, а й інших державних інституцій.

Сьогодні проблеми, які з'явилися у 2020-21 роках лише посилюються, а

саме проблема доступу до платформ дистанційного та онлайн навчання, умови навчання, тощо.

Через умови військового стану та їхніх наслідків, таких як відсутність електропостачання, доступу до водних ресурсів та тепло ресурсів, постійні обстріли об'єктів енергетичної інфраструктури, знищені заклади освіти посилилась проблема «кадрового голоду» закладів освіти та науки всіх рівнів. За даними видання «Факти» з посиланням на Агенство ООН у справах біженців, 12 мільйонів осіб виїхало за межі України з 24 лютого 2022 року. [1]

Окремою проблемою сфери освіти є навчання в українських ЗО (закладах освіти) за умови окупації. Не всі учні, слухачі та студенти українських ЗО мають доступ до отримання знань у зв'язку з повною або частковою окупацією певних регіонів України.

Якщо раніше можна було дискутувати про проблему невизнання документів, виданих псевдодержавними-терористичними організаціями на території України, то зараз до цієї проблеми потрібно додати й колабораціонізм серед педагогів на окупованих територіях та погроз українським учням педагогам та батькам у разі їхньої незгоди співпрацювати з окупантами.

Частина людей, досі не може залишити домівки навіть попри обстріли, частина не може фізично виїхати за межі окупації до вільних територій України. Питання окупації залишається відкритим аж допоки території не звільняються Збройними силами України.

Особливістю вступної кампанії 2022-23 навчального року є те, що звичний для всіх формат державного підсумкового іспиту в форматі ЗНО був змінений на формат комплексного тесту з трьох предметів: української мови, історії України та математики. Наказом Міністерства освіти та науки України за № 434 від 12 травня 2022 року «Про організацію та проведення у 2022 році національного мультипредметного тесту» було введено в дію рішення про зміну формату ЗНО на формат НМТ. Проходження основної сесії тривало з 18 липня по 10 серпня 2022 року, результати були оголошені до 12 серпня 2022 року. Вперше за історію незалежної України випускний-вступний іспит

був організований не тільки в пунктах тестування в Україні (всього—262 пункта тестування), а й за кордоном. Близько 25 тисяч осіб проходили тестування у 46 центрах тестування за кордоном у 23 країнах світу. [2,4]

Висновком є те,що за останні два роки система вітчизняної освіти ще не виходила зі «стану турбулентності». Період всесвітньої пандемії COVID-19 поставив нові виклики перед людством, та освітянами зокрема. Військова агресія РФ проти України поставила нові виклики. В майбутньому доведеться вирішувати велику кількість проблем.

Серед таких рішень можуть бути: кадровий аудит на звільнених територія, розслідування злочинів та постановня перед українським судом винних у злочинах проти держави, її територіальної цілісності та суверенітету; пошук грантів на відбудову закладів освіти та науки їх оснащення;сприяння розвитку української мови на території АР Крим; популяризація науки серед молоді, тощо.

Після перемоги в російсько-українській війні життєво необхідно правильно визначити пріоритети державної політики, спрямувавши її на сектор оборони та освіти та науки. Зацікавлення молодих фахівців до роботи у сфері кіберзахисту та оборонної промисловості (мається на увазі вся оборонна промисловість, в тому числі новітні та майбутні розробки в сфері технологізації приладів тв. Засобів ведення бойових дій).

Ми, освітяни маємо зробити все і зробимо все, аби українська освіта та наука знаходилась на першому місці у світових рейтингах.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Гал І. Цифри вражають: оприлюднено шокуючі дані щодо чисельності населення України. Видання Факти. <https://fakty.ua/407546-cifry-vpечatlyayut-obnarodovany-shokiruyucshie-dannye-o-chislennosti-naseleniya-ukrainy> (Дата останнього звернення 08.11.2022)

2. Де можна скласти НМТ. URL: <https://testportal.gov.ua/de-mozhna-sklasty-nmt/> (Дата останнього звернення 08.11.2022)

3. Єрох О. О. Аналіз опитування щодо впливу використання технологій дистанційного онлайн-навчання на учасників навчального процесу. Результати сучасних наукових досліджень і розробок. Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції. Видавництво Barca Academy. Мадрид, Іспанія. 2022 рік, с. 274-278 URL: <https://sci-conf.com.ua/xi-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-results-of-modern-scientific-research-and-development-16-18-yanvaryu-2022-goda-madrid-ispaniya-arhiv/> (Дата останнього звернення 08.11.2022)

4. Наказ МОН України №434 від 12.05.2022 URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-organizaciyu-ta-provedennya-u-2022-roci-nacionalnogo-miltipredmetnogo-testu> (Дата останнього звернення 08.11.2022)

НАВЧАННЯ ДІТЕЙ РОЗПОВІДІ З ВЛАСНОГО ДОСВІДУ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ

Єфименко Людмила Миколаївна

доктор філософії

Биндас Євгенія Євгеніївна

Отич Ганна Олександрівна

студенти

Комунального закладу

«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

м. Харків, Україна

Вступ. Своєчасний мовленнєвий розвиток дошкільника забезпечує оптимальні умови для якнайповнішого розкриття його потенційних здібностей та суб'єктних проявів, становлення особистості, котра адекватно, доречно, вільно і творчо використовує мову в різних життєвих ситуаціях, володіє формулами мовленнєвого етикету, розвинутими комунікативними здібностями. Власне тому все більшої актуальності набуває розвиток зв'язного мовлення дітей як одного із засобів самовираження, особливо з огляду на сенситивність дошкільного віку щодо природної емоційності і мовленнєвої чутливості.

Важливе місце в системі засобів розвитку зв'язного мовлення дошкільників займають розповіді з власного досвіду, які містять конкретно-чуттєвий матеріал для розповіді, збуджують їхню увагу й почуття, розвивають мислення, спонукають до вияву самостійності, ініціативи й творчості. У дітей формується свідоме художньо-естетичне сприймання, активізується мовленнєво-творча діяльність, яка за умови правильно організованого навчання сприяє розвитку початкових літературно-художніх здібностей, стимулює та збагачує інші види дитячої творчості.

Мета роботи. Висвітлити особливості навчання дітей розповіді з власного досвіду як засобу розвитку зв'язного мовлення.

Зазначимо, що зв'язне мовлення дітей дошкільного віку досліджується

науковцями в різних аспектах: методика навчання розповідання з досвіду (Є. Тихєєва, Л. Пен'євська, Е. Короткова), розвиток діалогічного мовлення (А. Арушанова, А. Богуш, Н. Гавриш, В. Любашина, А. Чулкова та ін.); навчання дітей різних видів розповідей: описової (А. Демент'єва-Бородич, Н. Зеленко, С. Ласунова, Л. Порядченко, О. Тихєєва та ін.), розповіді-роздуму (А. Омеляненко, Н. Харченко та ін.), творчого розповідання (Л. Березовська, О. Білан, А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Орланова, О. Смирнова, А. Яценко); переказування дітьми художніх творів (А. Богуш, Н. Гавриш, О. Лещенко, Н. Малиновська та ін.); розвиток зв'язного мовлення засобами ігрової (В. Захарченко, Н. Луцан, Н. Савінова) та продуктивно-творчої діяльності (Н. Гавриш, Т. Постоян та ін.).

Сучасні лінгводидакти увиразнюють два аспекти зв'язного мовлення - власне процес створення самостійного зв'язного висловлювання та результат цього процесу, продукт мовленнєвої діяльності – текст, що включає такі послідовні етапи, як: визначення теми, планування сюжетної лінії, добір необхідних мовних засобів, розповідання й самооцінка готового продукту (тексту) [2, с. 450].

Зауважимо, що розповіді дітей з власного досвіду характеризуються щирістю, емоційністю, проте відрізняються ще недостатньою зв'язністю і послідовністю, адже малюк будує їх не за законами логіки, а передусім визначає образи, події, які найсильніше вплинули на нього. Під час розповіді виникають асоціативні зв'язки, один образ зумовлює інший, зростає кількість ситуативних елементів у мовленні.

Розповіді з власного досвіду мають величезне значення для розвитку інтелектуальних та мовленнєвих здібностей дитини, виявлення її індивідуальності. Діти вчаться систематизувати свій досвід, чітко, зрозуміло, послідовно висловлювати свої враження, переживання, ділитися спостереженнями у зв'язному мовленні без опертя на наочність.

У методиці навчання дошкільнят розповіді з власного досвіду виділяють розповіді, в яких відображено колективний досвід (про події, в яких брали

участь усі діти групи, наприклад про свято, екскурсію), та розповіді, що відображають індивідуальний досвід дітей (про вихідний день, подорож з батьками, улюблену іграшку, свого друга). Перший вид розповіді для вихователя та дітей психологічно простіший, адже всі вони були учасниками подій. Розповіді одних дітей викликають певні асоціації в інших, діти пригадують окремі деталі, уточнюють, доповнюють. Вихователь може спрямувати розповідь дитини, допомогти їй побудувати висловлювання.

У свою чергу, розповідь із індивідуального досвіду складніша, оскільки педагог не знає, про що збирається розповісти дитина, і не може допомогти їй виправити недосконале мовлення. Тому без навідних запитань, зразка розповіді, уточнення та інших прийомів навчання дуже важко досягти позитивного результату. Важливим моментом на занятті з розповіді про індивідуальний досвід є зосередження та підтримання уваги, зацікавленості усіх дітей групи до повідомлення свого товариша.

Успішність складання розповіді з досвіду певною мірою залежить від обраної теми. Тематику розповідей визначають залежно від інтересів дітей у закладі дошкільної освіти та вдома, від того, які події відбуваються в їхньому житті. Тематами розповідей з колективного або індивідуального досвіду можуть бути конкретні події («Як ми годували птахів», «Як ми готували подарунки для мам») або такі, що орієнтують дитину на самостійний вибір фактів для розповіді («Розповідь про цікаву людину», «Улюблена книжка», «Літній відпочинок») тощо.

Ефективним прийомом у навчанні розповідання з досвіду є розповідь командами. Вихователь разом із дітьми обговорює план майбутньої розповіді, виокремлює мікротеми та пропонує вихованцям розділитися на команди, кожній вибрати будь-яку частину розповіді, підготуватися, обміркувати всі деталі змісту.

Одним із найцінніших прийомів розвитку зв'язного мовлення є складання листа. Вперше цей прийом було запропоновано та обґрунтовано Є. Тихєєвою, яка вважала за потрібне вправляти дітей викладати власні думки у письмовій

формі. Звичайно, дошкільники ще не можуть самостійно написати листа, проте, поступово у них формується вміння свідомо, довільно будувати власне зв'язне висловлювання. Дитина продумує, складає текст листа, а дорослий записує. Листи можуть складатись як колективно, так і індивідуально.

Висновки. Завдяки розвиненому зв'язному мовленню дитина навчається чітко та ясно мислити, легко встановлює контакт із оточуючими, ініціює власні ідеї, бере участь у різних видах дитячої творчості. Відтак навчання дітей розповіді з власного досвіду є ефективним засобом розвитку їх зв'язного мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах / за ред. А. М. Богуш. 2-ге вид., допов. Київ: Слово, 2011. 704 с.

2. Гавриш Н. Розвиток зв'язного мовлення дошкільнят: навч.-метод. посіб. Київ: Шкільний світ, 2006. 120 с.

3. Луцан Н. І. Розвиток зв'язного мовлення дошкільників в мовленнєво-ігровій діяльності: лінгводидактичний аспект. Наука і освіта. 2014. №10. С. 119-122.

4. <https://studfile.net/preview/5512092/page:53/>

5. <https://infopedia.su/20x5469.html>

ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ

Захарова Ганна Борисівна

к.п.н., старший викладач

Кирпа Катерина Валеріївна

студент

Криворізький державний педагогічний університет

м. Нікополь, Україна

Анотація: У статті розкриваються сучасні підходи до формування та розвитку підприємницьких компетентностей школярів. Проаналізовано дослідження науковців з проблеми, дібрано окремі компетентнісні завдання для реалізації змісту і цілей навчання в початковій школі. Виокремлено, що ефективність освіти залежить від упровадження в навчальний процес таких форм, методів і технологій навчання, які створюють можливості школярам виконувати ті ролі, завдання, шукати такі розв'язки проблем, робити такі відкриття, які їм доведеться застосовувати у повсякденному житті.

Ключові слова: формування, компетентність, підприємницька компетентність, початкова школа.

Сучасні педагоги, підприємці та вчені стверджують, що необхідно розпочинати формування підприємницьких навичок з дитинства. Вони вважають, що акцент, зроблений на розвиток підприємницького мислення і творчості, вже в шкільному віці дозволить молодій людині легко орієнтуватися в умовах сучасного світу, що швидко змінюються, і розширити горизонти при виборі майбутньої професії.

У дитини від народження має починатися розвиток навичок «інноваційної людини». Саме в ранньому дитинстві (дошкільному віці) і в початковій школі у дитини виявляються такі якості як елементарна підприємливість, допитливість,

критичне сприйняття інформації, задатки креативності, здатність до нестандартних рішень [1, с. 114].

Підприємницька компетентність – комплекс особистісних або ділових якостей, навичок, модель поведінки, сформованість яких допомагає успішно вирішувати певні бізнес-завдання і домагатися високих результатів в матеріальному плані реалізації своїх ідей.

Розвиток підприємницьких компетенцій школярів має бути вплетеним в освітній процес й на уроці, й на позакласному (поза предметному) заході, й у позашкільній діяльності учня.

Школярів необхідно вчити теоретичним основам економічних знань. Слід вчити заробляти, і що ще важливіше, витратити гроші, скласти бюджет, розраховуватись видаткову частину та свій внесок у дохід. Зробити це навчання цікавим, інформативним може й реалізація у закладі освіти шкільного бізнесу - компанії (бізнес-інкубатора).

Л. Ф. Ахметова розробила модель загальних підприємницьких компетенцій учнів, які можна формувати для більш цілеспрямованої та ефективної підготовки молодого покоління до побудови ділової кар'єри та успішного ведення підприємницької діяльності у майбутньому (рис. 1) [2, с. 57].

Формування даних компетенцій – складний та комплексний процес, який залежить від різних факторів, серед яких ключовими є: професійні якості викладача економічних дисциплін у школі, де його роль змінюється від ролі лектора до ролі наставника, цілеспрямована підготовка педагогів до такого напрямку, робота класного керівника, виховна система установи, психолого-педагогічна підтримка лідерських та ділових якостей, уміння працювати в команді, бажання постійно вчитися та розвиватися.

Для формування сталих навичок і більш ґрунтовної особистої мотивації надзвичайно важливими є активні форми засвоєння правил організації підприємницької діяльності та стратегій здійснення бізнес-проектів.



Рис.1 Модель загальних підприємницьких компетенцій учнів [2, с. 58]

Слід зазначити, що формування підприємницької компетентності пов'язане не тільки з тим, як учням викладають економіку, а з усією системою навчання та виховання в школі. Формування підприємницьких умінь відбувається вже тоді, коли учні беруть участь в учнівському самоврядуванні та дослідницькій діяльності, виконують роль організаторів шкільних справ, обирають майбутню професію, планують створення власної справи тощо.

Формування у школярів підприємницької компетентності передбачає реалізацію окремих умінь і здібностей, зокрема:

- вміння співвідносити власні економічні інтереси й потреби з наявними матеріальними, трудовими, природними й екологічними ресурсами,

інтересами й потребами інших людей та суспільства;

- вміння організувати власну трудову (навчальну) діяльність і працю учнівського колективу, орієнтуватися в нормах і етиці освітніх відносин (створення учнями розпорядку дня, тижня тощо);

- навички аналізу й оцінки власних учнівських можливостей та співвіднесення їх з вимогами вчителя;

- вміння складати, здійснювати й оцінювати плани підприємницької діяльності та приймати економічно й екологічно обґрунтовані рішення (розробити міні-проект школи чи будинку мрії тощо);

- вміння презентувати інформацію про результати власної економічної діяльності (захист свого проекту) [3].

Формування підприємницької компетентності відбувається через зміст навчального предмета і через форми, методи, технології. Ефективність освіти залежить від упровадження в навчальний процес таких форм, методів і технологій навчання, які створюють можливості школярам виконувати ті ролі, завдання, шукати такі розв'язки проблем, робити такі відкриття, які їм доведеться застосовувати у повсякденному житті.

Форми та методи формування підприємницької компетентності, які поділили на чотири групи:

- методи, що ґрунтуються на вміннях критичного мислення, умовиводу, аналізу, оцінювання й узагальнення фактів. Для реалізації цього виду цілей може послужити: мозковий штурм, лекція з презентацією і робота з текстом-джерелом;

- методи, що сприяють формуванню відповідальності, здійсненню й оцінюванню вибору, а також прийняттю рішень з повним усвідомленням наслідків. Корисними для цього будуть: «дерево прийняття рішень», методи дискусії (дебати, «шість капелюхів», «критерійний покер», дискусія на бали, мета план);

- методи, що розвивають уяву, ґрунтуються на емоціях і переживаннях учня, а також створюють умови для дії: драма, моделювання,

рольова гра, «асоціативний куш», ментальні карти;

– методи, які добре відомі й часто застосовуються – лекція з презентацією, робота з текстом джерелом, співпраця й робота в малих групах, експертні групи, зупинки з завданнями, а також останніми роками – проект [4, с. 385].

Формування підприємницької компетентності відбувається протягом кількох етапів (рис. 2).

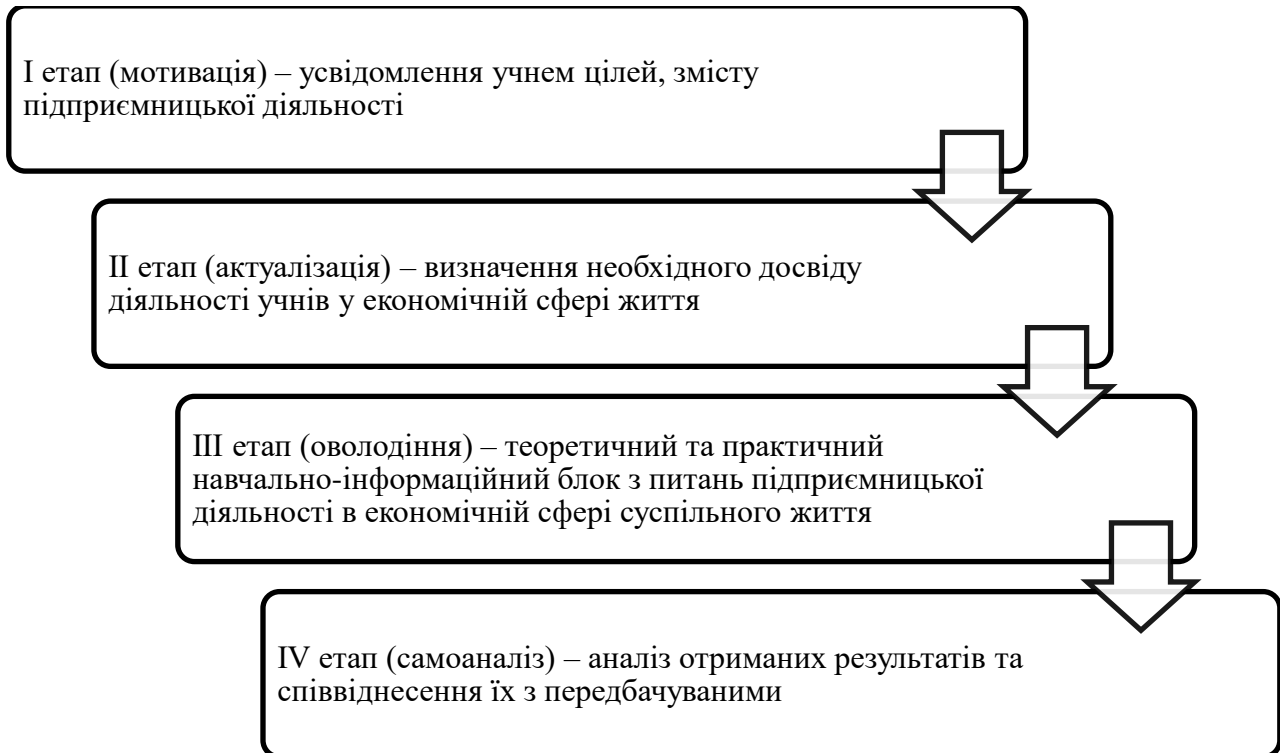


Рис. 2. Етапи формування підприємницької компетентності[5, с. 356]

Після отримання знань з підприємництва, у школяра повинні бути сформовані наступні підприємницькі компетенції:

- вміти бачити можливості для діяльності та, добре знати інфраструктуру, кон'юнктуру та ринок праці;
- вміти планувати, розробляти бізнес-плани створення нового бізнесу;
- оцінювати ситуацію, визначати сильні та слабкі сторони; оцінювати ризики, пов'язані із бізнесом;
- володіти методами ухвалення оптимальних рішень;

- вміти працювати з інформацією;
- вміти представляти організацію та вести переговори;
- мотивувати інших і бути мотивованим та рішучим у досягненні цілей;
- вміти прогнозувати сценарії розвитку бізнесу та ін.

Для формування підприємницьких компетенцій у школярів важливо, щоб викладач мав базове розуміння такого підходу до навчання, а також мав практичний досвід у цій галузі, позитивно ставився до підприємництва та вмів орієнтувати школярів на практичне застосування викладених підприємницьких знань, навичок та ставлення до справи [6].

Підприємливість варто розвивати за допомогою роботи в групах і парах. Така навчальна діяльність формує відповідальність за спільний результат, а ще навчає учнів співпрацювати – спілкуватися між собою, бути лідерами й підлеглими, дискутувати, переконувати, відстоювати власні позиції, іти на компроміс тощо.

Рекомендовано використання різних форм ігрових технологій. На уроках, де впроваджують гру, немає одноманітності, монотонності; створюються умови для всебічного розвитку дитини, її здібностей. Досить ефективними для розвитку підприємницьких якостей є рольові ігри, які допомагають учням уявити себе експертами в певній сфері, продемонструвати знання, уміння, часто здобути завдяки методу випереджувальних завдань.

Метод проектів вважається основною технологією формування ключових життєвих компетентностей учнів, зокрема й підприємницької. Адже діти, працюючи над створенням проектів, навчаються критично мислити, чітко усвідомлювати, де і як можна застосовувати набуті знання, генерувати нові ідеї, бути комунікабельним, постійно самовдосконалюватися.

Вибір конкретного методу, а також спосіб його реалізації залежить від того, з якою групою учнів ведеться робота [7, с. 18].

Якщо в учня сформована підприємницька компетентність, він може розв'язувати низку актуальних завдань:

- реалізовувати проект, у якому його власні потреби мають спільне з потребами суспільства;
- орієнтуватися в етиці трудових відносин, вести переговори;
- реально оцінювати власні можливості та потреби ринку праці;
- складати плани бізнес-проектів та за наявності відповідних ресурсів, успішно їх утілювати;
- презентувати результати власної діяльності [8, с. 132].

Підсумовуючи можна сказати, що розвиток загальних підприємницьких компетенцій допоможе розвинути особистісні та професійні компетенції школяра та підготувати молоде покоління для цілеспрямованішої та ефективної побудови ділової кар'єри та успішного ведення підприємницької діяльності в майбутньому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Жилінська В. Д. Формування підприємницьких компетенцій: виклики, інструменти і результати. Орехово-Зуєво : Державний гуманітарно-технологічний університет, 2021. 275 с.
2. Ахметова Л. Ф. До питання значення підприємницької компетенції учнів. Актуальні напрями наукових досліджень про: перспективи розвитку, 2018. № 1. С. 56-58.
3. Кулімова Ю. Г. Формування у молодших школярів підприємницької компетентності засобами естетотерапії. URL : <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/12233/1/10.pdf>
4. Прищепа С. М. До проблеми формування підприємницької компетентності учнів: сучасні підходи. Молодий вчений, 2019. № 1. С. 383-385.
5. Макарова Н. А., Макаренко Т. А. Формування підприємницьких компетенцій у школярів. Науково-методичний електронний журнал «Концепт», 2017. Т. 32. С. 355–357.

6. Трусова Л. А. Особливості формування підприємницьких компетенцій школярів за умов соціального партнерства. URL : <https://science-education.ru/ru/article/view?id=5757>.

7. Гельбак А. М. Формування підприємливості учня як ключової компетентності для життя. Кропивницький : КЗ «КОШПО ім. В. Сухомлинського», 2017. 24 с.

8. Манжикова В. Е. Розвиток підприємницьких компетенцій у навчальних загальноосвітній організації. Вісник Академії знань, 2018. №24. С. 132-136.

**ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПОЧЕРКУ ЗДОБУВАЧІВ
СПЕЦІАЛЬНОСТІ 024 ХОРЕОГРАФІЯ**

Косиченко Вікторія Анатоліївна,
старший викладач кафедри хореографії
Малько Владислав Олександрович,
здобувач
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна

Анотація. У статті розглядаються проблеми професійного становлення студентів спеціальності 024 Хореографія. Пропонуються підходи до вирішення питання професійно-педагогічної підготовки здобувачів, що включають спосіб розвитку сталого інтересу до професії, схильності займатися різними видами хореографічної діяльності. Розкриваються шляхи розвитку творчої індивідуальності балетмейстерів у процесі майбутньої професійної діяльності. Розглядаються етапи створення хореографічної постановки, що ґрунтуються на законах композиційної побудови.

Ключові слова: балетмейстер, педагог-хореограф, професійна діяльність, спрямованість, образ, зміст.

Хореографічне мистецтво як частина загальної культури нашої країни з початку ХХІ століття зазнало радикальних змін. Репертуар творчих колективів поповнюється новим змістом та виразними засобами, розширилися жанрові та стильові напрями, відбулися глибокі зміни у структурі професійної підготовки хореографів: балетмейстерів, педагогів-репетиторів, виконавців. Про це свідчать наукові доробки, Т. Калашнікова, Є. Навиславської, В. Нікітіна, А. Нехорошової, С. Устяхіна та ін.

Міжнародні, всеукраїнські конкурси-фестивалі з хореографічного мистецтва підкреслюють, що розвиток суспільних відносин вносить деякі зміни

до сценічної інтерпретації хореографічного мистецтва. Поряд із традиційними видами танцю – класичним, народно-сценічним, бальним велику популярність набирає сучасний танець. Тому в даний час змінюються вимоги до змістовної сторони професійної підготовки у сфері хореографічного мистецтва керівників аматорських хореографічних колективів, розвитку хореографічного мистецтва, що проголошує звернення не лише до традицій народної танцювальної культури, а й до сучасних танцювальних напрямів, що має підвищити якісний рівень професійної підготовки балетмейстерів, розширити їх сферу професійної діяльності у творчих колективах.

Актуальність цієї статті полягає в тому, що процес професійної підготовки фахівців-хореографів за спеціальністю 024 Хореографія вимагає формування у студентів індивідуального почерку у створенні хореографічної лексики та композиції танцю на основі: народного, класичного, бального та сучасного танців, здатності аналізувати твори видатних хореографів України та світу, проводити самоаналіз, давати самооцінку своїх танцювальних композицій; пошуку нових форм та нестандартних рішень у процесі створення власної хореографічної композиції, при виконанні соціального замовлення суспільства.

Виникнення нових жанрових та стильових напрямів у хореографії викликає необхідність пошуку нових тем та ідей, драматургічної побудови, образного вирішення танцювальних композицій. Необхідно відзначити, що незалежно від специфіки творчої діяльності, стильової приналежності творчого колективу зміст творчої діяльності балетмейстера, педагога хореографа залишається незмінним, це – навчально-виховна та освітня діяльність, створення танцювальних номерів, картин, сюїт тощо.

Отже, знання, вміння та навички, отримані у процесі навчання, не змінюють логіку та зміст спеціальної підготовки, в основі якої закладено змістовний елемент – навчання основним принципам створення хореографічного твору, а також специфічним педагогічним якостям.

В даний час існує велика соціальна потреба у фахівцях усіх видів

хореографічного мистецтва в галузі творчо-педагогічної та балетмейстерської діяльності. У системі професійної підготовки фахівців цієї галузі не відбулося радикальних змін. Аналіз робочих програм з дисциплін «Мистецтво балетмейстера», «Балетмейстерська діяльність хореографа», «Основи композиції та постановки танцю» показав, що зміст основних розділів та тем, представлених у програмах, повторює основні розділи та теми освоєння технології балетмейстерської діяльності програм попередніх років. Але, слід зазначити, що у сучасних програмах навчання розширився спектр розвитку хореографічного мистецтва за напрямками. Це стосується сучасних напрямків хореографії з урахуванням художньої індивідуальності, яка є основою творчості балетмейстера у постановчій роботі.

Основним завданням викладача ЗВО в процесі навчання здобувачів є розкриття творчої індивідуальності майбутніх балетмейстерів, керівників хореографічних аматорських колективів, що володіють високим образним і абстрактним мисленням, засобами вираження теми, ідеї майбутнього творчого твору за допомогою педагогічних прийомів передачі своїх знань, умінь і навичок у процесі майбутньої професійної діяльності.

Специфіці підготовки балетмейстерів, хореографів до практичної діяльності у балетних театрах, професійних та самодіяльних колективах присвячено низку наукових досліджень. Так, загальнотеоретичні та практичні основи професійної підготовки балетмейстерів самодіяльних колективів викладені у працях Є. Валукіна, А. Ваганової, К. Голейзовського, Р. Захарова, Ф. Лопухова, А. Мессерера, Ж. Ж. Новерра, І. Смирнова [7], Н. Стуколкіна, Н. Тарасова [7], В. Уральської.

У ХХІ столітті у зв'язку із змінами соціально-економічного та духовного життя суспільства актуалізувалася професійна діяльність балетмейстера. Дисертаційні роботи В. Нікітіна, Ю. Богачова, Ю. Герасимова розглядають способи організації професійно-педагогічної підготовки балетмейстера, розвитку творчого потенціалу та мислення, педагогічних якостей на сучасному етапі. Автори у своїх дослідженнях наводять досить переконливі приклади

деяких протиріч між змістом здобутої освіти та формованими компетенціями особистості спеціаліста, що ускладнює процес адаптації, їх успішної діяльності у професійній сфері.

Тому сучасні вимоги, закладені у державних освітніх стандартах з хореографії, зумовлюють потребу у підготовці фахівців, орієнтованих на оволодіння професійними вміннями та навичками, набуття культурних, духовних цінностей, необхідних для самореалізації.

На наш погляд, різниця між змістом здобутої освіти та формованими властивостями особистості фахівця полягають у сучасній практиці професійної підготовки хореографів, педагогів у вузі, де не приділяється належної уваги вибору підходів до формування у них індивідуального почерку.

На думку Ю. Кившенко індивідуальний почерк балетмейстера - неповторна, своєрідна сукупність характерних рис та особливостей лексичної та композиційної побудови хореографічного твору, властивих окремому педагогові-хореографу, балетмейстеру, що відрізняють його творчі роботи від інших. Позначене поняття існує у сфері хореографії поруч із стилем і манерою створення чи виконання танцю, що нерідко призводить до плутанини у процесі їхнього сприйняття. Відмінності перелічених вище понять полягають, насамперед, у наявності різних компонентів, що входять до їх структури. Так, наприклад, манера складання хореографічного твору ґрунтується переважно на поведінковому компоненті та оцінюється як певний спосіб створення або виконання танцю з особливостями та проявами, властивими тому чи іншому автору чи народу. Стиль створення хореографічного твору визначається як сукупність рис, близькість виразних художніх прийомів і засобів, що зумовлюють єдність будь-якого напрямку в хореографії – народний, класичний, бальний, сучасний танець. Основу структури стилю становить креативний компонент. На відміну від манери та стилю, індивідуальний почерк хореографа є поєднанням думок, почуттів, проявів волі, потреб, мотивів, бажань, настроїв, переживань, інтелекту, схильностей, професійних здібностей, утворюючи, таким чином, унікальну

цілісну структуру якості особистості, здатної до створення нового, неповторного твору хореографічного мистецтва [5, с. 114].

Аналізуючи наведені властивості формування індивідуального почерку у майбутнього педагога-хореографа, можна виділити чотири основні компоненти:

- знання прийомів роботи над композицією танцю, методики створення хореографічної лексики;

- здатність до аналізу видатних хореографічних творів, самоаналізу, самооцінки власних творів;

- відображення національної манери та характеру у процесі створення хореографічного твору (народний танець), стилю та напрямку (сучасний танець), форми та виду (класичний танець);

- пошук новизни та нетрадиційних рішень у процесі створення авторського хореографічного твору.

Основні знання, вміння та навички балетмейстерсько-педагогічної діяльності з написання композиції танцю та постановки його закладаються у здобувачів-хореографів з першого року навчання. На даному етапі викладачі на індивідуальних заняттях формують у студентів індивідуальний почерк балетмейстера-постановника, який складається з осмислення та відчуття навколишнього світу, творчої наснаги, фантазії. На групових заняттях під керівництвом викладача формується технологія створення хореографічного твору, складається індивідуальний почерк балетмейстера.

Хореографічна композиція включає такі етапи: композиційний малюнок, просторовий розподіл виконавців по сценічному майданчику, створення хореографічного тексту, драматургічна побудова танцю: експозиція, зав'язка, розвиток дії, кульмінація, розв'язка. Одним із важливих компонентів роботи над композицією танцю є створення хореографічного образу, робота над сюжетним танцем. Якщо основі хореографічної постановки закладено сюжет, то робота повинна мати яскраво виражений конфлікт, цікаві образи, розвиток сюжетної лінії. У сюжетному танці лексичний матеріал стає одним із головних виразних

засобів, що допомагає розкриттю змісту, образу танцю. Створити органічний, динамічний хореографічний образ – означає висловити за допомогою танцю дію та характер дійових осіб, утілити у почуття певну ідею.

Отже, складовими хореографічного образу є безліч органічно доданих властивостей та особливостей, соціальна, національна, професійна приналежність героя, принципи сприйняття ним життя, його розумова діяльність у процесі розвитку, вдосконалення чи навпаки, руйнування особистості, втрата моральних ідеалів та цінностей. І. Смирнов зазначає, що завданням будь-якого художника – поета, письменника, живописця, режисера чи балетмейстера є відтворення засобами свого мистецтва атмосферу того часу, про яку він розповідає у своєму творі; через зображення конкретного явища, людини, домогтися узагальненого художнього відображення дійсності - створити художній образ [7].

Втілення в танці теми та ідеї за допомогою хореографічного образу вимагає від балетмейстера окреслення у постановці дії та характеру на основі правдивого вираження почуття, які викладачі намагаються закласти студентам з перших днів навчання. Образний початок, в тій чи іншій мірі, притаманний усім видам, жанрам та формам хореографічного мистецтва: спектаклі в балетних театрах на основі класичного чи сучасного танцю, хореографічні номери в ансамблях, хореографічних колективах.

Балетмейстер складає сценічний образ хореографічного твору, а втілює його на сцені – виконавець. Результат творчого процесу та його успіх залежить від професійної підготовки як балетмейстера так і виконавця. При створенні хореографічного образу хореографічної композиції виконавець і постановник повинні вивчити і проаналізувати послідовність формування характеру, життєвої позиції та ставлення героя до дійсності.

Наступними виразними засобами при створенні хореографічного образу є танцювальна мова (хореографічний текст) та музичний матеріал.

«Хореографічний текст – сукупність у певній послідовності всіх танцювальних рухів та поз, що утворюють той чи інший

танцювально-пластичний епізод або балетну виставу загалом. Хореографічний текст складає балетмейстер на основі музики і є втіленням емоційного стану, характеру, образу сценічного героя» [4, с. 564]. Навчити мислити хореографічними образами – особливість та специфіка професійної діяльності балетмейстера під час його професійної діяльності. Балетмейстеру потрібно скласти такі танцювальні рухи, які дозволять втілити задум танцю, оскільки глядач сприймає внутрішній зміст хореографічного твору через пластику. У ході постановчої роботи викладачі звертають особливу увагу на інтонацію пластичного мовлення: окремі жести, пози, характерні рухи, з яких складатиметься виконавська манера персонажа. Від професійних здібностей постановника та виконання танцівником хореографічної лексики залежить, наскільки хореографічний жест, міміка, положення корпусу, ракурси знайдуть безліч несподіваних пластичних інтонацій.

Створення нового хореографічного твору без творчих зв'язків балетмейстера з композитором, музичним керівником чи концертмейстером неможливе, оскільки музика є основою створення танцю. Музика визначає емоційний лад, образну виразність, дає пластиці ритмічну основу. У період навчання здобувачі використовують готові музичні твори чи твір композитора, написаний за задумом балетмейстера. Подібна практика застосовується у професійній діяльності у творчих колективах, де балетмейстери складають танцювальний номер на готовий музичний твір. При цьому необхідно звертати особливу увагу на такі важливі моменти, як: вираження музики в танці, збіг образного ладу, стилю музики, темпу, структури музичної мови та пластичного малюнка, структури форми, відповідність метроритму. У музиці вже закладено відповідний задум, образ та завдання балетмейстера – на основі цього музичного матеріалу, використовуючи всі інші виразні засоби танцю, створюється єдиний сценічний музично-хореографічний образ.

Цілісність хореографічної композиції залежить від її драматургії. Створенню цілісної хореографічної композиції сприяє важливий компонент творчо-постановчої роботи – вплив драматургії у розвитку сценічного образу.

Історичний досвід провідних балетмейстерів Ю. Григоровича, Л. Якобсона, І. Моїсеєва, М. Годенка, Т. Устінової, М. Грехем, Х. Лимона говорить нам про те, що будь-який хореографічний твір будується за законами драматургії, і відповідно до неї встановлюється сценічний образ. У становленні та розвитку сценічного образу має бути своя експозиція, зав'язка, розвиток дії, кульмінація та розв'язка. В даному випадку викладач, який веде дисципліну «Мистецтво балетмейстера», має зорієнтувати здобувача на продуманість та розробку розвитку образу, щоб це призвело до сценічної правди дії у його майбутній постановці. Здобувач повинен простежити, щоб хореографічний образ отримав на сцені повне і яскраве втілення. Для цього майбутній балетмейстер має професійно ставити перед виконавцями ясні та конкретні сценічні завдання, що виходять із дії, сюжету, ідеї твору, наскрізної лінії образу.

Отже, постановник у хореографічному творі має прагнути виділити кульмінацію засобами хореографії, логічним зв'язком малюнку танцю та всіх законів драматургії.

Здобувач повинен засвоїти логіку побудови хореографічного твору, яка пов'язана з розвитком танцювальних рухів, де один рух народжує інший, де всі рухи послідовно пов'язані і становлять одне ціле, єдине, танцювальну фразу, що логічно розвивається, де хореографічний текст переплітається з логікою розвитку малюнка.

Таким чином, розглянувши основні вимоги до структури постановки хореографічного твору, слід зазначити, що майбутній балетмейстер має володіти основними принципами роботи зі створення хореографічного твору та розкриття хореографічного образу.

Отже, професійна підготовка балетмейстерів, педагогів-хореографів полягає:

- у формуванні у здобувачів індивідуального підходу до вирішення творчих завдань у галузі створення та сценічного втілення хореографічного твору не лише у період навчання, а й у процесі професійної діяльності;
- у готовності спеціаліста до створення хореографічного твору з

урахуванням сучасних форм, жанрів та стилів хореографічної культури в результаті отриманих знань, умінь та навичок з дисциплін «Мистецтво балетмейстера»;

- у забезпеченні розвитку індивідуального почерку педагога-хореографа з урахуванням специфіки професійної діяльності, освоєння інтегрованого знання в галузі методики викладання класичної, народної, бальної та сучасної хореографії з метою створення хореографічних творів різних форм, жанрів, видів, стилів.

Таким чином, освоєння дисциплін «Мистецтво балетмейстера», «Основи композиції та постановки танцю» дає можливість майбутнім спеціалістам опанувати технологію створення хореографічного твору, сформувати індивідуальний почерк балетмейстера, педагога-хореографа, що призведе до більш ефективного зростання показників готовності студентів до вирішення професійних завдань у галузі хореографічного мистецтва з урахуванням специфіки та особливостей професійної діяльності.

У майбутньому, у процесі професійної діяльності, випускник зможе професійно втілювати свої творчі задуми у сфері хореографічного мистецтва у балетних трупах театрів, в ансамблях пісні та танцю, студіях танцю, професійних та аматорських колективах та клубах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Аденин В. А., Айхенвальд Ю. А., Аксенова Л. А., Алехин А. Д., Андроникашвили Р. Д. Создаем хореографическое произведение. – 4-е изд., перераб. и доп. М.: Педагогика-Пресс, 2013. 384 с.
2. Азаров Ю. П., Азарова Л. Н. Создание хореографического произведения: теория и практика: учеб. пособие. М.: НИИВО, 2011. 192 с.
3. Аракелова А. О. Детские школы искусств Российской Федерации: современное состояние и перспективы развития. Вестн. Кемеров. гос. ун-та культуры и искусств. 2017. № 41/1. С. 196–210.
4. Балет / под ред. Ю. Григоровича. М.: Совет. энцикл., 1981. 623 с.

5. Кившенко Ю. А. Формирование индивидуального почерка у будущего педагога-хореографа. Вестн. Самар. гос. ун-та. 2009. № 5 (71). С. 112-117.
6. Косенко Н. Ю., Слаутина Н. М. Противоречия профессионального развития личности в современных условиях последиplomного образования. Вестн. Кемеров. гос. ун-та культуры и искусств. 2012. № 19/2. С. 178–182.
7. Смирнов И. В. Искусство балетмейстера: учеб. пособие. М.: Просвещение, 1986. 191 с.
8. Тарасов Н. Классический танец. М.: Искусство, 1981. 479 с.

**ШЛЯХИ ВИКОРИСТАННЯ «КОЛЬОРОВИХ ЧИСЕЛ» КЮЇЗЕНЕРА В
ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЕЛЕМЕНТАРНИХ
МАТЕМАТИЧНИХ УЯВЛЕНЬ**

Кривошея Тетяна Михайлівна,

канд. пед. наук, доцент,

Низовець Ганна Сергіївна,

здобувач ступеня вищої освіти «магістр»,

Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського

м. Вінниця, Україна

Анотація: У статті розкрито шляхи формування логіко-математичної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами технології «Кольорові числа» Кюїзенера. Наведені приклади завдань на формування у дошкільників елементарних математичних уявлень з використанням паличок Кюїзенера.

Ключові слова: технологія «Кольорові числа» Кюїзенера, логіко-математична компетентність, палички Кюїзенера, діти старшого дошкільного віку, формування елементарних математичних уявлень.

Дошкільна освіта є першим щаблем у системі сучасної освіти, її невід'ємною частиною, а також фундаментом для подальшого особистісного розвитку дітей. Основною метою дошкільної освіти є формування компетентностей у дітей. Базовий компонент дошкільної освіти розглядає компетентність дитини старшого дошкільного віку як освітній результат, який досягається шляхом формування досвіду дитини в різних видах діяльності, за різними освітніми напрямками з опорою на цінності дошкільної освіти [1, с.5]. Формування елементарних математичних уявлень у старших дошкільників відбувається за освітнім напрямом «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі», за яким відповідно до чинного Базового компоненту дошкільної

освіти мають бути сформовані такі компетентності: сенсорно-пізнавальна, логіко-математична, дослідницька, предметно-практична і технологічна.

Логіко-математична компетентність – це здатність дошкільника в межах вікового періоду здійснювати: класифікацію геометричних фігур, предметів, розташування предметів за обраною ознакою (за величиною, масою, об'ємом, розташуванням у просторі, часі); обчислення та вимірювання кількості, відстані, довжини, ширини, висоти, об'єму, маси, часу.

Компетентність у логіко-математичній діяльності засвідчується певною зрілістю розумової діяльності дитини дошкільного віку, її здатністю розмірковувати, аналізувати, порівнювати, робити певні узагальнення, обчислювати, класифікувати, упорядковувати висловлювання, висувати елементарні гіпотези тощо.

Для того, щоб сформувати у дошкільника логіко-математичну компетентність, доцільно використовувати інноваційні технології, серед яких особливе місце відводиться «Кольоровим числам» Кюїзенера [2; 3]. Дана технологія має широкий спектр використання при формуванні математичних уявлень у дітей дошкільного віку [3, с. 112].

Серед основних шляхів використання «Кольорових чисел» Кюїзенера в процесі формування елементарних математичних уявлень виділяємо такі:

1. Використання паличок Кюїзенера з метою розвитку логічного та просторового мислення дітей старшого дошкільного віку. Цей шлях передбачає застосування таких ігор та вправ:

- скласти з паличок об'ємну конструкцію – криницю, будиночок для ляльки, башту;
- побудувати лабіринт або картинку на основі запропонованої схеми;
- перенести фігуру з площини в простір (побудувати її за поданим макетом);
- змоделювати сюжет задачі за допомогою паличок;
- продовжити викладати ряд паличок, визначивши певну закономірність у їхньому розташуванні.

2. Вдосконалення лічильної та обчислювальної діяльності дітей засобами технології «Кольорові числа» Кюїзенера. Доцільним будуть такі завдання:

– послідовно розкласти палички відповідно до кольору, довжини та чисел, які вони позначають;

– співвіднести колір палички з відповідним числом і цифрою. Наприклад, *Гра «Знайди паличку»*

1 варіант гри: Вихователь показує картку, на якій написані цифри, дітям необхідно знайти паличку відповідного кольору.

2 варіант гри: Педагог називає колір палички, а дітям потрібно знайти відповідну цифру.

3 варіант гри: Вихователь називає число, а дошкільникам необхідно додати до названого числа 2 і показати результат за допомогою палички.

4 варіант гри: Дітям показують на картці приклад на додавання чи віднімання в межах 10. Їм потрібно його обчислити і показати паличку -результат.

– взяти у праву і ліву руку якомога більше паличок, а потім порахувати їхню кількість та порівняти, в якій руці паличок більше, а в якій менше;

– покласти будь-яку паличку і спробувати викласти склад числа з двох менших паличок. Знайти усі можливі варіанти. Наведемо детальний опис такого завдання. Наприклад,

Завдання «Які числа заховались в числі 7?»

Мета: формування вміння відображати за допомогою паличок Кюїзенера склад числа «7».

Педагог каже: «Ми з вами вже давно знаємо число «7». Але чи все ми про нього знаємо? Виявляється, в цьому числі «7» можуть ховатися інші числа. Спробуймо знайти, які числа в ньому сховалися. Для цього треба підібрати до «7» 2 палички так, щоб разом вони склали число «7». Далі педагог показує дошкільникам палички Кюїзенера (білу, рожеву, блакитну, червону, жовту, фіолетову), що позначають числа «1», «2», «3», «4», «5», «6» і запитує, які числа вони позначають, повторює колір цих чисел у формулюваннях

(наприклад: «Число «1» – це паличка білого кольору, число «2» – це паличка...»).

Потім педагог демонструє, як можна відобразити склад числа «7» за допомогою цих паличок, підкладаючи палички до палички «7», акцентуючи увагу дітей на тому, що за довжиною сукупність паличок «1» та «6», «2» та «5», «3» та «4» стають як паличка «7». Усі дії педагог коментує, спонукаючи дітей до повторення формулювань. Після цього дошкільники викладають склад числа «7» з усіх можливих варіантів. У результаті педагог каже, що до кожного числа можна підібрати ці чарівні різнокольорові палички, і запитує у дошкільнят, які числа «ховаються» в числі «7».

– викласти з допомогою паличок Кюїзенера приклади на додавання (віднімання) і знайти результат, підбираючи відповідну паличку.

3. Формування просторових орієнтацій за допомогою паличок Кюїзенера. З цією метою можна використовувати такі завдання:

– викласти на столі фігури за вказівкою вихователя: поклади перед собою синю паличку, зліва від неї – жовту, справа від синьої – блакитну, між синьою та жовтою паличкою розмісти 2 фіолетових, над жовтою паличкою постав 3 білих та ін.;

- скласти «потяг» з вагончиків-паличок в певній послідовності кольорів;
- побудувати зображення предметів відповідно до коментарів педагога.

4. Засвоєння увлень про форму і величину предметів з використанням кольорових лінієчок Кюїзенера. Задля реалізації даного шляху дітям старшого дошкільного віку можна запропонувати такі завдання:

– скласти геометричні фігури з паличок Кюїзенера (трикутники, квадрати, чотирикутники, прямокутники, ромби, п'ятикутники та ін.);

– назвати усі палички, які за довжиною довші (або коротші) за блакитну (рожеву, чорну, бордову) паличку;

– знайти в кімнаті всі предмети, які за довжиною такі, як помаранчева паличка;

- виміряти довжину і ширину книжки спочатку за допомогою червоної

палички, а потім за допомогою бордової палички. Порівняти числові результати. Обґрунтувати, чому вийшли різні результати вимірювання;

– завдання на створення серіаційних рядів: побудувати сходинки до будиночка Зайчика, розташовуючи палички від найменшої до найбільшої, а до будиночка Ведмедика – від найбільшої до найменшої;

– з чотирьох білих кубиків скласти квадрат, потім одну паличку з квадрата забрати і визначити, яка частина більша – половина чи четверта частина.

Отже, палички Кюїзенера як дидактичний засіб повністю відповідають специфіці і особливостям елементарних математичних уявлень, які формуються у дітей дошкільного віку. Діти закріплюють уявлення про величину предметів (довгий – короткий, високий – низький, великий – малий); розвивають здатність класифікувати предмети за кольором і величиною; розвивають кількісні уявлення (багато – один, утворення чисел в межах 10 на основі вимірювання і кольору; здатність розрізнити кількісну і порядкову лічбу, встановлювати рівність і нерівність між двома множинами предметів; знайомляться з просторовими відношеннями: зліва, справа, зверху, знизу, на, поруч, між, біля та ін.; вчать конструювати з паличок Кюїзенера геометричні фігури, зображення предметів, сюжетні малюнки; засвоюють саособи вимірювання за допомогою паличок Кюїзенера як умовної мірки; знайомляться із «записом» дій додавання і віднімання за допомогою карток з цифрами і знаками дій тощо. Крім того, використання паличок Кюїзенера в освітньому процесі ЗДО сприяє розвитку наочно-образного, просторового та логічного мислення, математичного мовлення, оскільки дошкільники вчать коментувати свої дії, відповідати на запитання, розмірковувати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція, від 12 січня 2021)
https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovooho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

2. Кривошея Т. М. Підготовка майбутніх вихователів до використання технологій дошкільної освіти у процесі формування елементарних математичних уявлень. *Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій* : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 6-8 квітня 2016 р.) /за ред. Г. С.Тарасенко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. Вип. 5. С. 291–293.

3. Кривошея Т. М. Сучасні підходи до логіко-математичного розвитку дітей старшого дошкільного віку. *Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій* : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів ІППМ. Вінниця: ФОП Корзун Д. Ю., 2012. С. 110 – 116.

**МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОГО КРУГОЗОРУ В
УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ**

Луців Світлана Ігорівна,

к. пед. наук, доцент

Костів Тетяна Вікторівна,

студентка другого (магістерського рівня)

Дрогобицький державний педагогічний

університет імені Івана Франка

м. Дрогобич, Україна

Анотація: У статті з'ясовано, що сутність і зміст поняття читацький кругозір, який включає обсяг інтересів, широту знань учнів, охоплення ними певної кількості літературних творів, дуже важливе питання для початкової школи; визначено, що читацький кругозір учнів пов'язаний з пізнавальним інтересом; визначено, що пізнавальний інтерес до літературних творів у молодших школярів є епізодичним, нестійким, тому питання дитячого читання та його змісту може вирішуватися у творчому об'єднанні діяльності вчителів, дітей, батьків із застосуванням сучасних технологій у навчанні та колективній взаємодії молодших школярів.

Ключові слова: кругозір, пізнавальний інтерес, методи навчання, учні початкової школи, уроки української мови.

Формування читацької самостійності відбувається під впливом внутрішніх причин – вікових особливостей молодших школярів, і зовнішніх, до яких належить навчання. Провідні педагоги зазначають, що оптимальні результати у самостійній читацькій діяльності, як і у будь-якій творчій діяльності, не досягаються лише шляхом прямого навчання, автоматично, а досягаються усією навчальною діяльністю [2, с.96].

Важливо зазначити, що формування читацької самостійності – складний процес. В його основі лежить оволодіння знаннями, вміннями, навичками, які

здобуваються на уроках навчання грамоти, читання, позакласного читання. На цих уроках в учнів початкової школи формується техніка читання, різноманітні уявленнями та поняттями, уміння здійснювати елементами аналізу тексту літературних творів, що вимагає від дитини достатньо високого рівня готовності до цих процесів.

Коло дитячого читання є об'єктивною та необхідною передумовою формування та подальшого розвитку читацького кругозору. У методичній літературі коло читання молодших школярів систематизується за різними параметрами: за темами читання; жанровим різновидам; за співвіднесеністю з часом та простором; за рівнем проблеми, за суто зовнішніми показниками.

Практика показує, що коло читання як сукупність пропонованих вихователями, батьками, вчителями текстів на початковому етапі - це одне, а читацький кругозір як сукупність прочитаних, відчутних, вивчених, проаналізованих, текстів дитиною – зовсім інше.

У міру розвитку дитини-читача ситуація змінюється, читацький кругозір починає впливати на коло читання. І тут значущими виявляються поняття читацький інтерес, читацька активність, читацька самостійність. Можна стверджувати, що кваліфікованим читачем (тобто читачем як таким) учень початкової школи стає лише при сформованому уявленні про низку тематичних напрямів у читанні та при досягненні здатності реалізовувати себе як читача [3, с.81].

Закономірно, що як важливий компонент читацької культури молодших школярів виділяється впорядкований читацький кругозір, який формується в ході читацької діяльності. Так складається читацький досвід людини, у тому числі й юного читача: знання певного кола книг, а також пов'язані з освоєнням книг, уявлення, думки, емоційні переживання, елементарні літературознавчі навички та уявлення [1, с.79].

Дбаючи про якість навчання молодших школярів-читачів на уроці, не можна забувати про середовище, яке суттєво впливає на процес формування особистості учнів: про сім'ю, в якій росте дитина, та про бібліотеку, якою вона

користується, якщо це відбувається. Своєчасне налагодження взаємної співпраці з батьками та бібліотекарями шкільної та міської бібліотек дозволяє вчителю знайти в їх особі необхідних та надійних помічників, які поглиблюють у дітей інтерес та любов до читання та книг, до самостійного читання.

Отже, читацький кругозір залежить від доступності змісту навчального матеріалу, елементів цікавості, від сильних емоційних переживань, різноманітності форм роботи під час уроків читання, від умінь висловлювати свої думки та почуття у різних формах усного та писемного мовлення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Барвівська Л. В. Уроки українського читання / Л. В. Барвівська // Початкова школа. – 1990. – №11. – С. 79.
2. Навчання у початковій школі як цілісний творчий процес: Теорія і практика / За загальною редакцією академіка НАПН України В.І.Бондаря. – К.: Видавництво «Початкова школа», 2011. – 384 с.
3. Наумчук М. М. Сучасний урок української мови в початковій школі (Методика і технологія навчання) / М. М. Наумчук. – Тернопіль: Астон, 2002. 352 с.

УДК 372.881.1

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ У ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА
ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ**

Малєєва Тетяна Євгенівна

старший викладач

Національній юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

Анотація: У статті розглядаються загальні тенденції розвитку світової та української освіти, а також принципи і методи формування професійних, комунікативних, міжкультурних компетентностей у процесі викладання професійно-орієнтованої іноземної мови студентам-правникам. Аналізуються деякі суттєві аспекти цих компетенцій, зокрема усвідомлення педагогічних цінностей, побудова педагогічного процесу, педагогічне спілкування та поведінка; педагогічна технологія, її сутність, структурні компоненти, використання інноваційних технологій у професійній діяльності, вимоги до проектування і розвитку педагогічних технологій.

Ключові слова: навчання, педагогічний процес, мовна підготовка, комунікативна компетентність, іноземна мова за професійним спрямуванням.

У статті розглядаються загальні тенденції світової та української освіти, а також принципи і методи формування професійних, комунікативних, міжкультурних компетентностей в процесі викладання іноземної мови за професійним спрямуванням у юридичних закладах вищої освіти. У даній роботі розбираються деякі суттєві питання цієї компетентності, включаючи усвідомлення педагогічних цінностей, побудову педагогічного процесу, педагогічне спілкування та поведінку; педагогічна технологія, її сутність, структурні компоненти, розуміння інноваційних компонентів професійної

діяльності, вимог до проектування та конструювання педагогічних технологій.

У сучасному суспільстві великим попитом користуються фахівці, що володіють здібностями і навичками, що дозволяють професіоналу бути більш маневреним і успішним в сучасних умовах ринкових відносин, ефективно здійснюють велику трудову діяльність, будучи при цьому досить соціально адаптованими.

Метою статті є необхідність визначення науково-практичного значення професійної компетентності студента і викладача як безпосередніх взаємодіючих ініціаторів та учасників у рамках освітнього процесу, її розвиток, у свою чергу, є необхідною умовою подальшого професійного становлення майбутнього фахівця.

Перспективи розвитку освіти обумовлені як використанням інноваційних методів і технологій в осмисленості навчально-виховного процесу, так і зростанням професійної компетентності викладача. Останнім часом в психолого-педагогічних дослідженнях особливо актуальним стає питання формування професійно грамотного працюючого фахівця в будь-якій сфері сучасного виробництва. У новітньому соціальному середовищі модель соціопсихологічної системи компетентного фахівця робить акцент на таких особистіснопсихологічних якостях, як самостійність у вирішенні складних завдань, автономне використання знань, умінь, навичок, дисципліни, задовільний образ свого Я; вміння вести злагоджене спілкування, управління особистим спілкуванням в колективі, внутрішня потреба в саморозвитку.

Велике значення може бути відведено комунікаційному процесу, в реалізації одного з важливих функціональних властивостей професійної компетентності, а саме тієї, що інтегрує розвиток творчих здібностей, тому спілкування в ньому відбувається як внутрішньо, так і на міжкультурному рівні, маючи на увазі використання іноземної мови.

Оскільки відмінною рисою сучасного стану справ у різних сферах економіки, бізнесу є наявність спільних підприємств та/або всіляких відносин із зарубіжними партнерами, тому важко уявити роботу юриста без іноземної

мови, як засобу комунікації. Практично всі сходяться на думці, що для сучасних юристів англійська мова - це не розкіш, а інструмент для виконання якоїсь ефективної роботи в професійній сфері. Компетентність можна розглядати як формування здібностей, до якісного функціонування працівника, в області тієї чи іншої дисципліни застосування деяких спеціальних знань, умінь, способів мислення, усвідомлення відповідальності за власні дії, спрямовані на організацію і застосування творчих здібностей у професійній сфері. Велике значення в реалізації функціональних властивостей професійної та особистісної компетентності, що інтегрує розвиток творчих здібностей, має процес спілкування.

Отже, оволодіння іноземною мовою у вищому навчальному закладі, що розглядається як засіб професійного зростання і підвищення творчої активності майбутніх фахівців, підвищення рівня загальної культури представників юридичної галузі, є необхідним компонентом професійної освіти. Принципово нові підходи та вимоги до використання іноземної мови в процесі професійної підготовки майбутнього фахівця пояснюються корінними змінами в системі освіти в цілому і в вищій професійній освіті зокрема. Суспільство висуває нове соціальне замовлення – сучасності потрібні спеціалісти, які володіють іноземною мовою на достатньому рівні. Крім того, змінилися особисті інтереси й вимоги студентів немовних спеціальностей – вони відчують необхідність в отриманні практичних знань з іноземної мови, її використанні в практичній професійній діяльності. Невипадково під час вибору додаткової освіти більшість студентів віддають перевагу іноземним мовам поряд з правовими та економічними знаннями. Оволодіння іноземною мовою в немовному вищому навчальному закладі виконує практично всі функції загальноосвітньої та соціокультурної підготовки студентів, що має велике виховне значення. Оволодіння іноземною мовою сприяє також розвиткові пізнавальних і творчих функцій психіки. Розвиваються дуже важливі для майбутнього юриста інтелектуальні функції аналізу та синтезу, узагальнення, абстрактне мислення. Іноземна мова є загальновизнаним засобом міжкультурної комунікації,

ефективним важелем розвитку освітнього і культурного потенціалу, інтелектуальних здібностей сучасної людини.

Роль особистого, ділового та професійного спілкування, яка зростає в сучасному світі, проявляється як в реальному живому спілкуванні, так і у формі електронного спілкування за допомогою електронної пошти, соціальних мереж, месенджерів миттєвих або чартових і їх опцій, друкованих, аудіо- і навіть відеоповідомлень, а також внутрішніх опцій телефонних дзвінків. Зазначені можливості комунікативних ресурсів мають на увазі розширення зовнішніх кордонів спілкування практично до глобальних меж. Тобто учасникам такого широкого спектру взаємодій необхідно використовувати іноземну мову для здійснення як особистого, так і ділового спілкування. Така необхідність тягне за собою збільшення попиту на працівників професійної нелінгвістичної сфери, такої як юридична, які здатні здійснювати процес спілкування з використанням знання іноземної мови. Користувацьке функціонування іноземної мови дає можливість розширити сферу діяльності юриста. Сучасні вимоги, що висувуються до фахівців, припускають сучасні, інноваційні підходи до викладання, зокрема, англійської мови. Одним з таких підходів у викладанні англійської мови може бути методичне управління. Ефективність методичного управління визначається його функціями (прогнозування, планування, розробка і прийняття рішень, організація, контрольний облік), які спрямовані на реалізацію деяких необхідних етапів управлінської діяльності в навчанні.

Поряд зі збільшенням кількості користувачів іноземної мови серед майбутніх фахівців безпосередньо у своїй професійній діяльності, дуже важливим питанням є перспектива плідної взаємодії викладача іноземної мови зі студентами юридичних спеціальностей у сфері професійної спрямованості процесу навчання та внаслідок підвищення якості майбутньої діяльності працівника за фахом.

Отже, мовна освіта в рамках нелінгвістичних спеціальностей, зокрема, юридичної, стає важливою складовою, яка бере участь у створенні ефективного життя майбутнього фахівця в глобальному багатомовному та полікультурному

просторі людської спільноти. Англійська мова відіграє велику роль у житті сучасних студентів, оскільки є домінуючою мовою міжнародного спілкування, торгівлі, співпраці та бізнесу. Розвиток сучасних ІТ-технологій не тільки сприяє розвитку іноземної мови, а й підкреслює його актуальність.

Збільшення інформаційно-комунікаційних ресурсів у мовній професійній підготовці сприяє формуванню іноземної мови як реального засобу спілкування майбутніх фахівців з іншомовними колегами. При реалізації функціонально-комунікативного підходу розробляються спеціально орієнтовані види мовленнєвої діяльності з метою оволодіння іноземною мовою відповідно до специфіки майбутньої професії в рамках розвитку професійної компетентності студентів. Залучення соціокультурного підходу означає культурний розвиток майбутнього молодого фахівця, що сприяє побудові успішної професійної діяльності в запропонованих умовах міжкультурної комунікації, а показником наявності такої здатності є міжкультурна компетенція, що доповнює професійну з позиції міжмовного, мовно-орієнтованого професійного спілкування в рамках ефективної професійної діяльності.

Функціонально-комунікативний, соціокультурний підходи та сучасні ІТ-технології, що беруть участь у формуванні професійно орієнтованої компетентності, орієнтовані на особистісні особливості студента, самовдосконалення та розвиток індивідуального творчого потенціалу. Спеціально орієнтована мовна підготовка в рамках нелінгвістичних юридичних, економічних та інших спеціальностей дає студентам можливість виступати в майбутньому посередником між різними мовами і культурами в діловій і соціокультурній сферах, тобто стає своєрідним інструментом формування соціальної мобільності, активності та адаптивності свідомості молодого фахівця.

Для виконання такого завдання соціальної адаптації та професійної самореалізації необхідно використовувати міждисциплінарний підхід у викладанні іноземної мови в професійних цілях, що представляє собою

скоординовану, рівнозначну, взаємосумісну взаємодію навчальних дисциплін, об'єднану однією цілою навчально-дидактичною системою.

Така реалізація міждисциплінарних відносин забезпечує основу для формування комунікативних і професійних компетентностей, що в свою чергу стає запорукою якісного викладання іноземної мови за нелінгвістичними спеціальностями. Наприклад, при створенні робочої програми з іноземної мови для викладання за професійним спрямуванням слід зазначити, що використання іноземної мови спеціальності сприяє підвищенню професійної компетентності майбутнього фахівця, а саме розширює кругозір в процесі отримання інформації іноземною мовою і, відповідно, підвищує якість і рівень ділової або фахової сфери спілкування.

Професійно-орієнтована мовна освіта в умовах немовного освітнього середовища - це процес розвитку вміння: використовувати іноземну мову як засіб комунікації у сфері професійної діяльності з урахуванням її немовної специфіки; визнавати іншомовну професійну культуру; побудувати адекватний продуманий толерантний діалог з учасниками міжмовного процесу спілкування. Реалізація міжкультурної компетентності передбачає здатність студентів підтримувати комунікативну взаємодію з метою реалізації певних особистісних і професійних намірів в реальності, спокійно співпрацювати в рамках різноманітного ситуативного спілкування. Отже, необхідно сформувати у майбутніх фахівців вміння застосовувати на практиці іншомовну інтерпретацію мовної картини світу і спеціальності з подальшим прямим і легким доступом у відкритий інформаційно-комунікаційний простір професійної діяльності. Процес об'єднання сприйняття фрагментів світу за допомогою лінгвістично оформленої мови спеціальності відбувається за допомогою іноземної мови як мовного засобу фрагментарного вираження вихідного рідного і знову виникаючого, переосмисленого мовного світогляду і самої спеціальності в межах великого комунікативно сконструйованого простору сучасної дійсності.

Таким чином, лінгвістична освіта в умовах нелінгвістичного, зокрема,

юридичного закладу вищої освіти, виступає важливим інструментом успішного функціонування людини в багатомовному і полікультурному співтоваристві людей. В епоху розвитку інформаційних технологій, що ведуть до модернізації як світової, так і української освіти, необхідно розробити нові ефективні принципи формування та ефективної скоординованої реалізації комунікативно-мовних і професійних компетенцій з іноземної мови в професійних цілях за нелінгвістичними спеціальностями і напрямками.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вертегел В. Л. Розвиток естетичних смаків особистості майбутнього юриста в умовах самостійної роботи при вивченні іноземних мов / В. Л. Вертегел // Гуманізм та освіта. Збірник матеріалів VIII міжнародної науково-практичної конференції, м. Вінниця, 19-21 вересня 2006 р. – Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2006. – С.212-214.

2. Демченко Д. І. Формування професійної іншомовної компетентності майбутніх юристів засобами іноземної мови у фаховій підготовці: [монографія]/Д. І. Демченко. . – Х. : Видавець Іванченко І. С. , 2014. – 213 с.

УДК 372.87

СУЧАСНІ НАПРЯМКИ ПРАКТИЧНОЇ ТА ТЕОРЕТИЧНОЇ ОСВІТИ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Меланко Ольга Сергіївна,
студентка

Чаус Дмитро Вікторович
доцент кафедри образотворчого мистецтва
ХНПУ ім. Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна

Анотація: застосування інтерактивних форм і методів навчання на уроках образотворчого мистецтва дозволяють викладачеві надати теоретичний або практичний матеріал в доступній і образній формі, сприяють появи мотивації навчальної та творчої діяльності, а також підвищують якість засвоєння отриманих на уроці знань.

Ключові слова: урок, образотворче мистецтво, педагогіка, мультимедійні технології, комп'ютерна графіка, комп'ютерні технології, психокорекція поведінки, методи навчання

Образотворче мистецтво – це предмет, який містить в собі багато складових: теоретику перспективи, композиції, кольорознавства тощо.

Завдання сучасної української школи - розвивати спроможність дитини функціонувати як самостійна частина суспільства і бути успішним в умовах динамічного розвитку технологій. Тому сучасний викладач образотворчого мистецтва ставить перед собою задачу, як зробити процес навчання більш результативним.

Інновації у галузі мистецьких наук – це якісна або кількісна зміна складових педагогічної практики викладання. Варто зазначити, що неможливо знайти рішення педагогічних проблем за допомогою застарілих методів. Для вирішення відповідних питань в сучасній українській школі використовують

численні інноваційні технології, наприклад, метод проектів, навчання у групах, диференційоване навчання, «портфоліо учня» тощо, а також застосування цих інновацій неможливе без технологій мультимедіа. У вчителя з'являється можливість гармонійно поєднувати теоретичну і наочну складові (наприклад, картини відомих художників, майстер-класи у форматі відео, музичне супроводження, презентації). Так як навчальні заняття у школі ґрунтуються на наочному методі, широке застосування мультимедійного обладнання удосконалює та спрощує підготовку викладача до уроку образотворчого мистецтва. Таким чином, за допомогою мультимедійних технологій вчитель допомагає поринути у світ історії мистецтва, побувати в ролі художника, дизайнера, архітектора, не вимагаючи при цьому практичних матеріалів. Але треба зазначити, що комп'ютер не замінює вчителя, а лише допомагає йому у педагогічній діяльності.

Використання технології мультимедіа на уроці образотворчого мистецтва спочатку сприймається увагою дітей у вигляді гри, поступово зацікавлюючи їх у серйозну практичну діяльність, в якій і починає свій розвиток особистість учня.

Як висновок, можна ототожнити такі форми застосування комп'ютера на уроках образотворчого мистецтва: як джерело інформації; наочна підтримка діяльності вчителя; організація практичного напрямку діяльності дітей; активне застосування графічних технологій [2, с. 53].

Все більша кількість учнів зацікавлено долучаються до галузі мультимедійних технологій. Найбільший розвиток отримала дослідницький вид роботи, а також творча діяльність, мотивація дитини до саморозвитку, самостійність у пошуку нового матеріалу, розкриття мистецького потенціалу учня під час практичної частини уроку.

Залежно від класифікації уроку застосовуються різні тематичні презентації проектів, різні майстер-класи у вигляді відео-роликів або фотографії репродукцій картин.

Наприклад, презентація може мати застосування на уроках-лекціях, або

ознайомчих бесідах про мистецтвознавство або історію мистецтв. Демонстрація мультимедіа супроводжується заздалегідь підготовленою теоретичною частиною уроку або коментарями вчителя. При цьому передбачається ріст уваги учнів до предмету дослідження, а також є можливість поставити питання вчителю або разом з учнями розглядати і обговорювати особливості творів мистецтва.

Майстер-класи у форматі відео можна застосувати зазвичай на всіх уроках образотворчого мистецтва, або можна включати лише в практичний етап уроку. При перегляді майстер-класу діти заохочуються до роботи як правило відразу. Ідеально підходить на уроках малювання або проектування чогось (складання оригамі, малювання перспективи будівель, техніка акватипія).

Комп'ютер також може застосувати дитина під час опрацювання домашнього завдання, що демонструє високий рівень самостійності учня - творчий.

Також не можна не згадати застосування графічної програми «Paint», який найчастіше ми бачимо на уроках інформатики, коли демонструються теми з галузі комп'ютерної графіки. В результаті таких уроків дозволяє учням втілити у життя власні творчі задуми у новому вигляді образотворчого мистецтва.

Так, можливі шляхи використання комп'ютерних графічних програм безкінечні, це дійсно універсальний спосіб донесення до учнів як в якості інформації, так і в якості інструменту художньої творчості [1, с. 266].

У сучасному суспільстві українські діти безумовно потребують емоційної підтримки. Тому завданнями педагогів є навчання дітей вирішувати деякі власні проблеми самостійно, а також навчити орієнтуватися у своїх емоціях і переживаннях. Саме у цій галузі реалізації дитини на уроків образотворчого мистецтва створюються вчителем величезна кількість можливостей реалізації пізнання особистості.

Малювання з натури, живопис, графіка, скульптура, проектування

об'єктів– це безпечні способи зняття напруги, як для дорослих, так і для дітей, можливість висловити свої ідеї, переживання і емоції, пізнати і затвердити свою «Я - концепцію». Уроки образотворчого мистецтва можна сміливо розглядати як значимий психокорекційний чинник.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дичковська І. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник І. Дичковська. -К., 2004. - 352 с.
2. Коновець С. В. Образотворче мистецтво в початковій школі С. В. Коновець. -К, 2000. - 79 с.
3. Рудницька О. П. Основи викладання мистецьких дисциплін О. П. Рудницька. -К.: АПН України, 1998. - 183 с.

**МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ТВОРЧИХ ВПРАВ І
ЗАВДАНЬ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗАСОБОМ
ВИКОРИСТАННЯ ОНЛАЙН - ЗАСТОСУНКІВ**

Павлик Олена Анатоліївна,
канд. пед. н., доц.

Соколова Надія Вікторівна
студенка

Криворізький педагогічний університет
м. Кривий Ріг, Україна

Анотація. З поширенням дистанційної освіти в усьому цивілізованому світі значного використання набули і мобільні інформаційно-комунікативні технології як ефективний засіб комунікації між учасниками освітнього простору. Відбувається інтеграція освітнього і онлайн середовищ. Такі можливості не лише роблять освіту доступною для людей з різних куточків світу, виводячи рівень знань на новий щабель розвитку, а й формує свідоме прагнення для інтелектуального, творчого і мотиваційного ставлення до навчання.

Метою статті є аналіз ринку онлайн-застосунків з метою розвитку творчих здібностей учнів початкової школи та поширення досвіду використання цифрових технологій на сучасному етапі розвитку освіти і науки.

Ключові слова. Онлайн-застосунки, творчі здібності, рекомендації, медіаосвіта, освіта, НУШ.

Сучасний світ вимагає нових суспільних вимог до освіти. Головною метою нової української школи є виховання особистості, патріота, інноватора. Це школа самореалізації та становлення особистості. Основною метою сучасної школи – виявити творчі здібності дитини і дати їм підґрунтя для подальшого розвитку. На нашу думку, саме творчість є тією рушійною силою, яка

підштовхує людину невпинно йти вперед, долати труднощі, відкривати не тільки щось нове для себе, але і для суспільства в цілому.

Розвиток творчих здібностей – це цілеспрямований процес навчання і виховання компетентнісної особистості нової української школи. Головне завдання вчителя – організувати освітній процес сучасно та корисно. Початковий період навчання вважається найважливішим знайомстві дітей з прекрасним, бо це є найсензитивнішим періодом розвитку особистості. У молодшому шкільному віці діти мають у своєму розпорядженні значні резерви розвитку. Їхнє виявлення й ефективне використання – одна з головних задач вікової і педагогічної педагогіки. Творче мислення в освітньому процесі - це розумова діяльність, скерована освітньо – пізнавальною діяльністю учня і спрямована на розв'язання дидактичної задачі, результатом якої є пізнавально-творчі результати (оригінальність, новизна).

Одним із інструментів для реалізації навчально-виховної мети сьогодення є “онлайн-застосунки”, які дають змогу досягти медіа компетентності молодших школярів та організувати освітній процес .

Сучасний вчитель це не той, хто надає інформацію, він має мотивувати отримати нові знання, показати шляхи їх трансформації. Завдання з використанням онлайн-застосунків можуть бути, як додатковим, так і повноцінним домашнім завданням під час дистанційної або змішаної форм навчання.

Проаналізувавши ринок онлайн-застосунків на сучасному етапі, можемо стверджувати, що сучасний вчитель має багатий інструментарій для розвитку творчих здібностей учнів. Вибір конкретного застосунку залежить від багатьох факторів: нахилів і здібностей учнів, теми та мети поставленої для розв'язання навчально-виховних завдань, технічної бази всіх учасників освітнього процесу. Але слід зауважити, що використання даного інструментарію не має займати весь час уроку, він може бути лише елементом на певному етапі уроку.

Дуже важливо викликати зацікавленість в учнів, особливо початкової школи, бо це (при правильному підході до вибору навчальних завдань)

спонукатиме до “запуску” розумової активності. Але слід також пам'ятати про так званий перехід від репродуктивного типу завдань до частково-пошукового, на якому має ґрунтуватись творчий підхід у виконанні поставлених задач.

На початковому етапі використання онлайн-застосунків слід складати (добирати) такі завдання, які б містили завдання репродуктивного характеру. Це допомагає навчити дитину користуватись певними ресурсами, зрозуміти алгоритм дії. І тільки після цього, можемо вводити вправи частково репродуктивні або частково-пошукові і творчі.

Сьогодні, ми маємо змогу завдяки онлайн-застосункам використовувати ці методи і під час дистанційної або змішаної форм навчання. Ринок онлайн-застосунків має в своєму арсеналі безліч ресурсів для застосування і даних методів роботи.

Це дає змогу формувати особистісний досвід творчої діяльності молодших школярів, досвід емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу в цілому і до мовленнєвої діяльності зокрема, суттєво підвищуючи мотивацію навчання.

Сучасний вчитель це не той, хто надає інформацію, він має мотивувати отримати нові знання, показати шляхи їх трансформації. Завдання з використанням онлайн-застосунків можуть бути, як додатковим, так і повноцінним домашнім завданням під час дистанційної або змішаної форм навчання.

Розглянемо основні методичні рекомендації під час застосування онлайн-застосунків для учнів початкової школи:

Найголовнішим критерієм вибору інструментів для організації дистанційного навчання має бути відповідність поставленим методичним цілям;

В умовах, коли навчання відбувається за допомогою персональних пристроїв, слід зважати на розмаїття цих пристроїв та обирати ресурси, які максимально підходять для різних платформ (персональні комп'ютери, планшети, мобільні пристрої Apple, Android тощо)

Необхідно надавати учням рекомендації щодо використання ресурсів, послідовності виконання завдань, особливостей контролю тощо.

Обираючи онлайн-інструменти, варто враховувати зрозумілість та доступність інтерфейсу учнів початкової школи.

Не варто використовувати велику кількість різних платформ. Краще удосконалювати навички у 2-3 обраних застосунках.

У найменших школярів зацікавленість предметами, бажання вчитися - річ дуже хитка і нестабільна. Тому контент має зацікавлювати, мати яскравий інтерфейс.

Для подальшого проведення дослідження проаналізували і склали перелік онлайн-застосунків, які можна використовувати з учнями початкової школи під час уроків мовно-літературної освітньої галузі:

Окрім того, на допомогу вчителям і учням застосунки:

Прокачай українську: усе для вдосконалення солов'їної - <https://studway.com.ua/vivchai-ukrainsku/>;

Матеріали сайту «Мова – ДНК нації» – <https://ukr-mova.in.ua>.

Інтерактивні подорожі й виставки: <https://ukrainewow.com> (онлайн подорож Україною); <https://museums.authenticukraine.com.ua/ua/> (подорож українськими музеями просто неба);

Віртуальна дошка

«На часі – дистанційна освіта», створена вчителями Сумської області для систематизації матеріалів щодо дистанційного навчання - <https://uk.padlet.com/lubavushka91/u0o5h72dh4zn>.

Веб-квест – інтерактивна пригодницька подорож із завданнями для переходу і вирішення проблемних ситуацій.

Платформа Google Classroom (<https://classroom.google.com>) — це сервіс, що пов'язує Google Docs, Google Drive і Gmail, дозволяє організувати онлайн-навчання, використовуючи відео-, текстову і графічну інформацію

Тести з автоматичною перевіркою дозволяють організувати швидке оцінювання рівня опанування навчального матеріалу учнями. Онлайн-тести

можна створювати в Google-формах, а також на спеціалізованих платформах, наприклад <https://www.classtime.com/uk/>.

На урок — платформа, що дозволяє створювати інтерактивні онлайн-тести з будь-якого предмету. На додачу, тут можна знайти та використати вже готові тестові завдання з більшості шкільних тем.

Інтерактивні сервіси миттєвого опитування. Популярними сервісами миттєвих опитувань є [https:// kahoot.com/](https://kahoot.com/), <https://www.mentimeter.com/>, <https://www.poll Everywhere.com/>

Цифрова творчість учнів

Існують спеціалізовані платформи обміну відеороликами, на яких учні можуть завантажувати свої відео відповіді, коментувати їх, дискутувати (наприклад <https://info.flipgrid.com/>)

Окрім відеороликів, об'єктами цифрової творчості учнів можуть бути: карти понять (<https://www.mindmeister.com/>);

комікси (<https://www.storyboardthat.com/>);

блоги (<https://www.blogger.com/>);

програми (<https://scratch.mit.edu/>);

інфографіка (<https://www.canva.com/>);

анотовані зображення (<https://www.thinglink.com/>).

Генератор головоломки — філворда «Знайди слова» (<https://childdevelop.com.ua/generator/letters/puzzle.html>)

Сервіси для створення онлайн-вправ

Однією з найдоступніших платформ для створення практичних вправ є <https://learningapps.org/>, <https://www.liveworks.com/> а для надання формувального зворотного зв'язку існує спеціалізований сервіс <https://goformative.com/>

Цікаві можливості розробляти різноманітні інтерактивні вправи на основі флеш-карток надають сайти <https://www.studystack.com/> та <https://quizlet.com/>, <https://elpom.com.ua/>, <https://childdevelop.com.ua/>

«Мова — ДНК нації» — освітній проект для тих, хто хоче вдосконалити свої знання української мови. Започаткований Наталею Клименко та Павлом

Мельником-Крисаченком у середині квітня 2014 року. Для вдосконалення знань з української мови на платформах iOS та Android Віталій Благодір, Олександр Клименко та Павло Мельник-Крисаченко розробили перший мобільний застосунок Мова, завдяки якому всі охочі мають змогу пригадати основні правила правопису, дізнатися фразеологізми й синоніми, навчитися правильно наголошувати слова та позбутися росіянізмів. Окрім того, зареєстровані на сайті проекту користувачі можуть перевіряти знання й одночасно навчатися, виконуючи тематичні вправи.

Мобільний додаток “Йой”, який був створений у Фінляндії для вивчення української мови учнями початкової школи з національних меншин. Головна ідея додатку – навчати дітей в ігровому форматі через реальні життєві ситуації. Для цього в застосунку є два персонажі-помічники – Лулу і Лоло. Віртуальні помічники зачитують завдання, яке має на екрані смартфона виконати дитина, а варіанти відповіді дублюються зображеннями.

Великою популярністю користуються онлайн-застосунки метою яких є складання, знаходження слів (“Слова зі слова”, ”Ерудит”, ”Пошук слів українською”), розширення словникового запасу української мови, вивчення історії і культури українського народу (Р.І.Д.). Але, як показав аналіз цих програм, вони не є адаптованими для учнів початкової школи.

Отже, проаналізувавши ринок онлайн-застосунків, можемо стверджувати, що сучасний вчитель має багатий інструментарій для розвитку творчих здібностей учнів. Вибір конкретного застосунку залежить від багатьох факторів: нахилів і здібностей учнів, теми та мети поставленої для розв'язання навчально-виховних завдань, технічної бази всіх учасників освітнього процесу. Але слід зауважити, що використання даного інструментарію не має займати весь час уроку, він може бути лише елементом на певному етапі уроку.

Головне завдання вчителя – організувати освітній процес сучасно та корисно. Одним із інструментів для реалізації навчально-виховної мети сьогодення є “онлайн-застосунки”, які дають змогу досягти медіа компетентності молодших школярів.

Використання онлайн-застосунків під час навчання в українській освіті допомагають не лише побачити і зрозуміти головне, а і швидше генерувати нові ідеї на основі більш розвиненого кругозору, доступу до отримання нових знань через мережу Internet. Використовуючи онлайн – застосунки на будь – якому етапі уроку, допомагає стимулювати розвиток мислення, спостережливість, уяву, викликати зацікавлення у учнів, сприяють самонавчанню. Оскільки мислення учнів початкової школи є наочно – образним, то використання онлайн-застосунків, які здебільшого мають яскраво оформлений контент сприяють швидкому сприйняттю інформації, осмислення змісту навчального матеріалу і розвитку уяви.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Анджейчак А. Психолого-педагогічні умови формування творчої особистості дитини в освітньо-виховних закладах. Обдарована дитина. 2000. №5. С.8-13.
2. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://nus.org.ua>
3. Гладун М. // Сучасні онлайн інструменти інтерактивного навчання як технологія співробітництва. Open educational environment of modern University. № 4. 2018.
4. Організація дистанційного навчання в школі: методичні рекомендації. 2020. URL:<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciyna%20osvita-2020.pdf>

УДК 330

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ МЕДІАТЕКСТІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У 3 КЛАСІ

Павлик Олена Анатоліївна

к.п.н., доцент

Шляпець Олена Миколаївна

студентка, магістр II курс

Криворізький державний педагогічний університет

Кривий Ріг, Україна

Анотація. Розвиток творчого мислення молодших школярів – це складова формування ініціативної, комунікабельної особистості, яка зможе вирішувати завдання сьогодення нестандартно, оригінально та буде конкурентно спроможна в майбутньому на ринку праці.

Метою статті є ознайомлення із запропонованою моделлю формування творчого мислення за допомогою медіатекстів під час вивчення української мови у 3 класі. Дана модель створена для практичного застосування вчителями початкових класів.

Ключові слова. Творче мислення, медіатексти, аналіз інформації, перетворення інформації, прості медіатексти.

На основі аналізу поняття «творче мислення», вікових особливостей та психолого-педагогічних умов формування його у молодших школярів, нами було розроблено поетапну модель розвитку творчого мислення за допомогою медіатекстів на уроках української мови у 3 класі (табл. 1).

Мета даної моделі: прикладний характер формування творчого мислення учнів 3 класу на уроках української мови.

Таблиця 1

**Модель формування творчого мислення за допомогою медіатекстів
на уроках української мови у 3 класі**

Етапи	Мета	Зміст	Приклади роботи з медіатекстами
I – початково-мотиваційний	Ознайомлення з термінами; мотивація роботи з медіатекстами.	Презентація медіатекстів різних жанрів	Повідомлення, листівка, книжечка, реклама, замітка, колаж, комікс та ін.
II – формувальний	Формування знань, вмінь та навичок з визначення теми, мети, автора медіатексту; вміння оцінити отриману інформацію; вміння проаналізувати медіатекст; вміння інтерпретації медіатексту.	Ознайомлення з різними медіатекстами, з їх характерними рисами; аналіз, інтерпретація, перетворення отриманої інформації; обговорення інформації, висловлювання припущення, вдосконалення, зміни медіатексту.	Робота зі світлиною (фото): що зображено на фото? що сталося? які події трапилися? що буде потім? Робота із книжечкою: як можна вдосконалити вже існуючу книжечку? Доповніть історію новими деталями (герої, опис одягу, опис природи, інші події). Робота з мультфільмом: напишіть усі можливі труднощі, з якими б вони стикнулися? Подумайте, які можуть бути наслідки цих подій?
III – практичний	Використання знань, вмінь та навичок для створення простих медіатекстів	Ознайомлення зі способами створення різних медіатекстів, перетворення текстів в медіатексти	Створення святкової листівки та запис різних варіантів побажань для знайомих (для тата, мами, дідуся, бабусі, друга, однокласниці, сусідки, вчителя та ін.) Створення дитячих журналу та газети на обрану тему (наприклад, «Птахи – наші друзі»; Перетворити текст вправи на виступ ведучого/ведучої телепередачі «У світі природи».
IV – творчий	Самостійна робота над створенням медіатексту	Створення простих медіатекстів за допомогою інформаційних засобів	Взяти інтерв'ю у маленького дитячого велосипедика, тобто записати всі можливі запитання за текстом та малюнками; за допомогою інформаційного пристрою записати інтерв'ю (запитання і відповідь); створити рекламу та антирекламу цукеркам.

Очікувані результати після впровадження даної моделі у практику викладання української мови у 3 класі наступні:

- ✓ достатній рівень сформованості мотивації здобувачів освіти;
- ✓ поглиблення знань здобувачів освіти 3 класу про різні за жанрами медіатексти; вміння визначити тему, мету, автора медіатексту; вміння оцінити отриману інформацію; вміння проаналізувати медіатекст; вміння перетворити на інший медіатекст.

- ✓ набуття молодшими школярами практичних знань, вмінь та навичок створення простих медіатекстів.

Створена нами «Модель формування творчого мислення за допомогою медіатекстів на уроках української мови у 3 класі» передбачає роботу за чотирма етапами, а саме:

- початково-мотиваційний;
- формувальний;
- практичний;
- творчий.

Так як у молодшому шкільному віці важливою є мотивація навчальної діяльності, тому на першому етапі створюється атмосфера зацікавленості різними за жанрами медіатекстами, візуальне ознайомлення з ними, обговорювання про що йде мова у медіатексті, як подається інформація (колір, звук, зображення). Реалізація початково-мотиваційного етапу – це успіх подальшої роботи з медіатекстами. Вибір теми медіатекстів відбувається з урахуванням чільних програм, вікових та індивідуальних особливостей здобувачів освіти, а також з урахуванням їх пізнавальних інтересів та можливостей.

Після того як сформовані мотиви, здобувачі освіти зацікавилися даним видом діяльності, ознайомилися (оглядово) з різними жанрами медіатекстів, переходимо до формувального етапу. Реалізація другого етапу з формування творчого мислення за допомогою медіатекстів на уроках української мови має на меті отримання знань, вмінь та навичок з визначення теми, мети, автора

медіатексту; вміння оцінити отриману інформацію; вміння проаналізувати медіатекст; вміння інтерпретації медіатексту. За змістом другий етап пропонуємо почати з ознайомлення з характерними ознаками медіатекстів; аналізу, інтерпретації, перетворення отриманої інформації; обговорення інформації, висловлювання припущень, вдосконалення, зміни медіатексту. Цей етап сприяє поглибленому вивченні медіатекстів.

На практичному етапі здобувачі освіти, користуючись отриманими знаннями, вміннями та навичками створюють прості медіатексти. На основі спеціальних вправ та завдань ознайомлюються з основними способами створення медіатекстів, а саме: медіатекст-привітання у святковій листівці, створення замітки для тематичного журналу/газети, перетворення інформаційного медіатексту в інший за жанром медіатекст (наприклад, замітка у репортаж з місця подій або у виступ диктора тематичної телепрограми). Ця робота спочатку можлива за зразком.

На четвертому етапі з формування творчого мислення здобувачі освіти вже працюють самостійно, як-от: створюють прості медіатексти за допомогою технічних засобів (наприклад, за допомогою технічного пристрою записати інтерв'ю, створити рекламу та антирекламу цукерок).

Таким чином, реалізація завдань та змісту роботи кожного етапу розробленої моделі, на нашу думку, має привести до високого або достатнього рівня сформованості творчого мислення здобувачів освіти 3 класу за допомогою медіатекстів на уроках української мови.

Дана модель є основою для практичної реалізації системи роботи з теми дослідження.

СУЧАСНИЙ УРОК В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ НУШ

Паршук Світлана Миколаївна

к.п.н., доцент

Клітна Юлія Валеріївна

магістрант

Миколаївський національний університет

імені В. О. Сухомлинського

м. Миколаїв, Україна

Анотація: у статті проаналізовано особливості побудови сучасного уроку в умовах нової української школи, розглянуто погляди сучасних науковців на моделювання уроку в початковій школі, важливість технологічної варіативності в організації освітньої діяльності молодших школярів, обґрунтовано важливість застосування варіативного принципу вчителем під час контрольно-оцінювальної діяльності.

Ключові слова: урок, моделювання уроку, початкова освіта, варіативність, творчий учитель.

Побудова уроку у початковій школі – це творчий процес, який вимагає від учителя високої ерудиції, професіоналізму, методичної майстерності. Характерними рисами інтерактивного уроку є виконання стандартних елементів нестандартними способами. Варіюючи тривалість одного або декількох із цих елементів за рахунок інших та змінюючи їх порядок навіть незначною мірою, ми отримуємо різні типи уроку.

Розглянемо детальніше трактування поняття «уроку», яке розкрито в наукових працях Н. Бібік, Л. Коваль, Л. Масол, В. Онищука, О. Савченко, С. Скворцової, З. Слєпкань, Т. Чернецької та ін.

Одним із перших вітчизняних учених В. Онищук вводить у науковий обіг термін «уроку» як «детально розроблений план, який передбачає послідовність дій у свідомості педагога» [1, с. 99].

Моделлю уроку З. Слєпкань вважає його конспект, свого роду сценарій, який відбиває основні етапи діяльності вчителя та сплановані, очікувані види роботи учнів. При цьому, на думку вченої, важливо правильно сформулювати дидактичну мету, визначити тип уроку та його структуру, відібрати зміст навчального матеріалу, доцільні методи та прийоми, організаційні форми, засоби навчання [2].

Узагальнюючи думки науковців, відзначаємо, що створення вчителем моделі уроку ототожнювалося з написанням його плану-конспекту. Лише з часом вчені дійшли іншої думки. Зокрема, як доводить Л. Масол, створення моделі уроку є полем для реалізації творчих можливостей для вчителя й учнів, а не «еталонним» сценарієм, який буде безпосередньо втілюватися за будь-яких умов. Розмежовуючи моделі-схеми та моделі-образи уроку, вчена зазначає, що вони не просто компактно концентрують необхідну інформацію, а дають змогу, по-перше, виокремити цілісну ідею уроку; по-друге, зафіксувати складну єдність суттєвих властивостей і зв'язків; по-третє, окреслити контури педагогічної взаємодії, характерної для педагогіки співробітництва [3].

Урок є завжди змодельованим результатом ще нездійсненого плану, що спочатку знаходиться у свідомості педагога, а потім обов'язково має бути реалізованим під час навчально-пізнавальної взаємодії з учнями, як зазначає Л. Коваль [4].

Отже, під час створення вчителем моделі сучасного уроку головна увага має бути зосереджена на співвіднесенні змісту, прийомів, засобів, форм і технологій, організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії для досягнення програмних результатів навчання молодших школярів, затверджених Державним стандартом початкової освіти.

О. Савченко зазначає, що оновлення змісту й методики уроку слід здійснювати на засадах компетентнісного та особистісно-зорієнтованого підходів, адже компетентності й компетенції мають бути особистісним надбанням кожного учня. Під процесом моделювання уроку науковець убачає покрокову діяльність вчителя: правильно визначити цілі уроку, його зміст,

здійснити аналіз можливостей підручника для реалізації мети й завдань уроку, оптимально вибрати методи, прийоми, форми організації навчальної діяльності, передбачити способи зворотного зв'язку, контролю оцінювання навчальних досягнень, підведення підсумків [5].

Важливою якістю сучасної початкової школи, як вважає Л. Коваль, є технологічна варіативність в організації освітньої діяльності молодших школярів. Адже щоб кожен урок дав учневі особисте надбання у вигляді компетенцій, важливо ефективно використовувати можливості сучасних навчальних технологій, серед яких учена виділяє такі: технологія співпраці вчителя та учнів, технологія формування загальнонавчальних умінь і навичок молодших школярів, технологія організації навчальної проектної діяльності; технологія поетапного засвоєння учнями навчального матеріалу, а також ігрова технологія. Крім того, упровадження технологічного підходу, на думку Л. Коваль, передбачає таке проектування освітнього процесу, яке базується на можливості вибору кожним учнем змісту діяльності відповідно до мотивації, власних уподобань, здібностей для досягнення ситуації успіху [4].

Стрижнем моделювання окремого уроку та їх системи на засадах принципу варіативності, на думку О. Савченко, має бути взаємоузгодження мети й очікуваного результату. Разом з тим, слід визначати укрупнений результат навчання (компетентність), який не може бути досягнутий протягом декількох уроків. Компетентність формується та розвивається впродовж тривалого часу, тому треба орієнтуватися в послідовності цілей вивчення предмета, спираючись на Державний стандарт початкової освіти та навчальну програму, де вказані орієнтовні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки молодших школярів до кожної змістової лінії [6].

Варіативність структури уроку з інтегрованого курсу «Я досліджую світ», як переконує Н. Бібік, має вирізнятися динамічністю, гнучкістю, наявністю можливості швидкого реагування вчителя в різних навчальних ситуаціях. Моделювання таких занять передбачає нетрафаретне співвідношення фронтальних, групових та індивідуальних форм роботи, завдяки чому молодші

школярі засвоюють навчальний матеріал у динаміці від раніше вивченого до нового [7].

Під час моделювання вчителем уроку літературного читання в початковій школі, зазначає В. Мартиненко, потрібно враховувати обов'язковий компонент (навчальний матеріал, передбачений програмою) та творчість педагога, в основі якої є варіативність створення навчальних ситуацій відповідно до індивідуально-психологічних особливостей учнів, а також імпровізація як реакція на читацькі враження дітей. Сутність творчого моделювання уроку літературного читання полягає в тому, щоб відповідно до специфіки тексту твору добирати доцільні методи та прийоми його засвоєння (спілкування з текстом, книжкою, автором твору; творче читання, розв'язання творчих завдань; евристичний, дослідницький методи), спрямовані на розвиток творчої уяви, емоційно-почуттєвої сфери учнів [8].

Принцип варіативності, на думку О. Онопрієнко, має активно застосовуватися вчителем початкової школи під час контрольної-оцінювальної діяльності. Дослідниця виділяє такі її види: кількісно-критеріальна (знання, уміння та навички), індивідуальна (персональний облік реальних досягнень кожного учня), змістова (безбальне оцінювання), рейтингова (компенсаторний засіб безоціночного контролю) та формувальна (систематичне відстежування індивідуального прогресу школярів у процесі навчання). Варіативність вибору вчителем засобів контролю залежить від прогнозованої моделі уроку та відповідних критеріїв, окреслених у Державному стандарті початкової освіти. Результат контрольної-оцінювальної діяльності вчителя в системі уроків стимулює здобувачів початкової освіти до високих навчальних досягнень; дозволяє проектувати власний освітній маршрут; сприяє створенню позитивного мікроклімату, ситуацій успіху, емоційного задоволення; залучає учнів до застосування рефлексивних умінь (самоаналіз, самоконтроль, самооцінювання, самокорекція); орієнтує на розвиток наскрізних умінь і особистісних якостей [9].

Вивчення проблеми функціонування початкової освіти в умовах

варіативності дозволяє зробити висновок, що цей процес передбачає можливість навчання здобувачів у закладах різного типу, оновлення змісту (впровадження нестандартних занять, вибір взаємодії з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей молодших школярів, а саме домінуючого каналу сприйняття інформації; провідного стилю освітньої діяльності; використання авторських програм, альтернативних підручників, посібників і робочих зошитів); активне застосування сучасних навчальних технологій. Крім того, варіативність застосовується вчителем початкової школи під час контрольної-оцінювальної діяльності, що сприяє створенню позитивного мікроклімату, ситуацій успіху, емоційного задоволення; орієнтує на розвиток особистісних якостей учнів, залучає їх до розвитку рефлексивних умінь (самоаналіз, самоконтроль, самооцінювання, самокорекція).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Онишків З. М. Система підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи в загальноосвітніх навчальних закладах сільської місцевості : дис. ... д-ра. пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2016. 439 с.
2. Слепкань З. І. Методика навчання математики : підруч. для студ. мат. спеціальностей пед. навч. закладів. Київ : Зодіак-ЕКО, 2000. 512 с.
3. Масол Л. М., Гайдамака О. В., Белкіна Е. В., Калініченко О. В., Руденко І. В. Методика навчання мистецтва у початковій школі : посібник для вчителів. Харків : Видавництво «Ранок», 2006. 256 с.
4. Коваль Л. Особливості моделювання сучасного уроку математики в початковій школі відповідно до проблем її реформування. Гірська школа українських Карпат. 2015. № 12-13. С. 139–143.
5. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підручн. Київ : Грамота, 2012. 504 с.
6. Савченко О. Сучасний урок: суб'єктність навчання і варіативність структури. Початкова школа. 2011. № 9. С. 11–15.
7. Бібік Н. М. Переваги і ризики запровадження компетентнісного

підходу в шкільній освіті. Гірська школа українських Карпат. Івано-Франківськ, 2013. № 8–9. С. 26–30.

8. Мартиненко В. О. Моделювання уроків літературного читання у контексті формування досвіду читацької діяльності молодших школярів. Варіативність організаційних форм компетентісно орієнтованого навчання у початковій школі : монографія / під наук. ред. О. Я. Савченко. Київ : Педагогічна думка, 2016. 283 с., С. 134–159.

9. Організаційні форми навчання у початковій школі : посібник / за наук. ред. Бібік Н. М. Київ : Видавничий дім «Сам», 2017. 304 с.

УДК 796.525:796.015.576

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ АНТРОПОМЕТРИЧЕСКИХ И ФУНКЦИОНАЛЬНЫХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ДЗЮДОИСТОВ-ВETERANОВ

Перебейнос Владимир Борисович

PhD, член-корреспондент

Международной академии наук педагогического
образования, Заслуженный деятель науки

и техники, шестой ДАН дзюдо

Спортивная школа Aad van Polanen

г. Лейден, Нидерланды

Пакулин Сергей Леонидович,

доктор экономических наук,

академик УАННП, шестой ДАН дзюдо,

Феклистова Инесса Сергеевна,

к.э.н., доцент,

Пакулина Анна Сергеевна,

аспирант

Харьковский национальный университет

строительства и архитектуры

г. Харьков, Украина

Аннотация: Авторами обобщены результаты сравнительного анализа функционального состояния организма дзюдоистов-ветеранов разных возрастных групп. Обоснована необходимость учета динамики изменений основных показателей функционального состояния их организма для совершенствования планирования тренировочного процесса.

Ключевые слова: функциональное состояние организма, антропометрические показатели, тренировочный процесс, дзюдо, дзюдоист-ветеран, возрастные периоды, спортивная подготовка,

Основной особенностью, учет которой необходим при построении тренировочного процесса спортсменов-ветеранов, является функциональное состояние систем организма. С возрастом существенно меняется состояние

жизненно важных органов, определяющих трудоспособность человека и его спортивные результаты [1, с. 23]. В свою очередь эти изменения происходят как постепенно (процесс эволюции), так и скачкообразно, в результате различных нарушений работы органов и систем вследствие разных стрессов, к основным из которых у спортсменов относится перенапряжение в результате неправильного планирования тренировочного процесса [2, с. 241].

Изменение функционального состояния систем организма происходит и в зависимости от характера трудовой деятельности и физической активности человека. Поэтому очень важным вопросом в подготовке дзюдоистов-ветеранов является определение динамики изменения основных показателей функционального состояния их организма для дальнейшего учета планирования тренировочного процесса [3, с. 92]. В этой связи цель нашего исследования – провести сравнительный анализ антропометрических и функциональных показателей дзюдоистов-ветеранов разных возрастных групп (30-34 года, 35-40 лет, 41-45 лет).

Исследования проводились со следующими группами дзюдоистов-ветеранов: I группа – 30-34 года; II группа – 35-40 лет; III группа - 41-45 лет. Такая группировка по возрасту общепринята в разных видах единоборств. Все группы состояли из спортсменов, ранее показывавших высокие спортивные результаты. Они были чемпионами и призерами международных и республиканских соревнований по единоборствам. В настоящее время они постоянно (2-3 раза в неделю) тренируются и участвуют в соревнованиях дзюдоистов-ветеранов. В качестве тестов нами использовались росто-весовые показатели, позволявшие проанализировать их изменения в процессе исследуемых периодов, поскольку особенно заметно влияние изменения массы тела спортсмена на функционирование систем организма, обеспечивающих двигательную деятельность. Кроме этого, нами использовались общедоступные для измерения показатели работы сердечно-сосудистой системы – частота сердечных сокращений (ЧСС) и артериальное давление (АД).

В качестве основной методики, отражающей метаболизм сердечной мышцы, нами применялась электрокардиография по методике С.А. Душанина, согласно которой определялись анаэробные и аэробные возможности спортсменов. Данные тестирования представлены в табл. 1.

Таблица 1

Матрица достоверности разности показателей ЧСС дзюдоистов-ветеранов 30-34, 35-40 и 41-45 лет по отношению к периоду активных занятий спортом ($n_1 = n_2 = n_3 = n_4 = 12$)

Возраст, годы	До 30 лет	30-34 года	35-40 лет
30-34 года	1,85 ($p > 0,05$)	4,53 ($p < 0,01$)	8,06 ($p < 0,001$)
35-40 лет		2,89 ($p < 0,05$)	5,48 ($p < 0,001$)
41-45 лет			3,21 ($p < 0,01$)

По всей видимости, во всех результатах, отражающих функциональное состояние сердечно-сосудистой системы, заметна тенденция снижения показателей за время первого возрастного периода (30-34 года), однако, достоверных изменений в большинстве показателей не выявлено ($p > 0,05$). Так, средне-групповая частота сердечных сокращений увеличилась на 2 удара в минуту ($t = 1,85$; $p > 0,05$) (табл. 2), систолическое АД увеличилось за определенное время на 5,0 мм рт. ст. ($t = 1,72$; $p > 0,05$).

Таблица 2

Сравнительная характеристика антропометрических и функциональных показателей организма дзюдоистов-ветеранов 30-34, 35-40; 41-45 лет и в период активных занятий спортом ($n_1 = n_2 = n_3 = n_4 = 12$)

Показатели	В период активных занятий спортом	После активных занятий спортом (30-34 года)	После активных занятий спортом (35-40 лет)	После активных занятий спортом (41-45 лет)
	$\bar{X}_1 \pm m_1$	$\bar{X}_2 \pm m_2$	$\bar{X}_3 \pm m_3$	$\bar{X}_4 \pm m_4$
Длина тела, см	172,5±1,83	172,3±1,83	172,0±1,81	172,1±1,47
Масса тела, кг	73,1±1,82	79,2±1,63	79,7±1,84	80,9±2,22
ЧСС в покое, уд/мин	52,8±0,86	54,8±0,73	57,6±0,63	61,1±0,89
Артериальное давление, мм рт.- систолическое	112,5±2,26	117,5±3,07	125,0±3,83	125,0±2,16
– диастолическое	69,5±1,66	75,0±1,57	79,5±1,23	79,8±1,53
Метаболизм сердца по данным ЭКГ, усл. ед.				
– АНАМЕ	72,8±0,95	68,2±0,80	64,6±0,89	60,4±1,25
– АМЕ	216,7±2,40	205,1±2,32	199,0±2,46	193,4±2,42
АП, баллы	2,04±0,04	2,09±0,08	2,26±0,10	2,32±0,11
РФС, усл. ед.	0,34±0,01	0,36±0,01	0,48±0,03	0,54±0,04

В то же время у дзюдоистов-ветеранов 30-34 лет уменьшились показатели

диастолического давления на 5,5 мм рт. ст. ($t = 2,29$; $p < 0,05$) (табл. 3).

Таблица 3

**Матрица достоверности разности показателей АД
дзюдоистов-ветеранов 30-34, 35-40 и 41-45 лет по отношению к периоду
активных занятий спортом ($n_1 = n_2 = n_3 = n_4 = 12$)**

Возраст, годы	30-34 года	35-40 лет	41-45 лет
До 30 лет	1,72 ($p > 0,05$)	2,81 ($p < 0,05$)	3,09 ($p < 0,01$)
	2,29 ($p < 0,05$)	4,85 ($p < 0,001$)	4,96 ($p < 0,001$)
30-34 года		1,61 ($p > 0,05$)	2,67 ($p < 0,05$)
		1,74 ($p > 0,05$)	1,18 ($p > 0,05$)
35-40 лет			0,11 ($p > 0,05$)
			0,07 ($p > 0,05$)

Условные обозначения: верхняя строка – систолическое; нижняя строка - диастолическое давление.

Анаэробная метаболическая емкость сердца сократилась (АНАМЕ) на 4,6 усл. ед. ($t = 3,71$; $p < 0,01$), аэробная метаболическая емкость (АМЕ) – на 11,6 усл. ед. ($t = 3,47$; $p < 0,01$) (табл. 4).

Таблица 4

**Матрица достоверности разности показателей метаболизма сердца по
данным ЭКГ дзюдоистов-ветеранов 30-34, 35-40 и 41-45 лет по отношению
к периоду активных занятий спортом ($n_1 = n_2 = n_3 = n_4 = 12$)**

Возраст, годы	30-34 года	35-40 лет	41-45 лет
До 30 лет	3,71 ($p < 0,01$)	6,31 ($p < 0,001$)	6,35 ($p < 0,001$)
	3,47 ($p < 0,01$)	5,46 ($p < 0,001$)	4,05 ($p < 0,001$)
30-34 года		3,00 ($p < 0,05$)	2,98 ($p < 0,01$)
		1,77 ($p > 0,05$)	2,96 ($p > 0,01$)
35-40 лет			2,97 ($p < 0,05$)
			2,04 ($p > 0,05$)

Условные обозначения: верхняя строка – АНАМЕ; нижняя строка – АМЕ.

Полученные результаты указывают на тенденцию снижения эффективности функционирования сердечно-сосудистой системы дзюдоистов-ветеранов 30-34 лет.

Также отмечено достоверное ($t = 2,50$; $p < 0,05$) увеличение массы тела спортсменов-ветеранов, обусловленное резким уменьшением тренировочных и соревновательных нагрузок, нарушением режима дня и процесса питания, а также других факторов. В тоже время длина тела в течение всех измерений оставалась неизменной ($p > 0,05$) (табл. 5).

**Матрица достоверности разности росто-весовых показателей
дзюдоистов-ветеранов 30-34, 35-40 и 41-45 лет по отношению к периоду
активных занятий спортом ($n_1 = n_2 = n_3 = n_4 = 12$)**

Возраст, годы	30-34 года	35-40 лет	41-45 лет
До 30 лет	0,07 ($p > 0,05$)	0,19 ($p > 0,05$)	0,18 ($p > 0,05$)
	2,50 ($p < 0,05$)	2,52 ($p < 0,05$)	2,44 ($p < 0,05$)
30-34 года		0,20 ($p > 0,05$)	0,17 ($p > 0,05$)
		0,21 ($p > 0,05$)	0,62 ($p > 0,05$)
35-40 лет			0,18 ($p > 0,05$)
			0,21 ($p > 0,05$)

Условные обозначения: верхняя строка – длина тела; нижняя строка - масса тела.

За возрастные периоды 30-34 года и 35-40 лет существенных сдвигов не получено в показателях длины и массы тела ($t = 0,20; 0,21; p > 0,05$), аэробной метаболической емкости сердечной мышцы ($t = 1,77; p > 0,05$), систолическом ($t = 1,66; p > 0,05$) и диастолическом ($t = 1,74; p > 0,05$) давлении. Наряду с этим достоверно уменьшились показатели анаэробной метаболической емкости сердечной мышцы ($t = 3,00; p < 0,01$) и увеличилась ЧСС ($t = 2,89; p < 0,05$).

Разница в показателях, полученных в первый возрастной период (30-34 года) по отношению к следующим возрастным периодам, произошла в результате того, что спортсмены постарше, как правило, резко сокращали спортивную деятельность, так как в то время не было системы соревнований ветеранов. Резкое же прекращение активной спортивной деятельности способствовало снижению эффективности работы сердечно-сосудистой системы, что и отмечено в наших исследованиях.

Для более объективного определения, особенно состояния здоровья, целесообразности занятий и выступлений на соревнованиях по дзюдо нами были использованы показатели тестирования уровня адаптационного потенциала (АП) по методике Р.М. Баевского.

Значения адаптационного потенциала позволяют выделять 4 группы лиц, согласно предложенной классификации уровней здоровья. Выбор граничных значений АП и проверка точности оценок проводились путем сравнения результатов классификации по АП и оценок функционального состояния

(отнесение человека к определенной группе).

Адаптационные характеристики проявляются в процессе тестирования различных физических качеств с целевой установкой на достижение максимально возможного результата. Традиционно оценка физических способностей состоит в измерении физических возможностей, то есть тестировании двигательных качеств [4, с. 190].

Для оценки уровня функционирования организма спортсменов употребляется терминология теории адаптации (удовлетворительная адаптация, напряжение устройств адаптации, неудовлетворительная адаптация, срыв адаптации).

Выбор граничных значений АП и проверка точности оценок проводились путем сравнения результатов классификации по АП и результатов экспертных оценок функционального состояния (отнесение человека к определенной группе).

Оценка уровня функционирования системы кровообращения по АП обеспечивает системный подход к решению задач количественного измерения уровня здоровья. Это определяется тем, что АП как комплексный интегральный показатель отражает сложную структуру функциональных связей, характеризующих уровень функционирования сердечно-сосудистой системы.

Поэтому исходные измерительные показатели, входящие в состав АП, тесно связаны с основными параметрами гемодинамики, такими как ударный (УОК) и минутный объем кровообращения (МОК), среднее динамическое давление (СДД), общее периферическое сосудистое сопротивление.

Как свидетельствуют результаты измерений, адаптационный потенциал дзюдоистов-ветеранов имеет достаточно высокие показатели при выходе из спорта высших достижений и последующих занятиях [5, с. 297].

Так, по отношению к результатам в период спорта высших достижений (до 30 лет) достоверные сдвиги получены в возрасте 41-45 лет ($t = 2,39$; $p < 0,05$). Между другими возрастными периодами показатели АП ухудшаются незначительно (табл. 5).

Таблица 5

Матрица достоверности разности показателей адаптационного потенциала дзюдоистов-ветеранов 30-34, 35-40 и 41-45 лет по отношению к периоду активных занятий спортом ($n_1 = n_2 = n_3 = n_4 = 12$)

Возраст, годы	До 30 лет	30-34 года	35-40 лет
30-34 года	0,56 ($p>0,05$)	2,00 ($p>0,05$)	2,39 ($p<0,05$)
35-40 лет		1,33 ($p>0,05$)	1,54 ($p>0,05$)
41-45 лет			0,41 ($p>0,05$)

Так, в первые годы спорта ветеранов (30-34 лет) 75,0% дзюдоистов имеют самый высокий уровень адаптации, свидетельствующий о достаточно высоких функциональных возможностях организма, что считается физиологической нормой (табл. 6). Другие 25,0% дзюдоистов имеют II уровень адаптационного потенциала, который несколько ниже предыдущего, и имеют пограничное состояние.

Таблица 6

Показатели уровней адаптационного потенциала (по Р.М. Баевскому, 1979) дзюдоистов-ветеранов разных возрастов

Возрастные периоды	Адаптационный потенциал в уровнях, баллы			
	I уровень <2,1	II уровень от 2,11 до 3,2	III уровень от 3,21 до 4,3	IV уровень >4,3
30-34 (n=12)	9/75,0%	3/25,0%		
35-40 (n=12)	8/66,7%	4/33,7%		
41-45 (n=12)	8/66,7%	4/33,7%		

Указанные (3 человека) дзюдоистов возобновили тренировку через некоторое время после активных выступлений в спорте высших достижений, что повлияло на уровень их функциональной готовности к выполнению тренировочных нагрузок.

В возрасте 35-40 лет количество дзюдоистов, имеющих I уровень адаптации, уменьшилось до 66,7%, что обусловлено снижением уровня функционирования систем организма дзюдоистов.

В возрастном периоде 41-45 лет количество спортсменов, соответствующих I уровню адаптационного потенциала, остается на отметке 66,7%. Указанное свидетельствует о том, что снижение показателей связано со

стабилизацией организма за счет используемых нагрузок.

Следует особо отметить, что у дзюдоистов-ветеранов с каждым годом накапливается физическая, функциональная, психологическая усталость. А это требует индивидуального подхода при проведении тренировочного процесса и участия в соревновательной деятельности с учетом: мотивации тренировок и участия в соревнованиях; уровня функционального состояния организма спортсмена; наличия материально-технической базы для занятий и прочее [6, с. 227].

Также нами определялся уровень физического состояния (УФС) у дзюдоистов-ветеранов разных возрастов, в котором учитывались показатели сердечно-сосудистой системы (ЧСС, АДсист, АДдиаст) и длины и массы тела (показатель массы тела является важным фактором в видах единоборств). Как показывают результаты исследований, представленные в табл. 2, уровень физического состояния постепенно уменьшается.

Так, после выхода из спорта высших достижений (30-34 года) УФС снизился не существенно ($t = 1,43$; $p > 0,05$), в то время как в последующих возрастных периодах (35-40 и 41-45 лет) показатель имеет достоверно более низкие результаты ($t = 2,79$; $p < 0,05$; $4,00$; $p < 0,001$) (табл. 7). В первый период спорта ветеранов (30-34 года) показатель УФС существенно выше, чем в последующие годы ($t = 2,73$; $p < 0,05$; $3,60$; $p < 0,01$).

Таблица 7

Матрица достоверности разности показателей физического состояния (УФС) дзюдоистов-ветеранов 30-34, 35-40 и 41-45 лет по отношению к периоду активных занятий спортом ($n_1 = n_2 = n_3 = n_4 = 12$)

Возраст, годы	До 30 лет	30-34 года	35-40 лет
30-34 года	1,43 ($p > 0,05$)	2,79 ($p < 0,05$)	4,00 ($p < 0,001$)
35-40 лет		2,73 ($p < 0,05$)	3,60 ($p < 0,01$)
41-45 лет			1,20 ($p > 0,05$)

Таким образом, показатели, отражающие функциональное состояние ветеранов-дзюдоистов (адаптационный потенциал и уровень физического состояния), свидетельствуют о постепенном их снижении, что связано с

естественным ухудшением работы различных систем организма.

Проведенное нами исследование позволяет сделать следующие обобщения.

1. Результаты тестирования дзюдоистов-ветеранов в разных возрастных группах убеждают нас в том, что после прекращения активных занятий спортом постепенно снижается уровень физических качеств, причем в исследуемых возрастах это происходит неравномерно.

В первой возрастной группе дзюдоистов-ветеранов (30-34 года) в большей степени снижаются результаты, связанные с проявлением скоростно-силовых качеств ($p < 0,01$) и специальной скоростной выносливости ($p < 0,01$), что в большей степени объясняется прекращением активной тренировочной деятельности и резким увеличением массы тела спортсменов.

В возрасте 35-40 лет существенно ухудшились результаты в челночном беге 4×10 м и времени 10-ти подтягиваний на перекладине ($p < 0,05$) по отношению к предыдущему возрастному периоду (31-34 года), в других показателях физической подготовленности смены не достоверны ($p > 0,05$).

Выявлено снижение результатов в возрастном периоде 41-45 лет по сравнению с предыдущим (35-40 лет) в прыжке вверх с места ($p < 0,05$), в то же время как в других показателях они достоверно незначительны ($p > 0,05$).

В дальнейшем результаты тестирования стабилизируются и по большинству показателей не имеют существенной разницы по отношению к результатам в возрастном периоде 41-45 лет по сравнению с предыдущими измерениями (35-40 лет) ($p > 0,05$).

2. Установлена динамика изменений антропометрических показателей дзюдоистов после выхода из спорта высших достижений. Средние показатели длины тела существенно не изменяются ($p > 0,05$). В то же время среднегрупповой показатель массы тела после окончания активных выступлений увеличился на 6,1 кг ($t = 2,50$; $p < 0,05$), в дальнейшем масса тела у дзюдоистов-ветеранов стабилизируется и не будет иметь достоверной разницы ($p > 0,05$).

3. Определено функциональное состояние дзюдоистов-ветеранов в разные возрастные периоды. Достоверное увеличение ЧСС происходит в 35-40 лет ($t = 4,53$; $p < 0,001$) и в 41-45 лет ($t = 8,06$; $p < 0,001$) по отношению к периоду активных занятий спортом. Аналогичную динамику имеют показатели АД ($p < 0,05-0,001$). Наряду с этим, метаболизм сердечной мышцы (АНАМЕ, АМЕ) ухудшился сразу после выхода из спорта высших достижений ($t = 3,71$; $3,47$; $p < 0,01$), сохраняя такую же тенденцию в дальнейшем ($p < 0,001$). Показатели адаптационного потенциала и уровня физического состояния преимущественно ухудшились в 35-40 лет (УФС – $t = 2,79$; $p < 0,05$) и в 41-45 лет (АП – $t = 2,39$; $p < 0,05$; РФС – $t = 4,00$; $p < 0,001$) по отношению к показателям периода спорта высших достижений.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Перебейнос В. Б. Специфика тренировочного процесса дзюдоистов-ветеранов и его совершенствование / В. Б. Перебейнос, С. Л. Пакулин // Матеріали VII науково-практичної конференції «Актуальні проблеми гуманітарних наук» (17 червня 2017 р., м. Краматорськ, Україна). Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. – С. 22–25.

2. Pakulin S. L., Perebeynos V. B., Feklistova I. S., Pakulina H. S. (2022) Optimizaciya trenirovochnogo processa dzyudoistov-veteranov s uchetom fiziologicheskix osobennostej ix vozrasta [Optimization of the training process of veteran judokas taking into account the physiological characteristics of their age]. Proceedings of the *Science and innovation of modern world. Abstracts of the 1st International scientific and practical conference (United Kingdom, London, September 28–30, 2022)*. London: Cognum Publishing House, pp. 238–248.

3. Feklistova I. S., Pakulin S. L., Perebeynos V. B., Pakulina H. S. (2022) Development of a training process for different age groups of veteran judokas [The process of individualization of sports training of judoists-veterans at the stage of leaving the sport of the highest achievements]. Proceedings of the *Science, innovations and education: problems and prospects. Abstracts of the 15th*

International scientific and practical conference (Japan, Tokyo, September 21-23, 2022). Tokyo: CPN Publishing Group, pp. 88–97.

4. Pakulina H. S., Pakulin S. L., Perebeynos V. B., Feklistova I.S. (2022) Process individualizacii sportivnoj podgotovki dzyudoistov-veteranov na e`tape vy`xoda iz sporta vy`sshix dostizhenij [The process of individualization of sports training of judoists-veterans at the stage of leaving the sport of the highest achievements]. Proceedings of the *Innovations and prospects of world science. Abstracts of the 14th International scientific and practical conference (Canada, Vancouver, September 14-16, 2022)*. Vancouver: Perfect Publishing, pp. 186–196.

5. Makhankov, H. I., Pakulin S. L., Perebeynos V. B., Feklistova I. S., Pakulina H. S. (2022) Differencirovanny`j podxod k razvitiyu skorostno-silovoj podgotovki s uchyotom raznogo urovnya podgotovlennosti dzyudoistov [A differentiated approach to the development of speed and strength training, taking into account the different levels of preparedness of judokas]. Proceedings of the *International scientific innovations in human life. Abstracts of the 8th International scientific and practical conference (United Kingdom, Manchester, February 16-18, 2022)*. Manchester: Cognum Publishing House, pp. 292–302.

6. Pakulin S. L., Perebeynos V. B. (2021) Vliyanie funkcional`ny`x sistem organizma na fizicheskuyu rabotosposobnost` dzyudoista [The influence of the functional systems of the body on the physical performance of a judoka]. Proceedings of the *Innovations and prospects of world science. Abstracts of the 1st International scientific and practical conference (Vancouver, Canada, September 8-10, 2021)*. Vancouver: Perfect Publishing Publishing, pp. 222–232.

**ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ. ВИКОРИСТАННЯ
ПРЕЗЕНТАЦІЇ, ХМАРИ СЛІВ, «LEARNINGAPPS», GOOGLE ФОРМИ**

Сапицька Олеся Іванівна

здобувач вищої освіти

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

Анотація: Сучасний світ будується на технологіях, які у свою чергу вже ввійшли і до системи навчання. Тому навчання учнів у Новій українській школі будується на інформаційних технологіях, які надають дітям різносторонній розвиток. Використання інтернету надає можливість ефективніше отримати знання та використовувати у навчальній діяльності інтернет-сервіси, які зацікавлюють та активізують навчання освітян. Дана стаття ознайомлює з використанням таких інформаційних технологій у навчальному процесі як презентація, хмара слів, «Learningapps», Google форми та надає їх загальну характеристику і способи використання.

Ключові слова: інформаційні технології, наочність, інтерактивні вправи, цифрові пристрої, презентація, «Хмара слів», «LearningApps», «Google форми».

Система освіти зазнала значних змін, які позитивно вплинули на процес викладання матеріалу вчителем та отримання знань, умінь та навичок учнями. У державному стандарті початкової освіти зазначено, що метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості [1]. Однією із ключових компетентностей є інформаційно-комунікаційна, яка передбачає навчання учнів цифровій грамотності, здатності безпечно користуватися у навчанні та в повсякденному житті. Для цього навчання має інформатичну освітню галузь, яка надає учням

відповідні знання. Проте під час інших уроків теж важливо застосовувати дану освітню галузь, тобто проводити інтеграцію. Саме для цього на уроках є доречним використання презентацій, навчальних онлайн-ігор, інтерактивних вправ тощо.

Через використання наочності на уроці, відбувається швидке запам'ятовування матеріалу за допомогою зорового сприйняття, відокремлення ключових слів, читання та сприймання текстового матеріалу тощо. Одним із варіантів наочного подання навчального матеріалу в освіті є презентація. О. Царенко зазначає, що мультимедіа-технології (мультимедіа та гіпермедіа) є одним із перспективних напрямів інформатизації навчального процесу [2]. Використовуючи презентацію під час навчання, учні не тільки можуть сприймати інформацію на слух зі слів вчителя, або читаючи з підручника, але й переглядати відповідні відео з теми, виконувати різні завдання які показані на слайдах, переглядати розроблену вчителем анімацію певних предметів, зчитувати графіки, таблиці тощо. Мультимедійна презентація дає змогу залучити дітей до ігрової діяльності, яка є провідною в системі Нової української школи. Сучасним дітям цікаво вивчати інформацію з цифрових пристроїв і тому подання матеріалу має відповідати всім вимогам.

Для візуалізації ключових слів з певної теми на уроках доцільно використовувати метод «Хмара слів» та гру у ресурсі «LearningApps». «Хмара слів» є засобом візуалізації в навчальному процесі (реалізація принципу наочності), але й розвиває творчі здібності учнів і стимулює пізнавальну активність. Завдяки сучасній мультимедіа створюються сприятливі умови для розвитку просторового і критичного мислення, аналітичних здібностей учнів (вміння виділяти головне, порівнювати, зіставляти, розширювати ідею, фантазувати) [3]. Може використовуватися вчителем під час актуалізації опорних знань, пояснення нового матеріалу або як підсумок вивченого на уроці. У свою чергу ресурс «LearningApps» - це сервіс за допомогою якого можна створити різноманітні інтерактивні вправи для самостійного використання або на заняттях. За допомогою даної вправи учні можуть

закріпити здобуті знання в ігровій формі, що у свою чергу формує пізнавальний інтерес. Даний ресурс містить широкий вибір створення вправ (знайди пару, класифікація, числова пряма, просте упорядкування, «Де це?», вгадай слово тощо).

Система навчання має різноманітні методи перевірки здобутих знань освітян, але найбільш поширеним є тестування. Це швидкий та зручний спосіб отримання загальної інформації про здобуті знання всього класу стосовно однієї теми, або всього предмету загалом. Найпоширенішим ресурсом створення тестів є Google форми. Даний сайт надає можливість самостійно створити тести (поставити питання, надати варіанти відповідей, обрати одну правильну відповідь, підібрати зображення та оцінити кожне питання в потрібну кількість балів). Створивши потрібний тест та надавши на нього посилання, є можливість отримати відповіді кожного учня, які будуть занесені до відповідної таблиці.

Інтерактивні технології є сучасним видом навчання, за допомогою якого учні мають змогу навчатися колективно, обговорювати вирішення проблеми, контактувати з цифровими технологіями і, найголовніше, що приваблює покоління Z – перебувати в мережі інтернет. Також це надає можливість розвивати логічне та образне мислення. Навчання через гру є провідним методом в системі освіти Нової української школи, а в поєднанні з цифровими технологіями – рушійною силою до отримання знань.

Проте, маючи позитивні аспекти застосування інформаційних технологій на уроках у початковій школі, слід виділити й можливі негативні, які у свою чергу можуть вплинути на ефективність навчального процесу:

1. Малий досвід вчителя у розробці інтерактивних вправ, або відсутність досвіду роботи з комп'ютером.
2. Значний витрат часу вчителя для розробки вправ.
3. Відсутність належного технічного забезпечення.
4. Невміння учнів користуватися цифровими технологіями.
5. Не цікавість завдань в залежності від особистісних вподобань учнів.

Застосування інформаційних технологій на уроках має бути довільним та системним. Перенавантаження може викликати втому та не цікавість. Вправи повинні відповідати віковим особливостям учнів. Не слід застосовувати складні технології для 1-2 класів, краще почати наприклад з кросворду або ребусу, розв'язування якого відбувається колективно на інтерактивній дошці. Перед початком виконання інтерактивного завдання, вчителем повинна бути пояснена інструкція щодо його виконання, або використаний показ виконання завдання на екрані комп'ютера, інтерактивній дошці тощо. Під час виконання учнями вправи, вчитель може надавати допомогу та координувати дії.

Отже, застосування інформаційних технологій є позитивним аспектом у сучасному навчанні сучасних дітей. Використовувавши даний метод отримання або перевірки знань, учні більш активніше приймають участь у процесі та активізують свою увагу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Державний стандарт початкової освіти.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>
2. Царенко О. М. Методологічні аспекти використання мультимедійних засобів у навчальному процесі. Науковий вісник Львівської академії. 2017. Вип. 1. С. 213-218
3. Юрченко А. О. Про засоби візуалізації навчального матеріалу за допомогою хмар слів. *Інформаційні технології в освітньому процесі*. 2017. С. 139-143

УДК: 373.24

ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В РОЗУМОВОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Слободяник Ірина Сергіївна
магістрант
Національний університету
імені В. О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

Анотація: у статі подано аналіз досліджень науковців щодо використання ігрових технологій в умовах ЗДО; обґрунтовано вплив ігрових технологій на розумовий розвиток дітей дошкільного віку; розкрити значення ігрових технологій в роботі з дітьми старшого дошкільного віку.

Ключові слова: технології, ігрові технології, розумове виховання, діти дошкільного віку, заклад дошкільної освіти.

Ігрові технології навчання спираються на педагогічне керівництво ігровою діяльністю, яке розглядається як спосіб досягнення мети освітнього процесу шляхом застосування системи педагогічних прийомів, адекватних завданням конкретної гри та спрямованих на задоволення актуальних дитячих потреб і реалізацію особистісного потенціалу дітей.

Значення ігрових технологій в роботі з дітьми старшого дошкільного віку розкриває С. Сисоєва. «По-перше, у дітей формується інтерес до процесу навчання, підвищується мотиваційна спрямованість, розширюється словниковий запас і розвивається зв'язне мовлення. По-друге, у дошкільнят підвищується рівень самоконтролю за своєю мовою, прагнення її поліпшити, долається сором'язливість, боязкість. По-третє, ігрові технології впливають на розвиток всіх пізнавальних процесів, оскільки вони характеристиками» [1, с. 346].

Роботу з розумового розвитку з використанням ігрових технологій доцільно проводити:

- В процесі безпосередньо освітньої діяльності з дітьми, враховуючи принцип інтеграції та тематичної побудови освітнього процесу;
- У спільній діяльності вихователя з дитиною, що здійснюється в ході режимних моментів;
- В самостійній діяльності дітей (успішність залежить від створення умов, предметно-розвиваючого мовного середовища, відповідної даної теми планування);
- В сім'ї (взаємодія дітей і їх батьків). «Гра являє собою особливу діяльність, яка розквітає в дитячі роки і супроводжує людину протягом усього його життя. Не дивно, що проблема гри привертала і привертає до себе увагу дослідників, причому не тільки психологів і педагогів, а й філософів, соціологів, етнографів, біологів» [2, с. 269].

Дослідженнями О. Пехоти, А. Кіктенко, О. Любарської доведено, що «поняття ігрові технології включає досить велику групу методів і прийомів організації педагогічного процесу у формі різних педагогічних ігор. Актуальність використання гри як засобу активізації мовленнєвого процесу дітей старшого дошкільного віку обумовлено тим, що гра, будучи улюбленим дітьми заняттям, дозволяє швидше і міцніше сформувати особистісні якості, мову, моторику, інтелект. Ігрові прийоми збуджують у дитини інтерес до діяльності, збагачують мотиви мови, створюють позитивний емоційний фон процесу навчання і тим самим підвищують мовну активність дітей і результативність занять. Ігрові прийоми відповідають віковим особливостям дітей і тому займають важливе місце в розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку» [3, с. 214].

Питання розумового виховання в ігровій діяльності, що зумовлена власними потребами дитини, було об'єктом наукового вивчення С. Копилова. Він стверджує, що «діти старшого дошкільного віку природно та найповніше виявляють і реалізують себе у вільній грі.

В ігровому просторі діти відсторонюються від власного бачення світу, усвідомлюють світосприйняття цілісно та зіставляють із ігровою роллю власні індивідуальні риси, здібності та прагнення.

Вказані властивості мають вагоме значення у становленні особистості, формуванні цілісності свідомості, базових якостей, сприйняття власного «Я» та оточуючих людей. Саме в цьому виді діяльності вихованці концентрують, активізують досвід і здібності, набуті в інших сферах життя. Ігрова взаємодія з однолітками та предметним середовищем відображається у психічному плані, перетворюючись у нові задуми для розігрування [4, с. 12-13].

Вітчизняний дитячий психолог І. Біла звертає увагу на питання розумового перевантаження дитини, яке призводить до поверхневого сприйняття нею інформації, не дозволяє знайти шляхи до задоволення її пізнавальних інтересів.

Дослідниця стверджує, що «діти, у переважній більшості, беззаперечно виконують прохання дорослого, слухняні, засвоюють інформацію, отримують позитивну оцінку педагога, проте втрачають можливості сенситивного періоду для фізичного та психічного розвитку. Внаслідок чого вони зростають пасивними, безініціативними та інертними людьми» [5, с. 45].

Проблема розвитку вільної ігрової діяльності в сучасних дітей дошкільного віку відображена в працях Т. Піроженко. Вона констатує факт зменшення місця гри в житті дітей старшого дошкільного віку внаслідок зниження дорослими виховного значення сюжетно-рольових ігор.

Дослідниця зауважує, що це «призводить до гальмування активного розвитку психічних процесів і новоутворень у дитини. Внаслідок обмеженості досвіду спілкування в сюжетно-рольових іграх з однолітками в дітей дошкільного віку знижується здатність до творчого мислення, ускладнюється процес засвоєння норм спілкування» [6, с. 17].

Також науковець дійшла висновку, що «особливість творчих ігор полягає в тому, що вони колективні та нерегламентовані дорослим. Педагоги опосередковано впливають на ігрову діяльність через збагачення досвіду дітей

у спілкуванні з однолітками.

Гравцями самостійно визначається зміст гри, обирається сюжет, розподіляються ролі, правила, відповідно до ігрових подій. За таких умов дітям надається можливість діяти вільно та виявляти ініціативність у власній поведінці, вносити в ролі індивідуальність та елементи новизни» [6, с. 8-9].

Науковці у галузі дошкільної педагогіки приділяють особливу увагу питанням організації ігрової діяльності шляхом надання дітям можливості вільного спілкування та ігор впродовж дня.

Перевагами ігрової діяльності Г. Беленька вважає «невимушеність, добровільне дотримання правил, отримання позитивних емоцій від спільної діяльності, змогу вільно обирати партнерів по грі на основі особистих симпатій та інтересів. Такі властивості ігрової діяльності надають можливість дітям виявляти ініціативність і діяти за власним бажанням» [7, с. 4-5].

Застосування ігрових технологій загалом позитивно впливає і опосередковано забезпечує здійснення розумового виховання дітей в основних її напрямках, тобто, відбувається виховання вміння і потреби вчитися, формуються уміння і навички, необхідні у практичній діяльності, розвивається здатність безпосереднього застосування отриманих знань для вирішення практичних завдань.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Сисоєва С. О., Алексюк А. М. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті : монографія. Київ : ВІПОЛ, 2012. 502 с.
2. Максименко С. Д. Загальна психологія: підручник. Вінниця : Нова Книга, 2014. 704 с.
3. Освітні технології : навчально-методичний посібник / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; за заг. ред. О. М. Пехоти. Київ : А.С.К., 2011. 256 с.
4. Копилов, С. Навіщо шестирічним потрібна гра? Дошкільне виховання. №9. 2006. С. 12–13.

5. Біла І. Ранній розвиток як передумова становлення здібностей: (приклад виховної концепції Японії). Обдарована дитина, №4, 2012. С. 43–51.
6. Піроженко, Т. Відповідальність дорослого за дитячу гру: стратегічний орієнтир. Вихователь-методист дошкільного закладу, №2, 2017. С. 7-11.
7. Беленька, Г. Чи потрібні заняття у дитячому садку? Вихователь-методист дошкільного закладу, №10. 2013. С. 4–10

**ДОСВІД ВИКЛАДАННЯ РОЗДІЛУ «НЕЙРОГЕННІ ХВОРОБИ
ОБЛИЧЧЯ І ЩЕЛЕП» ІНТЕРНАМ-СТОМАТОЛОГАМ
В УМОВАХ ВІЙНИ**

Стоян Олена Юліївна

к.м.н, доцент

Савельєва Наталія Миколаївна

д. м. н., професор

Томіліна Тетяна Вікторівна

к.м.н, доцент

Харківський національний
медичний університет,
кафедра стоматології
м. Харків, Україна

Анотація. У статті розглядаються практичні аспекти застосування кейс-методу у процесі викладання інтернам-стоматологам розділу «Нейрогенні хвороби обличчя і щелеп».

Розкрито значення та можливості використання методу у навчальному процесі в умовах війни задля формування особистісних і професійних якостей майбутніх лікарів-стоматологів, а також підтримки їх психологічного стану.

Ключові слова: інтерактивний метод навчання, кейс-метод, інтерни-стоматологи, нейрогенні хвороби обличчя і щелеп.

Актуальність. Повномасштабне вторгнення російських військ в Україну перекреслило мрії багатьох молодих українців. Та попри війну, незмінним в Україні залишається створення доступних та рівних умов для здобуття освіти, забезпечення сталості та безперервності освітнього процесу.

Здобувачі освіти глибоко переживають те, що відбувається в даний час в Україні. Емоційне реагування на широкомасштабні воєнні дії, труднощі щодо зосередженості на навчанні, сумніви стосовно його доречності, наявність

певних негативних тенденцій у мотиваційній сфері здобувачів освіти, вимагають від викладачів глибоко продуманої організації проведення навчального процесу, що цілком залежить від їх педагогічної майстерності та комунікативної культури.

Виключно важливою в даному аспекті є роль діалогічної форми організації педагогічного процесу, що будується на принципах співпраці, співтворчості і співпереживання. Саме упровадження технології діалогічного навчання дозволило виявити особливу у даний час зацікавленість інтернів - стоматологів в отриманні професійної інформації щодо можливих наслідків для здоров'я людини від перебування у травматичних ситуаціях. Очевидно, що сформованість у інтернів пізнавальної потреби може сприяти більш осмисленому сприйняттю навчального матеріалу навіть з таких складних тем, як «Нейрогенні хвороби обличчя і щелеп». Цілком доречно звернути увагу на той факт, що залежність розвитку цих захворювань від функціонального стану центральної нервової системи під час переживання стресу, може суттєво вплинути на зростання кількості хворих зі скаргами на біль в області обличчя і щелеп.

Належне надання медичних послуг хворим з даними захворюваннями є непростим завданням в першу чергу через надзвичайно складну їх діагностику, різнопланову клініку, болісні відчуття для пацієнта.

Недостатня обізнаність лікарів щодо лікування нейрогенних хвороб обличчя і щелеп підкреслюють актуальність більш ретельного вивчення цих питань у навчальному процесі.

При виборі методу навчання даної теми ми керувалися розумінням того, що самостійне придбання знань – процес набагато привабливіший і продуктивніший в освітньому сенсі, ніж їх отримання внаслідок монологічного подання матеріалу викладачем.

Тому ми зупинилися на використанні кейс-методу (case-study)- сучасному методі дистанційного навчання, який маючи діалогічну основу, є достатньо дієвим засобом активізації навчального процесу та формування певних

особистісних якостей і компетенцій отримувача знань [1, с. 192-196, 2, с. 153-162].

Метою дослідження було визначення ефективності використання кейс-методу під час викладання інтернам -стоматологам розділу «Нейрогенні хвороби обличчя і щелеп».

Матеріали та методи. Для досягнення визначеної мети було обрано дві групи інтернів-стоматологів - експериментальна (12 осіб), де використовувався кейс-метод, і контрольна (11 осіб), де заняття проводились з використанням традиційних методів навчання.

З огляду на те, що характерною особливістю «Case-study» є створення проблемної ситуації з реального життя, перед інтернами були поставлені проблемні завдання, на вирішення яких у отримувачів освіти не вистачало наявних знань і досвіду, що потребувало активізації їх пізнавальної діяльності за допомогою викладача і за участю інших слухачів.

Результати дослідження. Алгоритм реалізації кейс-методу при вивченні теми «Нейрогенні хвороби обличчя і щелеп» складався з наступних етапів:

1. *етап.* Створення викладачем проблемної ситуації.
2. *етап.* Організація спільної діяльності в групі інтернів , яка пов'язана зі збором інформації з проблемного питання з метою висунення конкретних пропозицій щодо вирішення кейсової ситуації.
3. *етап.* Висунення гіпотез та їх обґрунтування.
4. *етап.* Підведення заключних підсумків, формування висновків, узагальнення результатів роботи та їх презентація. Підведення підсумків індивідуальної роботи кожного учасника.

Зміст кейсу.

- Знання класифікації больових синдромів в стоматології.
- Знання класифікації лікарських помилок, що призводять до нейростоматологічних розладів.
- Загальні уявлення щодо анатомо-морфологічних особливостей

будови ЩЛД.

- Загальні уявлення щодо зон чутливої іннервації гілок трійчастого нерва.
- Загальні уявлення щодо залежності розвитку нейростоматологічного розладу від етіологічного фактора.
- Причини виникнення болю при нейростоматологічних розладах, характер болю, наявність світлих проміжків, відповідність малюнка болю анатомії трійчастого нерва.
- Аналіз даних об'єктивних досліджень та аналіз додаткових методів дослідження.
- Література основна і додаткова.
- Критерії оцінки

Можливі клінічні сценарії, при наявності болю у пацієнта наступні:

1. Невралгія трійчастого нерва.
2. Неврит трійчастого нерва.
3. Дентальна плексалгія.
4. Одонтогенна невралгія.

Причини болю при пальпації:

1. Нейростоматологічні розлади: реакція м'яких тканин ЩЛД, реакція зубів у зоні ураження.
2. Алгоритм обстеження пацієнта при болючій пальпації: скарги, анамнез огляд.
3. Додаткові методи дослідження: рентгендіагностика, ортопантомограма, комп'ютерна томограма щелепно-лищевої ділянки (КТ).
4. Підтвердження даних.
5. Диференційний діагноз.
6. Постановка остаточного діагнозу.
7. План лікування

Менеджмент для інтернів за СВЛ «Характер болю»

Відмінності в характері болю	Подальша програма досліджень	Менеджмент
<i>Невралгія трійчастого нерва</i>	Клінічне обстеження. Дентальна рентгенограма у різних проєкціях. КТ.	Усунення причини. Лікування больового синдрому.
<i>Неврит трійчастого нерва</i>	Клінічне обстеження. Дентальна рентгенограма у різних проєкціях. КТ.	Усунення причини. Лікування больового синдрому.
<i>Дентальна плексалгія</i>	Клінічне обстеження. Дентальна рентгенограма у різних проєкціях. КТ.	Усунення причини. Лікування больового синдрому.
<i>Одонтогенна невралгія</i>	Клінічне обстеження. Дентальна рентгенограма у різних проєкціях. КТ.	Усунення причини. Лікування больового синдрому.
<i>Постгерпетична невралгія трійчастого нерва Синдром Ханта-1 Синдром Ханта-2</i>	Клінічне обстеження. Клінічне обстеження.	Усунення причини. Лікування больового синдрому.

Заняття за темою «Нейрогенні хвороби обличчя і щелеп» завершилися підсумковою атестацією інтернів-стоматологів.

Висновки. За результатами атестації якість знань інтернів-стоматологів контрольної групи становила 45,5 % (середній бал 3), тоді як експериментальної групи – 75 % (середній бал 4). Таким чином, можна підсумувати, що використання кейс-методу в навчальному процесі дало можливість в значній мірі активізувати навчально-практичну діяльність інтернів-стоматологів і підвищити якість засвоєння навчального матеріалу з теми «Нейрогенні хвороби обличчя і щелеп».

Разом з тим, слід визнати, що кейс-метод у важкий момент життя інтернів, є потужним комунікативним інструментом, за допомогою якого викладачеві вдається увійти в їх внутрішній емоційно-чуттєвий досвід, налагодити співзвучність переживань, надати необхідну психологічну допомогу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кейс-метод як засіб активізації навчального процесу майбутніх економістів / Л. П. Вашків, О. П. Вашків // Наукові записки [Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка]. Серія : Педагогіка. - 2014. - № 1. - С. 192-196.
2. Кейс-метод у підготовці майбутніх викладачів до інноваційної професійної діяльності / Л. В. Козак // Освітологічний дискурс. - 2015. - № 3. С. 153-162.

**СТВОРЕННЯ ДИЗАЙНЕРСЬКИХ ПРОЕКТІВ
У ГРАФІЧНИХ РЕДАКТОРАХ**

Титаренко Віталій Васильович

аспірант

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна

Анотація: У статті проаналізовано роль цифрових технологій на сучасному етапі розвитку освіти. Відображується необхідність набуття навичок роботи у графічних редакторах для розвитку навичок створення рекламної продукції. Розглянуто приклад впровадження графічної підготовки на уроках виробничої практики з метою формування фахової компетентності майбутніх виконавців художньо-оформлювальних робіт.

Ключові слова: проект, підготовка, реклама, дизайн, об'єкт, графічний редактор.

Постановка проблеми. Зміни у вищій освіті, що набирають обертів, як і реорганізація наукової та науково-технічної діяльності в Україні, насамперед спрямовані на якісні перетворення процесу генерування і трансляції наукової інформації. Перед сучасним викладачем, науковцем, як і виробником, бізнесменом, постають питання одного плану: як оволодіти інформацією та як її поширити [1, с 343].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дизайну у професійній освіті розглядають фахівці З. Бакум, А. Бойчук, В. Даниленко, Т. Мала, В. Прусак, Л. В. Саприкіна.

Виклад основного матеріалу. Сучасні світові тенденції в освітньому просторі обумовлюють зміни та нові вимоги до професійної підготовки майбутніх вчителів. Саме тому є потреба в нових підходах до організації

навчально-виховного процесу у педагогічному навчальному закладі, спрямованих на формування фахівців з високим рівнем професійної майстерності та компетентності, здатних до професійного саморозвитку та самовдосконалення і є конкурентоспроможними на ринку праці. Вирішення означених проблем в умовах інформаційного простору потребує від сучасного вчителя володіння медіа-компетентністю та медіа-грамотністю, оволодіння спеціальними знаннями, вміннями, навичками у сфері медіа та уміннями використовувати медіа як джерело самоосвіти та професійного розвитку [2, с. 258].

Для подальшого розвитку та вдосконалення навичок роботи у графічних редакторах група художників-оформлювачів отримує завдання: створити рекламу «XXIV Зимові Олімпійські ігри». З метою застосування цифрових технологій на виробничій практиці в майстернях Вищого художнього професійно-технічного училища № 5 під час практичної підготовки художників-оформлювачів майстром виробничого навчання було обрано форма поетапної роботи виконання завдання.

Роботу над рекламою розпочинаємо зі створення нового документу. У діалоговому вікні налаштування нового документу обираємо формат розміром 1595x3065 рх., розмірністю 300 ррі у системі СМУК для друкованого зображення. Для даної роботи обираємо орієнтацію книжна. Налаштувавши параметри, натискаємо «Створити» для підтвердження.

Наступним етапом є робота по створенню фону реклами. Для цього використовуємо готовий зразок пастельного синьо-блакитного кольору (рис. 1.).

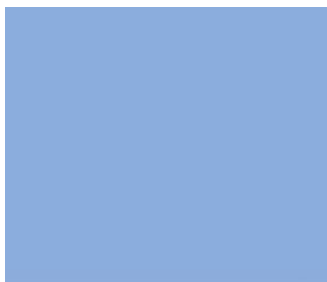


Рис. 1. Створення фону

Працюючи в подальшому над розміщенням елементів композиції реклами переходимо до виділення фігури. З метою відокремити фігури від фону використовуємо у поєднанні інструменти виділення **Magic Wand (Чарівна паличка)**, що призначена для виділення відразу всіх областей на активному шарі, залитих одним кольором або відтінками одного кольору, та **Quick Select (Швидке виділення)**.

Інструмент **Quick Select (Швидке виділення)** краще працює із зображеннями, де присутні багато кольорів. Використовуючи інструмент, необхідно провести інструментом по тій частині зображення, що має бути виділена.

Для переміщення виділеного фрагменту використовуємо інструмент **Move (Переміщення)**, що пересуває виділену область або активний шар. Важливим у роботі з інструментом **Move (Переміщення)** є опція «Автовибір». Опція дозволяє кліком по об'єкту автоматично обирати фрагменти зображення для роботи. Відсутній вибір опції «Автовибір» дає змогу працювати лише з поточним об'єктом зображення, що є активним. Вибір інших фрагментів для роботи можливий кліком правої кнопки миші по об'єкту та вибором з переліку потрібного шару. Без опції «Автовибір» у багат шаровому зображенні не зручно здійснювати вибір об'єктів, тому опцію варто залишати.


Переміщення фрагментів зображення здійснюється перетягуванням шару, затискаючи ліву клавішу миші, що дозволяє переносити виділений об'єкт у вікно іншого документа, або переміщувати об'єкти в межах робочого поля. Переміщення об'єктів у полі робочого документа також можливе за допомогою клавіш-стрілок на клавіатурі попередньо обравши інструмент **Move (Переміщення)**. Із використанням клавіш-стрілок для переміщення об'єктів у робочому полі, фрагменти зображення рухаються на 1 пікс. Для більш швидкого руху елементів документа, переміщення об'єктів, яке здійснюється на 10 пікс виконуємо клавішами-стрілками у комбінації з клавішею «Shift». Об'єкти, які переміщуємо за межі робочого поля тимчасово приховуються.

Переміщення виділеного об'єкту у вікно іншого документа можливо

виконати обравши у рядку меню Редагування→Копіювати, що дозволяє копіювати виділений об'єкт та Редагування→Вставити, для розташування фрагменту. Копіювання з клавіатури виконуємо комбінацією клавіш «Ctrl» + «С». Вирізати виділенні об'єкти зображення дозволяє команда меню Редагування→Вирізати або комбінація клавіш «Ctrl» + X.



Скопійовані або вирізані фрагменти можливо вставити у зображення, обравши у рядку меню команду Редагування→Вставити або за допомогою комбінації клавіш «Ctrl» + «V».

Окрім основної функції по переміщенню об'єктів інструмент Move (Переміщення) дозволяє здійснювати вільне трансформування та деформацію зображення. На панелі налаштувань у роботі з інструментом Move (Переміщення) для здійснення трансформації важливим є опція «Показати керування трансформаціями». Опція показує обмежувальну рамку з маркерами навколо обраного об'єкта. Змінюючи форму елемента, затискаємо ліву клавішу миші, перетягуючи маркер обмежувальної рамки. При перетягуванні маркерів курсор змінює вигляд на двосторонню стрілку, що є індикатором зміни розміру і пропорції поточного об'єкта. У такому режимі трансформування здійснюється без збереження пропорцій відносно протилежного кута. Виконання трансформації у комбінації з клавішею «Shift» зберігає пропорції. Трансформація із клавішею «Alt» здійснюється від центральної точки без зміни положення об'єкта. Перетягування маркерів у комбінації з клавішами «Shift» + «Alt» здійснює операцію із збереженням пропорцій відносно центральної точки. Під час виконання трансформації об'єкта панель налаштувань змінюється, надаючи додаткові опції для здійснення трансформації. Маркер центральної точки дозволяє в залежності від задачі змінювати положення точки здійснення трансформації. Змінити положення центру в межах обмежувальної рамки можливо за допомогою квадрату шукача положення центру перетворення на панелі параметрів. Задавши цифрові значення нового розташування центру відносно меж документа, вказавши координати X та Y, дає можливість перемістити елемент. Однак вибір опції

«Відносне положення центру перетворення» , розміщений між параметрами X та Y вказуватиме відстань, на яку буде можливо перемістити об'єкт по відношенню до його поточній позиції. Задані позитивні значення X та Y переміщують об'єкт вправо та вниз, від'ємні – вверху та вліво. Із вибором опції «Відносне положення центру перетворення» без зміни положення об'єкту, значення параметрів X та Y встановлюється на 0,00 пікс. та визначаються від -300000,00 пікс. до +300000,00

Параметри Ширина та Висота дають можливість задавати точні розміри та кліком правої кнопкою миші у полі параметру вказати розмірність. Присутній значок «Зберігає пропорції» дозволяє зберігати пропорції при введенні цифрових значень розміру.

Здійснити поворот зображення можливо, наблизивши курсор до кутового маркеру, який змінює вигляд на вигнуту двосторонню стрілку. Із клавішею «Shift» зберігається приріст кута 15° під час повороту. Вказуючи цифрові значення параметру «Кут повороту», можливо задати певний кут повороту зображення. Значення параметру задаються від -180 до +180.

Цифрові значення параметрів Γ (горизонтальний нахил) і V (вертикальний нахил) на панелі параметрів, вказують градус від -180 до +180, дозволяючи здійснити нахил зображення відносно горизонтальної та вертикальної осей. Нахил зображення можливо здійснити, перетягуючи бічний маркер у комбінації з клавішам «Ctrl» + «Shift». Здійснити трансформацію по зміні форми та розміру зображення можна за допомогою комбінації клавіш «Ctrl» + «T», що вмикає команду «Вільна трансформація» (Free Transform) у в стрічки меню «Редагування». Завершивши трансформацію по зміні форми та розміру об'єкту та переходу до наступної дії у роботі із зображеннями натискаємо «Підтвердити перетворення»  для підтвердження виконання операцій або «Відмінити трансформацію»  для відміни. Підтвердити або відмінити виконання трансформації також можливо з клавіатури за допомогою клавіш «Enter» та «Esc».

Працюючи із зображенням інструмент Move (Переміщення) містить ряд

кнопок для вирівнювання та розподілення об'єктів. Опції активуються із вибором декількох об'єктів та здійснюється у межах виділення.

Для вирівнювання:

Верхні краї. У межах виділення визначається, який з обраних елементів зображення знаходиться ближче до верхнього краю, та виконується переміщення інших об'єктів вгору для вирівнювання верхніх країв всіх елементів.

За центрами по вертикалі. Вирівнює об'єкти по центру зміщуючи їх по вертикалі.

Нижні краї. Серед з обраних об'єктів визначається, той який у виділенні знаходиться ближче до нижнього краю, та виконується переміщення інших елементів вниз, вирівнюючи нижні краї всіх фрагментів у зображенні.

Ліві краї. Із вибором варіанту визначається, який з елементів є найближчим до лівої сторони виділення, та здійснюється переміщення інших об'єктів ліворуч, що вирівнює ліві краї всіх обраних фрагментів.

За центрами по горизонталі. Виконує вирівнювання об'єкти по центру зміщуючи їх по горизонталі.

Праві краї. У виділенні визначається, який з об'єктів є найближчим до правої сторони виділення, та здійснюється переміщення інших фрагментів праворуч та вирівнює праві краї всіх обраних елементів.

Для розподілення:

Верхні краї. Розподіляє об'єкти рівномірно, створюючи однаковий інтервал між верхніми гранями елементів.

За центрами по вертикалі. Здійснює рівномірне розподілення елементів у виділенні. Відстань між вертикальними центрами об'єктів стає однаковою.

Нижні краї. Розподіл обраних елементів здійснюється рівномірно таким чином, що між нижніми гранями об'єктів створюється однакова відстань.

Ліві краї. Об'єкти у виділенні розподіляються рівномірно з однаковим інтервалом між лівими гранями обраних елементів.

За центрами по горизонталі. Розподіляє елементи рівномірно,

створюючи однакову відстань між горизонтальними центрами кожного об'єкту у виділенні.

Праві краї. Розподіляє об'єкти виділення рівномірно, з однаковим інтервалом між правими гранями елементів.

У роботі здійснюємо переміщення виділеного фрагменту з одного зображення на інше. В подальшому виконуємо вільну трансформацію у комбінації з клавішею «Shift» для збереження пропорції та надаємо зображенню відповідний розмір (рис. 2.).

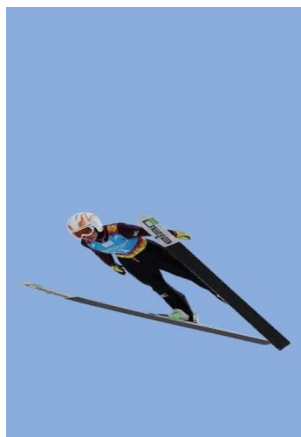


Рис. 2. Робота з фігурою

Композицію зразка реклами «XXIV Зимові Олімпійські ігри» доповнюємо логотипом та слоганом Олімпіади-2022 в якості текстової інформації (рис. 3.).



Рис. 3. Зразок реклами «XXIV Зимові Олімпійські ігри»

Завершивши завдання робимо попередню оцінку. Виявлені помилки виправляються за допомогою майстра.

Висновки. Використання можливостей графічних редакторів під час професійної підготовки сприяє розвитку навичок створення реклами при роботі у графічних редакторах, розвиває навички створення якісної продукції.

Перспективами подальших наукових досліджень є вивчення та впровадження графічної підготовки, що дає можливість досягти більшого результату по створенню якісної художньої продукції при підготовці виконавців художньо-оформлювальних робіт.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Дзюбинська Х. Медіаграмотність студентів як одне із завдань позааудиторної роботи // Збірник статей Четвертої міжнародної науково-методичної конференції «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи».–Київ.: Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2016.–504 с. С. 343 -349 URL: www.aup.com.ua/Zbirnuk_konf_2016

2. Дудко Я. Медіа-освіта, медіа-грамотність та медіакомпетентність як інноваційні складові процесу підготовки сучасного вчителя // Збірник статей Четвертої міжнародної науково-методичної конференції «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи».–Київ.: Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2016.–504 с. С. 257-264. URL: www.aup.com.ua/Zbirnuk_konf_2016

**ПРОБЛЕМА УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ
МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА З
ВИКОРИСТАННЯМ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА
У ВИХОВНІЙ ПРАКТИЦІ**

Ульянова Вікторія Станіславівна

д.пед.наук,

Гончаров Микита Олександрович,

Рясіна Софія Олексіївна

студенти

Харківська гуманітарно- педагогічна академія

м. Харків, Україна

Анотація. У статті охарактеризовано дефініції понять «театральне мистецтво», «майбутній вчитель музичного мистецтва», «виховання». Тому актуальною є проблема удосконаленню професійної майстерності майбутніх вчителів музичного мистецтва, засобами використання театрального мистецтва у виховній практиці. За допомогою елементів театрального мистецтва, педагог створював умови для творчого натхнення до самовиховання. Ці уроки були ефективною формою організації не лише освітньому процесі в закладі загальної освіти, а й засобом адаптації в соціумі.

Ключові слова: майбутній вчитель музичного мистецтва, виховання, школярі, театральне мистецтво.

До вивчення феномену акторської майстерності в діяльності педагогів, педагогічної майстерності зверталися: О. А. Абдулліна, Є. С. Барбіна, І. А. Зязюн, Н. М. Тарасевич, Р. І. Хмелюк (у контексті психолого-педагогічних проблем становлення майбутніх учителів); М. М. Барахтян, Л. Ф. Спірін (формування професійних умінь); В. О. Кан-Калик, О. М. Леонтьєв (культура і акторська майстерність спілкування); А. Й. Капська, Р. І. Короткова (оволодіння культурою мовлення); В. Ц. Абрамян, П. В. Галахова, Г. І. Переухенко (театральна педагогіка. Взаємодія педагогіки і театру має глибокі історичні й

соціальні корені. Навчання і виховання учнів із застосуванням елементів театрального мистецтва у педагогічній діяльності здійснювалося і в давні і в новітні часи (Аристотель, Квінтіліан, Платон, Сократ, Цицерон, Я. А. Коменський, С. Полоцький та інші). Нетрадиційний метод театрального мистецтва – театралізацію (яскраву, образну, емоційну форму) в навчанні і вихованні студентів практикували Ф. Прокопович, Г.С. Сковорода. Цей метод у педагогічній діяльності використовували видатні педагоги: Я. Корчак, А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський та інші. Можливості театрального мистецтва у підготовці вчителів до педагогічної діяльності на сучасному етапі розвитку досліджують Н. А. Абалкін, В. Ц. Абрамян, М. М. Барахтян, Р. Х. Баталов, Р. І. Короткова та інші. Вони розглядають акторську майстерність як педагогічне мистецтво, як засіб удосконалення творчого потенціалу вчителя, його педагогічної майстерності та гармонійного особистісного розвитку [1, с. 125].

Історія науки знає багато прикладів, коли видатні вчені були водночас і блискучими лекторами; М. В. Ломоносов, Д. І. Менделєєв, К. А. Тімірязєв, Н. Н. Лузін, О. Ю. Шмідт - цей список можна було б продовжити. На жаль, не всім педагогічний талант дається від народження, і якщо його немає, його обов'язково потрібно виховувати, розвивати в собі. О. С. Макаренко сподівався, що прийде час, коли майбутніх педагогів будуть навчати тому, як увійти в аудиторію, де і як стояти, як привітати, як посміхнутись і навіть як подивитись на своїх вихованців.

На важливість імпровізаційних умінь педагога вказували ще К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський, а також сучасні вчені С. Дудель, В. Загвязинський, В. Кан-Калик, Н. Кузьміна, М. Нікандров та ін. У психолого- педагогічній літературі дослідниками проблеми педагогічної імпровізації (Л. Берікханова, В. Смиренький, В. Харькін, Т. Фокіна) розроблені й запропоновані різні підходи до формування імпровізаційної готовності у студентів та вчителів, визначені структура та компоненти цієї готовності, а також умови її досягнення[21, с.25].

Отож, можна говорити про необхідність навчання імпровізування, про включення імпровізації у процес професійної підготовки майбутнього викладача музичного мистецтва. Педагогічна майстерність – це своєрідний сплав особистої культури, знань і світогляду вчителя, його всесторонньо теоретичної підготовки з удосконаленням оволодіння прийомами навчання й виховання, педагогічною технологією та передовим досвідом. Разом з тим – це вид діяльності, який торкається переважно внутрішньої сфери вчителя: бажання стати майстром педагогічної справи; переконання в тому, що майстерність забезпечує не лише високу результативність праці, а й почуття задоволення від неї, утвердження себе як фахівця.

В Концепції національного виховання про сутність виховання на Україні, про особистість вчителя і завдання його творчості (розділ п'ятий "Критерії ефективності виховної діяльності педагога") вказується: Педагогічна майстерність — комплекс властивостей особистості вчителя, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі. У праці „Розмова з молодим директором школи” В.О. Сухомлинський зазначив: „Досвід багатьох років переконує, що суттю педагогічної творчості є думка, ідея, яка пов’язана з тисячами повсякденних явищ. Педагогічна ідея – це, образно говорячи, повітря, на якому плывуть крила педагогічної майстерності” . Першим ввів поняття "майстерність вихователя" і "педагогічна техніка" А. С. Макаренко у своїй статті " Деякі висновки з мого педагогічного досвіду": "Майстерність вихователя не є якимось особливим мистецтвом... але це спеціальність, якій треба вчити, як треба вчити лікаря його майстерності, як треба вчити музиканта" [2, с.12].

В. О. Сухомлинський продовжив розвиток теорії про педагогічну майстерність. У працях В.О.Сухомлинського "Сто порад вчителю", "Павлиська середня школа", "Як виховати справжню людину", "Розмова з молодим директором школи" та багатьох інших велика увага приділяється творчості вчителя в становленні справжньої людини, громадянина, патріота Батьківщини. "Ми маємо справу з найскладнішим, неоцінним, найдорожчим, що в житті, - з

людиною. Від нас, від нашого вміння, майстерності, мистецтва, мудрості залежить її громадянське й інтелектуальне обличчя, її місце і роль у житті, її щастя". Артистизм є необхідним компонентом педагогічного професіоналізму й майстерності. У науковій літературі визначення цього поняття подається неоднозначно. Так, В.Загвязинський уважав, що артистизм – це особлива, образно-емоційна мова творення нового; проникливий стиль співтворчості педагога й учня, орієнтований на розуміння й діалог з іншим; витончене й тонке мереживо створення живого почуття, знання й змісту, що народжуються “тут і зараз”. Це здатність майже миттєво переключатися на нові ситуації, опинитися в новому образі. Це багатство особистісних проявів, образний шлях постановки й вирішення проблеми, гра уяви, добірність, натхнення, відчуття внутрішньої волі. О. Булатова, доповнюючи визначення В.Загвязинського, відзначає, що артистизм – не тільки здатність красиво, переконливо щось передати, але й передати, емоційно впливаючи на вихованця. Справжній артистизм – це краса й багатство внутрішнього світу педагога, вміння вирішувати завдання, проектувати майбутнє, представляючи його в образах, використовуючи фантазію та інтуїцію, гармонійно зіставляючи логічне й естетичне. Артистизму не можна навчитися, прочитавши або запам’ятавши положення, що містяться у книгах. Можна зрозуміти й прийняти ідеї, включитися в роботу щодо виявлення й розвитку здібностей і вмінь, пов’язаних з фантазією та інтуїцією, імпровізацією, технікою й виразністю мови й рухів, відкритістю, переконливістю у служінні добру й красі, у пробудженні й вирощуванні кращих якостей довірених педагогові молодих людей .

У педагогічній діяльності утворюється особлива структура здібностей, яка втілює в собі взаємодію педагогічних, літературних, акторських, режисерських вмінь, що підпорядковуються педагогічній спрямованості. Їх розвиток сприяє вирішенню безлічі завдань: підвищенню ефективності педагогічної взаємодії, створенню творчої атмосфери співробітництва в педагогічному процесі й максимальному розкриттю творчого потенціалу всіх його учасників.

Аналіз наукових праць дає можливість констатувати наявність зацікавленості вчених питаннями організації театрального мистецтва школярів у позаурочний час. Разом з тим поза увагою науковців залишаються питання методики підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва до використання театрального мистецтва у виховній практиці. Досі не окреслені концептуальні засади, не з'ясовані методичні механізми, не досліджені умови практичної реалізації підготовки фахівців з виховання учнівської молоді засобами театрального мистецтва. Соціально-педагогічна значущість проблеми виховання, сталий інтерес сучасної школи до театралізованих форм музичної діяльності та недостатність наукової розробки проблеми методичного забезпечення підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва до використання театрального мистецтва у виховній практиці з учнівською молоддю дали підстави для визначення теми даної статті. На етапі гуманістичного та демократичного розвитку українського суспільства і трансформації вітчизняної системи освіти в європейський освітній простір суспільство висуває якісно нові вимоги до педагогічної діяльності вчителя, зокрема його спрямування до пошуків нових методів, прийомів впливу на формування творчої особистості учня. Особливої актуальності, гостроти приділяється питанню збагачення творчого потенціалу педагога. Тому актуальною є проблема удосконаленню професійної майстерності майбутніх вчителів музичного мистецтва, також використанням театрального мистецтва у виховній практиці, у радянській школі, стимулювали розвиток образного мислення учня(фантазію, уяву) уроками з елементами театрального мистецтва, які проводив В. Шаталов. За допомогою елементів театрального мистецтва, педагог створював умови для творчого натхнення до самовиховання. Ці уроки були ефективною формою організації не лише освітньому процесі в закладі загальної освіти, а й засобом адаптації в соціумі. Саме такий спосіб як театралізована гра допомагає учню реалізуватись у творчій діяльності [3, с. 306].

В сучасній педагогічній практиці використання театрального мистецтва в

професійній майстерності вчителя музичного мистецтва, для розвитку його організаційних, музичних, гностичних здібностей, знайшло своє відображення в наукових поглядах вченого В. Абрамяна. В його праці, навчальному посібнику «Театральна педагогіка стали концептуальними засадами уявлення про увагу, психофізичну свободу, фантазію, сценічну дію мовлення. Це найважливіші складові педагогічної та акторської майстерності(за системою К. Станіславського). На думку автора Визначальними чинниками, до формування педагогічної майстерності вчителя є його здібності до педагогічної діяльності [4, с. 52].

Основні здібності, на які звернуть увагу В. Абрамян виділяє такі: 1) гностичні; 2) конструктивні; 3) проєктивні; 4) комунікативні; 5) організаторські. Науковець досліджував за змінами театральної педагогіки як ефективного засобу розвитку здібності до педагогічної взаємодії, спілкування та мовленнєвої діяльності учителів школи.

На основі досвіду вітчизняних педагогів і психологів щодо поняття «засоби театрального мистецтва» ми визначаємо своє тлумачення цього поняття. «Засоби театрального мистецтва» у професійній майстерності вчителя музичного мистецтва виступають як розвиток його організаційних, мовленнєвих, музичних, гностичних, артистичних здібностей.

Аналіз наукової літератури з проблеми розвитку професійної майстерності вчителів музичного мистецтва засобами театрального мистецтва показав, що театральне мистецтво розглядалося як допоміжний засіб у розвитку професійної майстерності вчителя музичного мистецтва. Суттю у тлумаченні поняття «театральне мистецтво» було розуміння його як чинника формування національної, моральної, свідомості вчителя та розвитку його творчих, організаційних, мовленнєвих, комунікативних, гностичних та інших здібностей. У двадцятому віці вчені, психологи, педагоги спрямовували свою увагу на розробку нових, творчих підходів педагогічної діяльності вчителя для виховних та творчих змін у шкільному житті [1, с. 232].

Положення філософської науки про роль театру у творчих процесах

(Арістотель, Г. Гегель); психологи, педагоги щодо виховних функцій театрального мистецтва у формуванні особистості (В. Сухомлинський, А. Макаренко, В. Шацька, Г. Троцько); педагогічні наукові концепції запровадження театральної педагогіки у підготовку вчителів музичного мистецтва (І. Зязюн, Н. Тарасевич, В. Ульянова); концепції музичного театру, творчих засад музично-акторської та музично-режисерської майстерності (Л. Курбас, В. Мейєрхольд, В. Немирович-Данченко, Б. Покровський, К. Станіславський); засади мистецької освіти та художнього виховання (Л. Масол, В. Кухтин, Н. Миропольська, О. Щолокова); теоретико-методичні ідеї дослідників художньо-естетичного виховання та о-театральної діяльності дітей (І. Гадалова, В. Ульянова, О. Мойсеєва, Л. Хлебнікова, О. Хижна).

Так, досліджуючи поняття «професійна майстерність педагога» необхідно розглянути в контексті нашої дипломної роботи, як визначали науковці радянського періоду сутність поняття «творчість», «мистецтво», «театральне мистецтво», «засоби театрального мистецтва», оскільки ці роки вчитель як головний провідник у сфері всебічного розвитку учня [2, с. 13].

У довідкових джерелах (педагогічних енциклопедіях, словниках російської та української мови) поняття «творчість» визначається як: «вища форма активності і самостійної діяльності людини», «діяльність людини, спрямована на створення духовних і матеріальних цінностей»; «діяльність, пройнята елементами нового, вдосконалення, збагачення, розвитку»; «здатність творити, бути творцем»; «творчість – це створення нових за задумом культурних, матеріальних цінностей. Художня творчість. Народна творчість»; «продуктивна людська діяльність, здатна породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення». Зокрема, у сучасній педагогічній думці поняття «творчість» трактується у визначенні: «Творчість – це продуктивна діяльність, – зазначає учений В. Андрущенко, – здатна породжувати якісно нові матеріальні й духовні цінності суспільного значення. Результати творчості характеризуються деякими визначеннями: оригінальність, неповторність, унікальність, досконалість. Людство завжди намагалось

проникнути в таїнство творчості, витоки. в її джерела, Спектр останнього розміщується між виявом надприродних духовних сил або таємних підсвідомих психічних здатностей індивіда до творчих здібностей і природних задатків особистості, сформованих у суспільно-культурному середовищі завдяки культурі й мистецтву, освіті, науці й вихованню». У педагогічній науці утверджується розуміння важливості й необхідності використання досвіду творчості вчителем із метою досягнення різноманітних творчих цілей у освітньому процесі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І. Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості. 2015. Т. 1. 840 с.
2. Бриксін О. Ф., Овчинникова О. А. Серед MS Power Point як інструментальне засіб викладача. Самара, СІПКРО, 2004.
3. Ткаченко Т. В. Уміння психотехніки як засіб професійної підготовки майбутнього вчителя . Педагогічні засади сучасної професійної підготовки у вищих навчальних закладах : зб. наук. праць. 2006. С. 305-311.
4. Stones E. Psychopedagogy. Psychological Theory and the Practice of Teaching.1979. pp.400.

**ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ У ПРОВЕДЕННІ
СУЧАСНИХ УРОКІВ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ НУШ**

Шапочка Катерина Анатоліївна

к.п.н., доцент

Залозна Анастасія Андріївна

магістрантка

Миколаївський національний університет

імені В. О. Сухомлинського

м. Миколаїв, Україна

Анотація: у статті окреслено мету і завдання професійної діяльності учителя крізь призму вимог нової української школи щодо сучасного уроку в умовах НУШ, розкрито характеристику понять «діяльність», «педагогічна діяльність» у словниках, наукових джерелах, а також нормативно-правових документах.

Ключові слова: діяльність, педагогічна діяльність, професійна компетентність, сучасний урок, початкова школа

Професію вчителя фахівці відносять до сфери «Людина–Людина». Професія вчителя початкової школи особлива. Унікальність її полягає в тому, що вчитель працює в умовах багатопредметності і забезпечує обов'язкові результати навчання та ключові компетентності молодших школярів за освітніми галузями Державного стандарту початкової освіти. То ж значною мірою саме майстерна професійна діяльність цього «інтегрального», провідного вчителя сприяє тому, що надалі учителі-предметники працюватимуть з учнями, які володіють культурою слухання, мислення, спілкування, уміннями адаптовуватись до умов навчання і життєдіяльності.

Окреслюючи мету і завдання професійної діяльності учителя крізь призму вимог нової української школи, враховуємо характеристику понять «діяльність», «педагогічна діяльність» у словниках, наукових джерелах, а також

нормативно-правових документах.

Поняття «діяльність» представлено у словниках як дії людей у якій-небудь галузі, застосування своєї праці до чого-небудь [1, с. 306]; спосіб буття людини в світі, здатність її вносити в дійсність зміни [2, с. 135].

Поняття «педагогічна діяльність» окреслюємо за «Енциклопедією освіти» як складно організовану систему низки діяльностей: практичної діяльності вчителя з навчання і виховання дитини, а також методичної, управлінської, науково-педагогічної [3, с. 640]. У дослідженні акцентуємо увагу на практичній діяльності вчителя з навчання і виховання молодшого школяра.

Означуючи поняття «професійна компетентність учителя початкової школи», керуємось характеристиками науковців щодо рівня професійної освіти, досвіду та індивідуальних здібностей людини, її мотиваційних прагнень до безперервної самоосвіти і самовдосконалення, творчого та відповідального ставлення до справи. Так, Л. Коваль – «щодо важливої складової професіоналізму вчителя, котрий володіє уміннями сформувати в учнів внутрішню мотивацію пізнавальної діяльності, організувати під час уроку співробітництво, знайти шляхи організації оптимального спілкування, розкрити творчий потенціал особистості, розвивати мислення» [3, с. 42]; О. Савченко - «щодо інтегрованого результату набуття особистістю знань, умінь, навичок, індивідуального досвіду професійної діяльності, що ґрунтується на цілісно-мотиваційних орієнтирах, що проявляються у поведінці, рефлексії» [5, с. 20]; Н. Ничкало – «щодо гармонійного поєднання знань із навчальної дисципліни, дидактики і методики викладання, а також умінь і навичок культури педагогічного спілкування» [6, с. 8].

У Концепції Нової української школи [7, с. 16] зазначено, що нова школа потребує нового вчителя, який є агентом змін. У цьому ж документі деталізуються вимоги до фахової підготовки вчителя, а саме він повинен: уміти готувати власні авторські навчальні програми; власноруч обирати методи, стратегії, способи й засоби навчання; активно виражати власну професійну думку; уміти виконувати нові ролі вчителя: коуча, фасилітатора, тьютора,

модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини; уміти організовувати освітній процес на принципах дитиноцентризму відповідно до особистісних особливостей учнів; мати сформовані навички інтегрувати навчальний матеріал у змісті споріднених предметів або окремих модулів; урахувати вікові особливості розвитку дітей; уміти організовувати навчання через діяльність, ігрові методи як у класі, так і поза його межами; володіти навичками здійснювати електронний документообіг у системі освіти; уміти навчати дітей справлятися зі стресом та напруженням, забезпечувати під час навчання атмосферу психологічного комфорту; забезпечувати навчання в різновікових групах; виховувати в дитині відповідальність не лише за себе, а й за розвиток і добробут країни та всього людства; здійснювати оцінювання результатів освітньої діяльності учнів з використанням описового формувального оцінювання, підтримуючи в кожному учневі впевненість і мотивацію до пізнання; уміти виявляти індивідуальні нахили та здібності кожної дитини для цілеспрямованого розвитку і професійної орієнтації; володіти навичками спілкування з усіма учасниками освітнього процесу на основі взаємної поваги та діалогу.

Усвідомлюючи важливість тих компетентностей, знань та умінь, якими повинен опанувати вчитель початкових класів, Міністерством освіти і науки України спільно з представниками освітянської спільноти та Міністерством соціальної політики України на підставі соціологічних досліджень було розроблено та затверджено перший в Україні Професійний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» (наказ від 10.08.2018 р. № 1143) [8], у якому більшість вимог до вчителя початкових класів відповідно до Концепції Нової української школи знайшла відображення в описі його трудових функцій.

Вимоги до кваліфікації вчителя початкових класів мають вагоме значення для їх усвідомлення власної готовності до впровадження інтегрованого навчання, встановлення зв'язків між наявними знаннями та способами розв'язання фахових проблем, формування внутрішньої мотивації до якісного

здійснення своєї професійної діяльності й ставлення до професії як до цінності, що сприяє досягненню професіоналізму педагога.

Отже, впровадження інтегрованого навчання в початковій освіті потребує удосконалення фахової кваліфікації та підготовки вчителів початкових класів до його ефективного здійснення. Базуючись на результатах дослідження поняття готовність до професійної діяльності, визначено готовність учителів початкових класів до реалізації інтегрованого навчання молодших школярів як складне структурне утворення, яке включає в себе сукупність, цінностей, мотивів, здібностей, компетентностей та унікальних якостей особистості педагога, здатного до упровадження успішного розвивально-продуктивного інтегративного підходу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ, Ірпінь: ВТФ «Перун». 2001. 1728 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Рівне: Волинські обереги. 2011. 552 с.
3. Кремень В. Г. Енциклопедія освіти. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 640 с.
4. Коваль Л. Технологічні карти у професійній підготовці майбутнього вчителя початкової школи. Початкова школа. №5. 2005. С. 37–42.
5. Савченко О.Я. Компетентнісний підхід як чинник якості професійної підготовки вчителя. Науковий часопис НПУ ім. М.П.Драгоманова : зб. наук пр. 2010. Вип.14. С. 16–22.
6. Ничкало Н. Андрагогіка в системі педагогічних наук. Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. №1. 2009. С. 7-20
7. Нова українська школа: основи стандарту освіти. Львів. 2016. 64 с.
8. Професійний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти». URL: <https://www.msp.gov.ua/files/News.pdf>

УДК 373.31

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ
УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
ЗАСОБОМ ІНТЕЛЕКТ-КАРТ**

Щербатюк Ірина Сергіївна
магістранка

Криворізький державний педагогічний університет
м. Кривий Ріг, Україна

Онищенко Ірина Володимирівна
к. філол. н., доцент

Анотація: у статті розкрито сутність понять «інтелект», «інтелектуальна культура», «інтелект-карта»; з'ясовано роль інтелект-карт, їх значення та функціональні можливості; визначено особливості впровадження інтелект-карт на уроках у початковій школі; описано етапи створення інтелект-карт на уроках мовно-літературної освітньої галузі.

Ключові слова: інтелект, інтелектуальна культура, інтелект-карта, початкова школа, молодший школяр.

Сьогодні українська система освіти з кожним днем стає більш модернізованою та сучасною тому вимагає від вчителів початкових класів формувати в молодших школярів інтелектуальну культуру, яка є необхідною для формування компетентного, мобільного, активного, творчого випускника НУШ. У державних документах наголошується увага на необхідності оволодіння молодшими школярами інтелектуальною культурою, яка є основою сприйняття, розуміння та осягнення особистістю навколишнього світу. Отже, в умовах НУШ проблема формування інтелектуальної культури молодших школярів є актуальною і важливою. Розвиток інтелектуальної культури відіграє важливу роль у становленні особистості молодшого школяра, адже без неї не можлива ефективна учбова діяльність та розвиток здатності і потреби до

самовдосконалення, саморозвитку, самоосвіти.

Вивчення проблеми формування інтелектуальної культури молодших школярів вимагає з'ясування сутності її базових понять. У контексті нашого дослідження такими категоріями є: «інтелект», «інтелектуальна культура». Розглянемо детальніше їхній зміст. Розглядаючи вказані поняття, ми побачили, що немає єдиного їх трактування.

Р. Нісбетт у своїй книзі «Что такое интеллект и как его развивать. Роль образования и традиций» поняття «інтелект» визначає як «універсальні розумові якості, закладені в людині ще до народження..., вони визначаються виключно спадковістю, а не освітою чи досвідом... які б зусилля ви не докладалися, їх неможливо змінити» [1].

У «Педагогічному словнику» за редакцією С. Гончаренко поняття «інтелект» трактується як «розумові здібності людини: здатність орієнтуватися в навколишньому середовищі, адекватно його відображати й перетворювати, мислити, навчатися, пізнавати світ і переймати соціальний досвід; спроможність розв'язувати завдання, приймати рішення, розумно діяти, передбачати» [2, с. 146].

Різнобічний розгляд поняття «інтелект» ще не дає можливості перейти до розбору специфіки поняття «інтелектуальна культура», оскільки варто усебічно розглянути і таке поняття, як культура.

Як зазначається в «Енциклопедії сучасної України», «культура – це прояв життя людини, що виражається у моделях поведінки, засобах і продуктах діяльності, зокрема ідеях, ідеалах, нормах та цінностях [3].

Вчений Е. Сазерленд вважає, що культура включає все, що може бути, передається від одного покоління до іншого. Культура народу є його соціальною спадщиною, «складним цілим», яке включає знання, віру, мистецтво, мораль, закон, техніку, спілкування [4, с. 47].

Р. Браун запевняє, що «культура» є процесом, за допомогою якого в даній соціальній групі переконання, уявлення, естетичні смаки, знання, уміння і звичаї багатьох видів передаються від людини до людини і від одного

покоління до іншого [4, с. 47].

В «Українському педагогічному словнику» поняття «культура» розглядається в трьох варіантах:

1) це сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які відображають історично досягнутий рівень розвитку суспільства й людини і втілюються в результатах продуктивної діяльності;

2) це сфера духовного життя суспільства, що охоплює насамперед систему виховання, освіти, духовної творчості (особливо мистецької), а також установи й організації, що забезпечують їхнє функціонування (школи, вузи, клуби, музеї, театри, творчі спілки, товариства тощо);

3) рівень освіченості, вихованості людей, а також рівень оволодіння якоюсь галуззю знань або діяльності [2, с. 182].

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, деякі вчені ототожнюють поняття «інтелектуальна культура» з поняттями «розумова культура», «мисленнєва культура», тому вважаємо за доцільне розглянути визначення і цих понять.

М. Варій вважає, що «інтелектуальна культура – це здатність людини робити певні мисленнєві операції (аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, конкретизація, класифікація, узагальнення), вирішувати проблеми та завдання різної складності» [5, с. 378].

М. Біль інтелектуальну культуру визначає як ступінь інтелектуального розвитку, який дає можливість здобувати нові знання, прагнення до самоосвіти та самопізнання [6, с. 51].

Інтелектуальна культура – це багатогранне явище, яке включає в себе загальні та спеціальні навчальні вміння, логічне та критичне мислення, самоосвіту та самооцінку.

Узагальнюючи погляди вчених на поняття «інтелектуальна культура», пропонуємо власне: інтелектуальна культура – це рівень розвитку особистості в сфері інтелектуальної діяльності, який дає можливість здобувати нові знання, ставити цілі пізнавальної діяльності, планувати її, виконувати пізнавальні

операції різними способами, працювати з різними джерелами інформації, вирішувати проблеми та завдання різної складності.

На сьогоднішній день існує достатня кількість засобів формування інтелектуальної культури молодших школярів. На нашу думку, одним із ефективних є метод структурування інформації за допомогою інтелект-карт (mind maps). Розглянемо сутність даного поняття. Інтелект-карта (англ. mind map) – це метод візуалізації інформації; діаграма, на якій відображають слова, ідеї, завдання або інші елементи, розташовані радіально навколо основного слова або ідеї. Інтелект-карти використовуються для генерування, відображення, структурування та класифікації ідей, і в якості допоміжного засобу під час навчання, організації, розв'язання проблем, прийняття рішень та написання документів

Засновником методу інтелект-карт є британський психолог, автор методики запам'ятовування та організації мислення Тоні Б'юзен. У 1974 році він написав книгу «Інтелект-карти» та наголосив увагу, що техніка створення інтелект-карт є революційним інструментом мислення, який при правильному застосуванні змінить життя кожної людини. Також учений підкреслив, що інтелект-карти допоможуть обробляти інформацію, генерувати ідеї, покращити пам'ять, з користю витратити вільний час та підвищити ефективність роботи. Їх можна використовувати навіть для того, щоб просто потренувати мозок та стимулювати творче мислення [7, с. 2].

Орієнтуючись на працю Т. Б'юзена, зазначимо основні етапи створення інтелект-карт на уроках мовно-літературної освітньої галузі:

1. Позначаємо у центрі одним словом основне поняття. Обводимо поняття рамкою (дієслово).
2. Від центру об'єкта малюємо кольоровим олівцем гілки – основні, пов'язані з ним поняття, властивості (число, рід, вид, час).
3. Від кожної гілки малюємо кілька тонких гілочок – уточнення понять, деталізація властивостей (число → одинина / множина; рід → чоловічий / жіночий / середній; вид → доконаний / недоконаний; час → минулий /

теперішній / майбутній). Основні галузі з'єднуємо з центральною ідеєю, а гілки другого, третього порядку з'єднуємо з головними гілками.

Для прикладу пропонуємо ментальну карту, яку можна створити під час вивчення теми «Дієслово» (рис. 1.1.)



Рис. 1. Інтелект-карта (тема «Дієслово»)

Х. Мюллер стверджував, що інтелект-карти можна використовувати в різноманітних ситуаціях та з різноманітними цілями:

- 1) творче мислення та мозковий штурм: збір та структурування ідей, у команді чи окремо;
- 2) інформаційний менеджмент: управління, структурування та організація, розширення огляду та скорочення часу на пошук;
- 3) організація: підтримка інтелект-карток при організації своєї діяльності та робочого місця. Використання замість контрольних списків контрольні картки, замість списків завдань – картки завдань;
- 4) планування: покращення якості планування завдань, часу, цілей за допомогою інтелект-карток;
- 5) презентація: розроблення планів доповідей, текстів та ділових пропозицій – починаючи зі збирання матеріалів до конспектів;
- 6) візуалізація: зображення співвідношень, зв'язків, всіх аспектів однієї теми [8, с. 14-15].

Дійсно, інтелект-карти є доволі універсальним інструментом, який можна використовувати в різних сферах. Використовувати інтелект-карти можливо на

різних етапах уроку та з різною метою: активізація та повторення вивченого матеріалу, вивчення нового матеріалу, закріплення вивченого матеріалу.

На уроках мовно-літературної освітньої галузі молодші школярі можуть створювати інтелект-карти як самостійно, так і за допомогою учителя. Відтак складні теми та питання засвоюються молодшими школярами набагато простіше. Технологія інтелект-карт дає змогу розвивати логічне мислення, креативність, формувати в школярів комунікативну компетентність, уміння сприймати та опрацьовувати складну інформацію. Створення інтелект-карт на уроках мовно-літературної освітньої галузі – незвичайний вид діяльності, який має багато спільного з ігровою, але, в той же час, є ефективним способом роботи з інформацією, універсальним: складати інтелект-карти можна з найрізноманітніших тем.

Таким чином, інтелект-карта є методом візуалізації інформації, що використовується для генерування, структурування та класифікації ідей. Інтелект-карта є ефективним засобом формування інтелектуальної культури молодших школярів на уроках мовно-літературної освітньої галузі, адже дозволяє запам'ятовувати великий обсяг словесної інформації, фіксувати ідеї, приймати рішення, аналізувати та впорядкувати інформацію, формулювати висновки та встановлювати між ними зв'язки, урізноманітнити види мовленнєвої діяльності під час уроків.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ниссбет Н. Что такое интеллект и как его развивать. Роль образования и традиций. URL : http://loveread.ec/view_global.php?id=75113
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
3. Енциклопедія сучасної України. URL : https://esu.com.ua/search_articles.php?id=51449
4. Culture: a critical review of concepts and definitions A. L. Kroeber, C. E. Klucichohn., Cambridge, Massachusetts., 1952. С. 223.

5. Варій М. Й. Загальна психологія: підруч. Львів : Край, 2006. 971 с.
6. Біль М. М. Інтелектуальні компоненти соціально-демографічного потенціалу: управлінські підходи до ефективності використання на макрорівні. *Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. 2011. № 1 (4).* С. 98–103.
7. Бьюзен Т. Карти пам'яті. Минск : Росмэн-Пресс, 2017. 120 с.
8. Мюллер Х. Составление ментальных карт : метод генерации и структурирования идей. Москва : Издательство «Омега-Л», 2007. 126 с.

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

УДК 159.99

СПЕЦИФІЧНІСТЬ ВПЛИВУ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ НА ФАХОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ МЕНЕДЖЕРА

Власенко Олена Олександрівна

к.е.н., доцент

докторант

Університет Григорія Сковороди в Переяславі

м. Переяслав, Україна

Анотація. В статті висвітлено важливість ролі професійного мовлення як одного із основних інструментів менеджменту. Представлені результати опитування менеджерів, щодо кількості часу витраченого ними на ділове спілкування. Визначено специфічні характеристики ділового спілкування. Виокремлено основні критерії професійного мовлення менеджера.

Ключові слова: професійне мовлення, менеджер, ділове спілкування, характеристики ділового спілкування, критерії професійного мовлення.

Менеджмент є складною суспільною та соціальною фаховою діяльністю, яка змінюється згідно обставин, що притаманні особливостям певної організації. Підходи до виконання професійних обов'язків менеджера постійно змінюються під впливом вимог зовнішнього середовища. Незмінним залишається основний інструмент менеджменту – мовлення.

Професійне мовлення слугує для обміну специфічною професійною інформацією між суб'єктами ділових відносин та фахівцями однієї сфери.

Як визначила О. Баєва «немає нічого простішого, а водночас і складнішого, прекраснішого і трагічнішого, ніж людське спілкування», і при цьому «немає професії, яка б не вимагала спілкування». [1, с.3]

Для менеджерів професійне ділове мовлення є найважливішим інструментом професійної діяльності.

За дослідженнями Д. Карнегі: «Виявилось, що навіть у таких галузях економіки, як машинобудування, фінансовий успіх лише на п'ятнадцять відсотків визначатиметься рівнем технічних знань фахівців, а на вісімдесят п'ять відсотків - їх навичками людського спілкування, тобто особистими якостями та вмінням керувати людьми». [2, с.11]

Професійна діяльність менеджера відноситься до професій, де спілкування практично ототожнюється з фаховою діяльністю. Це відбувається за рахунок того, що ділове спілкування є найважливішим інструментом та умовою існування цієї професії.

Професійна діяльність менеджера є результатом соціальної активності людини, що вимагає постійних суспільних відносин та соціальної взаємодії з іншими особистостями. Ця професія є підсумком організації суспільної праці, тому, що саме вона є наслідком процесу розподілу праці в підприємстві. Результати роботи менеджера не матеріальні, однак вони задовольняють особистісні або суспільні потреби у згуртуванні людей, керування їх діями, задля досягнення певних цілей.

Аналіз проведеного опитування менеджерів різних рівнів управління та різних галузей господарства України (всього в дослідженні взяло участь 232 особи), свідчить, що більшість робочого часу менеджери приділяють діловому спілкуванню (рис.1).

Як свідчить дослідження, 72% респондентів - менеджерів приділяють на ділове спілкування від 41% до 80% свого робочого часу. Більше 81% робочого часу спілкуються 5% менеджерів і лише 23% респондентів приділяють на спілкування менше 40% свого робочого часу.

Результати цього дослідження підтверджують, що вміння спілкуватись є основним у фаховій діяльності менеджера.

М. Бабинець визначила ділове спілкування як «взаємодію ділових партнерів для вирішення конкретних проблем і організації ділового

співробітництва, яке має на меті встановлення, підтримку і розвиток контактів з партнерами по спільній діяльності для досягнення певних результатів, є невід'ємною складовою будь-якої професійної, організаційної і управлінської діяльності». [3, с.11]

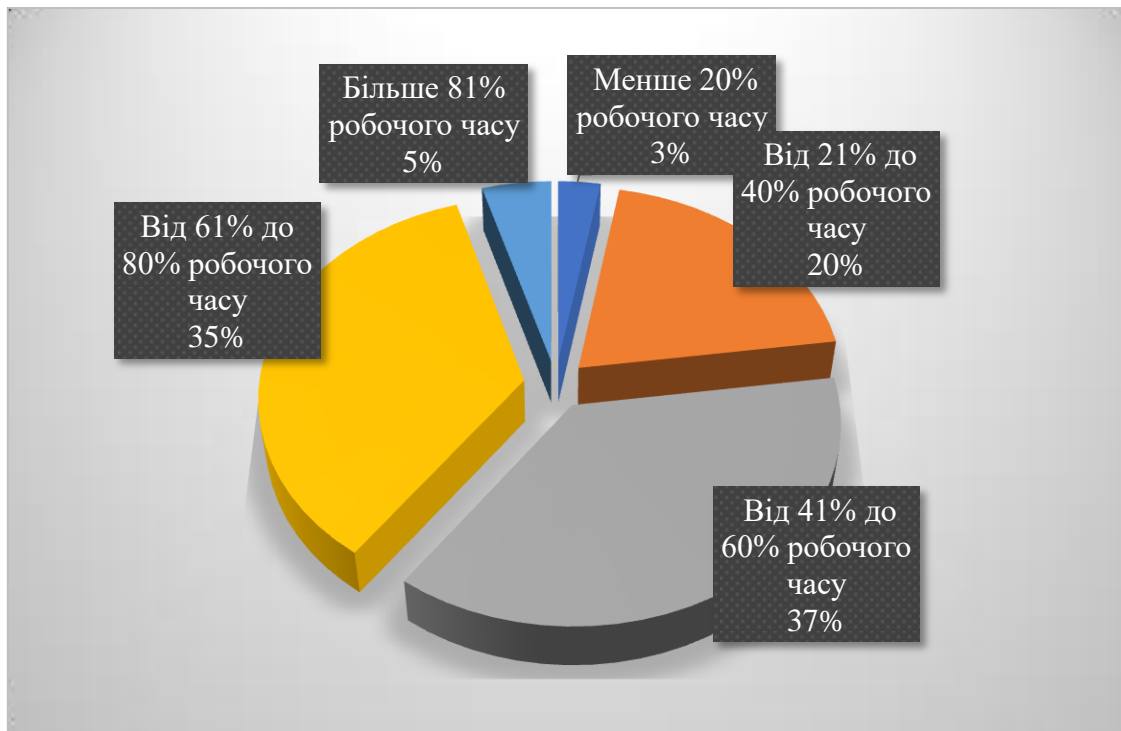


Рис.1. Кількість робочого часу в день, що витрачається менеджером на ділове спілкування

Ділове спілкування, у будь якій сфері діяльності, має свої специфічні характеристики:

- наявність певного офіційного статусу всіх співрозмовників;
- вони є формально-рольовими та вимагає дотримання співрозмовниками свого рольового амплуа;
- особистісне відношення між співрозмовниками відходять на другий план;
- воно має визначені цілі та зміст;
- основне завдання – це співробітництво та подальша організація взаємодії партнерів;
- воно є повністю регламентованим та підпорядковуються

встановленим правилам і обмеженням.

Підтримуючи думку О. Авраменко, вважаємо, що основною інформативною одиницею ділового мовлення є повідомлення. «Повідомлення найчастіше передають за допомогою мови, зображень, дій». При цьому, «найпростішим, найдоступнішим засобом комунікації є мова». [4, с.8]

Таким чином, підґрунтям ділового спілкування менеджера є професійне мовлення, яке повинно відповідати певним критеріям:

- відповідність професійних термінів напрямку та специфіки діяльності;
- відповідність мовних засобів меті спілкування;
- однозначність та інформативність повідомлення;
- логічність та послідовність побудови схеми мовлення;
- відповідність неформальних знаків повідомлення формальним.

При продукуванні професійного мовлення враховується складові ситуації, що необхідно вирішити та індивідуальні особливості опонентів за даним питанням. При цьому, важливе значення має діловий етикет, що використовується у відповідності до ситуації.

Вимоги до професійного мовлення виходять з позиції професійної площини ситуації, що потребує вирішення. В певних професійних колах використовується визначені підходи, професійна термінологія, методологія вирішення певних питань у відповідності до фаху.

Висококваліфікований менеджер повинен мати достатню кількість знань та практичних навичок не тільки про процес управління, а і про процес, яким він повинен керувати.

Важливість та перспективність подальших досліджень визначеної тематики обумовлена значущістю цього питання для ефективності підприємства в цілому та необхідністю регулярних досліджень за рахунок постійних змін у зовнішньому і внутрішньому середовищі діяльності менеджера.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Баева О.А. Ораторское искусство и деловое общение: Учеб. пособие. 2-е изд., исправл. Мн.: Новое знание, 2001. 328 с.
2. Карнегі Д. Як здобувати друзів і впливати на людей /Перекладач: І. Іванченко, Київ, КМ-Букс, 2021. 256с.
3. Бабинець М. М. Ділове спілкування у професійній діяльності менеджерів / Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія “Педагогіка, соціальна робота“. Випуск 16-17. 2009. С.10-12
4. Авраменко О. О., Яковенко Л. В., Шийка В. Я. Ділове спілкування: Навчальний посібник. / За наук. ред. О. О. Авраменко. Івано- Франківськ, «ЛілеяНВ», 2015. 160 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГЕНДЕРНОЇ НЕРІВНОСТІ

Євтушенко Карина Валеріївна

студентка факультету іноземних мов
Криворізький державний педагогічний університет
м. Кривий Ріг, Україна

Макаренко Наталя Миколаївна

науковий керівник: кандидат психологічних наук,
доцент кафедри загальної та
вікової психології
Криворізького державного педагогічного університету

Вступ. Питання гендерної нерівності вже тривалий час обговорюється та розглядається як зарубіжними так і вітчизняними дослідниками. Ця проблема навіть вийшла на рівень політичних дискусій, але у багатьох країнах зберігається відсутність розуміння та впровадження однакових прав для різних статей через особливості бачення ролі людини. Проте, боротьба за гендерну рівність має продовжуватись, оскільки рівні можливості для розвитку і життя є базовим правом людини для існування.

Мета роботи. Проаналізувати наявну науково-психологічну літературу та зробити стислий огляд проблеми можливості дискримінації за гендерною ознакою для привертання уваги до цієї важливої проблеми усього людства.

Результати та обговорення. Актуальність проблеми гендерної нерівності полягає у тому, що однакові можливості та права є основою демократичного суспільства. Проте через різні причини, жінки стикаються із дискримінацією набагато частіше, ніж чоловіки, що є порушенням соціальної справедливості та поваги до прав людини. За даними «Таблиць індексу гендерної нерівності», де відображаються різні показники людського розвитку, такі як економічний статус, порівняння можливостей жінок і чоловіків, а також репродуктивне здоров'я, Україна має індекс 0,2 та займає 49 місце серед 191 країну світу, що говорить про 20-відсоткові втрати внаслідок гендерної

нерівності [1].

Як зазначається у дослідженнях Я.Трегубової, проявів нерівності за гендером існує багато: домашнє насильство, більш низький рівень доходів у порівнянні з чоловіками, менший допуск до органів керівництва і влади, обмеження у кар'єрі, стереотипізація тощо [2]. Наприклад, у минулому році до поліції звернулося понад 100 тисяч жінок з приводу домашнього насильства, причому близько 600 жінок гинуть щороку. Такої ж думки притримується К.Левченко, зазначивши: щохвилини від домашнього насильства потерпає три жінки, але попри це проблема замовчується та не отримує значного розголошення.

Стосовно доходів та працевлаштування, жінки в Україні мають на 28% нижче зарплатню, а в парламенті вони представлені лише 12%. За даними О. Курної, наявна тенденція великого представництва жінок на початкових посадах, наприклад вчительських, проте вони майже повністю відсутні серед академіків, що говорить про гендерний дисбаланс та феномен «скляної стелі» [3].

Щодо інших галузей, то за даними І.Работіной, чоловіки частіше виступають у ролі керівників, навіть якщо сфера роботи є «жіночою». Частина галузей є збалансованими за гендером: готельно-ресторанний бізнес, державне управління, спорт, мистецтво, охорона здоров'я. Існують сфери, же жінок-керівниць більшість, проте ці галузі добре відображають стереотипи щодо жіночої статі: освіта, салони краси, догляд за дітьми, швейні підприємства тощо. В той же час чоловіки здебільшого є керівниками будівельних, сільськогосподарських та транспортних сфер [4].

О. Семиколенова у своїй роботі розглянула концепцію «гендерного розвитку суспільства», де було встановлено утвердження рівності між правами та можливостями чоловіків та жінок. Цю ініціативу було розроблено наприкінці ХХ ст., її підписали всі країни-члени ООН, але різні країни йдуть до цієї мети з неоднаковою швидкістю та наснагою. Найкраща гендерна рівність спостерігається у високорозвинених держав, переважно країн Західної Європи.

Найгірша ситуація у мусульманських країнах, Африці та Південній Америці, які характеризуються низьким рівнем життя, дискримінацією, насиллям [5].

Тема гендерної нерівності тісно пов'язана із дискримінацією. За визначенням Фонду народонаселення ООН, «гендерне насильство стосується як чоловіків, так і жінок, проте жінки є переважно жертвами цього явища. Воно може стосуватися таких видів шкоди як фізична, психологічна, сексуальна, та включає залякування, страждання, погрози, примус та інші дії проти волі людини». О.Дашковська розглядає становлення гендерної рівності як подолання стереотипів суспільством щодо гендеру людини. Гендерним стереотипом при цьому виступають переконання та судження про якості людини та норми поведінки, що властиві «справжнім» чоловікам чи жінкам [6].

Як один із прикладів боротьби із гендерною нерівністю можна розглянути фемінізм. І. Жеребкіна при репрезентації суб'єктивності жінки, виділила есенціалістський та анти-есенціалістський підходи, що з різних сторін пояснюють проблему нерівності за гендером [8]. Така інтерпретація дозволила розглянути дві протилежні концепції й порівняти жіночу ідентичність як жорстко визначену та як ту, що розглядає досвід через призму суперечливості й децентрованості.

У роботі А.Фурман було розглянуто проблему гендерного розвитку суспільства, де були окреслені основні причини привернення уваги до прав жінок. До них належать необхідність інформування щодо прав, які вони мають, оприлюднення випадків порушень, пов'язаних із гендером, та формування нової практики прав людини, що дозволить вирішити питання загальнолюдських прав жінок [8].

І. Калабіхіна запропонувала в якості способу для подолання гендерної нерівності перехід від патріархальної до егалітарної системи соціально-статевих відносин, оскільки свобода розвитку людини та рівні можливості до матеріальних благ зможуть зробити людство більш справедливим, а самореалізацію людей – більш раціональною [9].

Гендерна нерівність за своєю суттю є рудиментом соціуму, що спричиняє

моральні та фізичні перепони до існування. Принцип гендерної рівності, у свою чергу, полягає в усуненні всіх соціальних бар'єрів, щоб дати будь-якій людині змогу максимально реалізувати свій потенціал в залежності від власного вибору.

Для наочного відображення проблеми гендерної нерівності нами було проведено соціальне онлайн опитування з метою встановлення їх показників, в якому взяло участь 26 дівчат та 24 хлопці (рис. 1). На основі наведених результатів можна зробити висновок, що серед опитуваних жінки частіше стикалися з гендерною нерівністю, проте чоловіки частіше відчували насильство та більше дотримуються політики гендерної рівності.

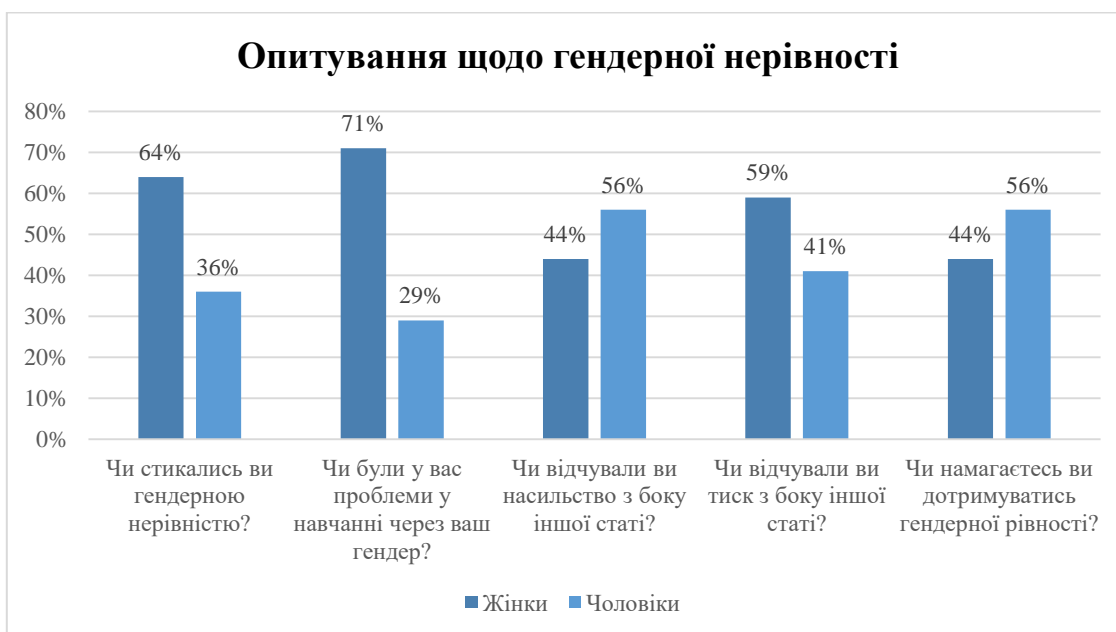


Рис. 1. Рівень гендерної нерівності (за результатами онлайн опитування, жовтень 2022 рік)

Висновок. Проаналізувавши наукову літературу щодо проблеми гендерної нерівності, можна зробити висновок, що гендерна нерівність є актуальним предметом досліджень соціологів та інших дослідників. Незважаючи на комплекс заходів, що були запропоновані для її подолання, у багатьох країнах досі можна зіткнутися із несправедливістю до жінок, неможливістю повної реалізації своїх здібностей та можливостей, відсутністю людських прав та комфортного життя. Проте з кожним роком відзначається

позитивна тенденція до повноцінної рівноправності серед жінок та чоловіків, тому привертання суспільної уваги є вкрай важливим для досягнення цієї мети.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Таблиця індексів гендерної нерівності за країнами за 2021 рік. United Nations Development Programme: Human Development Reports, 2021.
2. Трегубова Я. Гендерна нерівність: п'ять порушень прав жінок в Україні, Київ: «Прогрес».2018.113с.
3. Курна О. «Скляна стеля» української вищої освіти. Київ: НПУ ім.М.Драгоманова. 2021. 210с.
4. Работіна І. Дослідження гендерної рівності в Україні // Національна платформа малого та середнього бізнесу. 2021. С. 25–30.
5. Семиколєнова О. Основи культури гендерної рівності: Ми – різні, ми – рівні. Київ: Ніка-Центр, 2014. 311 с.
6. Дашковська О. Жінки на ринку праці в період реформування економіки: правовий та соціологічний аспекти: монографія. Харків: Курсор, 2015. 354с.
7. Жеребкіна І. Вступ до гендерних досліджень. Частина 1. Навчальний посібник. // Харків: ХЦГД; СПб: Алетейя, 2001.708 с.
8. Фурман А. В. Гендерний розвиток у суспільстві. Київ: «Фоліант», 2020. 551с.
9. Калабіхіна І. Є. Короткий словник понять з гендерних досліджень / / Соціальна стаття: економічна і демографічна поведінка. Навчально-методичні матеріали з курсу. М., 1998. 341с.

ТРИВОЖНІСТЬ ЯК ВЛАСТИВІСТЬ ОСОБИСТОСТІ

Колодяжна Алла Володимирівна

к. психол. н., доцент

Короткова Поліна Михайлівна

студентка

Київський національний університет

технологій та дизайну,

м. Київ, Україна

Анотація. Тривожність є порушенням у особистості людини та заважає повноцінному життю її в соціумі. Це емоційний дискомфорт, який пов'язаний з очікуванням і передчуттям неприємних переживань або небезпеки. Навіть якщо все довкола добре і благополучно, людина відчуває фонове відчуття майбутнього лиха. В статті розглянуто особливості сучасного стану даної проблеми, що включає уточнення причин та наслідків цього психологічного утворення.

Ключові слова: особистість, тривожність, особистісна тривожність

Вживання терміну «тривожність» у психологічних дослідженнях характеризується семантичною невизначеністю. В одному терміні поєднується два розуміння тривоги – як психічного стану та як властивості особистості. Особистісна тривожність позначається як «Т-властивість», яка є більш «постійною категорією та визначається типом вищої нервової діяльності, темпераментом, характером, вихованням та придбаними стратегіями реагування на зовнішні фактори» [8, с.74].

Аналіз наукової літератури дозволив виокремити різні підходи до проблеми тривожності. Її розуміють як явище, що виникає вже в ході самого процесу народження і отримує подальший розвиток під впливом зовнішніх факторів (А. Адлер, К. Майер, О. Ранк, Г. Салліван, К. Хорні, З. Фрейд, Е. Фромм, К. Юнг та ін.); як відсутність соціальних навичок в процесі розвитку

особистості (Е. Дюркгейм, П. Жане, М. Кун, Дж. Мід та ін.); як особистісну беззахисність, загроза власному існуванню, яка залежить від визнання особистості іншими людьми, від оцінних ставлень до неї (А. Камю, С. К'єркегор, Р. Мэй, М. Хайдеггер, В. Франкл, К. Ясперс та ін.); як реакцію на фрустраційну ситуацію, як незавершеність гештальту (Е. Гуссерль, К. Левін, Ф. Перлз та ін.); як переживання певної емоційної модальності, пов'язаного з мотивами поведінки і діяльності (Л. Божович, Г. Бурменська, С. Васьківська, Ж. Гозман, О. Захаров, А. Прихожан, Н. Левітов, Р. Овчарова та ін.) [1; 2; 5; 6; 7].

Аналіз результатів емпіричних досліджень, які вивчають тривожність та її зв'язок з іншими характеристиками особистості, дозволяє стверджувати, що проблема тривожності пов'язується з вивченням індивідуальних особливостей людини, типу її темпераменту (Г. Айзенк, Р. Кеттелл, В. Мерлін, Ч. Спілбергер та ін.); соціальними причинами її виникнення (Л. Божович, С. Васьківська, І. Дубровіна, К. Шафранська та ін.); вивченням проблеми адаптації та дезадаптації (Г. Бурменська, І. Дубровіна, О. Захаров, Р. Овчарова та ін.) [3; 5; 7].

Особистісна тривожність – це інтегративна індивідуальна властивість, що визначає схильність індивіда до суб'єктивних переживань та виявляється переважно у почутті невпевненості в собі, беззахисності, безсилля перед об'єктивними чи суб'єктивними зовнішніми або внутрішніми факторами, які містять небезпеку і загрозу самооцінці, рівню домагань, задоволенню основних потреб тощо (або сприймаються як такі). Її рівень визначається частотою та інтенсивністю виникнення стану тривоги.

Т. Титаренко, спираючись на погляди Ф. Березіна, Р. Мея, Ю. Ханіна та інших, вказує, що особистісна тривожність є вираженням суб'єктивного неблагополуччя особистості, оскільки причиною її виникнення є неадекватне сприймання суб'єктом самого себе [5].

Це відносно стійка індивідуальна схильність індивіда відчувати стан тривоги, яка закріплюється як властивість особистості і розглядається як форма

адаптації в умовах раптової чи хронічної кризової ситуації, що може виконувати охоронну і мотиваційну функції. Адаптивні функції тривоги полягають у попередженні про зовнішню або внутрішню небезпеку [8].

Вплив тривожності на розвиток особистості, поведінку та діяльність має переважно негативний характер і обумовлений адаптивною природою цього утворення [2; 3].

Але тривожність розглядається також як одна із головних особистісних властивостей та фактор, який визначає і спрямовує розвиток особистості. Протягом життя позбавлення від занепокоєння стає для індивіда «центральною потребою» та зумовлює його поведінку [6].

Зокрема, функціональний аспект дослідження особистісної тривожності передбачає розгляд її як системної властивості, яка виявляється на всіх рівнях активності людини та впливає на ефективність спілкування, частоту виникнення конфліктів, виявляється у зміні рівня домагань особистості, має вплив на мотивацію, самооцінку, рішучість, впевненість у собі [4].

В деяких випадках при дефіциті точної інформації вона допомагає уникнути небезпеки, може бути корисною для індивіда та виконання ним його соціальних функцій. Наприклад, «високотривожні» люди краще вирішують не дуже складні логічні завдання.

А ось важкі – краще вирішують «нетривожні». Успішність діяльності у «тривожних» та «нетривожних» змінюється в залежності від різних умов. У «тривожних» особистостей ефективність діяльності збільшувалась, коли їм повідомляли про успіх у їх роботі. «Нетривожних» же стимулювало повідомлення про невдачу [8].

Тривожність виявляється і тоді, коли людина стикається з перешкодами на шляху до реалізації своїх планів та можливостей. Така ситуація може стати причиною застою та занепаду, але може стимулювати зміни та розвиток. «Рости та переглядати свої цінності – значить переживати нормальну, або конструктивну тривогу» [7].

Оскільки тривога виникає у людини при зустрічі з можливістю власного

розвитку, творчі особистості частіше знаходять таку можливість і, отже, вони частіше опиняються в ситуаціях, які викликають тривогу.

Творча людина частіше відважується на шокуючі вчинки, отже, частіше зустрічається з тривогою, яка йде слідом за інтелектуальною активністю [4].

Особистісна тривожність «активізується» при сприйманні певних «небезпечних» стимулів, які пов'язані зі специфічними ситуаціями загрози престижу, самооцінці, самоповазі індивіда.

У людини з низьким рівнем самоповаги уявлення про себе менш стабільні, ніж у людини з високим її рівнем. Збільшення рівня самоповаги підсилює відчуття щастя, цілісності, власної корисності, свободи. Зниження самоповаги збільшує відчуття тривоги та обмежує можливості, загрожує цілісному уявленню про себе [4].

Висновки. Отже, можна розглядати тривожність в якості емоційної властивості особистості, яка пов'язана з розвитком і формуванням ставлення до себе.

На основі аналізу літератури, зроблено висновок, що тривожність сигналізує про усталеність емоційних виявів, їх закріпленість і повторюваність. Тривожність як властивість особистості є детермінантом її розвитку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Галієва О. М. Теоретичний аналіз поняття «тривожність». Теорія і практика сучасної психології : зб. наук. пр. Запоріжжя : Класич. приват. ун-т., 2018. № 5. С. 107–111.
2. Дмитрієва С. М., Мачушник О. Л. Психологічні детермінанти підліткової тривожності / С. М. Дмитрієва, О. Л. Мачушник // Вісник. – № 3 (37). – 2018. К.: Видавництво КІБіТ, 2018. – С. 13-18.
3. Колодяжна А. В. Творчі та емоційні властивості як фактори формування підсистем самоствавлення. *Virtus*, 2015. № 2. С. 109-113.
4. Мэй Р. Смысл тревоги. Москва : Класс, 2001. 384 с.
5. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості : у межах і за межами

буденності. К. : Либідь, 2003. 376 с.

6. Хорни К. Невротическая личность нашего времени: самоанализ. Москва : Айриспресс, 2004. 464 с

7. Шпет М. С. Психологическая природа и причины личностной тревожности. Научный альманах. Психологические науки. 2015. № 11–5(13). С. 245–247

8. Щербатых Ю. В. Психология страха : популярная энциклопедия. М. : Изд-во Эксмо, 2006. 512 с.

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ПІДЛІТКОВОЇ АГРЕСИВНОСТІ

Лісовенко Анна Федорівна

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології

Меліхова Мар'яна Борисівна

здобувач 5 курсу,
заочної групи магістратури
Національного університету
«Одеська юридична академія»

Тези присвячено вивченню психологічних особливостей агресії та агресивності в підлітковому віці. Проаналізовано різні теорії та підходи до вивчення агресивності, наявні визначення цього поняття. Теоретично досліджено можливі чинники підліткової агресії, зв'язок видів агресивності із особливостями виховання.

Ключові слова: агресія, агресивність, агресивна поведінка, підлітковий вік, фрустрація.

Суспільний розвиток початку ХХІ століття характеризується несподіваним парадоксом: з одного боку, у сучасному суспільстві спостерігається постійно зростаючий інтерес до індивідуальності людини; з іншого - суспільство породило гостру соціальну ситуацію духовної кризи, жорстокості, неприйняття людини людиною, що, безумовно, позначилося як на поведінці, так і на особистісному розвитку підростаючого покоління.

Найбільш сензитивним до соціальної ситуації розвитку суспільства є підлітковий вік. Для цього складного етапу є показовими негативні прояви, дисгармонійність у будові особистості, протестуючий характер поведінки. Серед численних видів поведінкових порушень психологи виділяють агресивність, яка набула у полікультурному середовищі форму соціального явища.

Ті чи інші форми агресії завжди були характерні для більшості представників підліткового віку. Однак у певної категорії дітей агресивні форми поведінки не лише зберігаються, а й трансформуються у стійкі якості особистості. У результаті знижується продуктивний потенціал підлітка, звужуються можливості конструктивної комунікації, деформується особистісний розвиток, формується соціально-дезадаптивна особистість.

Аналіз публікацій, присвячених різним аспектам агресії, її видам та формам, дозволяє виділити принципово різне розуміння генезу та етіології агресії представниками різних психологічних напрямів. У рамках цих концепцій агресивність розглядається як вроджена інстинктивна тенденція (З. Фрейд, Е. Фромм, Д. Лоренц), як особливість мотивації, активності чи характеристика поведінки (О. М. Басе, А. А. Бандура, Л. Берковіц, Р. Берон, Д. Річардсон), або як властивість особистості (А. Левітов, І. С. Мазоха, С. Л. Соловйова, Е. Фромм).

В останні роки науковий інтерес до проблеми агресивності значно зріс. Проблема агресії та агресивності досліджується в психології за різними напрямами: глибинно-психологічні теорії [1; 2; 3] та біхевіористичний підхід [4; 5]; фрустраційні теорії агресії [6; 7]; у контексті їх адаптивного-дезадаптивного значення - як чинник, що деструктивно впливає на поведінку особистості [4; 6; 8; 9] і активно-конструктивно [10; 11; 12]; у контексті індивідуально-типологічних особливостей особистості, зокрема емоційності [13], в процесі розвитку особистості [14; 15; 16], у зв'язку з розладами особистості [11; 17; 18], як один із чинників протиправної поведінки [6; 19; 20]; у межах проблеми емоційної регуляції поведінки [16; 21; 22].

Сутності проявів агресії у дітей та агресивності як властивості особистості присвячені роботи учених В. В. Кириченко Л. М. Мазохи І. С. Семенюк, С. Ф. Соловйової, С. С. Степанова, І. А. Фурманова, та інших. Численні дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених присвячені аналізу причин агресії та жорстокості у підлітковому середовищі: Б. С. Братусь, Є. М. Волкова, В. І. Гарбузов, О. Ю. Дроздов, І. С. Кон, В. І. Леві, Є. А. Лічко,

К. Лоренц, М. А. Скок, О. В. Хренников та інші. Дослідниками встановлено взаємозв'язок поведінки дітей від методів їхнього виховання: А. Н. Басі, Т. М. Банщикова, А. І. Захаров, М. Раттер, А. С. Співаковська, Є. В. Тарасова, Ю. В. Смик.

Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених виявленню соціальних, зовнішніх причин агресивності, проблема визначення особистісних, внутрішніх чинників, що породжують подібне явище, встановлення взаємозв'язку між різними формами агресивних проявів та особливостями розвитку особистості підлітка – ще недостатньо вивчена. Підлітки з підвищеним рівнем агресивності потребують кваліфікованої психолого-педагогічної допомоги. Однак не кожна освітня установа має у своєму штаті психологів, якщо ж такий психолог у школі є, то часто виявляється не готовий до роботи з агресивними дітьми.

Вітчизняними психологами (Б. Г. Ананьєв, Л. І. Божович, Б. С. Волков, В. В. Давидов, І. О. Кон, В. Г. Степанов, Н. Г. Солдатенко, В. Е. Чуднівський та ін.) розроблено систему поглядів, що дозволяє створити цілісну картину ключових аспектів розвитку особистості підлітків [4; 15; 16; 22], але досі залишаються недостатньо теоретично опрацьованими та емпірично вивченими процесуальні характеристики змін, психологічні механізми та рушійні сили розвитку підлітків.

На даний момент у літературі існує безліч термінів та визначень, пов'язаних із даною проблематикою. Для опису підлітків з агресивною поведінкою використовують такі терміни: «агресивні», «асоціальні», «жорстокі», «ворожі», «делінквентні» тощо. Залежно від цілей та завдань досліджень, автори вкладають у саме поняття агресії різний зміст.

А. Басс [5] зазначає, що «термін агресія включає в себе велику кількість реакцій, які змінюються за топографією, витратами енергії, і наслідками. Усі агресивні реакції містять дві характеристики: постачання шкідливих стимулів та міжособистісна ситуація». І таким чином визначає агресію як реакцію, яка постачає шкідливі стимули іншому організму.

Агресія, за С. Розенцвейгом, - це «наступ, рух уперед або проти чогось з метою підтримати виживання, а значить, подолати перешкоди, які мають місце між цією кінцевою метою та будь-яким нестійким станом справ» [6].

Деякі дослідники вважають, що агресивність є властивістю особистості як суспільної істоти [3; 8].

Е. Фромм визначає агресію широко, як навмисне заподіяння шкоди людині чи тварині, та взагалі всякому неживому об'єкту [12].

К. Е. Ізард, у межах теорії диференціальних емоцій, агресію визначає як ворожу дію чи поведінку. Агресія - це фізичний акт, який може запускатися і підтримуватися емоціями, які входять у комплекс ворожості. Вона спрямована на те, щоб завдати шкоди, образити чи перемогти [21].

С. Н. Єніколопов: «Агресія - мотивована деструктивна поведінка, що суперечить нормам (правилам) співіснування людей у суспільстві, завдає шкоди об'єктам нападу (живим і неживим), що приносить фізичну шкоду людям або викликає у них психологічний дискомфорт (негативні переживання, стан т.п.)» [20].

Агресія є невід'ємною частиною сучасного суспільства. Л. М. Семенюк зазначає, «що загалом сьогодні в нашому суспільстві є серйозний дефіцит позитивного впливу на дітей, що ростуть» [15].

Слід зазначити, що хоча багато авторів і використовують поняття агресії та агресивності як синоніми, але агресивність, на відміну від агресії, вважається властивістю, схильністю і готовністю особистості до агресивних дій у процесі реалізації власних цілей. А агресія – це поведінка, що спрямована на нанесення шкоди, збитку іншим (Р. Берон, Г. Гайдукевич, Д. Річардсон, З. Фрейд), або прояв активності, прагнення до досягнень, інструмент самоствердження, самозахисту та самореалізації (О. Дроздов, М. Скок, М. Левітов, Е.Фромм).

Автори пропонують різні класифікації типів агресивної поведінки, виокремлюють їх на основі певних критеріїв. І. А. Фурманов класифікує агресивність: за спрямованістю на об'єкт (зовнішня та внутрішня), за способом виразу (довільна та мимовільна), по кінцевій меті (конструктивна та

деструктивна), за формою виразу (фізична, вербальна, непрямая та негативізм) [16]. А. Басс та А. Дарки виділяють 5 видів агресії: фізична, роздратування, вербальна, непрямая та негативізм [5].

Довгий час як провідні причини агресивної поведінки розглядали біологічні чинники. Проте значимість інших чинників та причин виключати не можна. Ю. Б. Можгинський, узагальнюючи дані багаторічних спостережень особливостей психіки підлітків з жорстокою маломотивованою агресією, говорить про вплив емоційних та кризових механізмів жорстокості дій [22].

Є. В. Тарасова зазначає, що ядром агресивної деформації особистості підлітків, є не біологічні чинники, а недоліки сімейного і шкільного виховання [23].

Розглядаючи сучасне суспільство, А. Бандура вважає, що ворожі зразки поведінки переймають головним чином із трьох джерел: 1) сім'я; 2) субкультура та 3) так зване символічне моделювання, що забезпечується ЗМІ [4].

Слід зазначити, що криза підліткового віку значно відрізняється від інших криз. Вона є найгострішою і найтривалішою у порівнянні з усіма віковими кризами, що знаменують переломні етапи в онтогенетичному формуванні особистості дитини. На основі сучасних психологічних досліджень виявлено характеристики підліткового віку, до них належать: суперечливість, полярність почуттів та спонукань, імпульсивність, поєднання сенситивності та черствості, жорстокості та холодності, надмірно завищеної самооцінки та невпевненості в собі, відмови від загальноприйнятих норм поведінки, максималізму, боротьби мотивів, нездатність до прийняття аргументованих рішень, впертості [1; 5; 9; 10; 23].

У вітчизняній психології агресію у підлітковому віці зазвичай пов'язують із проблемами соціальної адаптації, розглядають як форму протесту проти нерозуміння дорослих, а причини підвищеної агресивності вбачають у помилках та недоглядах виховної роботи, у недоліках турботи та уваги з боку близьких (Ю. Б. Можгинський, Л. М. Семенюк, Є. В. Тарасова).

Р. Берон і Річардсон Д. пишуть, що особистісні особливості грають

ключову роль розвитку агресивності, і це підтверджується практично їх численними дослідженнями. Риси характеру відіграють важливу роль у визначенні ймовірності того, чи стануть певні особи агресорами чи жертвами [8].

Дослідження Л. М. Семенюк показують, що у віці 12 - 13 років у підлітків різної статі найбільш вираженою виявляється така форма вияву агресії, як негативізм. На другому місці за частотою народження в даний віковий період у дівчат займає вербальна агресія, у хлопців – фізична. Традиційно вважалося, що хлопці більш схильні до прояву агресії, ніж дівчата. Однак це не зовсім так, агресивна поведінка у дівчат виглядає дещо інакше. У високоагресивних дівчат відзначається швидке виникнення негативних емоцій, сильна дратівливість, нестабільна самооцінка, егоцентризм, нестабільність відносин із оточуючими [15].

Показниками агресивності, що активізуються несприятливими психологічними типами батьківського ставлення є: негативне самосприйняття, втрата емоційної рівноваги, низька усвідомленість власних дій, слабкий контроль агресивних устремлінь, реалізація негативних емоцій та зловмисних думок у неконструктивних діях [14; 15; 16; 22; 23].

На думку Тарасової Є.В., відкидання батьками дитини викликає у підлітка почуття глибокої образи, що переростає на рівні структур особистості та властивості в гнівний протест, що реалізується в суб'єктивно-виборчій формі прояву агресивності – негативізмі за допомогою інструментально-стильових дій: непослух, протистояння батькам, ігнорування їхніх вимог. Домінуюча батьківська авторитарна гіперсоціалізація викликає у підлітків прагнення до опору, що виявляється у формі непрямой агресії за допомогою таких інструментально-стильових дій, як злослів'я, ненаправлені вибухи люті, провокація оточуючих до агресії. Інфантилізація батьками дитини, симбіотичні відносини з нею, призводять підлітка в стан психологічного дискомфорту, глибокого невдоволення, що виявляється у дратівливості, конфліктності, підозрливості та ворожості. У станах психічної травматизації, глибокого

психологічного дискомфорту підлітки вдаються до фізичної аутоагресії та гетероагресії, в менш тяжких випадках - до негативізму, вербальної і непрямой агресії. При збереженні дефіциту позитивного батьківського відношення, відсутності соціалізації агресивних тенденцій, самоконтролю, підліткова агресивність, що виявляється у міру їх зростання, стає більш ворожою та деструктивною [23].

Отже, при розгляді різних підходів щодо природи виникнення агресії та агресивної поведінки, дослідники досі перебувають у розбіжності щодо того, чи є агресивність уродженим, інстинктивним феноменом, чи така поведінка є результатом наuczіння. Ідея про взаємозв'язок агресії з певними індивідуальними характерологічними особливостями простежується у більшості існуючих підходів та теоріях агресії, але потребує більш детального дослідження. Крім того, проблема організації корекційно-виховних заходів та рекомендацій щодо побудови роботи з агресивними підлітками, ще недостатньо вивчена та підлітки з підвищеним рівнем агресивності гостро потребують кваліфікованої психолого-педагогічної допомоги.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Глузман О. В., Мелоян А. Е., Туз Л. Г. Агресія та її глибинно-психологічні джерела: Навч. посіб. – К.: ТОВ Вид. «Освіта України», 2006. – 256 с
2. Лоренц К. Агресія (так называемое "зло") /Пер с нем. – М.: Прогресс, Универс, 1994. – 272 с.
3. Фрейд З. Психология бессознательного: Сб. произведений /Под ред. М. Г. Ярошевского. – М.: Просвещение, 1990. – 448 с.
4. Бандура А., Уолтерс Р. Подростковая агрессия: изучение влияния воспитания и семейных отношений /Пер. с англ. – М.: Эксмо-Пресс, 2000. 508 с.
5. Басс А. Г. Психология агрессии // Вопросы психологии. - 1967. №3.
6. Берковиц Л. Агресія: причини, последствия и контроль /Пер. с

англ. – СПб.: Прайм-Еврознак, 2001. – 510 с.

7. Левитов Н. Д. Психическое состояние агрессии // Вопросы психологии. – 1972. – № 6. – С. 168 -71.

8. Бэрн Р., Ричардсон Д. Агрессия /Пер. с англ. – СПб.: Питер, 1998. 330 с.

9. Хренников О.В., Дроздов О.Ю., Скок М.А. Проблеми агресивної поведінки особистості: Навчальний посібник. – Чернігів: ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка, 2000.

10. Дроздов О. Ю., Скок М. А. Проблеми агресивної поведінки особистості: Навчальний посібник. – Чернігів: ЧДПУ імені Т. Г.Шевченка, 2000. 156 с.

11. Соловьева С. Л. Агрессивность как свойство личности в норме и в патологии: Автор. дис. ... докт. психол. наук. – СПб., 1996. – 42 с.

12. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности. – М.: АСТ, 2004. – 637 с.

13. Мазоха І. С. Індивідуально-психологічні особливості агресивності особистості [Текст] : дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01 / Інна Степанівна Мазоха; наук. кер. О. П. Саннікова; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2007. – 197 с.

14. Кириченко В. В. Особливості проявів агресії у дітей під час соціально-психологічної адаптації до умов середньої школи // Актуальні проблеми психології.– К.: Інст. Психол. ім Г.С.Костюка АПН Укр., 2002, Ч. 3. С. 68 -72.

15. Семенюк Л. М. Психологическая сущность агрессивности и ее проявления у детей подросткового возраста: Метод. рекомендации в помощь педагогам–практикам. – М., 1991. – 16 с.

16. Фурманов И. А. Агрессия и насилие: диагностика, профилактика и коррекция.-СПб.:Речь,2007.- 480 с.

17. Кернберг О. Ф. Агрессия при расстройствах личности и перверсиях / Пер. с англ. – М.: Класс, 1998. – 364 с.

18. Стаценко А. Н. Агрессивное поведение подростков и его особенности при пограничных психических заболеваниях // Журнал невропатологии и психиатрии имени С.С.Корсакова. – 1988. - №4. – С.82 – 86.
19. Горьковая И. А. Проявления агрессивного поведения у делинквентных подростков // Дети и насилие: Материалы Всероссийской научно-практической конференции (М.-С-Пб, 2-8 октября, 1994). Екатеринбург, 1996. – С.32 - 36.
20. Ениколопов С. Н. Агрессивность как специфическая форма активности и возможности ее исследования на контингенте преступников /Психологическое изучение личности преступников. – М., 1976 – С.83–114.
21. Изард К. Э. Эмоции человека /Пер. с англ. – М., 1980. – 439 с.
22. Можгинский Ю. Б. Агрессия подростков: эмоциональные и кризисные механизмы. – СПб.: Изд-во "Лань", 1999. – 128 с.
23. Тарасова Е. В. Проявления агрессивности у современных детей: особенности диагностики и коррекции [Текст]: Учеб.-метод. пособие. М.:МПГУ, 2008.-92с.

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА МОЛОДЬ

Луцишина Валерія

магістрантка

факультету Клінічної психології

Національного державного університету

ім. Т. Шевченка

м. Київ, Україна

Вступ. Незворотні зміни у сфері споживання інформації почалися ще у минулому столітті, коли спостерігався стрімкий перехід від постфігуративної до конфігуративної та префігуративної культури. Це означає, що молоде покоління менше вчиться у батьків, формує власні цінності, не прагне кожний крок узгоджувати з традиціями, паттернами поведінки свого оточення. Основні причини - прискорення темпів інформаційного, технічного розвитку суспільства, у якому досвід, життєві цінності батьків застарівають. Тому поява та стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (соціальних мереж) у нашому житті перебирають на себе значну роль у процесі формування особистості, підсилення впливу на всі сфери її розвитку.

Досить вразливими для такого впливу інформаційного середовища є особистість у юнацькому віці, особливо якщо у неї не сформовані основи медіаграмотності та медіаімунітету. Соціальні мережі поступово витісняють звичні для молоді інститути соціалізації (родина, освітні заклади, коло друзів). Деструктивний вплив полягає у тому, що молода людина швидко занурюється у віртуальний світ, споживаючи великий обсяг неперевіреної інформації, легко засвоює хибні стандарти та цінності, погано соціалізуються, демонструє нерозвиненість комунікативних навичок, погіршення емоційного стану. Таким чином, соціальні мережі можуть як прискорити прогресивний розвиток особистості, так безмежно впливати на її свідомість, поведінку, когнітивну, поведінкову, емоційну сфери.

Соціальні мережі та їх вплив на особистість - тема значної кількості науково-психологічних досліджень зарубіжних науковців Н. Бергера, О. Стинкса, Т. Емерсона, Д. Брукінга, А. Гансена тощо. Увагу проблемі приділяли вітчизняні психологи, психіатри, психотерапевти, соціологи А. Коваль, Б. Козловський, Л. Апостолова, Г. Вишинський, Б. Семчук; Г. Бодня, О. Гудицька, Д. Смірнова, І. Клімовська, Л. Лещенко, О. Янкович, А. Вавілова. Відповідно виникає проблема активізувати психолого-корекційну роботу щодо запобігання деструктивному впливові соціальних мереж на особистість.

Мета роботи. Представити проміжні результати експериментального дослідження щодо деструктивного впливу соціальних мереж на особистість у юнацькому віці.

Результати та обговорення. Протягом 2022 року нами проведено експериментальне дослідження щодо впливу соціальних мереж на молодь.

Фундатором терміну «мережеве суспільство» вважається іспанський соціолог М. Кастельс [1]. Крім того, наукові дослідження з питання знаходимо у вітчизняних вчених. Зокрема, В. Буряк провів комплексне дослідження умов реалізації ідеї і практик громадянського суспільства в умовах цифрової епохи. Науковець підкреслює позитивний потенціал розвитку соціальних мереж для зміцнення глобального громадянського суспільства і вказує на ризики, пов'язані з розширенням функцій мережевих практик [2].

Р. Гнатюк надає таке визначення поняття: соціальні мережі можна розглядати як технологічні комплекси організації і управління обмінами електронною інформацією між суб'єктами соціальних відносин, призначені для забезпечення горизонтального спілкування зацікавлених у ньому абонентів, об'єднаних спільними інтересами, інформаційними потребами та навичками спілкування [3].

Головним завданням соціальних мереж є забезпечення користувачів різноманітними засобами для взаємодії один з одним. Відповідно, наявна глобальна соціальна мережа – це та, яка об'єднує значну кількість індивідів чи груп незалежно від їх індивідуальних особливостей, вподобань чи локації

(місця проживання), матеріального забезпечення - визначають О. Онищенко, В. Горовий [4]. О.Онищенко [4] також представив класифікацію соціальних мереж за розважальною тематикою, навчальною спрямованістю, призначеною для особистісного та ділового спілкування, політичні, релігійні соціальні мережі тощо. О. Вавілова представила стратегії самопрезентації доросли та підлітків у соціальних мережах[5]. Дослідження Е.Qualman спрямовані на вивчення впливу соцмереж на всі сфери життєдіяльності людини. Ним також представлено опис внутрішньо особистісних та поведінкових проблем користувачів соціальних мереж: хороший настрій (ейфорія), нездатність контролювати час перебування у мережі, запобігання реальних соціальних констант, відчуття спустошеності, роздратування при неможливості занурення у Інтернет, брехливі пояснення оточенню про свою діяльність, яка погіршується у результаті надмірного перебування у соцмережах [6]. Н. Сімбірцева аналізувала таку групу користувачів соціальних мереж як студенти. Вони стають активними користувачами соціальних мереж з двох причин: потреби у спілкуванні та потреби у емоціях. На думку авторки, саме підлітковий та юнацький вік - час стресів та переживань, тому з цим почуттям незадоволеності (яке підсилюється гормональними проблемами) краще місце перебування - світ соціальних мереж. Н. Макаренко аналізувала можливості формування медіаімунітету для протистояння впливові соціальних мереж [7].

Для визначення особливостей впливу соціальних мереж на особистість потрібно знати чинники та механізми впливу. На основі опрацьованих наукових джерел, ми узагальнили такі чинники. Перша група чинників - стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, до засобів яких відносяться соціальні мережі та пригальмований процес адаптації сучасної молоді до таких змін (нездатність використовувати всі можливості соціальних мереж з користю, недостатність знань, вмінь та навичок ефективного перебування у мережах тощо). Друга група чинників - це відсутність критичного мислення у сучасної молоді, заміна його на кліпове у тому числі під впливом соціальних мереж. Саме неможливість д критичної оцінки матеріалів соціальних мереж може

викликати негативні емоції та почуття.

Третя група чинників - безліч неперевіреного, неякісного, сумнівного матеріалу у соціальних мережах (зокрема, новин, каналів, сайтів), не пов'язаного між собою, створених за певним алгоритмом, який спотворює сприймання інформації, а це, в свою чергу змінює емоційний фон людини.

Четверта група чинників - існування маніпулятивних технік впливу на особистість - активного користувача соціальними мережами у будь-якому віці.

Також були визначені такі механізми впливу соціальних мереж на особистість: аргументація, самопросування, маніпуляція, наслідування, темп подачі інформації, естетична привабливість матеріалів, формування прихильності, агресивність, які є дієвим механізмом погіршення чи покращення емоційної сфери. Соціальні мережі сьогодні є найбільшим інфлюенсером, який впливає на особистість у юнацькому віці, її на емоційну сферу. Підвищується самотність, сум на що впливає час перебування у соціальних мережах та порівняння свого статусу, положення зовнішності з викладеними там матеріалами. Погіршується емоційний стан, що призводить до стресу, депресії.

На погіршення емоційного стану впливають індивідуально-типологічні особливості людини. У першу чергу самопочуття погіршується у невротиків, тривожних, невпевнених у собі. У юнаків з високим рівнем особистісної тривожності знижується рівень емоційних контактів, що породжує необхідність переходу у віртуальний світ. Соціальні мережі не можуть замінити справжні соціальні контакти, тому вони погіршують якість спілкування та відповідно емоційне сприймання такого спілкування. Досліджуються взаємозв'язки між емоційною спрямованістю особистості (альтруїстична, пугнічна, романтична, гедоністична) та впливом соціальних мереж.

Соціальні мережі взагалі можуть демонструвати процеси, схожі на епідемію, коли там розповсюджується «вірусний контент» чи грамотно обґрунтований заклик до певної активності. Мережі мають як конструктивний, так деструктивний вплив (який переважає) та змінює емоційну сферу, особистісний розвиток, соціалізацію.

Висновок. Зрозуміло, що обсяги однієї статті не дають можливості представити весь обсяг наукової експериментальної роботи. А нами була проведена діагностика за допомогою таких методів як: спостереження, самоспостереження, бесіди, опитування, тестування за допомогою методики САН. На основі отриманих даних було визначено наявність деструктивного впливу на емоційну сферу особистості у юнацькому віці. Тому, була розроблена та впроваджена психокорекційна програма, за допомогою якої досліджувані змогли корегувати стан своєї емоційної сфери, запобігти неконтрольованого перебування у соціальних мережах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кастельс М. Інтернет-галактика. К.: Ваклер. 2007. 324 с.
2. Буряк В. В. Глобальное гражданское общество и сетевые революции: [монографія]. Симферополь : ДИАЙПИ, 2011. 150 с.
3. Гнатюк Р. Соціальні мережі: співвідношення позитиву і негативу? [Електронний ресурс] / // Дзеркало тижня. Україна. 2013. URL: <http://gazeta.dt.ua/family/socialni-merezhi-spivvidnoshennya-pozitivu-i-negativu.html>
4. Соціальні мережі як інструмент взаємовпливу влади та громадянського суспільства :[монографія] / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. К ., 2014 . 260с.
5. Вавілова А. С. Стратегии самопрезентации взрослых и подростков в социальных сетях. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: психологічні науки (2). С.14-21.
6. Qualman E. Socialnomics: How social media transforms the way we live and do business. 2-nd Edition, 2012. P. 316
7. Макаренко Н. М. Курс «Медіапсихологія як засіб розвитку критичного мислення». Філософія освітнього простору вищої школи: психологічний та психолінгвістичний дискурс. Колективна монографія. Київ: Центр учбової літератури. 2022.С.184-219

**ВАЖЛИВІ АСПЕКТИ ПОЛІПШЕННЯ УСВІДОМЛЕНОСТІ
(MINDFULNESS) ОСОБИСТОСТІ**

Медінцов Ігор Володимирович,
аспірант
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Анотація: Здійснено теоретичний аналіз суттєвих аспектів, які важливі саме для поліпшення усвідомленості особистості як риси та стану, яка на практиці невід’ємно пов’язана з проблемами самовизначення особистості, певними особливостями функціонування уваги, тілесної та мотиваційної сфер.

Ключові слова: усвідомленість, емоційне регулювання, психологічні потреби, результативність, психічні процеси

Балашов розглядав основні психологічні потреби, а особливо потребу – у взаємозв’язку здатностей та самостійності, а також те, як усвідомленість та зацікавленість можуть зіграти ключову роль у посиленні їхнього задоволення [1]. Здатність стосується основної людської потреби почувати себе ефективними та успішними. До того ж здатність задовольняється процесом росту та вдосконалення навичок та здібностей. Кожна людина бажає не просто досягти успіху, а зростати, долаючи нові труднощі, які розширюють спектр наших здібностей, не змушуючи переступати через себе. Заїка та Зимовін вважають, що цього часто досягають, ставлячи оптимальні задачі, які дозволяють нам збільшувати свої можливості та навички [2].

Ключовий чинник, що сприяє більшому задоволенню здатності, виникає тоді, коли людина відчуває, що вона отримує сильний інформаційний зворотний зв’язок щодо власної результативності. Згідно Карпова і Пономаревої цей відгук розглядається як сповіщення, коли він вважається

безпосередньо корисним для окремої особи, сприяє покращенню її результатів та особистісного росту. У свою чергу зворотний зв'язок сприймається як значимий у тому випадку, якщо його можна визначити як судження чи оцінку [3].

Тут усвідомленість має важливий підсилювальний ефект: пом'якшуючи схильність до взаємодії із внутрішнім «Я», звільняючи свою психічну енергію задля того, щоб зосередитись і засвоїти всю можливу інформацію, усвідомленість значно підвищує здатність відкрито засвоювати інформацію. Цей перцептивний стан дозволяє підвищити функційність завдяки зворотному зв'язку та збільшити можливість успіху та зростання в подальшому. Іншими словами, передбачається, що усвідомленість сприяє більшій схильності сприймати відгуки про результати діяльності як інформаційні (а не контролювальні). Зважаючи на такі чинники: людина менш схильна відчувати свою залученість до відгуків; дехто є більш сприйнятливим до всіх джерел інформації теперішнього моменту, тому такі люди мають можливість використати нові знання для власного розвитку та вдосконалення.

Баер зазначає, що на противагу цьому менш усвідомлена та не пов'язана із внутрішнім «Я» інформація може стати не такою корисною для розвитку людини, оскільки сама особа вибірково фільтрує інформацію для того, аби захистити себе [4]. Так, ми можемо простежити прямий зв'язок між усвідомленістю та вмінням отримувати задоволення .

Другою базовою психологічною потребою, що постулюється теорією самовизначення, є потреба в автономності. Це поняття буквально означає «саморегулювання». Так Браун та Раян вважають, що необхідність у ньому розуміється як потреба, яка підтримує схильність до саморегуляції; необхідність почувати себе вольовими, конгруентними та залученими до дії. Завдяки саморегулюванню особа схвалює власні дії і пройдений життєвий шлях [5]. Разом із тим можна сказати, що автономія заважає людині, коли та відчувається підконтрольною або відчуває тиск, маніпуляції або небажані обмеження, що змушують діяти певним чином. Так, підконтрольні дії

сприймаються як чужі.

У межах теорії самовизначення важливо відрізнити автономію від концепції самостійності. Остання стосується незалежності від інших. Існує чимало обставин, за яких можна самостійно залежати від інших людей (тобто охоче покладатися на них). Це фактор, притаманний будь-якій культурі. Також трапляється, що когось змушують покладатися на інших або бути неавтономно залежним. Схожим чином людина може бути автономно або гетерономно незалежною, зважаючи на те, чому вона діє без заручення соціальної допомоги та підтримки.

У будь-якому випадку багато чинників сприяють стимуляції самостійності, включаючи чинники розвитку та ситуації. Щодо ситуацій, почуття незалежності може посилюватися або перешкоджати таким факторам, як представлення запитів, цілей або правил, формування повідомлень, значущість представлених варіантів та можливостей вибору. Більша кількість контрольованих повідомлень, а також умовне використання заохочень чи санкцій може призвести до зниження рівня мотивації та життєвих сил. На противагу цьому, коли притягується більша кількість самостійних підтримувальних практик, виникають протилежні наслідки, результати яких простежуються в різних сферах, таких як освіта, спортивні тренування та робоче середовище. Результати один за одним демонструють таке: коли людина відчуває здатність бути незалежною (і перебувати в менш контрольованому середовищі), вона бачить перед собою широкий спектр позитивних рішень, включаючи підвищення рівня добробуту та життєздатності.

Ситуативна усвідомленість варіюється із ситуативною самостійністю. Крім того, сприйняття свого життя як більш незалежного також визначає його рівень. Простіше кажучи, люди мають різні базові рівні самостійного функціонування, особливо ті, хто виявляє самостійність більшою мірою, демонструють переваги, наведені вище.

Як і у випадку з аналізом здібностей, існує декілька потенційних механізмів, завдяки яким усвідомленість може суттєво підсилити забезпечення

самостійності. Перш за все, це шлях зниження залученості: коли хтось не здатний відкрито сприймати події і його обмежує бажання захищатися, а також заважає низка упереджень для підсилення свого «Я», існує більша ймовірність панування більш контрольованих форм регулювання. Сюди входять: зовнішній і внутрішній контроль, що відзначаються почуттям внутрішньої провини, тиску або примусу. Ці психічні стани протиставляються відчуттю задоволення та інтегрованому, гармонійному регулюванню.

За багатьох обставин гніт контролю разом із потенційною можливістю завадити автономії (наприклад, з боку вчителів, керівників на роботі, батьків тощо) може бути досить високим. Це особливо помітно, коли люди відчують певну загрозу власній безпеці або тиск «згори». Однак, якщо усвідомленість активна, такі думки «зсередини» не будуть виявлятися при взаємодії керівника/викладача та підлеглого, а також ніяким чином не перешкоджатимуть здоровому функціонуванню людини. Спорідненість – це остання основна психологічна потреба, постульована теорією самовизначення, що покликається на фундаментальну потребу людей у міжособистісних зв'язках, які сприймаються як підтримуючі та значущі. Хоча сьогодні стає все легше користуватися технологіями соціальних мереж, аби поділитися деталями нашого життя з безліччю людей, задоволення від спорідненості вимагає чогось більш суттєвого: воно пов'язане не просто з функцією кількості міжособистісних зв'язків, але і з їхньою якістю. Тобто ми хочемо почуватися значущими для інших, і у свою чергу відчувати, що інші мають значення і для нас. Для спорідненості характерні стосунки, у яких ми відчуваємо, що нас розуміють, підтримують та турбуються. Ключовим аспектом створення такого роду якісно значущих зв'язків є здатність бути емоційно доступним та присутнім для інших.

З огляду на те, що усвідомленість значною мірою визначається станом «відкритої уважності», здатність до значущого зв'язку з іншими (зв'язки, у яких ми присутні та доступні для підтримки та спілкування) з'явиться тоді, коли людина зможе цілком належати поточному моменту, не будучи обтяженою

«сталими» переконаннями, захистом свого «Я» та іншими упередженими уявленнями, які ми привносимо в нашу взаємодію. Залишаючись гнучкими та відкритими для того, що ми чуємо від людей, які нас оточують, ми опиняємося в оптимальній позиції, щоб відповідати конкретними способами та відображати емпатію з більш повним розумінням обставин. Так, усвідомленість безпосередньо сприяє збільшенню можливостей для забезпечення спорідненості.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Балашов Е. М. Особливості метакогнітивної усвідомленості у навчальній діяльності студентів. *Проблеми сучасної психології : Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України* / за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута»,. Вип. 2020. № 48. С. 11-34.
2. Заїка Є., Зимовін О. Рефлексивність особистості як предмет психологічного пізнання. *Психологія і суспільство*, 2014. № 2 (56). С. 90-97.
3. Карпов А. В., Пономарева В. В. Психология рефлексивных процессов управления. М.; Ярославль: *ДИА-пресс*, 2000. С. 284 .
4. Баер Р. Етика, цінності, чесноти та сильні сторони характеру у втручаннях на основі усвідомленості: перспектива психологічної науки [Ethics, values, virtues, and character strengths in mindfulness-based interventions: A psychological science perspective]. *Усвідомленість*, 2015. №6(4), 956-969. doi:10.1007/s12671-015-0419-2
5. Браун К. В., Раян Р. М. Переваги присутності: усвідомленість і її роль у психологічному благополуччі [The benefits of being present: Mindfulness and its role in psychological well-being]. *Журнал психології особистості та соціальної психології*, 2003. № 84(4), С. 822-848.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ТРИВОЖНОСТІ У ЖІНОК СЕРЕДНЬОГО ВІКУ

Стебельська Ольга Леонідівна

Здобувач 2 курсу магістратури

Самара Ольга Євгенівна

к.психол.н., доцент

НУ «Одеська юридична академія»

м. Одеса, Україна

Анотація: В статті розглянуто особливості прояву тривожності у жінок середнього віку, а також здійснено аналіз наукових джерел та концептуальних підходів до вивчення тривожності. Проведено розмежування понять «тривога» та «тривожність». Констатовано наявність взаємозв'язку тривожності з психосоматикою та депресивними станами. Доведено, що тривожність є складний психічний стан у жінок, який безпосередньо впливає на вибір допінг- стратегій «втеча-уникнення» та «пошук соціальної підтримки» в умовах стресу.

Мета дослідження: вивчити особливості мотиваційного та психічного станів жінок середнього віку. Методами дослідження виступили: теоретичний аналіз та узагальнення сучасних даних наукової, методичної та спеціальної літератури, медичні, психологічні, психодіагностичні методи дослідження, методи математичної статистики. У дослідженні прийняли участь 50 жінок 35-50 років. Визначено, що 36% жінок середнього віку мають особистісну тривожність високого рівня, 50% жінок мають середній рівень та 12% високий рівень ситуативної тривожності. Жінки середнього віку переживають депресію легкої (44%) або помірної (6%) форми, 90 % усіх жінок мають психосоматичні розлади. Результати дослідження особливостей психічних станів у жінок середнього віку вказують, що у в ситуаціях кризи жінки використовують пошук домінуючу копінг-стратегію «втеча-уникнення» (у 72% випробуваних) та

«пошук соціальної підтримки» (у 50% випробуваних). Зазначені особливості покладено в основу розробки програми занять по зниженню рівня особистісної тривожності.

Ключові слова: тривога, жінки середнього віку, тривожний стан, копінг-стратегії, депресія, психосоматика.

Актуальність теми дослідження. Проблема дослідження тривожних станів людини визнана однією з найактуальніших проблем світової та вітчизняної психології. Дослідженню проблеми тривожності зараз надається надзвичайна значимість.

В наукових роботах з проблематики тривожності багато зарубіжних авторів (Кэттел Р., Спилбергер Ч., Серазон С., Мэй Р., Прихожан А. М., Березін Ф. Д., Виготський Л. С., Петровський А. П. та інші) та українські вчені (Березіна В. В., Хаустова О. О., Мартіросян М. В., Моргун В. Ф., Бондар К. В., Грицюк І. М., Самара О. Є. та інші) визначають що тривога – це психічне явище, що впливає не тільки на психологічний рівень життя індивідам, а ще має вплив на його соматичне здоров'я. Так, Березіна В. В. в своїх наукових трудах зазначає сучасне розуміння терміну «психосоматика», який «..походить зі знання фундаментальної взаємозалежності між духом і тілом на всіх стадіях хвороби і здоров'я.» [1, с. 255]. Коркіна М. В. з соавторами зазначає, що висока особистісна тривожність (ОТ) прямо пропорційна кількості невротичних та емоційних пікових станів, загалом наявності невротичного конфлікту, і, відповідно, наявності та посиленням психосоматичних розладів. [2, с. 30-32]

В нашій роботі ми розділяємо поняття «тривога», як емоційний стан передчуття загрози [3] та «тривожність», як стійку особистісну рису, що викликає тілесні та емоційні реакції, що призводить до порушення поведінки і розвитку депресивних станів [4]. За статистичним аналізом ВОЗ 2021 року «депресія є поширеним розладом психічного здоров'я. За оцінками, 5% дорослих страждають від депресії у всьому світі» [6]. При тому жінки страждають на депресивні розлади частіше, ніж чоловіки. [7]. Потенційними

чинниками депресивних станів жінок (в порівнянні з чоловіками) є гормональні складові (зміни менструального циклу, ПМС, вагітність, довільні чи недовільні аборти, менопауза, тощо), материнська тривога та стрес у зв'язку з необхідністю піклування за дитиною. Зокрема у близько 15% породілля після пологів діагностують тимчасову післяпологову (до 3-6 місяців) депресію.

У дослідженні прийняли участь 50 жінок віком від 35 до 50 років (43+2 роки). Крім того, 90 % з цих жінок мала скарги на певні соматичні проблеми у вигляді розладів сну, підвищеного артеріального тиску та синдрому подразненої кишки (СПК) та інші.

Респондентам було запропоновано методичний комплекс: «Шкала тривожності Спілбергера-Ханіна» (State-Trate Anxiety Inventory, STAI) [5], Шкала депресії Бека, Опитувальник Способів стрес-долаючої поведінки, WCQ (Лазарус Р. і Фолкман С.) під редакцією Крюкової Т. Л..

Результати дослідження за методикою Спілбергера Ч. в адаптації Ханіна Ю. Л. представимо у таблиці 1 у вигляді двох показників – ситуативної (реактивної) та особистісної тривожності (див. табл. 1.).

Таблиця 1

**Рівень особистісної та ситуативної тривожності
в жінок середнього віку**

Вид тривожності	Низький	Середній	Високий
Особистісна	48%	16%	36%
Ситуативна	38%	50%	12%

Як показують дані таблиці, високий рівень особистісної тривожності виявляється у 36% жінок, Ситуативну тривожність схильні переживати 62% жінок, при цьому високий рівень особистісної тривожності фіксується лише у 12%, а 50% жінок має середній рівень тривожності. Таким чином, особистісна тривожність виражається більш явно і досягає високих показників у більшій кількості випробовуваних, в той час як ситуативна тривожність у більшості жінок виражається більш помірною.

За методикою Шкала депресії Бека, яка дозволяє швидко визначити рівень депресії з градацією на когнітивно-афективну та депресію з

соматичними проявами, ми отримали такі результати: половина жінок, які приймали участь у дослідженні, переживають депресію легкої (44%) або помірної (6%) форми. Встановлено значущі кореляційні зв'язки (на рівні значущості $p \leq 0,01$) між показниками тривожності та загальним рівнем депресії. Причому більш тісний взаємозв'язок депресії виявлено з особистісною тривожністю ($r=0,68$), в той час як з ситуативною тривожністю цей зв'язок дещо слабше ($r=0,41$). Такі взаємозв'язки свідчать про те, що тривожність часто супроводжує депресивні стани, а найбільше схильні до депресії жінки з високими показниками саме особистісної тривожності.

Для більш повного аналізу тривожності та депресивних станів жінок середнього віку ми відслідкували та узагальнили їх скарги на соматичне здоров'я – розлади сну, підвищення артеріального тиску та синдром подразненої кишки (СПК) – за допомогою анкети соматичного здоров'я.

Результати кількісного аналізу відповідей представлені в таблиці 2.

Таблиця 2

**Дані щодо наявності психосоматичних розладів
в жінок середнього віку**

Скарги	Всі жінки
Немає	10%
Розлади сну	58%
Розлади ШКТ	78%
Підвищений артеріальний тиск	50%

За отриманими даними, тільки 10% з опитаних жінок не мають скарг на зазначені психосоматичні симптоми. Найбільше опитаних жінок (78%) скаржаться на розлади шлунково кишкового тракту. На другому місці за кількістю скарг є розлади сну (58%). Ще однією частою скаргою є підвищення артеріального тиску, про яку заявляють 50% опитаних жінок.

Наступним етапом нашого дослідження стало вивчення домінуючих копінг-стратегій у жінок. Для цього ми використовували методику «Способи стрес-долаючої поведінки WCQ» Лазаруса Р. Отримані дані систематизували в таблиці 3.

**Дані щодо рівня вираженості копінг-стратегій
в жінок середнього віку**

Копінг-стратегія	Низький	Середній	Високий	Середнє	σ
Конфронтація	10%	76%	14%	9,8	2,53
Дистанціювання	2%	60%	38%	12,16	2,28
Самоконтроль	2%	80%	18%	10,94	2,63
Пошук соціальної підтримки	0%	50%	50%	12,66	2,17
Прийняття відповідальності	58%	42%	0%	5,96	1,73
Втеча-уникнення	0%	28%	72%	14,38	2,78
Планування рішень	0%	72%	28%	11,96	1,48
Позитивна переоцінка	4%	66%	30%	11,28	2,87

Як показують отримані дані, домінуючою копінг-стратегією в досліджуваних жінок є деструктивна стратегія «втеча-уникнення». Високий рівень вираженості цієї стратегії фіксується у 72% випробуваних, в той час як середній рівень – тільки у 28%. Жінок з низьким рівнем вираженості даної стратегії не виявлено зовсім. Також дана стратегія має найвищий середній бал на вибірці (14,38), який лежить в межах високого рівня вираженості стратегії (нижня границя високого рівня – 13 балів). Відносно мале значення стандартного відхилення свідчить про щільне групування значень показника навколо середнього (всі отримані значення лежать в межах $14,38 \pm 2,78$), відсутність великого розкиду між низькими та високими значеннями. Жінки з домінуючою стратегією «втеча-уникнення» долають негативні переживання, які пов'язані з труднощами, за рахунок реагування по типу ескапізму (відходу від проблем): заперечення або ігнорування проблеми, не виправдані очікування, відволікання, витіснення, фантазування, ухилення від відповідальності та дії по вирішенню виниклих проблем. У таких жінок часто спостерігається пасивність, нетерпіння, спалахи роздратування, переїдання, вживання алкоголю з метою зниження болісної емоційної напруги. Використання копінг-стратегії «втеча-уникання» обумовлене недостатнім рівнем особистісних копінг-ресурсів і навичок активного розв'язання життєвих проблем.

Другою за вираженістю копінг-стратегією є «пошук соціальної підтримки». Високий рівень вираженості даної стратегії мають 50% жінок, ще 50% мають середній рівень вираженості. Середній бал вираженості даної стратегії знаходиться на межі середнього та високого рівня (12,66) при відносно

малому значенні стандартного відхилення (12,17). Дана стратегія є конструктивною та підштовхує жінок до пошуку нових ресурсів, поради, співчуття, достовірної інформації. Такі жінки орієнтовані на взаємодію з іншими та очікують від них уваги та підтримки в складних ситуаціях. Дана копінг-стратегія здебільшого властива жінкам, які часто схильні шукати підтримки з боку подружжя, рідних, друзів, психологів. Така поведінка є прийнятним та достатньо ефективним способом долаючої поведінки. Зазвичай такі жінки виходять із стресових ситуацій без яскраво виражених негативних наслідків.

Висновки. Результати дослідження дозволили нам зробити наступні висновки:

1. Для більш ніж половини жінок середнього віку є характерний підвищений або високий рівень особистісної та ситуативної тривожності.

2. Половина жінок, які прийняли участь у дослідженні, переживають депресію легкої або помірної форми, яка характеризується когнітивно-афективними та соматичними проявами.

3. Жінки, з підвищеною та високою особистісною тривожністю дуже часто переживають стан депресії, який однаково характеризується і когнітивно-афективними, і соматичними проявами. У жінок з підвищеним або високим рівнем ситуативної тривожності депресивні стани фіксуються дещо рідше, при цьому вони проявляються здебільшого тільки соматичними проявами.

4. Переважна кількість жінок середнього віку мають психосоматичні розлади шлунково-кишкового тракту, сну, часто скаржаться на підвищення артеріального тиску у стресових або важких ситуаціях. Суттєва кількість жінок має декілька психосоматичних розладів одночасно. Свої скарги вони пов'язують зі станом тривоги, депресії, стресовими ситуаціями.

5. Найбільш вираженими у жінок середнього віку є копінг-стратегії «втеча-уникнення» та «пошук соціальної підтримки», причому у тривожних жінок, а також жінок, які переживають стан депресії, дані стратегії виражені

значно більше. Найменш вираженою копінг-стратегією є «прийняття відповідальності». У жінок з підвищеним рівнем особистісної та ситуативної тривожності, а також у жінок, які знаходяться у стані депресії, найменш вираженими є копінг-стратегії «конфронтація» (тільки при особистісній тривожності), «самоконтроль» та «позитивна самооцінка».

б. На основі отриманих під час дослідження результатів розроблений комплекс практичних рекомендацій для жінок щодо зниження рівня особистісної та ситуативної тривожності, подолання депресивних станів, зниження психосоматичних симптомів шляхом вибору більш адаптивних та конструктивних копінг-стратегій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Березіна В. В. Комплексна природа феномену «душа-тіло». Завдання психосоматики. Психосоматика: психічне, тілесне, соціальне. Хрестоматія під ред. Г. П. Мозгової, Т. І. Ханецької, О. І. Якимчук. Навчальний посібник для студентів ВНЗ, Київ – 2021, с. 255.
2. Коркина М. В., Марилов В. В. Роль психосоматических циклов в генезе психосоматических заболеваний // Журнал. неврол. и психиатр. – 1998. Т. 98. - № 11. – с. 30-32.
3. Селье Г. Стресс без дистресса. М.: Прогресс, 1982, с. 124
4. Хорни К. Психоанализ и культура. Избранные труды Карен Хорни и Эриха Фромма / Карен Хорни, Эрих Фромм. - М.: Юрист, 1995.
5. Spielberger, Ch.D. Manual for the State-Trait-Anxiety Inventory / Ch. D. Spielberger, R. L. Gorsuch, R. E. Lushene – Palo Alto, California: Consulting Psychologist Press, 1970.
6. Institute of Health Metrics and Evaluation. Global Health Data Exchange (GHDx). <http://ghdx.healthdata.org/gbd-results-tool?params=gbd-api-2019-permalink/d780dffbe8a381b25e1416884959e88b> (дата звернення 10.10.2022 р.).
7. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/depression> (дата звернення 10.10. 2022 р.)

СТРАТЕГІЇ РОБОТИ В ГЕШТАЛЬТ-ТЕРАПІЇ

Туриніна Олена Леонтіївна,
к. психол. наук, професор, академік МКА
Лисенко Леся Олександрівна,
Міжрегіональна Академія управління персоналом

Анотація: В даній статті розглядається як на практиці застосовуються стратегії та методи роботи гештальт-терапевта. Дане питання є актуальним, оскільки головне призначення психології не лише теоретичні засади, а застосування методів психотерапії в практичній діяльності терапевта для допомоги клієнту у вирішенні його проблем та складнощів.

Метою написання статті є аналіз методів гештальт-терапії, які використовують гештальт-терапевти, та виявлення складнощів, які можуть виникати в процесі роботи.

Ключові слова: робота з внутрішньою феноменологією, робота на межі контакту, феноменологія, діалог, творче пристосування, експеримент, діалог, фігура.

Умовно можна виділити дві основні стратегії роботи гештальт-терапевтів, до яких можуть бути віднесені більша частина підходів, які існують.

Першу стратегію роботи можна назвати «робота з внутрішньою феноменологією клієнта». Ця стратегія представлена технікою «пустого стільця» (діалог з одним чи кількома пустими стільцями, на яких уявляються важливі люди для клієнта). Відбулося знайомство з гештальт-терапією, як з методом, що ґрунтується на власній теоретичній базі та своєму уявленні про теорію особистості (теорія «self»), що з'явилися в діалозі з психоаналізом та спираються на досягненнях гештальт-психології, феноменології, екзистенціалізму, духовних східних практиках та інших.

Гештальт-терапія з'явилась в 40-і роки. Її заснував Ф. Перлз та його

однодумці. Зараз теоретична база найбільш активно розвивається на базі Клівлендського інституту гештальт-терапії. Тут був детально описаний та досліджений цикл побудови та руйнування гештальту, який відомий як «крива контакту». Будь-який досвід – це досвід контакту в діалозі зі світом.

Центральним поняттям в гештальт-терапії є контакт. Контакт - це завжди взаємодія та обмін між організмом та оточуючим середовищем. Ця друга стратегія гештальт-терапії, більш рання, вона акцентується на усвідомленні того, як клієнт під час терапевтичного сеансу, в діалозі із терапевтом робить свій вибір: обирає як жити і діяти тут і зараз. Терапевт приділяє увагу вивченню творчого пристосування клієнта або його відсутності.

Це робота терапевта «на межі контакту». Вивчається функціонування особистості в оточуючому середовищі – що відбувається на межі контакту між індивідом та оточуючим середовищем. На цій межі знаходяться почуття клієнта, його вчинки, роздуми, емоції, які є формою досвіду і зустрічі цих подій на межі з оточуючим світом.

Є три взаємопов'язаних процеси: теорія поля, феноменологія та діалог. В цьому гештальт-терапія відрізняється від психоаналізу. Гештальт бере свої витоки у психоаналітичній теорії розвитку особистості. Рухаючись до терапії, ми спостерігаємо зміну парадигм: від аристотелівської, механічної або лінійної моделі причинності - до моделі теорії поля, де все відносно, взаємопов'язано, все є процесом.

Особа не може існувати без свого поля, свого оточення. Основною сутністю поля є цілісність.

Суб'єктивна особистісна частина поля сутнісно включає своє феноменологічне поле. Вирішальним тут є те, як людина сприймає світ, як робить вибір, створює власний досвід, організує свій власний світ і саму себе в ньому, як створює свої власні смисли.

В гештальт-терапії відносини між терапевтом та клієнтом будуються в формі діалогу. Відповідальність терапевта є відмінною рисою діалогу в гештальт-терапії. В цьому напрямку психології терапевт має більше свободи,

аніж в інших напрямках, в той же час, він несе особисту відповідальність за те, що відбувається в терапії.

Робота з внутрішньою феноменологією клієнта. Вона має низку відмінностей від роботи на межі контакту. Терапевт веде діалог не з клієнтом, а виступає фасилітатором діалогу між клієнтом та складними елементами внутрішнього досвіду клієнта, які не були відреаговані. Терапевт виступає в ролі ресурсу допоміжного «Я» клієнта. Переживання терапевта не виходять на межу контакту. Ця робота є не дуже творчою, тому вона підходить для терапевтів-початківців. Вона деякий час була дуже поширеною і навіть на деякий час підмінила собою поняття гештальт-терапія. З цього періоду найбільш відома робота Ф.Перлза зі сновидіннями як з проєкціями різних частин особистості та з'ясуванням «екзистенційного посилу» сну.

Давайте спробуємо зрозуміти, що таке «робота з внутрішньою феноменологією». Все, що існує є певним феноменом. Деякі речі існують лише у внутрішньому світі – це при психозі, наприклад. Людина, яка присутня на психотерапевтичній групі, є одночасно феноменом як внутрішнього, так і зовнішнього світу. Феномени є кінчними, вони обмежені та мінливі. Феномени – суб'єктивні, це можуть бути втілення страху, любові, злості – вони суб'єктивні. Адже реальність є чимось похідним від суб'єкту. Тому основна зона, в якій працює терапевт – це зона проєкції. Окрім межі, феномен підтримується за допомогою енергії почуттів. Феномени пов'язані з певними почуттями. Феномен – це те, що небайдуже клієнту. Феномени у внутрішньому світі – це певні ізоляти, всередині досить напружені, вони ізольовані від обміну з іншими об'єктами внутрішнього світу. Будь-яке внутрішнє переживання колись було досвідом контакту з фігурами зовнішнього світу. Неможливість побудувати продуктивний діалог призводить в майбутньому до постійних переживань з приводу незакінченої ситуації. Внутрішні феномени підмінюють реальність зовнішнього світу і поведінка людини у зовнішньому середовищі змінюється. І тоді завдання терапевта – допомогти клієнту створити цей діалог, зробити обидві сторони більш рухливими і досягти інтеграції. Термін

«внутрішня феноменологія» означає, що ми будемо працювати, наприклад, не з мамою клієнта, а з її образом.

Якщо клієнт працює з реальним терапевтом, то відбувається реальний діалог. Але можна створити діалог з уявним терапевтом (техніка «порожнього стільця») і клієнт буде являти на стільці когось і розмовляти з ним. Це буде розмова клієнта зі своїм «внутрішнім терапевтом». Таким чином, робота з внутрішньою феноменологією полягає у пошуку внутрішніх феноменів і підтриманні діалогу між ними, кожен з них – є і є сам клієнт.

Терапевт має підтримувати фігуру у клієнта сильною, при цьому мінімізувати прямий діалог з клієнтом, бо при цьому може виникнути дефлексія у клієнта. Це можливо на початковій фазі роботи, коли відбувається процес постановки проблематики і постаті до роботи (на цьому етапі здійснюється вибір стратегії, яка буде застосована в подальшому - або підтримувати емоційне усвідомлення границі контакту, або виокремлювати якийсь заряджений елемент з межі контакту. При роботі з внутрішньою феноменологією клієнта у терапевта залишається велика безпека, оскільки обидві полярності, які беруться у роботу, належать саме клієнту. Це є дуже актуальним, коли терапевт і клієнт стикаються з дуже схожими проблемами. Внутрішню зону клієнта можна уявити у вигляді кола і в ньому можна помітити темні, «непереварені» шматки досвіду. Завданням терапевту буде допомогти клієнту вийти за межі внутрішніх феноменів і спроектувати це на порожній стілець. Потім уявити, яка полярність може бути на стільці навпроти. Цих полярностей у кожного клієнта багато, але фігуру в даний момент часу утворює лише одна пара.

Під час проектування у клієнта може виникнути опір. Тут з опором працюють зовсім не так як на межі контакту. Важливо «дотиснути» клієнта, щоб він все ж таки спроектував свою проблему. Проектування складного образу можна помітити по зміні стану клієнта.

Отож перший крок – це прояснення теми.

Другий – виокремлення протилежностей. Кількість фігур має бути не

більше двох (це протилежності, які утворюють єдине ціле). Якщо клієнт розсіяний і каже про багато тем одночасно, то важливо виокремити найголовнішу одну. Терапевт має попереджати виникнення дефлексії у клієнта, який буде намагатися збільшити кількість стільців, залучати терапевта у трикутник чи розмова про безглуздість діалогу зі стільцем.

Третій крок – найбільш чіткий опис позицій з використанням різних прийомів ампліфікації. Терапевт має підтримувати обидві позиції клієнта, незалежно від власних поглядів.

Четвертий крок – фасилітація діалогу.

П'ятий – інтеграція. Інтеграцію має здійснити сам клієнт після проходження кульмінації діалогу. Тоді терапевт пропонує знайти точку у просторі поза цими двома позиціями і з неї поглянути на ситуацію збоку, описати себе і свій стан. Якщо протягом сеансу стан клієнта змінюється, терапевт має запропонувати клієнту пересісти на інший стілець. Часто сесії не вистачає, щоб пройти усі стадії. В кінці сеансу важливо вивести клієнта за межі діалогу, щоб він здійснив проміжну інтеграцію.

Робота на межі контакту.

Клієнт завжди починає роботу з приводу якогось «голоду» і пред'являє терапевту звичний спосіб підтримки себе у голодному стані. І терапевт виступає для нього поживним продуктом. Може бути виявлено порушення функції виділення, коли клієнту незручно про щось говорити терапевту. Клієнт звертається до терапевта з певною інформацією, а він дещо змінює її і повертає клієнту в більш простому вигляді. Клієнт попереварює інформацію і знову віддає її терапевту і навпаки. І так може відбуватися багато разів, поки клієнт не зможе повністю засвоїти. Висновок з цієї метафори – терапевту потрібно тренувати свій «терапевтичний шлунок». Чим краще пропрацьований терапевт, знає про свої проблеми, відчуває себе більш вільним, тим менше ймовірність виникнення в нього тривоги і попадання у власну травму.

Терапевт є перехідною фігурою для клієнта. Він дає змогу клієнту отримати навички в усвідомленні та зміні досвіду.

Робота на межі контакту являє собою діалог, результатом якого є задоволення потреб клієнта у бесіді з терапевтом. Діалог робить можливим відслідковування та подолання зупинки цього процесу, дослідити як клієнт відстоює власні кордони, заявляє про свої потреби, осмислює інформацію та інше. Діалог – це зустріч двох феноменологій – терапевта і клієнта. Якщо розмова відповідає певній структурі, шаблону, то вона перестає бути відкритим діалогом. Тому при роботі на межі контакту терапевт має знаходитись у стані невизначеності і буде змушений здійснювати творче пристосування до ситуації. Поговоримо про творче пристосування. Творче пристосування – це процес пошуку нового рішення у ситуації невизначеності при відсутності заданого вибору. Також необхідне поняття напруги, оскільки енергія творчого пристосування визначається «різницею потенціалів» між знанням та незнанням в зоні цікавості, збудження. Здатність творчо пристосовуватись залежить від проявлення конструктивної агресії і знижується, якщо на збудження замінують тривога і страх. Здібність до творчості залежить від вміння витримувати напругу в ситуації невизначеності. На цю здібність також впливають почуття гумору та азартність. Вони допомагають дитині перетворювати тривогу на цікавість. Втрата здібності до творчого пристосування приводить клієнта до терапевта. Дуже серйозний терапевт – може насторожити клієнта, а доречний жарт – гарний помічник в терапії, який допоможе знизити рівень напруги.

При роботі на межі контакту доводиться працювати з проєкціями клієнта, його фантазіями. Будувати терапевтичні відносини означає переносити в терапевтичний контакт способи реагування, притаманні клієнту, підтримка цього переносу з метою дослідження цих способів і поступове очищення діалогу від проєкцій створює основу для тривалої психотерапевтичної роботи.

Слід зауважити, що супротив клієнта під час роботи на межі контакту розглядається не як бар'єр, а як бажання, тільки протилежне. В ньому накопичена велика кількість енергії клієнта. Працюючи на межі контакту, терапевт підтримує найбільш заряджену зону. Якщо опору дуже багато, то слід приєднатися до нього, щоб звільнити полю бажання. Опір може бути

фіксує, патологічним, переривати контакт. А може бути вільним і творчим, тим, що відповідає потребі даного моменту. Здорова конфлюенція необхідна коли дитина тільки народилась і мати намагається вгадувати її бажання, без неї неможливо відчутти глибоке задоволення. Без інтроекції ми б не змогли навчатися. Ми можемо інтроецирувати позитивні якості, такі як співчуття, порозуміння, поняття вірності, мораль. Завдяки проекції ми контактуємо з іншими людьми.

Працюючи на межі контакту, клієнт може усвідомити, як він організовує свої процеси, своє життя. В цьому йому допомагає діалог з терапевтом «тут і зараз». Фігура відображає ту потребу, яка актуальна в житті клієнта і вона буде з'являтися в терапевтичному процесі. Коли змінюється якість переживань в даному моменті, то змінюється усвідомленість всього життя в цілому, ми по-іншому сприймаємо майбутнє і відповідно змінюється картина майбутнього. В цьому і полягає магія гештальт-терапії.

Роботу на межі контакту можна поділити на діагностичний та експериментальний етапи.

Одне з основних завдань терапевта – допомогти клієнту з'ясувати його потребу. Щоб це зробити, потрібно спочатку просто спостерігати за феноменами клієнта (підняття чи зниження енергії, зміна емоційного стану, зміни голосу, пози, дистанції тощо).

Для діагностики терапевт може використовувати функціональні схеми та закони розвитку почуттів. Наприклад, якщо клієнт стверджує, що відчуває образу, то терапевт розуміє, що тут також присутні і любов і агресія. Якщо говорить про сильну ненависть, також буде присутня прихильність. Слід не забувати, що особистість діалогічна, тобто завжди співіснують протилежності і більша частина енергії заблокована на полюсі, який не усвідомлюється чи заперечується. Також в практиці терапевт користується теорією «self». Також є механіка різних проявів супротиву. Клієнт, який постійно поплескує себе, скоріше за все хоче поплескати когось. В будь-якому питанні є інформація про того, хто запитує.

Якщо робота психоаналітика побудована на інтерпретації терапевта, то гештальт-терапевт інтуїтивно йде за своєю інтерпретацією, не завжди усвідомлюючи це. Відсутність спирання на інтерпретацію та шкідливість терапевтичних гіпотез – це міф про гештальт-терапію. Гештальт-терапевт не зупиняє безперервний потік своїх роздумів про клієнта і його терапія обумовлена його інтерпретацією та гіпотезою. На відміну від психоаналітика, де головне – це інтерпретація терапевта, в гештальт-терапії клієнт є повноправним партнером і також приймає участь у пошуках змісту того, що відбувається, наповнює змістом ті процеси, які відбуваються у контакті. Та гештальт-терапевт не стоїть осторонь процесу і не є пасивним спостерігачем. Він спирається на один з принципів діагностики, який є унікальним в своїй простоті і полягає в тому, щоб дозволити собі сприймати очевидне. Продуктивність та енергія терапевтичних гіпотез залежать від поваги та довіри терапевта до себе як людини та спеціаліста. Іноді саме почуття терапевта дозволяють зрозуміти клієнта. А якщо розмова клієнта не зачіпає терапевта, то це може стати фігурою сесії і означати, що фігура клієнта втрачає енергію і стає нечіткою.

В гештальт-терапії інтерпретація завжди є унікальною, тобто призначена лише даному клієнту і ґрунтується на його досвіді і є суб'єктивною, а також належить певному терапевту і залежить від його досвіду та рис характеру. Інтерпретація створюється щоразу в діалозі. І цей процес є ризикованим, оскільки поведінкові реакції можуть співпадати та страх може бути різного походження. Працюючи на межі контакту важливо як саме це пред'являється, як живе, коли і чому зникає, що виникає натомість.

Завчасні висновки призводять до виникнення помилок. Інтерпретацію можна пропонувати у формі образу, а краще щоб цей образ створив сам клієнт, її можна обговорювати, та уникати остаточного діагнозу.

При проведенні терапевтичних експериментів не існує заздалегідь підготованих вправ, оскільки гіпотеза народжується під час сесії, вона є індивідуальною та унікальною і у відповідності до неї підбираються вправи.

Експерименти бувають різні: невеликі і більш масштабні, та вони завжди є інтервенцією з боку терапевта. Наприклад, якщо клієнт постійно говорить «ми», можна попросити його казати «я», тобто від першої особи. І це буде маленьким експериментом. Якщо клієнт, наприклад, боїться бути смішним, остерігається неприйняття, то терапевт може запропонувати змодельовати ситуацію, в якій би смішним був сам терапевт. Це може виявитися великим експериментом і показати повну безпорадність клієнта. Якщо у клієнта виникають катастрофічні проєкції і йому здається, що його відкидають, їх можна перевірити за допомогою зворотнього зв'язку.

В кінці кожного сеансу терапевт з'ясовує як відчуває себе клієнт, які висновки він робить з цієї зустрічі, що йому потрібно зробити чи змінити. Дуже важливо давати клієнту час на асиміляцію досвіду.

Робота на межі контакту, як частина гештальт-терапії досить активно розвивається, як в аналітичному так і в прапктичному напрямку.

Поділ роботи гештальт-терапевта на роботу з внутрішньою феноменологією та роботу на межі контакту є дуже умовним. Та цей поділ необхідний, щоб терапевт міг усвідомити свій вибір та його наслідки, а також побачити альтернативи в своїй діяльності. Та протягом сесії він може переходити від однієї стратегії до іншої, причому неодноразово.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Аралова М. П. Теория и практика гештальт-терапии на пороге XXI века Ростов-на-Дону, Издательство Ростовского университета, 2010.
2. Зинкер Д. В поисках хорошей формы. Гештальттерапия с супружескими парами и семьями М.: Независимая фирма “Класс”, 2000.
3. Бейссер А. Парадоксальная теория изменения (перевод А. Гронского) Гештальт - 2003. – М.: МГИ, 2013.
4. Долгополов Н. Гештальт «Здесь и теперь» // Московский психотерапевтический журнал. – 2004. - №3. – С.56-57.
5. Булюбаш И. Клиентам о гештальттерапии. – М.: МГИ, Гештальт-2007.

6. Булюбаш И. Д. Руководство по гештальт-терапии. – М.: Институт Психотерапии, 2014.
7. Бьюдженталь Дж. Искусство психотерапевта. СПб., "Питер", 2011.
8. Вертгеймер М. О гештальттеории // Хрестоматия по истории психологии. – М.: Изд-во МГУ, 2010.
9. Гингер.С., Гингер А. «Гештальт – терапия контакта» СПб.: Специальная Литература, 2009.
10. Туриніна О. Л. «Методологія та методи психологічного дослідження: навч.-метод. посіб.» / О. Л. Туриніна. — Київ : ДП “Вид. дім “Персонал”, 2018.

SOCIOLOGICAL SCIENCES

УДК [316.4]

ПРОБЛЕМА ВИБОРУ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СЕРЕД МОЛОДІ, БЕЗПОСЕРЕДНЬО СІМ'Ї ТА КАР'ЄРИ

Лук'янченко Анастасія Владленівна
здобувачка освіти 1 курсу 2 медичного факультету
Харківського національного медичного університету
Демочко Ганна Леонідівна
к.іст.н., доцент

Анотація. Стаття містить порівняльний аналіз цінностей молоді у 2022 році та у 1999 році. Проаналізовано динаміку зміни цінностей сім'я-кар'єра. За результатами дослідження визначено, що для сучасної молоді одне з провідних місць має самовизначення та самоствердження. Дані опитування дають змогу сказати, що українська молодь є скоріш критична та раціональна.

Ключові слова. Молодь, цінності, кар'єра, сім'я, ціннісні орієнтації, дослідження, соціологічне дослідження.

Вступ. Викладачі, лікарі, загалом ті, хто контактує з молодим поколінням мають розуміти їх ставлення до світу, до себе, до перебігу суспільних явищ і процесів, знати в чому вони вбачають життєві пріоритети, адже від того, якими цінностями буде жити молодь у XXI столітті залежить напрям соціального та культурного розвитку суспільства. Саме тому, визначення динаміки змін цінностей сприяє створенню ефективних засобів вирішення проблем молоді та суспільства загалом.

Мета роботи. Виконати порівняльний аналіз ціннісних орієнтацій молоді, безпосередньо сім'ї та кар'єри у 2022 році та у 1996 році.

Матеріали і методи. Теоретичні: огляд та аналіз статистичних джерел, які присвячені проблемі ціннісних орієнтацій молоді. Практичні: власне соціологічне дослідження.

Результат і висновки. Розвиток українського суспільства, соціальних інститутів та взаємин визначається як період зрушень соціальних орієнтирів. Тому зміни, які відбулись вплинули на свідомість молоді. Виникла криза традиційних орієнтирів молоді, яка особливо яскраво проявляється у ставленні їх до створення сім'ї.

Молодь останнього десятиріччя ХХ століття виховувалась на соціалістичних, колективістських засадах, а в доросле життя вже вступало за нових соціальних умов у демократичне, індивідуалістичне суспільство. Тому така ситуація сприяла переоцінці ціннісних орієнтацій. Якщо раніше існувала закономірність у передачі цінностей від батьків до дітей, то нині цей феномен спостерігається у менших проявах.

Розглянемо дані соціологічного дослідження проведеного Українським інститутом соціальних досліджень „Ціннісні орієнтації населення – 1999”. Для порівняння включено окремі показники опитування. (табл.1)

Таблиця 1

Рівень важливості складових частини життя для молодого покоління (відсоткове співвідношення кількості голосів тих, хто дав відповіді “дуже важливо” та “скоріше важливо” від загальної кількості голосів), %

	Ціннісна орієнтація	1999 рік
1.	Сім'я	95%
2.	Друзі, знайомі	91%
3.	Робота (кар'єра)	86%
4.	Вільний час	76%
5.	Хобі	68%

Аналіз результату цього соціологічного дослідження дає змогу виявити певну ієрархію цінностей українського суспільства за 1999 рік: сім'я, друзі, робота, вільний час і хобі. Більш високий рівень зацікавленості молодого покоління у створенні сім'ї ніж у кар'єрному зростанні та матеріальному забезпеченні.

Для порівняння пріоритетів сучасної молоді було проведено опитування студентів Харківського національного медичного університету. Вік студентів 17-22 роки. Дослідження було проведено в жовтні 2022 року.

Для отримання результатів використовувався метод дослідження, який дає змогу виявити ієрархію пріоритетів цінностей. Було сформульовано 5 ціннісних орієнтацій, які отримали найбільший рівень важливості під час опитування молодого покоління у 1999 році. Досліджуваним був запропонований тест, де зазначені цінності треба було розташувати за шкалою від 1 до 5. (табл. 2)

Таблиця 2

**Рівень важливості складових життя для молоді 17-22 років
(відсоткове співвідношення кількості голосів отриманих найбільше на
кожне місце до загальної кількості голосів), %**

	Ціннісна орієнтація	2022 рік
1.	Сім'я	49,3%
2.	Кар'єра	45,3%
3.	Друзі	46,6%
4.	Вільний час	41,3%
5.	Хобі	60%

Таким чином, можна простежити, як змінилися ціннісні орієнтації сучасного українського покоління за 23 роки. Як можна побачити на 1 місці серед пріоритетів у молоді так і залишилась сім'я, проте на 2 місці з невеликим відривом у кілька відсотків знаходиться кар'єра, на відміну від результатів

1999 року у яких кар'єра посідала 3 місце. Тому можна зробити такий висновок: у життєвих пріоритетах молоді відбувся перехід від колективістських і альтруїстичних думок до зосередженості на самореалізації і створенні особистого благополуччя, спостерігається динамічний перехід на індивідуально значущі речі. Більша частина молодого покоління на передній план виносить матеріальні цінності, аніж духовні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Балакірева О. М., Ганюков О. А., Дудар Н. П. Система ціннісних орієнтацій, культурні потреби і духовний світ української молоді//Про становище молоді в Україні (за підсумками 1999 року): Щорічна доповідь Президентіві України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України.- К.: Український ін-т соціальних досліджень, 2000. – С. 53-58.
2. Дослідження інституту психології ім. Г. С. Костюка. Звіт „Психолого-педагогічні засади гуманізації впливу інформаційного простору на підлітків та молодь”, 1996, 1998.
3. Центр „Соціальний моніторинг” та Український інститут соціальних досліджень провели опитування „Ціннісні орієнтації населення - 1999”. Для порівняння включено окремі індикатори моніторингового опитування громадської думки населення
4. Українське суспільство: моніторинг – 2000 р. Інформаційно-аналітичні матеріали. / за ред. В. М. Ворони, А. О. Ручки. – К.: Ін-т соціології НАН України, 2000. – 390 с.
5. Овсяннікова В. В. Взаємозв'язок ціннісних орієнтацій особистості та її соціального статусу // Вісник Запорізького національного університету. 2009. № 1. С. 107-115.

ПРИЧИНИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ЮРИДИЧНОЇ ГАЛУЗІ

Мільяченко Марія,
здобувачка вищої освіти II курсу
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник:
Ядловська Ольга Степанівна,
доцентка кафедри міжнародних
відносин та
соціально-гуманітарних дисциплін,
к. іст. н., доцентка,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

Анотація. Проаналізовано особливості та причини професійної деформації працівників юридичної галузі. Приведено визначення професійної деформації у широкому та вузькому розумінні. Визначено основні внутрішні та зовнішні фактори професійної деформації юриста.

Ключові слова: професійна деформація, правова культура; правовий нігілізм, правова свідомість.

Актуальність теми дослідження. Деформація професійної правосвідомості виникає не миттєво. Юристи, як і інші члени соціуму, відчують на собі вплив величезної кількості економічних, політичних, культурних чинників, що впливають на формування раціонально-ідеологічних, соціально-психологічних і поведінкових елементів правосвідомості. Радикальні зміни, які відбуваються сьогодні у правовій, соціально-економічній, політичній, соціокультурній і духовній сферах України, об'єктивно породжують нові світоглядні та методологічні установки, спрямовані на необхідність по-новому проаналізувати наші духовні та філософські надбання. В наслідок зазначеного,

сьогодні, коли впливи деструктивних факторів є особливо значими, наукове дослідження причин та особливостей професійної деформації працівників юридичної галузі, виходить у центр наукового дискурсу та набуває додаткової актуальності. До питання професійної деформації працівників юридичної галузі у своїх наукових працях зверталися такі науковці як А. М. Бабенко, С. П. Безносів, А. А. Бондарєв, А. В. Грошев, А. П. Плешаков, А. І. Худяк тощо.

Метою дослідження є аналіз причин та особливостей професійної деформації працівників юридичної галузі.

Виклад основного матеріалу. Формування правових цінностей, стандартів правової поведінки відбувається протягом усього життя людини. З самого дитинства особа набуває навичок та засвоює стандарти нормативної поведінки, дізнається перші юридичні розпорядження у процесі ігор, читання казок, поступово у спрощеній формі складається власна картина правового життя. Надалі суб'єкти освоюють моделі поведінки у процесі спеціальної освіти юридичної: з допомогою цілеспрямованого впливу формуються професійні юридичні знання, навички та компетенції. Для позначення негативного впливу службової діяльності на людину, ще на початку ХХ ст. Пилип Сорокін ввів таке поняття, як «професійна деформація» [1, с. 76]. Сьогодні вказаний термін набув досить широкого значення. У широкому розумінні, професійна деформація розглядається як модель поведінки, яка суперечить всім загальноприйнятим законам поведінки у соціумі. У вузькому розумінні - зміну якостей особи, що передбачає зміну стереотипів, цінностей, характеру, поведінки, притаманного способу спілкування особистості під впливом виконання певних службових обов'язків [1, с. 77]. Деформація правосвідомості загалом, і деформація професійної правосвідомості, зокрема (що виявляється у перетворенні правових поглядів, переконань, установок на неправові) має такі форми: правовий інфантилізм; правовий фетишизм; правовий нігілізм; правове переродження.

Деформація правосвідомості впливає на формування професійної

компетентності юриста та здійснення ним юридичної діяльності. Можна виокремити наступні найбільш типові професійні деформації у діяльності юристів: зловживання владою або службовим становищем; некомпетентність; перевищення посадових повноважень; корумпованість; надмірна самовпевненість; безвідповідальність; надмірний кар'єризм тощо [2, с. 11]. Наведений перемік не є вичерпним, що додатково свідчить про масштабність та серйозність досліджуваної проблеми. Науковці А. М. Бабенко, С. П. Безносів, А. А. Бондарєв, виокремлюють внутрішні та зовнішні фактори формування професійної деформації працівників юридичної галузі. До зовнішніх варто віднести соціальну нестабільність; кризу моральних, соціальних ідеалів, відсутність ідеологічної основи розвитку суспільства; низьку якість нормативно-правових актів; високий рівень корумпованості владних структур; високий рівень правового та соціального нігілізму; переважання негативних оцінок у висвітленні діяльності державних та правоохоронних органів.

У свою чергу до внутрішніх факторів виникнення професійної деформації працівників юридичної сфери відносять високий рівень службового навантаження; наявність негативних прикладів професійної поведінки, безпринципність у службових відносинах; низький рівень моральної та правової культури колективу, наявність фактів прояву правового нігілізму; незадоволеність рівнем матеріального та соціального забезпечення у галузі; монотонність та одноманітність роботи відсутність перспектив кар'єрного зростання тощо. Як вказує О. В. Синєокий, професійна деформація юристів може мати стійкий або епізодичний, поверхневий або глобальний характер; проявлятися у манерах поведінки, професійному жаргоні і навіть у зовнішньому вигляді. Проаналізувавши дослідження, слід зауважити, що частіше небажані зміни фахівця розглядають в його особистості, які негативно впливають на його роботу та життя. Отже, найбільш професійним деформаціям піддаються професії типу «людина-людина», тому що спілкування з іншою людиною обов'язково містить у собі взаємодія (вплив – зворотний вплив), особливо «людина – аномальна людина» [3, с. 430]

На сучасному етапі розвитку суспільства під впливом наукового прогресу відбувається трансформація професій, В умовах техногенного, цифрового суспільства посилюється роль техніки, що зумовлює комбінованість типів професій: «людина – техніка – знаки – природа», «людина – техніка –знаки – людина», «людина – техніка – знаки – художній образ».

За спостереженнями В. М. Савіщенко, перший рівень, за предметом праці, складають п'ять типів професій: «людина– техніка» – професії, які пов'язані з виробництвом, «людина –людина» – зміст праці передбачає ефективну взаємодію між людьми; «людина –природа» – дослідження, вивчення і використання природних ресурсів; «людина – знак»– професії, які пов'язані з використанням усного чи писемного мовлення, роботою з документами та цифрами; «людина – образ» – професії, предметом праці яких є художні образи, професійна діяльність орієнтована на певний вид мистецтва. Другий рівень, за метою праці, утворюють три класи професій: гностичні (пізнавальні) професії; перетворюючі професії; пошукові професії. Третій рівень, за знаряддями праці, узагальнює професії у відділи: професії речовинних знарядь праці; професії механічних знарядь праці; професії автоматизованих систем, робототехніки; професії функціональних (невидимих) знарядь праці. На четвертому рівні, за критерієм «умови праці», професії класифіковано в чотири групи: професії у звичайному мікрокліматі; на відкритому повітрі; професії у незвичайних умовах; професії з високим ступенем моральної відповідальності за здоров'я і життя людини, матеріальні цінності [4].

Важливу роль відіграють комунікативні зв'язки з громадськістю та соціумом. У цьому розрізі юристам необхідно слідкувати за спілкуванням у ЗМІ. Як підкреслює, О. С. Ядловська у сучасній соціокультурній ситуації кожна людина повинна бути медіа компетентною: вміти орієнтуватися в умовах перенасичення різноманітною інформацією, об'єктивно оцінювати її, розуміти, аналізувати, мати уяву про механізми та наслідки її впливу на читачів. Значну роль у процесі комунікації відіграють засоби масової інформації. Комунікація

стає символом сучасної епохи, адже комунікація розуміється і як магістраль сполучення, і як процес спілкування [5, с. 64]. Слід приділяти увагу та неухильно дотримуватись у професійній діяльності юриста законодавства щодо послуговування державною мовою, українською. Прогалини в українському законодавстві щодо визнання української мови як державної були подолані без перебільшення через тернистий шлях аж наприкінці третього десятиліття незалежності України. Зрештою, опір прийняттю законодавчої бази щодо функціонування української мови як державної свідчить про актуальність та важливість визнання мови як основного фактору збереження нації та держави [6, с. 248]. Фахівці повинні працювати над своїм мовленням, як письмовим, так і усним, та використовувати державну мову у своїй діяльності.

В українському суспільстві, на жаль, випадки професійної деформації працівників юридичної галузі є непоодинокими і ця проблема потребує негайного вирішення. Вважаємо, що перша криза деформації настає десь на третьому курсі навчання, коли відбувається остаточне визначення студента зі своєю майбутньою професією, коли ти починаєш відчувати себе юристом і здогадуватись свої дії під час вирішення правової проблеми. Проте існують певні шляхи подолання професійної деформації. До прикладу, американське суспільство, де створено відповідна соціальна служба психологічної допомоги для спеціалістів, які відчувають на собі дію професійної деформації. У Сполучених Штатах Америки зазначений феномен розглядається як захворювання і прагнуть його вилікувати на ранніх стадіях, пропонується професійна переорієнтація і перепідготовка. Адже, як зазначають вчені, зміна роду діяльності як корисна для здоров'я. Такий дослід слід розглянути й Україні, перейняти його як один із способів попередження професійної деформації юристів. На ранніх стадіях слід залучати консультування з психологами, роботу в арт-терапії, можливе навіть змінення роду діяльності на певний час, здійснення своєї заповідної мрії

Висновки. Конституцією України задекларовано прагнення нашого народу до побудови демократичної, соціальної, правової держави. Зазначене

неможливо без професійних фахівців в області права, покликаних надавати якісну професійну правничу допомогу населенню. Юриста-професіонала вирізняє стійке позитивне ставлення до права та практики його застосування. Зазначеним обумовлюється важливість недопущення професійної деформації працівників юридичної галузі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Крес Н. О. Причини професійної деформації працівників юридичної сфери. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру* (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України) : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 1. С. 75-78.

2. Нестеренко О. М. Аналіз особливостей деформації правової свідомості у професійному середовищі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2017. № 25. С. 10-12.

3. Синєокий О. В. Індивідуальні умови професійної деформації особистості адвоката. *Форум права*. 2008. № 2. С. 425-431.

4. Савіщенко В. Розвиток професійної деонтології в умовах техногенного, цифрового суспільства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2. С. 174-187.

5. Ядловська О. Засоби масової інформації як чинник формування громадської думки. *«Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи»*. Випуск 21. 2019. С. 64-68.

6. Ядловська О. С. Чинники становлення національно-політичної ментальності: український вимір. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2. С. 244-252.

JOURNALISM

УДК 070

СПЕЦИФІКА ВИСВІТЛЕННЯ ТА МЕТОДИ ПОДАЧІ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕМАТИКИ У ОНЛАЙН-ВИДАННІ "УКРАЇНСЬКА ПРАВДА"

Бакай Романа Романівна,

Студентка

Бердак Христина Михайлівна

Асистент

Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна

Анотація: формування бізнес ринку в Україні зумовлює інтерес публіки до аналізу статей, які описують економічну ситуацію в країні. Ця публікація актуалізує методи висвітлення економічної тематики в українському медіапросторі, зокрема, в онлайн-виданні "Українська правда". Метою дослідження є виявлення особливостей написання матеріалів, опублікованих на сайті "Економічної правди" та їх аналіз.

Ключові слова: економічна журналістика, методи написання, медіа, "Економічна правда", журналістські матеріали, економіка, бізнес.

У 2016 році було проведено дослідження "Економічні новини, настрої та поведінка". У книзі досліджуються відносини між об'єктивними, пов'язаними з медіа та соціальними ставленнями, а також поведінковими реаліями приватних, експертних і корпоративних агентів у традиціях масової комунікації, журналістики та поведінкової економіки. "Економічні новини не лише повідомляють про економіку, а й можуть впливати на її розвиток, оскільки суспільні, а також корпоративні настрої та поведінка є сполучною ланкою між економічними новинами та реальною економікою. Громадяни та корпоративні

агенти, які приймають обґрунтовані економічні рішення, мають вирішальне значення для економіки та суспільства. Економічні настрої приватних і корпоративних осіб, які приймають рішення, впливають на підприємницьку поведінку, наприклад на здійснення інвестицій. Витрати на рекламу є частиною маркетингових інвестицій компанії та мають важливе значення для фінансування медіасистем." [1, с. 13]

В Україні, після кризи, що сталася у 2014 році, сформувався попит на економічну журналістику. Споживачами такої інформації стали не лише банкіри, власники бізнесу чи менеджери, але й пересічні споживачі, які хочуть розуміти економічну ситуацію в країні. Тому перед журналістами постала проблема доступно та просто писати про складні теми.

Зокрема, у посібнику "Економічна журналістика" зазначається, що цифри є абсолютно невід'ємним елементом економічного матеріалу. Тому у будь-якій статті про бізнес надзвичайно важлива чіткість, простота і зрозумілість їх подачі. Якщо це можливо, завжди потрібно використовувати графіки та схеми для ілюстрації цифр. Це також полегшує необхідність «набивати» статтю незрозумілою статистикою. "Хороша бізнес-стаття, як і будь-яка інша стаття, потребує цікавого першого параграфу або ліда, щоб привернути увагу читача. Іноді одне тільки використання великих цифр – якщо вони дійсно насправді є новиною може стати основою для ефективного ліда. Часто репортерам подобається використовувати людину, що стосується загальної теми статті, щоб надати статті «людське обличчя» та залучити читачів, які в іншому випадку можуть не захотіти читати лід, наповнений цифрами." [2, с.73]

У посібнику журналістам пропонують висвітлювати такі економічні теми, як:

- сектор праці (зміни на ринку праці, зарплати, робочі місця, зміни законодавства у сфері праці та працевлаштування);
- торгівля (міжнародна торгівля, договори між країнами чи компаніями-велетнями, Всесвітня організація торгівлі);
- інвестиції;

- приватизація (продаж державних об'єктів приватним особам).

Також рекомендується звернути увагу на державний бюджет, курс валют, системи соціального захисту (особливо актуально у час війни).

"Коли Ви писатимете про ці дані, слід мати на увазі кілька важливих речей:

- Завжди порівнюйте поточні дані з даними минулого року, а також із більш раннім періодом;
- Прості порівняння можуть бути недостатніми і іноді ховають важливі деталі;
- Майте на увазі сезонні зміни та нагадування знайте про них вашим читачам. Це зазвичай стосується таких випадків, коли вам потрібно порівняти цифри одного періоду часу з іншим;
- Завжди позначайте контекст для цифр." [2, с. 63-65]

Для аналізу методів висвітлення економічної тематики серед українських онлайн-медіа ми обрали видання «Українська правда», а саме – його проєкт «Економічна правда». Проєкт був створений для інформування громадян новинами у сфері економіки та бізнесу, а своєю метою ставить сприяння прозорості влади. Ми проаналізували публікації, що були опубліковані в період з 8 вересня по 18 жовтня 2022 року. Важливо, що ми обирали матеріали, які відображають економічну тематику. Тобто, розглядали 10 публікацій у розділі «Фінанси». Саме стільки було опубліковано за цей період.

Окремо варто відзначити інфорграфіку, яка надає текстові ясності для пересічного читача. «Завдяки поєднанню дизайну та інформації, для сприйняття матеріалу, поданого за допомогою візуалізації, достатньо декількох секунд... Серед основних функцій інфографіки виділяють такі: інформування; привернення уваги та підвищення інтересу до теми; полегшення сприйняття інформації (особливо перевантаженої цифровими даними); краще її розуміння; лаконічне поєднання великих обсягів інформації, чисел та візуального ряду; негайне і всеосяжне читання; підсилення довіри до повідомлюваного тощо» [3, с.4]

Проаналізувавши вище вказані матеріали, ми зауважили, що «Економічна правда» висвітлює актуальні та цікаві для споживача теми. Наприклад такі, як: курс валют, безробіття, міжнародна торгівля та економічні виклики для України. Крім того, публікації написані легко та доступно для більшості населення. Журналісти вдало порівнюють ситуацію в різні періоди, застосовують легкі терміни (або майстерно пояснюють складні), описують контекст для тих чи інших цифр. Часто в тексті трапляються гіперпосилання та курсиви для підкреслення значущості слів.

Крім того, ми помітили, що матеріали «Економічної правди» завжди чітко структуровані, мають підзаголовки і включають в себе повний аналіз проблематики від загального опису проблеми та її підґрунтя до можливого вирішення її в майбутньому. Для аргументації в аналітичних матеріалах застосовуються статистичні дані, що додає доказовості тексту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Лішка, Я. (2016). Вступ. В: Економічні новини, настрої та поведінка. Springer VS, Вісбаден. Режим доступу: https://doi.org/10.1007/978-3-658-11541-8_1
2. Экономическая журналистика. Пособие / В. Иванов, И. Полтавец, О. Хоменок. — К. : Центр Свободной Прессы, 2012. — 90 с. Режим доступу: <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=https://www.aup.com.ua/uploads/econom.pdf&ved=2ahUKEwjKrKay3vr6AhUvposKHVIXBPUQFnoESBAQAQ&usg=AOvVaw28-h-2OK7COoVFkA6bhfW8>
3. Бондаренко Л. Г. Підготовка студентів-філологів до використання інфографіки на уроках української літератури // Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки: Збірник наукових праць. Випуск 2, частина 2. – Глухів: Глухівський нац. пед. університет ім. Олександра Довженка, 2018. – С. 76-82. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vgnpu_2018_2%282%29__12

**ВИСВІТЛЕННЯ СОЦІОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ
В АНАЛІТИЧНИХ МАТЕРІАЛАХ**

Вареник Наталія Андріївна

студентка

Ковач Ганна Іванівна

аспірантка

Львівський національний університет

імені Івана Франка

м. Львів, Україна

Анотація: У статті розглядається специфіка використання соціологічної інформації у журналістських аналітичних матеріалах. На основі дослідження діяльності українського онлайн-видання «Детектор медіа» ми виявили, що журналісти зацікавлені в аргументаційній функції соціологічних даних. Також аналіз допоміг зрозуміти вплив висвітлення соціологічного дослідження на кількість переглядів.

Ключові слова: соціологія, соціологічні методи, соціологічна інформація, кількісне соціологічне дослідження, «Детектор медіа».

Американський соціолог Герберт Дж. Ганс часто порівнює соціологію та журналістику у своїх працях. У есе «Соціологія і журналістика: порівняльний аналіз» він підкреслює тенденцію все більшого наближення журналістики до соціології саме завдяки використанню соціологічних даних в матеріалах. «В останні роки журналісти, особливо ті засоби масової інформації, які обслуговують людей із вищою освітою, стали більш аналітичними, пропонуючи причинно-наслідкові зв'язки та інші пояснення, які іноді нагадують соціологічні. На додачу, вони почали включати новини та аналітику на основі великих наборів даних, а також великих даних» [1].

Методологічний арсенал журналістики постійно поповнюється за рахунок суміжних галузей діяльності, зокрема соціології. В останнє десятиліття, а

особливо в період повномасштабних воєнних дій, українські журналісти стали особливо охоче використовувати соціологічні методи збору інформації. За допомогою цих методів можна докладніше вивчити предмет журналістського матеріалу, з'ясувати закономірності змін, що відбуваються в соціальній дійсності, та нарешті відтворити процеси, які неможливо пояснити лише аналізом статистичних даних. Так з'являється можливість детально вивчити соціальне явище в його цілісності та взаємозв'язку з іншими явищами.

Журналіст здебільшого на підтвердження своєї думки як аргумент наводить певні результати кількісного соціологічного дослідження (КСД). Соціологічну інформацію подають також у вигляді самостійних публікацій - заміток або й кореспонденцій, оглядів. Трапляється, що зафіксований КСД факт стає поштовхом до журналістського виступу, стає темою [2, ст. 107].

Ми дослідили як висвітлюють соціологічну інформацію в онлайн-виданні «Детектор медіа». Було проаналізовано матеріали, що опубліковані в період з 24.02.2022 року до 16.10.2022 року. За цей час на сайті видання було розміщено близько 250 статей аналітичного характеру, але лише 8 із них побудовані на базі соціологічного дослідження.

Першочергово було досліджено тематику матеріалів. За час повномасштабного вторгнення були опубліковані статті з такими заголовками: «Перевертні та інші істоти. Що відбувається з телеграм-каналами проросійських блогерів, політиків та медіа», « Від «Трухи» до Гордона: найпопулярніші канали українського сегмента Telegram», «Укронацисти для Чехії, біолабораторії для Північної Македонії та русофобія для Грузії. Аналізуємо російську пропаганду в 11 європейських країнах», ««Самі риють собі могилу». Аналіз антизахідної риторики Росії про велику війну», ««Телеграмна імперія» розвідки Росії під час великої війни», ««Теперь заживем!». Як і для чого Росія створила мережу телеграм-каналів для окупованих нею територій», «Більше половини українців мають вищій за середній індекс медіаграмотності – дослідження Детектора медіа», ««Україну

від дефолту врятує проституція». Досліджуємо російську гендерну дезінформацію в соцмережах». Як бачимо, редакція видання в воєнний період відійшла від звичної для себе тематики досліджень, а саме моніторингу рівня медіаграмотності населення України, створивши лиш один такий матеріал. Натомість журналісти вдалися до актуальної в час війни тематики - висвітлення впливу російської пропаганди та дезінформації на громадську думку в соціальних мережах в Україні і закордоном. Досліджено, що кожен з проаналізованих матеріалів є випущений двома мовами – українською та англійською. Очевидно для збільшення кількості іноземної аудиторії ЗМІ.

Щодо форми, лише один матеріал «Більше половини українців мають вищий за середній індекс медіаграмотності – дослідження Детектора медіа» побудований як класичне КСД (кількісне соціологічне дослідження). Тобто у ньому зазначено методологію дослідження, вибірку респондентів, об'єкт та предмет дослідження, період проведення. Ще у чотирьох матеріалах («Від «Трухи» до Гордона: найпопулярніші канали українського сегмента Telegram», ««Україну від дефолту врятує проституція». Досліджуємо російську гендерну дезінформацію в соцмережах», «Перевертні та інші істоти. Що відбувається з телеграм-каналами проросійських блогерів, політиків та медіа», ««Самі риють собі могилу». Аналіз антизахідної риторики Росії про велику війну») також було чітко окреслено методологію дослідження, об'єкт та період проведення моніторингу даних.

Розглянемо також особливості подання соціологічної інформації в матеріалах. У своїх статтях «Детектор медіа» дуже влучно інтегрували соціологічні дані до журналістського тексту. Ми проаналізували, що соціологічні дані були використані в підтвердження аргументів до аналітичних матеріалів, що надало більшої наочності та доказовості тез журналістів для читачів. І лише в одному матеріалі «Від «Трухи» до Гордона: найпопулярніші канали українського сегмента Telegram» соціологічне дослідження було побудоване на підтвердження попередньо проведеного опитування від КМІ. Таким чином у ньому соціологічна інформація виступила не лише доказовим

фундаментом тверджень журналістів, а й передумовою створення публікації.

На підставі проаналізованих матеріалів, можемо зазначити, що у кожному з них для висвітлення соціологічної інформації було використано візуалізацію, а саме різноманітні графіки. «Корисним для змістовного аналізу даних є подання результатів у вигляді різного типу графіків (гістограм, діаграм, полігонів тощо). Графіки дають змогу наочно представити зв'язки та залежності між ознаками, роблять аналіз ефективнішим» [3]. Необхідно зупинитися на тому, що у матеріалах складні графіки здебільшого інтерактивні, що дозволяє систематизувати великий обсяг даних та зобразити їх у найбільш зрозумілій та цікавій формі для читача. Широке використання графіків, діаграм і схем є надійним способом справити враження, звернути увагу на ключові моменти при поданні статистичних даних. В процесі читання люди не завжди можуть швидко сприймати текст і цифри. Іноді буває складно зосередитися і довго зберігати увагу, потрібен час на усвідомлення того чи іншого факту, особливо при розгляді нестандартних проблем. Продемонстровані ж вчасно діаграми та схеми відразу привертають увагу, зацікавлюють і полегшують розуміння [4].

Перейдемо до найголовнішого – впливу використання соціологічного дослідження на кількість переглядів. Проаналізувавши кількість переходів на статті, створені на основі кількісного соціологічного дослідження, станом на 17.10.2022 р. можна вказати, що середня кількість кліків на статтю із соціологічним дослідженням складає близько 10 650. Найбільш популярний матеріал є ««Україну від дефолту врятує проституція». Досліджуємо російську гендерну дезінформацію в соцмережах»: він набрав близько 23 тисячі перегляди. На противагу цьому, статтю «Більше половини українців мають вищий за середній індекс медіаграмотності – дослідження Детектора медіа» переглянуло близько 1600 осіб. Тим не менше, середня кількість переглядів аналітичних матеріалів без використання соціологічного дослідження у три рази менша і складає близько 3 тисячі кліків.

Отже, проаналізувавши серію журналістських матеріалів, можемо

зазначити, що в аналітичних статтях соціологічну інформацію використовують здебільшого для аргументації. Також важливо те, що висвітлення результатів КСД найкраще робити за допомогою інтерактивної візуалізації даних, що збільшує зацікавлення читача. Соціологічне дослідження позитивно впливає на збільшення переглядів публікацій, що ще раз підкреслює необхідність його використання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Gans H. J. Sociology and journalism: a comparative analysis. Contemporary sociology, American Sociological Association. 2018. P. 3-10.
2. Лубкович І. М. Соціологія і журналістика : підручник. Львів : ПАІС, 2005. 176 с.
3. Медвінська К., Литвиненко Ю. Статистичні методи обробки соціологічної інформації. *core.ac.uk*.
URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/300238165.pdf>.
4. Бокарева Ю. С., Романовская В. Е. Инфографика как современное средство коммуникации Теорія та історія дизайну. 2016. № 4. ст. 13-16

**ПЕРЕВАГИ І НЕДОЛІКИ ПОДАЧІ ІНФОРМАЦІЇ ДЛЯ ПЕРЕМІЩЕНИХ
ОСІБ: УКРАЇНСЬКИЙ І ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД**

Присяжний Михайло Павлович,
к.ф.н., професор
Війтович Тетяна Якимівна
викладачка
Львівський національний університет
імені Івана Франка
м. Львів, Україна

Анотація: подача соціально-економічної інформації для переміщених осіб стала одним з головних завдань журналістики. Багато медіа переформатували свою роботу з метою грамотної подачі такого контенту. Для кращої комунікації були створені додаткові ресурси в соціальних мережах.

Ключові слова: медіа, інформація, переміщені особи, ресурси, соціальні мережі, онлайн-платформи.

Через російську навалу багато людей були змушені покинути свої домівки й евакуюватися до інших міст і країн. Зараз в Україні почалася велика міграція як закордон, так і в середині країни. Згідно з статистикою, яку подає Міжнародна організація з міграції (МОМ), за час війни з України виїхало 4,2 млн осіб, а 7,1 млн стали внутрішньо переміщеними.

Під час такого масового виїзду постало питання організації та правильного структурування інформації, яка допоможе переселенцям адаптуватися. Адже простір, у якому опинилися переміщені особи, був перенасичений величезною кількістю даних, поширених різними джерелами. Ці всі фактори спричинили зміни у масовій комунікації. Тож під час цієї активної фази еміграції було створено безліч комунікаційних сервісів.

Одною з основних функцій медіа є висвітлення актуальної інформації для переміщених осіб. Потрібно вибрати оптимальний та ефективний спосіб

здійснення такої діяльності.

Формат подачі таких матеріалів має бути доступним, зрозумілим і актуальним, а це веде, наприклад, до зміни в дизайні онлайн-ресурсів, бо для кращого візуального пошуку потрібно створювати додаткову вкладку.

Проаналізуємо деякі ресурси щодо подачі інформації для тимчасово переміщених осіб. Для цього розглянемо і порівняємо переваги і недоліки подачі інформації на офіційних сайтах громад, в соціальних мережах і у засобах масової комунікації. Дослідимо ці ресурси на юзер френдлі, тобто чи вони є легкі і зручні у використанні, не потребують нових навичок, а також наскільки легко можна їх знайти і чи вони розміщені в одному місці.

Вивчимо деякі платформи, які допомагають переміщеним особам у пошуку житла, роботи, а також вирішити медичні питання, в тому числі відшукати психологічну допомогу. Одним з популярних ресурсів для пошуку безкоштовного житла є Doromagai.org. З його допомогою власники житла та тимчасово переміщені особи можуть додавати та, відповідно, шукати оголошення з надання безкоштовного житла.

Сайт організували і підтримують понад 70 волонтерів-операторів, які цілодобово приймають сотні дзвінків. Одним з найефективніших майданчиків, на яких розміщені оголошення про роботу, є UA Talents. Тут шукають місце праці українці, які вимушено залишили свої домівки та перемістилися до інших міст України чи за кордон. Сервіс створили, щоб допомогти українцям пережити період нестабільності й підтримати економіку України.

Варто згадати також і про телеграм-канали, за допомогою яких можна знайти роботу в конкретному місті. Наприклад, «Робота у Львові / Робота Львів». <https://t.me/jobslviv> – це вакансії від перевірених роботодавців у Львові; якщо людина опинилася у Волинській області, шукати роботу слід в телеграм-каналі «UA Робота на Волині» https://t.me/employer_volyn; актуальні вакансії в Полтавській області можна знайти на каналі «Робота Полтава ЦЗ» https://t.me/Pol_t_robota.

Значення соціальних мереж надзвичайно важливе, тому що «Люди

будують свої мережі. Створюють контент. Переживають життя в цифровому світі і записують їх онлайн» [1, с. 33].

Перед новоствореними платформами також постала задача їх позиціонування в ЗМІ. Тому трохи пізніше про них написали відомі медіамайданчики, які протягом тривалого часу створювали спеціальну добірку корисних сервісів, які можуть стати українцям у нагоді в умовах повномасштабної війни. Серед таких ЗМІ: Факти, ICTV, Liga.Net, ТСН, Суспільне, Mind.ua і т. д.

Здебільшого вони всі публікували назву й посилання на онлайн-сервіс, а також короткі відомості про основні функції платформи. Наприклад, у публікації «Пошук житла, транспорту та волонтерська допомога: три корисні онлайн-сервіси у воєнний час» [2], який подає ТСН перелічено ресурси для тимчасово переміщених осіб, на яких можна знайти потрібну інформацію, яка стосується соціально-економічної сфери.

Матеріал є читаним і корисним, адже про це свідчить клікабельність публікації. Популярною платформою, яка допомагає українським переселенцям в Європі, є Naum.me. На цьому майданчику українці, які володіють робочими професіями і не знають іноземної мови, можуть знайти роботу в європейських країнах. Тут зібрана і розсортована вся потрібна інформація для перебування в певній країні.

З початку повномасштабної війни українці можуть швидко та чітко отримати найнеобхіднішу інформацію.

Для цього медіа виконували свою роботу більше ніж на 90%, адже майже в кожному онлайн-виданні була інформація про те, куди звертатися, якщо ви виїхали в інше місто чи країну, що робити, якщо втратили зв'язок з рідними, куди можна передати продукти військовим і т. д. Безліч інформації для переміщених осіб є в соціальних мережах, а багато проєктів працюють винятково на волонтерських засадах.

Отже, спільна база інформації на цих майданчиках допомагає українцям орієнтуватися і виживати у нелегких умовах сьогодення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Скіннер Кріс. Людина цифрова / пер. з англ. Г. Якубовська. Харків : Вид-во «Ранок» : Фабула, 2020. – 272 с.
2. Пошук житла, транспорту та волонтерська допомога: три корисні онлайн-сервіси у воєнний час. *ТСН*. 2022. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/poshuk-zhitla-transportu-ta-volonterska-dopomoga-3-korisni-onlayn-servisi-u-voyenniy-chas-2005222.html>

ART

УДК 7.011

STIMULATION OF ARTISTIC AND FIGURATIVE THINKING IN CREATING ANIMATED IMAGES

Harkavenko Maryna Serhiivna

the 1st year student of master`s degree program
Department of Fine and Decorative Arts
Cherkasy National Bohdan Khmelnytskii University
Cherkasy, Ukraine

Poluden Liliya Ivanivna

Candidate of Pedagogical Sciences,
Head of the Department of Fine and Decorative Arts
Cherkasy National Bohdan Khmelnytskii University
Cherkasy, Ukraine

Annotation: the artistic and figurative thinking, which is a kind of associative figurative thinking, is an important criterion for the knowledge of the surrounding reality. The development of artistic and figurative thinking is generally carried out in creative activity and needs skills and abilities to work with pictorial material. One of the methods of stimulating artistic and figurative thinking is to create an animated image, because during working with such a kind of creativity there is a multifaceted development of personality thinking.

Keywords: artistic and figurative thinking, animated image, animations, pictorial material, creative process, perception skills.

The artistic and figurative thinking of younger and older age is an important criterion for the knowledge of the surrounding reality and helps to better understand things that surround them, and how to interact with them. Its development is necessary both for successful educational activities and to form a traction to a

beautiful.

Artistic and figurative thinking – a kind of associative figurative thinking, related with one or another type of art, or with its synthesis. This is the process of operating thoughts and feelings based on the perception of artistic image and personal life experience [1].

The development of artistic and figurative thinking is generally carried out in creative activity and needs skills and abilities to work with pictorial material. It allows correctly assess different situations, find solutions to problems and come up with new ideas.

Artistic and figurative thinking contributes to the development of analytical skills of the growing generation, allows the selection of the most important features to create figurative characteristics of things. The image is the final result of the reflection of the surrounding world, obtained as a result of a complex intellectual process of thinking.

The basis for artistic and figurative thinking is intellectual activity that is associated with such mental processes as perception, imagination, fantasy, memory, that have its own characteristics which are manifested in a creative process.

The main tasks of forming figurative thinking can be distinguished by such items as the development of artistic vision, figurative memory, ensuring the formation of theoretical knowledge and skills to analyze the works of art, determine the most remarkable qualities of nature [2].

For a growing generation, one of the methods of stimulating artistic and figurative thinking is to create an animated image. During working with such a kind of creativity there is a multifaceted development of personality thinking, because such a kind of work is on the verge of various spheres of creative activity, which allows to fully develop and apply already acquired artistic and figurative thinking. It is the basis of the creative process, because with the help of representations creates new important combinations in the brain.

Creating an animated image occurs sequentially in several stages. At the first stage, it is necessary to determine the concept of a work, choose the kind of

animation, which will fully pass the message of the author. It can be either traditional hand-drawn animation, created with the help of various artistic materials or computer tools, and 3-D animation. For example, plasticine or puppet, sand animation, and computer animation, which includes 2D and 3D animations.

Next is the work on the script of the picture. The basis for the script can be any literary or musical work, the impetus can be a work of fine art, social or environmental issues. It is also possible to write the script itself.

At the next stage, a storyboard is created for the upcoming animation. Identifies the general time interval of an animation image and the duration of individual scenes on it.

The following task is the development of characters and the environment. Depending on the type and technique of the selected animation, it is possible to develop the concept of future characters with the help of artistic materials on a plane or in the form of volumetric models. Similarly, other elements of the animated image are developed.

After that, it is possible to proceed to the process of creating animations, during which the characters of the image are animated and interact with the environment.

In the process, or after its completion, there is a selection and overlapping of musical accompaniment, the voiceover of characters is recorded.

If it is three-dimensional (plasticine or puppet) or computer 3D animation, then an important element when creating a picture is the choice of setting lighting in scenes. But if the animation was created frame by frame, then in the final stages all the frames are collected in the final video with the help of special computer programs where the frame rate per second is selected and the final processing of the movie is carried out.

The whole process of creating an animated image stimulates artistic and figurative thinking and the formation of perception skills in modern youth. This is the ability to perceive images, work with natural material, use emotional and associative skills, and the ability to generalize [3].

Artistic and figurative thinking develops in pupils of fantasy, imagination,

helps to master the means of artistic expressiveness of the image on the plane and in motion, provides an opportunity to perceive objects in a holistic, to combine them with different phenomena in one semantic center.

The development of an animation image is carried out using such techniques of thinking as a combination, identifying new interactions, the comparison of features of one subject with other, analoging, which activate artistic and figurative thinking.

REFERENCES

1. Theoretical principles of formation of artistic and figurative thinking of children. URL: <https://studopedia.org/6-42878.html>

2. Formation of artistic and figurative thinking of students on the basis of synthesis of arts. URL: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-hudozhestvenno-obraznogo-myshleniya-uchaschihsya-na-osnove-sinteza-iskusstv&ved=2ahUKEwin9rnRw7T0AhWRk4sKHU0BDE8QFnoECBkQAQ&usg=AOvVaw3YoiEDZY9_0MVzRLCyyz8I

3. Development of artistic and figurative thinking as a necessary condition for the formation of students' independence. URL: <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=https://moluch.ru/archive/8/555/&ved=2ahUKEwin9rnRw7T0AhWRk4sKHU0BDE8QFnoECAgQAQ&usg=AOvVaw2OpfMhLCPlxAlskAhjPajI>

**ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ВИДОВИЩНОСТІ У ЗМАГАЛЬНИХ
КОМПОЗИЦІЯХ ВИДАТНИХ ВИКОНАВЦІВ
ЛАТИНОАМЕРИКАНСЬКОГО СЕКВЕЮ**

Бугаєць Наталія Анаталіївна,
к.п.н., професор, завідувач кафедри хореографії
Мілінчук Лілія Андріївна,
студент
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна

Анотація. У статті розглянуто, проаналізовано та виокремлено практичні шляхи реалізації видовищності у змагальних композиціях видатних виконавців латиноамериканського секвею, а саме: «Birds» (М. Кожевников та Ю. Загоруйченко, США), «Молитва» (Р. Міркін та О. Беднягіна, Україна), «Samba» (М. Малітовські та Д. Леоніс, Польща). Зосереджено увагу на обґрунтуванні основних засад утілення цього феномену.

Ключові слова: змагальна композиція Show dance, floor craft, сюжет, персоніфікація, хореографічна мініатюра, змагальний танець

Смислова спрямованість програми Show dance полягає у передачі глядачеві добре хореографічне промальованого художнього образу змагальної композиції за допомогою техніки латиноамериканських танців та використання великого набору специфічних танцювальних рухів, різноманітних та постійно змінюваних відповідно до музичного супроводу, динамічних або на мить замираючих. Тому розгляд танцювальних доробків видатних виконавців латиноамериканського секвею є особливо актуальною темою дослідження з точки зору вивчення й виокремлення практичних шляхів утілення видовищності у спортивних танцях.

Аналіз наукових джерел виявив, що вітчизняні та зарубіжні теоретики і

практики бального танцю (П. Горголь, О. Касьянова, М. Кеба, Т. Павлюк та ін.) лише згадують у своїх дослідженнях секвей, не вдаючись до розгляду будь-яких його аспектів. Найбільш ґрунтовним дослідженням цього питання є робота Д. Базели «Секвей як різновид бальних танців» (2014).

Переогляд та аналіз змагальних композицій таких як «Birds» (М. Кожевников та Ю. Загоруйченко, США), «Чорне та Біле» (О. Гловащенко, Україна), «Slive» та «Молитва» (Р. Міркін та О. Беднягіна, Україна), «Африка» (С. Лекка та А. Гоувеа, Італія), «Відзеркалення» (Р. Стілл та М. Хемфілл, Великобританія), «Samba» (М. Малітовські та Д. Леоніс, Польща), дозволила нам дійти до таких міркувань.

Кожна змагальна постановка Show dance – це самостійний, завершений художній твір, окрема розповідь про чоловіка та жінку, їхні почуття, взаємні стосунки. Це твори про кохання й ревності, зраду та вірність, гордощі або сум, щастя й нещастя, втрати та надбання, це – «маленька новела... художньо втілений у мистецтві шматочок дійсності» [5, с.122].

Саме такою є «Молитва» [8] – композиція з латиноамериканської секвею видатного українського спортивно-танцювального дуету, киян Романа Міркіна та Наталії Беднягіної – Чемпіонів Європи з десяти танців, багаторазових призерів чемпіонатів світу та Європи з латиноамериканської секвею та багатократних чемпіонів України. Унікальним добутком цих талановитих танцюристів слід вважати те, що у 2013 році вони «представляли Україну на міжнародних професійних змаганнях одразу в чотирьох програмах: європейські танці, латиноамериканська програма, «десятка» та секвей» [8].

«Молитва» – це драматична сповідь жінки, яка не має надії повернути втрачене кохання.

Лірична мелодія Румби, яка є основою першої частини композиції, у поєднанні з плавними, м'якими, поетично-співучими, але з відтінком смутку, рухами Наталії, утілюють спогади її героїні про щасливі миті кохання. Партерні позиції, що чергуються із повітряними підтримками – уособлюють поривання повернутися у минуле, повернути втрачені щасливі часи!

Різка зміна ліричної Румби на драматичний Пасодобль як балетмейстерський прийом – це тривожний сигнал для глядачів, бо у ньому натяк на невинуватість сподівань. І ось мов би очікуваний, але, все ж таки, несподіваний драматичний фінал – виконавці лягають на підлогу обличчям догори, руки витягнуті по сторонах – хрест. Хрест як символ кінця – кінця всьому – коханню, щастю, життю та надіям!

Все! І нічого не можна додати, або відняти. Але Роман та Наталя справжні майстри! Використовуючи властивості танцювального майданчика (floor craft – вміння використовувати паркет – «здатність танцюриста виконати кожен вибрану фігуру максимально ефективно чином» [3, с.179]), вони повільно підіймаються з підлоги, і, не порушуючи атмосферу, опустивши голову, у тіньовій позиції, повільними кроками, під завершальне, приглушене звучання Пасодобля покидають паркет. У залі – дзвінка тиша, а потім шквал оплесків. Браво!

Всі розглянуті твори нетривалі за часом – від 3,34 до 4 хвилин. Вони відразу заволодівають увагою глядача, бо мають ретельно продуману у деталях драматургію сценічної дії, в якій практично відсутня експозиція та така, що миттєво привертає увагу і викликає інтерес, зав'язка. Цікавий, обґрунтований розвитком композиції, але не завжди передбачуваний фінал. Ці твори яскраві, помітні та легко сприймаються, хоча не всі мають розважальний характер.

Змагальні постановки можуть бути сюжетні (від фр. *Sujet* – предмет, система подій в художньому творі, в ході яких розкриваються характери персонажів і головна ідея. Оскільки події подаються у розвитку, в основі сюжету лежить конфлікт [9]) та безсюжетні.

Прикладом сюжетного секвею є композиція «Birds» (М. Кожевников та Ю. Загоруйченко, США) [10]. У ній розповідається про мисливця, який полює на птаха. Прийшовши до лісу й побачивши ранкову пташку, він був вражений її красою, яскравим, різнобарвним пір'ям, які вона мов молода дівчина-красуня чистить, милуючись власною вродою, її легкими, граційними рухами, щасливою піснею, що передавала всю радість цього прекрасного літнього

ранку – прозорого ранку кохання. Пташка зворушує, причаровує мисливця, уводить у світ таємних мрій. І вже не він – вона мисливець за його серцем (різноманітні підтримки, де героїня Юлії мов би сидить на партнерові, замість власної партії виконання ведучих рухів партії партнера Пасодоблю тощо). Герой Максима намагається скинути чари, вирватися з полону. Але все даремно, запізно – партер лежить на підлозі, обличчям униз, між ногами партнерки, і її руки переможно підняті уверх!

Для розкриття образів пташки та мисливця Максим та Юлія знаходять цікаві, оригінальні і, водночас, природно й органічно виникаючі з контексту твору, підтримки та пози, музичну, динамічну лінію пластичного малюнка, створюючи єдине дихання танцю.

Прикладом безсюжетного шоу – є композиція «Samba» (М. Малітовські та Д. Леоніс Бельгія) [11], яка утілює характер цього латиноамериканського танцю – веселий, запальний, з елементами легкого загравання, флірту та спокуси. Пульсуючий ритм ускладнюється якісним (пружним) відчуттям «баунсу» (рівномірного руху колін вперед та назад [2]) та роботою стегон, що стає особливо видовищним при поєднанні пластичності та несподіваного, але «м'якого» синкопованого (переривчастого руху). Використання грайливих рухів, віртуозних фігур (advanced figures) – батюкади, караоке, всілякі світли, бразилійські бота фого тощо, та трюкових елементів і партерних підтримок - одна з видовищних ознак даної постановки.

При відсутності сюжету побудова номера може ґрунтуватися на використанні певного стилю, який підказує митцю-балетмейстеру та виконавцям напрямок у пошуках зовнішніх рис образу, композиції малюнка, характеру, костюма, реквізиту, музики.

Сутнісною відзнакою конкурсних програм є те, що вони створюються безпосередньо для конкретної танцювальної пари, беручи до уваги її художньо-виконавський стиль, технічні можливості, артистизм та музикальність та почуття ритму, амплуа – ліричність, віртуозність, і, навіть, анатомічну фактуру та зріст партнерів. Все це унеможливорює перенесення її на

інших виконавців, навіть через ґрунтовну інтерпретацію, тобто «побудову власної виконавської концепції, що протікає у свідомості артиста» (персоніфікація) [6].

У бальній хореографії, як і в її інших видах, є виконавці, які мають особливий, неповторний індивідуальних виконавський стиль. Саме такою є Джоана Леоніс (Бельгія) – чемпіонка світу з латиноамериканських танців (у парі з нашим співвітчизником Славою Крикливим), знана, відома, надзвичайно талановита, маюча багато прихильників, танцівниця. Відмітною особливістю її стилю є надзвичайно швидкі обертання – свівли, спіралі, спіни, півоти, шен тощо, які також миттєво закінчуються. Маючи специфічну поставу, Джоана обернули її на власну унікальну особливість, на перевагу, якими стали її підтримки та трюкові елементи. Вони подібні картинам художників-абстракціоністів, і чимось нагадують «Дівчинку на кулі» Пабло Пікассо, такі ж витончені, логічні, але у неймовірному балансі!

Особливо значущими з точки зору видовищності композицій латиноамериканського Show dance були костюми виконавців, а саме: надзвичайно яскравий, різнокольоровий, імітуючий оперення та форми екзотичної пташки (з використання звичайного пір'я), що підкреслює фантазійність та казковість композиції «Birds», костюм у чорних кольорах з шифоновим линуцим верхом, який трохи пом'якшує драматизм дії, особливо її першої ліричної частини, постановки «Молитва», екстравагантний, дещо еротичний, як завжди з елементами асиметрії, костюм партнерки, у секвеї «Samba», який допомагає створенню відповідного сценічного образу - екзотичної пташки-чарівниці Ю. Загоруйченко, нещасної жінки, яка втратила кохання, Н. Беднягіної або, навпаки, веселої та грайливої – Д. Леоніс, тим самим прияючи розкриттю художнього образу та підкреслюючи пластичне-образне рішення постановок.

Наостанок, слід вказати на ще одну з визначальних рис репрезентованих постановок – її музичну основу. Як правило, у основу постановок шоу покладені або цілі автентичні музичні твори, або, що відбувається значно

частіше – комп'ютерні музичні побудови, складені з різних частин різних музичних композицій. Другою особливістю є їхня упізнаваність та сьогоденність. Музика, як правило пісня, «на слуху» у глядачів, що опосередковано впливає на видовищність танцювальної композиції (під танцювальною композицією розуміємо те, що бачить глядач). Часто у музичну канву влітають різні звукові та шумові ефекти. Наприклад, «Berd» розпочинається зі звуків лісу, який просинається. Шепіт листви, щебетання та переклик пташок тощо. Саме під цій супровід виходить героїня - пташка-чарівниця. Власне музичний супровід складається з двох частин, а саме: перша частина (причарування) – виконавець Arakatuba, альбом Brazilian Explosion; трек Josimar (feat. Fila Brazilia); друга частина (панування) - виконавець Zuco; Альбом Outro Lado; Трек Zabumba no Mar [10].

Погодимось із вітчизняним дослідником бальних танців Д. Базелою, що змагальна композиція «створюється за принципом емоційної контрастності окремих частин, що, зазвичай, є відображенням різних музичних настроїв частин номера. Але подібні різкі зміни не повинні призводити до втрати характеру та стилю кожного з танців, що складають композицію, а також до псування цілісності враження від усього танцювального твору» [1, с.171].

Аналіз репрезентованих відео джерел та наукової літератури дозволив нам зробити висновок, що змагальна композиція латиноамериканського Show dance за формою є хореографічною мініатюрою – специфічним, системним феноменом, що уособлює найменшу серед існуючих жанрову модель мистецтва, яка здатна відбити цілісну картину світу.

Ця форма в історії спортивного танцю з'явилася «в результаті взаємодії зображальної тенденції створення хореографічного образу та наміру балетмейстера розповісти певну історію своїх героїв за короткий проміжок часу» [4].

Погодимось з дослідниками О. Лиманською, О. Барабаш, К. Редько, що ці постановки мають ознаки змагального естрадного танцю, а саме: «короткочасність; концентрація виразних засобів; оригінальність задуму та

його втілення; сучасність; віртуозність та виразність виконання» [7].

Враховуючи те, що змагальна композиція Show dance з латиноамериканських танців інтегрує у собі властивості і хореографічної мініатюри, і естрадного танцю, можна виокремити такі шляхи формування видовищності змагальних композицій, а саме: за рахунок оригінального задуму, реалізованого у драматургії хореографічної дії; автентичної музики; концентрації виразних засобів; прийомів глядацького сприйняття танцю; відточеної зовнішньої форма (нічого не можна додати або відняти); сценічного образу; персоніфікації; сценічних костюмів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Базела Д. Д. «Секвей» як різновид конкурсних бальних танців. *Питання культурології*. 2014. Вип. 30. С. 169-174. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pk1_2014_30_23.
2. Бугаєць Н. А., Пінчук О. І., Пінчук С.І . Теорія та методика викладання латиноамериканських танців: навчально-методичний посібник. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2014. 223с.
3. Бугаєць Н. А., Пінчук О. І., Пінчук С. І. Теорія та методика викладання європейських танців: навчально-методичний посібник. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2013. 206 с.
4. Бушак С. М., Наєнко М. К., Кушнірук О. П., Чепалов О. І. Мініатюра. Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [онлайн] / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2019. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=69691 (дата перегляду: 22.06.2022)
5. Добровольская Г. И. Балетмейстер Леонид Якобсон. М.-Л., «Искусство», 1968, 182 с.
6. Жайворонок Н. Б. Музичне виконавство як феномен музичної культури: автореф. дис. кандидата мистецтвознавства: 17.00.01. Київ, 2006.
7. Лиманська О. В., Барабаш О. В., & Редько К. В. Розвиток

постановчих компетенцій майбутніх учителів хореографії в процесі підготовки концертно-конкурсних композицій. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2021. Вип.192, С.96-102. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2021-1-192-96-102>

14

8. <https://aboutdance.com.ua/treneryi-roman-mirkin-i-nataliya-bednyagina/>

9. Бібліотека української літератури

<https://ukrclassic.com.ua/katalog/teoriya-literaturi/2771-syuzhet-literaturnogo-tvoru>.

10. Maxim Kozhevnikov & Yulia Zagoruychenko – Show Dance «Bird» (WSSDF2006) <https://www.youtube.com/watch?v=T9cZl5W7m7s>

11. WSSDF 2009 Samba. Michal Malitiwsky & Joanna Leunis <https://www.youtube.com/watch?v=qJ2vdCr40Hw>

УДК 791.8

**ЦИРКІЗАЦІЯ ШОУ ТА АРТ-ПРОЄКТІВ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ
СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ РЕЖИСУРИ НА ПРИКЛАДІ ЦЕРЕМОНІЇ
ВІДКРИТТЯ КІНОФЕСТИВАЛЮ "ХАРКІВСЬКИЙ БУЗОК"**

Колеснікова Анастасія Олександрівна

Здобувач вищої освіти магістратури
галузь знань 02 «Культура і мистецтво»
спеціальність 026 «Сценічне мистецтво»
Харківська державна академія культури

Анотація: Розглядається вплив циркового мистецтва на розвиток сучасної режисури видовищно-масових форм мистецтва. Окреслено основні особливості побудови сучасного видовища, а також елементи циркізації номерів шоу-програм в умовах розвитку видовищно-масового мистецтва. Досліджено постановки українських режисерів, а саме урочисте відкриття кінофестивалю «Харківський бузок» (режисер Олексій Настаченко), що успішно синтезує циркові жанри в контексті постановки кінофестивалю світового рівня.

Ключові слова: сучасна циркова режисура, видовище, циркове мистецтво, видовищно-масове мистецтво, цирковий простір.

Високий рівень конкуренції, що панує нині у сфері видовищно-масового мистецтва, висуває перед режисером ряд складних завдань, направлених на вдосконалення гармонійності, візуальності та видовищності постановок. Видовищне, як слідує із праць його провідних дослідників, характеризується такими рисами як: дійовість та колективність; відтворення чогось рідкісного, незвичайного, неочікуваного, дивного; поділ на виконавців і глядачів; повідомлення про здійснення видовищного акту, підготовка до нього, театральність; гедоністично-розважальний характер; демократизм; елементи ризику й пристрасті, керованість та визначеність, експресивність;

синкретичність, ігрове начало, умовність; розгорнення на глядача, співучасть, співпереживання глядачів, публічність, масовість [1].

Видовищність притаманна мистецтву постмодерну з огляду на візуальний поворот — перехід від усної та текстуальної парадигми сприйняття світу до візуальної, вона тісно пов'язана з дією, видовище зазвичай динамічне, а глядачі можуть залучатися до його перебігу.

Режисери шоу та арт-проектів звертаються, в основному, до сучасних тем, використовуючи при цьому і сучасний репертуар. Митець шукає нових художніх рішень, нових засобів художньої виразності. Саме тому на допомогу у створенні інноваційної мови художнього виразу приходять циркове мистецтво, що характеризується видовищністю, яскравою візуальністю, синтезом різноманітних жанрів, має широкий спектр можливостей для реалізації нестандартного режисерського задуму.

Видовище народжується не з прямого відтворення літературного матеріалу, як в театрі, а з поєднання слова, пластики, музики, кольору, світла, особливої звукової структури, а якщо говорити про синтетичне шоу, то з художнього освоєння величезного простору, в якому діють сотні, а часом і тисячі виконавців. Таким чином, створюючи особливе, синтетичне видовище - як естрадне, так і масове – режисер щоразу заново вибудовує його численні складові.[2]

Серед українських режисерів, які вдало синтезують циркові номери в різноманітних арт-проектах, слід видокремити Костянтина Томільченка, Германа Ненова, Дениса Стульнікова, Олега Боднарчука, режисерську групу «TRI. Direction» тощо.

Одним із синтетичних видовищ, в якому вдало було використано циркізацію шоу-програми, стало відкриття III Міжнародного кінофестивалю «Харківський бузок» — режисер-постановник Олексій Настаченко. Відкриття фестивалю проходило у будівлі Харківського державного цирку. Такий задум з'явився у зв'язку з приїздом Максима Дунаєвського, батько якого Ісаак Дунаєвський, як відомо, написав музику для фільму «Цирк». Окремою секцією

на фестивалі був кінематограф 1930-х років. Також новим напрямком став танець у кіно.

Специфічною особливістю постановки стала круга сцена, а саме цирковий манеж, який уособлював собою кінострічку. Цирковий простір став основним критерієм, за яким режисер відбирав та створював номери. Кіно, хореографія, музика, цирк, театр, інструментальний вид мистецтва, піротехніка, шоу вогню, 3D mapping, згідно режисерського задуму, доповнювали одне одного з початку та до кінця.

Так, як відкриття було саме кінофестивалю, сценарним ходом була людина із камерою, тобто кінорежисер – Дзига Вертов, з якого і почалась уся історія кіно на просторах України. Розпочинався пролог із появи акторів-мімів. Міми не рухались та були звичайними людьми до появи людини з камерою, його поява значила початок кіно, він немов «вдихнув» нове життя. Людина з камерою, як сценарний хід, мандрував через усю еволюцію кіно. Одним із адаптованих під цирковий простір номерів, був оркестр с учасниками шоу «МАЙДАНС». Задум номеру був у переході від чорно-білого кіно до кольорового, людина з камерою привнесла зміни (колір) у кіноіндустрію. Номер був адаптований під арену цирку саме до відкриття фестивалю. Учасники номеру виконували акробатичні трюки, хореографічні елементи, задіявши увесь цирковий простір. Неможливо оминати особливий цирковий номер «Антре», що був створений за мотивами фільму «Цирк». Основою номеру став цирковий парад із учасниками хореографічних колективів та учасниці балету «Антре». Кульмінацією номеру стала поява на сцені великої гармати, яка вистрілювала і з'являлася артистка вокального жанру, співаючи пісню із кінофільму «Цирк». У фіналі за допомогою піротехнічних спецефектів артистка зникала, а на повітряному кільці виконувала трюки дублерка у її образі. «Це був один із найважчих номерів видовища. Створити ефект несподіванки при появі артистки із пушки, був надзвичайно небезпечним, але цирковий простір вимагає трюків, аби вразити глядача сповна», зазначав режисер О. Настаченко [3]. Завершувалося видовище номером від театру вогню

«East Fire». Режисер фестивалю стверджував, що вогняне шоу є доволі новим жанром циркового мистецтва та досить небезпечним для показу у закритому приміщенні. Особливо складно було адаптувати простір та технічно забезпечити усе необхідне для номеру, але можливо, тож у фіналі вражаючого номеру з піротехнікою та вогнем, розквітала ніжна квітка бузку, як символ народження кінофестивалю «Харківський бузок» [3].

Саме на прикладі постановки О.Настаченко, можна дійти до висновку, що видовищно-масове мистецтво багатогранне та містить у собі різноманітність видів мистецтв. На будь-якому майданчику можна створити захід необмежений різноманітним жанрів, навіть якщо це арена цирку. Специфічною особливістю циркового простору є те, що саме він диктує умови, на яких відбираються номери. Завдання режисера-постановника вміло адаптувати будь-який номер будь-якого жанру в умовах циркового простору, згідно задуму видовища. Відкриття міжнародного кінофестивалю «Харківський бузок» у державному цирку міста Харків є прикладом того, як вдало та професійно застосувати циркізацію та гармонійно поєднати різні види мистецтв на манежі. Сучасний етап розвитку циркового мистецтва має безпосередній вплив на розвиток сучасної режисури видовищно-масових форм. Кордонів між жанрами та видами мистецтв більш немає. Режисер-постановник має можливість розвивати свої здібності та створювати дивовижні заходи згідно свого задуму без жанрових обмежень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Станіславська, Катерина (2016). Мистецько-видовищні форми сучасної культури : монографія; вид. друге, перероб. і доп. Київ: НАКККіМ. с. 8–13.
2. Зайцев В. П. Режисура естради та масових видовищ : навч. посіб. 2-е вид. К. : Дакор, 2006. 252 с.
3. Настаченко О. Інтерв'ю : машинопис / провела А. Колеснікова // Особистий архів А. Колеснікової.

**СПЕЦИФІКА РЕАЛІЗАЦІЇ ХУДОЖНІХ ПРИЙОМІВ КОМПОЗИЦІЇ В
ХОРЕОГРАФІЧНИХ ПОСТАНОВКАХ ТАНЦЮВАЛЬНОГО ШОУ
«THE ROYAL FAMILY: VIRTUAL EXPERIENCE»**

Пінчук Ольга Іванівна,
доцент кафедри хореографії

Отенко Аліна Євгенівна,
студент

Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна

Анотація. У статті представлено досліджено особливості утілення художніх прийомів композиції танцю у хореографічних постановках танцювального шоу «The Royal Family: Virtual Experience». Розкрито сутність та характеристика танцювального стилю «Polyswagg», винайденого всесвітньовідомою новозеландською танцівницею, балетмейстером, керівником танцювальної мага групи «The Royal Family» – Перріс Гейбл. Розглянуто та систематизовано балетмейстерські прийоми, реалізовані митцем у хореографічних постановках мегашоу «Virtual Experience»

Ключові слова: Polyswagg, танцювальне шоу «The Royal Family: Virtual Experience», масовий танець, хореографічний малюнок, мізансцена.

У світі багато яскравих та дивовижних танцюристів і хореографів, але жоден з них не схожий на Перріс Гебель (Parris Goebel). Будучи власницею танцювальної студії Palace Dance Studio в Новій Зеландії, її перлиною, візитівкою, обличчям, вона стала одним із найвідоміших імен у сучасному світовому хіп-хопі. Її балетмейстерські, виконавські та музичні таланти використовували такі суперзірки, як Джанет Джексон, Джастін Бібер, Дженніфер Лопес і Ріанна, а також телевізійні танцювальні проекти DWTS (Танці з зірками), SYTYCD, Step up 5; K-pop CL та Big Bang на MNET Asian

Awards. Тому не визиває сумнівів актуальність дослідження її балетмейстерських прийомів розвитку композицій танцювального стилю Хіп-хоп.

Для розкриття теми дослідження ми спиралися на спеціальну літературу з теорії композиції танцю (Д. Базела, Н. Бугаєць, К. Василенко, О. Голдріч, В. Нікітін) та різноманітні публікації та відео трансляції хореографічних постановок феєричного видовища «The Royal Family: Virtual Experience» (балетмейстер Перріс Гейбл) межі Інтернет.

Дослідимо особливості утілення художніх прийомів композиції танцю у хореографічних постановках стилю Хіп-хоп на прикладі шоу «The Royal Family Virtual Experience». Балетмейстер-митець, постановник, режисер – Перріс Гейбл (Нова Зеландія). Виконавці – The Royal Family & The Royal Family Varsity.

Всесвітньовідоме танцювальне мегашоу «The Royal Family Virtual Experience» («Віртуальний досвід Королівської родини») – це «спроба пережити деякі з найулюбленіших ретроспективних творів ННІ, WOD та всієї відеокласики за всю історію The Palace Dance Studio! За участю The Royal Family, The Royal Family Varsity та танцювальної групи ReQuest!» [5].

Воно складається з трьох частин, а саме: перша частина – Iconic Edition (Druk Out; ВВНММ; Rock the Boat; Pink; The Legacy; When Again; House of Blues), яка утілює історію становлення цієї танцювальної мегазірки, її своєрідного особливого танцювального стилю – це мов би «хореографічна спадщина»; друга частина – Artist Edition (Bad Gal Riri; Bieber Fever; Missy "Mis Demeanor" Elliot; Queen Nicki; Superbowl, у якій представлені постановки, що є реалізацією співпраці з видатними співачками сучасності. Це сьогодні, наступна більш висока сходинка професійного становлення. І остання – третя частина Next Generation (Наступна генерація) (Dior; Gangsta Nation; Life is Good; Next Generation; Orange Fever; Rainbows in Hollywood) – це погляд у майбутнє! Це пошуки нових тем, нове осмислення, нова філософія хореографії та свого місця в неї. Вигаданий Перріс, синтезований, автентичний, еkleктичний стиль хіп-хопу, який вона назвала «Polyswagg» (полісваг), включає

у себе, не тільки елементи власне брейк-дансу, а й елементи танцювальної полінезійської культури, денсхолу (dancehall), вогу (voguing), акробатики та багато іншого. Гебель кинула школу, коли їй було 15 років, і незабаром разом із чотирма своїми подругами створила танцювальний хіп-хоп гурт ReQuest. «Мені здається, що я довгий час була у підвішеному стані. Я просто запитала: «Як це зробити? Які кроки?» – міркувала вона під час нашого інтерв'ю. «Тоді з'явився YouTube. Оглядаючись назад, це мене врятувало. Це була платформа для мене, щоб висловити себе [10]

У 2009 році 16-річна Гебель стартувала в Лас-Вегасі на міжнародному чемпіонаті світу з танцювального мистецтва Hip Hop International, де вона та її команда ReQuest здобули золото в університетському дивізіоні. Сьогодні, мегатанцювальна команда The Royal Family Dance Crew налічує більше ніж 90 виконавців та складається з шістьох груп, а саме: Bubblegum, команду молодшого дивізіону для танцюристів віком до 13 років; Royal Family Varsity - Duchesses і Sorority, дві університетські бригади танцівниць віком від 13 до 18 років; ReQuest – повністю жіночий дорослий екіпаж, The Royal Family, яка команда з понад 30 танцюристів, які змагаються в дивізіоні megacrew та Kingsmen (Adult). Деякі з їх досягнень: Чемпіонат світу з хіп-хопу 2011, 2012, 2013 – золото; Чемпіонат світу з хіп-хопу 2015 – срібло тощо. Девіз Перріс Гейбл можна визначити у таких словах: «Якщо ви хочете, щоб це було зроблено правильно, зробіть це самі!»

І дійсно, одна з її найвідоміших хореографічних композицій була виконана для музичного кліпу «Sorry» Джастіна Бібера, який Перріс також зняла, змонтувала та виграла «найкраще відео року» на American Music Awards! І як результат цього успіху – вона стала режисером і хореографом усіх 13 відео, які Джастін випустив для цього альбому. Кліп був знятий на складі в Окленді, займав 3,5 хвилини, в яких Гебель та танцювальна команда Королівської родини танцювали на білому тлі. На YouTube його переглянули 3,4 мільярди разів [12]. Інтернет джерела називають такі її видатні особисті здобутки - головний балетмейстер і виконавиця у світовому турне Дженніфер

Лопес у 2012 році, хореограф на церемоніях нагородження з Дженніфер Лопес (American Music Awards 2015), з Ріанною (Grammy 2018) і Аріаною Гранде (American Music Awards 2016)», хореографія для корейських поп-зірок (і груп), таких як CL, 2NE1 і Таян, чії музичні кліпи набирають сотні мільйонів переглядів кожна тощо [7; 8; 11]. У 2019 році хореограф та танцівниця Перріс Гебель була нагороджена Новозеландським Орденом за заслуги перед танцями [9]. Всі постановки The Royal Family «Virtual Experience» – це масові танці (наприклад, до складу композиції «BBHMM» входять 33 виконавці – 17 дівчат та 16 хлопців), основним засобом виразності яких є хореографічний малюнок - «розташування та переміщення виконавців по танцювальному» [3, с.18].

Основним композиційним малюнком, значної більшості постановок, що входять до шоу – є лінія у всіх її проявах – лінія, колона, діагональ, декілька ліній або колон, та їх контрастні (колони вздовж лаштунків та лінія по середині другого плану) або асиметричні (соліст у нижньому правому куті та колони ансамблю у тій, що залишилась, частині сцени) сполучення, а також складні паралельні, протилежні, дзеркальні, симетричні, асиметричні, діагональні геометричні композиції (поліфонічна геометрія [3]). Хореографічні композиції цього видовища – яскравий приклад хореографічної поліфонії, як утілення її музичної багатотемної форми. Наприклад, «BBHMM» [6] містить 10 музичних тем – 1) «BBHMM» Rihanna 2) «Milkshake» Kelis 3) «BBHMM» Rihanna (Brenmar & Gutta Remix); 4) «N***A In Paris» Jay Z & Kanye west (Onderkoffer Remix) 5) «BBHMM» Rihanna (Shintaro & YGSP Twerk Remix) 6) «Watch Out For This (Bumaye)» Major Lazer Ft. Busy Signal, The Flexican & FS Green, Ape Drums & 2Deep VIP Remix); 7) «My Neck My Back» Khia (Zooly Remix - TRAP) 8) «Roll the Bass» Major Lazer; 9) «Work It» Missy Elliot (King Kong Goes Duro Remix); 10) «BBHMM» Rihanna (Flosstradamus Remix). Кожному музичному фрагменту, кожній музичній темі відповідає належний малюнок, інша танцювальна тема, комбінація, група виконавців і, навіть, інше освітлення (звичайне або кольорове – жовте, червоне, бірюзове, мерехтливе тощо).

Особливістю балетмейстерського почерку Перріс є контрастність. Так, один малюнок, одна лінія миттєво перетворюється у декілька колон, ліній або велику, що заповнює майже увесь сценічний простір, скульптурну побудову виконавців у різних позах, ракурсах та рівнях – «яскраву пластичну форму, яка визначається розвитком сценічної дії і яка сприяє розкриттю ідейного задуму як даної сцени, так і всієї постановки» [1, с.66]; швидке виконання (наприклад, пульсуюча робота корпусу дівчат) у певній побудові й миттєве завмирання у окремій позі або положенні; виконання у весь зріст змінюється виконанням в на підлозі (в партері); повільні, м'які рухи змінюються на різкі й агресивні; групу дівчат змінює група хлопців тощо. Надзвичайно видовищним є прийом несподіваного виокремлення солістів шляхом або підняття їх у високу повітряну підтримку, або різким переходом-падінням маси виконавців у партер, зберігаючи вихідний малюнок, а також протиставлення соліст – велика група танцівників (контр унісон [2]), який розсуває, розширює глибину сценічної дії тощо. Особливо виразним є виокремлення солістів за допомогою малюнків маси виконавців, а саме: V- побудов або колони основної частини виконавців із солісткою або солістом на чолі, яка потім стрімко перетворюється у інший малюнок або у іншу групу виконавців; асиметричною побудовою соліст – маса.

Візитівкою композиційних побудов цього мегашоу є одночасне виконання одних й тих же рухів всіма танцівниками (синхронний унісон [2]). У виконанні артистів The Royal Family ця паралельність досягає такого високого технічного рівня, що, здається – це один виконавець, одна пара. І, на наш погляд, вона набуває якостей специфічного художнього прийому сприйняття танцю глядачем, який можна умовно позначити терміном «синхронізм», розуміючи його як «процес одночасної реалізації багаторівневих виконавських прийомів» [4, с.66]. У танцювальних добутках Перріс Гейбл він здійснюється на всіх щаблях – руховому, візуальному, слуховому, психічному і естетичному.

Споглядаючи постановки «Королівської родини» слід відмітити дуже вдало використання такого прийому як почергове повторення різними виконавцям або групою виконавців, будь-якого руху чи пози в одному порядку

або в одному та зворотному порядках (секвенція [3]). Просторова композиція цього феноменального дійства, це не тільки величезне різноманіття малюнків - простих і складних, динамічних і статичних, симетричних і асиметричних, геометричних та різноповерхових, але й це - постійне зменшення та збільшення виконавців.

Костюми танцюристів Virtual Experience досить унікальні. Силуети, візерунки та тканини відрізняються від стандартних. Як правило, танцюристи хіп-хопу носять величезний, великий одяг, який може виглядати круто, але часто приховує багато рухів і може виглядати неохайно на сцені. Образи Перріс часто мають облягаючу основу зі структурним елементом поверх, щоб підкреслити рух і надати танцівницям візуальний «фактор крутості». Швидка зміна нарядів, як утілення швидкого ритму, швидких реакцій, раптовості змін рухів – ще одна художня знахідка митця-балетмейстера. Погодимося з Yvette Guldur: «Жесту руки, що утворює корону протягом усього шоу, підсумовує трюїзм цієї постановки... це Королівство і тому заслуговує на Королівську Корону. Періс Гебель, ти Королева!» [5]. Специфіка утілення художніх прийомів композиції у постановках танцювального стилю Хіп-хоп ґрунтується на прийнятті того факту, що більшість танцювальних постановок у стилі Хіп-хоп – це масові танці, основним засобом виразності яких є хореографічний малюнок, і полягає у використанні таких груп прийомів як, по-перше, синхронний унісон, протиставлення солістів масі танцюристів, симетричні та асиметричні побудови груп із солістами; прийом подрібнення, прийом ускладнення композиційного переходу й основного малюнка; по-друге, прийом накладання; прийом нарощування; по-третє, прийом контрасту, прийом темпу, прийом завершальної крапки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бугаєць Н. А., Пінчук О. І., Пінчук С. І. Мистецтво балетмейстера: навчально-методичний посібник. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2012. 172с. 3

2. Василенко К. О. Український танець: підручник. Київ: ІПКГІК, 1997. 282с.
3. Енська О. Ю., Максименко А І., Ткаченко І. О. Композиція танцю та мистецтво балетмейстера. Суми : ФОП Цьома С.П., 2020. 157 с. 6
4. Практикум з хореографічного ансамблю: навчальний посібник /укладачі Н. А. Бугаєць, О. І. Пінчук, В. А. Косиченко, Я. В. Тиховод. Харків: ХНПУ імені Г.С.Сковороди, 2015. 187с.
5. A League Completely of Their Own. The Royal Family Dance Crew. Reviewed by Yvette Guldur. <https://www.dancelife.com.au/review-the-royal-family/>
6. BBHMM. Iconic Edition. The Royal Family Virtual Experience. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=HdYQt0YU2XI&list=RDIA3iw3nL5WI&index>
7. <https://stepupmovie.com/post/89684096580/parris-goebel-violet-associate-choreographer>
8. <https://www.newshub.co.nz/home/money/2022/10/electric-kiwi-points-finger-at-big-power-generators-for-driving-up-prices-despite-making-record-profits.html?ref=ves-nextauto>
9. <https://www.newshub.co.nz/home/new-zealand/2019/12/parris-goebel-award-winning-choreographer-on-why-her-new-zealand-order-of-merit-was-so-unexpected>.
10. <https://www.thecoconet.tv/moana-arts/coco-performance/parris-goebel-hypebae-interview/>
11. <https://www.thecoconet.tv/search.do?q=Parris+Goebel>
12. <https://www-abc-net-au.translate.goog/news/2021-05-08/royal-family-parris-goebel-dance-inspiring-south-auckland/100103440?>

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИКИ У РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ

Толошняк Наталія Анатоліївна
кандидат мистецтвознавства, доцент
Хабайлюк Христина
студентка 3 курсу
ЗВО «Університету Короля Данила»
г. Івано-Франківськ, Україна

Анотація. Актуалізовано питання важливості української музики під час жорстокої війни, підкреслено, що музика – це вирішальна зброя на культурному фронті, висвітлено аспекти формування національної свідомості українців, представлено шляхи популяризації українських пісень в реаліях сьогодення.

Ключові слова: національна свідомість, культура, українська музика, популяризація українського музичного мистецтва.

Формування національної свідомості неможливо уявити без культури та мистецтва, зокрема, музичного. Сьогодні, у часи жорстокої війни, роль української музики надзвичайно велика: у ній відображення емоцій і почуттів усього народу України, і воїнів, що його захищають. Мова, культура і мистецтво – це нездоланий щит проти агресора.

Роками українська культура була під впливом російської, зараз же вона - на передовій жахливої війни. У цих умовах майбутнє держави турбує всіх і кожного. Так, Міністерство культури та інформаційної політики, Держмистецтв та Український інститут національної пам'яті разом з діячам культури і мистецтва сформулювали маніфест «Культурна консолідація задля перемоги», який визначає пріоритети культурної політики під час війни. У ньому відзначається; «ми воюємо саме за культуру та ідентичність. Без них

територія держави – це лише квадратні кілометри. Прицільні удари по об'єктах нашої культурної спадщини є безперечним доказом того, що росія цілить просто в самотність українців. А перше, що роблять окупанти на захоплених українських територіях, – спалюють книги, нищать історичні пам'ятки та змінюють українські назви міст і сіл» [1].

У цьому сенсі виникає ряд риторичних запитань. Центральне з яких: Як музика може допомогти під час війни?

Багато людей вважають, що війна – не час для пісень. Ми часто чуємо питання «Чи доречна музика у такий час?» Насправді, музика потрібна зараз всім як ніколи, адже саме пісні завжди піднімали бойовий дух українського народу, додавали життя і наснаги та супроводжували у боротьбі на всіх етапах української історії. Не випадково й сьогодні існують військові оркестри, а музиканти ініціюють проведення концертів на фронті. Музика допомагає заповнити душевну пустку, яку зараз відчуває багато людей. До того ж, культура стала невіддільним рупором війни, особливо музика. Українські пісні – народні та сучасні – стали світовим та національним трендом. Вони звучать на світових концертах на підтримку України, у метро та підвалах, де люди ховаються від російських ракет. Українські пісні гуртують, підіймають бойовий дух навіть в укриттях. Біль, лють, страх за майбутнє, ненависть до ворогів і любов до своєї країни та рідних – усе це відчуває кожен українець. І доволі часто внутрішні переживання виливаються у творчість. Для когось пісня – це спроба катарсису, для декого – спроба пережити жах війни, а дехто за допомогою пісні намагається підняти бойовий дух українців [2].

Друге питання, а скоріше, проблеми, яка виникла і яку негайно потрібно вирішити – це звучання і прослуховування пісень ворога.

Сьогодні Україна зробила вагомий крок для того, щоб світ познайомився з національною культурою і саме з сучасною українською професійною музикою. Українська пісня лунає звідусіль: парки, бомбосховища, з балконів в тимчасово окупованих росіянами містах, у європейських країнах і в душі кожного з нас.

Проте для деяких українців прослуховування російських пісень, перегляд російських фільмів та загалом споживання російського медіапродукту ще досі є нормою. Так, за останніми дослідженнями, 25% опитаних продовжує слухати російську музику. Однак варто пам'ятати, що слухаючи російські пісні, українці мимоволі підтримують агресора та війну.

Безсумнівно, продовжувати слухати російську музику – навіть ту, яка вважалася опозиційною – в наш час неприйнятно, а орієнтуватися на культурні зразки країни-агресора – боляче й соромно [3].

До того ж, відмовляючись від російського, ми не втрачаємо нічого: українська музика та шоу бізнес неодноразово доводив світові, що українські пісні не поступають ні європейськими та навіть американським хітам. Чого варта лиш «Stefania» Kalush Orchestra, яка виборола перше місце на Євробаченні 2022, допомогла побити рекорд на Spotify (обійшовши російського артиста) й займає місця у топових світових музичних рейтингах. Війна без докору сумління забирає у народу все найкраще: впевненість в завтрашньому дні, любов, дитинство. Часто у людей залишається лише надія і улюблена музика. Українці – одна із найспівочіших націй у світі, а пісня це генетичний код нації. Тому не дивно, що українські виконавці та музиканти не лише пішли боронити країну зі зброєю в руках, а й отримали новий поштовх для творчості.

Сотні патріотичних треків, що вийшли після 24 лютого цього року, вже увійшли в історію як прояв вражаючої єдності українців під час російського вторгнення [3]. Відомі артисти української естради їздять з благодійними турами по світу, роблять цікаві колаборації із західними музикантами, таким чином поширюючи український контент та культуру далеко за межі своєї країни. Однак, щоб остаточно відвернути український народ від північного сусіда необхідна віддана діяльність не тільки співаків, а й всіх українців. Не дивлячись на складні умови війни, українські музиканти у дистанційному форматі беруть участь у фестивалях, конкурсах, концертах популяризації творчості сучасних виконавців народної музики – все це служить прикладом національного патріотизму та способом ревіталізації нематеріальної культурної

спадщини.

Українська музика пройшла непростий шлях, виборювала право на своє існування, але все одно змогла зберегти своє унікальне звучання і виринути з новою силою. Тому, сприяти популяризації української музики можуть наступні кроки:

- прищеплення дітям любові до української пісні;
- модернізування давніх українських пісень, додавання сучасних мотивів, для того, щоб зацікавити молодь у прослуховуванні та розвитку українського;
- додавання фольклорних українських мотивів у сучасні мелодії;
- поширення роликів з виконанням українських пісень у соціальних мережах;
- створення хітів рідною мовою, які дають старт для нової епохи сучасної вітчизняної музики;
- написання музики до віршів відомих українських письменників та письменниць;
- залучення молоді для організації та проведення тематичних концертів українських пісень;
- формування і розширення кола молодих виконавців, які творять сучасний, український, молодіжний контент.

Висновок Музичне мистецтво відіграє вагомую роль у формуванні національної свідомості. Сьогодні, як ніколи, актуальною є пропаганда українського музичного мистецтва у всіх його проявах, популяризація та промоція вітчизняної музики на теренах країни та у всьому світі. Музика завжди на часі. Музика повинна бути, і навіть під час війни для неї однозначно є місце. Це ще один із чинників, які підносять бойовий дух, вона тримає населення в тонусі, не даючи впасти в депресію, заохочує до дії. Крім того, вона підносить дух не тільки тих, хто в тилу, а й військовослужбовців на передовій, і це дуже важливо. У ці страшні для нашої країни дні війна триває на усіх фронтах – і у кожного своя зброя!

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3516399-mkip-i-diaci-kulturi-ta-mistectva-u-manifesti-viznacili-prioriteti-kulturnoi-politiki-pid-cas-vijni.html>
2. <https://lpnu.ua/news/pro-shcho-sohodni-spivaie-ukraina-dumkamy-podilylsia-muzykanty-lvivskoi-politekhniky-0>
3. <https://slukh.media/texts/music-of-war-is-over/>

HISTORICAL SCIENCES

УДК 81'373.47:316.774

УКРАЇНСЬКА ПРАКТИКА ФАКТЧЕКІНГУ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ

Поцулко Олена Анатоліївна,
кандидат історичних наук, доцент
Макарова Анастасія Євгенівна,
студентка II курсу Медичного факультету № 3
Донецький національний медичний університет
м. Лиман, Україна

Анотація. У статті досліджено антифейкові ресурси, що займаються фактчекінговою діяльністю, медіаграмотністю населення в сучасній Україні. Зокрема, увагу приділено платформам «StopFake», «Брехунець», «НотаЄнота», «Детектор медіа» та «Інститут масової інформації», «VoxUkraine», «Реєстр фейків України», «Перевірка». Проаналізовано специфіку використання зазначених антифейкових ресурсів як інструментів фактчекінгу новинного контенту у вітчизняному інфопросторі. Установлено, що українська медіасфера наповнена якісними засобами протидії російській брехні й маніпуляціям. Функціонують як регіональні, так і національні фактчекінгові ресурси, які прозоро аналізують інформацію, викриваючи пропаганду й фейки, а також залучають українців до поглиблення знань із медіаграмотності й розвитку критичного мислення.

Ключові слова: фактчекінг, медіаграмотність, фейк, антифейкові ресурси, інформаційна війна, маніпуляція, медіасфера, ЗМІ.

Актуальність дослідження зумовлена викликами інформаційних загроз та сучасними подіями, а саме масовими впливами на людську свідомість

українців через дезінформацію, ворожу пропаганду з боку країни-агресора РФ. Для ефективної протидії антиукраїнської пропаганди, збільшення рівня медіаграмотності громадян в 2003 р. з'явилося поняття фактчекінгу, свого роду – медіа-тренд, зі своїми унікальними особливостями, структурою та методологією перевірки даних. Підтвердженням тому є те, що на сьогодні у світі існує близько півтора сотень медіа, які працюють виключно, як фактчекери. Всі вони сумарно генерують таку кількість фактчек-розслідувань, що це дозволяє їм конкурувати з медіа звичного формату (новинними, аналітичними тощо), що дозволяє їм мати постійну аудиторію і володіти статусом експертного ЗМІ. Сучасні інформаційні загрози через різноманітні фейки впливають як на національну безпеку держави, її територіальну цілісність й суверенітет, так і на національну свідомість українців. Зважаючи на це, сьогодні постає потреба в дослідженнях антифейкових ресурсів, наявних у вітчизняному медіапросторі. Адже аналіз фактчекінгових інструментів дозволить зрозуміти специфіку їхнього застосування для спростування фейкової і маніпулятивної інформації у ЗМІ.

Виклад основного матеріалу. Сучасна людина майже постійно перебуває в медіасередовищі: читає новини зранку за кавою, переглядає YouTube поки готує їсти, слухає музику або аудіокнигу поки їде в транспорті, спілкується з друзями в соціальних мережах та публічно поширює інформацію. Людський мозок залежить від інформаційного середовища, тому що, одразу відчуває тривогу, якщо має дефіцит інформації.

Можна, навіть, сказати, що останні 15 років або близько того соціальні медіа захопили світ штурмом. Миттєве поширення фейкових новин та оманливої інформації через ці канали, на жаль, є ознакою нашого часу. Це явище створює ризик для демократії, національної безпеки та соціальної структури, підриваючи довіру суспільства до інформації.

До ЗМІ, що забезпечують перевірку фактів, відносимо такі ресурси, як «StopFake», «Брехунець», «НотаЄнота», «Детектор медіа», «Інститут масової інформації», «VoxUkraine» – усі вони спеціалізуються на фактчекінгу новинної

інформації, яка потрапляє в український медіапростір через російські канали комунікації або ж створюється і шириться вітчизняними журналістами в Україні.

«StopFake» – це засіб масової інформації, заснований громадською організацією «Центр Медіареформи», про безпеку пропаганди й поширення фейкової інформації серед громадян країни [5]. Цей фактчекінговий проєкт став відомим у всьому світі як лідер боротьби із фейковими новинами та пропагандистськими вкидами. Аналізований медіазасіб не лише намагається виявити й ліквідувати фейки про Україну і події, що в ній відбуваються, а й ініціював міжнародну дискусію щодо впровадження в Україні західних стандартів журналістики з метою підвищення рівня загальної медіаграмотності населення та інформування про таке негативне явище, як неправдиві новини. «StopFake» публікує лише об'єктивні судження, базовані на фактах. Творці ресурсу отримують фінансування з благодійних фондів, некомерційних організацій та грантів. З метою об'єктивності у своїх оцінках та аналізах інформаційних повідомлень, організація впровадила такі принципи, як відданість неупередженості та справедливості, забезпечення прозорості джерел, відкритість надходження коштів, ясність методології досліджень, чесна політика виправлень [2, с. 11].

«Брехунець» – ще один фактчекінговий проєкт, який розпочав свою роботу порівняно нещодавно, 1 грудня 2021 року. Він покликаний боротися із фейками, пропагандою та дезінформацією на теренах регіонального медіапростору – рівненського і волинського [6]. Ініціативу «Брехунець» запустила мережа інформаційних агентств «Район.in.ua» на шостому «West Media Forum» із метою аналізу інформаційного простору Рівненської та Волинської областей і підготовки на його основі фактчекінгових матеріалів для читачької аудиторії. На сайтах мережі «Район.in.ua» з'явився окремий розділ «Брехунець», де публікують всі матеріали на тему розвінчування фейків, а також напрацювання редакції, що стосуються фактчекінгу. У такий спосіб читач зможе простежити, як розвивається в медіапросторі той чи той меседж,

який зміг проникнути в ЗМІ. Завдяки сприянню представництва ЄС в Україні цей проєкт діятиме цілий рік і впродовж цього часу зможе забезпечувати читачів регіональних новин якісною інформацією [7, с. 270].

Щоб навчити людей інформаційній гігієні, журналістка, комунікаційниця та колишня головна редакторка просвітницького проєкту «По той бік новин» Альона Романюк запустила спеціальний проєкт «НотаЄнота», покликаний розвинути та поглибити навички в споживанні та сприйнятті інформації. Як зауважує засновниця ресурсу, ««НотаЄнота» – це антифейкові інтелектуальні ігри, які допомагають засвоїти основи інформаційної гігієни, зрозуміти, як працюють маніпуляції, та тримати руку на пульсі інфосвіту» [1]. Сама гра відбувається в офлайн-форматі: у кімнаті збирається група людей, вони діляться на команди і змагаються між собою у розв'язуванні антифейкових задач різного ступеня складності. Задачі побудовані на реальних прикладах фейків та пропаганди. Коли організатор квізу виголошує правильні відповіді до тих чи тих запитань, він на реальних прикладах пояснює історії фейків, а також дає поради та способи протидії фальшивим меседжам. Так інформація засвоюється краще, ніж під час класичної лекції, учасники отримують базові знання і навички критичного мислення. Триває таке навчання протягом 90 -110 хвилин, проте залежно від побажань замовника гри час може бути меншим. Зазвичай це п'ять або шість раундів, у яких є відкриті питання, ребуси, конкурс капітанів, завдання на вміння шукати інформацію, працювати з фото і відеофейками, і, звісно ж, питання на логіку.

«Детектор медіа» – інтернет-видання, яке спеціалізується на перевірці інформації, розпочало функціонувати 8 лютого 2016 р. Важливою складовою цього засобу масової інформації є критичний аналіз українських ЗМІ з подальшою метою підвищення їхньої якості подання повідомлень. Цей фактчекінговий ресурс інформує читачів про події, що відбуваються у вітчизняному та закордонному медіапросторі. Загалом онлайн-ресурс покликаний підвищити загальний рівень медіаграмотності українського населення, захистити його в інформаційній війні з росією [3]. Окрім того,

«Детектор медіа» за допомогою своїх матеріалів намагається створювати і зміцнювати незалежне суспільне мовлення, впроваджувати якісні медіареформи, викривати факти корупції у засобах масової інформації та протидіяти перетворенню ЗМІ на ресурси пропаганди. Творці «Детектор медіа» внесли окремий пункт у свою редакційну політику, який стосується плагіату. Вони вказують, що використовують чужі ідеї лише з дозволу авторів і при цьому зазначають походження тієї чи тієї концепції. Фото та відеоматеріали публікують з обов'язковим посиланням на першоджерело. Якщо ж автор такого контенту забажає видалити їх, то відразу це роблять. Публікації, у яких розміщено посилання на оригінальні джерела інформації, показують читачам, що факти, викладені у тексті, достовірні та не є вигадками журналістів [7, с. 270]. Серед інших кредо роботи редакції доцільно згадати правило «офф зе рекорд», яке говорить про те, що журналістам не можна публікувати інформацію, яку надало джерело, але вони можуть підтвердити сказане за допомогою інших джерел. «Детектор медіа» вказує, що це правило може діяти за згодою обох сторін, тобто журналістів та джерел інформації, проте якщо джерело не погодило заздалегідь дію цього правила або журналіст не пристав на такі умови, то інформацію, отриману від співрозмовника, публікуватимуть як звичайну.

Від початку повномасштабного вторгнення в Україну засновники фактчекінгового ресурсу «Детектор медіа» створили подкаст «Русській фейк, іді на***!». Основна мета цього проекту – вчитися самостійно розрізняти методи пропагандистів, виявляти російські маніпуляції, шахрайство, дезінформацію, адже, як зауважують на сайті, «знати фейки в обличчя – це бути озброєними в інформаційній війні» [3]. Також творці цього антифейкового ресурсу готують підбірки спростувань неправдивої інформації, яку поширюють російські ЗМІ, і розповідають про них слухачам «Українського радіо», яке веде радійний інформаційний марафон під час воєнного стану.

Ще одним важливим ресурсом із розвінчування російської пропаганди та фейкових новин є «Інститут масової інформації» (ІМІ). Це громадська

організація, метою якої є захист свободи слова, сприяння розвитку української журналістики, дослідження громадської думки та інших явищ, які впливають на формування масової свідомості. Інститут було засновано майже з початку незалежності України, у жовтні 1995 р. Його фундаторами стали українські та іноземні медійники. Із вересня 2007 р. ІМІ обрано членом Міжнародної організації із захисту свободи слова. У фактчекінгових новинних рубриках журналісти розвінчують фейки та різноманітні інформаційні вкиди, які поширюють у вітчизняному медіапросторі. Учасники організації проводять різноманітні дослідження на тему критичного мислення, маніпуляцій та фальшивих новин із метою покращення стандартів журналістики та формування для населення якісного інформаційного контенту. Це єдиний ресурс в Україні, який системно здійснює моніторинг за дотриманням свободи слова та показує, наскільки національна медіасфера розвинута для аудиторії. Результати такого спостереження використовують для організації кампаній звернень до уряду, заяв й оцінок громадянського суспільства, законодавчих ініціатив усередині України, а також ними послуговуються ЄС, ООН, ОБСЄ, «Репортери без кордонів», Фрід Хауз, інші міжнародні організації для оцінки демократичного розвитку країни, створення рейтингів, дослідження легітимності виборів у країні.

«VoxUkraine» – незалежна аналітична платформа, яка з'ясовує, що насправді відбувається в Україні. «VOXCHECK» є одним із проєктів VoxUkraine під лозунгом «Змушуємо політиків говорити правду» та входить до міжнародної мережі фактчекерів інституту POYNTER. Проєкт концентрується на перевірці висловлювань високопосадовців та відомих політиків. Спочатку аналітики та волонтери моніторять усі виступи, заяви та дописи, а далі, користуючись відкритими джерелами, аналізують їхні конкретні фрази, перевіряють їх достовірність. У рубриці «VOXCHECK» відбувається поділ перевірених новин економіки та політики на «Конспіратологію», «Безпідставно», «Неправду» та «Фейк». Окрім цього, проводиться разом із шоу «СОРОМНО» Яніни Соколової відеорозслідування [4, с. 91].

До успішних антифейкових проєктів можна віднести «Реєстр фейків України». Це інтернетресурс, спрямований зробити інформаційний простір України вільним від фейків, пропаганди та маніпуляцій. До його редакції входять журналісти офіційних засобів масової інформації, члени Національної спілки журналістів України, які вже мають досвід і стикалися з негативним впливом неправдивих новин у мережевій комунікації. Основне завдання аналізованого фактчекінгового ресурсу – звільнення українського сегменту мережі Інтернет від фейкових новин та сайтів, що їх поширюють, адже вони завдають шкоди не тільки інфопростору України загалом, а й персонально окремим громадянам, адже нерідко створюють та поширюють повідомлення, що містять наклепи на певну особу. Цей реєстр допомагає українському законодавству регулювати та контролювати розповсюдження неправдивих даних не лише українцями, але й громадянами інших держав. Фейкові новини завдають шкоди не лише пересічним людям, вони ще й дискредитують професію журналіста, зводять довіру аудиторії до медіасфери майже до мінімуму, а сам читач починає губитися, кому довіряти, а кому ні. Сьогодні дуже важливо, щоб у вітчизняному комунікативному просторі були присутні такі антифейкові проєкти, як «Реєстр фейків України».

У своїй роботі журналісти цього ресурсу перевіряння новинного контенту розробили чіткі критерії визначення фейкової і маніпулятивної інформації, указавши на такі з них, як:

- анонімність джерела (автор, що створив той чи той матеріал не вказаний, і його ніяким способом не можна визначити);
- дані не підкріплені фактами (у матеріалі немає посилань на джерела інформації);
- відсутність ліцензії (засіб масової інформації, на якому опубліковано матеріал, офіційно не зареєстрований);
- невідомий власник (неможливо простежити кінцевого бенефіціара ЗМІ);
- наклеп та образи (в матеріалах є явні оціночні судження автора, який може відверто й безпідставно критикувати героя чи подію, про яку йдеться в

тексті);

– джинса (замовні тексти за гроші) [7, с. 271].

Якщо матеріал чи цілий сайт відповідають цим критеріям, «Реєстр фейків України» маркує його як неправдивий і розміщує відповідну публікацію на своєму ресурсі, де доводить це. Наприклад, так сталося із новиною, яку опублікувало видання «Страна ЮА», із заголовком «Уляна Супрун покинула Україну». Цю новину ґрунтовно проаналізували фактчекери антифейкового ресурсу й опублікували відповідний матеріал, який спростовує цей фейк.

Після повномасштабного вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 р. в Центрі протидії дезінформації при Раді національної безпеки та оборони створили для українців спеціальний антифейковий інструмент - фактчекінговий бот у телеграмі, що має назву «Перевірка». Він допоможе вивірити будь-яку інформацію із соціальних мереж та електронних ресурсів (зокрема й новинних, адже навіть журналісти подекуди помиляються). Працює чатбот дуже просто: достатньо лише надіслати посилання на новину або, наприклад, пост у соціальній мережі, і команда спеціалістів одразу перевірить достовірність фактів, викладених у тексті. Відповідь надійде протягом декількох хвилин, і ви дізнаєтеся правдива інформація чи таки фейкова.

Зважаючи на те, що ворожі ЗМІ неодноразово вдавалися до створення псевдоботів та ботів-двійників (до прикладу, інформація, що шахраї розсилають фейковий чатбот «Підтримки»), в Україні також запустили інструмент для перевірки чатботів на сайті Dovidka.info. Для цього потрібно зайти на сайт і вписати в пошуку назву бота, якого необхідно перевірити. Якщо ж виявиться, що такого бота в базі не існує, варто повідомити про це кіберполіцію. З метою виявлення колаборантів на українській території створили також чатбот «Ворог».

Висновки. Отже, з поширенням дезінформації в Україні борються як органи державної влади, так і громадські ініціативи. З огляду на недостатній загальний рівень медіаграмотності української аудиторії популяризація наведених ресурсів є важливою, оскільки значна частина реципієнтів

самостійно не завжди може відрізнити фейкову інформацію від достовірної. Аналіз антифейкових ресурсів, наявних в українському інфорпросторі, засвідчив, що вітчизняна медіасфера наповнена якісними засобами протидії неправдивій інформації в умовах воєнного стану. Сьогодні функціонують як регіональні, так і національні фактчекінгові засоби масової комунікації, які прозоро аналізують факти, залучають населення до поглиблення знань із медіаграмотності і розвитку критичного мислення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Альона Романюк запустила антифейковий квіз «НотаЄнота»: що це та як грати. Детектор медіа: сайт. 12 лютого 2022 р. URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/28940/2022-02-12-alona-romanyuk-apustyla-antyfeykovyyu-kviz-notaienota-shcho-tse-ta-yak-graty/>.

2. Гороховський О. М. Фактчек як тренд розслідувань: можливості та перспективи: практичний посібник. – Дніпро: ЛІРА, 2017. – 133 с.

3. Детектор медіа: сайт. URL: <https://ms.detector.media/>

4. Кенідра Д., Шаркань В. Проблеми протидії фейкам в українському інфорпросторі: огляд фактчекінгових ресурсів // Інновації та особливості функціонування ЗМІ України: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2021. С. 89 – 93.

5. Про нас. StopFake: сайт для перевірки фактів. URL: <https://www.stopfake.org/uk/pro-nas/>

6. Район.in.ua запускає фактчекінговий проєкт «Брехунець». Район.in.ua: сайт. 2021. URL: <https://rayon.in.ua/news/458456-rayoninua-zapuskae-aktchekingoviy-proekt-brekhunets>

7. Шульська Н. М., Зінчук Р. С., Навальна М. І. Антифейкові ресурси сучасного медіапростору України в умовах інформаційної війни // Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. – Том 33 (72). – №4. – Ч. 2. – 2022. – С. 268 – 273.

CULTUROLOGY

УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА VS ВІЙСЬКОВА АГРЕСІЯ: АСПЕКТИ ПРОТИСТОЯННЯ

Болдирєва Анастасія Олександрівна

студентка 2 медичного факультету

Демочко Ганна Леонідівна

доцент катедри суспільних наук

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Культурні відмінності виростають з народної творчості, звичаїв, традицій. Проте етнічна культура ще не формує засад державності. Це робить інтелектуально-культурне середовище творців, науковців, соціальних діячів, тих, хто створює сенси, аналізує, має візію.

Повномасштабне вторгнення російських військ на територію України стало каталізатором багатьох культурних процесів. Небувале зростання рівня зацікавленості історією нашої країни, масовий перехід на українську мову та докорінна зміна ставлення до української ідентичності. З попелу війни постало й мистецтво. Письменники, музиканти, режисери, дизайнери, скульптори, художники та ілюстратори шукають натхнення в образах сучасних героїв, бійців ЗСУ та територіальної оборони, відбивають у своїх роботах силу і мужність народу, його любов до рідної землі, віру в перемогу та пекучий біль трагедії, яка прийшла на нашу землю [1]. За даними міністра культури України О. Ткаченка понад 70% українських діячів культури попри повномасштабну війну продовжують займатися своєю професійною діяльністю. Окрім того, більшість із них поєднують роботу з волонтерством [2].

Натомість чимало російськомовних українців сьогодні намагаються опанувати українську, починають цікавитись нашою історією та культурою.

Публічні люди, які раніше спілкувались російською, також стали активно переходити на українську. Мова допомагає боронити країну і на полі бою, адже російські військові чи диверсанти не знають української. Так легше ідентифікувати своїх. Чого тільки варта перевірка за допомогою українського слова “паляниця”. Прості люди які під час повітряної тривоги, стоячи у метро співають народні українські пісні, читають українські вірши. Дуже багато людей стало цікавитися саме українською культурою. Надягати вишиванки та інший національний одяг. Допомогти один одному, люди стали добріше один до одного. Насправді як би це не було дивно, але ця ситуація об’єднала людей і ми стали помічати інших, не бути лише занятими своїми справами. В українській культурі є багато про потрібно знати. Який внесок зробили видатні герої того часу. Разом з тим, самобутня і старовинна система освіти, яка досягла свого розквіту в добу Козаччини і забезпечила практично суцільну грамотність населення, давня традиція книгописання, орієнтованість на провідні центри Європи, зокрема на Візантійську культурну традицію, роль України-Руси як центру християнства в східнослов'янському світі, а також як центру наук і вищої освіти в добу Козаччини завдяки розвинутій мережі колегіумів, Острозькій та Києво-Могилянській академії, меценатство та державна підтримка культури рядом визначних державників – К. Острозьким, П. Конашевичем-Сагайдачним, І. Мазепою та ін. – все це дозволило піднести українську культуру до рівня світового явища, створити ряд класичних шедеврів у галузі друкарства, архітектури, мистецтва, досягти значних успіхів у науці. Також у Посланні Президента України до Верховної Ради України від 22 лютого 2000 р. висловлена така думка: "Загальносвітові тенденції і власний досвід підводять до принципового висновку: індустріальний, промисловий та економічний поступ значно більше залежить від духовної, культурної складової, ніж від суто технічних нововведень"[3]. Майбутнє незалежної України тісно пов'язане з розвитком гуманітарної сфери, продовженням національних культурних традицій.

Українці придумали навіть платформу «Культурний простір», який

направлений на підтримку української культури під час надзвичайно складних умов [4]. Платформа передбачає збір інформації про українських митців, які потрапили у скрутне фінансове становище через війну та потребують допомоги, які не мають можливості створювати та доносити до суспільства культурний продукт, але мають ідеї та проєкти, що підкреслюють культурну цінність української самоідентичності та можуть реалізовуватися під час воєнного стану та після перемоги України.

Під час війни культура, як потужна сила нації, здатна викликати у суспільства рішучі дії, пов'язані з переоцінкою цінностей, переосмисленням сенсів культурного життя. Культура здатна надихнути, дати надію і дарувати радість, що дуже необхідно для підняття морального духу українського народу.

Підтримка нашої культури, традицій та мови під час війни посилює нас і послаблює ворога. Ми маємо усвідомити нашу цінність і відкладати цей процес вже не можна на потім. У деяких українців він може зайняти більше часу, проте не треба на них нападати, а варто підтримувати і ставитись з розумінням. Віримо у те, що після повномасштабного вторгнення люди будуть продовжувати цікавитися культурою та історією своєї країни.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ярмоленко А. Відродження України: як розвиватиметься українська культура після війни / А. Ярмоленко // ELLE. – 2022. – 17 вересня.
2. Танасійчук О. Культура – як фронт, вишиванка – як броня / О. Танасійчук // Ukrinform. – 2022. – 29 вересня.
3. Промови, що змінили світ. – Х. : Фоліо, 2009. – с. 328.
4. Культурний простір. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://help.uaculture.org/>

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ДІАСПОРА В КАНАДІ: ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ

Вольтобрісов Альберт Владиславович,

здобувач вищої освіти 2 курсу

Навчально-наукового

інституту права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Ядловська Ольга Степанівна,

доцентка кафедри

міжнародних відносин та соціально-гуманітарних дисциплін

к. іст. н., доцентка,

Дніпропетровський державний

університет внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Анотація. У роботі розглядаються поняття «діаспор», «діяльність україно-канадських організацій», еміграція. Висвітлено українську історію минулого, на тих етапах, коли люди тільки почали виїжджати з «залізної завіси» СРСР до Канади. Розглядаються українсько-канадські організації, які допомагають освоїтися в Канаді та, водночас, зберегти власні традиції.

Ключові слова: українська діаспора, україно-канадська організація, Україна, Канада, провінція.

На сьогодні Україна має одну з найпотужніших діаспор у світі. Поняття «діаспора» включає в себе такий зміст: 1) частина певної етнічної спільноти (народу), яка постійно проживає поза межами історичної батьківщини в іноетнічному чи інонаціональному середовищі на правах або 2) зі статусом національно-культурної меншини етнічна меншина, яка зберігає зв'язок зі своєю батьківщиною, національні традиції тощо». Так визначає діаспору «Енциклопедія історії України». Інші визначення назагал кореспондуються з цим [9].

Потужну хвилю еміграції спричинила війна 2022 р. на теренах України,

що ведеться з боку Російської Федерації.

Як нам відомо, понад 7 мільйонів українців перетнули кордон та на даний момент є переселенцями (біженцями) через війну, яку почала російська федерація 24 лютого 2022 року [1]. З нещодавнім російським вторгненням в Україну мільйони українців були переміщені. У відповідь Міністерство імміграції, біженців та громадянства Канади запровадило нові заходи для прийому українців до Канади (Government of Canada, 2022) [2].

Найбільші Українські діаспори територіально знаходяться в Північній Америці. Канада – це третя країна в світі за численністю українців серед населення. Історично вони селилися в центральних та західних провінціях Канади, а саме: Онтаріо, Квебек, Британська Колумбія та провінція Альберта. Під час перепису 2016 року близько 1,36 мільйона людей, або близько 4% населення Канади, повідомили про принаймні одне зі своїх етнічних витоків як українці [3].

Українська діаспора в Канаді створена не тільки з населення. Зараз в Канаді створено багато організацій, соборів, храмів, громадських спілок та навіть політичних партій. Незважаючи на те що в Канаді дві державні мови (англійська та французька), для зручності східним слов'янам в цих організаціях прийнята ще одна – українська. Українська діаспора може допомогти з отриманням листа підтримки, яке, по суті, є пропозицією про роботу, а це процес досить складний та трудомісткий. У Канаді є різні асоціації для підтримки українських підприємців, є спеціалізовані спільноти, які займаються розвитком торгових відносинах між Канадою та Україною, які, наприклад, можуть допомогти з пошуком партнерів [8].

Діяльність Українсько-Канадських організацій в першу чергу зберігає історію, ідеологію та культуру.

Як вже з'ясували в Канаді існує поділ організацій та певні види які відповідають на певні процеси в житті не тільки українців, а й в житті інших корінних народів та громадян Канади.

Одна з основних організацій – це Українське Національне Об'єднання в

Канаді (УНО). УНО виникла після завершення першої світової війни та продовжує працювати станом на 2022 рік. Протягом останніх 90 років УНО в Канаді координує культурну, освітню та благодійну діяльність для підтримки та розвитку української культури та її традицій. Організація заохочує багато людей для підтримки України та організовує розмовні клуби для новоприбулих громадян України. Допомагають організовувати дітей у школи. Також УНО має дочірні організації: 1) Українська Стрілецька Громада; 2) Організація Українок Канади; 3) Молодь Українського Національного Об'єднання. Ці організації підпорядковуються УНО та мають різні сфери, ціллю яких є освіта та дослідження розвитку українсько-канадської громади в рамках канадської урядової політики багатокультурності.

Також, сферою освіти в Канаді для українців є не тільки університет або коледж Канади чи США. В провінції Онтаріо, місто Торонто є 1) Інститут «Україніка»; 2) Український дослідницький інститут у Торонто; 3) Український культурний центр міста Торонто. Вони проводять різноманітні семінари та лекції з навчання історії, культури народів та навіть богослов'я.

Дуже великий вплив має преса та політика, так вже загадана УНО мала власну газету «New Pathway», що перекладається як «Новий шлях». УНО випускала тижневики на різні теми: політичні, культурні та історичні, а також звітує про діяльність УНО та про українські справи в Канаді [4].

Щодо політики, історії та союзів українців в Канаді: 1) Конгрес українців Канади (КУК) – станом на 2022 рік це рада, яка регулює та представляє громадські дії українців в Канаді, допомагає індивідуально підрахувати бюджет на який можна прожити, оформити дозвіл на роботу та знайти її. КУК поєднує в собі 33 організації та філіали які територіально знаходяться від провінції Онтаріо до Британської Колумбії. Ще в 1940-80-х роках дії КУК були спрямовані на боротьбу та допомогу українському народу в здобутті незалежності та зберігання [5]. 2) Осередок української культури і освіти (Ukrainian Cultural and Educational Centre) – це український громадський освітній центр, у складі якого функціонує один із найбільших архівів в Канаді.

Створено в провінції Манітоба з метою консолідації сил задля розвитку культури й освіти, репрезентації надбань у культурі Канади, досягнення конструктив у співпраці українців із представниками інших діаспор Канади й Америки. До найважливіших завдань осередку первісно належали до вищих освітніх курсів для вчителів «Рідної школи» та інших фахових курсів, створення книгозбірні, музею та архіву, започаткування наукової серії «Культура і освіта», поширення у світі інформації про українську культуру та українців, сприяння здібній молоді в здобутті освіти. Безпосередньо реалізації цих завдань в музеї, що діяв під патронатом УНО у Вінніпезі та Канаді, сприяли Т. Кошиць, П. Маценко, П. Юзик та інші [6]. 3) Світова федерація політв'язнів – це федерація українців, тобто колишніх політв'язнів і репресованих радянським режимом СРСР. Ця політична організація розголошувала та доповідала те що коїлось з репресованим населенням, яке було під залізною завісою СРСР. В 1952 році було видано та звану «Білу Книгу» (The Black Deeds of the Kremlin – A White Book), в якій розповідали страхіття того, чого весь світ не бачив [7].

Підсумовуючи усе вищесказане, можна зробити висновок, що діаспора - це великий народ, який знаходиться поза межами своєї батьківщини та продовжує і оновлює свою історію в інших країнах світу там де їх також поважають. Українська діаспора в Канаді пройшла великий шлях, від 1812 року коли українці поодинокі емігрували в Канаду, до сьогодні, коли навіть громадяни Канади, вивішують Українські прапори, співають Українській гімн та показують величезну підтримку, яка зараз вважається безцінною. Та війна, з якою зіткнувся народ України, дала поштовх для того, щоб розширити світогляд, здобути певні знання та повернутися і зробити Україну ще краще є актуальним на сьогодні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Situation Ukraine Refugee Situation. Operational Data Portal. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 04.11.2022).

2. Stick M., Hou F. A sociodemographic profile of Ukrainian-Canadians. Ontario: Minister responsible for Statistics Canada, 2022. 8 p. URL: <https://www150.statcan.gc.ca/n1/en/pub/36-28-0001/2022004/article/00003-eng.pdf?st=E0lmc8qM>
3. Statistics Canada. (2017). Ethnic origin reference guide, Census of Population, 2016. URL: <https://www12.statcan.gc.ca/census-recensement/2016/ref/guides/008/98-500-x2016008-eng.pdf>
4. Husar Struk D. Encyclopedia of Ukraine. Toronto, ON: University of Toronto Press, 1993. 888 p.
5. The Ukrainian Canadian Congress (UCC) official website. URL: <https://www.ucc.ca>
6. Матяш І. Б. Енциклопедія Сучасної України. Осередок української культури і освіти. Київ: Ін-т енциклопед. дослідж. НАН України, 2022. Т. 24. URL: <https://esu.com.ua/article-76865>
7. Павленко В. В. Енциклопедія історії України. Світова Федерація Українців. 9-те вид. Ін-т історії України НАН України, 2012. 944 с.
8. Українська діаспора Канади в 2022 році: скільки їх і як вони живуть. Europortal. URL: <https://europortal.biz.ua/krayiny-ameryky/kanada/ukrainska-diaspora-v-kanadi.html> (дата звернення: 05.11.2022).
9. Українська діаспора. Історико-теоретичний абрис. «Антидот» і «детокс» від «Дня». URL: <https://m.day.kyiv.ua/uk/article/podrobysci-istoriya-i-ya/ukrayinska-diaspora> (дата звернення: 05.11.2022).

ШТРИХИ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКИХ БОЙКІВ

Джаним Анастасія Сергіївна

здобувач вищої освіти 2 курсу

Науковий керівник:

Ядловська Ольга Степанівна

доцентка кафедри міжнародних відносин та

соціально-гуманітарних дисциплін, к. іст. н., доцент,

Навчально-науковий інститут права та інноваційної освіти,

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,

м. Дніпро, Україна

Анотація. Важливість дослідницької роботи проявляється у загальному становищі культурології та історії України, яка демонструє значущість збереження культури етнографічних груп і бойків, зокрема. Цільове напрямлення являє собою виховний характер у вивченні та збереженні минулого буття українського населення. Встановлено, що сучасний період характеризується як епоха відкриттів так нових втілень, тому теоретичний аналіз даної теми сприятиме остаточному формуванню правил збереження культури етнографічних груп. При цьому отримані висновки скомпонують історичну інформацію і матимуть значний вплив на майбутню базу знань про походження українського суспільства та його особливостей.

Ключові слова: етнографічні групи, походження, бойки, культура, товариства, сучасна діяльність

Тема власного походження, рідного коріння не припиняє бути актуальною з ХХ ст. Аналізуючи великий обсяг інформації, вивчаючи історію народів, людина через масовий потік знань може знайти «своє», що притаманне її походження. Тож, не новиною для будь якої людини є розподіл українського населення на етнографічні групи. Щодо походження окремої етнографічної групи – бойків, то це дослідження досі залишається однією з найбільших загадок історії українства. Його вивчення виокремлює велику низку теорій, які

по цей час залишаються не аргументованими та не дійшли до об'єктивного висновку. Принципи збереження культури етнографічної групи бойків характеризується джерелом знань у вивченні окремих груп, а також переданні традиційного ремесла у реальність. Отже, ознайомлення питаннями даної проблеми може виокремити окрему базу знань не тільки на навчальному рівні, але й матиме своєрідний відбиток у відповідному дослідженні, збагачуючи його новими, більш сучасними даними.

Однією із самосформованих є етнографічна група українців – бойки. Мешкають у західному етнографічному регіоні, а територія, яку вони населяють, походить від їх назви – Бойківщина. Питанням розселення досліджували сотні науковців і етнографів, які припускалися серйозним дискусіям щодо справжніх територій, які населяли бойки. Я. Грицак у фундаментальній розвідці «Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота» стосовно Галичини тих часів зазначав: «На карті світу є такі місця, де програєш уже через те, що народився саме тут. ...Ця наша Галичина є якоюсь фатальною скелею в океані цивілізації, об яку трощаться всі її кораблі й на якій тільки хижі птахи мостять собі гнізда» [2]. Наголошується на тому, що на території Українських Карпат в силу певних соціально-економічних, історичних і географічних умов утворилися істотні відмінності в побуті, матеріальній і духовній культурі населення, це своєю чергою, привело до появи трьох основних етнографічних груп – лемків, гуцулів і бойків. Бойки утворили свою групу, яка відрізняється традиціями, звичаями та обрядами та культурно-побутовими особливостями. Згідно з цим на території України поширене прізвище «Бойко», що присвоює людині походження даної етнічної групи.

Походження бойків має різні пояснення. Хорватська дослідниця Н. Клаіч писала, що на бойків було витрачено більше чорнил, аніж їх було самих. Загадка виявилася настільки важкою, що тепер вже мало хто переводить на неї чорнила. Не виключено, що бойки є частиною сербів, які лишилися у Прикарпатті після відходу основної маси сербів на захід. Антрополог Федір Вовк, сучасник Івана Франка, довів подібність антропологічних рис бойків не

лише до полтавчан, але й до південних слов'ян – сербів і хорватів, а також аргументував велику спільність з останніми бойків і лемків в обрядах і віруваннях. Хоча цілком можливо, що бойки – це також рештки асимільованих хорватами кельтів-боїв [1].

Варто зауважити про своєрідність представників Бойківщини, що проявляється у моральному і духовному світогляді. Етнографічна група боків, як і інші етнографічні групи, велику увагу приділяє обрядам та стародавнім традиціям, які започаткувались з утворенням їх первісного роду. Бойків захоплювали не матеріальне становище, а так званий «стан душі». Календарна обрядовість Бойківщини зберегла давні магичні обряди, дотримання яких має забезпечити успіхи й достатки людей [4]. Свій внутрішній світ вони передавали через звучання дивовижних пісень і мелодій, які в свою чергу знов і знов демонстрували бойків, як надзвичайно талановиту спільноту. У чому ж культурна особливість Бойківщини? Бойківська мова та музика показує, що цей субетнос був найменш уражений якимись румунськими, польськими, словацькими чи навіть малярськими впливами.

Одним з визначних доказів талановитості та своєрідності даної групи є їх «всемайстерність». Бойки прославляється надзвичайною трудовитістю за відповідальністю за власну справу. Про це свідчить освоєння різноманітними видами ремесел. Цікавою є думка видатної дослідниці-бойкознавцю Н. Кляшторної, яка свідчить що саме така «навсемайстерність» чоловіків гальмувала розвиток якихось конкретних ремесел. Однак дана думка висвітлюється в жартівливій формі, що в черговий раз характеризує бойків як одну з героїчних та працьовитих етнічних груп [3].

Трансформація життєдіяльності бойків у другій половині ХХІ ст відбувалася переважно у духовно-культурній сфері. Діяльність сучасних бойків, перш за все, має традиційний, природний характер. Характер традиційної господарської діяльності бойків був тісно і безпосередньо пов'язаний із соціально-економічною складовою їх буття, який зазнав великого економічного процвітання на початку ХХІ ст. Ознайомившись із

дослідженнями, варто зазначити, що діяльність сучасних бойків зазнала неабияких змін у всіх сферах життя. Проте, зважаючи на своєрідність та унікальність характеру бойків, місце і роль традиційних локальних елементів сучасного господарсько-виробничого і духовного життя притаманне у сьогоднішній діяльності товариств Бойківщини у співвідношення з сучасним буттям і культурним прогресом.

Починаючи з нової сторінки свого буття, товариство «Бойківщина» стало активно пропагандувати українську культуру. Це відбулося через основний орган «Літопис Бойківщини» — журнал, присвячений культурі й історії регіону. Однак не завжди даний «Літопис» сприймали як джерело культурології і розвитку бойків, для багатьох редакцій він мав вигляд звичайних «записок», без головної інформації.

Але, наприклад, А. Чайковський називав його «журналом-альманахом «Бойківщина» [5, с. 350]. Натомість тексти міжвоєнного «Літопису Бойківщини» дають ґрунтовне уявлення про ерудицію, культурний рівень, «коло читання» його авторів та української інтелігенції, тому його недавнє перевидання було закономірним, хоч і запізнлим, визнанням значущого доробку науковців довоєнного Самбора та їхніх однодумців [6].

Отже, дослідження даної теми дає підстави на виокремлення бойків як окремої та процвітаючої етнічної групи. Реалії буття України Карпат демонструють велику цікавість у сучасному народознавстві, всупереч певним обставинам небуття та відходження від актуальних тем, до діяльності бойків. Хоч цей рід не прославляється так масштабно, як яскраві гуцули, давні поліщуки чи звитяжні подоляни, але сучасність транслює, що Бойківщина увібрала у себе усе це разом, надаючи своєму народу особливості та мужності. Реальність висвітлює, що не можливо уявити сьогоднішні краєвиди Карпат без діяльності бойків.

Надаючи ланам Карпат величності та священності завдяки своїй майстерності, роль та діяльність бойків назавжди увійде в історію українського становлення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Наталя Кляшторна. Пранащадки Захара Беркута. *Україна молода*, №141. 2001. с.10-11.
2. Грицак Я. Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота. К., 2006. С. 27.
3. Кляшторна Н. Бойківське сузір'я. Словник персоналій Бойківщини: народилися бойками; мешкали на Бойківщині; прислужилися бойкам. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2012, 80 с..
4. Карповець Н. В. Бойки. Енциклопедія Сучасної України : енциклопедія/ ред.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: (Препринт.Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2004).
5. Чайковський А. Як я ходив до сільської школи. //Андрій Чайковський Спогади. Листи. Дослідження. Львів, 2007. Т. 4. 404 с.
6. Літопис Бойківщини. *Записки, присвячені досліддам історії, культури й побуту бойківського племені*. Львів, №1, 2005. с.80.

УДК 008:502.3

**НАЦІОНАЛЬНІ ПРИРОДНІ ПАРКИ ТА ВІЙНА: ЗАГРОЗИ ЗНИЩЕННЯ
ТА НОВІТНІ ВИКЛИКИ — ЕКОЛОГО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ
(НА ПРИКЛАДІ НПП «МЕОТИДА» ДОНЕЦЬКА ОБЛ.)**

Князєва Тетяна Миколаївна

канд. мистецтвознавства, доцент, науковий співробітник
Національний природний парк «Меотида»
м. Маріуполь, Україна

Анотація: в статті розглядається еколого-культурологічний аспект існування Національних природних парків в умовах війни. Показуються та аналізуються загрози знищення біорізноманіття, наводяться приклади екологічної та фізичної небезпеки для населення внаслідок руйнування екосистеми. Зосереджується увага на вирішенні нагальних проблем та пропонуються відповіді на новітні виклики.

Ключові слова: національний природний парк, біорізноманіття, довкілля, природні ресурси, екоцид, військові дії, екологічні та культурні наслідки.

Як відомо, війна є одним з найбільших блюзнірств над людиною і природою, а історія воєн — це й історія знищення природи. На жаль, ця історія торкнулася всієї України, й зокрема Національного природного парку «Меотида» — одного з наймолодших природних парків нашої держави.

НПП «Меотида» має досить тривалий та важкий шлях створення й може вважатися предтечею заповідної справи Донеччини. Ще у 1894 професорові В.В. Докучаєву було надано Маріупольську степову ділянку, де видатний вчений мріяв зберегти заповідний режим. На жаль, спадкоємці цього не зробили. З 1921 року ентузіасти Маріупольського краєзнавчого музею розпочали боротьбу за заповідання Білосарайської коси, і в липні 1926 року її територію було оголошено мисливським заказником, у квітні

1927 року - заповідником місцевого значення, а в липні того ж року включено до складу заповідника республіканського значення. Та в липні 1937 року заповідний статус було скасовано.

Новий етап охорони узбережжя Азовського моря був більш вдалим і розпочався із створенням Донецького ботанічного саду АН України та Донецького державного університету (1965). Завдяки цій події природа субрегіону стала предметом багаторічних плідних досліджень, насамперед з боку молодих фахівців і студентів з фахової групи «Приазов'я», а також об'єктом пильної турботи студентської «Дружини охорони природи». Була створена низка заповідних територій різних за статусом та площею: «Соснові культури» (1972), «Крива коса» (1978), «Білосарайська коса» (1980), «Кривокіський лиман» (1981). Створені також три заказники («Бакаї Кривої коси», «Приазовський чапельник», «Єланчанські бакаї») та зарезервовані території для оголошення ще одного — «Азовський берег». Все це склало фундамент, на якому розбудовується «Меотида», яка відповідно до Наказу Президента України № 1099/2009 від 25 грудня 2009 року отримала статус національного природного парку.

Загальна площа парку становить 20720,9531 гектара земель державної власності, а саме: 3580, 9467 гектара земель, що надаються (у тому числі із вилученням у землекористувачів) національному природному парку в постійне користування, 2762, 7298 гектара земель, що включаються до складу парку без вилучення, а також 14377, 2766 гектара прилеглих ділянок Азовського моря. Парк підпорядкований Міністерству захисту довкілля та природних ресурсів України. Територія парку розташована у межах Нікольського, Мангушського і Новоазовського районів Донецької області.

З кінця серпня 2014 року практично всі ділянки парку, які розташовані в Новоазовському районі, опинились на території, тимчасово непідконтрольній Україні, а наприкінці лютого 2022 року вся територія парку стала заручником окупаційних військ. Після окупації частина території парку була зруйнована, природоохоронну діяльність там неможливо проводити.

Під час війни самі тяжкі втрати — це втрати людей. Але втрата природних ресурсів в цей час переходить із суто біологічної та природоохоронної площини в культурологічну, бо екологічна складова в військових діях набуває іншого сенсу: знищення природи тягне за собою йще більші людські втрати.

Із усіх видів людської діяльності війна найгірше впливає на довкілля: з одного боку військові дії негативно позначаються на довколишньому середовищі, а з іншого — ресурси, що йдуть на війну, могли б витратитися на збереження довкілля або на ресурс-ефективні технології. Тому за умов відкритих бойових дій слід розрізняти прямі і непрямі впливи, а також втрачені можливості. До прямих впливів належать вибухи, які руйнують довкілля. До непрямих, наприклад, знищення лісопосадок та насаджень для приготування їжі або обігріву житла. Руйнування середовища існування тварин і птахів, шумове забруднення місць їхнього проживання негативно впливає на перебіг сезону розмноження, становлення, життєдіяльності. Ба більше, пряме потрапляння снарядів та забруднення обгорілою військовою технікою повністю руйнує екосистему. Знищується природа найпростішими фортифікаційними спорудами — ровами. Рови руйнують структуру ґрунту, порушують територіальні ділянки її мешканців; крім того, порушення цілості дерну викликає підвищену ерозію ґрунту. Нарешті, рови великої протяжності можуть знищити шляхи міграції деяких видів тварин [1, с. 29].

Коли внаслідок бойових дій руйнуються міста, також страждає довкілля. Можуть не працювати очищувальні станції, або внаслідок потрапляння снаряду в будинок формуються будівельні відходи вперемішку із елементами військової техніки. Подібне сміття є дуже небезпечним, тому його не можна просто прибрати й викинути. Його небезпечно як транспортувати, так і зберігати на звалищі.

Природні об'єкти використовуються для знищення противника, а в цій війні й цивільного населення, зокрема, населення Маріуполя. Наразі підрахувати екологічні збитки від знищення Маріуполя неможливо — місто

окуповано й загарбники знищують докази геноциду та екоциду. Але й те, що відомо, наводить жах – сотні тонн бомб різної модифікації було скинуто на будинки та підприємства міста. Тільки одним знищенням заводу «Азовсталь» була завдана колосальна шкода, що десятиліттями відгукиватиметься природним ресурсам НПП «Меотида» та людям не тільки на теренах України, а й по всій Європі: хімічні токсичні речовини потрапили не тільки в повітря, в родючі ґрунти, які стають непридатними для використання, а й в Азовське море, яке є внутрішнім морем басейну Атлантичного океану. Війна на морі має ще одну специфічну небезпеку для всього живого, пов'язану з особливостями водного середовища. Будь-яка сучасна війна використовує силу вибуху різних речовин. Їх основне завдання — надання великої швидкості снарядам чи створення вибухової хвилі. Але на суші останній вражаючий фактор є другорядним, тому що вибухова хвиля в повітрі не настільки вже сильна через малу щільність повітря, а по-друге через те, що вона швидко загасає. Зате у воді ударна хвиля володіє нищівною силою й губить всіх мешканців глибин.

Ще один фактор впливу війни на природу — переміщення значної кількості людей, спорядження та озброєння. Рух важкої техніки, будівництво фортифікаційних споруд і бойові дії пошкоджують ґрунтовий покрив. Це призводить до деградації рослинного покриву і посилює вітрову та водну ерозію.

Навколо — не просто трава, а тисячі видів рослин, які занесені до Червоної книги України і охороняються законом. Бойові дії порушують спокій диких тварин і вони або гинуть, або намагаються втекти з гарячих точок. В межах НПП «Меотида» в зоні бойових дій та тимчасової окупації опинилися цілинні нерозорані степи з рідкісними та ендемічними видами, водно-болотні угіддя міжнародного значення, які можуть припинити своє існування.

Але ж особлива небезпека для людини й природи внаслідок війни - величезні поховання. При розкладанні величезного числа трупів утворюються отрути, які з дощами чи ґрунтовими водами потрапляють у водойми і отруюють їх. Ці ж отрути гублять тварин. Вони тим більше небезпечні, що їхня дія може початися як відразу, так і через багато років, до

того ж, буде тривати не один рік. На превеликий жаль поховання в Маріуполі та за його межами можуть сягати неймовірних розмірів (це частково підтверджується даними супутникових знімків), але велика кількість загиблих містян так і залишилися похованими серед міста та в зруйнованих будинках.

Це далеко не всі екологічні наслідки вторгнення Росії, які зазнає сьогодні Україна та весь світ. Знищується інфраструктура цілих регіонів, що призводить до забруднення повітря та ґрунтових вод. Багато природоохоронних об'єктів змушені припинити свою діяльність, що має безпосередні негативні екологічні наслідки. Проте потрібно зробити все можливе, щоб зберегти унікальну природу українського Приазов'я, стабілізувати екологічний стан понівеченої землі, і створити умови до самовідродження екосистеми та її стабільного функціонування. Тому науковці та фахівці з охорони природи з багатьох регіонів України звернулися до Президента України з пропозицією вирішення «Долі і ролі української дикої природи після завершення війни» [2]. Можливо, комусь може здатися, що порушена тема наразі не на часі, але саме зараз потрібно реагувати на виклики, які ми всі зараз переживаємо, і робити правильні справи і висновки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Василюк О., Норенко К. Вплив військової діяльності на природу України: посібник [за заг. ред. О. Кравченко] — Львів: Видавництво «Компанія "Манускрипт"», 2019. — 68 с.
2. Звернення до Президента України «Про долю і роль української дикої природи після завершення війни» — Українська природоохоронна група [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://uncg.org.ua/zvernennia-do-prezydenta-ukrainy-pro-doliu-i-rol-ukrainskoi-dykoj-pryrody-pislia-zavershennia-vijny/>

**ЕФЕКТИВНІ ФОРМИ РОБОТИ ВІЙСЬКОВИХ МУЗЕЇВ ІСТОРИЧНОГО
ПРОФІЛЮ У ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ (НА ДОСВІДІ ООС (АТО))**

Сидоренко Любава Вікторівна,
к. мист-ва, доцент, професор кафедри МПЗ ДВ
Національна академія сухопутних військ
ім. гетьмана П. Сагайдачного
м. Львів, Україна

У статті розглянуто роль музеїв військово-історичного профілю у патріотичному вихованні військовослужбовців. Досліджено найбільш ефективні та популярні форми роботи музеїв військових частин у ЗС України в період 2014-2021 років (з використанням досвіду ООС (АТО)). Зроблено висновок щодо ролі військових музеїв у донесення до відвідувачів ідеї української державності як консолідуючого чинника розвитку суспільства і нації із урахуванням сучасних викликів та загроз національній безпеці України.

Ключові слова: військовий музей, патріотичне виховання військовослужбовців, культурологічна робота, музейна експозиція, Збройні Сили України.

Зважаючи на особливо важливу роль музеїв військово-історичного профілю у патріотичному вихованні військовослужбовців, формуванні їхньої громадянської позиції, важливо правильно позиціонувати роль музею у вихованні та його змістовно-тематичну оформленість. Діяльність військових музеїв історичного профілю сприяє вихованню у військовослужбовців патріотизму, формування національної самосвідомості та високих моральних якостей громадянина та захисника України. Основною метою діяльності військових музеїв є прищеплення любові до героїчного минулого і сьогодення України, поваги до борців за волю та незалежність України (4).

За період 2014-2021 років питання покращення музейної справи стало необхідною умовою культурно-виховного процесу в ЗС України, тому було створено та модернізовано низку музеїв. Також були удосконалені та створені нові форми культурологічної роботи щодо створення музеїв та кімнат бойових традицій, які доцільно використовувати офіцерам-культурологам (з використанням досвіду ООС (АТО), а саме:

- лекції-екскурсії (у тому числі online), доповіді та бесіди (нерідко об'єднуються в цикли) з військово-патріотичної тематики;
- проєкти виставок, фотовиставок, виставок-реквіємів;
- створення персональних веб-сторінок у «Facebook», де міститься інформація про оновлення та життя музеїв та кімнат бойових традицій;
- створення інтерактивних, пересувних виставок;
- військово-історичні читання, теле- та радіорепортажі про музейні предмети та музейні колекції;
- проведення Уроків мужності;
- героїко-патріотичні, військово-історичні та тематичні вечори;
- випуск журналів, буклетів про героїзм військових ООС (АТО);
- зустрічі з видатними постатями, учасниками бойових дій, ветеранами війни ООС (АТО);
- створення військово-патріотичних гуртків при музеях;
- проведення спільних заходів з іншими організаціями та закладами.

Форми патріотичної діяльності, що використовуються на сучасному етапі у військових музеях, є традиційними і являють собою комплексне застосування екскурсій, оглядів тематичних виставок, бесід, доповідей, військово-історичних читань, конференцій, зустрічей з учасниками бойових дій та ветеранами Збройних Сил та ООС (АТО), своєї військової частини, тематичних вечорів та зустрічей, присвячених Бойовому Прапору частини, державним святкам і дням родів військ, знаменним подіям та датам в історії ЗС України та своїй військовій частині, заходів ритуального характеру (прибуття молодого поповнення в частину, прийняття Військової присяги, проводи у запас,

прощання зі Прапором тощо).

Розглянемо найбільш ефективні форми більш детально, наводячи конкретні приклади. Так, з 2014 року були створені та оновлені такі музеї:

У квітні 2015 року у Старобільську як вияв справжнього патріотизму на тимчасово окупованій території Донбасу був створений музей історії ООС (АТО) на базі Луганського обласного краєзнавчого музею. Причиною перезаснування закладу стало те, що фонди, майно, наукові співробітники Луганського обласного краєзнавчого музею з 2014 року залишаються на тимчасово окупованій території України (5). Одним із завдань «переміщеного» музею стало формування колекції артефактів російсько-української війни, що сьогодні налічує понад 500 експонатів. Також музей працює над створенням нової експозиції про історію Луганщини. Наразі співробітники музею розробляють стратегію тематично-експозиційного наповнення, центральною темою якого мають стати події російсько-української війни на Луганщині.

У серпні 2016 року на Алеї Героїв України у місті Херсоні для підтримання бойових традицій та бойової слави військовослужбовців ЗСУ, за ініціативою голови Херсонської ОДА, відкрили музей ООС (АТО) просто неба. Метою створення музею стало збереження пам'яті полеглих воїнів, які загинули за свободу, незалежність і територіальну цілісність нашої країни. Саме в цьому місці традиційно проходять заходи з вшанування пам'яті воїнів, загиблих у ході військового конфлікту на Сході України. Його було побудовано як сцену бою: один воїн намагається допомогти пораненому, а інші - прикривають їх від ворога. Основними елементами експозиції є вирізані з металу ростові фігури, розташовані біля БТР (БРДМ). Поруч з військовою технікою встановлено дорожні знаки з назвами міст, де відбулися запеклі бої, в яких загинули воїни. Також на знаках присутні елементи використаних боєприпасів, які мають нагадати, що війна на Сході України триває й сьогодні. Експозиція є платформою для збереження пам'яті про загиблих, висвітлення однієї зі сторінок боротьби українців за права й свободи та сприятиме процесу становлення громадянського суспільства в Україні.

У лютому 2018 року у Кропивницькому командир 3-го окремого полку спеціального призначення полковник Олександр Трепак офіційно відкрив оновлений музей полку (9). Музей поділений на 4 тематичні зали: війська спеціального призначення, їхня історія, завдання та особливості; оборона Донецького аеропорту; експозиція трофейної техніки ООС (АТО); зала пам'яті ООС (АТО). У центральному залі, який присвячено героїчній обороні Донецького аеропорту, розміщені зразки та залишки боєприпасів, що прилітали до захисників летовища від окупантів, та пошкоджений прапор України, який тоді майорів на даху ДАПу. Крім того, на мультимедійному дисплеї у цьому приміщенні демонструються кадри оборони аеропорту, які були зафільмовані військовими. В облаштуванні музею 3-го полку військовим допомагали представники Міжнародного фонду Відродження та Національного музею Тараса Шевченка.

З липня 2019 року в Києві розпочав свою роботу музей «Становлення української нації» – перший в Україні інноваційний музей історії, де минуле поєднується з сучасними технологіями. Всі експозиції зроблені на основі історичних розробок та мають наукове обґрунтування. В музеї представлені основні етапи війни на Сході України та наймасштабніші бої за незалежність та територіальну цілісність України.

У березні 2020 року у Львові відкрився перший в Україні приватний військовий музей «Штурм» (2). Його засновником став відомий волонтер-доброволець Володимир Правосудов. Зібрані ним експонати розповідають про намагання ворогів загарбати українські землі, починаючи від козацької доби й закінчуючи сучасною військовою агресією проти нашої держави. У виставкових вітринах можна побачити військові однострої, зброю та навіть кіно- та фотоапарати початку минулого сторіччя як засіб тодішньої інформаційної боротьби. Відкриття таких музеїв має дуже важливе значення для патріотичного виховання військовослужбовців як контрактної, так і строкової служб. Це дає позитивні враження та емоції, які впливають на світогляд військовослужбовців.

6 грудня 2020 року до Дня ЗС України в Запорізькому обласному краєзнавчому музеї представники Українського інституту національної пам'яті відкрили виставку «Воїни» з метою створення сучасних плакатів, що показують міць нової української армії. 20 плакатів наочно знайомлять із історією російсько-української війни.

У лютому 2021 року в храмі м. Хмельницький військовий капелан Микола Лучинський створив військово-патріотичний музей, присвячений ООС (АТО). Ідея створення такого музею з'явилась у священика під час поїздок на Схід країни. Експозиція нагадує своєрідний бліндаж, у якому перебувають українські військовослужбовці. Серед інших експонатів музею – каски, бронжилети, дитячі малюнки, буржуйка морських піхотинців, армійська їжа. В музеї російсько-української війни обладнаний і звуковий супровід – записана на диктофон розмова військових, які ведуть бій, та гуркіт снарядів, що розриваються поруч (10).

Ефективною та популярною формою роботи музеїв військових частин є тематичні виставки та експозиції. Наприклад, деякі проекти, здійснені протягом 2014-2021 років.

У серпні 2014 року у Львівській національній академії сухопутних військ ім. гетьмана Петра Сагайдачного в Музеї історії НАСВ було створено постійно діючу експозицію, присвячену випускникам академії – учасникам ООС (АТО). Стенди експозиції, що постійно оновлюються, демонструють Героїв України, офіцерів, відзначених державними нагородами, списки випускників. Також тут представлені подаровані музею особисті речі воїнів та різні артефакти, які мають відношення до бойових дій в ООС (АТО).

У жовтні 2015 року в музеї Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба було створено експозицію, присвячену випускникам закладу, що брали участь в ООС (АТО). В експозиції було представлено відтворену землянку, де перебували військовослужбовці під час бойових дій, фотоекспозицію із відображенням бойових дій на Сході України, дитячі малюнки та обереги, зроблені для військовослужбовців, які виконували

завдання у районі проведення ООС (АТО), фотогалерею загиблих випускників, які брали участь та загинули під час виконання бойових завдань, діораму боїв за Донецький аеропорт.

3 грудня 2015 року у Чернігові, за ініціативи спілки ветеранів ООС, у Військово-історичному музеї – відділі Чернігівського історичного музею імені В.Тарновського відкрилась виставка «Нагороди та відзнаки Збройних Сил України». Метою експозиції є вшанування пам'яті українських воїнів, які загинули в зоні ООС (АТО), боронячи незалежність країни, та підвищення рівня військово-патріотичного виховання молоді. Тут представлені бойові ордени України, медалі Міністерства оборони України та державні нагороди.

У травні 2016 року, за ініціативи волонтерів, учасників ООС (АТО) та Дніпропетровської ОДА на Дніпропетровщині, відкрили вуличну експозицію першого в Україні Музею ООС (АТО). Масштабна виставка розкинулася на тисячу квадратних метрів. БТР, «швидка», міномет, зенітна установка, військовий джип, снаряди та прострілені дорожні знаки. Кожен експонат передає енергетику війни на Сході України, розповідає історії її героїв-бійців, волонтерів та медиків.

У листопаді 2017 року у Кропивницькому з ініціативи учасника бойових дій на Сході Павла Ротаря в обласному художньому музеї було відкрито експозицію робіт Всеукраїнського культурно-мистецького проєкту «Військово-польовий АРТ». У 2014 році під час служби в зоні проведення ООС у Павла Ротаря виникла ідея створити мистецькі витвори з атрибутів війни - ящиків від боєприпасів, гільз, камуфльованої тканини, тубусів від гранатометів, касок, маскувальної сітки. Основною ідеєю проєкту є накладення українського мистецтва на військове спорядження та елементи зброї, щоб показати, що прагнення життя є сильнішим за силу смерті. Експозиція є пересувною і подорожує Україною вже п'ятий рік.

6 грудня 2017 року в День Збройних Сил України у Житомирському військовому інституті було презентовано оновлену експозицію «Війна на Сході України» в музеї Бойової слави, присвяченої подіям на Сході України. У музеї

можна побачити особисті речі, форму, нагороди бійців, які загинули під час бойових дій. В експозиції представлені фрагменти зброї, гільзи від снарядів та трофейні пізнавальні знаки сепаратистів із терористичних організацій «ДНР» (2).

У лютому 2019 року в музеї Військової академії (м. Одеса) було представлено експозицію, присвячену ООС (АТО), – подіям сучасної воєнної історії України: особисті речі випускників одеських військових вишів, які були удостоєні звання Герой України, стенди з інформацією про випускників закладу, які загинули під час виконання військового обов'язку на Сході України.

У червні 2020 року в Канівському клубі-музеї при військовому комісаріаті «Коміс» відбулося відкриття експозиції, присвяченої учасникам ООС (АТО) (6). Так, в експозицію увійшли державний прапор України з підписами учасників ООС, фотокартки та автобіографічні дані загиблих під час проведення ООС, гільзи від артилерійських унітарних пострілів, пусковий контейнер переносного протитанкового ракетного комплексу 9М 113, карта району бойових дій, протипіхотна та протитанкові міни (макети), емблема службовця Донецького аеропорту та інші предмети музейного значення. Експонати для наповнення експозиції передали учасники війни на Сході України: Сергій Білянський, Віталій Орел, Микола Порожній, Антон Моргунков, волонтер-ветеран повітрянодесантних військ Костянтин Анісімов.

3 липня 2020 року у Львові начальник 58-го Будинку офіцерів полковник Віталій Провозін відкрив експозицію, присвячену обороні двох важливих об'єктів на Донбасі: Донецького та Луганського аеропортів. Побачити її можна у воєнно-історичному музеї Будинку офіцерів. До її створення начальник Будинку офіцерів попросив долучитися відомого у регіоні художника та дизайнера, автора музейних проєктів Романа Бончука. Експозиція є інтерактивною. У ній представлено справжні предмети з аеропортів, зокрема, елементи екіпірування бійців, особисті речі, усілякі предмети з терміналів, доповнені елементами віртуальної реальності: візуалізацією приміщень,

навколишньої місцевості тощо. Також демонструються документальні відео та фото, які зняли під час оборони.

29 серпня 2020 року з нагоди Дня пам'яті захисників України в Києві представили фотоекспозицію «Що таке пам'ятати» (11). Автором фотографій є Юрій Білак, французький фотограф українського походження. Експозиція складалася з 22 виставкових фотостендів, де через призму авторських фотографій українські сім'ї розповідали історії своїх близьких – загиблих на війні з Росією українських військових. Кожна сім'я обрала одну сімейну реліквію – річ, яка є найпам'ятнішим нагадуванням про своїх найрідніших: батьківська куртка, гітара, лицарські обладунки, книги. Ці реліквії постають певним продовженням людей, яких фізично зараз з нами немає. А за допомогою QR-коду кожен відвідувач мав змогу перейти на сайт проєкту і детальніше ознайомитися з кожною історією.

19 травня 2021 року в Житомирській міській раді з метою реінтеграції та соціальної адаптації ветеранів та членів їх родин до творчості шляхом творчого та професійного розвитку була відкрита виставка під назвою «Військовий сувенір», де були представлені картини та вироби з дерева, створені ветеранами ООС (АТО), військовослужбовцями, воїнами миротворчих місій, а також рідними поранених та загиблих учасників бойових дій на Сході України (1).

У липні 2021 року в Миколаєві у Міському центрі підтримки ветеранів ООС (АТО) волонтери відкрили експозицію посту автовокзалу «Захисники України» (8). Тут представлені експонати, подаровані бійцями – учасниками ООС (АТО) своїм добровільним помічникам за 5 років функціонування посту. Понад 1200 шевронів військових частин та добровольчих батальйонів, неформальні нашивки, прапори з підписами захисників, пам'ятні подарунки - берети, браслети, фотографії, різнокаліберні гільзи, кулі тощо.

24 серпня 2021 року у Вінниці в День Незалежності України мером міста Сергієм Моргуновим на площі Європейській відбулося відкриття фестивалю «На захисті незалежності», де працювала виставка історичної та сучасної військової техніки, зброї, одностроїв. Також на площі Європейській відбулося

покладання квітів до пам'ятного знаку Небесній Сотні та загиблим Героям ООС (АТО) і до мультимедійної Стели Пам'яті, яку відкрили шість років тому саме на День Державного Прапора України.

14 жовтня 2021 року на Михайлівській площі м. Києва в межах відзначення Дня Захисників та Захисниць України, за сприяння Міністерства оборони України, було відкрито спеціалізовану виставку «Цифрове майбутнє армії», під час якої для жителів та гостей столиці розгорнуто експозицію сучасних зразків озброєння та військової техніки (7).

Регулярність проведення розглянутих тематичних виставок та військових експозицій сприяє формуванню національно-патріотичної свідомості військовослужбовців, їх бажанню захищати територіальну цілісність України, демонструє героїчні реалії військового життя.

Відтак, застосування наведених вище форм у роботі військових музеїв дозволяє яскраво та переконливо спрямовувати їхню діяльність на відновлення історичної пам'яті про вітчизняні військові традиції, донесення до відвідувачів ідеї української державності як консолідуючого чинника розвитку суспільства і нації із урахуванням сучасних викликів та загроз національній безпеці України, враховуючи досвід проведення ООС (АТО).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Виставку під назвою «Військовий сувенір» презентували у Житомирі: веб-сайт. URL: <https://zt-rada.gov.ua> (дата звернення 06.09.2021).
2. Добровольці у Львові відкрили музей зброї «Штурм». *АрміяInform*: веб-сайт. URL: <https://armyinform.com.ua> (дата звернення 18.11.2021).
3. Дослідницька експедиція до Луганського обласного краєзнавчого музею «Між прерії»: веб-сайт. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/anonsy-podiy/doslidnytska-ekspedyciya-do-luganskogo-oblasnogo-kraeyeznavchogo> (дата звернення 12.09.2022).
4. Про затвердження Інструкції з організації діяльності військових музеїв, музеїв (кімнат) бойових традицій у Збройних Силах України. Наказ

Міністерства оборони України № 374 від 10.07.2019 року.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 02.10.2021).

5. У Дніпропетровську просто неба створюють перший в Україні музей АТО: веб-сайт. URL: <https://www.mil.gov.ua> (дата звернення 23.11.2021).

6. У канівському музеї створили експозицію, присвячену воїнам ООС (АТО): веб-сайт. URL: <http://kanos.com.ua/u-kanivskomu-muzeji-stvoryly> (дата звернення 17.09.2021).

7. У Києві до Дня захисників та захисниць пройде виставка сучасного озброєння: веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-kyiv/3330036-u-kievi-do-dna-zahisnikiv-ta-zahisnic-projde-vistavka-sucasno> (дата звернення 04.12.2021).

8. У Миколаєві відкрили експозицію волонтерського посту автовокзалу «Захисники України»: веб-сайт. URL: <https://mkrada.gov.ua> (дата звернення 19.09.2021).

9. Фрагменти неоголошеної війни: у Кропивницькому відкрили оновлений музей 3-го полку: веб-сайт. URL: <https://persha.kr.ua/article/155851-fragmenty-neogoloshenoji-vijny-u-kropyvnytskomu-vidkryly-onovlenuj-muzej> (дата звернення 07.09.2021).

10. Хотів показати, що таке війна: священник із Хмельницького відкрив музей АТО/ООС у храмі. *АрміяInform*: веб-сайт. URL: <https://armyinform.com.ua> (дата звернення 12.10.2021).

11. Що таке пам'ятати: мистецький проєкт до Дня пам'яті захисників України: веб-сайт. URL: <https://mil.in.ua> (дата звернення 15.11.2021).

POLITICAL SCIENCES

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ В ІЗРАЇЛІ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ

Воробйов Олексій Володимирович

аспірант кафедри публічної політики

Навчально-наукового інституту публічного

управління та державної служби

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

Вступ. На сьогодні в Україні проблеми реформування державного управління у сфері виконавчого провадження є актуальним та важливими питанням. Реформи, які були запроваджені, на жаль не дають такого результату, якого було очікувано. Тому доцільно вивчити закордонний досвід щодо державного управління у сфері виконавчого провадження та імплементувати кращі практики у національну систему державного управління.

Мета роботи є аналіз теоретичних засад державного управління у сфері виконавчого провадження в Ізраїлі.

Матеріали та методи. Дуже специфічна процедура виконавчого провадження в Ізраїлі. У цій країні правила цивільного судочинства майже повністю засновані на англійському праві, а виконавче провадження – приклад множинності правових джерел.

Насамперед виконавче провадження Ізраїлю тісно пов'язане із загальним правом: включає класичний інститут непрямого виконання, відчуває на собі вплив права справедливості. Водночас, сильний вплив відчувається турецького права. Більше того, в Ізраїлі протягом 53 років діяла система виконавчого провадження Оттоман права у формі відповідного правового акта. У зв'язку з тим, що договірне право Ізраїлю засноване на континентальній, насамперед

німецької моделі, тут велика кількість виконання рішень, не пов'язаних із грошовими платежами. Як наслідок – звичайний засіб у разі порушення контракту – його виконання без відшкодування збитків.

Результати та обговорення. Виконавче провадження в Ізраїлі відповідно до Закону судового виконання – це окрема стадія судового процесу, яка настає лише за невиконання у добровільному порядку рішень Судів чи інших уповноважених органів, що вступили в законну силу. Сторони виконавчого провадження іменуються «боржник» і «стягувач» чи «бенефіціар» - це сторона, яка виграла справу і якій боржник зобов'язаний виплатити свій борг [1].

Спеціалізованим державним органом щодо здійснення примусового виконання документів, що набрали чинності в Ізраїлі, є Департамент правозастосування та стягнення боргів Міністерства юстиції. Цей орган поправкою № 29 від травня 2009 року до Закону судового виконання відокремлений від адміністрації судів і сьогодні до нього входять, зокрема:

- Бюро з виконання судових рішень (реєстр судового виконання), що виконує рішення, винесені всіма судами Ізраїлю, у т.ч. магістратським, рабинським тощо;

- Центр зі стягнення штрафів, зборів та витрат, який відповідає за збирання штрафів та платежів [1].

Очолює службу приставів директор, який є суддею чи реєстратором цього суду. Виконавці підпорядковуються директору, але призначаються міністром юстиції [2].

Виконавче провадження – це система державних органів, які займаються примусовим виконанням судових рішень та ін. документів, що прирівнюються за юридичною силою до рішення суду. Як правило, при кожному світовому суді є Бюро з виконання судових рішень.

У функції даного органу судової влади входить виконання рішень судів у тому випадку, коли боржник відмовляється добровільно виплатити борг, звільнити займане ним незаконне приміщення, виконати те чи інше рішення суду [3].

Проаналізуємо основні вимоги, які висуваються до судових виконавців в Ізраїлі. Так, кандидат на посаду повинен мати не менше ступеня бакалавра у галузі правознавства. Крім того, досвід роботи, якщо людина має бакалаврський ступень, не менше від 3 років. Якщо кандидат має ступень магістра, то досвід його роботи повинен бути не менше 2 років [4].

Водночас, досвід роботи кандидата повинен відповідати посаді, зокрема, основних функціям, зазначеним у посадовій інструкції.

Із загальної кількості років досвіду потрібно не менше двох років досвіду управління робочими процесами та/або управління проектами та/або ведення переговорів [4].

- бажані професійні навички та знання:
- високий рівень писемного та усного мовлення на івриті;
- досвід ведення переговорів щодо обслуговування;
- вміння працювати в команді;
- вміння керувати, координувати та організовувати;
- вміння працювати у комп'ютерних системах;
- знання законів та нормативних актів у сфері (виконавче право, законодавство про неспроможність тощо);
- досвід написання та оформлення документів [4].

Водночас, на судових виконавців в Ізраїлі розповсюджується законодавство про державних службовців.

Крім того, кандидати на посаду повинні будуть пройти професійний тест у галузі написання листів та професійні знання.

Проведений аналіз дає підстави зазначити, що до судових виконавців в Ізраїлі ставляться мінімальні вимоги щодо професійного та освітнього рівня, водночас, звертається увага на формування цифрових компетенцій у судових виконавців. Це пов'язано з тим, що система виконавчого провадження в Ізраїлі переходить до надання послуг з виконавчого провадження в онлайн режимі, і тому працівники повинні мати знання та навички з діяльності в онлайн системі надання певних послуг, комунікації з клієнтами, визначення

нормативно-правових підстав надання таких послуг тощо.

Якщо аналізувати структуру Бюро з виконання судових рішень, то слід зазначити, що ця інституція має територіальні представництва, які представлені на офіційному сайті відомства, зокрема: Офіс виконання в Єрусалимі; Виконавчий орган в Тель-Авіві; Центр стягнення штрафів; Офіс виконання в Ейлаті; Офіс виконання покарань в Ашдоді; Офіс виконання покарань в Ашкелоні; Офіс виконання покарань в Беер-Шеві; Офіс виконання покарань - Бейт-Шеані; Виконавча палата Дімона; Офіс виконання покарань Хадера; Офіс виконання покарань Хайфа; Офіс виконання покарань Тверія; Виконавчий орган – Єрусалимі (аліменти); Офіс виконання покарань Кфар-Саба; Офіс виконання покарань Назарет-Ілліт (Ноф ха-Галіль); Виконавчий орган Нетанія; Офіс виконання Акко; Виконавчий орган Афула; Офіс виконання покарань Петах-Тіква; Офіс виконання покарань Цфата; Офіс виконання покарань у Кир'ят-Бялику; Офіс виконання покарань Кір'ят-Шмона; Офіс виконання покарань Рішон ле-Ціона; Офіс виконання покарань Реховота; Бюро виконання Рамла; Виконавча палата Тель-Авіва (аліменти) [4].

Таким чином, у кожному регіоні є своє представництво Бюро з виконання судових рішень.

Висновки. Проведений аналіз дає підстави зазначити, що система виконавчого провадження є складною та забезпечується відповідними законодавством. Перед проведенням процедури судового виконання юро з виконання судових рішень досліджує фінансовий стан / фінансові можливості боржника (перевіряють його активи, доходи, борги, а також його в'їзди та виїзди з країни) з метою встановлення можливостей боржника виконати судове рішення, виплатити борг стягувачу.

До судових виконавців пред'являються мінімальні вимоги щодо освітньої та професійної кваліфікації, зазначається стаж роботи. Особливо роль у вимогам до майбутніх судових виконавців відіграють цифрові компетенції.

Водночас, відбір судових виконавців передбачає проведення тестування на знання мови та певних кваліфікаційних знань та вмінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон судебного исполнения — Оцаа ле Поаль. URL: <https://www.yml-law.co.il/ru/%D0%B0%D0%B4%D0%B2%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D1%82-%D1%86%D0%B0%D0%B0-%D0%BB%D0%B5-%D0%BF%D0%BE%D0%B0%D0%BB%D1%8C/%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD-%D0%BE%D1%86%D0%B0%D0%B0-%D0%BB%D0%B5-%D0%BF%D0%BE%D0%B0%D0%BB%D1%8C-%D0%B0%D0%B4%D0%B2%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D1%82>
2. Братухина Н. А., Ялялиева Т. В. Анализ эффективных систем исполнительного производства за рубежом. *Новый университет. Серия «Экономика и право»*. 2015. №8-9 (54-55). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/analiz-effektivnyh-sistem-ispolnitelnogo-proizvodstva-za-rubezhom>.
3. Процедура взыскания долгов по судебным решениям, чекам и др документам. URL: <https://pravo.israelinfo.co.il/articles/ispolnenie/210?print>
4. Правоприменение и взыскание. URL: <https://www.gov.il/he/departments/publications/drushim/job-offer-nof-hagalil-25072022>

**УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ У ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ
УГОРЩИНИ У 2022 РОЦІ**

**Заячук Анастасія Мирославівна,
Рудніцький Олександр Михайлович**
студенти
Львівський національний університет
ім. І. Франка

Анотація: Угорщина – сусід України; країна, яка однією з перших визнала незалежність нашої держави, із якою ми встановили перші дипломатичні відносини та відкрили посольства, із якою ми мали десятки договорів зі співробітництва і, на жаль, багато невирішених суперечок. Із початком пономасштабного вторгнення Росії в Україну з'явилися нові дискусії, які розглянуті в даній статті.

Ключові слова: мовна політика, зовнішньополітичний дискурс, російсько-українська війна, санкції, міжнародна допомога, інвестиції.

Сьогодні українсько-угорські двосторонні відносини характеризуються пасивним діалогом у зв'язку з продовженням російсько-української війни, що значно дестабілізувало імідж Угорщини на світовій та європейській арені. Це зумовлено тим, що Угорщина виступає однією з тих небагатьох країн, що стоїть осторонь та не підтримує тиск агресора, як більшість країн світу, хоча водночас є речі, із якими вона одна з перших допомагає Україні.

Перед тим, як розглянути кардинальний вплив російсько-української війни, вважаю за необхідне розглянути інші конфронтації, які передували поточній ситуації та їх вплив на зовнішньополітичний дискурс Угорщини.

Українсько-угорські відносини, починаючи з 2017 року були достатньо хиткими. Зародженням суперечок став конфлікт щодо освітньої та мовної політики України («Закон про освіту»), який, за їх словами, порушував права

угорської національній меншини. Це стало однією з першопричин неодноразового блокування в НАТО проведення зустрічей на рівні міністрів з Україною. Наступний конфлікт - видача угорських паспортів у консульстві Угорщини на Закарпатті (за проектом Закону №8297, ст.19 передбачалось, що внаслідок цього, українці могли б втратити громадянство) [1]. Якщо говорити про зміни в політиці Угорщини після анексії частини Донбасу й АР Крим у 2014 році, то попри започаткування спільних санкцій ЄС, угорська влада максимізувала співпрацю з Росією, шляхом запровадження посади спеціального урядового уповноваженого щодо контактів з РФ [2]. Окремим серйозним конфліктом була домовленість з Росією щодо імпорту газу з 1 жовтня 2021 року (на 15 років), згідно з якою він надходить в обхід України через Сербію й Австрію. З української сторони це було трактувалося загрозою національній безпеці, втручанням у внутрішні справи, і порушенням принципів Договору про основи добросусідства між Україною та Угорщиною від 6 грудня 1991 року [3].

Значна частина стратегії нинішнього прем'єр-міністра Угорщини Віктора Орбана щодо України, як до, так і після 24 лютого, визначається питання культурно-національної експансії задля «миру» своїх громадян. В інтерв'ю Index від 15 липня керівник МЗС Петер Сіярто заявив, що Угорщина хоче якнайшвидшого миру між Росією та Україною, щоб захистити 150 тисяч угорців, які живуть на Закарпатті. Якщо ж війна підійде до західних регіонів України, то зросте загроза інтересам Угорщини, тому в країні є певний сценарій реагування на цю ситуацію.

Повномасштабна російсько-українська війна стала подією, яка показала ставлення Угорщини до демократії, європейських цінностей та до «добросусідства». Попри те, що Віктор Орбан засудив напад Росії на Україну, він чітко окреслив межі участі його країни в допомозі:

- Допомога українським біженцям;
- Жодної військової допомоги;
- Жодного транзиту військової техніки через територію Угорщини;
- Жодного залучення Угорщини до війни [4].

Офіційним поясненням Орбана в інтерв'ю *Mandiner* було те, що війна трапилася через незгоду Росії з розширенням НАТО: "НАТО розширюється на схід, і Росії стає все менш комфортно. Росіяни висунули дві вимоги: щоб Україна проголосила нейтралітет і щоб НАТО не приймало Україну. Цих гарантій безпеки росіянам не дали, тому вони вирішили взяти їх силою зброї" [5]. У березні через угорсько-український кордон дозволили везти певні категорії гуманітарної та медичної допомоги, паливо, захисне обладнання.

Варто також вказати, що за перші 5 днів повномасштабного вторгнення Угорське телеграфне агентство 431 раз назвало всі події «російською військовою операцією». Угорщина виступила з цікавою пропозицією, щоб Будапешт став майданчиком для переговорів між Україною та Росією.

Незважаючи на це, неодноразово Будапешт не заперечував проти введення санкцій проти російських політиків та економіки, окрім енергетики. Він також підтримав надання Україні статусу країни-кандидата в ЄС і навіть використання фонду ЄС для відшкодування країнам, що надсилають техніку Україні [6]. Тобто Угорщина не відмовляється від введення більшості санкцій, окрім тих, що стосуються російської нафти та газу, що було охарактеризовано як масштабна загроза енергетичній безпеці Угорщини.

Загалом уже десятки років ключову роль у зовнішньополітичному дискурсі Угорщини відіграє Росія через залежність від енергоносіїв, інвестицій. Проте, саме у 2022 році очільник уряду Угорщини почав різко висловлюватися стосовно Заходу: "Може статися, що ця війна стане тією, яка покладе кінець тій формі панування Заходу, який застосує різні засоби для створення світової єдності проти певних гравців у конкретному обраному питанні. Ця епоха добігає кінця, і, як кажуть пишною мовою політики, багатополлярний світовий порядок стукає в наші двері" [4].

Вплив ставлення Угорщини до того, що відбувається на території України також простежується в інших організаціях чи інституціях. 15 вересня 2022 року Європейський парламент фактично визнав те, що Угорщина більше не може вважатися демократичною країною та проголосував за «проміжну» доповідь і

закликав Раду ЄС визначити «наявність реального ризику серйозного правопорушення Угорщиною цінностей, на яких заснований Євросоюз», згідно з статтею 7 Договору про ЄС, відповідно до якої держава може бути позбавлена певних прав у ЄС [6].

Отже, зовнішньополітичний курс Угорщини останні роки був чітко орієнтований на Росію, але ще до 2022 року вона також намагалася підтримувати стабільні стосунки з іншими країнами в межах Європейського Союзу та НАТО. Проте, з початку повномасштабної російської агресії стало чітко зрозуміло, якої позиції дотримується угорська влада.

Більшість країн світу останні місяці консолідуються, щоб допомагати Україні виграти війну та подолати російський пропагандистський і терористичний режим. Угорщина ж обрала стратегію ізоляції та все більше і швидше починає віддалятися від ЄС та НАТО, ставлячи в пріоритет газ та інвестиції з Росії.

Українське питання завжди гостро стоїть у політиці Угорщини і за останні 8 місяців ми бачимо все більш конфронтаційну риторику та намагається й далі всіма шляхами ставала на шляху України до ЄС або НАТО. Наразі воно стало важелем, який не дозволяє їй маніпулювати всіма країнами світу та отримувати вигоду для своєї держави і якщо вона не змінить своїх поглядів, то буде ставати всебільш ізольованою від своїх сусідів та ближчою до Росії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. BBC news Україна : «Три удари в спину»: в чому Угорщина звинувачує Україну? 26.04.2018. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-43898566>
2. Українська призма. Рада зовнішньої політики: Історія відносин Україна-Угорщина як динаміка та зміст політичного діалогу . 24.02.2020. URL: <https://cutt.ly/GNbWSm5>
3. BBC news Україна : Газовий конфлікт України та Угорщини: що відбувається . 28.09.2021. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-58721958>

4. BBC news Україна : Чому в Угорщини така політика щодо України і чи можна її змінити . 11.08.2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-62472746>

5. About Hungary. Interview with Prime Minister Victor Orban in the political weekly Mandiner . 02.03.2022. URL: <https://abouthungary.hu/speeches-and-remarks/interview-with-prime-minister-viktor-orban-in-the-political-weekly-mandiner>

6. Європейська правда : За Україну, проте осторонь: як Угорщина маневрує між санкціями та дружбою з РФ. 22.03.2022 <https://www.euointegration.com.ua/articles/2022/03/22/7136333/>

PHILOLOGICAL SCIENCES

УДК 80

WAS HIPPOCRATES THE FIRST TO DESCRIBE LEAD POISONING

Yancheva Radostina Georgieva

Latin language teacher,
Medical University – Pleven, Bulgaria

Annotation: Lead was widely used in Antiquity – so much so there was a theory that lead poisoning caused the decline and fall of Roman Empire. There are many contemporary sources on that topic. What is really notable is that many of them make the statement that Hippocrates was the first who mentioned the lead poisoning and described its symptoms. Such a statement is usually left without any reference to the original source whatsoever. Today lots of ancient texts are digitalized and there is a quick access to many sources. The possibilities of modern world provide a potential to easy research on the matter. With a reference to the original text the article attempts to prove that this statement lies on assumptions.

Key words: lead poisoning, saturnism, plumbism, lead, poisoning, Hippocrates, Corpus Hippocraticum

During the Antiquity the lead appeared in few different features, and it was widely used. The sources of the metal were either extracted from the primary galena ore – lead sulfide (PbS), which was called *plumbum*, or appeared as a secondary lead oxide, called *litharguros* or *spuma argenti* (PbO), cerussite – lead carbonite PbCO₃, and anglesite PbSO₄ (lead sulfate) - an oxidation product of lead sulfide named *cerussa*. From the smelted lead ore were fabricated water pipes and vessels, however it was also extensively used as an ingredient in medications and cosmetics. As an ingredient for medical preparations it was mentioned by both Dioscorides [1] and

Pliny the Elder [2] in 1st century AD. In his *Materia Medica* Dioscorides describes tree types of lead products and says that *“it has properties that are astringent, emollient, that cool, that are capable of stopping the pores, of filling up hollows, of controlling fleshy excrescences, and of healing”*. A single sentence in the next chapter warns that *“it is also one of the poisonous substances.”* [3]

We can assume that the effects on health were known in ancient times. However, there is no written evidence that there was a diagnosis at that time. The terms saturnism or plumbism were introduced much later. The Roman architect and engineer Marcus Vitruvius Pollio leaves no doubt that he was aware of the danger. In the original text *“multo salubrior”* literary means *“much healthier”*. He noted the pale appearance of the workers bodies – *“palloribus occupatos habent corporis colores”*, and the better taste of the water, transferred through earthen pipes: *“Water conducted through earthen pipes is more wholesome than that through lead; indeed that conveyed in lead must be injurious, because from it white lead is obtained, and this is said to be injurious to the human system.”* [4] Few centuries later the Greek physician Galen warns that water derived from lead tubes must be avoided, because it causes intestinal disorders: *“ea, quae per plumbeos canales derivatur, fugienda erit”*. [5] At the end of the Antiquity and the beginning of the Middle Ages the Byzantine physician Paul of Aegina (AD 600) wrote his *Medical compendium* in seven books, which is a compilation of earlier authors. In book V he clearly says that the internal intake of ceruse, litharge and lead are poisonous, causing similar symptoms, and he recommends treatment [6, pp. 234-237].

Many scientists were interested on that matter and there is a lot of literature, lots of discussions, suggestions, disagreement and controversy. What is remarkable is that on this matter a number of authors begin with the statement that Hippocrates was the first to describe lead poisoning [7, pp 78-84], [8, p. 104]. This statement, however, is usually left with no reference to the original source. We can assume that the text of *Epidemics* is been considered. Talking about the Hippocratic Corpus we need to bear in mind that is unlikely that Hippocrates himself was the author of the collection. The contradictions, the variety of writing styles and objects presumes that

it was written by different authors. The Epidemics mainly deal in observations and report of cases. We can suggest that the books of Epidemics too were written by different authors. They present conditions, caused by various diseases, case histories and observations. Sometimes the cases are grouped by type.

In a letter to the editor of The Lancet Magazine [9] Tony Waldron says that the idea that Hippocrates was the first to describe lead poisoning lies on a suggestion which “has a little substance, but it has been followed by many authorities on lead poisoning and occupational medicine”. Tony Waldron says that in a lecture of 1936 Henry Sigerist gives a reference in the Hippocratic Corpus “which is considered to allude to lead colic”. The part on question says: “The one {man} from the mines: right hypochondrium stretched, spleen large, belly tight, rather flatulent. He was pale. His {illness} went to the left knee. Relapse. General crisis”. [10] There is miscitation in Waldron’s letter, seemingly due to a typing mistake. Waldron gives a reference to Epidemics, book VI, 25 instead of book IV, where we can find that part of the text. He says that the assumption that Hippocrates was “*the father of lead poisoning*” lies only on the fact that the man was from the mines. Indeed, the original text gives no clue what kind of mine. Something more – this is only one of many cases, described in this book of Epidemics. The case really resembles saturnine gout, but there are many other records, alluding to intoxications. The author rarely suggests any specific cause. Book IV of Epidemics is a collection of similar cases, especially bilious patients with pale, chlorotic coloring. The collection of cases differ in small ways. However, naming the occupation of the patient is rather rare – the author usually gives us the name of the patient, where he or she lives, what he or she ate and drank before falling ill. What we can be certain about is that there is no conclusion, and lead or lead poisoning is not mentioned in the text.

Regarding the question who was the first to describe lead poisoning, we can be more certain that was Nicander of Colophon (2nd century BC). In one of his works - Alexipharmaca he’s talking about poisons, their antidotes and treating intoxications: “In the second place consider the hateful brew compounded with gleaming, deadly whose fresh colour is like milk which foams all over when you milk

it rich in the springtime into the deep pails. Over the victim's jaws and in the grooves of the gums is plastered an astringent froth, and the furrow of the tongue turns rough on either side, 80 and the depth of the throat grows somewhat dry, and from the pernicious venom follows a dry retching and hawking, for this is severe; meanwhile his spirit sickens and he is worn out with mortal suffering. His body too grows chill, while sometimes his eyes behold strange illusions or else he drowns; nor can he bestir his limbs as heretofore, and he succumbs to the overmastering fatigue.” [11]

In conclusion, there is clearly an evidence that ancient authors were aware of the lead poisoning. However, the fact that lead-based products were still widely recommended as a medical and cosmetic ingredient at the end of the Antiquity and the beginning of the Middle Ages shows that people at that time didn't acknowledge the devastating effect in the way we do now. Whoever was the author of the Hippocratic Corpus, he probably described symptoms, resembling saturnism, but definitely didn't recognize the cause.

The potential of the modern world gives us a quick access to many articles and books. Today we can enjoy researching lots of ancient originals in a matter of minutes. Owing to the possibilities of the internet, we can say with certainty that the time of dubious statements, repeated from book to book, is over.

BIBLIOGRAPHY:

1. Pedanii Dioscorides, *De materia medica Libri Quinque*, D.C.G. Kühn, Lipsiae, 1829, https://books.google.bg/books?id=JwAUAAAAQAAJ&pg=PA686&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false, accessed October 24
2. C. Plinii Secundi, *Naturalis Historiae*, Vol. VII, Libri XXIV-XXVII, The Loeb classical library, 1956
3. Pedanius Dioscorides, *De materia medica*, V.87-88, translated by Lily Y. Beck, 2017
4. Vitruvius, *The ten books on architecture*, translated by Morris Hicky Morgan, 1914, VIII.6.10-11

5. Claudii Galeni, Opera omnia, XIII.7.2, Ed. Chart.537-538, Kühn, Lipsiae, 1827
6. Paulus Aegineta, The seven books, translated by Francis Adams, 1846, VI
7. Lessler, A. Milton, Lead and Lead poisoning from Antiquity to modern times, Ohio J. Sci, 88(3), 1988, pp. 78-84
8. Hardy, J. A., A Candid examination of what has been advanced on the colic of Poitou, London, 1778, p. 104
9. Waldron, Tony, Did Hippocrates describe lead poisoning? , The Lancet, December 16, 1978
10. Hippocrates, Vol. VII, edited and translated by Wesley D. Smith, The Loeb Classical Library, Harvard University press, 1994
11. Nicander, Alexipharmaca, translated by A.S.F.Gow & A.F.Scholfield, II.74ff

УТВОРЕННЯ НЕОЛОГІЗМІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Булавина Олена Євгеніївна
вчитель I категорії
Харківська спеціалізована
школа I-III ступенів №85
Харківської міської ради
Харківської області, Україна

Анотація: У статті розглянуто сфери утворення й уживання нових слів у сучасній англійській мові та механізми їх адаптації до навколишньої дійсності.. Визначено роль неологізмів і їх функціонування в різних сферах життя суспільства. Розглянуто неологізми як головний фактор, що відображає те, як розвивається сучасне суспільство. Тема є актуальною, яку варто досліджувати, пізнаючи нові аспекти формотворення та взаємовпливу. Суспільство характеризується інтенсивним розвитком, що в результаті впливає на розвиток картини світу англійської мови й інших мов. Неологізм визначають як нове слово, яке може з'явитися в будь-якій сфері життя людини. Нові слова проходять певні етапи, перш ніж увійдуть до складу словників. Такі процеси вимагають соціалізації, тобто люди використовують неологізми щодня, а потім відбувається процес лексикалізації, коли неологізми вживають у мові на постійній основі. Людина та сфери діяльності, які безпосередньо пов'язані з нею та є в тренді, залишаються центром появи нових слів. Неологізми мають тенденцію з'являтися хаотично, є результатом модних трендів і викликів.

Ключові слова: неологізм, екстралінгвістичний, номінація, лексикалізація, комп'ютеризація.

Англійська мова безперервно збагачується новими словами і словосполученнями протягом всієї історії її розвитку. З'являються нові слова, інші виходять з ужитку і стають архаїзмами.

У перехідні періоди економічного, суспільного і політичного розвитку суспільства питання про мовні зміни стає одним з центральних в проблематиці наукового дослідження, оскільки об'єктивно є показником динаміки соціальних і виробничих перетворень.

На даний момент англійська мова, так само як і багато інших мов, переживає «неологічний бум» Будь-яке наукове відкриття, винахід, суспільна проблема знаходить своє відображення в мові. Величезний приплив нових слів та необхідність їхнього опису зумовили створення особливої галузі лексикології - неології – науки про неологізми.

Особливий інтерес лінгвістів викликає науково-технічна сфера, тому що на сьогоднішній день саме в рамках цієї області з'являється надзвичайно багато неологізмів, що, в цілому, не дивно, беручи до уваги бурхливий прогрес науки і техніки останніх десятиліть.

Це не могло не позначитися і на пов'язаній з ним інформаційній сфері сфері Інтернету. Саме Інтернет відображає всі глобальні процеси, що відбуваються на планеті, і відповідальні за інформування населення.

Актуальність роботи обумовлена необхідністю вивчення англійських неологізмів в мові Інтернету як засобів відображення змін, що відбуваються в сучасній англійській лінгвістичній культурі під впливом таких соціально значущих чинників, як комп'ютеризація, інформатизація, інтенсифікація, глобалізація і т. д.

Об'єктом дослідження є неологізми англійської мови, які використовуються на просторах Інтернету.

Метою дослідження є аналіз структурно-семантичних ознак англійських неологізмів Інтернет мережі і особливостей їхнього перекладу засобами української мови.

Поява в мові неологізмів має певні причини і передумови. Екстралінгвістичні фактори є найбільш значущими для процесу словотворення. Кінець ХХ – початок ХХІ століття ознаменував різкий стрибок у розвитку

комп'ютерних та цифрових технологій, зміни торкнулися не тільки окремих предметів і явищ, а й суспільного життя в цілому.

Наслідки змін в суспільстві негайно знаходять відображення в лексикології. Мова змінюється разом з суспільством.

До найбільш значущих суспільних явищ, які призвели до появи нових слів в ХХІ столітті, можна віднести: створення комп'ютерних і цифрових технологій, глобалізацію Інтернету, зміни навколишнього середовища, розвиток нових видів проведення часу і розваг.

Певна класифікація неологізмів, представлена в лінгвістичному словнику *The Oxford Companion to the English Language* бере за основу найрізноманітніші засоби створення нових слів і позначень в англійській мові.

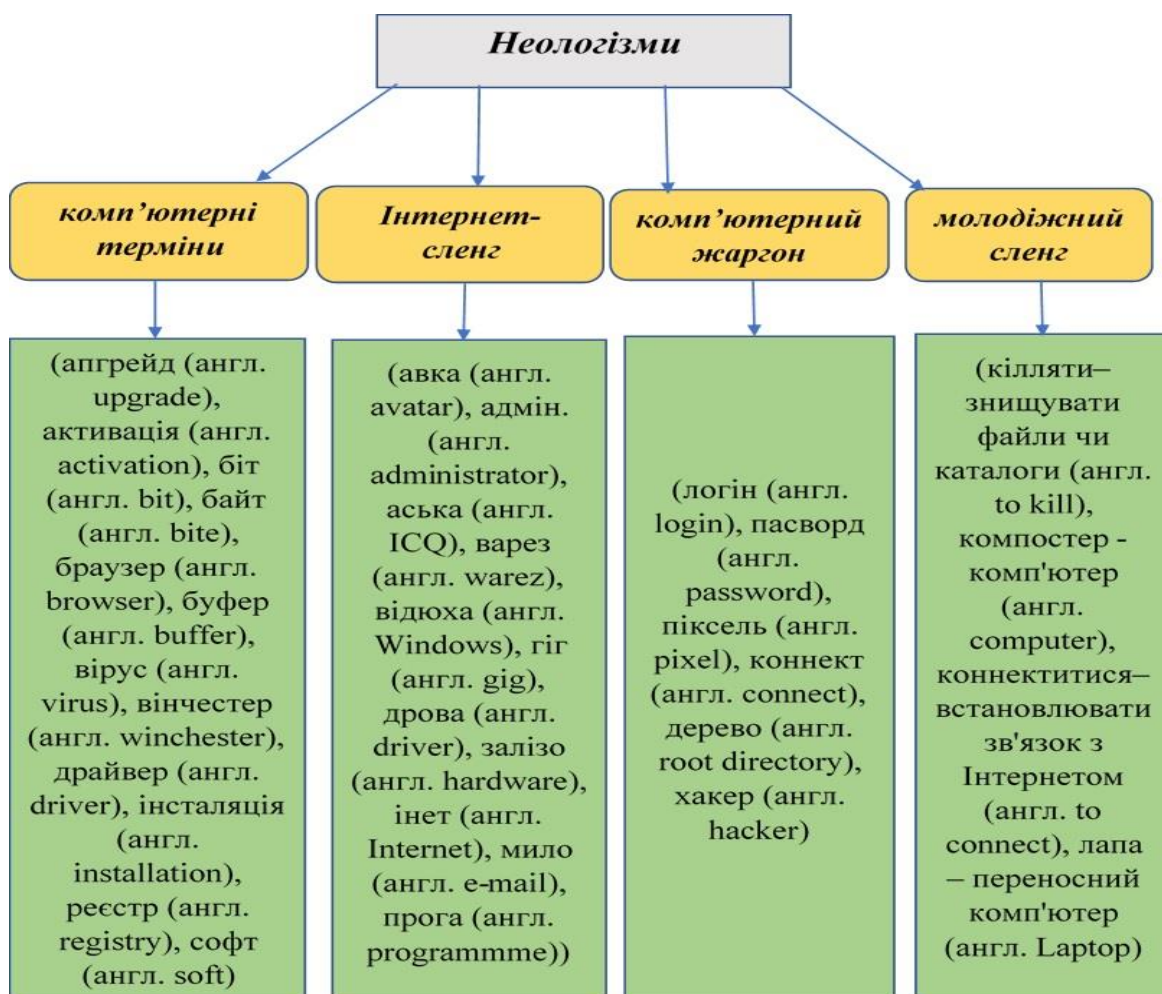
Виявлено основні 9 типів неологізмів, такі як:

- 1) з'єднання (Compounding), напр., *coach potato*;
- 2) деривація (Derivation), напр., *uyprie* походить від *уїр*: початкові літери словосполучення *young urban professional* з додаванням суфікса - *ie*;
- 3) ковзаюче значення (Shifting meaning), напр., *spin*- журналістський термін для позначення точки зору, даної в публікаціях;
- 4) розширення в граматичній функції або конверсія (Extension in grammatical function), напр., іменники *quest* і *necklace* використовувані як дієслова;
- 5) аббревіація (Abbreviation), напр., *SEU* – *Stock Exchange Usage*;
- 6) усічення слів (Back formation), напр., *disinform* походить від *disinformation* (не навпаки);
- 7) змішування (Blending), напр., *harmolodic* – це поєднані *harmony* та *melodic*;
- 8) запозичення (Borrowing), напр., запозичення такі як *glasnist* з української мови;
- 9) дуже рідко, створення кореня або створення слів зі звуків без будь-якого раніше відомого значення, напр., *kodak*, *google* та ін.



Діаграма 1 “Відсоткове співвідношення способів утворення неологізмів”

Неологізми, що найчастіше зустрічаються в мережі, можна умовно поділити на такі групи:



В залежності від типу неологізму та сфери його застосування потрібно вміти чітко визначати, аналізувати неологізми та добирати правильні

перекладацькі конструкції. У першу чергу потрібно ознайомитися з контекстом та галуззю науки, до якої належить неологізм. В перекладознавстві визначають такі головні види перекладацьких трансформацій: (1) еквівалент або близьке до нього слово; (2) транскрипція, (3) транскрипція у поєднанні з описовим перекладом; (4) буквальний переклад; (5) калькування; (6) описовий переклад; (7) формування нового терміна або надання нового значення вже існуючим [9, с.70]. Оскільки Інтернет-неологізми мають достатньо складну природу, то у більшості випадків варто застосовувати такий вид перекладацької трансформації як описовий переклад, з метою покращення розуміння суті процесу чи явища. Наприклад, неологізм «weblish» (укр. Вебліш – діалект, що використовується в мережі Інтернет для спілкування), «web-server» (укр. Вебсервер – програма, що за запитом браузера знаходить і передає йому потрібну веб-сторінку), «copywriter» (укр. Копірайтер – займається підготовкою текстів для сайтів на задану тематику) і таке інше. Існують Інтернет-неологізми та неологізми сфери комп'ютерних технологій, що краще перекладати комбіновано: за допомогою транскрипції та описового перекладу: «cyberphobia» (укр. Кіберфобія – паталогічний страх перед високими технологіями), «cybertherapy» (укр. Кібертерапія – застосування віртуальної реальності для виклику конкретних емоцій), «biochip» (укр. Біочип – мінікомп'ютер на органічних молекулах) тощо. Калькування не є поширеним способом перекладу нових лексичних одиниць (інновацій) саме галузі Інтернет та комп'ютерних технологій: «cybercafe» - Інтернет-кафе; «Web developer» - розробник Інтернет-сайтів та Інтернет-сторінок; «computer center» - обчислювальний центр і так далі.

Висновки: Отже, неологізми збагачують лексичний склад мови й так підтверджують динаміку розвитку мови. Неологізми не засмічують мову, вони лише збагачують і сприяють поглибленому вивченню цих лексичних одиниць і причин їх виникнення. Неологізми нині відповідають комунікативним потребам мовців. Не всі неологізми фіксують у словниках, адже потрібно декілька років, щоб простежити активне й актуальне вживання слів і

словосполучень. Поява нових слів свідчить про розширення картини світу мовців, зміну реальності, потреб, зв'язків, бажань і засобів реалізації власних бажань. Серед зазначених категорій неологізмів велика частина належить таким як повсякденне життя, соцмережі й новітні технології. Це свідчить про те, що життя людей і зміни в ньому завжди є пріоритетними, незважаючи на зміни в різних сферах діяльності. Людина залишається центром змін і впливає на навколишній світ. З'являються нові сфери, галузі, взаємозв'язки, а це означає, що мова надалі буде отримувати нові слова, які потребуватимуть етапів соціалізації. Найпоширенішими галузями виникнення неологізмів є ті, де безпосередньо простежуються інновації, а це – сучасні новітні технології, нові та значимі події, що відбуваються в житті суспільства. Однак у неології існує багато сфер дослідження, які потребують більш детального аналізу, нових підходів, з'ясування лінгвістичних та екстралінгвістичних причин і впливів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Зацний Ю. А. Сучасний англomовний світ і збагачення словникового складу. Львів: ПАІС, 2007. 228 с. 2. Медвідь О. М. Комп'ютерний сленг. Вісник СумДУ. 2005. № 6 (78). С. 50–56.
3. Crystal D. Language and the Internet. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 272 p.
4. Dictionary of Personal Computing and the Internet / ed. by S. Collin. Cambridge: Peter Collin Publishing, 2000. 257 p.
5. Guttman R. Cybercash. The Coming Era of Electronic Money. New York: Palgrave Macmillan, 2003. 272 p. 6. Motives For Language Change / ed. by R. Hickey. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. 290 p.

**НАТУРАЛІСТИЧНІ РИСИ В НОВЕЛІ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ
«ЗБЕНТЕЖЕНА ВЕЧЕРЯ (РІЗДВЯНА ПРИГОДА)»**

Колесник Алла Валеріївна,
кандидат філологічних наук, доцент
м. Дніпро, Україна

У запропонованій статті автор наводить результати дослідження натуралістичних рис у новелі Олени Пчілки «Збентежена вечеря (Різдвяна пригода)» та робить висновок, що Олена Пчілка використовує різноманіття натуралістичних засобів у згаданому творі. Зокрема, у новелі використані такі риси натуралізму, як: об'єктивність зображення подій, використання об'єднаного соціального і фізіологічного простору при відтворенні навколишньої дійсності, підкреслення негативних вчинків, акцентування уваги реципієнта на психологічних особливостях персонажів (боягузливість і безпорадність панів, рішучість селян), об'єктивність і відстороненість автора від описаних подій, наукова спостережливість письменниці, що виявляється у точному відтворенні фактів, побачених в житті. І хоча письменниця не оголошувала свою належність до натуралістичного стилю, використання його рис у розглянутій новелі ми спостерігаємо у значному обсязі.

Ключові слова: стиль «натуралізм», риси натуралізму, Олена Пчілка, новела, соціальна дійсність.

Натуралізм є напрямом, який розвинувся в літературі в останній чверті XIX століття під впливом ідей філософії позитивізму та відповідної реакції на осягнення наукових знань, а також ідей філософа О. Конта про розуміння соціології як об'єднуючого чинника в опануванні всіх наявних знань про суспільство. Натуралізм засвідчував стремління письменників переходити до зображення людини та її середовища з науковою точністю, яка ґрунтувалася на знаннях того історичного періоду, з поясненням вчинків, дій, характерів

зображених людей у першу чергу природничими і соціальними чинниками. Натуралісти намагалися зобразити окремі епізоди правдоподібно, з виявом фізіологічних основ життя людини, та навіть з описами жорстокості у ставленні до оточуючих, з дотриманням принципів об'єктивності, фактографізму, з відтворенням соціально-біологічних чинників, які впливали на поведінку людини, через що зображення набувало грубих форм.

Натуралізм і його прояви в українській літературі на рівні творчого методу та стилю були об'єктом дослідження Д. Наливайко [1], В. Поважної [2]. Ознаки розвитку натуралізму у різних культурах, порівняльні аспекти національного вияву натуралізму в Україні, Франції, Німеччині та інших країнах дослідили Н. Венгринович [3], Н. Косило [4], М. Кебало [5]. Риси натуралізму у творчості Івана Франка проаналізував Р. Голод [6]. Науковці дотримуються думки, що основним представником натуралізму, який свідомо виконував його вимоги, був Іван Франко. Водночас, використання натуралістичного методу, який переходить у стиль, ми можемо спостерігати і в творчості інших українських письменників. І якщо у наявних публіцистичних документах або згадках цих письменників не визначено якого саме стилю вони дотримувалися, то робити висновок про те, що це натуралізм або ні – є передчасним. Розібратися допоможе проведення літературного аналізу залишених творів кожного письменника.

Мета роботи – проаналізувати новелу Олени Пчілки «Збентежена вечерея (Різдвяна пригода)» (1906 р.) з метою вияву рис натуралізму.

У полі зору письменниці – події, що відбулися під час святкування Різдва у родині Хведора Павленка та його кумів. Вже на початку твору бачимо зображену письменницею картину життя цієї родини, відтворену з домішками натуралізму. Наратор згадує кума цієї родини, який сидить за ґратами, у «холодній», так називає це місце мати господині. Голова родини одразу ж зауважує, що «там не дуже-то навечеряється, у холодній» [7, с. 66], нагадуючи читачеві страшну картину життя за ґратами. Надалі Хведір уточнює, що Свирида забрали у результаті пошуку винних у нападі і пограбуванні

«графської економії», тобто тогочасної керівної структури місцевого пана, після чого урядовці всюди здійснювали обшук та натрапили на Свирида, якого заарештували за підозрою у скоєнні злочину. А завершує Хведір свою розповідь про Свирида підтвердженням правоти вчинку урядовців: «Ну, що ж ти будеш казати! Поки що – їх право!..» [7, с. 66], натякаючи на неспроможність Свирида довести свою непричетність та уберегти себе.

Тим часом дружина Хведора Оксеня, наливаючи святковий узвар для Свирида та для хрещеної матері свого сина Омелька, відчула себе ніби винуватою після запитання чоловіка для кого вона наливає узвар. Оксеня намагалась виправдатись, що наливає для хрещеної матері Омелька, але при цьому вона ще більше нахилилася, «мовби їй ніяково стало» [7, с. 66]. Завдяки опису зовнішнього вигляду і важкого фізичного стану героїні, що мають життєподібні характеристики, письменниця чітко окреслює натуралістичну картину зображеного.

У подальшому в новелі триває спілкування Хведора з дружиною, протягом якого вони обговорюють яку раду з панами треба давати, що пани теж люди, з якими треба вести себе «по-людськи», але Хведір залишається при своїй думці, що краще було б вигнати панів із села, і що «Нехай би там ними у полі хоч би вовки повечеряли!» [7, с. 67]. Отож, Хведір говорячи про долю поміщиків, які були людьми привілейованого стану, використовує натуралістичне визначення з метою приниження їхніх моральних якостей. Адже соціальні вчинки цих панів негативно впливають на подальшу долю пересічних українців.

Другий розділ новели починається з опису роботи слуг, які накривали стіл. Опис слуги Лаврентія позначений такими характерними деталями, як «старий», «високий», «сухорлявий», «з сивими вусами», що свідчить про його важку працю протягом життя. Допомагала йому дівчина на ім'я «Манька», з протилежними характеристиками – «низенька, кругленька, ... дуже жвава й весела» [7, с. 68]. Надалі наратор знайомить читача з іншою родиною панів, до якої входила і хрещена мати Омелька. Ця родина була чимала, у ній було троє

дітей, поряд з якими жили вчителька та гувернантка. Також у поле зору і спостереження наратора потрапляє бабуся цієї родини Клавдія Платонівна, охарактеризована як «строга пані», яка не дозволяла називати себе «бабусею», а лише «бабушкой» [7, с. 68]. При цьому ця «велика пані», проживши життя, нічого свого не мала, ніякими досягненнями похвалитися не могла, а жила разом із сином, за рахунок його родини. В кінці столу слуга Лаврентій поставив для цієї пані «осібний високий стілець» [7, с. 68], підкреслюючи нібито її перевагу над іншими присутніми. Цей вчинок, яким визначається перевага одного персонажа над іншими, вкладається у принципи натуралізму, зокрема у використання об'єднаного простору із соціальними і фізіологічними ознаками для підкреслення уявної переваги персонажа.

Так само зображені і гості цієї родини – пани, які жили неподалік, за двадцять верст, але які втекли зі свого місця проживання через те, що поблизу них було розбито і спалено управлінський осередок сусіднього урядовця, «грапську економію». Тому ці люди втекли, не наважилися святкувати у своєму селі. Стан панів визначає наратор: «моторошно якось було!..» [7, с. 69], натякаючи на боягузливість і безпорадність цих людей, що відповідає натуралістичним принципам об'єктивності та відстороненості автора від описаних подій.

Серед гостей були ще двоє панів – козак-офіцер і «слідователь», які розслідували злочин, а точніше – «чинили ... свою розправу» в зруйнованому панському управлінському осередку («грапській економії»).

Згодом у кухні з'явився Омелько, який приніс хрещеній матері різдвяну вечерю. Проте навіть хрещена мати не змогла правильно звернутися до хлопчика, бо забула його ім'я, виправдовуючись тим, що у нього дуже «трудне ймення» [7, с. 71]. Так само й інші присутні на вечері, вже згадані гості, почали знущатися з імені Омелька, хтось згадав російський варіант Емельян, але інші лише звинуватили українців у перекручуванні цього ім'я. Тим самим письменниця створює ситуацію стирання індивідуальності героя і внесення його до списку таких самих «ніхто», як офіцер або слідчий, які були в гостях у

пані-господині, з метою приниження моральних якостей розумного і кмітливого хлопчика для відтворення узагальненої і стереотипної картини про життя в українському селі.

Завершуючи перебування в гостях у хрещеної матері, Омелько згадав, що далі йде до хрещеного батька, який сидить в «холодній» за підозрою в участі у розбитті «грапської економії», чим дуже здивував присутніх офіцера та слідчого, викликаючи у них суворе та негативне ставлення і до себе, і до Свирида, чим підкреслюється увага реципієнта до психологічного стану.

Врешті Омелько знайшов що відповісти зухвалим панам, згадуючи як Свирид постояв за себе, як «понадавав по пиці» [7, с. 72] десятнику на ярмарку завдяки своїй силі, чим змусив панів оторопіти, а потім викликати злість до себе.

У кінці другого розділу новели читаємо опис величезного столу панів з різноманітною їжею та міцними напоями, що створює враження про їхню бездіяльність, про постійний відпочинок героїв, а останнє слово в цьому розділі надано пані-гості, яка жартома побажала пану офіцеру аби його оминула Свиридова свидина! (свидина – матеріал, з якого був зроблений дрючок Свирида, котрим він надавав стусанів десятнику на ярмарку).

У наступному розділі бачимо дуже привітну зустріч Свиридом свого хрещеника. Омелько дуже співчував Свиридові, шкодував, що той сидить у цій холодній, неприбраній камері. А через розділ читаємо про повернення Омелька до панів, про їхню ганебну поведінку з окриками «Стріляють!.. б'ють!! Рятуйте!!» [7, с. 76] внаслідок кидання кимось невідомим чогось на зразок каміння, що здалося панам пострілами. Згодом пани побачили на столі п'ятак, в якому впізнали ту саму монету, яку подарували Омельку, й одразу ситуація стала ясною. Письменниця натуралістично змальовує переляканий стан панів, їхній одяг, вимазаний крейдою чи глиною, стан пань, волосся яких, штучно вивершене перед святкуванням, було розкуйовджене і позбавлене набік, бабусю, яку давно вже вивели з покою і поклали на ліжку. Усі ці натуралістичні замальовки підсилюють картину розмежування між панамі і селянами, між

страхом перших і рішучістю других. А висновок до всього того, що трапилося, зробив Омелько, який сказав матері, що більше ніколи не піде до панів, «Нехай вони викажуться!» [7, с. 78], стримуючи сльози від образи на знуцання панів. Завершується все позитивною картиною заспокоювання матір'ю свого сина і їхнею надією, що колись настане правда на світі.

Отже, в новелі «Збентежена вечеря» ми побачили різдвяну пригоду, що трапилася з Омельком та його близькими родичами. Обставини в житті цієї родини є доволі складними та змальовані переважно з дотриманням натуралістичних ознак, таких як: об'єктивність зображення подій, використання об'єднаного соціального і фізіологічного простору при відтворенні навколишньої дійсності, підкреслення негативних вчинків, акцентування уваги реципієнта на психологічних особливостях персонажів (боягузливість і безпорадність панів, рішучість селян), об'єктивність і відстороненість автора від описаних подій, наукова спостережливість письменниці, що виявляється у точному відтворенні фактів, побачених в житті.

Подібні ознаки можемо знайти і в оповіданні «Товаришки», де зображено життя молодой дівчини, яка збиралася виїжджати за кордон. Отож, творчість Олени Пчілки можна вважати проміжним етапом у розвитку натуралізму: від формування натуралістичних рис – до становлення натуралізму як стилю в українській літературі. Письменниця не оголошувала свою належність до зазначеного стилю, проте застосовувала його засоби. Тому творчість Олени Пчілки потребує подальшого опрацювання в контексті розвитку натуралізму в українській літературі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Наливайко Д. Проблема натуралізму в українській літературі. *Літературознавство: Матеріали III конгресу Міжнародної асоціації українців*. Київ, 1996. С. 118–130.
2. Поважна В. Розвиток української літературної критики у 80 – 90-х роках ХХ ст. (До проблеми критеріїв і методу). Київ, 1973. 268 с.

3. Венгринович Н. Р. Зооморфна образність у натуралістичній прозі Івана Франка та Френка Норріса. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, 2017. Одеса. № 27. Том 1. С. 112–115.

4. Косило Н. В. Типологічні особливості українського та англійського натуралізму в порівняльному аспекті. *ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир, 2004, с. 135–138.

5. Кебало М. С. Художній світ творів німецького та українського натуралізму. *Наукові записки ТНПУ. Серія: Літературознавство*. 2016. № 44. С. 128–137.

6. Голод Р. Натуралізм. *Дивослово*. Київ, 2012. № 4. С. 50–56.

7. Олена Пчілка. Збентежена вечеря (Різдвяна пригода). *Українська новелістика кінця XIX – початку XX століття: Оповідання. Новели. Фрагментарні форми (ескізи, етюди, нариси, образки, поезії в прозі)*. Упоряд. і прим. Є. К. Нахлік. Київ: Наук. думка, 1989. С.66–79.

ПОНЯТТЯ ЛЕКСИЧНОЇ НЕОЛОГІЇ МЕТАМОВИ ІТ-ТЕХНОЛОГІЙ

Стеценко Володимир Валерійович,

к.е.н., доцент

Ільєнкова Владлена Володимирівна,

магістр спеціальності 035 «Філологія»

ВНЗ Укоопспілки Полтавський університет
економіки і торгівлі

Анотація: Статтю присвячено визначенню поняття «неологізм» у сфері метамови сучасних ІТ-технологій. Розглянено процес перекладу англомовних неологізмів із ІТ-сфери на українську мову. Визначено провідні шляхи та засоби виникнення термінів у метамові ІТ-технологій.

Ключові слова: метамова, неологізм, інновація, ІТ-технології, словотвір, переклад.

«Словник Сучасної української мови» подає таке визначення для терміна «метамова»: МЕТАМОВА, -и, ж. Система понять, що служить для описування якого-небудь об'єкта. // *спец.* Мова, в термінах якої визначається інша мова. Будь-яка термінологія або мова, що використовується для обговорення самої мови – наприклад, граматики, або судження про використання мови. Таким чином, вивчаючи нову термінологію, яка виникає в сучасній англійській мові в сфері інформаційних технологій, ми говоримо про властивості метамови ІТ-технологій. З одного боку, ми описуємо систему понять (неологізми), сучасну термінологію малодослідженої галузі, яка на сучасному етапі активно розвивається й змінюється, а з іншого – загадана термінологія визначає саму специфіку її використання й відтворення (перекладу) іншими мовами [2].

Метамова – це мова, що використовується для описування іншої мови, яка при цьому називається мовою-об'єктом, або предметною мовою. Метамова – це не формалізована мова, а спеціально організований фрагмент

природної мови. Вона повинна бути не бідніша за свою предметну мову, може відрізнитися від неї лише частково. Так, метамова для описування будь-якої природної мови, наприклад, української, англійської чи ін., включає як складову частину лінгвістичну термінологію, вживану в природній мові. Метамова – одне з основних понять сучасного теоретичного мовознавства й логіки. Використовується при дослідженні природних і штучних мов, які базуються на математичній логіці. Засобами метамови формулюється метатеорія, що вивчає структуру, методи й властивості іншої теорії (т. з. предметної теорії, яка формулюється предметною мовою) [1]. Таким чином, метамова сучасних англійських термінів ІТ-технологій дає нам можливість визначити особливості їх «тлумачення», а отже й перекладу на українську мову.

При аналізі метамови ІТ-технологій, ми зупинились на визначенні понять «неологізм» та «інновація» різними дослідниками. Термін «неологізм» застосовується як до новоутворень, тобто до знов утворених на матеріалі мови, у повній відповідності з існуючими у мові словотворчими моделями, які означають нове, раніше невідоме, поняття, яке не існувало. Новоутворення (інновації), у свою чергу, з'являються на периферії й набагато швидше (а іноді й одразу) проникають ближче до центру, активно входять у словниковий склад. Інновації з'являються, як правило, у мові науки, техніки, культури, політики, в той час як неологізми – у розмовному мовленні.

Ми прийшли до висновку, що використання терміна «метамова» для опису всіх виявлених лексичних одиниць, які з'явилися усфері ІТ-технологій протягом останніх років, є доречним.

При перекладі неологізмів взагалі, та неологізмів метамови інформаційних, комп'ютерних технологій та Інтернет зокрема, найскладнішим є з'ясування значення слова. Власне переклад неологізму, значення якого вже відомо перекладачеві, задача порівняно простіша. Якщо нове слово відсутнє у англо-українському, англо-російському словнику, то слід спробувати знайти його в англо-англійському (тобто тлумачному) словнику. У багатьох широко відомих словниках існують розділи зі словами-неологізмами. Багато

неологізмів можна знайти у словниках та розділах, присвячених сленгу. На допомогу тоді й приходить «метамова» ІТ-технологій, коли ми починаємо заглиблюватися у контекстуально-описові пошуки значень окремих лексичних одиниць чи термінів.

Виходячи з визначення терміна «неологізм» можна припустити, що перекладач, уперше зустрічаючи власне лексему-неологізм, природно не має й гадки про поняття, яке воно позначає. Тому значення неологізму найчастіше визначається з контексту. Заглибившись у «метомову» ІТ-технологій, ми відшукуємо при письмовому перекладі певний контекст, який, правило, може бути дуже інформативний.

У процесі перекладу, звичайно, розрізняють два етапи: 1) з'ясування значення слова в контексті; 2) передача цього значення засобами іншої мови.

При перекладі неологізмів перший етап має вирішальну роль, а останній є лише технічним питанням, хоча і його важливо вирішити методами найбільш прийнятними для мови перекладу.

У межах загального поняття контексту розрізняється вузький контекст (мікроконтекст) та широкий контекст (макроконтекст). Під вузьким контекстом розуміють речення, тобто семантичні одиниці, що складають оточення цієї одиниці, яке не виходить за межі речення; широкий контекст – це сукупність мовних одиниць, які оточують таку одиницю поза межами того чи іншого речення, тобто в суміжних із ним реченнях, текстах тощо.

Нові слова, як правило, виникають на базі слів та морфем, які вже існують у мові. Аналіз цих слів та морфем може допомогти перекладачеві при з'ясуванні значення неологізму.

Для цього необхідно добре знати засоби словотворення в англійській мові, такі як:

- 1) надання вже існуючому слову ще одного значення;
- 2) словоскладання.

Одним із найдавніших, розповсюджених засобів словотворення в англійській мові є словоскладання, яке не втратило своєї активності й дотепер:

більш ніж третина всіх новоутворень у сучасній англійській мові – це складні слова.

Виходячи з визначень поняття «неологізм», у їхньому складі можна виділити: власне неологізми (новизна форми поєднується з новизною змісту): *bio-computer* – «комп'ютер, який імітує нервову систему живих організмів», *thought-processor* – «комп'ютер, який логічно будує та розвиває ідеї»; транснамінація, яка поєднує новизну форми слова зі значенням, яке вже передавалося раніше іншою формою: *sudser* – «мильна опера», *big C* – (мед.) «рак»; семантичні інновації (нове значення з форми, яка вже була в мові): *bread* – «гроші», *drag* – «нудьга» та ін.

У метамові ІТ-технологій останніх десятиліть переважають одиниці першої групи, це пояснюється зростанням потреб суспільства дати назви новим реаліям, які виникли у зв'язку з науково-технічним прогресом у сфері економіки.

Одна з найбільш виправданих функцій вживання неологізмів в сучасній комп'ютерній сфері – це наявність в міжнародному вживанні стійкої термінології, а також можна зробити висновок, що більшість неологізмів, які зустрічаються в текстах, виконують роль, пов'язану зі слідуванням «мовній моді», так як вони мають більшу смисловий ємністю, а також сприяють посиленню інформативності.

Однак не тільки роль неологізмів визначає їх кількість в текстах. Використання неологізмів у метамові ІТ-технологій залежить від спрямованості видання, форми періодичного поширення продукції і цільової аудиторії.

Так, наприклад, в молодіжних виданнях неологізмів буде в рази більше, ніж у виданнях, орієнтованих на більш дорослу аудиторію. Те ж можна сказати і про спеціалізовані економічні видання: в них буде своя термінологія і свої неологізми. Також було встановлено, що в інтернет-виданнях кількість неологізмів є більшою, ніж в друкованих виданнях. Це пов'язано з тим, що мережеві видання спрямовані на більш молоду аудиторію, ніж друковані джерела, які зараз продукуються.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Метамова [Електронний ресурс].
<https://slovnyk.me/dict/newsum/метамова> – Заголовок з екрану.
2. Метамова [Електронний ресурс].
<https://slovnyk.ua/index.php?swrd=метамова> – Заголовок з екрану.

**ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНИЙ
РЕСУРС МОВНО-ВИРАЖАЛЬНИХ ЗАСОБІВ
ЗВЕРНЕНЬ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ ВОЛОДИМИРА ЗЕЛЕНСЬКОГО**

Шулінова Лариса Василівна,

к.ф.н., доцент

Бацмай Ольга Василівна,

студентка 2 курсу ОС “Магістр”

Навчально-наукового інституту філології

Київського національного університету ім. Т. Шевченка

м. Київ, Україна

Анотація. Статтю присвячено актуальній проблемі функціонування мовно-стилістичних засобів у зверненнях Президента України Володимира Зеленського. Проаналізовано мовно-стилістичні засоби в президентських зверненнях та виявлено особливості їх функціонування.

Ключові слова: політична комунікація, політичний дискурс, звернення, стилістична фігура, Президент України Володимир Зеленський

Політичний дискурс – це відображення суспільно-політичного життя країни, загальних, національних і культурних цінностей [2].

Політичний дискурс розглядають як багатожанровий різновид публічного мовлення, що характеризується цілою низкою специфічних мовно-стилістичних засобів. Вагому роль відіграє не лише добір лексики, але й організація конкретних стилістичних структур відповідно до прагматичних установок, цілей і умов спілкування [2]. Оскільки будь-яка влада створює свою мовленнєву практику, то для вивчення політичного дискурсу **актуальним** є аналіз мови влади, або дискурсу влади.

Наразі Україна переживає складні воєнні часи і для того, щоб тримати постійний зв'язок зі своїми громадянами, Президент Володимир Зеленський у своїх зверненнях щоденно інформує про події на фронті та ситуацію в країні.

Однак звернення можуть нести не лише інформативний характер, а й бути впливовими (переконувати слухачів обрати ту чи іншу позицію, домогтися прихильності аудиторій, а також залучити підтримкою громадян), про що свідчить використання різноманітних стилістичних засобів виразності.

Мета статті – проаналізувати мовно-стилістичні засоби у зверненнях Президента Володимира Зеленського та виявити особливості їх функціонування.

Матеріалом дослідження слугували тексти звернень Президента України Володимира Зеленського, опубліковані в Telegram-каналі президента за період вересень-жовтень 2022 р.

Виклад основного матеріалу. Звернення (політ.) – жанр політичної комунікації, який полягає в оприлюдненні нагальної інформації тією чи іншою політичною особою, яка має повноваження це висловити. У щовечірніх зверненнях Володимира Зеленського підбивається підсумок дня. За типовою структурою нарації звернень можна виокремити дві частини:

1. Оперативна інформація про події на фронті / у тилу: *“Навмисні й цинічні ракетні удари по цивільній критичній інфраструктурі. Жодних військових об’єктів. Знеструмлені Харківська та Донецька області. У Запорізькій, Дніпропетровській, Сумській – часткові проблеми з живленням”* [зверн. През. В. Зеленського 22.09.2022];

2. Основна частина, яка містить головний меседж звернення, зазвичай виконує впливову / переконувальну функцію: *“Але історія все розставить по місцях. І ми будемо з газом, світлом, водою та їжею.. і БЕЗ вас!”* [зверн. През. В. Зеленського 22.09.2022].

У текстах звернень наявно багато стилістичних засобів, і кожен наступний відрізняється від попереднього своїм функціональним навантаженням.

Стилістичний троп – метафора – є ефективним засобом емоційно-експресивної номінації в текстах звернень. Метафора в аналізованих політичних текстах може бути потужним інструментом переконання, що ворога

можна перемогти.

Наприклад, *“історія все розставить по місцях”* [зверн. през. В. Зеленського 22.09.2022], *“... це потребує від усієї європейської спільноти нових кроків у відповідь – швидких і солідарних. Кроків, які захищатимуть і українців, і всіх європейців. Терор має програти. Україна і Європа мають перемогти.”* [зверн. През. В. Зеленського 20.10.2022]. У наведених прикладах спостерігаємо, що метафора має здатність відзеркалювати фундаментальні культурні цінності держави, оскільки для українського народу історичне минуле завжди було й буде уособленням мужності та героїзму.

За допомогою іронії на мовленнєвому рівні нейтральні в стилістичному аспекті мовні засоби набувають експресивного значення. У цих висловлюваннях виражається недоброзичливе ставлення адресанта до адресата, посилюється напруження в спілкуванні, відображається завуальоване негативне ставлення та почуття зневаги або обурення [3]: *“Холод, голод, темрява й спрага – для нас не так страшно й смертельно, як ваші “дружба й братерство”*” [зверн. През. В. Зеленського 22.09.2022].

Стилістична фігура градація слугує задля поступового нагнітання емоційного стану через підвищення чи пониження оцінної значущості: *“Ви досі думаєте, що зможете нас налякати, зламати, схилити до поступок?”* [зверн. През. В. Зеленського 22.09.2022]. У розглянутому контексті можна спостерігати висхідну смислову значущість (страх – знесилення відчай - підкорення).

Одним із найефективніших риторичних засобів у президентських зверненнях є повтор. Його вжито з метою вербалізації важливих смислів та акцентуванні на цьому:

“Ви справді так нічого й не зрозуміли?”

Не зрозуміли, хто ми? За що ми? Про що ми?

Читайте по губах:

Без газу чи без вас? Без вас.

Без світла чи без вас? Без вас.

Без води чи без вас? Без вас.

Без їжі чи без вас? Без вас.”

[зверн. През. В. Зеленського 22.09.2022].

Часто також застосовано риторичні запитання (у вище наведеному фрагменті тексту звернення). Вони стимулюють активність аудиторії, реципієнти краще розуміють зміст та авторські інтенції.

З-поміж різноманіття стилістичних засобів, які сприяють емоційності та виразності мови звернень, особливе місце займає антитеза, як різновид контрасту, де протиставляються поняття та образи для посилення враження від висловленого чи написаного [1]: *“Шлях нашої держави – це шлях незалежності, територіальної цілісності, інтеграції з цивілізованим світом і соціального розвитку. Шлях нашого ворога – поразка, ганьба й засудження”*[зверн. През. В. Зеленського 23.10.2022]. У наведеному тексті протиставлено аксіологічні поняття *“шлях нашої держави”* – *“шлях нашого ворога”*.

Висновки. Отже, звернення як жанр політичної комунікації розкриває потужний функціонально-стилістичний ресурс мовно-виражальних засобів. У текстах звернень Президента України Володимира Зеленського активно функціонують такі з них, як метафора, іронія, градація, повтор, антитеза, риторичні запитання та ін., що реалізують своє функціональне призначення відповідно до прагматичних настановок звернень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Лашта М. М. Особливості вживання антитези в англomовному політичному дискурсі (на матеріалі промов Уінстона Черчилля). Зб. наук. конференцій. Простір і час сучасної науки. Філологічні науки. 2018. Режим доступу: <https://int-konf.org/ru/2014/prostir-i-chas-suchasnoji-nauki-25-27-04-2014-r/771-lashta-m-m-osoblivosti-vzhivannya-antitezi-u-anglomovnomu-politichnomu-diskursi-na-materiali-promov-uinstona-cherchillya>

2. Лосєва І. В. Мовностилістичні особливості політичної полеміки кандидатів у президенти США (на матеріалі інтернет-дискурсу): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Запоріжжя, 2016. 261 с.

3. Палєй Т. А. Іронія як засіб політичної маніпуляції: лінгвістичний аспект (на матеріалі англомовного політичного дискурсу). Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2018. Режим доступу: http://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/1_2018/9.pdf

PHILOSOPHICAL SCIENCES

УДК 327(470+571:477)

РОЛЬ УКРАЇНОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПОДОЛАННІ НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ

Воропасва Тетяна Сергіївна,
к.психол.н., доцент,
Авер'янова Ніна Миколаївна,
к.філос.н.,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Анотація: У статті розглядається українознавча компетентність у контексті подолання негативних наслідків інформаційної війни, яка багато років ведеться проти України. Аналізується інформаційна складова української версії стратегії «розумної сили», яка може стати ключовою передумовою Перемоги України в російсько-українській неоімперській війні. Методологічною основою дослідження є інтегративний підхід на основі взаємодії інформаціології, комунікативістики та українознавства.

Ключові слова: українознавча компетентність, російсько-українська війна, стратегія, «розумна сила», «жорстка сила», «м'яка сила», інформаційна складова, інтегративний підхід.

Відомо, що збройні конфлікти та війни – це величезна небезпека, оскільки вони не тільки затримують поступальний розвиток суспільства, але й можуть призвести до загибелі усього людства. В історії людської цивілізації війни виступали найістотнішим чинником дестабілізації людського соціуму, а кількість людських жертв постійно зростала. Так, наприклад, якщо у війнах у

XVII ст. загинуло 3 млн-осіб, у війнах у XVIII ст. – більше 5 млн осіб, у війнах XIX ст. – 6 млн осіб, то під час Першої світової війни кількість вбитих досягла 10 млн осіб, а у Другій світовій війні – більше 50 млн осіб.

В. Сліпченко, М. Требін і Д. Райський та інші вчені виділяють шість поколінь війн [1; 2; 3]. Шосте покоління війн називають війнами XXI ст. Таку війну визначають як безконтактну без'ядерну війну стратегічного масштабу. Головною метою протиборчих сторін є розгром військового, економічного, геополітичного, геоекологічного, соціогуманітарного, культурного, наукового, демографічного потенціалу противника, а також зміна політичного устрою його держави. Якщо в основу концепції війн п'ятого покоління було закладено масове застосування ракетно-ядерної зброї, то концепція війн шостого покоління базується на принципі широкомасштабного використання високоточної зброї, основними бойовими характеристиками якої є вибірковість і точність ураження противника. Руйнування єдиного інформаційного поля противника, так само як і успішний захист свого власного інформаційного поля може мати вирішальне значення в війнах шостого покоління. У збройних конфліктах нового типу значно зростає роль інформаційно-психологічної боротьби. Будь-яка розвинена країна, що має достатній потенціал для ведення війн шостого покоління, може безкарно змінити політичний режим в іншій країні (яка ще не досягла успіхів у розбудові «мережевої армії»), поставити під власний контроль її природні ресурси, вивести з ладу промисловість тощо.

Особливості війн нового покоління вивчали як українські [4; 5; 6; 7], так і зарубіжні науковці [8; 9; 10; 11; 12]. У дослідженнях багатьох сучасних вчених аналізувались дотичні до теми даної статті проблеми: 1) наступ Росії на Україну та європейську безпеку, глобальний вплив війни в Україні на продовольчу, енергетичну та фінансову системи (Луїджі Скаццієрі), 2) стратегії перемоги над Росією у війні майбутнього (В. Горбулін), 3) токсичність інфопростору (Г. Почепцов), 4) вплив війни Путіна проти України на поширення глобальних шоківих хвиль (Фріда Гітіс), 5) стратегічна політика Ізраїлю у 2022 році (Д. Шалом і А. Курц), 6) політика Східного партнерства,

посилення національної стійкості європейських держав, розширення можливостей європейської оборони (Н. Дженнінгс, К. Какачія, Б. Лебанідзе та В. Дубовик), 7) оновлена стратегія національної безпеки Росії (Купер Джуліан), 8) європейські глобальні наративні стратегії (Нідерландський інститут міжнародних відносин), 9) розвиток концептуальних і науково-практичних поглядів на сутність неконвенційної («гібридної») конфліктності (Д. Веденєєв, О. Семенюк), 10) Безпека і Стратегія в контексті онтології війни і миру (Б. Парахонський), 11) політика Європейського Союзу щодо східних сусідів (Т. Шабан), 12) неоголошені війни Росії проти України у XX – XXI ст. (М. Дорошко) [13; 14; 15].

Упродовж 2015–2022 років ми розробляємо українську версію стратегії «розумної сили» на основі інтегративного підходу, який охоплює взаємодію інформаціології, комунікативістики та українознавства, що передбачало створення цілої системи «концептуальних мостів» між інформаціологією, комунікативістикою та українознавством. Інтегративні можливості сучасної інформаціології, комунікативістики та українознавства дозволяють поєднати концептуальний інструментарій і дослідницькі принципи не тільки цих наук, але й соціальної філософії, історії, політології, когнітології, соціології, культурології, психології, СК антропології, імперіології, військової науки та постколоніальних досліджень у рамках вивчення процесів деконфліктизації українського соціуму, деокупації та реінтеграції населення тимчасово окупованих теренів України, а також для подолання негативних наслідків тривалої інформаційної війни Росії проти України. Саме взаємодія інформаціології, комунікативістики та українознавства дозволить найоптимальніше вивчити інформаційний вимір стратегії «розумної сили» в російсько-українській неоімперській війні.

Відомо, що концепцію «розумної сили» («smart power») розробляли та досліджували такі зарубіжні вчені, як Джозеф Най, Сюзанна Носсель, Тед Гален Карпентер, Вільям Коен, Моріс Грінберг, Карол Макгіфферт, Крістіан Вітон, Еван Резнік, Алан Чонг, Сабріна Медейрос, Даніель Пінто та інші

[16; 17; 18; 19; 20; 21; 22; 23]. Поняття «розумної сили» не можна розглядати без розуміння та аналізу «м'якої сили». Термін «м'яка сила» («soft power») у науковий обіг увів американський політолог Джозеф Най-молодший, доктор філософії Гарвардського інституту державного управління імені Джона Ф. Кеннеді. Концепція «soft power» Дж. Ная стала відповіддю на низку проблем, які виникли перед США після завершення Холодної війни у світі. Найперше, йшлося про збереження США свого іміджу й авторитету як наддержави на міжнародній арені. «М'яка сила», за Джозефом Наем, означає здатність країни переконувати інших робити те, що необхідно цій державі, але без сили та примусу, тобто формувати пріоритети інших так, як вигідно даній країні. Водночас Дж. Най підкреслював, що успішним країнам при формуванні зовнішньої політики потрібна і «жорстка», і «м'яка» сили. При цьому «жорстка сила» включає в себе військові інтервенції, примусову дипломатію (coercive diplomacy), економічні санкції, спирається на збройні сили та економічні засоби, застосовує погрози і зброю.

У подальшому проблеми взаємозв'язку та взаємодоповнення «м'якої» і «жорсткої» сил Джозеф Най представив у концепції «розумної сили» («smart power»), яку розглядав як можливість поєднання «м'якої» і «жорсткої» сил для створення виграшних стратегій. Хронологічно зазначена концепція в наукових колах почала осмислюватися з 2004 р., з часу публікації роботи Ная «Soft Power: The Means To Success In World Politics» (книга перевидавалася кілька разів). Фактично одночасно з зазначеною працею з'явилася робота Сюзанни Носсель «Smart Power». Най підкреслював, що концепція «розумної сили» може бути застосована не лише для США, а й для будь-якої іншої держави. Завдання влади полягає в тому, щоб за певних обставин правильно комбінувати ці дві сили [24].

У своїх публікаціях Дж. Най дав більш повне пояснення «м'якої», «жорсткої» та «розумної» сили. «М'яка» сила визначається ним через спокусу, привабливість, м'яку аргументацію тощо. «Жорстка» сила використовує агресію, насильство, шантаж, погрози, санкції тощо. «Розумна» сила є

комплексним поєднанням «м'якої» та «жорсткої» сили. Особливістю «розумної» сили є чітка мета, спрямування всіх ресурсів на отримання ефективного результату, чітка стратегія досягнення мети й досвідчене та компетентне керівництво. Обидві сили є важливими, але викликати симпатію і привабити когось набагато дешевше, ніж змусити щось робити силою.

Для того, щоб поєднувати ресурси «жорсткої» і «м'якої» сили, необхідно мати розвинуте контекстуальне мислення [24]. Дж. Най підкреслював, що контекстуальне мислення – це здатність мислити глобально і передбачити тривалу перспективу, це здатність розуміти зміни у навколишньому середовищі та вміння інтуїтивно діагностувати ситуацію, що допомагає з'єднати тактику з цілями і створювати розумні стратегії в різних ситуаціях. Одним із засобів вирішення поставленої проблеми є також використання знань комплексного типу, що поєднують наукові (зокрема, теоретичні, емпіричні, прикладні наукові дослідження) та експертні знання (експертні висновки, доповіді, аналітичні записки, експертизи законопроектів, рекомендації експертних рад, експертні відгуки тощо) в процесі вивчення специфіки управління конфліктами та практик припинення збройних конфліктів [25].

Ми розробляємо українську версію стратегії «розумної сили» упродовж 2015–2022 років у контексті деокупації, деконфліктизації та реінтеграції населення окупованих територій України. Ми запропонували поєднати в рамках цієї стратегії не тільки «жорстку» та «м'яку сили», але й інтелектуальний потенціал науковців та експертів України.

Нинішня російсько-українська неоімперська війна (2014–2022(?) рр.) розпочалась у результаті ескалації гібридної війни РФ проти України, яка тривала з 1991 року (виявляючись у газових, економічних, інформаційних та інших війнах). Якщо агресію РФ проти України у 2014–2021 рр. можна було називати російсько-українським збройним конфліктом неокolonіального типу, то після повномасштабного вторгнення російських військ на територію України 24 лютого 2022 р., цю війну слід назвати російсько-українською неоімперською війною з проявами нацизму, шовінізму та геноциду.

У рамках української версії стратегії «розумної сили» українознавство виступає стратегічним ресурсом держави у контексті подолання деструктивних інформаційно-психологічних наслідків російсько-української неоімперської війни. Проведені нами багаторічні дослідження (1991–2022 рр.) показали, що респонденти з розвинутою національною та європейською цивілізаційною ідентичністю мають високий рівень українознавчої компетентності. На основі проведених досліджень ми розробили концепцію українознавчої компетентності як інструмента деколонізації українського соціуму та нівеляції деструктивних інформаційно-психологічних впливів на громадян України.

Після повномасштабного вторгнення російських військ на територію України 24 лютого 2022 р. у ЗМІ все частіше звучать неадекватні фрази про «руський корабель», «руський мир», «руські війська», «руську армію», «хороших руських» тощо. Особи, у яких повністю відсутня українознавча компетентність, лінуються подивитись у словники, перекладаючи слово «русский» як «руський», а не як «росіянин». Путінська спецоперація щодо «вкидання» в український соціум неправильного перекладу російського прикметника «русский» як «руський», а не як «російський» почалась у 2002 році під час реєстрації партії «Русский Блок», яку зареєстрували як «Руський Блок» (а не як «Російський Блок»). Ця спецоперація продовжилась у середовищі і на сайтах УПЦ МП, яка вважає себе «Руською церквою» (а не «Російською церквою»). На превеликий жаль, у 2022 році цю спецоперацію підтримали і журналісти, і аналітики, і експерти, і багато громадян України, які зовсім не усвідомлюють того, що вони руйнують ідентифікаційну матрицю українського народу (який просто змінив свій етнічний ім'я в рамках націєтворчих процесів, як і багато інших народів світу). Виходить так, що громадяни України власними руками віддають спадщину Київської Русі (історичною назвою цієї держави є термін «Руська Земля») державі-агресору, паралельно формуючи у громадян України відторгнення від етнічних імен «русини», «руський», «Русь».

У цьому контексті постає завдання обов'язкового формування українознавчої компетентності у представників української політичної еліти,

управлінського апарату, депутатського корпусу, керівників українських ЗМІ, журналістів тощо. Необхідно також розвивати українознавчу компетентність у дипломатів, які представляють різні держави в Україні, що допоможе нівелювати деструктивний вплив російської пропаганди у різних країнах світу. Отже, українознавча компетентність є одним з найдієвіших чинників подолання деструктивних наслідків інформаційної війни, яка ведеться проти України.

Сучасні дослідники виокремлюють смислові, ідеологічні та когнітивні війни. Інтегративний підхід дозволяє розглядати всі ці війни як цілісне інформаційно-психологічне явище, що має кілька рівнів деструктивного впливу на людей: емоційний, когнітивний, смисловий. Адже людина як особистість є вищою системною цілісністю, ядром якої виступає саме смислова сфера. Саме тому російська пропаганда та ІІСО стають найефективнішими тоді, коли вони орієнтовані на смисловий рівень деструктивного впливу на людину (трансляція відповідних цінностей, ідеалів, ідеологем, метанаративів, стратегем тощо). Це пов'язано з тим, що смислова сфера особистості тісно пов'язана з мотиваційною, вольовою та ціннісною сферами.

Наші багаторічні дослідження довели, що українознавча компетентність може стати ключовим чинником подолання деструктивних наслідків інформаційної війни. Проведені емпіричні дослідження (2000–2022 рр.) дозволили з'ясувати, що курс українознавства суттєво впливає на формування у студентів, учнів та слухачів не тільки української ідентичності й українознавчої компетентності, але й критичного мислення, патріотизму, суб'єктності, навичок інформаційної гігієни та медіаграмотності [26; 27; 28; 29; 30; 31; 32].

Отже, українознавча компетентність (яка має величезний ціннісно-смисловий потенціал і стала своєрідною «вакциною» від ідеології «русского мира») є: 1) одним з найдієвіших чинників подолання деструктивних наслідків інформаційної війни РФ проти України; 2) основою національно-патріотичного виховання молоді; 3) однією з фундаментальних складових української версії стратегії «розумної сили», яка, у свою чергу, може стати ключовою передумовою Перемоги України в російсько-українській

неоімперській війні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Слипченко В. И. Войны шестого поколения: оружие и военное искусство будущего. М., 2002. 384 с.
2. Требин М. П. Войны XXI века. М., 2005. 608 с.
3. Райский Д.А. Концепция войн шестого поколения в контексте международной безопасности. *Вестник Санкт -Петербургского университета*. Серия 6. 2009. Вып. 3. С. 342–349.
4. Батрименко О. В. *Особливості сучасних збройно-політичних конфліктів*. К., 2006. 18 с.
5. Воротнюк М.О. Особливості міжнародних конфліктів пост-біполярного періоду. *Стратегічна панорама*. 2009. № 4. С. 41–44.
6. Гай-Нижник П. Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики. К.: МП Леся, 2016. 586 с.
7. Горбулін В. П. «Гібридна війна» як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу. URL: <http://gazeta.dt.ua/internal/gibridna-viyna-yak-klyuchoviy-instrumentrosiyskoyi-geostrategiyi-revanshu-.html>.
8. Bērziņš J. *Russia's New Generation Warfare in Ukraine: Implications for Latvian Defense Policy*. Center for Security and Strategic Research: National Defence Academy of Latvia, 2014. 240 p.
9. Chambers J. *Countering Gray-Zone Hybrid Threats. An Analysis of Russia's 'New Generation Warfare' and implications for the US Army*. Modern War Institute at West Point. 18 October, 2016.
10. Fedyk N. Russian “New Generation” Warfare: Theory, Practice, and Lessons for U.S. Strategists. *Small Wars Journal*. 2016. 25.08.
11. Karber P., Thibeault J. Russia's New-Generation Warfare. *ARMY Magazine*. 2016. Т. 66. № 6.
12. Sinclair N. Old Generation Warfare: The Evolution – Not Revolution – of the Russian Way of Warfare. *Military Review*. 2016. №5-6. С. 8–15.

13. Горбулін В. Як перемогти Росію у війні майбутнього. К.: Брайт Букс, 2021. 248 с.
14. Luigi Scazzieri (2022). Russia's assault on Ukraine and European security. Centre for European Reform, March 30, 2022. URL: <https://www.cer.eu/publications/archive/bulletin-article/2022/russias-assault-ukraine-and-european-security>.
15. Shalom D., Kurz A. (eds.) (2022). Strategic Survey for Israel 2022: A time for Decisions. Institute for National Security Studies. URL: https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/2022/02/StrategicAssessment21-22_ENG_5.pdf
16. Nye Joseph S., Jr. (2009). Get Smart: Combining Hard and Soft Power. *Foreign Affairs*. Vol. 88, № 4 (July/August 2009), pp. 160–163.
17. Nossel Suzanne (2004). Smart Power. *Foreign Affairs*. Vol. 83. № 2 (March-April). Pp. 131–142.
18. Carpenter Ted Galen (2008). *Smart Power: Toward a Prudent Foreign Policy for America*. Cato Institute. 264 p.
19. Cohen William S., Greenberg Maurice R., McGiffert Carola (2009). *Smart Power in U.S.-China Relations: A Report of the CSIS Commission on China*. Center for Strategic and International Studies (CSIS), March 2009. 31 p.
20. Whiton Christian (2013). *Smart Power: Between Diplomacy and War*. Dulles, United States: Potomac Books. 240 p.
21. Resnick Evan (2015). I Will Follow: Smart Power and the Management of Wartime Alliances. *Journal of Strategic Studies*. Volume 38. Issue 3. Pages 383-409.
22. Chong Alan (2015). Smart Power and Military Force: An Introduction. *Journal of Strategic Studies*. Volume 38. Issue 3. Pages 233-244.
23. Medeiros Sabrina E., Pinto Danielle J. A. (2015). International Reputation and Smart Power: How Brazil is building its international insertion in XXI century. In *ISA's 56th Annual Convention*. New Orleans, Louisiana.
24. Nye Joseph S., Jr. (2005). *Soft Power: The Means To Success In World Politics*. New York: PublicAffairs.

25. Авер'янова Н. М., Воропаєва Т.С. (2019). Стратегія «розумної сили» як основа для припинення збройного конфлікту в Україні та реінтеграції окупованих територій. *Гілея: науковий вісник*. Вип. 147 (№ 8). Ч.2. Філософські науки. С. 7–13. URL:

<http://www.gileya.org/index.php?ng=library&cont=long&id=202>

26. Воропаєва Т. С. Вплив українознавства на формування національної ідентичності особистості в сучасному освітньому просторі. *Українознавство*. 2010. № 4. С. 45–52;

27. Воропаєва Т.С. Українознавча компетентність як основний чинник подолання наслідків інформаційної війни. «Дні науки філософського факультету – 2018». *Міжн. наук. конф. (26–27 квітня 2018). Матеріали доповідей та виступів*. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2018. Ч. 3. С. 175-178. URL:

<http://www.philosophy.univ.kiev.ua/uploads/editor/Files/Dny%20nauky/2018/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0%20%D0%94%D0%BD%D1%96%20%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B8-2018.pdf>

28. Averianova N., Voropayeva T. Information security of Ukraine: social and humanitarian aspects. *2020 IEEE International Conference on Problems of Infocommunications. Science and Technology (PIC S&T)*. Kharkiv, 2020. P. 511-514.

29. Voropayeva T., Averianova N. Information and Economic Security as Priority Directions of the State Policy of Ukraine in the Context of the Strategy of «Smart Power». *2021 IEEE 8th International Conference on Problems of Infocommunications, Science and Technology (PIC S&T)* URL: <https://ieeexplore.ieee.org/document/9772130>

30. Voropayeva T. S., Averianova N. M. Information security as key direction of the state policy of Ukraine in the context of the Russian-Ukrainian armed conflict. *Global science and education in the modern realities '2021. Conference proceedings, August 17–18, 2021*. Seattle, Washington, USA: «ISE&E» & SWorld in conjunction with KindleDP, 2021. 215 p. P. 179–182. URL:

<https://www.sworld.com.ua/konferus07/sbor-us7.pdf>

31. Averianova Nina, Voropaieva Tetiana. Transformation of the Collective Identity of Ukrainian Citizens After the Revolution of Dignity (2014–2019). *Kyiv-Mohyla Humanities Journal*. 2020. № 7. Pp. 45–71.

32. Авер'янова Н. М., Воропаєва Т. С. Інформаційна безпека України: соціально-філософські аспекти. *Молодий вчений*. 10 (86), 297-303. (2020).
<https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-10-86-61> URL:
<https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/319>

ЧОМУ РОСІЙСЬКІ ВІЙСЬКОВІ РОЗСТРІЛЯЛИ МУЗЕЙ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ?

Скринник Зоя Едуардівна
доктор філософських наук, професор,
Львівський національний університет
імені Івана Франка
м. Львів, Україна

Анотація: Руйнування музею розглядається як вираз прагнення стерти не лише з української землі, але й з української самосвідомості імператив «пізнай себе і будь собою». Виявлено сутність учення Г.Сковороди про «світ символів» як форму самоусвідомлення людини. Людина як мікрокосм не є самодостатньою реальністю, вона має сенс лише тією мірою, якою вона включена в універсальну форму закономірності й упорядкованості. Призначення символічного світу – піднести індивідуальне буття людини до рівня загальнозначущого. Імператив «пізнай себе», заклик до комунікації з самим собою, спонукає людину до зміни свого індивідуального набору кодів, а, отже, і свого внутрішнього світу, це звернення людини до власної самості, самоідентичності.

Ключові слова: Григорій Сковорода, світ символів, буття людини, переоцінка цінностей, національна ідентичність.

У ніч проти 7 травня 2022 р. російські військові під час обстрілу знищили Національний літературно-меморіальний музей українського філософа Григорія Сковороди у селі Сковородинівка Харківської області, Україна [1]. Артилерійський снаряд влучив під дах будинку, спалахнула пожежа, яку вдалося погасити лише наступного ранку. Вогонь охопив усю будівлю – маєток XVIII століття, в якому філософ провів останні роки життя і написав свої останні праці. На щастя, недоторканою залишилася могила, уціліла і

славнозвісна епітафія «Світ ловив мене, але не спіймав» – знову вкотре вже не спіймав, хоча продовжує «ловити» і через триста років після народження Г. Сковороди. З москви пояснили цей удар тим, що знищено «два пункти управління в районі Сковородніково» [1, топонім «Сковородніково» наведений за текстом російських джерел].

Напевне, варто погодитися з характеристикою, несамохіть даною музеєві Григорія Сковороди з москви – «пункт управління», хочеться навіть сказати - «опорний пункт» (сьогодні це поняття також належить до військової термінології) української самототожності, яка ідеологами російської війни сприймається не інакше як «антиросія». Руйнування цього музею, на нашу думку, правомірно розглянути як символ – використовуючи методологію символічного світосприйняття самого українського філософа. Зовнішній, «видимий» бік події – артилерійський обстріл і знищення пам'ятки культурної спадщини. Внутрішній смисл – прагнення стерти не лише з української землі, але й з української самосвідомості імператив «пізнай себе і будь собою».

Адже символ, за Г. Сковородою, самою своєю природою є способом сполучення матерії і форми, «видимої» та «невидимої» природи, в якому людина як тілесна істота здатна долучитися до осягнення надчуттєвої, трансцендентної реальності. Так створюються передумови для того, що Е. Касієр назвав провідним призначенням будь-якого пізнання – зведення багатоманітності явищ до єдиної «основопожності» [2]. Людина як мікрокосм, «мырик, мирок» - не самодостатня реальність, вона має сенс лише тією мірою, якою вона включена в мережу взаємозв'язків як невід'ємний елемент системи; за Касієром, «в універсальну форму законовідповідності й упорядкованості» [2]: «Свѣтъ Премудрости тогда входит в Душу, когда Человѣкъ два Естества познавает: тлѣнное и Вѣчное» [3, с. 943]. Сковорода наполягає саме на системності світобудови: «Суть же три Мыры.. Первый есть всеобщій и мыр обительный, гдѣ все рожденное обитает. Сей составлен из безчисленных мыр-мыров и есть великій мыр. Другіи два суть частныи и малыи мыры. Первый мікрокосм, сирѣчь — мырик, мирок, или человек. Второй мыр

символічний, сирѢчь біблія» [Там само]. Призначення символічного світу - піднести індивідуальне буття людини до рівня загальнозначущого, поєднати її з прихованою сутністю речей – їх «невидимою натурою».

Біблія як світ символів постає у Сковороди як текст, адресований Богом людині, в якому смисложиттеві істини зашифровані в чуттєвих образах: «Біблія есть то тяжёбное дѢло богу с смертными» [4]. Тобто має місце ситуація комунікації, що включає в себе певний код, приховане повідомлення. Він виділяє два напрями передачі повідомлення: «Я – Він» та «Я – Я» – і зосереджується на культурній функції такої ситуації, коли людина адресує своє повідомлення собі самій. В такій автокомунікації людина переформулює і додає новий смисл повідомленню через введення додаткового коду. Відбувається якісна трансформація тієї інформації, яка передається, а це призводить до перебудови самого «Я». Людина, стверджує Ю. Лотман, внутрішньо перебудовує свою сутність, позаяк сутність особистості можна трактувати як індивідуальний набір соціально значущих кодів, а набір це у процесі комунікативного акту змінюється [5].

Це, власне, той шлях, який пропонує Г. Сковорода в інтерпретації біблійних текстів. Необхідний перехід від «одноканальної» схеми, в якій зміст носіїв інформації – чуттєвих образів біблійного тексту – інтерпретується односпрямовано і тому буквально, до усвідомлення потреби в додатковому коді. Адже кожен із цих образів є «слід потаємного», і його справжнє призначення – перебудова внутрішнього світу людини, а не передача фактологічної інформації. Імператив «пізнай себе», «повернися у дім свій, там ти знайдеш Петру – твердий камінь посередині вод» можна розуміти як заклик до комунікації «Я – Я», в якій людина націлює увагу на зміну свого індивідуального набору кодів, а, отже, і свого внутрішнього світу. І слід зазначити, що російсько-українська війна для мільйонів українців стала імпульсом саме до перегляду і оновлення своєї системи цінностей, пошуку і віднайдення «сродності», свого справжнього місця у системі смислів українського життя. На жаль (чи не на жаль?) це перевизначення значною

мірою включає поляризацію на «Ми» - українці та «Вони» - агресори, що називали себе нашими братами, а виявилися кровними ворогами. У свідомості сотень тисяч людей це стає руйнуванням усієї звичної світобудови.

Проте саме Г. Сковорода пропонує нам і зворотний – конструктивний погляд на цю творчу руйнацію. Його підхід можна докладно простежити на прикладі сюжету про дружину Лотову у діалозі «Книжечка о чтении священного писания, нареченна Жена Лотова» [4]. Зазвичай згаданий вище біблійний сюжет прочитується «лінійно». Янголи виводять сім'ю праведника Лота із міста Содома, яке приречене гнівом божим на руйнування. Дружина Лотова порушила вимогу не оглядатися під час виходу з міста, і, поглянувши на нього, перетворилася на соляний стовп. Висновок: жінку погубила її надмірна цікавість.

Як і в інших випадках свого звернення до класичних сюжетів, Г. Сковорода намагається принципово змінити оптику сприйняття ситуації. Що насправді змусило цю жінку оглянутися всупереч суворій забороні? Вона виходить назавжди з рідного міста, де пройшло її життя, де залишаються люди, яких вона більше ніколи не побачить, куди прагне її серце. Щось значно важливіше, ніж цікавість, примусило її оглянутися. Це «щось» і підлягає розшифруванню: «должно размыслить и припомнят тое, куда ведет разумы наши сей соленый болван?» Г. Сковорода вибудовує складний ланцюг кодів для процесу розшифровки. «Что есть Лотова жена? — Слѣд. Куда она тебе ведет? — Туда, куда сама идет». Думкою вона залишається в Содомі. «Всяк є там, де серцем сам, всяк є тим, яке серце в нім» - це твердження з іншого свого тексту Сковорода застосовує і в цій ситуації: дружина Лотова і є Содом. Місто горить і димом здіймається вгору, і разом із Содомом «здіймається вгору» ця жінка. Дружина Лотова – це шлях угору, до сонця, яке також є символом, а саме ще одним таємним означенням «невидимої натури» серця. «Сонце истинный Содом есть. Лотова есть жена солнце» [4]. Любов до рідного міста змусила її оглянутися, любов і є той шлях до Бога, який вона символізує.

Сюжет про дружину Лотову – це історія того, як «содомській человѣк из

плоти и крови», «человѣкъ ложный: сѣнь, тма, пар, тлѣнь, сон», осягнувши поклик свого серця, переживає «друге народження», «прямое сотвореніє человѣку». Ця нова людина несе в собі вічний, надчуттєвий, божественний початок: «сердце есть истинный бог» [4].

За Сквородою, дві сторони символу: з одного боку, репрезентоване у знаковій формі повідомлення (у термінології Ю.Лотмана контекст) і, з другого, закодований надчуттєвий зміст – не просто відрізняються між собою, але перебувають у прямій опозиції одне до одного. Фізичний процес перетворення жінки у соляний стовп, загибелі, кінця насправді обертається початком справжнього життя, «другим народженням», творенням «істинної людини». Унаслідок парадоксальної природи символу цілий Сквородинівський біблійний світ символів являє собою систему бінарних опозицій: яблуна – тінь, «темница и Іосиф, коробочка и Мойсей, ров и Даніил, Даліда и Сампсон, сирѣчь сонушко, кожа и Іов, плоть и Хрістос, пещера и лев, кит и Іона, яслы и младенец, гроб и воскресшій, вериги и Петр, кошница и Павел, жена и сѣмя, Голіаф и Давід, Ева и Адам... Все сіе то же есть, что сонце и сонушко — змій и бог», при чому бог і змій виявляються в подальшому викладі тотожними між собою [3, с. 945]. У такому разі правильно розуміти смисл символів – це означає сприймати їх зміст точно навпаки, постійно пам'ятаючи про полярну інверсію істини та ілюзії. Діяльне, активне позиціонування людини диктується самою природою символу, він є відношенням, переходом (поняття, яке Скворода виразно артикулював у «Дружині Лотовій»), одвічною колізією у взаємодії «матерії» і «форми» в їх Сквородинівській інтерпретації.

Це «перехід», який здійснюється у внутрішньому світі людини, перехід до власної самості, до людяності у самому собі. Це влучно акцентує Ж. Бодріяр: «Символічне – це не поняття, не категорія і не «структура», але акт обміну і соціальне відношення, яке покладає кінець реальному, розв'язує у собі реальне, а разом і опозицію реального і уявного... Це утопія, яка ліквідує топіки душі й тіла, людини і природи, реального і не-реального, народження і смерті... Символічне ліквідує взаємну завороженість реального і уявного» (курсив

Ж. Бодріяра) [6].

Тут розкривається найбільш глибока і по суті унікальна риса Сквородинівського символізму – конструювання не лише філософської концепції, але власної долі як символічного філософського твору. Справою його життя стало розв'язання опозиції повсякденного існування конкретної людини у вимірах фізичної дійсності та надреального, ідеального образу її «істинного» особистого призначення. Філософ зумів перетворити факти власного життя на повноцінні й функціональні символи. Такими символами є загальновідомі риси його біографії: відмова від кар'єри, від володіння будь-яким майном, від постійного проживання у власній оселі, аскетизм у повсякденному побуті тощо. Ці дії (або, навпаки, відмова від активності) не мають прямого життєвого змісту, як, наприклад, стриманість у їжі та питві не переслідує мету, припустимо, порятунку душі через піст, а тим більше вона не спрямована на збереження здоров'я. Це надзвичайно послідовно проведені «чисті» символічні акти, які – що важливо – демонстративно не узгоджуються з логікою буденного розуму. І саме опозиція до повсякденного здорового глузду стає демонстрацією того, що досяжною є гармонія, відповідність фізичного життя людини та її надчуттєвої сутності, яку Г. Скворода трактує як «сродность», зрідненість, природну схильність серця «істинної людини». Буденний «здоровий глузд» у бінарній опозиції «видимого» і «невидимого» відкидає приховану сторону символічного, зводячи дійсність до її зовнішніх вимірів. Г. Скворода здійснює зворотну операцію: він переводить побутовий повсякденно-предметний шар дійсності в режим негації тих його вимірів, які суперечать «істинній людині». Відмова від дій, націлених на прагматичну користь і розрахунок – це філософський виклик раціоналізмові доби Модерну, який у наші дні виродився у потворні форми політичної доцільності й тотального цинізму, що сприймає людські долі й людське життя як ресурси для реалізації нелюдських намірів. Це виклик тому раціоналізмові, який, за визначенням К. Юнга, у XX ст., зруйнувавши в людині здатність відповідати божественним символам, віддав її на поталу психічного «пекла». К. Юнг

наголошує: «Людина, як їй здається, звільнилася від марновірства, але у цьому процесі вона до небезпечного ступеню втратила свої духовні цінності. Її моральна і духовна традиція дезінтегрована, і вона платить зараз ціну за це повсюдне руйнування дезорієнтацією і роз'єднаністю» [7, с.84]. Показово, що для ілюстрації «стану шизофренії», яку століття тому спричинила руйнівна «Тінь» нашого свідомого розуму, К. Юнг наводить приклад Росії, яка, за його виразом, разом з деякими іншими країнами, «вивергнула свою жахливу примітивність» [там само]. Цікава альтернатива розповсюдженому в світі стереотипові про особливу духовність «загадкової російської душі».

За цих умов закладена Г. Сковородою філософська традиція опори на «серце» як символ смисложиттєвих цінностей у протистоянні «розумному егоїзмові» і прагматичному розрахункові – важливе джерело життєвих сил України у випробовуваннях сучасності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Знищення музею Сковороди. Українці порівнюють Росію з ІД і закликають виключити з ЮНЕСКО. <https://www.bbc.com/ukrainian/news-61362020>
2. Ernst Cassirer. The Philosophy of Symbolic Forms. Three Volume Set <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9780429284922/philosophy-symbolic-forms-ernst-cassirer-steve-lofts-peter-gordon>
3. Г.Сковорода. Діалог. Імя Ему: Потоп Змін // Сковорода Григорій. Повна академічна збірка творів / За редакцією проф. Леоніда Ушкалова. - Харків–Едмонтон–Торонто: Майдан; Видавництво Канадського Інституту Українських Студій, 2011. – 1400 с. – С. 946. https://kharkiv-nspu.org.ua/wp-content/uploads/2014/05/Skovoroda_povn_z_portretom_opt.pdf
4. Gadamer H.G. The relevance of the beautiful. Art as play, symbol, and festival. <http://timothyquigley.net/ipa/gadamer-rb.pdf>
4. Григорій Сковорода. Книжечка о чтении священн[аго] писания, нареченна Жена Лотова. <http://litopys.org.ua/skovoroda/skov202.htm3>

5. Lotman, Ju. M. Universe of the Mind: A Semiotic Theory of Culture. London & New York [in English]. <https://iupress.org/9780253214058/universe-of-the-mind/>

6. Jean Baudrillard. Symbolic Exchange and Death (Theory, Culture & Society). <https://ru.scribd.com/document/187854937/Baudrillard-Jean-Symbolic-Exchange-and-Death>

7 Carl Jung. Man and His Symbols. NY: Dell Publishing, 1964. <https://sites.tufts.edu/mythritualsymbol2017/files/2017/08/Jung-approaching-the-unconscious-sm.pdf>

**КОНТРОВЕРСІЙНІСТЬ ІНДИВІДУАЛЬНОГО БУТТЯ У ТВОРЧОСТІ
Г. СКОВОРОДИ ТА А. ШОПЕНГАУЕРА**

Скринник Михайло Антонович

доктор філософських наук, професор
Національний лісотехнічний університет України

Фльорко Лілія Ярославівна

кандидат філософських наук, доцент
Національний лісотехнічний університет України

Анотація: Окреслено певні збіги в творчості Г. Сковороди та А. Шопенгауера в розгляді причин контроверсійності індивідуального буття. Буття людини вже в своїй основі має закладену контроверсійність, виражену протилежністю між сутністю та існуванням. Сковорода у підході до буття світу виходить із двох натур, де духовна натура є сутністю всякого існування, а тілесна натура є лише явищем. У Шопенгауера сутністю всякої множинності і конкретности є світова Воля як «річ у собі», а конкретне буття є лише її видимістю. Сутність завжди означена постійністю, сталістю, явище - змінюваністю, тимчасовістю. У Сковороди людина має дві волі: дану Богом, і волю, закорінену в її тілесній природі, через яку вона схильна до невситимих прагнень і задоволень. У Шопенгауера воля є причиною множини потреб і бажань, які несуть розчарування і біль. Центральною детермінантою контроверсійності індивідуального буття в обох філософів є воля.

Ключові слова: індивідуальне буття, сутність, явище, видимість, річ у собі, воля, бажання, безсмертя.

Ми поставили своїм завданням провести певні паралелі у підході до індивідуального буття людини у філософії таких світоглядно різних і не співмірних за творчим доробком і концептуальною значущістю філософських постатей як всесвітньо відомий німецький фундатор філософії життя

А. Шопенгауер та основоположник української філософії серця Г. Сковорода. Ми хочемо звернути увагу на збіги щодо питання детермінант контроверсійності індивідуального буття. Вихідним пунктом у з'ясуванні основи котроверсійності індивідуального буття для обох авторів є протилежність між сутністю та існуванням.

Якщо під індивідуальним буттям об'єкта будемо розуміти всю сукупність його реальних зв'язків зі світом, то існуванням постає сам факт наявності цього об'єкта в світі і, з цього боку, він є явищем, яке оприявнює сутність (істотність). Поєднує тут філософів наступна позиція: сутність всякого як неорганічного, так і органічного об'єкта як-от рослини, тварини, людини - *одна-єдина*. Розбіжності між філософами виказують себе в конкретному питанні: чим є це Єдине?

Г. Сковорода у діалозі «Про давній світ», протиставляючи світ явищ і світ істотності (як два світи: земний і духовний, Божий, тобто «старий» і «новий»), наголошує на їх поєднаності, вдаючись до алегорії яблуні та її тіні. У який спосіб вони поєднуються?: «Як же старий світ поєднаєш із новим?» І дає відповідь: «Так як тінь з її деревом. Глянь на оцю живу благодіннолисту яблуню. ...Крайня частина тіні лежить на землі, та початок і основа її є разом з яблунею. І вона ніколи не буває ні більша, ні менша від своєї яблуні» й зауважує, що тінь просторово не може *заважати* яблуні, вона залежна від яблуні і є лише її відсвітом. Коли ж ідеться про буття світу, то «старий світ є тінь нового» і це «тому, що минає й постійно не перебуває» [1, с. 209].

Зі свого боку, А. Шопенгауер у другій книзі «Про світ як волю» своєї праці «Світ як воля і уявлення», зазначає, що Єдиним як сутністю множинності, так і окремого індивідуального існування в світі є несвідома світова сила, яку він іменує *воля*, що сама зі себе є «лише сліпий, нестримний порив», через власну об'єктивацію виявний в неорганічній, живій природі та людині. «Шопенгауер називає «Волею» — нерозумний, безцільний, нераціональний імпульс, що лежить в основі наших інстинктивних потягів і в основі буття всього» [2]. Тобто, згідно з Шопенгауером, світ, з боку його

внутрішнього змісту – «суцільно є воля» і виявляється в світі у формі об'єктностей й націлює кожне існування на самоствердження. Воля в бутті індивідів постає волею до життя, проте буття індивідів є явище нетривале й швидкоплинне. Світова воля є *рiч у собі* «і як така вона зовсім не уявлення, а дещо *toto genere*, що відмінне від нього: те, виявом якого, видимістю, *об'єктністю* постає всяке уявлення, всяке індивідуальне буття. Вона – сама серцевина, ядро будь-якого частинного, як і цілого; вона виявна в кожній сліпо діючій силі природи» [3]. У протилежність Сковороді, «у Шопенгауеровому баченні світу як Волі немає Бога, якого слід осягнути, і світ уявляється безглуздим за своєю суттю» [2] - зазначають дослідники його творчості. Проте Воля є сутністю кожного індивідуального буття і всієї множинності світу.

Для Сковороди земний світ також є минушим, неістотним: «Ось ще чому тiнь є дрібниця! Вона не є ділом, а лиш якоюсь його подобою і дотримується його. Глянь же нині тлінним твоїм оком на дріб'язкову тiнь твого тлінного світу і заспівай з Давидом: «Дні наші, як тiнь на землі, і немає постійности» [1, с. 209].

Порівняємо з Шопенгауером: «Світ як Воля («для нас», як він іноді кваліфікує це) — це світ, яким він є сам по собі, який є єдністю, а світ як уявлення — це світ видимостей, наших ідей або об'єктів, які ця різноманітність», – зазначають дослідники його творчості. Зауважимо, що Роберт Вікс наголошує на складності витлумачення німецького поняття *Vorstellung*. «Як це зазвичай робиться, можна використовувати англійський термін «*representation*» для перекладу *Vorstellung* (як це зробив Е. Ф. Дж. Пейн у своєму перекладі). Норман, Велчман і Джанавей також використовують англійський термін «*representation*»» [2].

Повернемось до Сковороди. У нього постійністю самостверджується тільки істотність, а в земному світі є лишень постійна змінюваність: «То народжується, то зникає, то зменшується, то відхиляється» [1, с. 209]. Звідси випливає, що згідно зі Сковородою, найістотнішою характеристикою, атрибутом індивідуального буття є *постійна змінюваність*. Все це виводить на

твердження про абсолютну протилежність індивідуального буття духовному Богові: «Так тисяча наших літ в одному господньому дні ховаються. Світ господній і день господній – це дерево життя. А наш старезний, тіньовий і тлінний світ є деревом смерти. Воно глумоудрим серцям здається добром, та по суті своїй лукаве. “І прикрила їх тінь смертна“» [1, с. 210]. Таким чином, те, що стосовно індивідуального буття видається «деревом життя», то з боку «світу нового, світу Духу», є лукавством.

Чим є Єдине як Бог-Дух, «як не вічна голова й таємничий закон у створіннях? ...Що ж є цей закон як не панівна *природа*, що володіє тлінням, названа у стародавніх отців: ... – «трисонячна єдність і єство?» І далі натрапляємо на виразно пантеїстичне потрактування Сковородою Бога: «Ця одиниця є глава всього, а сама не має начала, не обмежена ні часом, ні місцем, ні статтю, ні іменем. Оця-то *мати* й *батько* відповідає Мойсеєві, що вона не має імени. Мов, хто шукає мого імени, той не бачить мого єства. Моє ім'я і єство є те ж саме: «Я суший». Я той, хто всюди, завжди, у всьому, і не видно мене, а все інше видно, і нічого того немає. Плоть ніщо ж... Я дерево життя, а все інше – моя тінь» [4, с. 304]. Співбесідник Сковороди ставить питання: «Хіба Бог лиш у людині?» Сковорода у відповіді тут категоричний: «Аж ніяк!» [4, с. 305].

Згідно з Шопенгауером, плинність, тимчасовість людського існування зумовлена тим, що вона є об'єктом поміж інших, але, приймаючи, як і І. Кант, *час, простір і причиновість* за апріорні форми пізнання світу, він стверджує, що людина як індивід не лише об'єкт, але водночас і суб'єкт пізнання, тоді світ як *результат сприймання суб'єктом* є «суцільне уявлення» індивіда як суб'єкта пізнання. Отже, якщо воля як «*річ у собі*» є в світі сутністю всього розмаїття, тоді життя, як видимий світ, нерозривно поєднане з волею, або по іншому, видимий світ є всього лише тінь Світової волі, так само як яблуна і її тінь у Сковороди: земний світ є тінь світу позаземного, духовного.

З позиції Шопенгауера доки є воля, доти є життя, бо весь наочний світ є «її об'єктність, її об'яв, її дзеркало». З позиції Сковороди доти є земний світ,

доки є воля Бога-Духа, який – сутність земного життя. Таким чином обидва стверджують ту саму істину пов'язаності сутности та явища, яка водночас зумовлює і виражає контрверсійність індивідуального буття.

Суттєвим моментом цієї пов'язаності у Шопенгауера є те, що індивід як суб'єкт пізнання, будучи водночас об'єктом, є явищем, як і світ, і є об'єктивацією волі як *речі в собі*, має здатність пізнавати світ у формі свого уявлення про світ як явище. Це, на наш погляд, дає йому право дещо оптимістично стверджувати в кінці другої книги «Світ як воля і уявлення» (погоджуємося, що поняття «репрезентація» набагато точніше у назві твору передає його зміст): «Поки ми пройняті волею до життя, нам нема чого боятися за своє існування – навіть перед лицем смерті» [3].

Це твердження Шопенгауера суголосне з викладеною вище тезою Сковороди, що життя триває, доки є воля Бога-духа як сутности життя. Але Сковорода разом з тим нагадує, що світ тілесний, у якому ми перебуваємо, і світ господній діаметрально протиставні: «Вік наш – це брехня, мрія, суєта, пара, ніщо, а *істина* господня перебуває вічно. Вік наш – це різноманітність і різновид тіні, січення піску, зів'ялість цвіту. Вік же господній є єдність, тотожність, діамант» [1, с. 210]. У цій протиставності закладена одвічна контрверсійність індивідуального буття: «Одне те відоме, що весь цей тінювий світ до останньої своєї риски, від виноградної лози до самої кропиви, від нитки до ремня, буття своє отримує від Вишнього. ...Всіляка видимість є образ, а кожен образ є плоть, тінь, ідол і ніщо» [5, с. 279].

За Шопенгауером, кожне індивідуальне буття виражене самоствердженням конкретної об'єктності волі, хоча її існування у формі явища завжди минує й невідворотно короткотривале: вона має свій початок і кінець у протигагу волі як «речі в собі» – сутності життя як такого.

Сковорода ж, наголошуючи на впочаткованості індивідуального буття, підкреслює його внутрішню впорядкованість, що зумовлена і залежна від свого *центра*, який є сутністю впорядкованості кожного: «Коло є початкова фігура, батько квадратів та інших незліченних. Проте і саме коло залежить від свого

центра, передбачене ним. І варто зауважити, що центр кола – найменша фігурка, менша від макового зерняти і піщинки, є батьком твердих і великих фігур... Оте будь-яку точку випереджуюче, безпочаткове невидиме начало, що має центр свій усюди, а кола ніде, і тут безперервним народженням створінь засвідчує вічне своє перебування» [5, с. 290]. Зрозуміло, що центром впорядкованості індивідуального буття у Сковороди є Бог-Дух.

Тут маємо зазначити, що в дослідників філософії Сковороди ми ніде не натрапляли на хоча б якусь констатацію, що Сковорода надзвичай чітко наголошує на *центрованості* всякого буття, тобто що кожне існування залежне від сутності Світу, воно є буттям і є цілістю, воно центроване, бо «має центр свій усюди» – буття скрізь є центр і не має периферії. Це позиція не лише Г. Сковороди, але й Д. Бруно, Н. Кузанського, Т. Аквінського, Б. Спінози, Г. Гегеля тощо, які під центром буття розуміли духовну основу Бога. Підхід до буття у площині центрованості вилився в Ж. Дериди в принцип центрації (центрованості), що в наш час став ключовим у підході до національної (етнічної) ідентичності, якою стверджує свій центр особистість, виражаючи належність до тої чи іншої національної культури.

Щодо Шопенгауера, то можна допустити, що своєрідною «центрованістю» індивідуального буття є «воля до життя» конкретного індивіда, що є виявом Світової волі як *речі в собі*. Філософ зазначає, що *людина це природа* «на вищому щаблі її самосвідомості, а природа – це тільки об'єктивована воля до життя». Коли індивід перейнявся цим поглядом, то «має безсумнівне право» на розраду в «видовищі безсмертного життя природи, якою він сам є» [3]. Своє безсмертя має вбачати в безсмерті природи, а по суті в світовій волі до життя. Позиція близька до формули індуїзму: «атман є брахман». Адже «волі до життя» життя забезпечене: форма життя – це нескінченне теперішнє; неважливо, що індивіди...виникають і зникають у часі...» [3], немов навесні сонячний дощик, вони так само часово обмежені.

За аналогією з Шопенгауером постає питання стосовно Сковороди: чи вбачає він безсмертя людини в безсмерті природи, адже людина є її частиною?

Для Сковороди природа є взаємничена сутність буття. Для нього як світ, людина, так і природа має дві натури: тінь (existencia) і сутність (essentia). Людина своєю першою природою зумовлена вступати у взаємини з зовнішнім світом. Згідно зі Сковородою, людська тілесна природа по-мавпячому наслідує те, як виявляє себе «істинна» природа, сутність якої невидима: «Підла наша природа, будучи тінню, є мавпою, яка в усьому наслідує свою пані натуру. Ця рабиня своєю зовнішністю, наче фарбами, наводить тінь на всі блаженної натури діла, зображаючи тінню для тлінних і немовлячих умів весь скарб, що таїться в невичерпних надрах панівної природи, як невидима вічно суша істина» [1, с. 210].

Свій погляд на питання індивідуального безсмертя Сковорода розкриває у творі «Нарцис. Розмова про те: пізнай себе». На наш погляд, відповідь на це питання, як у Шопенгауера, близька за змістом до позиції «атман є брахман». Це проглядається у пролозі твору «Нарцис...» при зверненні до двох джерел: життя і безсмертя. Нарцис, осягнувши себе в дзеркалі водного джерела, прозрів. Це прозріння Сковорода прирівнює з коханням, адже у відображенні йому розкрилась його внутрішня сутність – «своя друга натура». Він відкрив «у водах своєї тліні красу свою», але не красу «своєї тліні», не свою зовнішність, а «саму свою суть». Він вчув себе в стані об'явлення, в стані свого переродження, яке Сковорода передає словами: «Шляхи твої в середині себе закінчиш» [6, с. 63].

Нарцис весь у стані духовного осягнення вищої сутності, яка відкрилася йому в молитвах як джерело всеохопної оживляючої любові: «Кожен є тим, чие серце в ньому», – пояснює цей стан Сковорода і алегорично описує переродження Нарциса: «розтанувши наче лід, весь від самолюбного полум'я, перетворюється у джерело». Пара, що йде від джерела «є сила Божа і чистий вилив слави Вседержителя» [6, с. 64]. Нарцис по наповненню силою божою, пройнятий виливом слави Вседержителя продовжує трансформацію «у володаря всіх створінь, у сонце», яке «є джерелом світла», воно «випускає промені світла, осяваючи, зігріваючи, обмиваючи морок... і «є головою

вогненного моря» [6, с. 64]. У такий спосіб Нарцис проходить шлях *обоження*, що приводить його до глибинного перетворення: він стає Божою людиною. Позаяк Сонце є джерелом за «джерельною силою», то, згідно зі Сковородою, Нарцис стає сонцем (Божою людиною), але не з сонячного лиця, а за тим, «що випускає животворні струмки й промені божества» [6, с. 64]. Стан обоження, який передає Сковорода в алегоричній формі, близький до практики поєднання людини піднесеної душі з Єдиним у неоплатонізмі Плотина.

Можна провести певні паралелі щодо пошуку індивідуального безсмертя через заперечення індивідуального буття, як це здійснює Нарцис, з позицією Шопенгауера. Так, він стверджує: «Воля є у *собі* кожної видимості, і як така вона вільна від форми явища, а отже, від множинності» [3]. Таким чином, воля як «річ у собі» індиферентна до волі як вияву індивідуального буття. Тоді прагнення до безсмертя по суті є запереченням волі в конкретному індивідуальному прояві. Це підтверджують щодо Шопенгауера дослідники його творчості. Згідно з ними, прагнення до безсмертя, чи то «Справжнє спасіння від життя, стверджує Шопенгауер, може бути результатом лише повного аскетичного заперечення «волі до життя». Шопенгауер відзначає фундаментальну згоду між своєю філософією, платонізмом, і філософією давньоіндійських Вед» [2]. Мотив буддизму присутній у переконанні, що життя людини у цілому складається з розчарувань, які несуть їй страждання, а тому, згідно зі «шляхетною істиною» Гаутами-Будди – людині слід позбавитись від бажань.

Концепція бажання Шопенгауера досить чітко перегукується з буддистською інтерпретацією індивідуального буття: буддизм визначає всепроникне почуття незадоволення людини як рушійне бажання, приблизно схоже на те, що Шопенгауер називає волею до життя. Ліки від цього стану включають споглядальну, аскетичну діяльність [3].

Детермінанта контрверсійності індивідуального буття виражена у Шопенгауера, тим, що, людина – це суцільне конкретне бажання, суцільна нужда, сплетіння тисячі потреб [3]. Для уникнення розчарувань і болі від

незадоволення «суцільної нужди» спричиненої волею, людині не слід радикально заперечувати «волю до життя» виходом із життя, а лише мінімізувати свої бажання до поміркованого рівня.

Таким чином, детермінантою контроверсійності індивідуального буття у Шопенгауера однозначно постає воля.

Сковорода, багаторазово звертаючись до концепту «воля», у творі «Суперечка біса з Варсавою» називає *дві волі в людині*: «Чи не воля дається людині?» «Дві волі це справжній природний шлях – лівий і правий» [3]. «Права» воля, означена ще А. Августином як надана Богом, існує, щоб людина сама зробила вибір між добром і злом. Проте переважна більшість людей, за Сковородою, зваблюється бажанням мати чин, посаду, до яких не природжений, багатство не нажите працею тощо. Через невиситиме прагнення до задоволень, якими, як здається, всіяний життєвий шлях людини і яке їй несила подолати, ловиться вона в сіті злої волі: це диявольська «облудна насолода, честь і скарб. Ваша це воля не Його». ...Вона «і пута, і замки, і лев, що проковтнув, і пекло, і вогонь, і черв'як, і плач, і скрегіт. І не вийдете звідти, поки не розірвете пута й не скинете ярмо волі вашої» [3].

Отже, Сковорода, так само як і Шопенгауер, переконаний, що індивідуальне буття пройняте контроверсійністю. Її детермінантами є дві волі, які є протилежними полюсами індивідуального буття людини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Сковорда Г. «Діалог», або розмова про давній світ // Пізнай в собі людину. Львів, Світ, 1995. 527 с.
2. Wicks, Robert, «Arthur Schopenhauer», The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2021 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL: <https://plato.stanford.edu/archives/fall2021/entries/schopenhauer/>
3. Arthur Schopenhauer Die Welt als Wille und Vorstellung / Vollständige Ausgabe nach der dritten, verbesserten und beträchtlich vermehrten Auflage von 1859 Anaconda. URL: <https://www.penguinrandomhouse.de/leseprobe/Die-Welt-als->

4. Сковорода Г. Розмова, що називається Алфавіт, або Буквар миру // Пізнай в собі людину. Львів, Світ, 1995. 527 с.

5. Сковорода Г. Кільце // Пізнай в собі людину. Львів, Світ, 1995. 527 с.

6. Сковорода Г. Нарцис. Розмова про те: Пізнай себе // Пізнай в собі людину. Львів, Світ, 1995. 527 с.

7. Сковорода Г. Суперечка біса з Варсавою // Пізнай в собі людину. Львів, Світ, 1995. 527 с.

**ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ РЕЛІГІЇ НА СУЧАСНИЙ СВІТ У
КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

**Якіб'юк Юлія Юріївна,
Вітер Ольга Андріївна,
Панських Роман Ігорович**

Студенти
Львівський національний університет
імені Івана Франка
м. Львів, Україна

Анотація: вплив релігії на систему міжнародних відносин складно переоцінити. У деяких випадках цей вплив несе позитивне значення, подекуди ж – навпаки. Проте, як бачимо, історія багата на події, що доводять більшу чи меншу його присутність у кожному періоді, починаючи від стародавніх часів і закінчуючи сьогоденням.

Ключові слова: релігія, релігійний чинник, міжнародні відносини, політика, ідеологія, вплив, система заходів, інституції, неурядові організації, часовий вимір.

Сьогодні багато науковців виокремлюють особливе історичне значення релігії у міжнародних відносинах. Підґрунтям цього слугують конкретні історичні події, такі як хрестові походи чи ісламський халіфат. Проте був певний період, коли релігійний чинник залишався поза увагою дослідників питань сфери міжнародних відносин. Завдяки подіям, що відбувалися на міжнародній арені протягом останнього століття це змінилося. Проте яку все ж таки роль відіграє релігія у міжнародних зв'язках та процесах?

Для того, аби досліджувати вплив релігії на економічні, політичні, соціальні та культурні зв'язки між діями на міжнародній арені, тобто безпосередньо вплив на міжнародні відносини, доцільно розглянути власне поняття релігії.

Як і багато інших термінів, таких от як суверенітет чи демократія, релігія не має чіткого визначення. На нього впливає безліч факторів, зокрема, призма обставин, за яких дається визначення поняттю, і суспільство, про яке йдеться. До того ж, саме суть релігії та розуміння цієї суті іншими має властивість викликати певні дебати стосовно її впливу на світ загалом і політику зокрема. Крім того, з практичних причин варто уникати теологічних визначень цього непростого поняття, тобто тих, які напряду стосуються самих божеств чи їхнього походження. А ось аспект, на який слід було б звернути увагу - це те, як релігія впливає на поведінку окремої людини та який вплив вона має на суспільство в цілому.

Багато науковців поділяють думку, що у наш час релігія виступає не у вигляді сліпої віри чи фанатизму, а в якості своєрідного морально-етичного регулятора, визначального чинника формування соціальної ідентичності. Цікавими з цього приводу є судження Дюркгейма. Він визначає релігію як ідеологічний механізм, який забезпечує соціалізацію людей і цілісність суспільства через сакралізацію базових зразків. На мою думку, воно чи не найкраще передає суть релігії, зокрема, в контексті політичного життя світу.

Розглянувши поняття релігії, варто перейти до того, яким чином і на що саме вона може впливати у міжнародних відносинах.

Дослідники аналізують роль релігійного чинника у даній сфері як складну систему, що полягає у трьох вимірах: змістовому, часовому і просторовому.

Змістовий вимір полягає в тлумаченні релігійного чинника як ієрархічної системи, що складається з підсистем. Такими можуть бути конкретні релігії та їхні течії, напрямки сект. Кожен елемент цієї системи посідає свої місце в ієрархізованій системі.

Часовий вимір допомагає простежити вплив релігійного чинника на всі світові політичні процеси в історичній динаміці: зменшення чи збільшення рівня впливу релігійних концепцій на державотворчі процеси та міжнародний політичний простір у різні періоди. Адже, відомо, що історично вплив релігії на міжнародні відносини змінювався. Особливо помітним і безпосереднім був він

у стародавньому світі та середньовіччі. У середні віки церква не тільки володіла монополією у сфері ідеології, а й виконувала широкі економічні й політичні функції. Однак, вже на початку XVIII століття роль релігійних цінностей у політичному житті значно зменшується. Це можна пояснити стрімким піднесенням науки, що дало змогу висунути привабливіші альтернативні концепції світобудови. Після розпаду СРСР релігію знову взято на озброєння в конкурентній боротьбі за владні позиції між провідними країнами світу. Результатом цього у деяких випадках стає розгортання конфліктів на релігійній основі.

Щодо просторового виміру дослідження вчених проводяться передусім у контексті взаємодії глобальних (світові релігії) та територіальних релігійних систем.

У кожному із трьох згаданих вимірів вплив релігії на систему міжнародних відносин особливо чітко можна відстежити на функціональному рівні. Він, зокрема, базується на тому, що може релігія дати людині, які суспільні потреби вона може задовільнити. Отже, розглядаючи релігію на даному рівні, можемо виділити декілька ключових її функцій, які мають безпосередній вплив на міжнародні відносини.

Комунікативна функція у даному контексті пов'язана із пропагуванням толерантного ставлення до людей тієї ж віри, а буває і людей, які сповідують іншу релігію чи не сповідують жодної. Ключовим завданням згаданої функції є налагодження контактів між людьми: їхньої соціалізації, передачі та засвоєння інформації, а в результаті - формування між ними системи різноманітних зв'язків. У міжнародних відносинах ця функція деяким чином відображається під час створення коаліцій або ж просто підтримці дій, інтересів чи поглядів того або іншого суб'єкта міжнародних відносин. Спільна релігія – один із чинників, який сприяє взаємній підтримці між групами держав, котрі сповідують, до прикладу, якусь із світових релігій – християнство чи іслам. Вагу комунікативної функції складно переоцінити й через її вплив на суспільство і на державному рівні. Яскравим прикладом тут слугує

Польща - держава, 86,9% громадян якої є католиками за віросповіданням. Цей факт сприяє єдності населення в межах країни та запобігає виникненню конфліктів на релігійному підґрунті.

Наступною важливою функцією релігії, яка має значний вплив на міжнародні відносини, є інтегративна функція. Вона спрямована на формування у віруючих усвідомлення належності до певної групи суспільства, об'єднання з однодумцями з метою участі у громадській діяльності. Саме інтегративна функція сприяє злагоді і згуртованості релігійної спільноти. Цього допомагають досягнути спільні звичаї, погляди, цінності та вірування. На мою думку, інтегративна функція є продовженням комунікативної, проте має трохи більшу силу і представлена уже не коаліціями, а союзами, не останнім чинником створення яких стала релігія. Прикладом є Організація ісламського співробітництва - найбільша й найвпливовіша офіційна урядова мусульманська міжнародна організація. Станом на сьогодні організація об'єднує 57 країн із населенням близько 1,2 млрд людей. Метою створення а також основними завданнями є співробітництво між мусульманськими державами, спільна участь у діяльності на міжнародній арені та досягнення стабільного розвитку країн-учасниць.

Протилежною до попередньої функції є дезінтегративна, тобто здатність релігії за певних умов спричиняти протистояння між членами суспільства на релігійному підґрунті й таким чином послаблювати його стабільність. Джерелами протистоянь у таких випадках вважають невирішені проблеми між представниками різних віросповідань і конфесій. Часто такі конфлікти свідомо провокують світські чи релігійні лідери. Іноді виникають конфлікти й усередині релігійних об'єднань. Нерідко вони стають передумовою церковних або конфесійних розколів. Приклад з історії України - Великий розкол, який відбувся 1054 року і значив остаточний поділ Вселенської Церкви на два адміністративно самостійних, політично і ментально розбіжних напрями - католицизм і православ'я.

На жаль, сьогодні просто неможливо не звертати уваги на те, що релігія є

рушійною силою багатьох конфліктів. Згідно з відповідними дослідженнями, які вивчали причини 101 збройного конфлікту, що розгорталися у світі з 1989 до 1996 року, у 95 релігійний чинник відіграв дуже важливу, подекуди навіть вирішальну роль. Тенденція на початку ХХІ століття не зазнала змін. Прикладом можуть слугувати події 2011-2012 років («арабська весна») і наступних років на Близькому Сході. Щодо історичних прикладів, то не можливо оминати Тридцятилітню війну – першу загальноєвропейську війну у 1618-1648 роках між союзом католицьких і коаліцією протестантських держав. Однією з причин війни стало католицько-протестантське релігійне протистояння.

Не останнє значення у міжнародних відносинах має легітимізаційна функція, тобто здатність релігії сприяти вихованню у віруючих певного ставлення до суспільних порядків і норм суспільної поведінки. Ця функція проявляється у визнанні чи невизнанні державних інститутів, політичних або правових відносин.

Відомо, що жодна демократична суспільна система не здатна існувати, якщо не забезпечено визнання більшістю членів суспільства чинних у ньому порядків. Інакше кажучи, для стабільного існування суспільної системи необхідне дотримання більшістю членів спільноти певних узаконених правил і наслідування певних зразків поведінки. Служителі культу оцінюють такі порядки та формують певне ставлення віруючих до них, зокрема, підкріплюють їх чіткою системою заходів, спрямованих на схвалення чи протидію їм.

Реалії, в яких доводиться жити й нам, українцям, вкотре підкреслюють значимість впливу релігійного чинника на світовий устрій. Хотіла б почати з загального факту: практика показує, що будь-яка релігія, навіть та, що не передбачає строгої ієрархічної організації (подібної організації католицької і православної церков), тим не менш, завжди має певну інституційну структуру ("церква" в широкому сенсі слова). Такі структури різних релігій безумовно є учасниками світового політичного процесу, виступаючи як варіант або аналог неурядових організацій. Згадані інституції часто поширюються за межі однієї

держави (тієї, де власне, виникла інституція) і здійснюють вплив на культурну, проте часто й інші сфери життя країн, у межах яких вони діють. Церква, яка має велику кількість послідовників у певній країні, може диктувати завдяки своїм численним представникам вигідні їй умови, впливати на діяльність політичних інституцій, партій [1, с.95]. Яскравим прикладом, що стосується кожного з нас зокрема, є експансія російської православної церкви та лобіювання нею диктаторських інтересів. Хоча питання полягає і в тому, чи можна взагалі вважати, що ця інституція зв'язана з релігією: схвалення вбивств, диктатор і прибічники на іконах та інші протилежності чи не до кожної християнської цінності...

Релігія давно перестала бути виключно питанням віри. Ще у часи первосвящеників, вона була тісно переплетена із політикою, проте у наступні століття розширила свій вплив від стосунків між державами до контролю над їхніми мешканцями. Варто зазначити, що в основі віри лежав зовсім не контроль у фізичному плані, а радше у моральному, проте середньовічних духовних лідерів панівних світових релігій це зовсім не хвилювало. У сучасному світі може видатися, що релігії стрімко втрачають позицію геополітичних гравців у світі, проте варто зазначити, що навіть у двадцять першому столітті релігійний діяч може змінити президента, а у двадцятому столітті ядерний конфлікт був попереджений Папою Римським. Розглянемо кілька яскравих прикладів того, як релігія впливала на різноманітні рішення у міжнародних відносинах, які змінювали долі людей і або рятували мільйони життів, або призводили до їх загибелі.

Сумнозвісні Хрестові походи, які були санкціоновані та частково фінансовані католицькою церквою, спустошили левову частку Сходу у середньовіччі. Організовані під керівництвом Святого Престолу як боротьба із невірними, вони призвели до загибелі незліченної кількості мусульман та язичників. Їх вбивали найжорстокішим способом, а їхні міста грабували та спалювали. Віковий Єрусалим був повністю розорений під час Першого Хрестового походу, який розпочався з промови папи Урбана Другого на

Клермонському соборі у листопаді 1095го року. Папа закликав знищувати турків-сельджуків задля повного звільнення Святої землі від “невірних” Хрестові походи завершувалися не звільненням територій і наверненням їх до християнства, а тотальними згарищами, які полишали хрестоносці, повертаючись із награбованим у Європу. Лише у двадцять першому столітті, 12 травня 2000-го року папа Іван Павло Другий приніс вибачення від імені католицької церкви за жахіття Хрестових походів та назвав їх помилкою Церкви.

Для наступного прикладу переносимося у Іран зразка 2009-го року. Після сфальсифікованих виборів президента, проти режиму Махмуда Ахмедінежада розпочалися протести, з якими він успішно боровся, виключаючи зв’язок та вбиваючи лідерів опору. Ахмедінежад правив майже десятиліття та, посварившись із цивілізованим світом, загнав Іран у міжнародну ізоляцію. Традиційно в Ірані духовний лідер має вплив на президента, проте Аятолу Хаменеї мало цікавило становище країни всі ці роки, аж доки він не посварився з Ахмедінежадом. А на ґрунті особистої неприязні, Аятола згадав президенту і сфальсифіковані вибори, і масові вбивства, і розстріляні протести, Ахмедінежад подав у відставку, а на його місце прийшов новий президент, який мав добрі відносини із духовним лідером Ірану. Цей приклад – яскрава ілюстрація впливу релігії на політику на Сході. Там слово духовного лідера може як розпочати війну, так і змінити владу. Аятола Хаменеї досі залишається лідером Ірану і не тільки керує придушенням протестів, які знову сколихнули країну, а й підтримує Владіміра Путіна та Росію у війні проти України.

Північна Корея може виглядати дивно у списку прикладів впливу релігії на геополітику, проте ідеї Чучхе, створені Кім Ір Сеном у 1950-х, які є поєднанням марксизму-ленінізму із древньокреїською філософією фактично замінили релігію у країні. У країні зводилися та зводяться десятки меморіалів, які радше нагадують храми, присвячені “великим вождям”. Мавзолеї Кім Ір Сена та Кім Чен Іра є дійсно культовими спорудами для релігійних фанатиків ідей Чучхе, в яких перетворився північнокорейський народ. Культ особи вождя

та партії і є вірою корейців, яка повністю відключила критичне мислення чи власну думку. Чистки у країні нагадують класичні релігійні вбивства східних держав – масові страти незгідних, страх та тотальний контроль, яким позаздрить і Ватикан періоду Хрестових походів, і Іран середини двохтисячних. Сьогодні Північна Корея залишається загрозою світу, її ідеологію продовжує внук засновника Чучхе – Кім Чен Ин, який блискуче справляється з справою свого діда, який зміг перетворити розвинену країну у відсталий та закритий режимний об'єкт...

Ще один приклад стосується Ватикану та відбувся у середині двадцятого століття. Ця ситуація потребує більш детального опису, оскільки це один з тих випадків, коли Церква врятувала мільйони життів. Жовтень 1962го року, світ на межі третьої світової війни у розпал Карибської кризи. Ядерні боєголовки СРСР націлені на США і навпаки. 15го жовтня розвідувальні літаки США зафіксували радянські боєголовки на Кубі і розпочали військову блокаду острова. Микита Хрущов відмовився від переговорів із Джоном Кеннеді і ситуація загострювалася кожен день. Армії були приведені у повну бойову готовність. Президент США звернувся до папи Івана Двадцять Третього із проханням про спробу стати посередником між США та СРСР. Папа прийняв прохання і після розмови із радянською стороною повідомив президента США, що діалог можливий, Хрущов прийняв пропозицію переговорів при посередництві Святого Престолу. Папа звернувся до Хрущова із закликом відвести кораблі з Куби заради збереження миру і Хрущов, якому і так необхідно було відвести кораблі отримав можливість це зробити як жест доброї волі, не втративши обличчя, а США, у свою чергу, отримали геополітичну перемогу і відсутність радянських боєголовок по свій бік Атлантики. Іван Двадцять Третій вирішив розв'язати цю ситуацію так, щоб жодна сторона не відчула поразки, і з цієї миті аж до розпаду Радянського Союзу, стосунки із США ставали менш і менш натягнуті.

Підсумовуючи згадані факти, варто зазначити що в історії є безліч прикладів і позитивного і негативного впливу релігії на міжнародні відносини

протягом століть, тому, безумовно, церква була та залишається одним із ключових гравців на політичній карті світу, проте у західному світі зараз вона виступає частіше у питаннях миру та питаннях гуманітарного характеру, а у країнах Сходу, церква досі зберігає ключову функцію як і у внутрішній, так і у зовнішній політиці, диктуючи правила життя всім, від простих людей до президентів, фактично заміняючи собою всі гілки влади, у тому числі і судову. У випадку Північної Кореї, влада об'єднала у собі релігію та політику, проте суть залишилася без змін. Єдина різниця – це те, що на відміну від того ж Ірану, голова Північної Кореї і є її духовним лідером, а не навпаки. Отже, релігія і міжнародні відносини у сучасному світі є досі міцно переплетені, а майбутнє додасть ще безліч хороших та поганих прикладів для наступних поколінь.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. В. П. Масовець Роль релігійного фактору у світовій політиці. Київ, 2015

ECONOMIC SCIENCES

UDK 338.46

ANALYSIS ON CONSUMER SERVICES IN THE ECONOMY

Peng Xinge

Researcher

Samarkand State university

Abstract: As an important industry of national economy, consumer services play an increasingly more and more important role in social and economic life. The development of public services mainly depends on the government investment, the development of productive services mainly depends on the market support of the manufacturing industry in the industrial interaction, and consumer services are more dependent on the domestic consumption demand of residents because they are directly facing the majority of consumers.

Keywords: consumer services, demand, characteristics, influencing factors

I. Introduction

Consumer services, also known as consumer services or consumer labor services. It is a useful activity provided by human labor to meet the consumption needs of people's material and cultural life consumption. Feng Jianlin (2004) believes that for a long time, the major understanding defect in the consumption field is "emphasizing material consumption rather than service consumption". Xia Jiehua and Mao Zhonghe (2012) pointed out that the proportion of service consumption in the total household consumption will increase year by year, and its role in optimizing the consumption structure and stimulating domestic demand is also increasingly obvious.

The impact of market demand on industrial development is mainly used to analyze the competitiveness of manufacturing industry and industrial upgrading.

Demand has a very important impact on the development of an industry, and the expert and picky consumers are the actual product developers. Customers are not picky, the power of industrial upgrading is insufficient, and enterprises often lack of innovation power. For some manufacturing products, especially the potential demand of consumers, the advanced expert and picky consumers in the industry are the direct driving force of industrial innovation, and also the direction of industrial active innovation.

At present, most of the research on the relationship between market demand and industrial development focuses on the manufacturing industry, and there is relatively little research on the service industry, especially the lack of research on consumer services. Cheng Dazhong and Wang Rui (2006) show that increasing consumer service spending will bring stable expectations of future earnings, can promote the healthy development of the service industry and achieve long-term growth of the overall economic economy.

II. Results - Consumer service analysis

Definition and classification

According to the China Statistical Yearbook, the consumer service expenditure refers to the expenses used to pay for the non-commercial services of the various cultural and living aspects provided by the society. When existing studies analyze service consumption, they usually calculate the four categories of healthcare, transportation and communication, education, culture, entertainment, and other services. The study found that in other subdivided categories of material product consumption, there are also intangible consumption service expenses, such as food processing service fees in food consumption, clothing processing service fees in clothing consumption, and family services in home equipment, supplies and services.

Consumer services can be roughly divided into two categories according to the way they meet people's consumption needs: First, the services provided for people to effectively consume material consumption materials. After the production of material consumption materials, in order to enable people to consume or effectively consume these material consumption materials, people often need to provide consumption

services. Second, as the direct object of people's consumption of consumer services. People consume these services to consume their useful utility itself. The labor provided by these service workers ultimately does not to form tangible goods eventually, but provides services in the form of activities, which has the effect to meet the consumption needs of people's material and cultural life consumption. This kind of service is characterized by its labor process and consumption process are unified in time and space, such as the services provided by teachers, actors, barbers, etc.

Therefore, we collated this, and considering the availability of data, we defined consumer service expenditure as the following eight categories: food processing service fee, clothing processing service fee, residential services, family services, health care, transportation and communications, cultural entertainment and education services, and other payments.

Characteristics of consumer services

Generally speaking, the characteristics of consumer services can be summarized into the following four main aspects:

First, the synchronicity of the service. It means that the service production process and consumption process almost coexist in time and space; in some cases, the production process is slightly earlier than the consumption process.

Second, volatility. It refers to the instability and variability of the service. For the same service, according to different providers, enterprise, time, place, environment, etc.

Third, the subjective and variability of service value perception. Different consumers' understanding, cognition, and satisfaction of the same consumer service are diverse.

Fourth, the whole process and the nature of consumer services are unpredictable. Service satisfaction mainly depends on the psychological perception of the whole process of consumer behavior. Due to the unique characteristics of consumer services, enterprises should pay more attention to service quality management and customer relationship management when analyzing consumer

services, which is very important for consumer service enterprises.

Analysis of the factors affecting the consumer service expenditure

According to the classic micro theory, the main factors affecting consumer demand are income (including income level and income gap) and price. Specific factors are analyzed as follows:

First, the resident disposable income level of residents. The disposable income level of residents is the material basis for residents to consume various kinds, so it is the most important factor affecting residents' consumption. Keynes' theory of the absolute income hypothesis highly abstracts consumption functions, using marginal consumption propensity to analyze the relationship between income and consumption, arguing that current consumption mainly depends on current income. Fang Fu's previous (2009) study also shows that consumer service spending is not only affected by the disposable income level of the current residents, but also by future income expectations. Fuchs (1968) also noted that the income elasticity of service consumption is greater than 1, which means that consumption expenditure will increase faster as income levels increase.

Second, the service price index. The rise in service prices can, to some part, be reflected by the increase in residents' service consumption expenditure, thus giving people the illusion that the service industry has been fully developed, because the expansion of consumer service expenditure may not be based on the increase of the actual supply capacity, but based on the rise of service prices. Moreover, according to the law of demand, a higher price of a commodity causes lower consumer demand for the commodity. The increase in service prices has reduced the service consumption demand to a certain extent, and may limit the development of the consumer service industry. Given the particularity of the demand price elasticity of service consumption, a possible conclusion is that residents' consumer service expenditure may decrease with the improvement of the service price index, which needs to be tested by empirical analysis.

Third, the level of urbanization development. Urbanization is the transformation of rural natural economy to urban intensive economy, and the

transformation of rural population to urban population. In this process of transformation is inevitably accompanied by the transformation of rural lifestyle to urban lifestyle, including consumption concept, consumption habits, consumption behavior and consumption ability. Therefore, the improvement of urbanization level has an important impact on the improvement of domestic consumer demand, especially since the proportion of consumer service expenditure will be greatly increased.

Fourth, the development level of the service industry. The development level of service industry is the basis for residents of a country. The development of service industry provides the basis for the production of service products. The improvement of service industrial structure, the maturity of the market and the improvement of service products quality can also further stimulate residents' demand for service consumption. Some service industries, such as communication and transportation, finance and insurance, their industry monopoly and control not only reduce the quality of the service industry, but thus reduce the residents' willingness to make service consumption

III. Conclusion

The academic debate over the value of consumer services has a long standing. Its view can be roughly divided into three categories: one is the traditional view that the value of a commodity should be the materialization of labor. Although consumption services as an activity process is a labor process, it does not appear as a condensation of labor, cannot become a commodity, and does not have value. The other kind of view is completely opposite, that value is not material but equivalent exchange, and the consumption services provided for exchange is the process of human labor expenditure, which also reflects the relationship of equal labor exchange, so it has commodity value. Abstract labor as value entities can be objectified in tangible objects or in use values present in active form. The third type of view is between the above two types of views, believing that the material consumption services related to the material consumption materials movement have value, and its value is transferred to the material consumption materials related to it,

while the non-material consumption services do not have value. In addition to the above views, the Soviet academic community has a more representative view, that consumer service labor does not create value, and thus does not create national income, but it increased the total amount of consumer funds.

Although Chinese and foreign scholars understand consumer services, most people recognize that consumer services have the ability to meet people's material and cultural needs. With the development of social economy, the proportion of consumer services in the national economy has a trend of increasing gradually. In modern western countries, the tertiary industry occupies an important position. In socialist countries, with the development of the national economy, the consumer service departments are paying more and more attention. In the economic construction, the development of consumer service industry has an urgent practical significance and far-reaching strategic significance.

REFERENCE:

1 Liu Zhibiao, Modern Service Economics, Renmin University of China Press, 2015

2 Zhou Chao, Sun Huawei, based on the value chain analysis of consumer services industry, Jiangsu Business Theory, 2007-9

3 Yuan Lei, Business Model System Reconstruction, China's Industrial Economy, 2007

4 The Modern View of Service Economics, Economic Management Press, 2018

**SIMULATION OF BUSINESS PROCESSES OF THE OIL AND FAT
MANUFACTURING ENTERPRISES**

Savchenko Victoria Yuriivna
student

Vinnytsia Institute of Trade and Economics SUTE
Vinnytsia, Ukraine

Annotation: the article examines the modeling of business processes of oil and fat industry production. The company's activities were analyzed, the development trends of the industry's enterprises were considered, and the company's competitiveness was analyzed. The company's business model was built and analyzed, and processes for optimization were selected. An optimized model of selected processes was built and recommendations for improving these business processes were developed.

Key words: model, business process, modeling, oil and fat industry, production facilities.

Formulation of the problem. Effective business decisions are of great importance for any business entity, which direct the management's efforts to resolve crisis situations and allow a quick response to changes in the market environment. For the successful operation of a business entity, thoughtful preparation, strategic analysis, assessment of achieved results and other management actions are necessary. There is a problem of providing sunflower seeds for the growing needs of processing capacities of the oil and fat industry of Ukraine.

Business process modeling is the process of displaying a subjective vision of the flow of work in the form of a formal model consisting of interrelated operations. A business model is a formalized description of business processes that reflects the actual or expected activity of the enterprise [3, p. 56].

Modern enterprises are forced to constantly improve their activities. This

requires the development of new technologies and methods of conducting business, improving the quality of the final results of activity and, of course, the introduction of new, more effective methods of managing and organizing the activities of enterprises.

The purpose of modeling is to systematize knowledge about the company and its business processes in a visual graphic form that is more convenient for analytical processing of the received information. The main advantage of analyzing the business processes of an enterprise using the creation of a model is its versatility.

The purpose of the study is to perform a series of experiments on the applied model of production and sales activities of an oil production enterprise, developed on the AnyLogic platform.

Analysis of the latest research and publications. A significant number of scientific works and economic studies by domestic and foreign authors are devoted to the issue of defining the essence of business processes and their modeling methods: V. V. Repina, O. A. Klepikova, Z. M. Sokolovska, O. V. Arefieva, O. S. Volkov and others [2, p. 33].

Main part. The object of the simulation is the Private Joint-Stock Company "Vinnytsia Oil and Fat Combine" today, which is one of the leading producers of oil and fats, as well as the processing of oil crops in Ukraine. The plant is one of the largest budget-generating enterprises in the city of Vinnytsia. In July 1955, they started producing the first product, which was sunflower oil.

The priority of the activity of PJSC "Vinnytsia OFE" is the production of products that are competitive and meet modern quality and safety requirements. Strict adherence to production technology, the use of exclusively high-quality raw materials and materials used in the production of oil and fat products are the main advantages of Vinnytsia OZHK products.

In order to rationally use energy resources, the plant has its own boiler room for burning sunflower husks, which is formed at oil extraction plants during the processing of sunflower seeds. The resulting steam is used in technological processes at the plant's production facilities and for heating. Waste-free production technologies are used, the majority of waste is sold as a finished product. Measures are constantly

being taken to introduce environmentally friendly technologies in order to comply with environmental legislation.

The basis for the study of Enterprise "Vinnytsia Oil and Fat Combine" is the presence of demand for the plant's products. It is necessary to investigate the efficiency of the use of production facilities of the enterprise. A simulator of the production and sales activity of the enterprise was developed for the study. The operation of such a model will make it possible to timely identify "bottlenecks" of the production process, predict the possibility of replacing equipment at the enterprise and develop appropriate preventive measures.

For modeling, methods of discrete-event modeling and agent modeling in AnyLogic were chosen. Discrete-event modeling is a type of simulation modeling. In discrete-event modeling, system functioning is represented as a chronological sequence of events. The event occurs at a certain point in time and marks a change in the state of the system [6, p. 22]. It is convenient to use a modeling agent to analyze consumer demand for the plant's products. From the point of view of practical application, agent modeling can be defined as a method of simulation modeling that examines the behavior of decentralized agents and how this behavior determines the behavior of the entire system as a whole. Thus, an effective method is one that combines several types of simulation modeling within the framework of a single model [5, p. 162].

The main process modeling tool in AnyLogic is the Process Modeling Library. This library includes objects for defining the process workflow: Source, Sink, Delay, Queue, Service, SelectOutput, etc., as well as the resources involved in the process. All objects are flexible and customizable: parameters can change dynamically, actions can depend on the attributes of agents [1, p. 96]. Objects have "expansion points" of the type of entry/exit actions - these are places where you can define the actions performed on agents when they pass through the object [7, p. 139].

All the above elements must be used to build the oil production process. With the help of process modeling in AnyLogic, you can easily represent the sequence of production processes of refined and unrefined oil.

Orders for the release of finished products are formed on the basis of market demand, which is defined as a random variable according to the law of distribution. In the simulation model, it is necessary to take into account the intensity of product consumption. The enterprise produces a wide range of high-quality products, which are sold to a large number of consumers. The range of products includes more than 60 items.

The production of Enterprise "Vinnytsia OFE" is focused on foreign and domestic markets. The company exports its products to 69 countries, to all continents of the world. Below is a circular diagram of the countries to which Vinnytsia oil and fat plant exports its products in fig. 1.

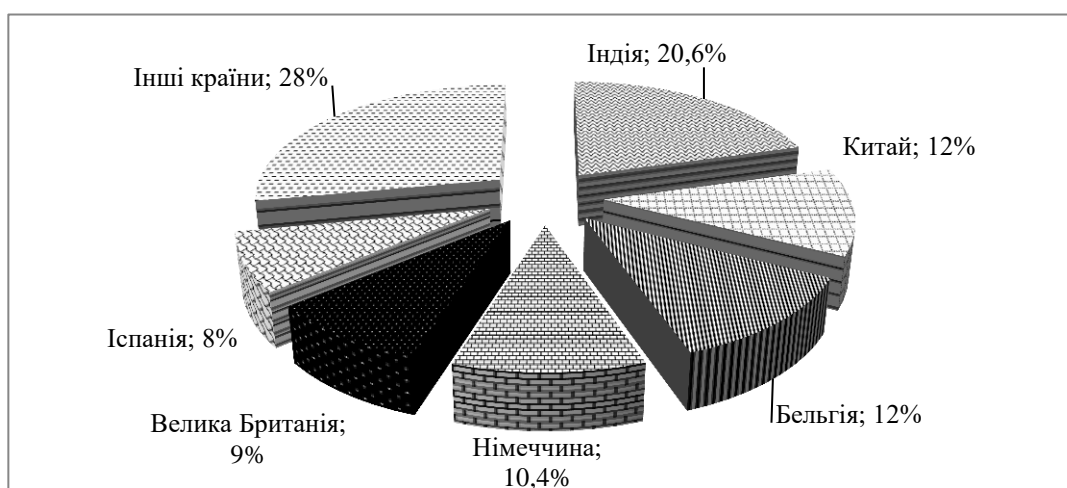


Fig. 1. Countries to which Vinnytsia OFE Enterprise exports its products

The model takes into account the current production capacity of the enterprise, which corresponds to the duration of the production cycle and the limits of the manufacturer's real production capabilities. The model envisages a situation when customers are waiting for their products and there is an insufficient amount of products in stock.

Preparation of seeds for processing begins from the moment of receiving and storing them in factory warehouses. The production of high-quality products - oil and meal - largely depends on the storage of sunflower seeds. Meal, as the main residue from oil production, allows you to reduce raw material losses to a minimum.

The simulation model of the production and sales activity of the Vinnytsia oil

and fat plant enterprise has a sequence of process modeling elements that reflect the production and consumption of pressed and extracted oil, as well as meal. The model consists of two modules: production and consumers. Since the activity of the plant is a complex dynamic process that includes a large number of business processes, the modeling method is the most suitable for analyzing the production and sales activities of the enterprise [4, p. 75].

Several experiments were conducted on the model over two years. The most important factor for the production activity of the plant is timely deliveries and yield of sunflower in the considered year. The production of sunflower oil is seasonal. The seasonality factor has a significant impact on oil production: the peak of production occurs in October-December, since it is during these periods that the largest amount of raw material stocks is observed; a sharp decline in production is observed in August; production rapidly increases volumes in the period from mid-August to early October; a slight increase in production also occurs in February-March. After the experiments, it was observed that the demand of consumers exceeded the production capabilities of the enterprise.

Conclusion. The implementation of the simulation model in the company's activities will contribute to the optimization of its business processes, which will ultimately contribute to its effective activity. Modeling of business processes will help to choose the optimal solution for the organization of production and sales activities of the enterprise.

REFERENCES

1. Arefieva O. V. Business processes of enterprises in the service sector: factors, formation, competitiveness: monograph. Kyiv: Ed. European University, 2019. 96p.
2. Balan A. S Conceptual adaptive model of the information-analytical system of investment decision-making Economic innovations: coll. scientific Ave. Odesa, 2019. Issue 52. P. 30-35.
3. Volkov O. S. Standards and methodologies of modeling business processes.

Science. Education. Young. No. 227. P. 45-67. URL:
<http://www.connect.ru/article.asp?id=5710>.

4. Klepikova O. A. The current state and place of information technologies in enterprise management. Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Economics and management. Odesa: Moscow State University, 2019. No. 5. P. 74-77.

5. Kuzminska N. L. Peculiarities of the functioning of the oil and fat industry of Ukraine. Economy of agriculture. 2017. No. 12. P. 161–165.

6. Oseiko M. I., Levchuk M. A. Innovative technologies and safety of oil and fat products. Food and processing industry. 2018. No. 3(343). P. 22–24.

7. Sokolovska Z. M. Simulation modeling of business processes of complex economic systems. Scientific and scientific-production collection. Odesa. 2019. Issue 3(37). P. 135-141.

ВІЙСЬКОВІ ОБЛІГАЦІЇ – ДІЄВИЙ ІНСТРУМЕНТ ПІДТРИМКИ УКРАЇНИ

Андросова Олена Федорівна

д.е.н., професор

кафедри фінансів, банківської справи та страхування,

Хмельковська Анна Василівна

студентка,

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

Анотація. У тяжкі воєнні часи держава та наші сили оборони як ніколи потребують підтримки. Військові облигації стали одним із надзвичайно важливих інструментів фінансування нашої армії. Облигації це вклад, що працює на перемогу нашої країни у такий складний час.

Ключові слова: боргові цінні папери, військові облигації, за стосунок «Дія», НБУ, Міністерство фінансів України.

Виклад основного матеріалу. Облигації це вид цінних паперів. Їх випускає держава, щоб підтримати економіку. Облигації є двох видів — купонні та дисконтні [1]:

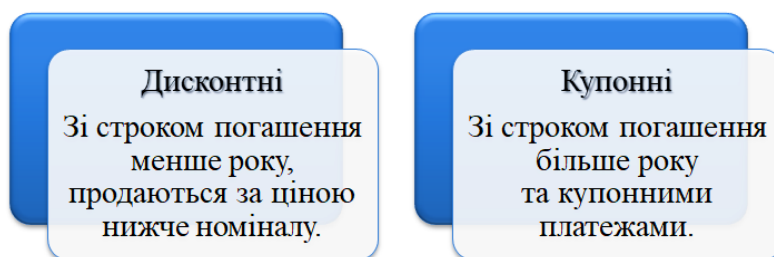


Рис.1 – Види облигацій

Джерело складено на основі [1]

Після початку російської повномасштабної війни проти України 24 лютого 2022 року, у березні Міністерство фінансів розпочало аукціони з продажу військових облигацій [2].

Військові облигації відрізняються тим, що кошти з них йдуть на

підтримку економіки у воєнний стан. Вони мають визначений строк дії. В день виплати вклад повертається разом із відсотками [1].

Українські військові облігації названі на честь тимчасово окупованих міст — Крим, Донецьк, Херсон, Маріуполь, Мелітополь, Луганськ.

У зв'язку з російською агресією український уряд ухвалив рішення про поетапний випуск військових облігацій. Планується здійснити державні внутрішні запозичення в обсязі до 400 млрд. грн.

З жовтня в застосунку «Дія» доступна нова послуга – купівля військових облігацій. Це цінні папери, випущені державою під час повномасштабного вторгнення рф. За три дні українці за допомогою застосунку «Дія» купили військових облігацій на 25 млн. гривень

Військові облігації коштують від 900 грн. Держава спрямовує ці гроші на перемогу країни. Вам повертається повна сума вкладу з відсотками. Термін повернення та відсотки кожного виду облігацій різні. Чим довший термін - тим вищі відсотки.



Рис.2 – Придбання військових облігацій через застосунок «Дія»

Джерело складено на основі [1]

З початку повномасштабного нападу росії на Україну Міністерство фінансів провело 23 аукціони з продажу військових облігацій, залучивши до державного бюджету майже 50 млрд. грн., 93,8 млн. дол. США та 176,5 млн. євро.

Міністерство фінансів 11 жовтня залучило до державного бюджету 3,6 млрд. грн. від продажу військових облігацій [2].

Переваги військових облігацій [4]:

- Фактично, держава залучає кошти фізичних та юридичних осіб для потреб Збройних сил з умовою їх повернення через певний період часу (наприклад, є на 2 місяці, є на 1 рік). При тому, особа, яка стає власником військових облігацій, отримує дохід у вигляді річних відсотків. Для військових облігацій наразі встановлюються ставки 10-11% річних, в залежності від строку розміщення та повернення.

- Ще одна перевага придбання військових облігацій в тому, що заробіток (дохід у вигляді відсотків) не оподатковується, на відміну від депозитних вкладів банківських та фінансових установ. Тобто особа не сплачує податок на прибуток та військовий збір.

Не менш важливим аргументом для придбання військових ОВДП є те, що деякі дилери не потребують підтвердження походження коштів, за які особа купляє військові облігації.

Відсутність вимог підтвердити легальність походження коштів значно спрощує та пришвидшує процедуру, а також в подальшому не виникає питань щодо походження цих коштів, а прибуток у вигляді відсотків річних особа може включити в офіційний дохід. За даними Депозитарію НБУ, після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну уряд залучив 100 205,9 млн. грн., 974,3 млн. дол. США та 468,4 млн. євро від розміщення цінних паперів внутрішнього державного боргу на аукціонах і виділив 149 216,0 млн. грн., 1 539,4 млн. дол. , та 168,0 млн. євро на викуп цінних паперів внутрішнього державного боргу [3]. З квітня по серпень держава була чистим внутрішнім позичальником за операціями з внутрішнім боргом. Обсяги надходжень до

держбюджету через аукціони з продажу цінних паперів внутрішнього державного боргу у вересні перевищили суму викупу урядом за внутрішніми борговими інструментами на 1 051,7 млн. грн., а з 1 по 9 жовтня – на 44,5 млн. грн. В умовах воєнного стану Мінфін підвищив відсоткові ставки за низкою цінних паперів у гривні (максимальна прибутковість 16% річних) і всіх боргових паперів внутрішнього державного боргу в доларах США (максимальна прибутковість 4,5% річних). Ставки за 3-місячними гривневими облігаціями, а також за облігаціями внутрішнього державного боргу в євро поки не змінилися і становлять 9,5% і 2,5% річних відповідно.

Станом на 10 жовтня банки-первинні дилери володіють найбільшим портфелем військових облігацій [3].

Другий за величиною портфель займають українці та вітчизняний бізнес:

- 14 565,8 млн. грн., або 16,2% від загальної вартості придбаних ОВДП у внутрішній валюті (14 465,3 млн. грн., або 16,1% на 3 жовтня)

- 201,8 млн. доларів США, або 22,9% від загальної вартості облігацій, номінованих у доларах США (201,1 млн. доларів США або 22,8% станом на 3 жовтня)

- 147,7 млн. євро або 51,7% від загальної вартості військових облігацій, деномінованих у євро (148,5 млн. євро або 51,9% станом на 3 жовтня).

- Облігації внутрішнього державного боргу нерезидентів становлять понад 1250,9 млн. грн. та 2 млн. доларів США.

Висновки. Отже, військові облігації - це інвестиційний інструмент підтримки державного бюджету, доступний для громадян, бізнесу та іноземних інвесторів.

Кошти від облігацій, залучені в Державний бюджет України, використовуються на безперебійне забезпечення фінансових потреб держави в умовах воєнного стану - соціальні та оборонні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Військові облигації. Застосунок Дія. URL: <https://militarybonds.dia.gov.ua>.
2. Військові ОВДП. Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/local_bonds_issued_during_the_war_time-572.
3. Запозичення України через аукціон з продажу внутрішніх боргових інструментів. НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/en/news/all/zaluchennya-ukrayini-vid-prodaju-ovdp-na-auksionah-z-pochatku-povnomasshtabnoyi-viyni-perevischuyut-ekvivalent-1455-mlrd-grn--depozitariy-nbu>.
4. Що таке військові облигації та як їх придбати. LIGA ZAKON. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/210357_shcho-take-vyskov-oblgats-ta-yak-kh-privbati

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВА

Богацька Наталія Миколаївна,

к.е.н., доцент

Ветушинська Вікторія Олександрівна

студентка

Вінницький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету
м. Вінниця, Україна

Анотація: В статті розглянуто шляхи підвищення ефективності використання трудових ресурсів підприємства, визначено стратегічні цілі управління трудовими ресурсами, а також напрями покращення ефективного їх використання. Проаналізовано кількість штатних працівників по районах Вінницької області у 2021 році. Визначено, що для покращення ефективного використання цього ресурсу потрібно створювати ефективні програми для розвитку трудового потенціалу і брати під контроль продуктивність праці робітників.

Ключові слова: трудові ресурси, ефективність використання трудових ресурсів підприємства, працівники, трудовий потенціал, продуктивність праці

Одним із основних показників діяльності та існування всіх суб'єктів господарювання є ефективне використання трудових ресурсів будь – якого підприємства. Якість і обсяг випуску продукції залежить від продуктивності праці та робітників на підприємстві. Трудові ресурси як об'єкт управління є сукупністю елементів, що характеризують населення, що має певні необхідні фізичні та розумові здібності та освіту для роботи в різних галузях підприємства.

Керування персоналом підприємства є його основою, про ефективність якого свідчать високі результати підприємницької діяльності та

конкурентоздатність. Основною метою управління трудовими ресурсами є забезпечення зменшення витрат підприємства на формування та утримання трудових ресурсів та збільшення результатів від їх використання.

Стратегічними цілями управління трудовими ресурсами підприємства є:

- формування чисельності та складу працівників підприємства, які відповідають специфіці його діяльності та здатні забезпечувати реалізацію завдань з його розвитку;
- вибір найбільш ефективних форм залучення трудових ресурсів на підприємство;
- мотивація праці;
- пошук та застосування ефективних форм мотивації та матеріального стимулювання персоналу [1, с. 64].

Підприємства розробляють конкретну програму розвитку трудового потенціалу і в подальшому ефективно керування продуктивністю праці робітників. Ця розробка залежить від чинників виробничої діяльності підприємства, які сприяють зміні показника продуктивності праці.

Напрямами покращення ефективного використання трудових ресурсів підприємства :

- 1) створення нових та реконструкції вже існуючих робочих місць, зменшення робочих місць з шкідливими умовами праці, захист середовища;
- 2) поширеність підприємницької діяльності;
- 3) співпраця між підприємцями, профспілками і державою;
- 4) запозичення досвіду зарубіжних;
- 5) встановлення рівної оплати за рівну працю;
- 6) створення більшої кількості банків даних, що мають надавати кожному, хто шукає роботу, повної інформації про вакантні місця по професіях, галузях і регіонах країни;
- 7) покращення якості освіти, запровадження курсів, систем підвищення освітнього рівня безробітних, перепідготовка за професіями, що допоможуть їм

оволодіти вміннями самопрезентації , знайти на ньому своє місце;

8) організація для молоді суспільних робіт з гідною платою; заохочення підприємців до прийняття на роботу людей з обмеженими здібностями;

9) стимулювання розвитку підприємницької діяльності; збільшення соціального захисту населення на ринку праці;

10) впровадження додаткового заробітку для студентів шляхом організації оплачуваних робіт на базі місця навчання (навчального закладу);

11) управління ефективним використанням трудового потенціалу, постійне забезпечення покращення його якості;

12) забезпечення відповідності трудового потенціалу вимогам міжнародного рівня; підтримка висококваліфікованих спеціалістів [2, с.16]

Розглянемо кількість штатних працівників у вінницькій області в 2021 рік

Таблиця 1

Кількість штатних працівників по районах у 2021 році [3]

	Середньооблікова кількість штатних працівників, осіб			
	I квартал	II квартал	III квартал	IV квартал
Вінницька область	224209	225129	225633	224969
Вінницький	132502	133069	132064	131851
Гайсинський	24089	23977	23897	23805
Жмеринський	15455	15576	15907	15650
Могилів-Подільський	10171	10498	11468	11316

Як ми можемо бачити в даній таблиці проаналізовано середньооблікову кількість штатних осіб у Вінницькому районі. За перший квартал у Вінницькому районі було зафіксовано 132502 осіб, в другому 133069 осіб це на 567 осіб більше чим у першому кварталі, в 3 кварталі 132064 осіб це на 1005 осіб менше чим 2 кварталі, в четвертому 131851 осіб це на 213 осіб менше чим у 3 кварталі.

В Гайсинському районі було зафіксовано у першому кварталі 24089 осіб у другому 23977 осіб це на 112 менше чим у першому кварталі, у третьому 23897 осіб це на 80 менше чим у 2 кварталі, в четвертому кварталі 23805 це на

92 менше чим у 3 кварталі.

У Жмеринському районі було зафіксовано у першому кварталі 15544 осіб, в другому 15576 осіб це на 32 особи більше ніж в першому кварталі, у третьому кварталі 15907 осіб це на 331 більше чим у попередньому кварталі, в четвертому кварталі 15650 осіб це на 257 менше чим у 3 кварталі.

В Могилів-Подільському районі у першому кварталі було зафіксовано 10171 осіб у другому кварталі 10498 осіб це на 327 осіб більше а ніж у першому кварталі в третьому кварталі 11468 осіб це на 970 більше чим у другому кварталі в четвертому 11316 особи це на 152 осіб менше чим у попередньому кварталі.

Тульчинський район в ньому була зафіксовано у першому кварталі 14872 особи у другому 14647 осіб це на 225 осіб менше чим у першому кварталі в третьому кварталі 15015 осіб це на 368 осіб більше чим у другому кварталі у четвертому 15299 осіб це на 284 особи більше чим у попередньому кварталі.

У Хмільницькому районі у першому кварталі 27120 особи в другому зафіксовано 27362 осіб це на 242 особи більше чим у першому кварталі у третьому кварталі 27282 особи це на 80 осіб менше а ніж у другому кварталі в четвертому кварталі 27048 осіб це на 234 особи менше чим у попередньому кварталі.

Отже, трудові ресурси це один з найважливіших показників для кожного підприємства. Розглядаючи таблицю кількість штатних працівників у Вінницькій області в 2021 рік ми можемо спостерігати що кількість штатних працівників не стабільна тобто зменшується з кожним новим кварталом. Це ми можемо спостерігати особливо у Гайсинському, Вінницькому, Хмільницькому районах Вінницької області. Для покращення ефективного використання цього ресурсу потрібно створювати ефективні програми для розвитку трудового потенціалу і брати під контроль продуктивність праці робітників. За допомогою вище переназваних напрямів покращення ефективного використання трудових ресурсів підприємства наприклад таких як встановлення рівної оплати за рівну працю, створення більшої кількості банків даних, покращення якості освіти

запровадження курсів, систем підвищення освітнього рівня безробітних, перепідготовка за професіями, заохочення підприємців до прийняття на роботу людей з обмеженими здібностями ми набагато збільшим кількість кваліфікованих працівників і їхню кількість загалом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Морщенок Т. С., Луц І. Л. Продуктивність праці: економічна сутність та фактори її підвищення на підприємстві. *Вісник Запорізького національного університету*. 2014, (2), 63-71.
2. Богацька Н. М., Демчук І.О. Значення мотивації праці персоналу для досягнення цілей підприємства. *Регіональна економіка*. 2009. № 6. С. 11 - 17.
3. Головне управління статистики у Вінницькій області: веб-сайт. URL: <https://vn.ukrstat.gov.ua/index.php/statistical-information/arhiv2021/6837-2019-09-04-09-06-52.html> (дата звернення 01.11.2022)

ПЛАНУВАННЯ ДОХОДІВ ПІДПРИЄМСТВА

Богацька Наталія Миколаївна,

к.е.н., доцент

Обревко Руслана Вікторівна

здобувач вищої освіти

Вінницький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету
м. Вінниця, Україна

Анотація: У статті визначено методи планування прибутку підприємства (метод прямого розрахунку, аналітичний та метод визначення критичного обсягу виробництва).

Також розглянуто джерела розробки плану та проаналізовано дохідність та збитковість на прикладі одного з найбільших світових виробників кондитерських виробів - ПрАТ «Київська кондитерська фабрика «РОШЕН».

Ключові слова: план, планування, прибуток, планування прибутку, доходи, планування доходів.

Найважливішим завданням кожного підприємства є отримання прибутку. Однією з умов отримання прибутку є його планування. Планування прибутку - процес, який передбачає проведення детального економічного аналізу всіх показників підприємства за звітний період та на основі аналізу спроектувати найбільш оптимальний шлях для досягнення поставленої мети (максимізації прибутку).

Найважливішою його метою є визначення можливостей підприємства в фінансуванні своїх майбутніх витрат.

Під час розробки планів по прибутку важливо приділити велику увагу виробничій програмі та на основі цього аналізу вибрати ті напрямки, які забезпечать максимальний прибуток [1, с. 161].

Розробка плану реалізується за джерелами їх утворення. А такими джерелами є:

- позики;
- прибутки від реалізації товарів;
- амортизаційні відрахування;
- кошти від продажу облігацій, сертифікатів та акцій, фінансових операцій з вільними коштами підприємства;
- прибуток від продажу майна;
- фінансові внески трудового колективу, фізичних та юридичних осіб;
- доходи від лізингу (здача майна в оренду).

Далі розглянемо методи планування прибутку. Першим та найбільш використовуваним є метод прямого розрахунку. Його доречно застосовувати коли асортимент продукції є невеликим за розмірами. Метод потребує нескладних розрахунків тому є не складним. Обчислюється як різниця між доходом від продажу продукції і повною її собівартістю.

Другий метод - аналітичний. Його застосовують при незначних коливаннях в асортименті продукції, а також за умови якщо відсутній інфляційний процес та підвищення цін. Алгоритм розрахунку доходів за аналітичним методом можна представити у вигляді трьох етапів:

1) на першому визначається рентабельність (відношення звітної доходу до звітної собівартості продукції);

2) на наступному розраховується плановий обсяг виготовленого товару за звітною собівартістю та визначається дохідність на основі базової рентабельності.

3) на заключному етапі аналізується вплив на плановий дохід факторів збільшення якості продукції, ціни, зменшення собівартості продукції та підвищення асортименту товарів.

Останній метод планування прибутку ґрунтується на визначенні критичного обсягу виробництва, при якому дохід підприємство отримувати не буде, лише покривати свої витрати [2].

Розглядаючи доходи підприємства не можна не згадати про активи та пасиви. Активи - сукупність майнових прав, які належать певному підприємству і включають у себе цінні папери, сертифікати, облігації, матеріальні та фінансові ресурси, товарні знаки тощо. Пасиви підприємства - сукупність усіх кредиторських зобов'язань підприємства.

Проаналізуємо дохідність та збитковість на прикладі одного з найбільших світових виробників кондитерських виробів - фабрика "Рошен" (табл. 1). Розглядати будемо кондитерську м. Вінниця, за допомогою планування доходів підприємства, ця фабрика зуміла збільшити свої прибутки до максимуму.

Таблиця 1

**Доходи та витрати ПрАТ «Київська кондитерська фабрика
«РОШЕН» за 2020 рік [3]**

Показники	На початок періоду млн.грн	На кінець періоду млн.грн
Необоротні активи	4 301 126	4 109 570
Оборотні активи	272 243	280 581
Необоротні активи, утримувані для продажу	131 687	131 687
Власний капітал	4 023 221	4 027 938
Довгострокові зобов'язання й забезпечення	23 699	12 931
Поточні зобов'язання і забезпечення	658 136	480 969

В таблиці наведені активи та пасиви даного підприємства. Для початку розглянемо активи, а саме: необоротні. Необоротні активи підприємства - майнові цінності, які використовуються багаторазово. На початок періоду - 4 301 126 млн.грн, та на кінець - 4 109 570 млн.грн., що на 191 556 тис.грн менше ніж на початку року.

Наступним кроком проаналізуємо оборотні активи. Оборотні активи - в основному грошові кошти та інші активи які будуть використані протягом операційного циклу або за рік. На початок звітної періоду сума становить - 272 243 млн.грн, а на кінець - 280 581 млн.грн., зрівнявши ми

побачимо що різниця між ними становить 8 338 тис.грн.

Далі розглянемо необоротні активи, утримувані для продажу. Значення на початок року становить - 131 687 млн.грн., на кінець року цифра не змінилась, це означає що протягом року підприємство отримало доходи з майна, яке було продано лише на початку звітного періоду.

Перейдемо до пасивів. Розглянемо власний капітал - статутний та акціонерний, а також позичковий капітал. На початок року цифра досягає такого значення - 4 023 221 млн.грн., а на кінець - 4 027 938 млн.грн., що на 4 717 тис.грн більше ніж на початку звітного періоду.

Проаналізуємо довгострокові зобов'язання й забезпечення - зобов'язання , які підприємство може виплачувати протягом декількох років. На початку звітного періоду - 23 699 млн.грн., а на кінець - 12 931 млн.грн., що на 10 768млн.грн менше ніж протягом січня-червня.

Останньою характеристикою, яку ми розглянемо поточні зобов'язання і забезпечення - зобов'язання, які будуть погашені протягом операційного циклу, або протягом року. На початок року сума становить - 658 136 млн.грн, на кінець - 480 969 млн.грн, це на 177 167 млн.грн менше ніж на початку періоду. На сьогоднішній день, низькі показники прибутковості підприємств, що заявлені в статистичній звітності, а в результаті і низькі обсяги сплачених податків на прибуток можна обґрунтувати небажанням підприємств показувати їх реальні значення, завищенням витрат виробництва для зменшення оподаткування [4, с. 655].

Отже, планування доходів підприємства є важливим моментом для максимізації прибутку підприємства. Проаналізувавши фабрику «Рошен» ми можемо поспостерігати, як за допомогою планування прибутку можна досягти його максимізації, та отримувати великі доходи.

За допомогою методів планування доходу, ми можемо на прикладі будь-якого підприємства дізнатись чи є воно прибутковим та чи потрібно вкладати свій фінансовий статок у це підприємство в ролі інвестора.

Особливу увагу потрібно приділити аналітичному методу, тому що саме

на ньому розглядаються доходи підприємства та чи буде воно покривати свої витрати за рахунок них.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Лівощко Т.В., Книрик А.О. Аналіз методів планування прибутку на промислових підприємствах. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2014, № 6. С. 159 – 163.

2. Єлець О. П., Грюкова О. Л. Методи планування прибутку. URL: <http://www.confcontact.com/2016-ekonomika-i-menedzhment/elets.htm>.

3. Звіт про управління Приватного акціонерного товариства «Вінницька кондитерська фабрика» 2020. URL: http://vcf.roshen.com/uploads/DDNN_NDN_2020.pdf.

4. Богацька Н. М., Кричевська О. А. Організаційно-економічний механізм забезпечення прибутковості підприємства. *Молодий вчений*. 2016. №12. С. 655-658.

ТРЕНДИ ІНТЕРНЕТ-МАРКЕТИНГУ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПІДПРИЄМСТВА

Гаврилюк Іванна Іванівна

к.е.н., в.о. доцента

Львівський національний університет природокористування
м. Львів, Україна

Анотація: У статті висвітлено теоретичні та практичні основи інтернет-маркетингу, досліджено впровадження інноваційних досліджень інтернет-маркетингу в функціонуванні сучасних підприємств. Висвітлено та розкрито суть інструментів інтернет-маркетингу, одні з них: SEO-оптимізацію; e-mail розсилки; соціальної мережі; контекстну рекламу; графічне зображення та банерну рекламу розташовану на сторінці веб-сайта підписника; купівля веб-майстром трафіку за вказаною ціною для продажу на належних умовах. Визначено, що інтернетні технології змінюють способи координації компаній зі своїми працівниками, конкурентами та продавцями, а інтернет-маркетинг формується з високою швидкістю, і встигають за новими тенденціями ті, які надзвичайно швидко вміють протистосовуватися до нових умов бізнесу.

Ключові слова: інтернет-маркетинг, SEO-оптимізація, чат-боти, контекстна реклама, месенджери, інтернет-реклама.

Розвиток інформаційних технологій, поява і зростання електронної комерції стали основою для нового напрямку в концепції маркетингу взаємодії Інтернет-маркетингу.

Комплексні теоретичні й практичні аспекти маркетингу та інтернет-маркетингу розглянуто у працях як зарубіжних, так і вітчизняних учених, таких як А. Старостіної, Р. Оксентюка, О. Смолянюка, С. Веселової, В. Горохової, А. Калмикової, Ф. Котлера, У. Хенсона, А. Хартмана, Д. Еймора та інших авторів.

У них автори докладно висвітлюють особливості інтернет-маркетингу, пов'язаного з ним бізнесом та ефективних маркетингових підходів, що впливають з цього. Проте дана тема вимагає подальшого вивчення у зв'язку з високими темпами розвитку Інтернет-технологій, застосування можливостей новітніх технологій у маркетинговій діяльності підприємств на сьогодні стають актуальними та потребують детального вивчення.

Маркетинг - це невід'ємна частина бізнесу, котра допомагає створити міцні стосунки як з клієнтами так і з працівниками. Ринок інтернет-маркетингу надзвичайно швидко змінюється, ще близько 14 років тому про нього ніхто не знав, а деякі підприємства дотепер віддають перевагу оголошенням в пресі, а не контекстній рекламі. Кожного року інтернет технології йдуть вперед, створюються нові тенденції, котрі впливають на всі схеми, за якими підприємці роблять бізнес у цифровому світі. І щоб бути попереду конкурентів, потрібно вчитися працювати з новими цифровими інструментами, відстежувати тренди, щоб адаптуватися під ці зміни.

Сукупне користування всіх можливих засобів web-маркетингу, тенденцій, реклами і просування можливостей в інтернеті, дозволяє наростити відвідуваність сайту й збільшити рівень торгівлі. Саме web-маркетинг дає можливість працювати з великою аудиторією, залучати щонайбільше кількість клієнтів, утримувати тих що є. Високий процес web-маркетингу формує постійні зміни, що торкається стратегій та технологій, і для гарантування продуктивної діяльності фірми потрібно встигати за останніми трендами у даній сфері.

Цікаво, що Американська асоціація маркетингу дає визначення інтернет-маркетингу як маркетингової діяльності, базованої на принципах інтернету та електронної пошти, що охоплює рекламу за допомогою банерів, електронної пошти, оптимізації в пошукових системах, електронну комерцію та інші інструменти. Ак Дж. Фрідлендер розглядає інтернет-маркетинг як спосіб установити довготермінові стосунки безпосередньо з вашими читачами, студентами, послідовниками та шанувальниками. Це мова, яку нам потрібно

вивчати тепер, незалежно від того, яке повідомлення ми намагаємося надіслати [1, с. 32].

Основні тенденції, котрі будуть переважати у сфері інтернет-маркетингу:

1. **Перехід у мобайл.** За різними даними, показники мобільного трафіку на комерційних сайтах на сьогодні становить від 35 до 55%. Це досить висока цифра, однак на звичайних інформаційних проєктах, вона буде ще вищою ніж є. Тоді як продажі в електронній комерції здебільшого здійснюється з настільних комп'ютерів. Фахівці з SEO та інтернет-маркетингу зосереджують свої зусилля на оптимізації даних сайтів покупців під мобільний пошук.

Завдання SEO-маркетолога полягає в тому, щоб незалежно від побудови запити Web-сторінка потрапляла у перші ряди результатів пошуку, а спектр слів і словосполучень, за якими її можна було б знайти, був достатньо широкий. Пошукові системи відображають знайдені за запитом сторінки, як правило, частинами по 10–20 посилань. Згідно з даними маркетингових досліджень близько 60% користувачів обмежуються першою сторінкою результатів пошуку і майже 90% – трьома першими сторінками [2].

2. **Контент-маркетинг.** На думку Джо Пуліцці, засновника Content Marketing Institute, автора трьох книг про контент-маркетинг, це регулярний процес створення цікавого, корисного і релевантного контенту, спрямованого на цільову аудиторію, з метою збереження або зміни її поведінкового сценарію [4, с. 146]. Контент може бути різним – інфографіка, статті, відео, фото і поширюватись на сторінках соціальних мережах, блог компаніями, відео канал You Tube та e-mail-розсилка. Головні умови контент-маркетингу залишаються незмінними: унікальність, якість та повнота відповіді на запити користувача. Отже, краще витратити більше часу на написання однієї гарної статті, ніж намагатися досягти успіху, випускаючи кілька статтів нікому не цікавих.

3. **Реклама у відео форматі.** Відеоформат масово набирає популярності, й усе більше компаній звертають на нього увагу та інвестують у впровадження. Мультимедійний контент найкраще сприймають користувачі

мобільних пристроїв, тому ця тенденція є особливо актуальною. Компанія Cisco прогнозує збільшення до кінця 2021 року споживчого трафіку відео-контенту до 80% від загальної маси запитів. Науково-дослідний проєкт Великобританії OMD пояснює ці цифри зменшенням концентрації уваги на чомусь одному, користувачам зручно переглядати відео під час виконання інших завдань – у транспорті, вдома, на роботі [3, с. 46].

Реклама у відео форматі це досить дорого і нешвидко, але якщо підприємства звертають на нього увагу, значить інвестиції в нього виправдані. Facebook I YouTube, на сьогодні активно пропонують свою рекламу у відео форматі своїм клієнтам. Відеоканал дозволяє охопити велике коло аудиторії, і якщо дана тенденція збережеться, можна очікувати, що кількість доступних форматів відеореклами значно збільшиться.

4. Вартість інтернет-реклами. Інтернет-магазини з'являються дедалі більше. Невеликі компанії можуть продавати в рамках всієї країни. Конкуренція є в усіх напрямках інтернет-реклами та змагання за найкращу рекламу буде збільшуватися і надалі. Все це призводить до зростання попиту, який в свою чергу підвищує вартість.

5. Месенджери та чат боти. Даний тренд показує безліч прикладів та можливостей, які за останні роки досягли в галузі штучного інтелекту та програмування і дають можливості людям миттєво отримувати відповіді на свої запити.

Очікується збільшення популярності використання месенджерів з рекламною метою та інтенсифікація використання інструментів автоматизації, наприклад, чат-ботів. За допомогою мобільних месенджерів бізнес може вирішувати такі маркетингові завдання, як підтримка клієнтів, упізнаваність, трафік, залучення клієнтів та продаж [5, с. 201].

Використання ботів для бізнесу дає ряд переваг: швидке інформування користувачів у автоматичному режимі (акції, спеціальні пропозиції, наявність товару в каталозі); безкоштовний доступ і швидка реакція у відповідь на запити; можливість організації простої технічної підтримки та консультацій;

пряма комунікація з потенційними клієнтами; синхронізація між пристроями - діалог доступний на будь-якому комп'ютері та мобільному пристрої, достатньо авторизуватися під своїм обліковим записом [6, с. 196].

6. Важливість комплексної стратегії. Щоб бути продуктивним, інтернет-маркетинг не повинен працювати в оболонці, потрібно дивитись крізь призму бізнесу, відштовхуватися від процесів, продукту та розуміння людей, з метою створення сукупної стратегії, яка б могла забезпечити певну кількість точок дотику з клієнтами без втрати якості досвіду.

Досить часто, підприємства не можуть виконати певну стратегію, тому що, був зроблений неправильно стратегічний аналіз або відбулися непередбачувані зміни в середовищі, які призвели до певних непередбачуваних наслідків. Процес виконання стратегії потребує певного контролю. Цю функцію вирішує – контроль та оцінка виконання стратегії, в свою чергу він забезпечує: з'ясування причин відхилення; визначення за якими параметрами потрібно контролювати; здійснення коригування; оцінити стан контрольованих об'єктів до прийняття рішень.

7. Оптимізація конверсії. Коефіцієнт конверсії – це один з термінів, з яким кожен фахівець з інтернет-маркетингу знайомий. Даний термін показує співвідношення числа відвідувачів сайтів, які здійснили певну дію. Оптимізації конверсії важлива в тому, що це один із небагатьох способів отримати великий прибуток із сайту при мінімальних інвестиціях.

В умовах невеликого бюджету і високої конкуренції експерименти з різними сайтами та відстеження їхнього впливу на конверсію, обов'язкові для успішного розвитку бізнесу.

Отже, з поширенням інтернету ділитися інформацією, комунікувати значно простіше. Необхідні споживачу речі стали набагато доступніше. Люди почали ділитися практично всім: нерухомістю, автомобілями, інструментами, їжею тощо. У цифровому світі це означає спрямованість на співтовариства, а не на окремих людей. Групи за інтересами дають маркетологам для просування бренда більше, ніж орієнтація на одну людину. Для прикладу, популярні

сервіси з оренди великі компанії використовують для надання клієнтові можливості протестувати продукт перед покупкою. Створивши спільноти за інтересами у своїй галузі, публікуючи якісний контент і цікаві історії, завдяки яким клієнти зрозуміють, що той чи інший бізнес готовий змінюватися: що компанія інвестує в групу, для загальної користі та рішення загальних потреб; це допоможе охопити більшу цільову аудиторію і збільшити прибуток [7, с. 200].

Необхідність використання інтернет-маркетингу як знаряддя для розвитку бізнесу стає ясною усім. Оскільки, установи, які закриваються, є завжди. І якщо знехтувати трендами на нові тенденції ринку, шанси потрапити в цю вибірку значно підвищуються.

Отже, просування товарів, послуг і підприємств на інтернет-аудиторію - ефективний напрямок на маршрут розвитку бізнесу в цілому. Інтернет-маркетинг доречно використовувати в комплексі, застосовуючи новітні напрямлення. Власне, в комплексному підході закладений шлях до результативності інтернет-маркетингових комунікацій.

Будь-яка маркетингова стратегія в інтернеті спрямована на досягнення певних цілей, а інтернет-маркетинг є одним з найпопулярніших знарядь просування підприємства, на якому, не варто економити коштів, тому що саме він може гарантувати процвітання підприємства в цілому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Електронна комерція : навч. посібн. з підготовки бакалаврів / Царьов Р. Ю. Одеса : ОНАЗ ім. О. С. Попова, 2010. С. 297.
2. Email-маркетинг. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Email-маркетинг>.
3. Голмс Ч. Ідеальна машина продажів / пер. з англ. В. Семенюк. Харків : Вид-во "Ранок" : Фабула, 2019. 288 с.
4. Батирев М. 45 татувань продавана. Правила для тих, хто продає і керує продажами / Пер. укр. О. Кожушко. Харків : Вид-во "Ранок" : Фабула, 2017. 336 с.

5. Райс Е., Траут Дж. Маркетингові війни / пер. з англ. В. Стельмах. Харків : Вид-во “Ранок” : Фабула, 2019. 240 с.

6. Траут Дж., Рівкін Ст. Диференційоюся або помри / пер. з англ. Я. Машико. – Харків : Вид-во “Ранок” : Фабула, 2019. 240 с.

7. Турчин Л., Островерхов В. Застосування CRM-систем в маркетинговій діяльності та управлінні персоналом транспортних підприємств. Економічний аналіз. 2018. № 3, т. 28. С. 199–206.

КООПЕРАТИВНИЙ БАЗИС ФОРМУВАННЯ АГРАРНОГО УСТРОЮ

Гуторов Андрій Олександрович,
д.е.н., професор,
головний науковий співробітник відділу
організації менеджменту,
публічного управління та адміністрування
ННЦ «Інститут аграрної економіки»
м. Київ, Україна

Анотація: Показано місце кооперації у формуванні аграрного устрою. Розроблено тривірневу схему національної сільськогосподарської кооперативної системи. Сформовано концептуальні засади розвитку кооперативних відносин у сільському господарстві на регіональному рівні, зокрема обґрунтовано залучення господарств населення за кооперативною і кооперативно-інтегрованою моделями.

Ключові слова: кооперація, кооперування, сільськогосподарський кооператив, суспільний поділ праці, аграрний устрій.

Ефективний розвиток агропродовольчого сектора економіки передбачає пошук адекватної системи його організації від виробництва сільськогосподарської сировини до реалізації готових продуктів харчування, яка має базуватися на принципах самоуправління і самогосподарювання. При цьому світові й вітчизняні тенденції розвитку агроекономічної науки сформували імператив узгодження трансформації організаційно-правових форм господарювання з цілями сталого розвитку, що накладає обмеження на інституціональну архітектуру новітнього аграрного устрою держави, особливо в умовах повоєнного відродження.

Наука й практика агрогосподарювання показує, що найбільш прогресивними формами організації спільного виробництва є кооперація та інтеграція, які можуть бути оформлені від простих видів договірною

співробітництва до квазіхолдингів і мережевих організацій, а на макрорівні – до інституцій публічно-приватного партнерства.

Кооперація виступає об'єктивною передумовою інтеграції, а сам поділ праці викликає її необхідність. В інституціональній теорії вибір між вільними ринковими транзакціями і повною вертикальною координацією для економічних агентів обумовлений ринковою кон'юнктурою, алокативною ефективністю розміщення ресурсів та їх мінімальною вартістю.

Економічні закони й закономірності розвитку продуктивних сил, трансформації ринкових відносин вказують на безальтернативність суспільного поділу праці, її спеціалізації, концентрації й організації у формах простого й глибокого кооперування та інтеграції.

Нами обґрунтовано трирівневу схему національної сільськогосподарської кооперативної системи [1]. На першому рівні ієрархії мають розміщуватися сільськогосподарські кооперативи та кооперативні об'єднання, на другому - регіональні об'єднання (асоціації) сільськогосподарських кооперативів, на третьому – всеукраїнська асоціація сільськогосподарських кооперативів. За такої кооперативної системи оптимально поєднуються засади централізованого і децентралізованого управління, забезпечується самоврядність кооперативів і дотримання принципів кооперації.

Базуючись на трирівневій схемі національної сільськогосподарської кооперативної системи сформовано концептуальні засади розвитку кооперативних відносин у сільському господарстві на регіональному рівні. При цьому функції управління зберігаються за кооперативним об'єднанням, до якого входять сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства й господарства населення, консультаційні послуги і супровід здійснює регіональна дорадча служба, а розподіл коштів – кредитна спілка, заснована учасниками цього кооперативного об'єднання.

Залучення господарств населення до кооперативних відносин в аграрному секторі економіки може здійснюватися за кооперативною та/або кооперативно-інтегрованою моделями [2]. Модель розвитку кооперативних

відносин в аграрному секторі економіки за участі господарств населення і малих товаровиробників, що передбачає створення сільськогосподарського споживчого кооперативу. У разі поглиблення інтеграції споживчого кооперативу з іншим виробничим, переробним чи збутовим підприємством аграрного сектора економіки кооперативна модель трансформується на кооперативно-інтегровану, зберігаючи при цьому переваги кооперування й отримуючи додаткові організаційно-економічні вигоди від інтеграції. При цьому ефективність сільськогосподарської кооперативної системи прямо залежить від глибини кооперативно-інтеграційних зв'язків.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гуторов А. О. Економічне обґрунтування раціональних розмірів сільськогосподарських підприємств: теорія та практика. Харків : Міськдрук, 2012. 377 с.
2. Гуторов А. О. Розвиток інтеграційних відносин в аграрному секторі економіки. Київ : ТОВ «СІК ГРУП УКРАЇНА», 2016. 484 с.

**СТАНОВИЩЕ ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ
ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ**

Дідківська О. Г.,

к.е.н., науковий співробітник

Горемикіна Ю. В.

к.е.н., старший науковий співробітник

Котенко Т. М.

к.е.н., старший науковий співробітник

Інституту демографії та соціальних

досліджень імені М. В. Птухи

НАН України., м. Київ, Україна

Анотація: У статті розглядаються проблеми осіб похилого віку під час військових конфліктів. Увагу приділено змінам у потребах літніх людей у зв'язку з військовими діями. Окреслено роль урядів та міжнародних організацій у забезпеченні першочергових потреб даної категорії громадян.

Ключові слова: особи похилого віку, військовий конфлікт, міжнародні організації.

Військові дії на території України значною мірою вплинули на усі категорії громадян держави. Безперечно найбільшою мірою вони вплинули на становище вразливих груп населення, серед яких окремої уваги заслуговують особи похилого віку. Специфікою цієї категорії є здебільшого незадовільний стан здоров'я та рівень матеріального забезпечення, що ускладнює (у разі потреби) їхню евакуацію до безпечних місць та можливості власними силами забезпечити свої першочергові потреби (житло, харчування, одяг, засоби гігієни). Крім того, зазвичай люди похилого віку через вікові особливості психіки психологічно набагато складніше долають труднощі пов'язані з військовими діями. Україна не єдина країна, якій довелось зустрітись з подібною ситуацією. В багатьох країнах світу жертвами військових, збройних конфліктів

стають люди похилого віку, зокрема: у Буркіна-Фасо, Центральноафриканській Республіці, Ефіопії, Ізраїлі, на окупованій палестинській території, Малі, Мозамбіку, Нігері, Південному Судані, Сирії та Україні. Люди похилого віку стають об'єктами насильства та репресій, бо не можуть втекти через низьку мобільності чи відсутність фізичної сили. Досить часто в військовий час, сім'ї й громади розпадаються і люди похилого віку залишаються знедоленими, ізольованими, без системи підтримки. Одинокі люди похилого віку гірше адаптуються до важких нових умов і стикаються з перешкодами в отриманні допомоги, соціальних послуг і працевлаштуванні. Після закінчення конфлікту, їхній потенціал, досвід для розбудови миру та соціальної реконструкції можуть бути проігноровані.

Категоріям «люди похилого віку» та «одинокі люди похилого віку», приділяють особливу увагу міжнародні організації. Сорок років тому у 1982 році у Відні відбулася Всесвітня асамблея з питань старіння. Форум, на якому було започатковано міжнародну програму дій, спрямовану на забезпечення економічної та соціальної безпеки людей похилого віку, а також можливість зробити внесок у національний розвиток. Віденський міжнародний план дій щодо старіння був першим міжнародним інструментом з питань старіння, який керував мисленням і формулював політику та програму щодо старіння. Він був спрямований на посилення сприяння уряду та громадянського суспільства для ефективного вирішення проблем старіння населення та вирішення потреб розвитку та потреб людей похилого віку [1]. У 2002 році на другій Всесвітній асамблеї щодо старіння державами-членами ООН прийнято Мадридський міжнародний план дій щодо проблем старіння (Madrid International Plan of Action on Aging (MIPAA)) та Політична декларація. Документи другої Всесвітньої асамблеї у Мадриді знаменують собою усвідомлення необхідності перегляду підходів, політики й практики на всіх рівнях та в усіх секторах для використання значного потенціалу старіння у XXI столітті [2]. Також MIPAA охоплює проблеми літніх людей у надзвичайних ситуаціях: MIPAA зосереджується на рівному доступі до їжі,

житла та медичного обслуговування. Крім того, документ закликає до визнання та підтримки внеску людей похилого віку в їхні громади після надзвичайної ситуації (стихійних лих, військових конфліктів чи інших надзвичайних ситуація).

Того ж року, на Конференції міністрів ЄЕК ООН з проблем старіння, було продовжено роботу Мадридської Асамблеї, де було прийнято два документи. Ці документи уточнюють та доповнюють положення МІРАА:

- Берлінська декларація міністрів «Суспільство для людей усіх вікових груп в регіоні ЄЕК ООН»;
- Регіональна стратегія реалізації Мадридського плану дій з проблем старіння [3].

21 грудня 2010 року Генеральною Асамблеєю була заснована робоча група з проблем старіння [4]. Метою робочої групи є аналіз існуючої міжнародної системи прав людини похилого віку та виявлення можливих прогалин і доцільності впровадження подальших інструментів та заходів за необхідності.

В 1994 році була заснована Global Action on Aging (GAA), як некомерційна організація зі спеціальним консультативним статусом при Економічній і соціальній раді ООН. Місія організації – захищати людей похилого віку в усьому світі. GAA проводить дослідження з критичних нових тем і публікує результати на своєму веб-сайті. Цей веб-сайт містить інформацію про їхні програми та новини про розвиток старіння в усьому світі. Програми охоплюють такі теми:

- права літніх людей;
- здоров'я;
- пенсійний годинник;
- старіння сільської місцевості;
- збройні конфлікти та надзвичайні ситуації;
- та годинник старіння в ООН.

Також видається щотижневий інформаційний бюлетень [5]. Особлива

увага до цього веб-сайту в даному дослідженні пояснюється документацією ситуацій людей похилого віку, які потрапили у збройний конфлікт.

Важливі завдання виконує Human Rights Watch (HRW) – міжнародна, неурядова, неприбуткова організація, яка займається захистом прав людини більш ніж у 70 країнах світу. Дослідження HRW, проведене у 15 країнах з 2013 по 2021 рік, показало, що люди похилого віку можуть зазнавати тих самих знущань під час збройних конфліктів, що й молоді люди, і стикаються з підвищеним ризиком, пов'язаним із літнім віком. Дослідження показує, що зловживання включає:

- незаконні напади та вбивства людей похилого віку;
- примусові розстріли;
- свавільний арешт і затримання;
- катування та інші види жорстокого поводження;
- згвалтування;
- викрадення;
- знищення їхніх будинків та іншого майна.

Звіт описує моделі жорстокого поводження з людьми похилого віку, які постраждали від збройних конфліктів у Ефіопії, Ізраїлі, Буркіна-Фасо, Центральноафриканській Республіці та на окупованій палестинській території, Південному Судані, Малі, Мозамбіку, Нігері, Сирії й Україні (починаючи з 2014 року). У звіті також задокументовано жорстоке поводження з людьми похилого віку під час збройного конфлікту у 2020 року в Нагірному Карабаху. Не оминули увагою у звіті і проблеми літніх біженців у Лівані, переселених через конфлікт у Сирії.

В Україні співробітниками HRW ведеться активна робота, щодо реєстрації військових злочинів. Документування цього року почалося на початку квітня, на звільнених територіях Київської та Чернігівської областей і триває досі, в інших деокупованих територіях. В Київській та Чернігівській областях співробітники HRW відвідали 17 населених пунктів, де було задокументовано 22 позасудові страти, 9 випадків незаконного позбавлення

життя, 6 потенційних випадків насильницького зникнення та 7 випадків тортур. Крім того, опитано 65 мирних жителів про те, як їх незаконно утримували під вартою у нелюдських, принизливих умовах [6].

Бріджіт Сліп, співробітник HRW в своєму звіті підкреслила, що вплив війни на людей похилого віку ніколи не був більш помітним, ніж у конфлікті в Україні [7]. Люди похилого віку часто піддаються підвищеному ризику, оскільки вони не мають можливості евакуюватись з території бойових дій. Серед основних причин, чому літні люди не залишають своїх місць проживання, було виокремлено шість основних:

1. Люди похилого віку мають обмежену мобільність або інвалідність і не отримують підтримки від своїх соціальних служб, що не залишає їм іншого вибору, як залишатися вдома.

2. Деякі літні люди хочуть захистити власність своєї родини.

3. Загалом люди похилого віку стикаються з більшими труднощами в адаптації до нового та незнайомого середовища, тому вони приймають рішення залишитися вдома.

4. Люди похилого віку відчують брак можливостей для отримання доходу чи соціального захисту за межами власного області.

5. Деякі літні люди вважають, що на них не нападуть і не катуватимуть.

6. Нарешті, деякі люди похилого віку вже постраждали фізично чи психологічно через попередню евакуацію.

Правозахисниця зафіксувала також в своєму звіті, що перебої з продовольством, енергією, водою та медичним забезпеченням також загрожують виживанню людей похилого віку. Наприклад, у Бучі один чоловік розповів, що поховав свого старшого сусіда, який покладався на кисневий концентратор і помер, коли відключили світло. На жаль, такий страшних ситуацій з хворими людьми похилого віку не одинокі.

Бріджіт Сліп, вважає, що вплив війни на літніх людей, які живуть у закладах менш помітний. Такий висновок пані Б. Сліп зробила після

спілкування з працівниками будинку престарілих у Києві, Бучі та психіатричної лікарні в Бородянці. У Бучі на початку квітня в будинку престарілих знайшли тіла шістьох людей похилого віку, причиною смерті, яких став голод. Співробітник психіатричної лікарні розповів HRW, що літні мешканці провели тиждень під російською окупацією, перш ніж їх евакуювали. Співробітник лікарні повідомив, що російські війська зайняли будівлю після їхньої евакуації, пограбували майно, включаючи комп'ютери, їжу та інші продукти, і скрізь справляли нужду.

Фахівці HRW ведуть роботу на звільнених територіях Харківської області, зокрема місті Ізюм, що був в окупації протягом шести місяців.

Українські правозахисники теж фіксують злочини проти людей похилого віку. Вдираючись на українську територію російські військові погрожували літнім людям розстрілом без судів та свавільно затримували їх. Генеральна прокуратура України розслідує вбивство російськими солдатами літньої жінки та поранення її чоловіка, коли вони їздили на велосипеді до місцевої лікарні в місті Тростянець на Сумщині [8].

Ситуація, що склалась з людьми похилого віку, особливо самотніми людьми похилого віку, ускладнюється на непідконтрольних територіях уряду України. Оскільки, більшість мають хронічні хвороби або інвалідність. Вони фактично позбавлені доступу до засобів існування, бо не мають можливості отримати свої пенсії, адже стан здоров'я не дозволяє їм перетинати лінію зіткнення. Значна кількість літніх людей потребує їжі, лікування, психологічної підтримки. Досить часто засобом для їх виживання стають продуктові набори, які їм додому доставляють волонтери.

Уряд не стоїть осторонь від проблем літніх людей та людей з інвалідністю. 7 травня 2022 уряд ухвалив рішення, яке забезпечує можливість для людей у складних життєвих обставинах, зокрема літніх людей та людей з інвалідністю, отримати необхідні соціальні послуги екстрено (кризово) в умовах воєнного стану. Це рішення передбачає, що люди похилого віку та люди з інвалідністю під час воєнного стану зможуть отримати життєво

необхідні соціальні послуги, в тому числі притулку або стаціонарного догляду, лише за заявою, а відповідні рішення уповноважені органи або надавачі послуг прийматимуть протягом 1 доби. Пріоритетом стало забезпечення для всіх людей з інвалідністю та людей похилого віку, які цього потребують, можливості якнайшвидше отримати притулок та необхідний догляд, в тому числі, в стаціонарних умовах в будь-якому місці України, де вони перебувають, незалежно від задекларованого місця проживання [9].

Для більше ніж 2,6 мільйона літніх людей на тимчасово окупованих територіях або територіях, де йдуть активні бойові дії, державою забезпечено виплату пенсій, субсидій та соціальних допомог.

Міністерство соціальної політики централізовано нарахувало та профінансувало допомоги людям з тих міст і сіл, де не працюють органи соціального захисту. Виплати продовжують отримувати більше 500 тисяч літніх людей, які були переміщені за межі кордонів нашої держави. Більше 3,5 тисяч літніх людей евакуювали із закладів догляду, які були розміщені на територіях активних бойових дій. Більше ніж 4 тисячі літніх людей протягом доби після звернення були влаштовані до закладів стаціонарного догляду, а відтак отримали дах над головою, їжу, ліки, догляд, навіть якщо вони не мали при собі документів [10].

Війна в Україні суттєво вплинула на життя людей похилого віку, принісши в їх життя багато негативних емоцій: сум, страх, розчарування, страждання. В цей непростий час їм дуже потрібна увага та допомога не тільки від держави, соціальних служб та волонтерів, а від членів громад. На територіях бойових дій всі люди, включно з людьми похилого віку та людьми з інвалідністю, зіштовхуються з серйозними загрозами для життя. Проте, літні люди, які залишилися вдома мають складнощі у вирішенні багатьох життєвих проблем: переміщення в безпечне місце (бомбосховище); доставка продуктів та необхідних речей; обмеженість в отриманні інформації, оскільки більшість не володіють цифровою грамотністю та не мають гаджетів; відокремлення та ізоляція; відсутність доступу до медичних послуг. Літні люди складно долають

переміщення в інші регіони України

Війна також принесла вимушене відокремлення та ізоляцію. Люди похилого віку, які переїхали в інші райони України, мали важкі переїзди через ризик для життя, відсутність доступу до базової медичної допомоги та інших потреб, у той же час, вони перебували далеко від своїх сімей та близьких. Багато з тих, хто залишився у власних містах, також мають обмежений доступ до послуг та обмежені соціальні контакти.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Harper, S., Klien, E. Forty Years of Global Action on Ageing: What Has Been Achieved?. *Population Ageing* 15, 1–5 (2022). URL: <https://doi.org/10.1007/s12062-022-09362-w>

2. Доповідь другої Всесвітньої асамблеї з проблем старіння. ООН. Мадрид, 8-12 квітня 2002. URL: www.un-ngls.org/pdf/MIPAA.pdf (дата звернення: 24.08.2022).

3. Европейская экономическая комиссия. Конференция министров ЕЭК ООН по проблемам старения. Берлин (Германия), 11–13 сентября 2002 года. Глава 3. URL: http://www.un.org/russian/events/olderpersons/berl_dr_r.pdf 2 (дата звернення: 24.08.2022)

4. Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей 21 декабря 2010 года. 65-я сессия. Организация Объединенных Наций A/RES/65/182. URL: <https://undocs.org/pdf?symbol=ru/A/RES/65/182> (дата звернення: 24.08.2022)

5. Global Action on Aging PO Box 20022 New York, NY 10025. URL: <http://globalag.igc.org/>

6. Ukraine: Executions, Torture During Russian Occupation. Human Rights Watch. URL: <https://www.hrw.org/ru/news/2022/05/18/ukraine-executions-torture-during-russian-occupation> .

7. Older People No Longer Invisible Casualties of War in Ukraine. Human Rights Watch. URL: <https://www.hrw.org/news/2022/05/02/older-people-no-longer-invisible-casualties-war-ukraine> .

8. Обстріл подружжя пенсіонерів, які їхали на велосипедах у лікарні - на Сумщині розпочато провадження. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/obstril-podruzzya-pensionerivyaki-yixali-na-velosipedax-u-likarnyu-na-sumshhini-rozpocato-provadzennya/>.

9. Мінсоцполітики: Літні люди та люди з інвалідністю зможуть під час війни отримати соціальні послуги екстрено, протягом 1 дня лише на підставі заяви. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/21808.html>

10. Мінсоцполітики: Захист прав літніх людей під час війни. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minsocpolitiki-zahist-prav-litnih-lyudej-pid-chas-vijni>

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ ЗА ДОПОМОГОЮ ІТ ТЕХНОЛОГІЙ

Добровольська Наталія Вікторівна

к.пед.н, доцент

Гоменюк Андрій Олександрович

Студент

Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ

У статті досліджено питання щодо перспективи роботи банку з клієнтами у час стрімкого розвитку інформаційних технологій. Значення інновацій у банківській системі. Розвиток ІТ технологій у банківській справі.

Ключові слова: Оптимізація, комерційний банк, розвиток, ІТ-технології, Інформаційні потоки

Постановка проблеми: В даний час, в багатьох розвинених країнах відбувається перехід від класичної філіальної моделі до моделі дистанційного банківського обслуговування, й все більше операцій проводиться клієнтами без візиту в банк. Це змушує банки в боротьбі за клієнта і за збереження клієнта проявляти гнучкість, йти від консервативних принципів обслуговування клієнта до більш інноваційних принципів роботи з клієнтами.

Метою дослідження є підвищення ефективності та оптимізація роботи комерційного банку з клієнтами за допомогою ІТ-технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Підіймають питання інноваційного розвитку банківської діяльності торкаються у своїх наукових працях наступні науковці і практики: А. Ванін, А. Вересюк, А. Муравйова, А. Савченко, А. Семенов, В. Кузовлєв, В. Шимкович, В. Угрина, В. Ющенко, Г. Юрчук, Д. Кірклєнд, Д. Ханс-Ульріх, К. Сумманєн, Л. Мєльнєк, М. Грачова, М. Макарова, Н. Олазабал, О. Тоффлєр, С. Ілляшенко, С. Козьменко, Т. Мініна, Х. Кортні, Х. Перонкевич, Х. Тоффлєр, Ш. Істенберг та ін

Основна частина

Розвиток банківської системи України, подолання кризових явищ і відновлення економіки, залежить від вирішення ряду нагальних проблем у формуванні та регулюванні банківських ресурсів, оскільки саме вони є головною рушійною силою розвитку банків, джерелом підтримання ліквідності, відіграють важливу роль у забезпеченні фінансової стійкості та підвищенні довіри до банку з боку суб'єктів ринку. За таких умов ефективна організація роботи з управління ресурсами банків, яка враховувала б сучасні тенденції функціонування фінансових ринків, має позитивно вплинути на формування стабільної і ефективної банківської системи країни. Адже банківські установи відіграють надзвичайно важливу роль в сучасному економічному розвитку і водночас несуть в собі небезпеку підвищеного ризику, обумовленого специфікою банківської діяльності, та прагненням банків, як господарюючих суб'єктів, отримати максимум прибутку.

Стабільне функціонування банківського сектору є запорукою економічного розвитку кожної країни. В умовах змін в соціально-економічній та політичній сфері особливої уваги потребує функціонування банківської системи держави.

Банківська система перебуває у центрі всіх економічних процесів, створюючи базові засади для неперервності розширеного відтворення, оскільки саме через неї відбувається рух грошових потоків та забезпечення потреб національного господарства кредитними ресурсами. А з урахуванням того, що саме банки є основними фінансовими посередниками на ринку, посідаючи центральне місце у перерозподілі грошових коштів, то порушення нормальної діяльності банківської системи може призвести до значних негативних наслідків у реальному секторі економіки та спричинити виникнення системної фінансової кризи.

З метою забезпечення ефективної реалізації інноваційних напрямів необхідна різнопланова, але водночас взаємопов'язана інформація, що ставить завдання розробки цілісної концепції аналітичного забезпечення банківського

фінансового менеджменту, саме системи інформаційного забезпечення та комплексу аналітичних процедур кредитного відділу комерційного банку. При цьому існує необхідність забезпечення довгострокових фінансових рішень, що охоплюють як весь життєвий цикл стратегії розвитку банку, так і короткострокові фінансові рішення, які охоплюють окремі операційні цикли у межах банківських товарів та послуг [2, с. 17].

Тобто, виникла ситуація, коли не сировина, не капітал, а інформація, тобто знання, розум людини, її ідеї та їх якість визначають успіх справи всіх підприємств, а отже, перетворюються в безпосередню продуктивну силу, стаючи дедалі важливішим чинником господарства. Отже, інформація і знання це не часткові риси чи окремі явища постіндустріального суспільства, а його корінні категорії та основний ресурс. Якщо сировина була основним ресурсом доіндустріального суспільства, а капітал - індустріального, то постіндустріальне суспільство має принципово новий основний ресурс - інформацію і знання, а зрештою інтелект людини. [1, с.321]

В таких умовах розуміння напряму розвитку сучасних технологій і їх впровадження в роботу принесе банкам розширення сфери їхньої діяльності й підвищить експлуатаційну ефективність, автоматизуючи їх базові функції, такі як, наприклад, перевірка та затвердження кредиту. На тлі швидкого технічного прогресу зміна поведінки клієнтів стала актуальним питанням для розгляду провідними фахівцями вітчизняних банків. Оскільки вартість персональних комп'ютерів та іншої обчислювальної техніки продовжує падати, клієнти все частіше взаємодіють з банками за допомогою сучасних інформаційних систем.

На сьогодні інформатизація банківських операцій є однією з найбільш перспективних інновацій.

До цих інновацій можна віднести:

1. Телефонний банкінг – банківський сервіс, що дає змогу клієнтам одержувати доступ до особистого рахунку і проводити банківські операції в телефонному режимі [3, с.77]

2. Інтернет-банкінг сьогодні дозволяє: проводити операції з будь

якого комп'ютера, що підключений до мережі Інтернет[4, с. 211]. Як правило, доступ клієнт здійснює через сайт банку у вікні браузера без установлення будь-яких додатків. Кількість пропонованих послуг, доступних онлайн, залежить від банку.

3. Термінали самообслуговування а саме покращення їх швидкості роботи та збільшення можливостей надання послуг.

4. Мобільний банкінг забезпечує клієнтам усі можливості Інтернет-банкінгу, але доступ до особистого рахунку і банківських операцій здійснюється зі смартфона або планшета через мережу оператора мобільного зв'язку. Як правило, одержати доступ клієнт може через мобільний додаток, установлений на смартфоні або планшеті.

Оскільки впровадження їх у діяльність банку буде в короткостроковій перспективі визначати не тільки прибутки і конкурентоздатність банку на ринку банківських послуг, а й узагалі його існування. Очевидно, спільними рисами вищезазначених технологій є можливість надання банківських послуг за межами традиційного відділення фінансової установи шляхом самообслуговування за допомогою різних каналів комунікацій. Інакше кажучи, йдеться про трансформацію каналів зв'язку клієнта з банком. Також відсутня необхідність спілкування з працівниками банку за винятком телефонного банкінгу. Фактично спостерігається усунення обмежень, характерних для обслуговування у відділенні банку, а саме час і швидкість обслуговування, прив'язка до місця обслуговування і необхідність спілкування з працівниками банку. Водночас нові технології дистанційного обслуговування не вимагають від клієнта придбання нового додаткового спеціалізованого обладнання і пристроїв, оскільки ці технології дають змогу одержати доступ до банківських послуг через мережу Інтернет із персонального комп'ютера або мережу стільникового зв'язку зі смартфона або планшета. Фактично Інтернетбанкінг і мобільний банкінг можуть забезпечити доступ до всіх банківських послуг, що в перспективі може зовсім витіснити традиційне обслуговування у 70 відділеннях банків, а розширення покриття мережі Інтернет і мереж стільникового зв'язку,

вочевидь, призведе й до витіснення телефонного і СМС банкінгу. Застосування інноваційних технологій обслуговування клієнтів банками дає змогу відмовитися від обслуговування клієнтів у відділенні й надавати їм цілодобовий доступ до своїх послуг.

Розвиток банківських послуг та технологій рухатиметься наступні роки в такому напрямі:

- спрощення процедур виконання клієнтами банківських і фінансових операцій;

- адаптації банківських послуг до потреб клієнта та їх персоналізації, у т. ч. і з використанням штучного інтелекту;

- інтеграції з іншими фінансовими установами і фінтек-компаніями та використання спільних розробок, у т. ч. створення банківських систем із відкритим API;

- використання банківськими установами хмарних технологій для розміщення програмних засобів, що забезпечують доступ клієнтів до банківських послуг;

- використання банківськими установами технологій Big Data для формування унікальних пропозицій для кожного клієнта, оцінювання й управління ризиками, ідентифікації підозрілих транзакцій тощо;

- зміни банківськими установами режиму роботи anywhere, anytime (будь-де, будь-коли) на режим anywhere, anytime, anything (будь-де, будь-коли, будь-що).

Отже впровадження інноваційних фінансових інструментів і конкурентних систем обслуговування — важлива складова стратегії розвитку банків країни, що свідчить про врахування ними тенденцій ринку фінансових послуг. В Україні інтернет-банкінг є перспективною сферою банківських послуг, яка зменшує витрати на персонал для банків та економить час та гроші для своїх клієнтів. Основними перевагами віртуальних банківських послуг є швидке зростання цільової аудиторії. Клієнтів приваблює доступність послуг у будь-який час та в будь-якому місці, а доступність Інтернету є достатньою

умовою. Для сприяння розвитку Інтернет-банкінгу в Україні держава повинна вдосконалити нормативно-правову базу щодо її використання та приділити особливу увагу запобіганню шахрайства в цій галузі. Нажаль, існує ряд питань, які клієнту неможливо вирішити самостійно через мережу онлайн-сервісів, тому інтернет-банкінг залишається чудовою можливістю для розвитку та вдосконалень, які можуть принести додатковий дохід вітчизняним банкам.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Чухно А. А. Вибрані праці : у 2 т. / А. А. Чухно ; передм. Л. В. Губерського, Т. І. Єфименко. — К: ДННУ “Акад. фін. управління”, 2012. Т. 1. — 557 с.; Т. 2. — 480 с.
2. Current state and perspectives of enterprises development in conditions of international economic activity: monograph. Matej Bel University, Banska Bastrica, Slovakia, 2013. – 296 p.
3. Vijayaragavan T. Modern Banking Services – A key Tool for Banking Sector. International Journal of Commerce, Business and Management 2014. Vol. 3, № 4. P. 589–594.
4. Єсіна О. Г. Інтернет-банкінг в Україні: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку / О. Г. Єсіна // Вісник соціально-економічних досліджень. Одеса. – 2013. – № 48(1). – С. 209-213.

УДК:378.014.54..339(477),,364''

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Забурмеха Євгена Михайлівна

к.е.н., доцент

Петришин Андрій Віталійович

студент

Хмельницький національний університет

м. Хмельницький, Україна

Анотація. Розглянуті особливості проведення навчального процесу в умовах воєнних дій у навчальних закладах різного рівня освіти.

Ключові слова: освіта, війна, бомбосховище, повітряні тривоги, дитячі садочки, школи, університет, коледж

Освіта під час війни, це гостре питання сьогодення, надзвичайно складний час для усіх нас, а особливо для школярів та студентів. В даних обставинах, школа стає середовищем об'єднання учнів та вчителів, університет, для студентів та викладачів, які вимушені були покинути свої рідні домівки.

Роль садочків, школи та університету під час війни надважлива. Комунікація дітей допоможе їм відволіктися від трагічних подій, а дітям-переселенцям дасть можливість значно легше адаптуватися до нових умов життя, доєднатися до різних спільнот, поспілкуватися. Розглянемо діяльність дитсадків, шкіл та університетів та коледжів в умовах війни.

Садочки. В Україні поступово відновлюють роботу дитячі садки. Майже тисяча закладів по всій країні вже приймає дітей, найбільше на заході. Рішення про відкриття садочків ухвалюють місцеві органи влади та військові адміністрації.

Однією з ключових умов для відкриття дошкільних навчальних закладів є обладнані бомбосховища або укриття. Вони мають розташовуватись на території дитсадків або поруч з ними.

У групах може бути не більше 12 дітей, щоб у разі повітряної тривоги не виникало зайвих труднощів і дорослі могли допомогти малечі.

На даний час дитячі садочки працюють за формою неповного дня (графік – з 8:00 до 14:00 зі сніданком та обідом), але поступово повертаються до повноцінного режиму роботи. Номери дитсадків, які працюють або тільки готують до відкриття, не розголошуються для безпеки дітей. Батьків просять тримати контакт із вихователями та завідувачами.

Відповідальність за дітей несуть вихователі, у мирний час, але у воєнний час вони, на жаль, не можуть гарантувати 100-відсоткову безпеку вихованцям. Іноді батьків просять написати «розписку» про те, що ті віддають дитину до ДНЗ на свій страх та ризик, але юридична цінність цього документу, звісно, сумнівна, але іншого виходу наразі не існує.

Також, Міністерство освіти і науки України закликають батьків, якщо немає можливості відвідувати садок, заохочувати дітей різними пізнавальними та розвивальними активностями і, наскільки це можливо, відволікти від війни.

Зокрема, ЮНІСЕФ разом із Міністерством освіти і науки запустили дитячий онлайн-садок НУМО з відеозаняттями для дітей віком від 3 до 6 років. Перший випуск вже доступний до перегляду на YouTube-каналах МОН та ЮНІСЕФ і на платформі MEGOGO.

Крім того, для сімей з дітьми, що зараз у бомбосховищах, щоденно начитуються аудіоказки в Телеграм каналі «Павлуша і Ява».

Школи. Навчальний рік в Україні розпочався 1 вересня в очному режимі, де це було можливо, з прифронтовими областями, ситуація дещо інша, там застосовувалося он-лайн формат навчання.

Для того, щоб розпочати навчання, школи повинні були обладнати бомбосховища, адже тільки ті заклади, які мають укриття, можуть відвідуватися школярами. За словами Прем'єр-міністра України Дениса Шмигала: «У сховищах мають бути тепло, світло, вентиляція, вода й усе для комфортного перебування під час тривалої повітряної тривоги. Навчання дітей і персоналу правильному поведженню під час тривоги мають стати

регулярними».[4]

Також, перед відкриттям шкіл 1 вересня, Міністерство освіти і науки України рекомендували провести низку заходів:

- перевірити заклад освіти та прилеглі території на наявність вибухонебезпечних предметів;
- підготувати системи оповіщення, зокрема, доступності
- оповіщення для дітей із порушеннями зору та слуху;
- визначити та позначити шляхи евакуації;
- підготувати і обладнати укриття для всіх учасників освітнього процесу;
- створити запаси води та медикаментів;
- організувати проведення тренувань з учасниками освітнього процесу щодо дій у разі повітряної тривоги;
- провести навчальні заняття щодо охорони здоров'я, надання домедичної підготовки тощо;
- підключити мережі Wi-Fi в укриттях для проведення занять (за можливості).

Серед нововведень, які плануються з нового навчального року: наявність у навчальних закладах тривожної кнопки для звернення до поліції.

Багато закладів освіти відкрили у вільному доступі платформи зі своїми навчальними матеріалами. Наприклад, учні всієї України, які мають доступ до Інтернету, після реєстрації можуть користуватися матеріалами школи «Оптіма», освітньою онлайн-платформою від наукового ліцею ім. Кліма Чурюмова. Команда онлайн-школи Grand-Expo на період воєнного стану в Україні відкрила доступ до 532 кейс-уроків, які допомагають дітям навчатися, розвиватися, відволіктися від проблем, пов'язаних з війною, з користю провести час. «Атмосферна школа» у період дії воєнного стану пропонує безоплатно долучитися до пакета «Слухач». Центр дистанційної освіти А+ проводять для всіх дітей України уроки в ZOOM [5].

Якщо дитина виїхала тимчасово за кордон, вона має змогу надалі здобувати освіту в Україні за дистанційною формою в закладі освіти, в якому навчалася раніше.

Також може виникнути ситуація, при якій, дитина почне відвідувати школу там, де отримала разом з батьками тимчасовий притулок, і в даному випадку, за словами Олега Паски: «Буде наступний варіант.

Дітям, які підуть у школи в тих країнах, де вони перебувають, такі предмети, як фізика, хімія та інші, будуть в наших документах прописані в кінці року як «зараховано». Вони будуть тільки дистанційно вивчати в наших школах українську мову і літературу, історію України, тобто предмети українознавчого циклу. У такий спосіб вони отримають документи про середню освіту.

І коли вони захочуть вступати в наші заклади вищої освіти, вони просто екстернатом допрацюють, або комісійно буде визначено їх рівень знань з таких предметів, як фізика, хімія, біологія, які вони вивчали у школах за кордоном, і їм будуть виставлені відповідні оцінки. Тому все робиться для того, щоб шанси дітей повернутися в Україну були великими» [4].

Університети та коледжі. Вони мали змогу самостійно визначати дату початку навчального року. Тривалість навчального тижня, форма навчального процесу, заклади освіти будуть визначати автономно – орієнтуючись на воєнну ситуацію в регіоні.

Дистанційне навчання було реалізоване в установах, на територіях яких, ведуться бойові дії, та на тимчасово окупованих територіях, у інших регіонах наявний формат змішаного навчання (частково оф-лайн, частково онлайн).

У тих закладах, що обладнані укриттями, які відповідають нормам ДСНС, було дозволене очне навчання. Обов'язковим є те, що після сигналу повітряної тривоги навчальний процес переривається, як для очної форми, так і для дистанційної.

Нині влада докладася максимальних зусиль, аби рятувати студентів та викладачів з прифронтових міст, і звісно постає питання як відновити

навчальний процес в евакуації. Успішні кейси вже є, до прикладу, Державний біотехнологічний університет переїхав з Харкова до Закарпаття, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна переїхав з Харкова до Хмельницького.

Таким чином, виші мають змогу далі працювати, та надавати освітні послуги навіть в такій надважкій ситуації.

Загалом, поширення інноваційних технологій у сфері освіти стало об'єктивною закономірністю. Впровадження інноваційних технологій варто розглядати як результативні нововведення у методах, засобах і формах навчання та підвищення ефективності виховання особистості, оптимізації управління системою освіти, організації безпосередньо освітнього процесу, що стало особливо актуальним з початком повномасштабної воєнної агресії з боку Росії.

Освіта, в даній ситуації для кожного дається великою працею, та наполегливістю. Війна не змогла завадити нам продовжувати навчатися, вона дала нам можливість переосмислити багато речей, в тому числі наше ставлення до дитсадків, шкіл, коледжів та університетів. Можливість відвідувати заклади освіти нині дається високою ціною, тому потрібно цінувати це, та наближати нашу перемогу разом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Як працюють дитячі садочки в Україні в умовах воєнного стану [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://24tv.ua/dityachi-sadki-ukrayini-umovah-viyni-2022-yak-budut-pratsyuvati_n2054488
2. Як організувати освітній процес в умовах війни: поради Державної служби якості освіти [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://sqe.gov.ua/yak-organizuvati-osvitniy-proces-v-umo/>
3. Особливості організації освітнього процесу в умовах війни [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://hromady.org/osoblivosti-organizaci%D1%97-osvitnogo-procesu-v-umovah-vijni/>

4. Навчання під час війни: чого очікувати школярам і їхнім батькам [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.volynnews.com/news/all/navchannia-pid-chas-viyny-choho-ochikuvaty-shkoliaram-i-yikhnim-batkam/>

5. Інноваційна експериментальна діяльність у системі освіти України в умовах воєнного стану [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Nauk-metod.zbirnyk-Osv.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu-%20Innovatsiyna.ta.projektna.diyalnist.pdf>

РОЗВИТОК МАРКЕТИНГОВОГО УПРАВЛІННЯ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Задоя Вячеслав Олександрович,

к.е.н., доцент

Фоменко Олег Русланович

студент

Український державний університет науки і технологій
м. Дніпро, Україна

Анотація: В роботі висвітлюється тема маркетингового управління в умовах цифровізації виробничого середовища. Визначається важливість ефективної роботи залізничного транспорту для господарства країни в умовах війни. Аналізуються проблеми введення новітніх цифрових технологій в систему управління залізничного транспорту України, та подальші реформи технологічного процесу із застосуванням маркетингового управління.

Ключові слова: Залізничний транспорт, маркетингове управління, цифровізація, інновація, цифрова трансформація

Залізничний транспорт - це не просто склад із вагонів, який очолює локомотив, що мчить по залізничній мережі України. За всім цим, на вигляд простим технологічним процесом, постає велика праця структурних підрозділів на різних рівнях управління. Завдяки ефективному процесу управління, використання сучасних підходів та згладженій роботі всіх виробничих ланок, ми можемо навіть зараз, в тяжких воєнних умовах, скористатися послугами залізничного транспорту, та оцінити його роботу починаючи з етапу придбання квитка до моменту виходу з вокзалу після подорожі. Таким чином на сьогоднішній день, залізниця забезпечує 82% вантажних перевезень і є провідною галуззю в дорожньо-транспортному комплексі України [1].

Весь процес залізничного транспорту можливо визначити, як задоволення

потреб людей. Цікавий факт, що без потреб зникне необхідність в будь-якому складному чи легкому процесі економічної діяльності. Зрозуміло, що потреби людини ніколи не зникнуть і будуть постійно зростати, а їх задоволення необхідно постійно розвиватись, в тому числі у технологічному сенсі

Маркетингове управління – це процес аналізу, розробки та втілення в реальність засобів, для встановлення, укріплення та підтримки взаємовигідного обміну продукту для досягнення головної мети – отримання прибутку, збільшення обсягів збуту, розширення частки ринку тощо.

Залізничний транспорт України має дворівневий характер маркетингової системи. [2]

Маркетингова система являє собою організаційно-управлінський механізм прийняття та реалізації маркетингових рішень. [2]

В наш час транспортно-логістичні послуги розвиваються доволі динамічно, тому, що ефективність функціонування головних галузей національної економіки і рівень економічного та соціального достатку країни загалом прямо пропорційно залежать від швидкості розвитку цих послуг.

На сьогоднішній день одним із напрямків розвитку транспортної галузі, і звичайно залізничного транспорту, виступає процес цифровізації, що вже набрала певних оборотів і все глибше та глибше проникає в усі сфери перевізного сектору.

І не дивно, що формування діяльності транспортної галузі залежить саме від темпів впровадження цифрових технологій в транспортно-логістичний процес, за допомогою якого відкриється можливість об'єднання всіх транспортно-логістичних операторів в єдину систему і забезпечення якості високого рівня та безпечності інтеперабельності транспортних послуг.

Згідно з першим у країні оцінюванням Українських компаній за індексом інноваційності в 2020 році, на превеликий жаль, рівень інноваційності в цифровому розвитку вітчизняного залізничного транспорту значно відстає від аналогічних світових показників [3].

На разі, з початком війни 24 лютого 2022 року, багато планів змінилися, і

більшість напевно не буде виконано найближчим часом. Але саме залізниця виконує найголовнішу логістичну роль у війні Української незалежності проти російського режиму. Це великі евакуаційні ешелони, які на даний час врятували життя більше ніж 4 млн людей, це перевезення гуманітарного товару, військового зняття, техніки та ін [4].

Попри все, сьогодні, АТ «Укрзалізниця» вдалося фрагментарно досягти певних результатів впровадження новітніх технологій та цифрових рішень у виробничий процес.

Одним з прикладів реалізації таких проектів слід навести транспортний портал e-transport.gov.ua, що об'єднав транспортні цифрові сервіси. Також можливо в цей список включити впровадження автоматизованої системи управління процесами матеріально-технічного забезпечення, програмні рішення, націлені на вдосконалення вже існуючих автоматизованих систем на залізничному транспорті. У сфері пасажирських перевезень відбулося розширення функціонала цифрових сервісів з оформлення електронних проїзних документів тощо [5].

Слід звернути увагу на основні останні нововведення – це запуск чат-боту у Viber та Telegram, який оснащений функцією прямого продажу квитків із можливістю замовлення харчування через електронне меню під час поїздки, інформацією про розклад руху поїздів, час прибуття чи запізнення, платформу та номер колії прибуття, а також можливість повернення квитків і багато чого іншого яке реалізували завдяки цифровізації [6].

Необхідно наголосити, що перелічені тенденції також впливають на зміни в процесах організації інноваційної діяльності на залізничних промислових підприємствах: локальні інноваційні системи підприємств галузі, які самостійно не мають можливості забезпечити їх розвиток в інноваційній сфері, вимушено трансформуються у моделі відкритого типу для продукування інновацій.

Виходячи з цього є доцільним те, що трансформація інноваційних систем підприємств залізничного транспорту перейшла від локальних, які ґрунтуються

на використанні власних сил в інноваційному процесі розвитку, до відкритої інноваційної системи, яка націлена використовувати окрім власних сил, ще й зовнішні ідеї, технології, способи виходу на ринок тощо.

Отже, на зміну локальному закритому інноваційному середовищу розвитку підприємств галузі, надходить відкрита інноваційна екосистема, сформована на базі комплексу цифрових платформ.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Статистика міністерства інфраструктури України:
<https://mtu.gov.ua/content/informaciya-pro-ukrainski-zaliznici.html>
2. А., Жарська І.О; Особливості маркетингової системи підприємства залізничного транспорту.<http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4519/1/Особливості%20маркетингової%20системи%20підприємства%20залізничного%20транспорту.pdf>
3. Оцінювання Українських компаній за індексом інноваційності
<https://mind.ua/ru/publications/20203121-mind-innovation-index-2019-iskusstvennyj-intellekt-no-piratskij-soft>
4. Логістична роль залізниці у війні:
<https://www.unian.ua/economics/transport/yak-ukrzaliznicya-stala-pomichnikom-ekonomiki-ta-gromadyan-pid-chas-viyni-novini-ukrajina-11836035.html>
5. Обруч Г. В. кандидат економічних наук; Трансформація інноваційних систем підприємств залізничного транспорту; 2021; ст.109; http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/36_2021ua/21.pdf
6. Останні нововведення цифровізації:
<https://mind.ua/ru/publications/20203121-mind-innovation-index-2019-iskusstvennyj-intellekt-no-piratskij-soft>

**СУЧАСНИЙ СТАН ОБЛІКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИТРАТ
ВИРОБНИЦТВА ТА ВИХОДУ ПРОДУКЦІЇ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР**

Миськів Любов Петрівна

к.ек.н.

старший викладач кафедри обліку та оподаткування

Прокопенко Анастасія Олександрівна

магістр,

спеціальність «Облік і оподаткування»

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

м. Київ, Україна

Анотація: У статті здійснено теоретичне узагальнення економічної сутності «витрати виробництва», запропоновано власне трактування поняття «витрати виробництва», досліджено сучасний стан облікового забезпечення витрат виробництва і виходу продукції зернових культур та надано пропозиції щодо його поліпшення.

Ключові слова: облік, витрати, витрати виробництва, собівартість, калькулювання.

В сучасних антикризових умовах економічного розвитку, зерновий ринок формує фундамент продовольчої безпеки країни та значним чином впливає на фінансові результати аграрних підприємств та життєдіяльність населення.

Ринок зерна в Україні знаходиться у важкому становищі, оскільки виробництво зернових культур значно перевищує внутрішнє споживання в середині країни.

Тому, минулі роки аграрними підприємствами щороку через українські порти експортувалось приблизно 8 млн. тонн зерна щомісяця. Через війну в країні експорт зерна практично призупинено.

На даний час на українських елеваторах, відповідно до статистичних

даних, зберігається 25-30 млн. тонн зерна, що значним чином перевищує середньостатистичні показники маркетингового року на сьогодні.

Вирощування зернових культур та їх збір має сезонний характер. Тому, важливе значення для всіх суб'єктів господарювання є правильно організований облік витрат виробництва та виходу продукції, який забезпечує систематичний контроль за виконанням плану виробництва, економним витрачанням засобів, виявленням фактичної собівартості всіх видів отриманої продукції і виконаних робіт за статтями витрат.

Вагомий вклад у розвиток окремих питань обліку витрат та виходу продукції рослинництва на підприємствах, були і залишаються актуальними в дослідженнях ряду провідних вітчизняних вчених.

Зокрема, цікавими є дослідження Бутинця Ф. Ф., Грещак М. Г., Загорського В. С., Мельник Л. Г., Пушкар М. С., Сопко В. В., Г. С. Макарової та інших науковців. Але, не зважаючи на їх вклад у розвиток даного питання, окремі аспекти щодо обліку витрат виробництва і виходу продукції зернових культур й досі залишаються не розкритими, тому й потребують поглибленого вивчення.

Метою статті є розкриття економічної сутності «витрати» та дослідження сучасного стану облікового забезпечення витрат виробництва та виходу продукції зернових культур.

У зарубіжній економічній літературі, так само як і в класичній У. Петті та Д. Рікардо, витрати виробництва розглядають як фізичні витрати, тобто як витрати засобів виробництва (предметів і засобів праці) та самої праці.

К. Маркс, зазначав «...«капіталістичні витрати виробництва» – це витрати постійного і змінного капіталу, пов'язані з категорією вартості». На думку інших учених-економістів, – це витрати капіталу (основного й оборотного) і праці, пов'язані з категорією ціни виробництва, що ототожнюється з вартістю або ж виключає її [4].

І. О. Белебега зазначає, що класифікація виробничих витрат – це необхідний науковий елемент пізнання всіх витрат, які існують на

підприємстві, і частини тих, що забезпечують створення продукції.

Витратами на виробництво вважають також «...витрати на придбання основних чинників виробництва: робочої сили, засобів виробництва (засобів і предметів праці, в тому числі землі) та інших для виготовлення продукції протягом певного періоду» [3, с. 130].

Витрати на виробництво, на думку деяких вчених, «...є вартістю ресурсів, залучених до виготовлення кінцевої продукції фірми. В економічній науці розрізняють економічні та бухгалтерські витрати. Першим видом більше оперують економісти-теоретики, другим – бухгалтери» [2, 155–156].

На нашу думку, більш ширше визначення надано Цал-Цалко Ю. С, «...витратами визнаються або зменшення активів, або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу підприємства (за винятком зменшення капіталу внаслідок його вилучення або розподілу власниками), за умови, що ці витрати можуть бути достовірно оцінені...».

З огляду на дані трактування економічної сутності «витрати виробництва», необхідно зазначити, що думки науковців неоднозначні. На наш погляд, «витрати виробництва» - це витрати виражені в грошовій формі трудових, матеріальних, фінансових та інших видів ресурсів, які понесені на виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг.

В умовах постійних економічних змін зернове виробництво є однією з важливих та прибуткових галузей народного господарства України. Значну питому вагу при вирощуванні зернових культур та їх виході займають витрати на вирощування, обробіток та збирання врожаю.

До витрат виробництва відносять витрати, обумовлені технологією виробництва, вони перебувають у залежності від обсягу випущеної продукції і складають її речову основу [6].

Згідно з НП(С)БО 16 «Витрати» за способом віднесення на собівартість продукції витрати поділяють на прямі й непрямі. Прямі витрати це такі, які безпосередньо відносяться на виробництво конкретної продукції.

Вони пов'язані з виконанням робіт зі створення виробів, вирощування

сіськогосподарських культур, з догляду за тваринами тощо. Більшість витрат на підприємстві є прямими: оплата праці, витрачання сировини, насіння, кормів, палива тощо. Ці витрати під час виникнення, прямо відносять на відповідні об'єкти обліку.

Непрямі витрати пов'язані з виробництвом декількох видів продукції. Тому їх обліковують окремо і відносять на конкретні об'єкти шляхом розподілу [5].

Об'єктами обліку витрат виробництва є – зернові культури, а саме : пшениця озима, пшениця яра, гречка, просо, ячмінь ярий, овес та інші культури. Варто зазначити, що відповідно до НП(С)БО 30 «Біологічні активи», зерно яке не зібране вважається частиною біологічного активу.

З біологічного активу зерно перетворюється на окремий актив за умови, що підприємство може отримати у майбутньому економічну вигоду від його використання і вартість зерна може бути достовірно визначена.

Зерно, яке зібрано з поля має відповідати нормам якості, установлених державою відповідно до встановлених показників якості зерна (біологічних, фізико-хімічних, технологічних, споживчих), що визначають й придатність зерна до використання за призначенням[7].

Після перевірки зерна на відповідність встановленим нормам його приводять до товарного вигляду для подальшої реалізації, тобто здійснюють доробку зерна власними силами на своєму току (за наявності зерноочисних машин та сушарок) або сторонніми суб'єктами господарювання (із використанням їх елеваторів).

Доробка зерна аграрними підприємствами за потреби проводиться відповідно до певної технології обробки зерна, зазвичай у два етапи: очистка (відбір грубого сміття, пилу тощо) та сушіння (у разі перевищення показника вологості).

Від того, як саме проводиться доробка залежить порядок оформлення таких операцій в бухгалтерському обліку (табл. 1).

Таблиця 1

Журнал реєстрації господарських операцій з обліку доробки зерна

№ з/п	Витрати	Зміст господарської операції	Дт	Кт	Первинний документ
Операції з доробки зерна					
1	Витрати на вирощування зерна	Понесено витрати на вирощування пшениці озимої	231/1 «Витрати на вирощування пшениці озимої»	66, 65, 234, 20, 63	
2		Оприбутковано пшеницю озиму за справедливою вартістю	271/1 «Пшениця озима (на тоці)»	231	Акт оприбуткування зерна
3		Передано зерно на елеватор	271/2 «Пшениця озима на зберіганні»	271/1 «Пшениця озима (на тоці)»	Договір складського зберігання, складська квитанція, складське свідоцтво
4	Витрати на очищення та сушіння зерна	Проведено доробку зерна на елеваторі	234	631	Акт наданих послуг з очищення та сушіння зерна
5		Відображено податковий кредит з ПДВ (на підставі зареєстрованої податкової накладної)	641	631	Податкова накладна

Джерело: сформовано автором з використанням [5]

Згідно Методичних рекомендацій № 132, вартість з доробки зерна на току, що проводиться на протязі календарного року необхідно відносити на собівартість зернових культур. Проте, вартість доробки здійснено в наступному році відноситься на витрати на збут рахунок 93 «Витрати на збут». Зокрема, перед оприбуткуванням зерна визначають собівартість на дату оприбуткування, якщо зерно оприбутковується у поточному році то витрати на доробку, понесені в цьому ж році, мають збільшити собівартість. Тобто, витрати доробки списують на рахунок 23 «Виробництво», а потім збільшують собівартість зерна Дт 27 «Продукція сільськогосподарського виробництва» Кт 23 «Виробництво».

Таким чином, аграрні підприємства запропоновані аналітичні рахунки у

таблиці 1, другого та третього порядку 231/1 «Витрати на вирощування пшениці озимої» (де накопичуються витрати на виробництво пшениці озимої), 271/1 «Пшениця озима (на тоці)» та 271/2 «Пшениця озима на зберіганні», вести облік із доповненням деталізованої інформації по кожній групі виробленої продукції рослинництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрійчук А. Г. Економіка аграрних підприємств. К. : Вища школа, 2009.- 336с.
2. Економіка : навч. посіб. З. Г. Ватаманюк, С. М. Панчишин, П. І. Островерх та ін. ; за ред. З. Г. Ватаманюка, С. М. Панчишина. – 2-ге вид., стереотип. – К. : Либідь, 2002. – 384 с.
3. Мочерний С. В. Основи підприємницької діяльності : навч. посіб. С. В. Мочерний, А. О. Устенко, С. І. Чоботар. – К. : Академія, 2001. – 280 с
4. Політична економія. К. Т. Кривенко, В. С. Савчук, О. О. Беляєв; за ред. д.е.н., проф. К. Т. Кривенка. – К. : КНЕУ, 2005. – 508 с
5. Положення(стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» зі змінами і доповненнями затверджений наказом Міністерства фінансів України від 31.12.99 р. №318. Режим доступу: <http://www.nibu.factor.ua/ukr/info/instrbuh/psbu16/>
6. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні Закон України зі змінами і доповненнями. ВВР України.-1999.-№ 40.- Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
7. Про зерно та ринок зерна в Україні. Закон України. - № 1601-ІХ від 01.07.2021. Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/37-15#Text>

**ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА ХЛІБОБУЛОЧНИХ
ВИРОБІВ В УКРАЇНІ**

Мірзоєва Тетяна Володимирівна,

д.е.н., доцент

Попченко Надія Андріївна

магістр

Національний університет

Біоресурсів і природокористування України,

м. Київ, Україна

Анотація: У статті зроблено спробу охарактеризувати ринок хлібобулочних виробів в Україні на сучасному етапі розвитку через призму економічної ефективності та особливості її забезпечення у діяльності підприємств хлібопекарської галузі. Визначено основні проблеми, які перешкоджають підвищенню показників економічної ефективності та узагальнено основні причини зниження споживання хліба і хлібобулочних виробів в Україні.

Ключові слова: економічна ефективність, хліб, хлібопекарська галузь, ринок хліба, рентабельність.

Однією з глобальних проблем суспільного розвитку є задоволення потреб населення у продуктах харчування за науково обґрунтованими фізіологічними нормами, що забезпечує відтворення його життєдіяльності, активну участь в економічному і соціальному розвитку суспільства. Особливу роль у вирішенні продовольчої проблеми відіграє харчова промисловість, яка є завершальною ланкою виробництва кінцевих продовольчих товарів. У свою чергу хлібобулочні вироби є важливим продуктом харчування для більшості верств населення України, а для деяких – основним.

Правильна організація виробництва хлібобулочних виробів і економне витрачання виробничих ресурсів у хлібопекарстві є пріоритетними задачами

галузі, від рішення яких залежить і якість продукції, та зменшення її собівартості, і в результаті – економічна ефективність виробництва хліба та хлібобулочних виробів. Успішне вирішення даних проблем потенційно може призвести до зростання прибутку хлібопекарних підприємств, підвищення їх конкурентоздатності, впровадження у виробництво нового прогресивного обладнання та збільшення можливостей виходу на нові споживчі ринки.

Виробництво хлібобулочних виробів – одне з найважливіших стратегічних галузей харчової промисловості – нині в Україні переживає нелегкі часи. З приходом реформування та приватизації багато виробництв хлібопекарської промисловості були перепрофільовані на випуск більш дохідних, конкурентоспроможних і ходових товарів, а інші були ліквідовані. Діяльність хлібопекарських підприємств стала низькорентабельною, а для багатьох навіть збитковою. Як наслідок – для хлібопекарської галузі в Україні в останнє десятиліття характерним є спад обсягів виробництва хліба та хлібобулочних виробів.

Важливе місце серед актуальних проблем економічної науки завжди посідала проблема ефективності виробництва. Зацікавленість нею виникає на різних рівнях управління економікою – від власників приватного підприємства до керівників держави. Показники ефективності виробництва є тим індикатором, за допомогою якого можна визначити стан і динаміку економічних процесів. Вони повинні достовірно відображати реальні процеси й бути відповідними знаряддями для прийняття управлінських рішень. Принципи їх побудови загальновідомі. Наприклад, вони мають якомога повніше й точніше відображати суть критерію ефективності та бути зручними у використанні. Окрім того, за їх допомогою можна виявити резервів збільшення економічного ефекту при мінімальному залученні додаткових ресурсів [5].

Економічна ефективність діяльності підприємств хлібопекарської галузі України є досить низькою. Про це свідчить спад обсягів виробництва хліба та хлібобулочних виробів у період із 1996 по 2020 рр. (рис.1). Більшість науковців і практиків сходяться в думці, що це сталося через такі причини, як: зменшення

споживання хліба внаслідок скорочення населення країни та, відповідно, зменшення попиту; зниження купівельної спроможності населення; більш економне використання хліба; значне збільшення випікання хліба невеликими пекарнями та сільським населенням самостійно; стрімке підвищення цін на хлібобулочні вироби.

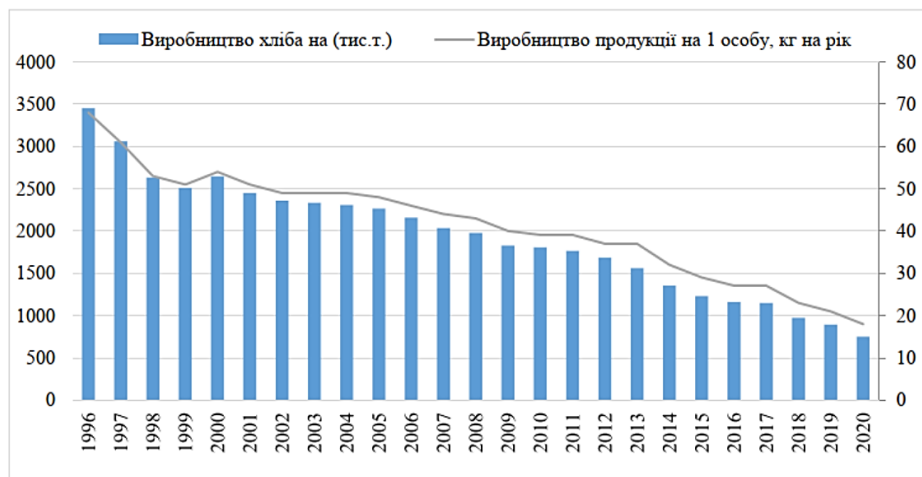


Рис.1. Динаміка обсягів виробництва хліба та хлібобулочних виробів в Україні, тис. тонн

**Сформовано авторами за даними Державної служби статистики України [2].*

Тобто скорочення обсягів виробництва хліба в Україні прослідковується вже 10 років. Загалом виробництво хліба в Україні за 30 років (1990-2020) зменшилось майже в 9 разів, при тому, що населення України цей період зменшилось на 25 відсотків [1]. Окрім перерахованих вище причин, на скорочення обсягів виробництва хліба в Україні вплинули також: політична криза, що триває з 2014 р. (сюди можна віднести і складну демографічну ситуацію, міграцію населення – зокрема, трудову, та наслідки російської агресії в Криму та на Донбасі); уподобання споживачів, які вважають хліб і хлібобулочні вироби шкідливими для здоров'я та, відповідно, менше купують таку продукцію. Так, за два десятиліття змінилася культура харчування українських громадян. Усе більше українців взагалі не їдять (або майже не їдять) хліба. Відмовляються від хлібобулочних виробів через їх високу калорійність, остерігаючись впливу «шкідливих» вуглеводів, віддаючи

перевагу, приміром, східній (китайській, японській, тайській) кухні, де випічка не завжди у фаворі. Деякі українці перейшли на вживання «альтернативних» сортів хліба – дієтичних, білкових, бездріжджових, із насінням та іншими добавками. Також завдяки сучасній техніці й доступним технологіям (хлібопічки, мультиварки тощо) багато українських родин випікають хліб удома, фактично відмовившись від магазинного. Вирахувати відсоток такого домашнього виробництва фактично неможливо – навіть, якщо відстежувати обсяги виготовлення і продажу борошна. Усе разом у масштабах країни призводить до скорочення щорічних потреб на десятки тисяч тонн. Свою роль відіграє і розвиток сегменту мініпекарень, які не надають достовірну інформацію щодо випічки та зростання обсягів виробництва й реалізації продукції у тіньовому секторі.

Разом із тим, до позитивних рис хлібопекарської галузі в Україні можна віднести те, що структура операторів ринку хліба й хлібобулочних виробів диверсифікована. Частка промислового виробництва продукції не перевищує 40 %. Близько 50-60 % припадає на приватні міні-пекарні та пекарні торговельної мережі, близько 7-12 % – на цехи підприємств громадського та швидкого харчування. Проте, проблемою промислового виробництва хліба в Україні є тінізація галузі. Значна частка продукції, що випікається супермаркетами і міні-пекарнями, не обраховується державною статистикою [4].

Специфікою ринку хліба та хлібобулочних виробів в Україні є те, що попит на нього задовольняється переважно за рахунок продукції вітчизняного виробництва. Хоча в останні роки на внутрішнє виробництво хліба в Україні чинить вплив розвиток ринку заморожених хлібних напівфабрикатів, більшу частину яких імпортують з Євросоюзу й Туреччини. Попри все, українська хлібопекарська галузь вважається потенційно досить конкурентоспроможною.

Не дивлячись на потенційно високу конкурентоспроможність хлібопекарської галузі, нині в Україні виробництво хліба належить до низькорентабельних видів у сфері харчової промисловості, а великі хлібзаводи

перебувають на межі виживання (рис. 2). При цьому, середня рентабельність виробництва хліба і хлібобулочних виробів у середньому нижча за рентабельність виробництва харчових продуктів. Позитивним є той факт, що виробництво як у цілому харчових продуктів, так і хліба та хлібобулочних виробів в Україні зі збиткового перейшло в розряд прибуткового станом на 2020 р. Але вже з 2021 року виробництво хліба в Україні переважно є збитковим через суттєве подорожчання газу та інших енергоресурсів. Внесло свої корективи і військове вторгнення.

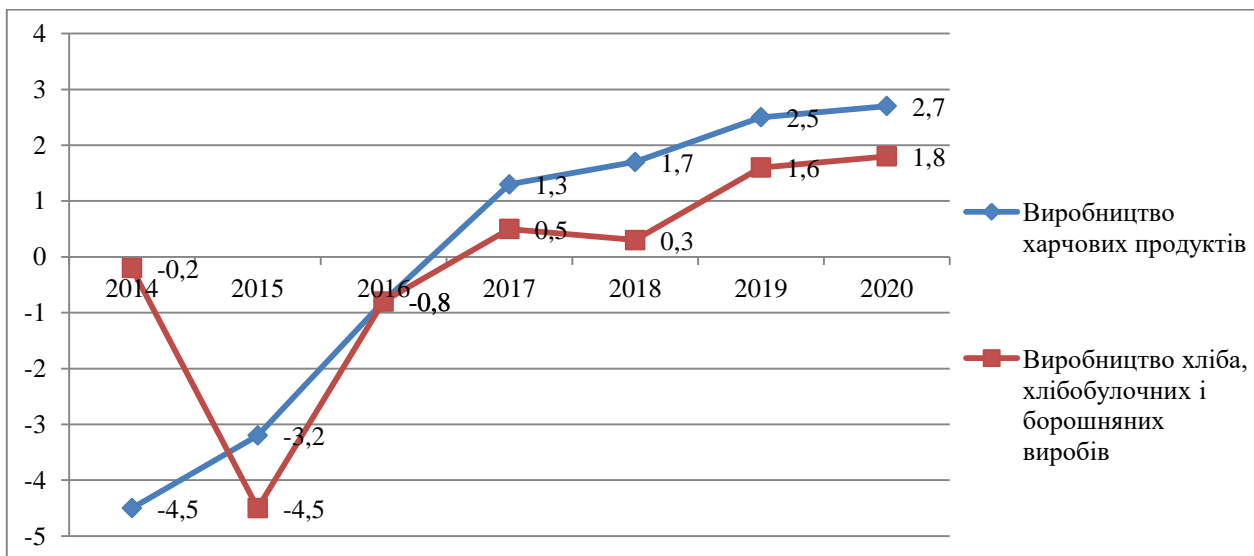


Рис. 2. Рентабельність підприємств України харчової та хлібопекарської галузі, 2014-2020 рр.

**Сформовано автором за даними Державної служби статистики України [2].*

Потрібно відмітити, що «традиційні» виробники – великі хлібокомбінати – потерпають через значну зношеність основних засобів, відсутність можливостей для переорієнтування ліній на більш популярну продукцію та зміни рецептури, складні умови доставки продукції у віддалені від обласних і районних центрів населені пункти тощо. Ситуація з технічним оснащенням, що склалася на українських хлібозаводах фактично є катастрофічною: технологічна зношеність обладнання складає більше 60-70%.

Після скасування державного регулювання цін у 2017 р. в Україні з'явилися ознаки активізації розвитку галузі. За даними Державної служби

статистики України, на кінець 2020 ціна на хліб з борошна першого сорту зросла на 22,8 %, на житньо-пшеничний – на 25,5 % [1].

До зростання собівартості продукції приводить підвищення цін на сировину для виробництва хліба – борошно, дріжджі, сіль, воду та інше, а також на енергоресурси і паливо (рис. 3). Додатковий інфляційний вплив на ринок робить знецінення національної валюти. Однак, зважаючи на соціальну значущість хліба, держава встановлює граничний рівень рентабельності на соціальні види хліба, а органи місцевої влади стежать за цінами і жорстко регулюють їхній рівень [3].

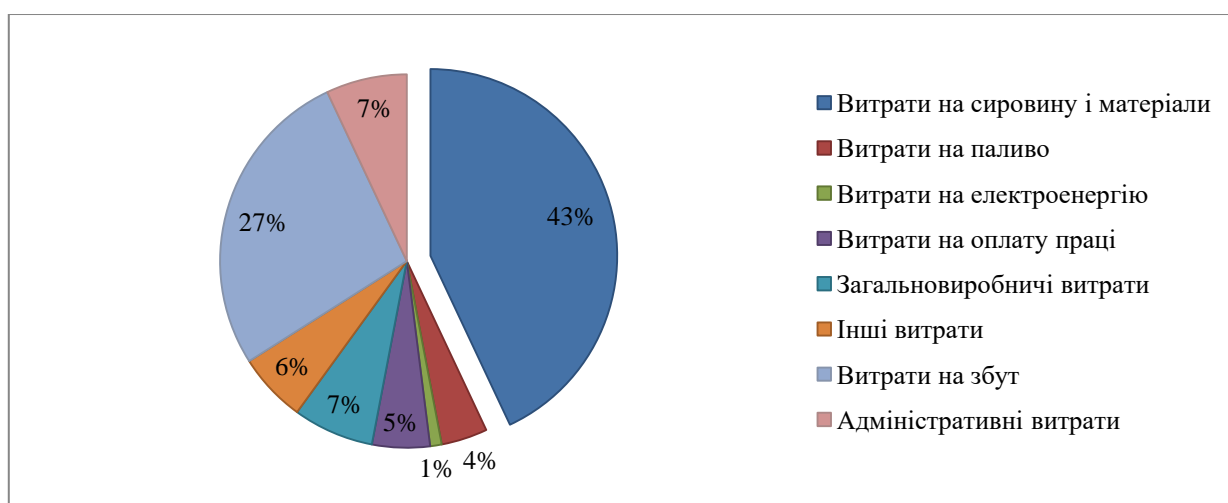


Рис. 3. Структура витрат на хлібобулочний виріб

**Сформовано автором за даними Державної служби статистики України [1].*

Станом на початок 2022 року ціни на хліб в Україні у середньому зросли на 2,7%, а у порівнянні з аналогічним періодом 2021 р. показник збільшився на 19,8% [3]. Протягом 2022 року відбувається фактично щомісячне подорожчання хліба.

Окрім газу, на його ціну також впливає подорожчання цукру та пакувальних матеріалів на 50%, олії на 30%, електроенергії на 70%. Фактично пекарні нині працюють в нуль або навіть у збиток.

Варто зазначити, що Україна на період дії воєнного стану вже забезпечує контроль за встановленням роздрібними продавцями цін на низку товарів, зокрема на борошно пшеничне, макаронні вироби, батон, хліб та інше.

Найбільшим попитом на українському ринку хлібобулочних виробів користується пшеничний хліб, а на другому місці – пшенично-житній.

Далі за популярністю у споживачів слідує булочні вироби. Незначною часткою на ринку присутні інші види хліба. Попри підвищення цін, хліб в Україні залишається найдешевшим серед інших країн світу, хоча низка позицій собівартості виробництва перебувають на рівні світових цін.

Таким чином, підприємства хлібопекарської галузі в Україні працюють в доволі складних сучасних умовах, які характеризуються підвищенням конкуренції між підприємствами-виробниками та зниженням попиту на продукцію галузі, що спричиняє скорочення обсягів промислового виробництва хліба і хлібобулочних виробів. По великому рахунку, один із основних продуктів споживання українців скорочує свою частку на ринку харчових продуктів через два основних фактори, що нині домінують в країні – це економічний і демографічний спад. Ці чинники диктують основні тенденції, які характеризують ринок хліба і хлібобулочних виробів в Україні на даному етапі розвитку.

Зростання цін на технологічне устаткування, сировину та паливно-енергетичні ресурси призводять до зниження економічної ефективності діяльності підприємств, що впливає на прибутковість, рентабельність та загалом фінансовий стан українських підприємств виробників хліба.

Характер економічних процесів на ринку хлібобулочних виробів у подальшому в Україні буде залежати, насамперед, від динаміки внутрішнього попиту. Не дивлячись на скорочення ринку хліба і хлібобулочних виробів в останні роки, ці продукти продовжують залишатися одними з основних у раціоні українців, тому попит на них буде присутній завжди. Щоправда, рівень попиту залежить від купівельної спроможності, стилю життя та кількості населення України.

Тому проблеми розвитку галузі нерозривно пов'язані з глобальними проблемами розвитку держави.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Виробництво промислової продукції за видами в Україні за січень - грудень 2020 р. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Економічна статистика. Обсяги реалізованої продукції за видами діяльності у 2020, 2021, 2022 р. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Економічна статистика. Ціни. Індекси цін виробників промислової продукції у 2015-2020 роках. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Пахомська О.В. Сучасний стан і перспективи розвитку борошняних кондитерських виробів в Україні. Сучасні тенденції виробництва борошняних кондитерських виробів. Матеріали міжвузівської студентської науково-практичної конференції. Вінниця: ВТЕК КНТЕУ, ТОВ «Вінницька міська друкарня», 2019. С. 16-18.
5. Фурс О.С. Поняття «ефективності» як економічної категорії. ХІХ Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Науково-технічний розвиток: економіка, технології, управління». Секція 2 «Економіка підприємства». К. 2021. С. 78-79.

**ИСПОЛЬЗОВАНИЕ УПРАВЛЕНИЯ ПРОЕКТАМИ ПРИ ПРИНЯТИИ
УПРАВЛЕНЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ ПО ИСПОЛЬЗОВАНИЮ
ЗЕМЕЛЬНЫХ УЧАСТКОВ МЕГАПОЛИСА В УСЛОВИЯХ
ДИНАМИЧНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ ПРАВИЛ
ЗЕМЛЕПОЛЬЗОВАНИЯ И ЗАСТРОЙКИ**

Никольский Андрей Алексеевич

аспирант

Пакулина Анна Сергеевна

аспирант

Харьковский национальный университет

строительства и архитектуры

г. Харьков, Украина

Аннотация: Авторами обоснована целесообразность использования методологии управления проектами при принятии управленческих решений по использованию земельных участков мегаполиса в условиях динамичных изменений правил землепользования и застройки.

Ключевые слова: землепользование, застройка, управление проектами, управленческое решение, мегаполис.

При принятии управленческих решений по использованию земельных участков мегаполиса в условиях динамичных изменений правил землепользования и застройки целесообразно использовать методологию управления проектами.

В настоящее время в сложной для страны политической и экономической ситуации выявилась острая проблема укрепления потенциала мегаполиса, прежде всего как существенного источника доходов региона и рабочих мест для трудоспособного населения. В тоже время понятно, что сохранение экономического потенциала территории в его нынешнем виде не целесообразно, так как эффективное управление требует использования

концепции управления по изменениям в условиях беспрецедентной необходимости концентрации ресурсов [1, с. 96] для победы и обеспечения суверенного внешнеэкономического курса страны. Совершенствованию инструментов стратегического планирования социально-экономического развития территории способствует применение инновационных управленческих технологий в системе государственного управления [2, с. 27], концепции управления в условиях неожиданных событий.

В своем эволюционном развитии стратегическое управление в настоящее время выступает в условиях стратегических неожиданностей. Для проектной организации это означает, что: 1) проблема возникает внезапно и вопреки ожиданиям; 2) она ставит новые задачи, не соответствующие прошлому опыту организации; 3) неумение принять контрмеры приводит либо к крупному финансовому ущербу, либо к ухудшению возможностей получения прибылей; 4) контрмеры должны быть приняты срочно, но обычный, существующий в организации порядок действий этого не позволяет. При этом самые большие трудности возникают при сочетании всех четырех факторов [3, с. 30]. Если проектная организация предполагает, что уровень внешней нестабильности для нее может приблизиться к максимальному значению, она должна заняться подготовкой системы чрезвычайных мер при стратегической неожиданности. Характерные черты этой системы, показанные на рис. 1, состоят в следующем:

Управленческие решения по использованию земельных участков мегаполиса в современной ситуации принимаются в условиях существенных рисков, обусловленных динамичными изменениями правил землепользования и застройки [4, с. 65], требуют быстрого принятия и результативной реализации.

Анализ литературных источников позволяет нам констатировать, что в современных условиях понятие «риск» встречается практически во всех сферах деятельности проектных организаций.

При анализе современной экономической литературы, посвященной проблемам создания эффективных систем управления рисками, следует отметить, что большинство специалистов не пришли к единому толкованию

сущности данного понятия. Риск как сложная и многогранная категория обладает широким спектром составляющих, зачастую противоречащих друг другу, имеющих происхождение разной природы. Указанные факторы обусловили возникновение множества определений риска как экономической категории, а изучение теории рисков имеет исторический и методологический аспекты.

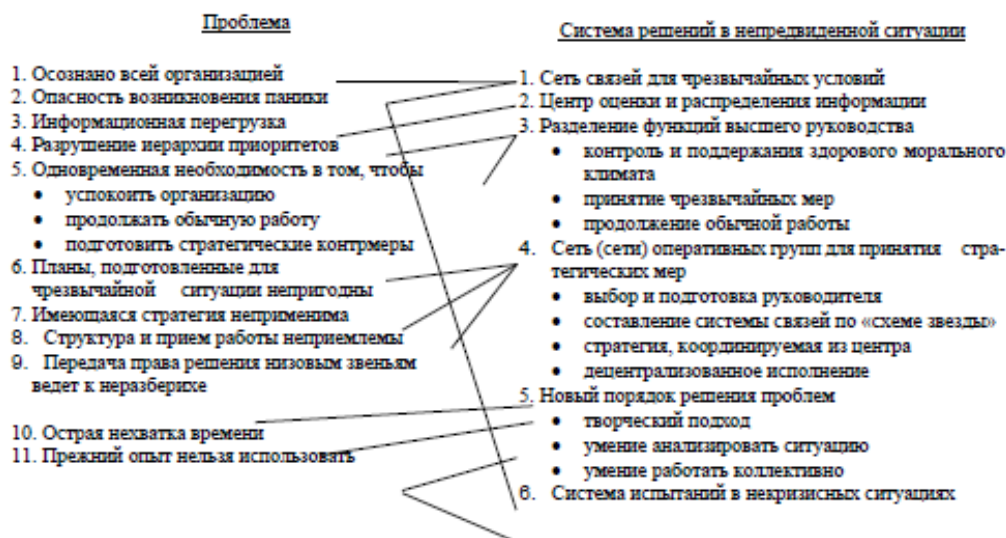


Рис. 1. Система чрезвычайных мер при возникновении новой проблемы стратегической важности

Для повышения конкурентоспособности проектных организаций, участвующих в процессе разработки и реализации управленческих решений по использованию земельных участков мегаполиса в условиях динамичных изменений правил землепользования и застройки, необходима модернизация управления с новыми подходами к управлению, включающими интеграционные процессы образовательной, научной, экономической и производственной деятельности. В результате довольно широкого комплекса рискованных областей проектных организаций, авторы считают, что необходимо сформировать концепцию стратегического управления источниками и факторами риска в интегрированных структурах проектных организаций в условиях неосистемного подхода по логическому соотношению функциональных зон и уровней управления.

В процессе генезиса и эволюции научных знаний сформировалась определенная довольно значительная совокупность исследований многих

аспектов функционирования управления проектными организациями в условиях риск-ориентированного подхода.

Обзор научной литературы, которая посвящена совершенствованию управления рисками в портфеле проектов позволяет повысить эффективность функционирования проектной организации.

Авторы считают необходимым подробнее остановиться на содержании понятия «портфель проектов».

В теории управления проектами возникают следующие ключевые понятия – объекты управления: проект, программа, портфель. По мнению авторов, всё, связанное непосредственно с управлением проектом достаточно хорошо известно. Между понятиями программы (programme или program (США)) и портфеля (portfolio) проектов часто делают значительные различия, подразумевая, что все проекты программы подчинены определенной стратегической цели, в то время как портфель может состоять из разных проектов с разными целями. Часто программу рассматривают как один большой проект (multiproject или macroproject). Но в отличие от проекта, программа не обязательно должна иметь дату завершения. Устоявшееся определение программы звучит так: “Программа – это ряд связанных друг с другом проектов, управление которыми координируется для достижения преимуществ и степени управляемости, недоступных при управлении ими по отдельности” (Ferns, 1991) [5]. Такое определение программы предложил Ferns (Ferns, 1991). Определение, по сути, означает, что программа должна производить некую добавочную стоимость. Это определение принято и в американском национальном стандарте по управлению проектами PMBoK, разработанного институтом PMI (Project management Institute. A guide to the project management body of knowledge, 2004). Ferns (Ferns, 1991) выделяет три большие категории программ [5].

1. Стратегические программы – группы проектов, возникшие в результате изменений миссии или стратегических целей организации и призванные осуществить эти изменения. Например, реорганизация, диверсификация,

слияние или поглощение и т.д.

2. Программы, связанные с бизнес-циклом. Например, разработка сводного бюджета – программа, отдельными проектами которой являются разработка сводного бюджета на определенный период.

3. Программы, подчиненные одной цели. Например, создание нового проекта землепользования и землеустройства для конкретного промышленной зоны. Программы, связанные с бизнес-циклом, являются ярким примером того, как можно операционную деятельность перевести с функциональных на проектные рельсы.

Программы, связанные с бизнес-циклом, являются ярким примером того, как можно операционную деятельность проектной организации перевести с функциональных на проектные рельсы.

Что касается портфеля проектов, то одно из его определений звучит так (РМВоК, 2004): “Портфель – это набор проектов или программ и других работ, объединенных вместе с целью эффективного управления данными работами для достижения стратегических целей. Портфель представляет набор действующих программ, проектов, субпортфелей и других работ компании в определенный момент времени”. Последовательность проектов называется цепочкой проектов и портфелем не является (Harvey et al. Maylor, 2006), но вполне может являться программой [6, с. 669].

Сам портфель может быть 2-х типов: независимые одновременно идущие проекты (что и послужило поводом назвать их портфелем) и сеть (network) - набор связанных между собой проектов – некоторые проекты могут начаться только после завершения стадии других проектов и влиять на принятие решений по запуску следующих.

Управление программой, а затем и портфелем является естественным развитием проектного менеджмента. Но помимо названных различий, управление программой и портфелем отличается от управления проектом тем, что основной задачей проектного управления является «делать работу правильно», а управления программой и портфелем «делать правильные

работы», что существенно расширяет круг проблем проектной организации.

Институт PMI в 2004-2006 годах разработал два новых стандарта, которые являются дополнением к своду знаний PMBoK – это стандарты по управлению программой и портфелем проектов. Естественно, оба этих стандарта основаны на процессной модели управления. В стандарте по управлению портфелем выделяют две группы процессов группы процессов: выверки и согласования, мониторинга и контроля. Группа процессов выверки и согласования: включает процесс отбора содержания портфеля, в каких категориях и как компоненты будут оцениваться и отбираться (или не отбираться) для включения в портфель. Группа процессов мониторинга и контроля: включает периодическую проверку показателей исполнения на соответствие стратегическим целям проектной организации.

Управление портфелем представляет собой более сложную задачу по сравнению с управлением программой. Это связано с тем, что программа имеет определенную цель, которая собственно и соединяет разрозненные проекты вместе, именно в этой цели и заключается тот самый эффект синергизма, о котором говорится в определении программы. Все три типа программ, которые рассматривал Ferns (Ferns, 1991) [5], имеют определенные цели. Эти цели тесно связаны с показателями эффективности проектов, из которых состоит программа. Всё это позволяет провести декомпозицию цели программы, разбив её на такие подцели (за их реализацию будут отвечать подпрограммы или проекты), которые должны быть, безусловно выполнены для достижения цели программы.

Что касается управления портфелем программ и/или проектов, то внутренние проекты могут быть не связаны между собой. Это означает, что цели портфеля могут быть разные и даже противоречащие друг другу. Скорее всего, цели портфеля будут близки целям проектной организации. В таких условиях группировки исходных проектов, из которых формируется портфель, по целевому принципу не даст таких преимуществ, как при группировке проектов, относящихся к программе, т.к. отдельные проекты могут достигать

несколько целей и при этом ухудшать другой целевой показатель. В этом случае, формирование портфеля из влияющих друг на друга проектов представляется более сложной задачей, чем формирование портфеля из независимых проектов. Резюмируя, модели управления портфелем и программой по объекту применения могут классифицироваться следующим образом:

- 1) управление целевой программой;
- 2) управление программой, являющейся частью бизнес-цикла;
- 3) управление портфелем независимых проектов;
- 4) управление портфелем зависимых проектов.

Управление портфелем зависимых проектов является самой сложной и самой всеобъемлющей задачей управления проектной организацией с помощью проектного подхода. К применению таких моделей следует подходить тогда, когда в проектной организации управление проектами и программами уже сформировалось и достигло должного уровня зрелости. Если рассматривать инновационные организации, то для них основной задачей является внедрение управления программой, т.к. именно программы будут создавать добавленную стоимость будущих продуктов, конкурентные преимущества и т.д. На следующем этапе зрелости проектная организация начинает управлять портфелем программ, который должен обеспечить сбалансированное развитие программ во времени, чтобы обеспечить устойчивый рост в долгосрочной перспективе.

Следующая проблема управления программой и портфелем заключается в учете риска. Ведь если составить более эффективный с экономической точки зрения портфель, который бы прекрасно реализовывал стратегию проектной организации, но обладал бы неприемлемым для нее риском, то возникает объективная необходимость в поиске менее эффективного портфеля, но с приемлемым для проектной организации. Особенно остро эта проблема касается инновационных проектных организаций, в которых начальные стадии разработки продукта имеют большую неопределенность и по времени и по

затратам, а значит имеют большой риск. В случае, если проектная организация не учитывает данное обстоятельство, то она оказывается подвержена высокому риску дефолта.

Таким образом, в работе системы управления программами и портфелями применяются следующие технологии: комплексная оценка эффективности проекта; расчет риска проекта, программы и портфеля; установление приоритетов (приоритезация); выбор проектов из которых будет состоять программа или портфель (селекция); распределение ресурсов между проектами и программами; учет влияния проектов друг на друга; выравнивание проектов программы или портфеля для обеспечения ресурсами (разработка календарного плана); достижение сбалансированности портфеля (тактических и стратегических проектов, больших и малых, высоко и низкорисковых и т.д.); принятие решений о продолжении, приостановлении или прекращении проекта.

Управление портфелем проектов началось с эффективного использования общих ресурсов разными проектами. Тогда же были созданы матричные модели управления организацией. Принятие решений о распределении ресурсов было возложено на руководителей функциональных подразделений в случае слабой матрицы и на проектных менеджеров в случае сильной. Даже в случае сбалансированной матрицы, когда оба менеджера должны договориться между собой, их интересы могут быть отличными от стратегических интересов организации, т.к. они не принимают во внимание информацию обо всей ее деятельности. Затем была разработана концепция проектного офиса, который должен повысить эффективность использования ресурсов для проектной организации, а не для проектного и функционального менеджеров в отдельности. Сразу возник вопрос – как определить и учесть всю информацию для принятия таких решений, и какую технологию нужно при этом использовать. Чтобы представить всю сложность и весь масштаб этой задачи, достаточно посмотреть на цели портфельного управления:

– повышение финансовой отдачи проектов или по-другому, стоимости портфеля (portfolio value);

- снижение риска портфеля;
- достижение большего соответствия стратегическим целям;
- эффективное распределение ресурсов между проектами портфеля;
- более качественный выбор проектов;
- расстановка правильных приоритетов для выполнения проектов;
- достижение сбалансированности портфеля.

Если рассматривать инновационные проекты, то в качестве отдельной задачи можно выделить повышение отдачи от научно-исследовательских и опытно-конструкторских работ (R&D = Research and Development). Для того чтобы принимать решения, которые затронут такой круг проблем, необходимо оценить воздействие этих решений на стоимость портфеля и самой проектной организация. Именно для этого, в первую очередь, нужна модель управления портфелем. Любая модель имеет входы и выходы. На входы подается исходная информация: о возможных проектах (с зависимостями); о доступных ресурсах (ограничения); о критериях (цели); о прочих параметрах модели.

Модель должна реализовывать рассмотренные выше технологии. Входы - это информация, необходимая для указанных технологий. Выходами модели являются: сбалансированный или оптимальный набор проектов, формирующих портфель; календарный план работы проектов; план загрузки ресурсов; решения о приостановке, продолжении и прекращении проектов; показатели эффективности и риска портфеля. Конечно, лучше всего, когда модель ориентирована на формирование оптимального портфеля, но это не всегда возможно в связи со сложностью задачи, поэтому часто довольствуются около-оптимальным решением, которое иногда даже определяется на глаз. Такое решение мы будем называть сбалансированным. Принятию сбалансированных решений по оптимальному использованию земельных участков способствует мониторинг [7, с. 300]. Использование управления проектами настоятельно необходимо при принятии управленческих решений по использованию земельных участков мегаполиса в условиях динамичных изменений правил землепользования и застройки.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Цыпкин Ю. А., Пакулин С. Л., Феклистова И. С. и др. Управление проектами пространственного развития: учебное пособие / Под общ. ред. акад. РАН Комова Н. В., проф. Цыпкина Ю.А., проф. Носова С. И. – М.: ИП Осьминина Е. О., 2020. – 540 с.
2. Pakulina H. S., Pakulin S. L., Feklistova I. S., Pakulina A. A. (2019) The use of innovative management technologies in public administration, Proceedings of IV International scientific conference “*Scientific achievements of the present*” (Berlin, Germany, May 11, 2019). Hamburg, tredition GmbH, pp. 22–31.
3. Люкшинов, А. Н. Стратегическое управление в системе факторов эффективного хозяйствования и природопользования АПК региона [Текст] : Дис. ... доктора экон. наук: 08.00.05 – Экономика и управление народным хозяйством (Экономика природопользования) / А. Н. Люкшинов; Государственный университет по землеустройству. – М., 2003. – 190 с.
4. Никольский А. А. Критерии оценки эффективности использования промышленных территорий в городах / А. А. Никольский // Землеустройство, кадастр и мониторинг земель. – 2012. – № 10. – С. 63–67.
5. Ferns D. C. (1991). Developments in programme management. *International Journal of Project Management*, vol. 9, no. 3, August.
6. Harvey, Maylor, Tim Brady, Terry Cooke-Davies, Damian Hodgson (2006). From projectification to programmification. *International Journal of Project Management*, 24, 663–674.
7. Никольский А. А. Организация информационного фонда данных государственного мониторинга земель сельскохозяйственного назначения / А. А. Никольский, Н. И. Кресникова // Информатизация в агропромышленном комплексе: состояние, тенденции, перспективы: Материалы международной научно-практической конференции в рамках XVII Никоновских чтений – 2012. – М.: ВИАПИ имени А. А. Никонова; «Энциклопедия российских деревень», 2012. – С. 299–302.

УДК 378.112:005.336

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ВИРОБНИЧО-КОМЕРЦІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА В КОНТЕКСТІ МАРКЕТИНГОВОЇ КОНЦЕПЦІЇ

Паламарчук Денис Михайлович

Здобувач освітнього ступеня «магістр»

Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ,
м. Вінниця, Україна

Анотація: В роботі розглянуто питання удосконалення організаційних та функціональних аспектів маркетингового управління підприємства; окреслено маркетингову концепцію управління розвитком, що дасть можливість покращити маркетингову діяльність на підприємстві та вплине на збільшення реалізації продукції в умовах сьогодення. Серед основних аспектів маркетингової концепції виокремлено: планування стратегії підприємства, формування маркетингових заходів та організація певної управлінської структури маркетингового менеджменту, формування комунікативних зв'язків з клієнтами та споживачами, просування бренду, контроль за реалізацією концепції підприємства.

Ключові слова: удосконалення управління, управлінська структура маркетингового менеджменту, підприємство, розвиток.

Успіх роботи будь-якого підприємства залежить не лише від його спроможності виробляти якісну продукцію, а й від механізму ведення ефективного маркетингу, вміння виводити продукцію на ринок, реалізовувати її на вигідних умовах, займати міцні конкурентні позиції.

Важливим завданням організації ефективної моделі бізнесу у динамічних сучасних ринкових умовах є забезпечення комунікації зі всіма учасниками ринкових відносин через підсистему маркетингу, основоположним принципом якої є взаємодія господарських ланок в єдиному цілеспрямованому векторі постійного розвитку [1].

Проблема управління маркетинговою діяльністю підприємств є предметом досліджень багатьох вчених, зокрема Багорка М. О., Гончаренко А. С., Дячкова Д. В., Єфремової Н., Красовської О. Ю., Олійника А. С., Петриняк А.Я., Юрченко Н.І. та ін.

Однак питання необхідності врахування маркетингових принципів при визначенні організаційної структури підприємства. Актуальною також є проблема переорієнтації підприємства на задоволення інтересів споживачів за підтримки позитивної динаміки власного розвитку. Їх вирішення можливе на основі належної організації маркетингової діяльності та управління розвитком підприємства.

Розглянемо систему організації маркетингового управління виробничо- комерційного підприємства, яка направлена на підвищення ефективності. З метою досягнення високих економічних результатів діяльності підприємства, нами запропоновано модифікувати структуру управління підприємства (рис. 1), поклавши в її основу орієнтацію на ринок і споживача. Центральну роль в такій структурі відіграє відділ маркетингу, який координує діяльність з іншими підрозділами підприємства.

Йому підпорядковані служби, що відповідають за виконання окремих важливих функцій маркетингу, що є запорукою збільшення ефективності діяльності підприємства, зокрема по просуванню та реалізації продукції.

Діяльність служби маркетингу досліджуваного підприємства виробника будується на основі маркетингової концепції управління й організовується у взаємодії з усіма підрозділами підприємства.

Однією з ключових позицій маркетингової політики виокремимо бренд-менеджмент. Модель управління брендом передбачає здійснення виробником брендваної продукції цілеспрямованих дій, базованих на місії, ресурсах і маркетинговій політиці з інтенсифікації бренда, урахуванні зворотних зв'язків, виражених у реакції споживачів на бренд, формуванні ставлення до бренда, знанні та купівлі брендової продукції [4].



Рис. 1. Маркетингово орієнтована структура управління розвитком малого приватного виробничо-комерційного підприємства «Укрспецкомплекс»

Маркетингову концепцію управління розвитком виробничо-комерційного підприємства окреслимо такими положеннями [6]:

1. Підприємство обирає маркетингову концепцію посилення позицій на ринку, тобто лібералізацію цінової політики. Складовою загальної концепції підприємства є концепція стримування росту ціни на продукцію. Це можна буде здійснити за рахунок зниження витрат на виробництво. При цьому передбачається зростання прибутку.

2. У рамках маркетингової концепції необхідно провести рекламну компанію, що включає:

- просування бренду підприємства;
- розміщення реклами, спрямованої на конкретного споживача у засобах масової інформації;
- розміщення реклами на рекламних щитах та стендах;
- розміщення реклами на транспорті (трамваї, тролейбуси) і в магазинах;
- рекламу, спрямовану на залучення посередників.

Впровадження такої маркетингової концепції в розвитку зумовлює необхідність нарощення його потенціалу та пошук додаткових резервів спільної концепції управління розвитком підприємства.

Дана тенденція доводить про появу нового типу споживача, основною ціллю якого є постійно змінні потреби. Поведінка такого споживача стає менш раціональною, комфорт та штучно нарощені потреби все більше домінують в процесі прийняття рішень про покупку. У зв'язку з цим розвиваються маркетингові функції на формування ресурсозберігаючого самозбереження у покупців. Цей фактор визначає перспективні напрями маркетингового ресурсозберігаючого потенціалу на різних рівнях господарювання. В даному контексті набуває актуальності моделювання маркетингової діяльності у сфері цифровізації, використання інформаційних продуктів для сфер маркетингового обслуговування. Управління розвитком підприємства передбачає використання концепції соціально-етичної підприємливості, поєднує в собі науку управління (менеджменту) і мистецтво ділових операцій (бізнесу) одночасно [4].

Реалізація стратегічної цілі та формування маркетингової концепції управління розвитком підприємства здійснюються наступним чином:

1. Створюється ефективна система маркетинг-менеджменту ресурсозберігаючої діяльності на підприємстві.

2. Формується відповідне середовище для розвитку концепції управління розвитком підприємства в регіоні, включаючи відповідні кластери та механізм державно-приватного партнерства.

Побудова маркетингового проекту управління розвитком підприємства передбачає використання програми соціально-економічним розвитком територій на основі:

- представлення оцінки перспектив регіонального ресурсозберігаючого розвитку у відповідності з державною програмою регулювання ресурсозберігаючого потенціалу шляхом його складових;
- гармонізації територіальних пропорцій;
- стимулювання розвитку регіональних суб'єктів господарювання на основі маркетингових інструментів;
- формування умов для впровадження маркетингової концепції в економіці регіону;

- розвиток та створення середовища ресурсозбереження в регіоні.

Особливості адаптації маркетингового механізму ресурсозбереження на мікрорівні зв'язані з дією факторів макросередовища, а також з специфічними організаційно-технічними, територіальними, природно-кліматичними умовами [2]. Це дає можливість підключення приватних партнерів до вирішення задач ресурсозбереження, включаючи кредити для фінансування програм економії матеріальних ресурсів громадських організацій; регулювання задач ресурсозбереження. Діагностика рівня структури маркетингового механізму ресурсозбереження свідчить про системний взаємозв'язок його задач на макро та мезо рівні та дозволяє оцінити їх розвиток [6]. В маркетинговій сфері економіки України можливості розвитку різних партнерів як форми активізації певних зусиль суб'єктів господарювання та раціоналізації системи управління домінує необхідність зусиль, ресурсів, стимулів та перерозподіл ризиків між державою та бізнесом. Маркетингова концепція деталізується масштабами міжфункціонального потенціалу регіону та бізнесу.

Суть маркетингової концепції, її структура, середовище визначається еволюцією поглядів, теорією ресурсозбереження на різних етапах історичного розвитку країни [5]. Основні характеристики моделі господарювання та притаманний їй механізм ресурсозбереження спричинені механізмом соціально-економічного розвитку країни, який функціонує на шляху реалізації тих чи інших задач ресурсозбереження та методів їх практичного вирішення (маркетингові, логістичні, та адміністративні). Результативність формування маркетингового механізму ресурсозбереження багато в чому залежить від функціонального наповнення комунікаційних складових маркетингу, а соціально-економічне значення даної задачі визначає характер функцій маркетинг-менеджменту в даній сфері (підтримуючий, стимулюючий, контролюючий та регулюючий).

Важливу роль відіграє активізація процесів ресурсозбереження та розробка відповідного інструментарію його стимулювання. Ресурсозберігаючий інструментарій маркетингової концепції управління разом з природоохоронним

та екологічним має ключове значення, що обумовлює: необхідність виявлення проблемних зон оцінки ресурсозберігаючого задоволення та лояльності споживачів.

В сфері вітчизняної економіки можливості залучення різних партнерів як форми активізації ресурсозберігаючих зусиль суб'єктів господарювання та раціоналізації системи управління виявляється:

- потребою в концентрації різних зусиль, ресурсів та стимулів між державою та бізнесом;
- масштабами міжфункціональної та міжорганізаційної взаємодії суб'єктів господарювання;
- необхідністю створення повноцінної інформаційної підтримки ресурсозберігаючих ініціатив та впровадження бенчмаркінгу в контексті стимулювання ресурсозберігаючої діяльності;
- переорієнтація суб'єктів господарювання на формування ресурсозберігаючого самовизнання споживача.

Враховуючи теоретичні та практичні висновки проведеного дослідження ми дійшли висновку, що сучасний розвиток ринків у більшості випадків орієнтується на споживацькі вподобання. В зв'язку з цим доцільно розширити функціональну характеристику механізму управління маркетинговою діяльністю підприємства, в тому числі шляхом побудови ринково зорієнтованої структури управління підприємством, побудованої в контексті маркетингової концепції управління.

Маркетингова концепція управління передбачає використання маркетингових інструментів, які розглядаються як єдине ціле, з чіткою взаємодією та узгодженістю таких функціональних блоків: зовнішній простір; формування політики управління маркетинговими інструментами підприємства; планування; інформаційно-аналітичне забезпечення; зворотний зв'язок.

Необхідна активізація маркетингових досліджень в частині розв'язання задач ресурсозбереження та розробки нових моделей, схем та структури їх

проведення, орієнтованих на збалансування загальнодержавних та корпоративних інтересів за рахунок стимулюючої ролі маркетингового механізму ресурсозбереження.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Багорка М. О., Юрченко Н. І. Маркетингове управління бізнес-процесами оптових торговельних підприємств. *Економіка та управління підприємствами*. Випуск 1 (03) / 2021. С. 16-25.

2. Дячков Д. В., Олійник А.С., Гончаренко А.С. Управління маркетинговою діяльністю у контексті продовольчої безпеки підприємства. *Агросвіт* № 2, 2022. С. 24-30.

3. Єфремова Н. Стратегічне управління виробничо-комерційною діяльністю суб'єктів агробізнесу на принципах концепції соціально-відповідального маркетингу. 2020. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/17534/1/Yefremova%20537-539.pdf>

4. Красовська О. Ю. Систематизація існуючих класифікацій до методичних підходів оцінки бренду підприємств. *Агросвіт*. 2020. № 9. С. 79–83.

5. Маркетинг: теоретичні основи маркетингу : навчально-методичний комплекс [Електронний ресурс] : навч. посіб. для студентів спеціальності 075 «Маркетинг» / Зозульов О. В., Царьова Т. О.; КПІ ім. Ігоря Сікорського. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. 100 с. https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/40396/1/TOM_NMK-v2.pdf

6. Петриняк А. Я. Маркетингова концепція в системі управління підприємств. Оцінка рівня розвитку інфраструктури країни в умовах інноваційної економіки: Міжнародна наук.-практ. конф. (Дніпро, 23 березня 2019 р). Дніпро, 2019. - С. 53-54.

**СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ВИПЛАТ
ПРАЦІВНИКАМ НА ПІДПРИЄМСТВІ**

Панченко Ольга Михайлівна

к.е.н., доцент

Рудик Єлизавета Михайлівна

магістр

Національний університет «Запорізька політехніка»

м. Запоріжжя, Україна

Анотація: у статті розглянуто проблему налагодження облікової складової системи управління виплатами працівникам на засадах корпоративної соціальної відповідальності та соціального партнерства як необхідного фактору успішної реалізації соціально-економічної функції на підприємстві. Обґрунтовано доцільність групування в обліку соціально-орієнтованих виплат працівникам за допомогою відкриття аналітичних рахунків до основних рахунків бухгалтерського обліку за видами груп та видів виплат.

Ключові слова: облік соціально-орієнтованих виплат працівникам, організація обліку потреб персоналу, соціальна відповідальність, соціальне партнерство, соціально-економічна функція системи управління персоналом на підприємстві.

Соціальна складова в управлінні виплатами працівників на підприємстві має будуватися на принципі забезпечення економічної ефективності. Сучасні концепції підтримки конкурентоспроможності та забезпечення сталого розвитку підприємства ґрунтуються на освідомленні його керівництвом того факту, що ці цілі можуть бути досягнуті тільки за активною участю кожного працівника в удосконаленні організаційно-виробничих процесів як безпосередньо на власному робочому місці, так й на підприємстві в цілому на

засадах корпоративної соціальної відповідальності [1, с. 62-80] та соціального партнерства [2]. Для цього на підприємстві має бути визначена та реалізована соціально-економічна функція системи управління персоналом.

Вказана функція полягає у створенні комплексу умов та стимулів для відтворення та закріплення персоналу, підвищення ефективності його використання, забезпечення співробітництва найманих працівників з роботодавцями шляхом взаєморозуміння й злагоди. Деталізовано ця функція формалізується шляхом укладання колективної угоди та індивідуальних трудових контрактів (договорів) з працівниками.

Належним чином налагоджена облікова складова системи управління працівниками на засадах корпоративної соціальної відповідальності та соціального партнерства є ключовим фактором для успішної реалізації відповідної соціально-економічної функції на підприємстві. Дотримання на підприємстві вимог корпоративної соціальної відповідальності та соціального партнерства – це не тільки етичний, а, насамперед, організаційний принцип налаштування обліку соціально-орієнтованих виплат працівникам.

Ядром організації обліку соціально-орієнтованих виплат працівникам на засадах дотримання вимог корпоративної соціальної відповідальності та соціального партнерства, на нашу думку, має стати налагоджений облік потреб персоналу. Облік потреб персоналу має бути збалансованим з можливостями підприємства щодо складу та обсягу різних виплат працівникам та стратегічними завданнями розвитку. Для визначення складових соціально-орієнтованих виплат, найбільш бажаних для кожного працівника доцільно проводити регулярне індивідуальне анкетування. За результатами опрацювання анкет на підприємстві мають бути сформована система виплат працівникам, як віддзеркалення діючої на підприємстві стратегії щодо забезпечення корпоративної соціальної відповідальності та соціального партнерства.

При цьому організаційні складові соціально-орієнтованих виплат працівникам доцільно згрупувати за наступними напрямками.

1) Облік виплат, передбачених чинним законодавством України, у тому числі як державних гарантій у сфері оплати праці та соціальних гарантій.

2) Облік виплат, спрямованих на забезпечення охорони здоров'я і безпеки праці.

3) Облік виплат, спрямованих на забезпечення соціально-побутових потреб працівників.

4) Облік соціальних витрат, спрямованих на розвиток персоналу.

Державні гарантії у сфері оплати праці та соціальних гарантій закріплені Конституцією України та визначаються чинним законодавством. Це означає, що підприємство має забезпечити своїм працівникам розмір виплат не менше, ніж законодавчо встановлені мінімальні розміри оплати праці, встановлені нормативно-правовими актами пільги, інші види виплат, покладених на роботодавця відповідно до чинного законодавства. Охорона здоров'я і безпека праці – це напрям соціальних програм підприємства, які забезпечують створення та підтримку додаткових відносно законодавчо закріплених норм охорони здоров'я та умов безпеки на робочих місцях (охорона праці та техніка безпеки; підтримка санітарно-гігієнічних умов праці; профілактика професійних захворювань; забезпечення працівників спеціальним харчуванням та одягом, медичний огляд тощо) [3]. Також до цих виплат можна віднести й виплати, передбачені колективною угодою підприємства щодо охорони здоров'я, наприклад, добровільного медичного страхування, забезпечення можливості відвідувати спортивні зали та секції за кошт роботодавця тощо. Виплати, спрямовані на забезпечення соціально-побутових потреб працівників – це виплати у вигляді цільової матеріальної допомоги, як правило, один раз на рік у розмірі середньомісячної заробітної плати. Надається окремим працівникам на підставі їх заяви за рішенням керівника. Це можуть бути виплати через настання певних подій: витрати на поховання, при нестачі коштів на термінове лікування; потреба у налагодженні гідних умов життя та у здійсненні часткового ремонту приміщення; придбання необхідної побутової техніки; брак коштів на навчання тощо. Також виплати можуть здійснюватися

визначеним категоріям працівників: саодиної матері або батьку, опікуну, піклувальнику дитини віком до 18 років, ветеранам праці підприємства, працівникам з інвалідністю, працівникам, які виховують двох і більше дітей віком до 15 років або дитину з інвалідністю тощо.

Розвиток персоналу – навчання і професійний розвиток, застосування мотиваційних схем оплати праці; надання співробітникам соціального пакета; створення умов для відпочинку та дозвілля [3]. Доцільно здійснювати облік витрат на розвиток персоналу шляхом їх поділу за фазами процесу відтворення (формування, використання, розвиток, вибуття)[4]. Технічні процедури облікової складової системи управління виплатами працівникам на засадах корпоративної соціальної відповідальності та соціального партнерства полягають, насамперед, в упорядкуванні і диференціації облікової інформації за допомогою відкриття аналітичних рахунків до основних рахунків бухгалтерського обліку за видами груп та видів виплат у Робочому плані рахунків.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Охріменко О. О., Іванова Т.В. Соціальна відповідальність. – Навч. посіб. – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут». – 2015. –180 с.
2. Закон України «Про соціальне партнерство» від 23 грудня 2010 року . № 2862-VI – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-17#Text>
3. Камінська І., Хома С., Чучук Ю. Соціальний облік як інформаційна база реалізації концепції соціально відповідального бізнесу / Ірина Камінська, Світлана Хома, Юрій Чучук // Галицький економічний вісник. Т. : ТНТУ, 2019. Том 60. № 5. С. 121–128. (Бухгалтерський облік, аналіз та аудит).
4. Починок Н. В. Облік витрат на формування та розвиток персоналу / Реформування економіки України: стан та перспективи: зб. мат. VI міжнар. наук.-практ. конф., (24–25 листопада 2011 р., м. Київ). К. : МІБО КНЕУ, 2011. С. 202-205.

**ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА ПЛАНУВАННЯ
ВИРОБНИЦТВА НА ПІДПРИЄМСТВІ**

Паршин Вадим Вячеславович

Здобувач освітнього ступеня «магістр»
Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ,
м. Вінниця, Україна

Анотація: У статті наводиться опис інформаційної системи виробничого підприємства. Коротко описані принципи роботи та основні потреби компанії в розробленій системі. Інформаційна система дозволить у режимі реального часу обмінюватися інформацією між віддаленими філіями, розташованими в різних частинах країни, а також підтримувати актуальну картину запасу товарів та матеріалів на складах підприємства, оскільки доступ до системи не обмежений мережею підприємства та наявністю персонального комп'ютера. Особлива відмінність розробленої системи від раніше використаних на підприємстві та від доступних на ринку – поєднання інформаційно-довідкової системи, системи обліку товарно-матеріальних цінностей, а також системи планування, яка в залежності від обсягу необхідної продукції створить потрібний графік.

Ключові слова: інформаційна система планування, веб-сайт, виробниче підприємство, MS SQL Server, СУБД, ASP.Net

На сьогоднішній день неможливо уявити підприємство або компанію без свого веб-сайту. На цих сайтах наведено велике кількість інформації, але найчастіше – це барвистий каталог виробленої продукції та можливість замовлення або купівлі. Внутрішній облік у компанії продукції, матеріалів, відвантажень та іншого виробляється у різних інформаційних системах, які вимагають певних матеріальних вкладень, а вся інформація зберігається на серверах, які не належать підприємству. Саме тому бажано на виробничому підприємстві об'єднати внутрішню розробку – десктопний додаток та частина

функцій сайт для клієнтів у єдину систему – інформаційну систему (ІС) планування виробництва та замовлень [1, 4].

Розробка автоматизованої інформаційної системи підприємства має скоротити термін оборотності оброблюваних на підприємстві замовлень. Сюди входить і автоматизація рутинних завдань, і структурування інформації, різних документів планування виробництва та оперативне внесення/списання продукції. Система представляє діалогові засоби для введення вичерпної інформації про виріб, для подальшої фіксації інформації у базі даних. Поділ доступу користувачів за ролями запобігатиме помилкам або навмисному введенню некоректної інформації [2, 7].

Інформаційна система (ІС) гарантує необхідну якість керування виробництвом та компанією в цілому, а також високу оперативність та ефективність взаємодії між різними підрозділами та співробітниками різної ланки виробництва. Головні переваги веб-системи – це забезпечення спеціалістів з продажу повною та актуальною інформацією щодо реалізованої продукції, збільшення ефективності діяльності компанії за рахунок застосовуваної гнучкою системою знижок контрагентам, здійснення прогнозу виробництва та продажу певних категорій продукції [6].

Призначенням інформаційної системи планування виробництва та замовлень є не тільки планування, а й численні функції покриття основних потреб підприємства: автоматизація обліку продукції та матеріалів на складі, формування стандартного в компанії пакету документів, необхідного для відвантаження продукції (включає: наклейку, необхідну транспортною компанією для перевезення, наклейку на пакувальну коробку виробу, техпаспорт з технічною інформацією на виріб, поштовий конверт для надсилання оригіналів документів, гарантійний лист та паспорт зразка компанії на виріб) та структурування величезного обсягу технічної інформації щодо категорій виробів для швидкого доступу співробітниками [3, 9].

Метою створення веб-системи є оперативне забезпечення працівників виробничого підприємства необхідною у роботі інформацією. Ще однією

метою створення системи є зручність використання системи, оскільки не потрібна наявність ПК та спеціальних програм для повноцінної роботи з інформаційною системою.

Головними завданнями під час створення системи планування виробництва та замовлень є:

- аналіз предметної галузі, збір основних та додаткових вимог за допомогою опитувань, формалізація вимог до функціональних характеристик інформаційної системи;
- проектування архітектури інформаційної системи;
- проектування бази даних, тобто. створення та реалізація інфологічної та даталогічної моделі бази даних системи;
- реалізація веб-додатку;
- тестування та налагодження системи;
- поділ прав доступу до даних відповідно до повноважень користувачів;
- розробка керівництва користувача системи [4, 6].

На рисунку 1 представлено концептуальну модель інформаційної системи виробничого підприємства



Рис. 1. Концептуальна модель ІС виробничого підприємства

На рисунку 2 представлено логічну модель інформаційної системи

виробничого підприємства.

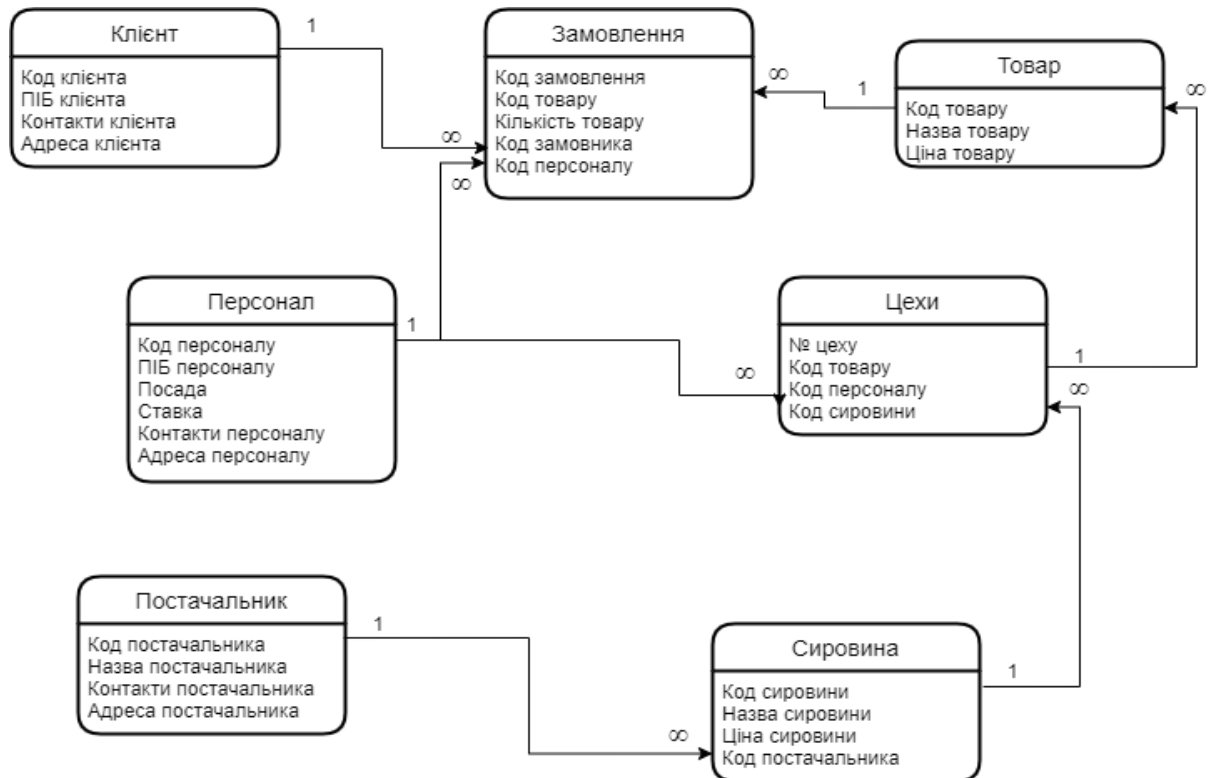


Рис. 2. Логічна модель ІС виробничого підприємства

Для зберігання даних було обрано систему управління базами даних MS SQL Server, яка відрізняється найкращою продуктивністю, а також захищеністю серед аналогічних СУБД.

Для створення програми використовувалася технологія ASP.Net (Active Server Pages для .NET) – платформа розробки веб-додатків, до складу якої входить: веб-сервіси, програмна інфраструктура, модель програмування від компанії Майкрософт [1].

Розроблена схема бази даних автоматизована інформаційна системи представлена на рисунку 3. У Microsoft SQL Server було створено таблиці та встановлені зв'язки між ними.

Дана структура бази даних відображає предметну область та дозволяє максимально знизити надмірність інформації, що вводиться, необхідної для роботи системи. Спроектвані таблиці дозволяють зберігати всю необхідну довідкову інформацію, а також дані про облік продукції на склад компанії.

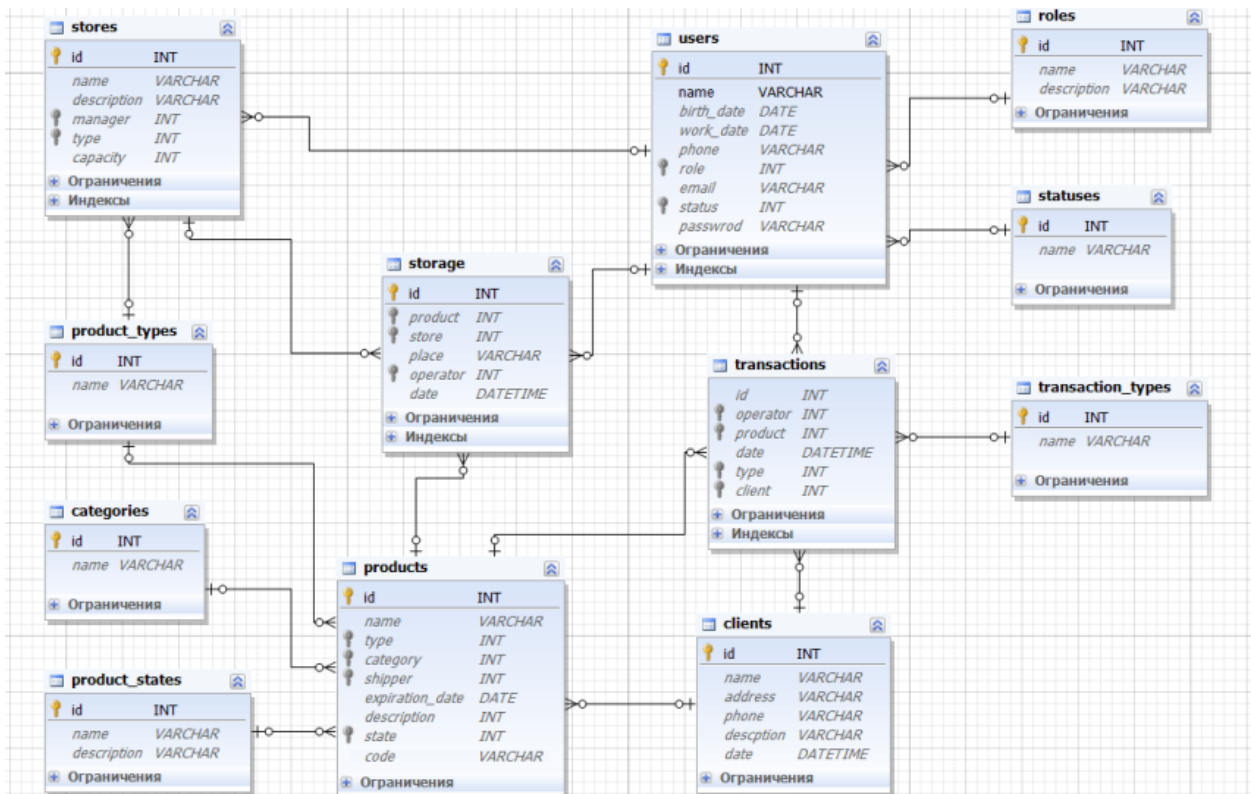


Рис. 3. Схема бази даних системи

Система, що розробляється, призначена для використання в браузерах будь-яких операційних систем, для спрощення взаємодії між віддаленими філіями компанії. Головне вікно інтерфейсу представлено рисунку 4.



Рис. 4. Інтерфейс інформаційної системи

На рисунку 4 представлений інтерфейс модуля системи управління складським обліком.

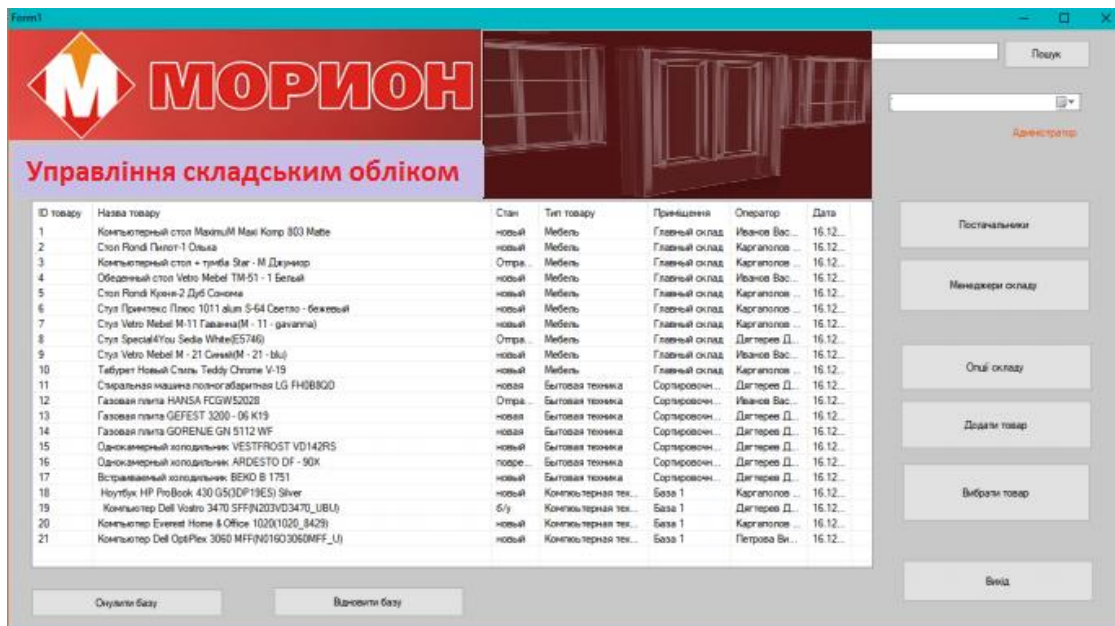


Рис. 5. Інтерфейс системи управління складським обліком

Розроблена ІС планування виробництва та замовлень має інтуїтивно зрозумілий інтерфейс і досить проста у використанні, оскільки кожен елемент системи розроблений аналогічно до десктопного додатку, раніше використовуваному для підприємства, крім нового функціоналу – планування та замовлень.

Висновок. Автоматизована ІС планування виробництва замовлень підприємства створено та впроваджено на реальному підприємстві. Розроблена система дозволяє переглядати, додавати та зберігати всю необхідну технічну інформацію щодо кожного виробленого підприємства. У цій системі ведеться облік продукції, що надійшла та відвантажена зі складу, а також планується виготовлення замовлень на виробі.

Усі співробітники підприємства, незалежно від віддаленого розташування філії та наявності ПК максимально швидко та просто мають можливість отримати доступ до всієї потрібної інформації, як про продаж: кількості, цінах, покупців, а за потреби, деяку інформацію можна у вигляді графіків і діаграм, і про терміни виробництва. Також, даний програмний продукт бере на себе більшу частину рутинних обов'язків менеджера: створення паспортів, наклейок, листів, все це на даний момент можна автоматично сформувати та далі

експортувати у необхідний файл.

Використання розробленої системи дозволяє не лише знизити тимчасові та трудові витрати на здійснення обліку продажів та отримання відповідних звітів, а й підвищити точність інформації, що враховується, а формування необхідних документів лише затвердженого на підприємстві зразка дозволяє виключити введення недостовірної інформації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Івата В., Філіпішина Л. ERP-системи та сучасні тренди у підтримці процесів управління підприємством. *Економіст*. 2021. № 12. С. 83–84.
2. Кавецький В. В., Ратушняк О. Г. Сучасні системи управління плануванням та організацією виробництва. *Ефективна економіка*. 2021. № 12. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/12_2021/96.pdf.
3. Сазонець І. Л. Інноваційні методи управління діяльністю підприємств в умовах інформаційної економіки. *Економіка & держава*. 2018. № 5. С. 10–13.
4. Скопенко Н. С., Євсєєва-Северина І. В. Комп'ютеризація економічних розрахунків в управлінні. *Наукові праці Національного університету харчових технологій*. 2021. № 2. С. 46–54.
5. Третяк Н., Бондар Ж. Вплив імплементації цифрових технологій на процес управління підприємством. *Фінансовий простір*. 2020. № 4(40). С. 217-226. URL: <https://fp.cibs.ubs.edu.ua/index.php/fp/article/view/807/974>.
6. Фаїзова О. Л., Фаїзова С. О., Гуцалова В. І. Використання інформаційних потоків для оптимізації виробничих процесів на промисловому підприємстві. *Бізнес-навігатор*. 2021. № 3. С. 51–57. URL: http://business-navigator.ks.ua/journals/2021/64_2021/10.pdf.
7. Шульга О. Сучасні підходи до розроблення й упровадження інформаційних систем управління підприємством: теоретико-методологічний аспект. *Підприємництво та інновації*. 2021. № 18. С. 62–66. URL: <http://ei-journal.in.ua/index.php/journal/article/view/440/427>.

8. Якубенко І. М. Інформаційно-комунікаційні потоки в управлінні підприємством. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2018. № 1. С. 90–95.

9. Якубенко І. М. Комунікаційна привабливість підприємств, як основа інформаційного управлінського простору. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2018. № 2. С. 91–96.

ТЕСТУВАННЯ СИСТЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Прокопенко Олександр Юрійович

Здобувач освітнього ступеня «магістр»

Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ,
м. Вінниця, Україна

Анотація: В роботі пропонується використовувати тестування на проникнення як спосіб оцінки ризиків, описано типи тестування та їх ризики, показано переваги та недоліки, надано рекомендації щодо проведення тестування, використання яких дозволяє отримати найбільш об'єктивний результат. Інтеграція різних рівнів та засобів захисту забезпечує більш повне розуміння вразливостей та комплексніший захист від різних загроз. Управління інформаційною безпекою є дочірнім процесом ширшого процесу управління ризиками: якщо організація після аналізу та оцінки всіх своїх бізнес-ризиків робить висновок про актуальність ризиків інформаційної безпеки, то інформаційна безпека стає засобом мінімізації деяких із них.

Ключові слова: ризики, оцінка ризиків, тестування на проникнення, управління ризиками в кібербезпеці.

Цифровізація економіки пов'язані з зростанням загроз безпеці особистості, нашого суспільства та держави у інформаційній сфері. Оцінка ризиків є частиною комплексного підходу до кібербезпеки та вимогою більшості ІТ-стандартів. Використання комплексного підходу в галузі кібербезпеки дозволяє розглядати всі елементи, що є частинами кібербезпеки, як складну, взаємопов'язану систему. Кінцевою метою даного підходу до кібербезпеки є організація безперервного процесу захисту від будь-яких фізичних, програмно-апаратних, мережевих та людських впливів на цільову систему [1].

Тестування безпеки є одним з найпоширеніших і найчастіше необхідних способів оцінки ризиків кібербезпеки, що допомагає виявляти, оцінювати та розставляти пріоритети ризиків. В процесі проведення тестування фахівець із тестування захищеності намагається знайти ті вразливості, які найлегше використовувати, застосовуючи їх з метою отримання доступу до потрібної інформації [2].

Метою даної є розгляд основних типів тестування на проникнення з погляду оцінки ризиків, визначення переваг і недоліків використання тієї чи іншої методу, які впливають ефективність цієї оцінки.

Процес оцінки ризиків включає кілька етапів:

- 1) виявлення вразливостей, загроз та ризиків, що впливають на рівень захищеності конкретної організації;
- 2) оцінка ймовірності реалізації тієї чи іншої ризикової події;
- 3) визначення пріоритетів «пом'якшення» наслідків від їх реалізації залежно від ступеня ризику та ймовірності виникнення.

Для розрахунку ризику рекомендується використання формули (1):

$$R = PT * PI * W \quad (1)$$

де R - величина ризику, PT - ймовірність реалізації загрози T , PI - ймовірність впливу загрози на актив I , W - вартість наслідків.

Процес управління ризиками відповідно до NIST SP 800-39 [3] складається з наступної послідовності: визначення структури; аналіз; оцінка вибір реагування; реагування; моніторинг.

Оцінці ризиків передуює визначення контексту ризиків, реагування ризику та його моніторинг.

Оцінка ризиків і загроз є безперервним процесом, що допомагає оцінити засоби захисту, виявити проблемні області та оцінити їх вплив з метою підвищення загальної безпеки.

Причинами оцінки ризиків та загроз є:

- 1) запобігання зламів захисту, витоків та втрат даних. Періодична інвентаризація захисту та управління кібербезпекою дозволяє виявляти та

усувати наявні вразливості;

2) визначення рівня захищеності мережі. Незалежна оцінка ризиків забезпечує об'єктивне вивчення засобів контролю за безпекою мережі. Вона допомагає оновити знання про захищене середовище, особливо після таких значних змін, як розгортання нового програмного забезпечення, встановлення нового обладнання або переїзд у нове місце;

3) покращення процесу прийняття рішень. Визначення впливу виявлених ризиків необхідне планування бюджету, розставлення пріоритетів та інших;

4) скорочення витрат на безпеку. Незважаючи на те, що оцінка є досить трудомісткою та дорогою процедурою, в майбутньому вона допоможе вберегтися від більш серйозних втрат, запобігши витоку даних, зламам, порушенням вимог чинного законодавства;

5) забезпечення відповідності вимогам регуляторів. Управління ризиками є частиною багатьох законів та нормативних актів, недотримання яких може призвести до значних фінансових штрафів [5,8].

Процедура та інструменти оцінки ризиків є унікальними для кожної організації. Однак, у будь-якому випадку для управління ризиками мають бути виконані етапи: визначення активів; виявлення вразливостей; виявлення загроз; оцінка ризиків [9].

Перший етап – визначення того, що потрібно захищати. Результатом цієї процедури є список усіх даних та ресурсів, що підлягають захисту. Як правило, до цього списку входять:

- 1) персональні дані клієнтів та співробітників;
- 2) фінансові дані;
- 3) об'єкти критичної інфраструктури;
- 4) конфіденційні дані, комерційна таємниця та ін.

Другий етап – виявлення вразливостей. На цьому етапі, як правило, використовуються програмно-апаратні засоби, що дозволяють автоматизувати процес виявлення проблем у системі безпеки на основі відомих недоліків програмного та апаратного забезпечення. Результатом є список уразливостей.

Третій етап – визначення загроз та оцінка ризиків.

На цьому етапі проводяться:

- 1) аналіз виявлених уразливостей;
- 2) опрацювання можливих варіантів використання попереднього кроку;
- 3) оцінка ймовірності виникнення ризиків;
- 4) оцінка потенційних наслідків виявлених ризиків.

Результатом оцінки ризиків є перелік виявлених ризиків, які ранжуються за ступенем їх серйозності та потенційним впливом на діяльність організації. Цей список є основою для планування та проведення заходів щодо зниження ризиків, визначення пріоритетів, виправлення «проломів» у системі безпеки, запровадження нових засобів захисту та контролю [11, 12].

Є три основні підходи до тестування засобів забезпечення безпеки, які є найпопулярнішими:

- 1) пен-тестування;
- 2) тестування «червоною командою»;
- 3) тестування з урахуванням оцінки ризиків.

Пен-тестування імітує атаку на системи та програми організації з використанням широкого спектру ручних інструментів та автоматизованих методів. У ході процесу тестування визначаються можливі «проломи» в обороні та оцінюється потенційні збитки, які вони можуть завдати. Пен-тест також може містити сканування вразливостей. Основною метою цього виду тестування є визначення та оцінка всіх загроз та ризиків кібербезпеки для організації.

Тестування «червоною командою» має багато спільного з пентестингом. Цей підхід також імітує атаку на захищене середовище, але в даному випадку атака є більш продуманою, контрольованою та цілеспрямованою. Замість перебору всіх уразливостей, червона команда вибирає типи даних, які вона хоче отримати, складає список уразливостей та потенційних «дір» у захисті, а також дій, які необхідно вжити для імітації «складної постійної загрози» (apt-атаки).

Тестування з урахуванням ризиків – вид тестування, у якому пріоритети

дій визначаються з урахуванням виявлених загроз і ризиків. Тестувальники та експерти з безпеки узгоджують потенційні ризики та оцінюють їх за рівнем критичності. Даний вид тестування доцільно застосовувати тоді, коли є серйозні тимчасові обмеження або необхідно терміново провести оцінку ризиків з метою покращення безпеки.

Існує три типи тестування на проникнення:

1) тестування методом «білої скриньки»: команда тестування має повне знання цільового середовища, включаючи знання архітектури програмного забезпечення та вихідного коду.

Немає необхідності проводити додаткові дослідження або сканування вразливостей, тим самим заощаджується час для додаткових заходів для тестування. Тестування методом "білої скриньки" може проводитись власними фахівцями з безпеки або сторонніми експертами. Цей тип тестування використовується, коли необхідно перевірити захист щодо наявності внутрішніх загроз безпеки. Тестування методом «білої скриньки» включає DoS-атаки, експертизу пам'яті, фізичне проникнення, зворотне проектування, розмиття тощо.

2) тестування методом «чорної скриньки»: команда тестування практично нічого не знає про програмно-апаратну інфраструктуру. Тому вона повинна використовувати будь-яку загальнодоступну інформацію для того, щоб отримати доступ до системи. Цей варіант пен-тестингу імітує зовнішню атаку хакерів. Тестування методом «чорної скриньки» займає багато часу, але забезпечує найбільш об'єктивну оцінку вразливостей та ризиків безпеки. Для проведення такого пен-тестингу знадобиться стороння організація. Внутрішні ІТ-фахівці не повинні знати, що їх тестують. До методів «білої скриньки» додаються методи імітації атак.

3) тестування методом «сірої скриньки»: комбінація тестування методами «білої скриньки» та «чорної скриньки», в ході якого команда тестування отримує обмежені дані про програмно-апаратну інфраструктуру, в яку вона має проникнути. Наприклад, можна надати тестувальникам документацію за

програмами, що використовуються, але без облікових даних доступу або вихідного коду. Цей тип тестування займає менше часу в порівнянні з тестуванням методом чорної скриньки, але забезпечує тільки часткове покриття коду в порівнянні з тестуванням методом білого скриньки. Цей тип тестування також проводиться зовнішніми фахівцями.

Процес проведення тестування кожного з типів складається з трьох етапів. На першому етапі, фазі підготовки до атаки проводиться вивчення програмно-апаратної інфраструктури, периметра мережі, сканування портів, дослідження вразливостей та підбір експлойтів, вибір інструментів проникнення тощо. При тестуванні методом «білої скриньки» даний етап включає також збір цільової інформації про підприємство та його співробітників.

На другому етапі, етапі атаки робиться спроба компрометації мети: порушення захисного периметра, отримання та (або) підвищення привілеїв, отримання доступу до даних, стирання слідів злому.

Останній етап, етап після атаки полягає в оцінці потенційної шкоди та складанні звіту про результати тестування на проникнення. Звіт завершує розділ оцінки ризиків, що включає:

- 1) опис виявлених уразливостей;
- 2) опис методології та інструментів, які використовувалися під час тестування;
- 3) список як використаних, і потенційних експлойтів;
- 4) аналіз ризиків;
- 5) оцінка впливу виявлених ризиків на бізнес-процеси.

Таким чином, пен-тестинг є чудовим методом оцінки засобів захисту та ризиків кібербезпеки. Проте сам процес проведення тестування на проникнення також має бути розглянутий з позиції оцінки ризиків. Проведення тестування на проникнення недосвідченим тестувальником або без детально опрацьованого плану може принести більше шкоди, ніж користі.

Оцінка ризиків є складною, але життєво важливою частиною процесу

управління ризиками. Вона необхідна визначення, оцінки та пріоритезації ризикових подій. Існують кілька методів оцінки ризиків, включаючи тестування на проникнення, тестування «червоною командою» та тестування, що ґрунтується на оцінці ризиків.

Серед перерахованих вище методів лише тестування на проникнення дозволяє провести комплексну оцінку засобів захисту та контролю безпеки, включаючи повноцінну імітацію реальної атаки на захищене середовище.

Отримані результати пен-тестингу можна використовувати для:

- а) оцінки поточного стану засобів захисту та контролю безпеки;
- б) оцінки механізмів реагування на інциденти інформаційної безпеки;
- в) визначення розмірів бюджету на кібербезпеку;
- г) визначення пріоритетів у сфері покращення інформаційної безпеки;
- д) коригування та вжиття додаткових заходів щодо посилення інформаційної безпеки;
- е) вжиття заходів щодо пом'якшення наслідків інцидентів інформаційної безпеки.

Таким чином, пен-тестинг є чудовим методом оцінки засобів захисту та ризиків кібербезпеки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Gladun A. Y., Khala K. A. Ontology-based semantic similarity to metadata analysis in the information security domain. *Проблеми програмування*. 2021. № 2. С. 34–41.
2. Ibrahimova A. Z. Information security and influencing factors. *Право України*. 2021. № 11. С. 234–244.
3. Managing Information Security Risk. Organization, Mission, and Information System View. Доступно по адресу: <https://nvlpubs.nist.gov/nistpubs/Legacy/SP/nistspecialpublication800-39.pdf>
4. Tolochko M., Rozbytska T., Sukhenko V. Problems, prospects, information security technologies. *Стандартизація, сертифікація, якість*. 2020. № 6. С. 32–38.

5. Азарова А. О., Дьогтева І. О., Шиян А. А. Система підтримки прийняття рішень щодо підвищення рівня інформаційної безпеки підприємства. *Інформаційні технології та комп'ютерна інженерія*. 2022. № 1. С. 12–18.
6. Дейнега О. В. Інформаційна безпека підприємств в умовах глобалізації 4.0. *Економіка та суспільство*. 2019. № 20. С. 199–208. URL: http://economyandsociety.in.ua/journal/20_ukr/28.pdf.
7. Дячков Д. В., Вовк М. О., Боскіна М. Г. Особливості техніко-технологічного менеджменту інформаційної безпеки підприємства в умовах бізнес-середовища. *Економіка та суспільство*. 2021. № 23. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/163/157>.
8. Коленда Н. В., Матвійчук Н. М. Поняття комерційної безпеки підприємства та методика визначення її рівня. *Інфраструктура ринку*. 2019. № Вип. 28. С. 107–112. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/28_2019_ukr/18.pdf.
9. Половенко Л. П., Мерінова С. В. Виявлення ознак соціальної інженерії та технологія протидії соціальним хакерам на підприємстві. *Підприємництво та інновації*. 2019. № 10. С. 183–187. URL: <http://ei-journal.in.ua/index.php/journal/article/view/255/251>.
10. Шушура О. М., Довбешко С. В., Золотухіна О. А., Асєєва Л. А. Фактори створення стратегії безпеки інформаційних технологій сучасного підприємства. *Телекомунікаційні та інформаційні технології*. 2019. № 2. С. 5-13.
11. Якушев В. Кібербезпека: нові загрози. *Охорона праці*. 2019. № 10. С. 34–36.
12. Яровий А. А., Іванчук Я. В., Озеранський В. С., Василевський В. О. Особливості моделювання мультикомпонентної інформаційної технології автоматизованого тестування. *Інформаційні технології та комп'ютерна інженерія*. 2021. № 3. С. 53–59.

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ЦІНОВОЮ ПОЛІТИКОЮ
АГРОПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА**

Савченко Марина Василівна,

д.е.н., професор

Донецький національний університет

імені Василя Стуса

м. Вінниця, Україна

Глушко Лілія Василівна

м. Хмельницький, Україна

Анотація. У роботі визначено і систематизовано альтернативні сценарії цінової політики агропромислового підприємства. Дослідження діючого механізму ціноутворення на агропромисловому підприємстві, дозволили виявити недоліки його існування. З метою усунення цих недоліків авторами був запропонований адаптивний підхід до ціноутворення.

Ключові слова: цінова політика, ціноутворення, формування цінової політики, ефективність., сценарій

В сучасних умовах ринку підприємство має постійно вдосконалювати власний механізм ціноутворення, який впливає на кінцевий фінансовий результат діяльності організації. Цінова політика – ефективний засіб для того, щоб привернути увагу споживачів до продукції. Розробка цінової політики впливає на весь процес реалізації продукції. В залежності від кон'юнктури ринку підприємство формує певний рівень цін на продукцію, при якому отримуватиме запланований обсяг реалізації, а в результаті й запланований обсяг прибутку. Для удосконалення цінової політики агропромислового підприємства необхідно обрати напрямок для подальшого розвитку цінової політики підприємством з виділенням певних альтернативних сценаріїв (рис. 1). На нашу думку, для ТОВ «Шепетівкацукор» - агропромислового підприємства Хмельниччини доцільніше буде скористатися другим сценарієм, підвищити

ціни до рівня цін конкурентів і поліпшити ставлення споживача до товару (рис. 1). Підвищення цін на продукцію для ТОВ «Шепетівкацукор» можна аргументувати: по-перше тим, що ціни підприємства є порівняно нижчими ніж ціни встановлені основними конкурентами; по-друге, ТОВ «Шепетівкацукор» має достатньо високий та лідируючий рівень іміджу серед конкурентів та довіру споживачів на ринку Хмельницької області. Споживачі мають позитивне відношення до торгової марки, тобто достатньо лояльні, що виражається високим рівнем повторних покупок.



Рис. 1. Альтернативні сценарії цінової політики для ТОВ «Шепетівкацукор»

Джерело: побудовано авторами

Тож, при обґрунтуванні зміни ціни необхідно враховувати не тільки фінансову, а й маркетингову сторону питання. Тобто, в першу чергу необхідно проаналізувати рівень і динаміку приростних витрат (змінних і частки постійних, що змінюються стрибками при досягненні певного обсягу), розрахувати необхідний обсяг продажів (обсяг продажів, при якому підприємство після зміни ціни отримає розмір прибутку до зміни).

Також, зіставлення необхідного обсягу продажів з об'ємом продажів, спрогнозованим за допомогою апарату еластичності і визначення прибутку, яку підприємство здатне отримати при різних варіантах зміни цін, що дозволить вибрати найбільш ефективний розмір знижки.

Насправді підхід до ціноутворення, використовуваний ТОВ «Шепетівкацукор» має принципово непереборний дефект. У багатьох випадках величину питомих витрат на одиницю продукції, яка, власне, і повинна бути основою ціни при цьому підході, неможливо визначити до того, як ціна буде встановлена. При цьому підході спостерігається пасивність цінової політики, тобто неможливість швидко адаптуватися до мінливих умов як зовнішнього, так і внутрішнього середовища.

Крім того, на підприємстві відсутній контроль ефективності цінових змін, тобто не аналізується, як вплинула зміна цін на фінансовий результат, а також повинен проводитись порівняльний аналіз рівня досягнення фактичних результатів з поставленими цілями цінової політики та діяльності підприємства в цілому.

З метою проведення саме активної цінової політики ТОВ «Шепетівкацукор» необхідно:

- постійно встановлювати розміри надбавок і ринкових цін, які можуть забезпечити реалізацію товарів, відштовхуючись від попиту на ринку;
- оцінювати, яким повинен бути обсяг продажів та ціни на продукцію при існуючому попиті;
- встановлювати обсяги виробництва продукції відповідно до очікуваних обсягів продажів;

- встановлювати ціни, які здатні забезпечити реалізацію продукцію;
- розраховувати середні витрати виробництва та обігу, які відповідають цим обсягам виробництва і реалізації товарів;
- вивчати очікувані показники рентабельності як відношення прибутку у відсотках до обсягу продажів і активів підприємства, які можуть бути досягнуті при обраних торгових (оптових) надбавки і досягнутих обсягах виробництва.

Отже, основою для вдосконалення управління, формування та реалізації цінової політики на ТОВ «Шепетівкацукор» пропонується перетворити процес ціноутворення від підходу, визначеного витратним методом ціноутворення, до запропонованого підходу, орієнтованого як на витрати підприємства так і на дослідження кон'юнктури ринку та потреб споживачів.

Відповідно до цього, для ТОВ «Шепетівкацукор» пропонується адаптивний підхід до ціноутворення, тобто використання нового методу ціноутворення на підприємстві (рис. 2).



Рис. 2. Удосконалення підходу до ціноутворення для ТОВ «Шепетівкацукор»

Джерело: побудовано автором

Запропонований підхід до ціноутворення обумовив уточнення поняття механізму ціноутворення як невід'ємного елементу механізму управління підприємством, що включає цінову політику, підходи і методи формування та коригування ціни, систему управління процесом ціноутворення, формує ціни на продукцію, що забезпечують її конкурентоспроможність і ефективність її виробництва та продажів в ринкових умовах.

Отже, відповідно до наведеного підходу до ціноутворення (рис. 2), перед визначенням оптимальних цін на продукцію підприємство повинно виявляти можливості впливу на кон'юнктуру ринку, на зміни рівня витрат на виробництво і реалізацію продукції, на основі даних про витрати підприємства з урахуванням ринкових факторів, що в більшості створюють споживачі.

Висновки. Таким чином, з одного боку, і рівень витрат, і кон'юнктура ринку стають керуючими факторами в процесі ціноутворення, а з іншого боку, формування оптимальної ціни може стати інструментом зміни і кон'юнктури ринку, і рівня витрат на підприємстві.

Отже, необхідний такий механізм ціноутворення на підприємстві, який би адекватно реагував на зміну попиту або на зміну кон'юнктури ринку і допомагав виживати в умовах жорсткої конкуренції. Перевагою запропонованого методу на нашу думку, є гнучкість ціноутворення, яка зумовить зменшення схильності цін до коригування, на основі ринкових факторів, факторів споживчого попиту та досліджень. Можна одразу визначити недолік цього методу: дослідження ринку та маркетингові дослідження потребують більшого фінансування ніж існуючий витратний метод.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Власова Н. О. Формування ефективної цінової політики підприємств торгівлі на продовольчі товари: монографія / Власова Н. О., Безгінова Л. І., Гросул В. А., Дядюк М. А., Зубков С. О., Кушнір Т. Б., Мелушова І. Ю., Мілаш І. В., Смольнякова Н. М., Сукачова С. М., Филипенко О. М., Чорна М. В.; Харк. держ. ун-т харч. та торгівлі. Х.: ХДУХТ 2020. 376 с.

2. Коваль З. О. Аналіз ефективності цінової стратегії підприємств. URL: http://www.nbuu.gov.ua/old_jrn/natural/Vnulp/Management/2009_647/13.pdf.

3. Дугіна С. І. Маркетингова цінова політика: навч. посіб. К.: КНЕУ, 2005. 393 с. URL: <https://buklib.net/books/22295/>

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ

Слесар Тетяна Миколаївна

к.е.н., доцент

Данілочкіна Наталія Олександрівна

студентка

Національний університет

біоресурсів і природокористування України

м. Київ, Україна

Анотація: Стаття присвячена актуальним питанням формування системи управління витратами підприємства. Розглянуто економічний зміст управління витратами, сформовано систему управління витратами підприємства, визначено взаємозв'язок основних складових системи управління витратами підприємства, проаналізовано цілі, завдання, принципи, методи, інструменти та функції управління витратами. Основними складовими елементами системи управління витратами визначено: стратегічне управління витратами; прогнозування і планування; організація процесу управління витратами; нормування витрат; бюджетування; облік витрат та калькулювання собівартості; аналіз витрат та собівартості; мотивація і стимулювання зниження витрат; регулювання та координація витрат; контроль, аудит або моніторинг витрат.

Ключові слова: витрати, управління витратами, система управління витратами, формування витрат, функціональний аспект управління витратами.

Постановка проблеми. Формування дієвої системи облікової інформації для управління виробництвом забезпечить підвищення ефективності суспільного виробництва, його інтенсифікації неможливі без докорінного покращення всієї системи управління економічним механізмом. Прийняття оптимальних управлінських рішень на всіх рівнях, організація контролю за економічними процесами і оперативне регулювання піднімає управління

економікою в цілому і аграрною, зокрема, на новий якісний щабель.

Досягненню мети, поставленої перед досліджуваною галуззю, сприяє удосконалення відображення в обліку факторів, що впливають на виробництво продукції. В умовах організації виробництва на сучасному етапі орендарі в більшості випадків дотримуються особливостей агротехніки вирощування сільськогосподарських культур, щоб забезпечити високі і стійкі врожаї. Та не завжди вони зацікавлені в підвищенні загальної культури землеробства, що в окремих випадках призводить до виснаження ґрунтів.

Тому контролюючі органи мають організувати на державному рівні систему договірних взаємовідносин, сприяючих дисциплінувати орендарів з метою збереження родючості ґрунтів та консультування їх для забезпечення споживачів в достатній мірі продукцією.

Розробка комплексу взаємопов'язаних агротехнічних заходів при умові своєчасного і якісного їх виконання орендарями дозволить підвищити родючість ґрунтів та задовольнити потребу охорони зовнішнього середовища, забезпечуючи отримання прогнозованих врожаїв, шляхом програмування врожаїв.

Програмування врожаїв включає не лише планування їх, а й оперативне управління процесом отримання врожаю.

Процес управління технологією виробництва сільськогосподарських культур, в свою чергу, є складовою оперативного прогнозування врожаїв і методів прийняття необхідних управлінських рішень з метою отримання розрахованого, виходячи з наявних ресурсів і природно-кліматичних умов, рівня урожайності.

Визначальними факторами програмування є приплив фотосинтетичної активної радіації (ФАР), сума ефективних температур за період вегетації, запаси поживних речовин і вологи в ґрунті та винесення і надходження поживних речовин. Вивченню даних питань присвячені розробки Дідори В. Г., Варварюка П. С., Рибака М. Ф. та інших українських вчених.

Вищезгадані фактори до теперішнього часу розглядались лише в агрономічній науці. Але оскільки в поняття «програмування врожайності» включається розробка комплексу взаємопов'язаних заходів, своєчасне і високоякісне виконання яких забезпечить отримання заздалегідь розрахованого врожаю високої якості, то варто відобразити дану інформацію в обліку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Організаційні, функціональні і фінансові аспекти проблеми управління витратами, побудови ефективної системи управління витратами суб'єктів господарювання досліджувались в працях таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як: М. Г. Грещак, І. Є. Давидович, О. О. Дробишева [1; С. 90–94], С.І. Дробязко [2; С. 107–114], К. Друрі, С.М. Жукевич [3; С. 70–74], С. А. Котляров, І. М. Палка[4; С. 264-269], А. А. Пилипенко, М. С. Пушкар, Л. А. Свистун[5; С. 57-62], Дж. Г. Сігел, Дж. К. Шим, М. Г. Чумаченко та ін. Незважаючи на глибину досліджень, в яких розглядаються проблеми управління витратами, концептуальні засади, теоретичні та практичні аспекти формування ефективної комплексної системи управління витратами суб'єктів господарювання продовжує зростати потреба в подальшому вивченні даного напрямку.

Метою дослідження є узагальнення підходів до управління витратами, теоретичне обґрунтування та пошук шляхів формування системи управління витратами підприємства.

Виклад основного матеріалу. В процесі виробництва неминучі витрати живої праці (у вигляді основної і додаткової оплати праці з нарахуваннями) і уречевленої праці (у вигляді витрат придбання і утримання предметів праці і засобів праці) та витрати у вигляді витрат грошей безпосередньо на виробництво.

Перераховані витрати складають собівартість продукції, схильну до безпосереднього впливу безлічі взаємопов'язаних факторів в процесі

господарської діяльності сільськогосподарських підприємств. Основним нормативним документом, що визначає порядок формування собівартості продукції, є П(С)БО 16 [6]. Цей документ окреслює загальні принципи формування собівартості, тоді як безпосередня процедура й специфіка наводяться в галузевих методичних рекомендаціях.

Витрати, що входять до складу собівартості, групуються за економічними елементами і статтями калькуляції. Групування витрат по кожному виду продукції дозволяє здійснювати планування і обчислення собівартості в сільськогосподарських підприємствах за статтями витрат.

Питома вага окремих статей витрат в собівартості різних видів продукції різний. Лише при вивченні складу і структури витрат представляється моливим визначення рівня і причин зміни собівартості того чи іншого виду продукції.

Можливість аналізувати витрати за місцями їх виникнення і виявляти зміни їх рівня в розрізі підрозділів підприємств визначає відображення витрат за статтями калькуляції, що значно підвищує можливості показника собівартості і робить аналіз дієви і цілеспрямованим.

Впливати на формування витрат поточного періоду можливо краще вивчаючи інформацію в момент здійснення тієї чи іншої операції, тобто на рівні виробничих підрозділів. Для цього використовуються дані технологічних карт. Тому лише детальний облік витрат і оперативний контроль дають можливість регулювати процес формування витрат.

Такий підхід дозволяє оцінити досягнуті результати виробничої діяльності, вияснити причини досягнень і невдач. Аналіз ситуації припускає декілька послідовних етапів (планування діяльності, оцінка отриманої інформації, прийняття рішення), що дозволяє використовувати облікову інформацію для управління виробництвом.

Але не лише внутрішні фактори впливу формують систему управління витратами. До зовнішніх факторів відносять:

- нормативне регулювання діяльності підприємств;

- систему оподаткування;
- умови і ставки кредитування;
- державне регулювання цін і тарифів;
- попит споживачів.

Викликають інтерес принципи управління витратами: системний підхід, цілеспрямованість, комплексність, безперервність, структурованість, ситуаційність, економічна обґрунтованість та достовірність.

Інструментами управління витратами вирішуються питання: кадрового, інформаційно-технічного, організаційного та методичного забезпечення управління витратами.

Створення системи управління витратами забезпечується рядом функцій: прогнозуванням, плануванням, організацією, мотивація, контролем і регулюванням.

Сутність, характеристика, недоліки і переваги методів управління витратами детально розглянуті в працях М. Г. Грещака [7], Н. В. Кальєніної [8; С. 32–36], Г. В. Козаченко [9], Г. В. Ростовської [10; С. 222-228].

До сучасних методів управління витратами відносять: Директ-костинг (Direct Costing), Абсорпшинкостинг (Absorption Costing), Стандарт-кост (Standart-Cost) або нормативний метод, метод ABC (ActivityBased Costing), CVP-аналіз (Cost-Value-Profit Analysis), Таргет-костинг (Target Costing), Кайзен-костинг (Kaidzen Costing), Бенчмаркінг витрат (Benchmarking), Кост-кілінг (Cost Killing), LCC-аналіз (Life Cycle Costing), метод VCC (Value Cost Chain), метод EVA (Economic Value Add).

Але варто зауважити, що досконалих методів управління витратами не існує, тому підприємству краще обрати кілька методів, що створить дієвий механізм управління витратами і сприятиме досягненню підприємством своєї кінцевої мети – максимізації прибутку шляхом найбільш якісного задоволення потреб споживачів.

Суб'єктами управління витратами виступають власники, керівники,

спеціалісти, менеджери та інший персонал підприємства та виробничих підрозділів, які беруть участь у виконанні окремих функцій або елементів управління витратами.

До об'єктів управління витратами відносять виробничі витрати, адміністративні витрати, витрати на збут, фінансові витрати, витрати від участі в капіталі, їх абсолютний розмір, структуру та динаміку.

Складовими елементами управління витратами виступають: - стратегічне управління витратами;

- прогнозування і планування витрат;
- організація процесу управління витратами;
- нормування витрат;
- бюджетування;
- контроль, аудит чи моніторинг витрат;
- регулювання та координація витрат;
- мотивація зниження витрат;
- аналіз витрат і собівартості;
- облік витрат та калькулювання собівартості.

Система управління витратами підприємств є складовою загальної системи його фінансового менеджменту та охоплює всю виробничу структуру підприємств.

Висновки. Оптимізація витрат і ефективне використання ресурсів підприємств передбачає створення комплексної системи управління витратами. Формування комплексної системи управління витратами, що враховує цілі, завдання, принципи, методи, інструменти, функції та складові елементи системи управління витратами.

Врахування впливу на процес управління витратами факторів зовнішнього і внутрішнього середовища дозволить забезпечити виробництво конкурентоспроможної продукції шляхом оптимізації витрат і цін.

Наявність якісної інформації про собівартість окремих видів продукції сприятиме підвищенню обґрунтованості при прийнятті управлінських рішень.

Необхідність формування системи управління витратами обумовлює доцільність виокремлення факторів і встановлення їх важливості в діяльності підприємств та виявленні пріоритетності напрямків розвитку цих підприємств.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дробишева О. О. Сучасні методи управління витратами на підприємстві. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2018. Вип. 5. С. 90–94. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evzdia_2018_5_19 (дата звернення: 21.10.2022)

2. Дробязко С. І. Основні характерні риси сучасних методів управління витратами. *Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму*. 2012. № 1(5). Т. 2. С. 107–114. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmef_2012_1%282%29__18 (дата звернення: 20.10.2022)

3. Жукевич С.М. Управління витратами діяльності в контексті забезпечення конкурентоспроможності підприємства. *Інноваційна економіка*. 2015. № 1. С. 70–74. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2015_1_14 (дата звернення: 21.10.2022)

4. Палка І. М. Особливості управління витратами на підприємствах: вітчизняний та закордонний досвід. *Економічний простір*. 2012. № 67. С. 264-269. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2012_67_33 (дата звернення: 20.10.2022)

5. Свистун Л. А. Удосконалення системи управління витратами підприємства в умовах нестабільної економіки. *Економіка і регіон*. 2017. № 4. С. 57–62. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econrig_2017_4_11 (дата звернення: 22.10.2022)

6. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.12.1999р. № 318 : із змінами та допов. : станом на 03.11.2020. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text> (Дата звернення : 12.10.2022).

7. Управління витратами: навч. посіб. / за ред. М. Г. Грещака. К.: КНЕУ, 2008. 264 с.

8. Кальєніна Н. В. Методи управління витратами, їх переваги та недоліки. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2007. № 5. С. 32-36.

9. Управління затратами підприємства: монографія / Козаченко Г. В., Ю. С. Погорєлов Ю. С., Хлап'юнов Я. Ю., Макухін Г. А.. Київ: Лібра, 2007. 320 с.

10. Ростовська Г. В. Огляд методів управління витратами. *Вісник Донбаської державної машинобудівної академії*. 2011. № 3(24). С. 222-228.

РОЗНИЧНЫЙ ТОВАРООБОРОТ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ И ЗАКОНОМЕРНОСТИ ЕГО РАЗВИТИЯ

Тагиева Гюльнара Адиль кызы

стр преподаватель

Салыева Валида Иса кызы

стр преподаватель

Мамедова Марифа Зейлим кызы

лаборант

Азербайджанский Государственный

Аграрный Университет

г. Гянджа Азербайджан

Аннотация: Розничный товарооборот отражает состояние народного хозяйства, эффективность производства и управления процессом товародвижения, степень развития рынка и его конъюнктуру. Розничный товарооборот - реализация продовольственных и непродовольственных товаров организациями розничной торговли и общественного питания, предпринимателями и физическими лицами, осуществляющими реализацию сельскохозяйственной продукции на рынках, на основе наличного и безналичного расчета.

Ключевые слова: Розничный товарооборот, реализация, продукция, уровень жизни, предприятие

Закономерности развития розничного товарооборота в основном связаны с непрерывным увеличением общего объема розничного товарооборота, обусловленным ростом необходимых потребительских товаров (их ассортимента, качества и роста заработной платы работников). За последние несколько лет розничный товарооборот всех видов продаж в стране увеличился более чем в 5,1 раза, также быстрыми темпами растет развитие товарооборота на душу населения. За сравниваемый период товарооборот на душу населения

увеличился почти в 5 раз.

Увеличение товарооборота отражает непрерывное повышение уровня жизни населения и повышение уровня удовлетворения их спроса на товары народного потребления. Темпы роста товарооборота в городах и районах страны также регулярно изменяются. Это изменение (закономерность) связано с правильным размещением производительных сил на территории и миграцией населения [1 стр 95].

Ежегодно на развитие торговли и общественного питания выделяются значительные средства. Обеспечение населения товарами розничной торговли на высоком уровне характеризуется значительным увеличением товарооборота под влиянием денежных доходов населения, с одной стороны, и инноваций - с другой. В продовольственной группе увеличивается продажа таких продуктов, как высококалорийное мясо, жир, молоко, рыба, овощи. Из вышеизложенного можно сделать вывод, что закономерности развития розничного товарооборота в условиях рыночной экономики связаны с опережающим развитием экономики [2, стр. 124].

Развитие розничной торговли отражает народнохозяйственные отношения между производством и потреблением, спросом и предложением, розничной торговлей и денежным обращением. Проанализируем динамику и тенденции развития оборота розничной торговли и общественного питания торговых предприятий в Азербайджанской Республике за последние два года. 15 апреля 1997 года Генеральной Государственной Налоговой Инспекции Азербайджанской Республики (приказ А-76) принята “Инструкция о правилах исчисления и уплаты налога с доходов (выручки) от деятельности в сфере розничной торговли, общественного питания и бытовых услуг” [3]. В соответствии с Законом Азербайджанской Республики упомянутая Инструкция «О налоге на прибыль предприятий и организаций» определяет правила исчисления и уплаты налога с доходов (выручки) предприятий в сфере розничной торговли, общественного питания и бытового обслуживания независимо от их организационно-правовой формы и форм собственности.

22 апреля 1994 года - (№ 800) Милли Меджлис Азербайджанской Республики принял Постановление об утверждении «Правил лицензирования деятельности в сфере розничной торговли и общественного питания». В соответствии с Законом определяется порядок уплаты налога в форме получения лицензии юридическими и физическими лицами, осуществляющими деятельность в сфере розничной торговли и общественного питания [4]. За январь-февраль 2021 года через розничную торговую сеть потребителями реализовано продуктов питания, напитков и табачных изделий на сумму 6,0 миллиард манатов, непродовольственных товаров на сумму 2,8 миллиард манатов. При сравнении с январем-февралем 2020 года известно, что оборот розничной торговли в реальном выражении снизился на 1,3 процента, в том числе по непродовольственным товарам - на 4,9 процента, по пищевым товарам, напиткам и табачным изделиям - на 2,0 процента увеличился. За отчетный период 46,9 процента средств, потраченных покупателями на товары конечного потребления, было потрачено на продукты питания, 6,3 процента - на напитки и табачные изделия, 16,5 процента - на текстильную продукцию, одежду и обувь, 5,4 процента - на бензин и дизельное топливо. 5,2 процента израсходованных средств было потрачено на электротехнические товары и мебель, 2,3 процента на фармацевтическую продукцию и товары медицинского назначения, 0,7 процента на компьютеры, телекоммуникационное оборудование и полиграфическую продукцию, 16,7 процента на другие непродовольственные товары. В январе-феврале 2021 года 26,6 процента потребительских товаров реализовано коммерческими предприятиями, 49,9 процента - индивидуальными предпринимателями, 23,5 процента - на рынках и ярмарках [6]. По сравнению с январем-февралем 2020 года оборот розничной торговли увеличился на 9,3 процента по предприятиям и на 1,6 процента по индивидуальным предпринимателям в натуральном выражении. Рынки и ярмарки снизились на 15,8 процента. За отчетный период среднестатистический житель страны в месяц потребил в торговой сети 302,1 маната, в том числе продуктов питания, напитков и табачных изделий на 160,6 маната, непродовольственных товаров

на 141,5 маната.

Объемные показатели широко используются при анализе розничной торговли. К объемным показателям относится розничный товарооборот в целом по системе, а к частным показателям относится уровень товарооборота отдельных предприятий и организаций в общем объеме товарооборота, товарооборот на одного продавца, товарооборот на человека и т. д. Приписывается [5]. Таким образом, как мы уже упоминали, в процессе анализа розничной торговли используется система показателей, на основании которых дается характеристика выполнения плана розничной торговли, определяются резервы увеличения товарооборота и улучшения качества розничной торговли.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti Məhərrəm Ağamalıyev, Tahir Şükürov, Ticarət Müəssisələrinin İqtisadiyyatı, (Dərslik) Bakı – 2010

2. Əlirzayev Ə. Q., Əlirzayev E. Ə. “Azərbaycanın sosial və iqtisadi inkişaf problemləri, konseptual yanaşma, maliyyə-büdcə və sahələrarası proqnozlaşma mexanizmləri”, Bakı, 2012.

3. <https://e-qanun.az/framework/10331>

4. <https://e-qanun.az/framework/8873>

5. <https://studfile.net/preview/1476915/page:4/>

6. azstat.org

УДК 330

АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ БАЗИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ ЗА 2019-2021 РОКИ

Фатюха Наталія Георгіївна

к. е. н. доцент

Фесик Яна Андріївна

Студентка

Національний університет «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

Анотація: Доходи місцевих бюджетів є невід’ємною складовою бюджетної системи країни, тому аналіз даної теми є необхідним для розуміння економічної системи держави.

Ключеві слова: доходи місцевих фінансів, податкові надходження, міжбюджетні трансферти, неподаткові надходження.

Формування дохідної бази місцевих бюджетів є невід’ємною частиною функціонування економіки будь-якої країни.

Доходи бюджету формується з податковими, неподатковими та іншими надходженнями на безповоротній основі, включаючи трансферти, плату за надання адміністративних послуг і власні надходження бюджетних установ.

Разом з тим до формування дохідної бази також входять надходження бюджету — доходи бюджету, повернення кредитів до бюджету, кошти від місцевих запозичень, повернення бюджетних коштів з депозитів, надходження внаслідок продажу або пред’явлення цінних паперів [1, с. 72].

Для детального аналізу доцільним буде розглянути складові доходів місцевих бюджетів за 2019-2021 рр. Розглянемо показники за 2019-2021 рік і внесу дані у таблицю 1.

Таблиця 1

Доходи місцевих бюджетів України за 2019-2021 рр.

(розраховано за даними [2])

Показники	Роки, млрд. грн.			Абсолютне відхилення, млрд. грн.		Відносне відхилення, %	
	2019 (y0)	2020 (y1)	2021 (y2)	(y1-y0)	(y2-y1)	(y1/y0*100 %)	(y2/y1*100 %)
Податкові надходження	275016,4	289986,0	307504,0	14969,6	17518,0	105,44	106,04
Неподаткові надходження	26108,4	21464,4	18768,0	-4644	-2696,4	82,21	87,44
Доходи від операцій з капіталом	2929	3473	4025	544	552	118,57	115,89
Міжбюджетні трансферти	245435,3	160986,2	161208,0	-84449,1	221,8	65,59	100,14
Разом	549489,1	475909,6	491505,0	-73579,5	15595,4	86,61	103,28
Надходження від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій	44300,0	146399,0	32789,0	102099,0	-113610,0	330,47	22,40

У 2019 році податкових надходжень до місцевих бюджетів України надійшло 275016,4 млрд. грн. У 2020 році - 289986,0 млрд. грн., а у 2021 році податкових надходжень надійшло 307504,0 млрд. грн. Можна зробити висновок, що у 2020 році у порівнянні з 2019 роком надходження зросли на 14969,6 млрд. грн., а у процентному співвідношенні даний показник виріс на 5,44%. У 2021 році податкові надходження до місцевих бюджетів надійшло на 17518,0 млрд. грн. більше ніж у 2020 році у відсотках на 6,04%.

Неподаткових надходжень у 2019 році було виділено у розмірі 26108,4 млрд. грн., у 2020 році — 21464,4 млрд. грн., а у 2021 році неподаткові надходження склали 27230,4 млрд. грн. У 2020 році порівняно з 2019 роком видно зниження показника на 4644 млрд. грн. і на 17,79%, у 2021 році показник також знизився на 2696,4 млрд. грн. або на 12,56%.

Також частку доходів становлять доходи від операцій з капіталом, у 2019 році — 2929 млрд. грн., у 2020 році — 3473 млрд. грн., а у

2021 році - 4025 млрд. грн. Таким чином, з таблиці 1 видно, що спостерігається тенденція до збільшення доходів від операцій з капіталом з кожним роком, у 2020 році вони виросли на 544 млрд. грн. або на 18,57% , а у 2021 році у порівнянні з 2020 роком на 552 млрд. грн. або у відсотковому вираженні на 15,89%.

Міжбюджетні трансферти є невід'ємною складовою доходів місцевих фінансів. За допомогою міжбюджетних трансфертів вирішується питання податкоспроможності певної території, за рахунок горизонтального вирівнювання.

Отже, у 2020 році спостерігається зниження міжбюджетних трансфертів порівняно з 2019 роком на 84449,1 млрд. грн. або на 34,41%, а у 2021 році показник виріс з 160986,2 млрд. грн. до 161208,0 млрд. грн. і відхилення становить 221,8 млрд. грн. або у відсотковому вираженні темп приросту складає 0,14%.

Крім того у досліджуваній період були надходження від ЄС, урядів іноземних держав та міжнародних організацій. Вони становили у 2019 році 44300 млрд. грн., у 2020 році на 102099 млрд. грн. або на 230,47% більше -146399 млрд. грн., у 2021 році показник складав 32789 млрд. грн. це порівняно з 2020 роком на 113610 млрд. грн. менше або у відсотках на 77,60% [2].

Також проаналізую структуру доходів місцевих бюджетів за період 2019-2021 рр. і внесу дані у таблицю 2.

Отже, формування місцевих бюджетів відбувається за рахунок акумуляції грошових коштів на певній адміністративно-територіальній одиниці за рахунок податкових, неподаткових і інших платежів на безповоротній основі. Завдяки зміни у законодавстві і запровадження програми децентралізації можна побачити, що до 2021 року виросли доходи порівняно з 2019 роком.

Основним джерелом надходження є податкові надходження, вони у 2019 році складають 50,05% від усієї суми надходжень, у 2020 році процент становить 60,93%, а у 2021 — 60,01%, міжбюджетні трансферти також

відіграють важливу роль у формування дохідної частини місцевих фінансів і у 2019 році процент складав 44,67%, у 2020 році —33,83%, а у 2021 році - 34,66%.

Таблиця 2

Структура доходів місцевих бюджетів України за 2019-2021 рр.

(розраховано за даними [2])

Складові надходжень місцевих бюджетів	2019		2020		2021	
	Млрд. грн.	%	Млрд. грн.	%	Млрд. грн.	%
Податкові надходження	275016,4	50,05	289986,0	60,93	307504,0	62,56
Неподаткові надходження	26108,4	4,75	21464,4	4,51	18768,0	3,82
Доходи від операцій з капіталом	2929,0	0,53	3473,0	0,73	4025,0	0,82
Міжбюджетні трансферти	245435,3	44,67	160986,2	33,83	161208,0	32,80
Разом	549489,1	100,0	475909,6	100,0	491505,0	100,0
Надходження від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій	44300,0	-	146399,0	-	32789,0	-

Неподаткові надходження у 2019 році від загальної суми доходів склали 4,75%, у 2020 році — 4,51%, а у 2021 році — 4,64%. Доходи від операцій з капіталом від загальної суми складають менше 1 %, у 2019 році —0,53%, у 2020 році —0,73%, у 2021 році —0,69%.

Розрахую індекс структурних зрушень доходів місцевих бюджетів за 2019-2021 роки і розрахунки представимо у таблицю 3.

Таблиця 3

Індекс структурних зрушень доходів місцевих бюджетів України за 2019-2021рр.

Доходи місцевих бюджетів	Млрд. грн.		У % до підсумку		Відхилення часток $d_{j1} - d_{j0}$
	2019	2021	2019 (dj0)	2021 (dj1)	
Податкові надходження	275016,4	307504,0	50,05	62,56	12,51
Неподаткові надходження	26108,4	18768,0	4,75	3,82	0,93
Доходи від операцій з капіталом	2929,0	4025,0	0,53	0,82	0,29
Міжбюджетні трансферти	245435,3	161208,0	44,67	32,80	11,87
Разом	549489,1	491505,0	100,0	100,0	25,6

$$|d_{j1} - d_{j0}|/4 = 25,6/4 = 6,4 \text{ проц. пункти}$$

Таким чином, за розрахунками лінійний коефіцієнт структурних зрушень за період 2019-2021 роки становить 6,4 процентні пункти, тобто структура доходів місцевих бюджетів у 2021 році відрізняється від 2019 року на 6,4 процентні пункти.

Також актуальним буде дослідити доходи місцевих бюджетів за 8 місяців поточного року. Перші місяці війни виявились складними для органів місцевого самоврядування, але реформа децентралізації продемонструвала стійкість фінансової системи і здатність територіальних громад швидко адаптуватися до складної ситуації. Громади, які не постраждали від бойових дій змогли наповнити казначейський рахунок та гідно прийняти внутрішньо-переміщених осіб.

Навіть з урахуванням податкових пільг громади можуть наповнювати свої бюджети на рівні попереднього року і забезпечувати зростання. Складнішим є становище у територіальних громадах, яких торкнулися бойові дії, так спостерігається зниження податкових надходжень у таких областях: Харківська, Херсонська та м. Київ.

У структурі надходжень місцевих бюджетів січень-серпень 2022 року найбільшу частку займає податок на доходи фізичних осіб. Він становить 163,8 млрд. грн., а частка від усіх доходів становить 46,1%, також вагому частину доходів місцевого бюджету займають субвенції з державного бюджету, їх розмір складає 77,3 млрд. грн., а у відсотках частка становить 21,8%.

Єдиний податок у доходах місцевих бюджетів займає 30,9 млрд. грн., а у відсотках це 8,7%, податок на майно становить 23,1 млрд. грн., або 6,5% від основної маси доходів місцевих бюджетів за 8 місяців 2022 року [3].

Дотації з державного бюджету місцевим бюджетам займають 15,3 млрд. грн., або 4,3%, податок на прибуток підприємств становить 10,2 млрд. грн. або 2,9%, акцизний податок становить 5,8 млрд. грн., або 1,6% та інші доходи. Також, за 8 місяців 2022 року значно зросла частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету (див. рис.1).

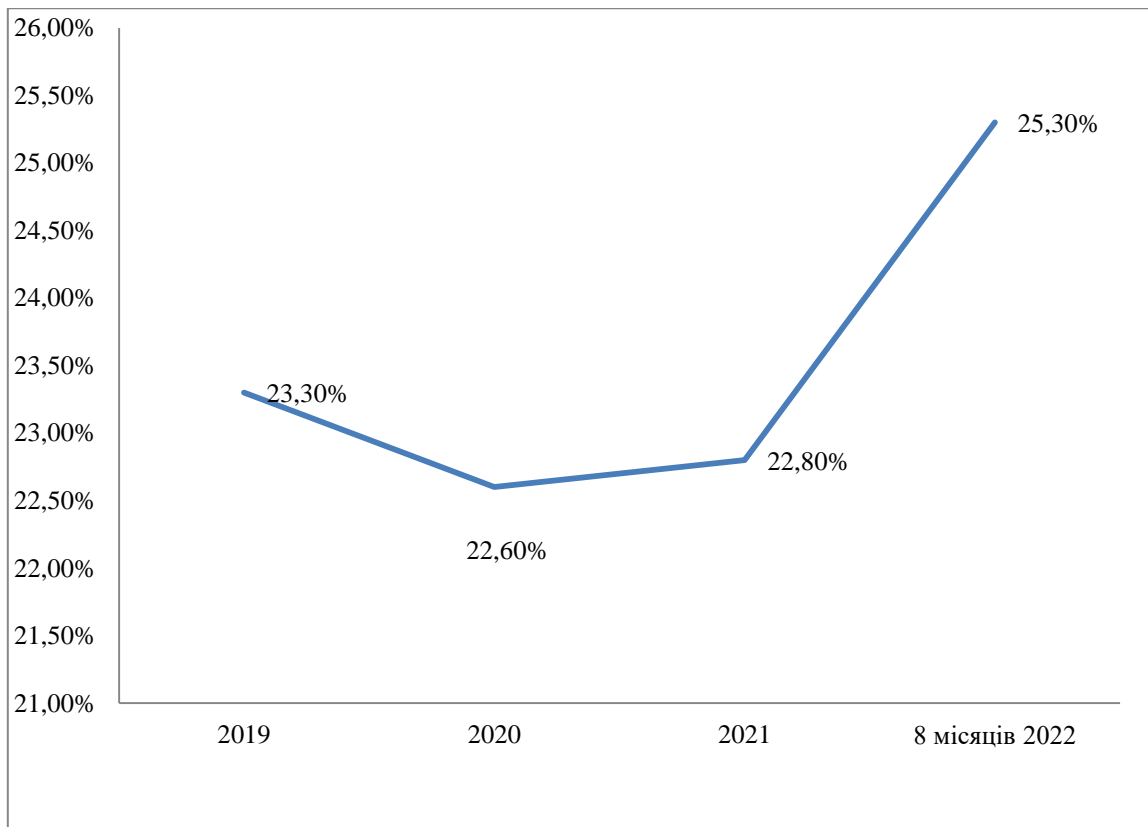


Рис. 1 Частка місцевих бюджетів України у доходах зведеного бюджету України (без трансфертів) [3].

Таким чином, з рисунку видно, що за 8 місяців 2022 року у порівнянні з 2021 роком частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету (без трансфертів) зростає на 2,5%.

Але зараз постає чимало наступних викликів: врегулювання дисбалансів між рівнями розвитку різних громад, забезпечення стабільного розвитку, відновлення пошкодженої інфраструктури, чітке розмежування повноважень між всіма рівнями, підтримка демократичності прийняття рішень.

Отже, війна внесла свої корективи у виконання бюджету, є територіальні громади, які виконують бюджетні плани наполовину, є які перевиконують, в цілому ситуація складна, але рівень складності досить диференційований, в залежності від того, до якого типу належить громада.

Говорити про інвестиційні проекти, наприклад, у період воєнного стану є некоректним, адже зараз основними напрямками на які слід звернути увагу це закінчення війни та підтримка добробуту населення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кириленко О. П. Місцеві фінанси Підручник 2-ге видання, доповнене і перероблене / О. П. Кириленко; Тернопільський національний економічний університет. — Тернопіль.: Вид-во Тернопільський національний економічний університет, 2014.— 448 с.

2. Довідка про виконання доходів місцевих бюджетів України 2019-2021 роки [Електронний ресурс] // Міністерство фінансів України, 2022 - Режим доступу: https://mof.gov.ua/storage/files/Довідка_викон_МБ_2019_рік_оновл.pdf

3. Аналіз виконання місцевих бюджетів України за 8 місяців 2022 року [Електронний ресурс] // Децентралізація , 2022 — Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/news/15570>

СТАРТАПИ ЯК ПРИКЛАД АКТУАЛЬНОЇ ТА ЕФЕКТИВНОЇ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Хохлова Тетяна Юріївна

викладач першої кваліфікаційної категорії
Слов'янський енергобудівний фаховий коледж
м. Слов'янськ, Україна

Анотація: Мета даної роботи полягає в розгляді та аналізі матеріалів, пов'язаних з сутністю такого поняття в економічній діяльності сучасного суспільства як «стартап». Актуальність даної роботи полягає в тому, що поняття «стартапу» в наш час активно розвивається, а саме це явище має змогу залучити значні обсяги молоді до ефективної економічної діяльності в сучасному суспільстві.

Ключові слова: «стартап», навчальний процес, техніка навчання.

Термін «стартап» в наш час стає все більш популярним та, відповідно, з'являється в нашому житті все частіше. Навіть ті, хто не цікавляться інвестиціями, зустрічають цей термін в репортажах на телебаченні, або просто в інтернеті. Кожен з нас хоча б раз стикався з цією назвою на форумах або інформаційних порталах. У повсякденному житті цей термін став зустрічатися настільки часто, що багато хто почав цікавитися, що це таке і як можна заробити з його допомогою. Це стосується не тільки дорослих, які мають певний запас вмінь та ідей, але й студентів, та навіть школярів.

На жаль, не всі повністю розуміють, що цей термін означає та що він із себе представляє. Дехто розуміє під стартапом певні способи заробітку притаманні тільки діяльності в інтернеті, інші – під такою назвою можна позначити взагалі будь-який бізнес проект.

Цей термін вперше з'явився в 1939 році в США. Тоді Девід Паккард і Вільям Хьюлетт розробили одну ідею і назвали її startup, що в перекладі з

англійської мови означає «запуск, старт». З того часу заснована компанія розвивалася, і тепер вона відома майже всім – HP, як бренд, що виробляє комп'ютерну та іншу оргтехніку.

З початку 90-х років велика кількість фахівців почала сперечатись, що конкретно мається на увазі під цим терміном: проект ще на етапі розробки або компанія, яка в майбутньому має великі шанси на швидке зростання та значні перспективи в розвитку.

Простими словами, стартап – це короткостроковий проект, що реалізує бізнес ідею відповідно до сучасних потреб суспільства, проект, метою якого є швидкий розвиток і отримання прибутку в даний момент часу. Наприклад, перший генератор, створений HP, замість резистора використовував лампу розжарювання, що в майбутньому призвело до зростання продуктивності генератора та зменшення його вартості в плані виготовлення. Завдяки цьому ця продукція стала більш конкурентоспроможною. Таким чином, під стартапом краще розуміти саме нові технології, що раніше не застосовувалися, але мають місце в майбутньому. Прикладом може бути застосування роботизації на виробництві або в сфері обслуговування. Така ідея сама по собі вже містить інноваційну базу. Тобто, впроваджується ось таке, чого раніше ніколи ще не було на ринку.

Ще одна істотна відмінність стартапу – інвестори вкладають свої гроші саме на етапі зародження, а не тоді, коли бізнес вже став успішним. За фактом, інвестори вкладають свої гроші саме в ідею, яка має досягти успіху в майбутньому.

Багато хто вважає, що стартап – це взагалі будь-який проект, який існує в інтернеті. Це не відповідає дійсності, оскільки певні ідеї можна реалізовувати й без комп'ютерних технологій. Але, в наш час, сучасна мережа розвивається настільки швидко, що майже кожне друге нововведення пов'язане з інтернетом.

До відмінних рис стартапів від іншого бізнесу слід віднести те, що розробкою повинна займатися тільки нова компанія, яка тільки з'явилася на світ. Вона ще нікому не відома та не є загальноновизнаним брендом. Це команда,

створена з однодумців, які працюють над одним проектом. У кожного з членів цієї команди є свої обов'язки. Вони працюють заради досягнення своєї мети та поліпшення якості життя в майбутньому завдяки власній ідеї та втіленні її в життя.

На жаль, далеко не всі ідеї зможуть реалізуватися, тому більшість стартапів приречене на провал. Але це здебільшого відбувається через те, що концепція не була повністю опрацьована, навіть коли було запропоноване щось дійсно оригінальне та потрібне сучасному ринку. З цього виходить, що такого типу проектам завжди потрібні інвестиції. Оскільки штат таких компаній складається з невеликої команди молоді, у якої немає грошей для реалізації своїх ідей.

Тому, майже всі стартапери мають наполегливо шукати об'єкти для фінансування. Адже без грошей вони не зможуть розвиватися та реалізовувати свої напрацьовані ідеї.

В нашій країні ця сфера поки що не так сильно розвинена, як на Заході. І якщо на Заході така діяльність давно стала нормою, то вітчизняні стартапери з великою вірогідністю можуть зіткнутися з дуже поширеними проблемами.

Першою є грошова проблема. Вона виникає ще на перших етапах зародження стартапу. У нашій країні знайти інвесторів часом навіть не можуть ті підприємці, які вже зарекомендували себе з точки зору відмінною репутації. Що вже говорити про новачків.

Друга проблема полягає в тривалій реалізації. У США такий проект буде розвиватися максимум півроку. Якщо він так і не почав приносити прибуток, то його закривають. Ми ж маємо цей час, який можемо означити роками. У підсумку – гроші інвесторів загублені, а проект стає абсолютно збитковим і повністю безнадійним.

Будь-який бізнес має кілька етапів розвитку. Вони не є чіткими й залежать від мети, сфери діяльності та інших факторів.

Зародження – на цьому етапі ідея тільки з'являється в умах людей, які хочуть в майбутньому з її допомогою зробити життя ще краще і комфортніше,

ніж раніше. Саме зараз починає збиратися команда людей, які разом будуть йти до досягнення цієї мети. Розробляється детальний план дій, пропонуються варіанти для пошуку інвесторів та інших способів отримання грошей.

Далі обов'язково повинен бути придуманий логотип майбутньої компанії. Навіть на це потрібні інвестиції, але на етапі зародження вони будуть мінімальними. Здебільшого це особисті гроші команди однодумців, які настільки вірять в свою ідею, що готові вкласти в неї власні заощадження. Можна спробувати знайти великого інвестора на цьому етапі, але це практично неможливо. Адже мало хто може повірити на слово без будь-яких чітких доказів.

Становлення (по-іншому її ще називають посівної стадією) – в цей момент вже є команда, кожен член якої чітко знає всі свої обов'язки та завдання, а також готовий приступити до їх втілення в швидкі терміни. Є план дій, інвестори, також вже зроблені перші кроки в рекламі майбутнього проекту. Найголовніше завдання на цьому етапі – це пошук додаткових джерел фінансування та вдосконалення самої системи. Саме цей етап є найскладнішим. Адже якщо на першому команда здебільшого жила мріями, то зараз почалася жорстока реальність по їх втіленню. Особливо складно знаходити додаткових інвесторів. Дуже багато часу йде на переговори. Навіть декілька місяців. Тому важливо постаратися, щоб за цей час команда досягла якихось вагомих результатів і продемонструвала нехай навіть невеликий прибуток. Це може сприятливо позначитися на вирішенні інвесторів. Ну а поки час йде, потрібно оплачувати роботу співробітникам, оренду приміщення, витратні матеріали і так далі. Часто стартаперів працюють собі в збиток.

Ранній розвиток проекту (ще називається Alpha-версія) – на даному етапі вже є повноцінна компанія. Вона стабільно приносить прибуток, займає свою конкретну нішу на ринку. Люди користуються її продукцією і навіть з'явилися постійні покупці. Основним завданням для компанії стає остаточне формування послуг та продукції, виявлення недоліків, помилок і повне їх усунення в наступних випусках товарів. Загалом, доведення процесу до досконалості.

Паралельно з цим триває активна реклама, яка буде сприяти ще більшому впровадженню продукту на ринок. На цьому етапі триває пошук нових джерел фінансування. Але це зробити вже набагато простіше, ніж на перших двох етапах. Все ж інвестори бачать результати і вже можуть оцінити перспективи. Витрати на просування і рекламу стають ще більше. І не завжди отриманий прибуток покриває їх.

Розширення (інша назва цього етапу – Beta-версія) – компанія вже отримує свій чистий прибуток. Рекламна програма відпрацьована детально, все налагоджено і готово до наступного етапу – розширення обсягів продукції, що випускається на ринок продукції. Саме зараз відкриваються нові магазини для впровадження продукції в масове виробництво, полягають нові контракти на реалізацію та поставку товару тощо. Що стосується інвестицій, то на цьому етапі вже пора обмежувати венчурні фонди, а більше укласти договори з майбутніми партнерами. Якщо власник захоче продати компанію, то на цьому етапі починається пошук інвестора, який купує контрольний пакет акцій. При цьому стартапер продовжує працювати над іншими проектами, втілюючи в життя нові ідеї по бізнесу.

Зрілість – стартап перетворюється вже в готовий і широкий бізнес, який приносить більший прибуток. Це вже не компанія з кількох молодих осіб, а повноцінна корпорація, яка має практично лідируюче місце на ринку в конкретній галузі. Вся робота ідеально налагоджена, штат співробітників є висококваліфікованих фахівців з вищою освітою і великим досвідом роботи в цій сфері. На цьому етапі починається випуск власних акцій, які і будуть в майбутньому приносити прибуток їх власникам. Але є і другий варіант - продати готовий бізнес за дуже велику суму грошей.

Джерела фінансування стартапів – це окреме важливе питання. Часто трапляються такі ситуації, коли з'явилася унікальна ідея, а грошей на її втілення зовсім немає. Це є поширеною проблемою саме стартаперів, у яких свіжий і сучасний погляд на життя, але не вистачає грошей не те що на втілення ідей, стартапів, а часом і зовсім на життя. Але в нашому світі все взаємопов'язано. І

часто виникають зворотні ситуації, коли, навпаки, гроші вільні є, а ідей для їх втілення немає. Але ж не хочеться вкладати їх в перший-ліпший проект, який навряд чи принесе прибуток. Тут мова йде про інвесторів.

Існує сім найефективніших способів отримання грошей для своїх стартап проектів.

Особисті гроші – найчастіше ці кошти використовуються на самих ранніх етапах зародження стартапу, коли з'явилася тільки одна ідея, бізнес план ще не розроблений (ну або тільки на початковій стадії розробки). Говорити про притягнення великих інвесторів поки що нерозумно, так як компанія ще нічого із себе не представляє, щоб хоч чимось залучати людей. Тому учасники проекту вкладають свої власні заощадження. Вони вірять, що їхній проект втілиться, і буде мати успіх. Тому і готові піти на такі жертви.

Друзі та родичі – до такої матеріальної допомоги стартапери вдаються на наступному етапі. Витрати вже набагато більше, ну а першого прибутку поки що не видно. За допомогою до сторонніх людей поки що зарано звертатися, тому єдиний вихід – це близькі друзі і родичі. Вони до речі можуть виступати і першими споживачами вашої продукції.

Краудфандінг – цим словом називається народне фінансування. Тобто, організовуються якісь заходи, на яких відбувається добровільний збір коштів, благодійність. Люди за бажанням віддають певну суму на розвиток проекту, при цьому, не вимагаючи нічого натомість. Найпоширенішою формою краудфандінга є збір коштів через інтернет. Створюється певний сайт або форум, прописується номер електронного гаманця або банківської карти, чітко прописуються цілі і то, на що підуть зібрані гроші. Такий спосіб дуже популярний за кордоном. Наприклад, Барак Обама на свій перший етап передвиборної компанії зібрав гроші саме завдяки краудфандінгом. І сума на той момент перевищила 250 000 доларів.

Банківський кредит – найостанніше, на що вам краще розраховувати. На перших порах у стартаперів та так великі витрати, не варто збільшувати їх високими відсотками за банківськими вкладами. Пам'ятайте, що такі проекти

мають високими ризиками. І якщо проект збанкрутує, то ви залишитеся в ще більших боргах, ніж на старті свого стартапу. Якщо і брати гроші в кредит, то краще це робити на більш пізніх етапах розвитку, коли бізнес вже процвітає і приносить свою першу, нехай навіть і невелику, але все ж прибуток.

Бізнес-ангели – незалежні інвестори та вкладники, які погоджуються вносити кошти ще на самих ранніх етапах розвитку проекту. Іноді їм дозволяють навіть брати участь в розвитку бізнесу. Якщо підсумковою метою стартапера є саме продаж готового бізнесу, то і зовсім це буде ідеальним варіантом, так як бізнес-ангел викупить частку, що залишилася компанії. Ну а якщо немає, то краще заздалегідь оформити відносини з юридичної точки зору і закріпити договорами. В іншому випадку можуть виникнути серйозні розбіжності в майбутньому. Велика частина з усіх стартапів розраховані на швидку реалізацію без продовження ведення серйозного бізнесу. Часто такі проекти створюються для розробки мобільного застосування. Це завжди команда однодумців з декількох людей, кожен з яких займається певним завданням. Так можна набагато швидше і оперативніше домогтися успіху. Взагалі стартапи для інвесторів є найбільш ризикованим бізнесом. Але саме вони здатні приносити найвищий дохід за короткий термін. Тому інвестори постійно погоджуються йти на такі ризики.

Держава – іноді в розвитку бізнесу можна розраховувати на підтримку з боку держави. Хоч останнім часом воно і не особливо охоче дарує грошові кошти для розвитку малого підприємництва. Особливо вітаються ті проекти, які в майбутньому сприятимуть поліпшенню умов життя країни.

Венчурний фонд – це словосполучення утворилося від англійського слова *venture*, що в перекладі означає ризикована справа. Це спеціалізовані фонди, які спочатку створені для інвестування в ризиковані проекти. Щоб хоч якось компенсувати свої ризики, венчурні фонди часом висувають умови, які можуть виявитися не зовсім вигідними для проектів.

До ідей для стартапу з мінімальним вкладенням можна віднести цілий ряд. Наприклад, власний канал на YouTube. Якщо ви творча людина, у вас

багата фантазія, і ви вміти знімати якісні відеоролики, то можете спробувати стати популярним відеоблогером. Не секрет, що вони можуть заробляти величезні гроші на рекламу і переглядах своїх відео. Тематика може бути найрізноманітнішою. Найголовніше, щоб вона була цікавою, захоплюючою або корисною.

Ще один приклад – інтернет магазин. Тут вам не обов'язково відкривати свій власний інтернет магазин. Можна займатися перепродажем товарів від інших виробників. Особливо популярна ідея перепродажу товарів з Китаю з високою націнкою.

Наступна – ЕКО продукти (екологічно чисті продукти). Багато людей в сучасному суспільстві вважають за краще купувати саме ті продукти, які не мають в складі різних ГМО добавок або інших підсилювачів смаку. Вони хочуть піклуватися про своє здоров'я, тому готові переплачувати гроші за корисні продукти. З цієї причини дуже затребувані компанії, які візьмуть на себе обов'язок в поставках продуктів з екологічно чистих районів. Основний принцип роботи такого проекту – ви знаходите виробника, укладаєте з ним договір, ну а далі продумуєте варіанти доставки.

Автомати з продажу – також є відносно простою в реалізації ідеєю. Тут можна продавати все, що завгодно: одноразові товари, напої, продукти харчування та багато іншого, на що у вас вистачить фантазії. Головне, щоб це було затребувано. Найчастіше такі вендинг-автомати ставлять в торгових центрах.

Мобільні додатки – для втілення в життя необхідно мати певні навички, але якщо такі є, то створити продукт не складе ніяких труднощів. Залишається тільки придумати ідею і приступити до її реалізації. Багато подібних стартапи скуповуються такими великими гігантами, як Apple або Google за величезні суми. Але пам'ятайте, що ваша ідея повинна бути унікальною і цікавою!

Консультації по Скайпу або за допомогою інших додатків. Якщо ви володієте певними навичками та є фахівцем в будь-якій затребуваній сфері, то можете вести подібні консультації. Це буде зручно не тільки вам, але і вашим

клієнтам. Так як немає необхідності їхати на транспорті на інший кінець міста.

Створення та перепродаж сайтів. Такі проекти займаються створенням сайтів з нуля і подальшим перепродажем їх іншим зацікавленим покупцям. Можна також купувати готовий сайт, зайнятися його просуванням і SEO оптимізацією, а після перепродати за дорожчою вартості.

Щоб швидко знайти інвестора, насамперед слід визначити для себе його тип: той, хто допоможе грошима; або той, який крім цього буде надавати професійну допомогу в своїй консультації, і брати активну участь в управлінні вашим стартапом. Для цього достатньо просто уявити кінцевий результат вашого бізнесу, яким ви його бачите на завершальному етапі розвитку: продаж готового бізнесу або продовження роботи над ним. Другим моментом буде створення такої оригінальної ідеї, яка зацікавить потенційного інвестора своєю перспективністю. Якщо вона буде банальна, то ви ніколи не знайдете інвестора. Також важливо скласти чіткий і детальний бізнес план. Інвестор повинен побачити, що його вкладення окупляться і після якого періоду це станеться. «Розмитість» та «незрозумілість» в бізнес-плані викликають багато сумнівів. Відмінно допомагають красиві і наочні презентації з інфографікою.

У сучасному світі стартапи перетворилися в справжню прибуткову індустрію. До таких проектів інтерес ніколи не загубиться, адже вони несуть в собі щось інноваційне і сучасне. Але важливо пам'ятати про те, що близько 70% від всіх проектів приречене на провал вже в перший рік своєї діяльності. Решта, в другий рік або довше. І тільки 5-10% зможуть стати успішними і дати інвесторам величезний прибуток, заради якої вони і погодилися піти на такі величезні ризики.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. <https://uk.binaroption.com/stati/590-hto-takoe-startap-prostymi-slovami>
2. <https://biznecat.com/biznes/78-startup-shcho-tse-take.html>
3. <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3139165-fedorov-proponue->

dodati-do-fondu-startapiv-granti-dla-kreativnoi-industrii.html

4. <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2020/04/24/659769/>

5. <https://lemarbet.com/ua/razvitie-internet-magazina/made-in-ukraine-ukrainskie-startapy/>

6. <https://ukrainian.voanews.com/a/uspishni-ukrainski-ekolohichni-startapy/4794604.html>

7. <https://www.sikorskychallenge.com/startup-contest/>

**БІЗНЕС-ЛІДЕРСТВО В УПРАВЛІННІ КОМПАНІЄЮ. НАВИЧКИ
ЕФЕКТИВНИХ ЛІДЕРІВ**

Ярмола Анна Олексіївна

студентка

Національний технічний університет України

Київський політехнічний інститут

імені Ігоря Сікорського

м. Київ, Україна

Анотація: В статті розкрито сутність бізнес-лідерства, важливі навички та здібності притаманні лідеру. Для будь-якого лідера в бізнес сфері та для управління компанії мають бути притаманні такі навички, як: самомотивація, відповідальність, постановка цілей, прийняття відповідальності за ризики, цілісність, допитливість, комунікабельність та допитливість. Також визначено типи лідерства, як здійснюється управління при даній моделі, а також розглянуто ефективні шляхи для покращення лідерських якостей.

Ключові слова: бізнес-лідерство, керування, навички, стилі управління, мотивація, шляхи вдосконалення

Лідерство є найбільш важливою складовою для кожної успішної компанії. Команда з сильним, кваліфікованим керівництвом, швидше за все, буде продуктивною, ніж команда без неї.

Бізнес-лідерство стосується того, як люди приймають рішення, встановлюють цілі та забезпечують напрямок у професійному середовищі. Лідерство в бізнесі може набувати різних форм, але зазвичай це генеральний директор або співробітники вищого рівня, які скеровують і надихають решту команди. Мета бізнес-лідерства — знайти модель лідерства, яка найкраще працює для конкретної компанії та її команди співробітників.

У бізнесі завжди потрібні сильні лідери. Незалежно від вашої посади, ви

можете бути бізнес-лідером, якщо у вас є відповідні навички. Якщо ви можете продемонструвати свою компетентність як лідера та схильність до лідерських ролей, ви, швидше за все, матимете можливість використовувати ці навички, щоб керувати командою чи проектом. Розвиток вашого розуміння бізнес-лідерства та того, що потрібно, щоб бути хорошим лідером, може допомогти вам стати більш цінним активом на будь-якому робочому місці.

З сильними лідерами пов'язано кілька специфічних якостей. Більшість із них стосується вашої здатності ефективно виконувати завдання, впливати на інших, щоб вони добре діяли, а також постійно відповідати та перевершувати очікування. Деякі – це особистісні якості, якими ви вже володієте, а інші – це навички, які, можливо, потребують розвитку. Ось деякі з найпоширеніших якостей і навичок успішних бізнес-лідерів:

1. Самомотивація

Успішний лідер повинен мати можливість проявляти ініціативу, що передбачає можливість виконувати завдання, не звертаючись за керівництвом чи допомогою. Коли ви станете більш компетентними та вправними у своїй ролі, вам, ймовірно, буде потрібно менше нагляду.

Самомотивація передбачає виконання проекту або завдання вчасно без постійного заохочення або вказівок з боку менеджера. Якщо ви можете виконувати покладені на вас обов'язки, а також проявляти ініціативу, виходячи за межі того, що від вас вимагали, ви швидко виділите себе лідером.

2. Відповідальність

Відповідальність є однією з найбільш затребуваних навичок лідера. Взяти на себе відповідальність означає прийняти наслідки своїх дій, як позитивні, так і негативні. Відповідальний лідер дивиться на кожен успіх і провал своєї команди як на свій власний. Лідери говорять від імені своїх команд і прагнуть приймати рішення, враховуючи їх найкращі інтереси. Відповідальні лідери приймають кожен аспект своєї ролі та наполегливо працюють, щоб виправити помилки та винагородити перемоги.

3. Постановка цілей

Сильне ділове лідерство передбачає здатність зосередитися на баченні майбутнього. Лідери підприємств повинні встановити стратегічні цілі, щоб допомогти компанії досягти успіху та розвиватися. Однією з основних функцій бізнес-лідерства є заохочення всіх співробітників працювати разом для досягнення спільних цілей. Постановка досяжних, значущих цілей і ефективне донесення їх до решти команди є одним із найважливіших завдань бізнес-лідера.

4. Прийняття ризику

Ефективні лідери розуміють, що діловий світ може бути складним. Вони не бояться ризикувати та бути інноваційними, щоб вирішити ці проблеми. Хороші лідери використовують дані для прийняття рішень, навіть якщо вони ризиковані або нетрадиційні.

5. Цілісність

Успіх команди значною мірою залежить від чесності її керівника. Це передбачає чесність і відданість керівника діяти правильно, навіть коли це важко. Чесні лідери подають приклад, пишаються своєю роботою та досягають позитивних результатів.

6. Допитливість

Хороші лідери постійно шукають нові ідеї та інноваційні рішення для просування своєї компанії або команди вперед. Бажання спробувати нове може надихнути й заохотити інших бути перспективними.

7. Навички міжособистісного спілкування

Хороший керівник намагається знати свою команду особисто. Це означає, що знайдуть час, щоб поговорити зі своїми колегами та надати вказівки. Навички міжособистісного спілкування передбачають здатність успішно орієнтуватися в розмовах, зустрічах та інших взаємодіях на робочому місці. Лідери з сильними навичками міжособистісного спілкування можуть вирішувати розбіжності, досягати компромісів і заохочувати продуктивність у своїй команді.

8. Самосвідомість

Перш ніж ви зможете визначити сильні та слабкі сторони в інших, ви повинні вміти зробити те саме для себе. Хороші лідери розуміють, що вони можуть, а що не можуть робити добре, а потім вживають заходів для покращення. Показ вразливостей надихає членів команди активізуватися і, можливо, самим стати лідерами.

Типи бізнес-лідерства:

Не існує єдиного способу бути хорошим бізнес-лідером. Те, що ви привносите в роль і як ви керуєте, буде відрізнятися від інших. Існує кілька різних типів лідерства, тому важливо вибрати те, що найкраще підходить для вас. Ось кілька ефективних стилів лідерства, які варто розглянути:

1. Авторитетне лідерство

Авторитетні, або автократичні, лідери приймають рішення самостійно без участі інших. Цей тип лідерства зосереджується на повному контролі командних рішень. Вони можуть швидко приймати рішення, навіть якщо ідеї не користуються популярністю серед членів команди. Авторитарний лідер ретельно керує роботою своєї команди і приділяє пильну увагу тому, чи відповідає кожна особа її очікуванням.

2. Бюрократичне керівництво

Бюрократичні лідери встановлюють сувору політику та процедури для себе та своїх команд. Цей тип лідерства передбачає чітку зосередженість на результатах і продуктивності, дотримуючись суворої системи командування та відповідаючи перед радою директорів або акціонерами. Бюрократичний лідер створює процеси, які не підлягають обговоренню, прив'язуючи співробітників до чіткого набору показників і цілей, що дозволяє менеджеру відстежувати результати.

3. Демократичне лідерство

Демократичні лідери шукають внеску команди під час прийняття рішень. Незважаючи на те, що вони відповідають за остаточне рішення, вони також враховують думки інших, що сприяє зворотному зв'язку, консенсусу та взаємодії серед команди.

4. Лідерство невтручання

Лідери невлаштованості, або «делеговані» керівники, контролюють проекти, але дозволяють членам команди приймати рішення самостійно та самостійно керувати робочим процесом. Вони надають підтримку та заохочення, коли це необхідно, але не говорять співробітникам, що чи як це робити.

5. Слугове лідерство

Лідери-слуги зосереджуються на потребах своїх команд, не визначаючи їх за ролями чи титулами. Співробітники відчують, що їх чують і про них піклуються як про рівних. Керівництво слугою може призвести до уповільнення прийняття рішень, оскільки в першу чергу увага приділяється членам команди, а потім компанії.

6. Стратегічне лідерство

Стратегічні лідери впливають на оточуючих, щоб вони прийняли колективне бачення. Вони визначають, які стратегії та методи допоможуть їхній компанії залишатися конкурентоспроможною.

7. Трансакційне лідерство

Лідери транзакцій вважають, що співробітники повинні виконувати все, що їм доручено, і чекають від них ретельного виконання їхніх наказів. Замість того, щоб намагатися допомогти членам своєї команди розвиватися, керівники транзакцій зосереджені виключно на тому, щоб кожен відповідав своїм квотам або очікуванням.

8. Трансформаційне лідерство

Трансформаційні лідери зосереджуються на перетворенні команд і компаній, щоб вони були найкращими. Вони створюють бачення та діляться ним зі своєю командою, щоб усі працювали над тією самою метою. Трансформаційний лідер надихає на позитивні зміни на робочому місці та надає своїй команді інструменти, необхідні для успіху.

Шляхи покращення навичок бізнес-лідера:

1. Знайдіть приклад для наслідування або наставника

Часто першим кроком до того, щоб стати ефективнішим лідером, є пошук сильного лідера для наслідування. Знайдіть у своїй мережі досвідченого лідера та поговоріть з ним про те, як він досяг успіху. Запитайте про їхні особисті та професійні цілі та шлях, яким вони йшли, щоб досягти поточної посади.

2. Оцініть лідерство

Оцінювання лідерських якостей може допомогти вам відточити свої управлінські якості, підвищити самосвідомість і просунути свою кар'єру. Вони можуть допомогти вам проаналізувати ваші лідерські якості та сильні сторони та визначити сфери, які потрібно вдосконалити. Знайомство з цими інструментами може вам допомогти просувати свою кар'єру вперед. Багато менеджерів з найму використовують оцінювання, щоб визначити потенційні стилі лідерства або якості тих, хто претендує на керівні посади.

3. Шукайте можливості лідерства

Ключем до вдосконалення як лідера часто є практика. Шукайте можливості зайняти керівні посади у вашій громаді. Це може бути на роботі, у вашій церкві чи в іншій групі у вашій особистій мережі. Керівництво може дати вам цінний досвід і підготувати вас до майбутніх можливостей.

4. Волонтер для більшої відповідальності

Якщо на вашому робочому місці немає лідерських можливостей, ви все одно можете проявити свої здібності, добровільно взяти на себе більше відповідальності. Це може означати пропозицію допомогти з проектом, вирішити нове завдання або навіть взяти на себе нову роль. Якщо ви виявите готовність служити, ви, швидше за все, заслужите увагу поточного керівництва вашої команди.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. <https://business.diia.gov.ua/cases/hr/lider-ta-menedzer-dvi-vazlivi-rolidla-biznesu>
2. <https://bs.krok.edu.ua/treningi-ta-seminari/trening-transformaciine-liderstvo-v-biznesi/>

3. <https://www.e-xecutive.ru/management/biznes-liderstvo>
4. <https://mind.ua/publications/20244337-lider-feniks-yakim-kerivnikom-treba-buti-shchob-uspishno-vesti-biznes-v-umovah-vijni>
5. <https://www.work.ua/articles/work-in-team/2596/>

LEGAL SCIENCES

УДК 343.261.1

ЗАСТОСУВАННЯ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УКРАЇНІ ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ

**Журавльов Владислав Дмитрович,
Перунова Ольга Владиславівна**
студенти
Харківський Національний університет
ім. В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна

Анотація: Статтю присвячено дослідженню правових аспектів покарання у виді довічного позбавлення волі, визначенню шляхів його вдосконалення в частині перспектив звільнення від відбування покарання у виді довічного позбавлення волі.

Безумовно, даний вид покарання є втіленням сучасних ідей кримінальної політики як України, так і Європи в цілому, воно ґрунтується на європейських принципах та повністю відповідає процесу гуманізації покарання.

Однак, воно має як свої переваги, так і свої недоліки порівняно зі смертною карою, які не стикуються із завданням кримінальної політики держави.

Переосмислення ролі та значення покарання у виді довічного позбавлення волі дає нам чітке поняття: які зміни необхідно прийняти до чинного кримінального кодексу, враховуючи при цьому національну самобутність та конституційні принципи [1].

Ключові слова: покарання, позбавлення волі, довічне позбавлення волі, смертна кара, ув'язнення, помилування, умовно-дострокове звільнення, ресоціалізація засуджених.

Виклад основного матеріалу: Довічне позбавлення волі є найвищою мірою покарання в нашій державі відповідно до чинного Кримінального кодексу України, зокрема статтею 64 передбачено, що довічне позбавлення волі встановлюється за вчинення особливо тяжких злочинів і застосовується лише у випадках, спеціально передбачених цим Кодексом, якщо суд не вважає за можливе застосовувати позбавлення волі на певний строк [2].

Однак, наразі в Україні постає нагальне питання з приводу неможливості зміни чи подальшого перегляду покарання у вигляді довічного позбавлення, що є порушенням статті 3 Європейської Конвенції з прав людини 1950 року [3].

Дане дослідження, на основі аналізу національного законодавства, пропонує відповідні зміни з урахуванням практики Європейського суду з прав людини.

Чинними правовими нормами передбачено, що особа засуджена до такого виду покарання може розраховувати на звільнення: у випадку ч.2 статті 84 КК України або якщо застосоване помилування Президентом (стаття 87 Кримінального кодексу України) [2].

Кримінально-виконавчий кодекс передбачає у статті 151 можливість подання клопотання про його помилування після відбуття ним не менше двадцяти років призначеного покарання...» [4].

В Україні, порядок здійснення помилування Президентом визначений Положенням про порядок здійснення помилування, затвердженим указом Президента України від 21 квітня 2015 року №223/2015.

Відповідно до цього положення:

Помилування засуджених здійснюється у виді:

- заміни довічного позбавлення волі на позбавлення волі на строк не менше двадцяти п'яти років;
- повного або часткового звільнення від основного і додаткового покарань [5].

Незважаючи на таку можливість, за історію Незалежності відомий лише один випадок застосування помилування до засудженої до довічного

позбавлення волі.

У зв'язку із цим, зростає кількість звернень засуджених до довічного позбавлення волі в Європейський суд з прав людини зі стверджуваним порушенням Україною статті 3 Конвенції.

Рушійною силою для широкого обговорення цього питання стало рішення ЄСПЛ по справі «Петухов проти України (№2)» від 12 березня 2019 року.

Відповідно до цього рішення суд оцінюючи справу дійшов таких висновків:

178. ... для забезпечення належного розгляду змін і прогресу в реабілітації засудженого до довічного позбавлення волі, якими б значними вони не були, перегляд повинен передбачати або надання обґрунтування органами виконавчої влади, або судовий перегляд, аби уникнути навіть ознаки свавілля (див. згадане рішення у справі «Матіюшаітіч та інші проти Литви» (<...>), пункт 181, з подальшими посиланнями на практику).

179. У цій справі відсутність у Президента України та підконтрольних йому органів державної влади зобов'язання обґрунтовувати свої рішення за клопотаннями про помилування ще більш обтяжується відсутністю будь-якого судового перегляду цих рішень. За таких обставин здійснення засудженими до довічного позбавлення волі свого права на перегляд їхнього покарання у виді довічного позбавлення волі через президентське помилування не може вважатися захищеним достатніми процесуальними гарантіями (див. згадане рішення у справі «Мюррей проти Нідерландів» (Murray v. the Netherlands), пункт 100).

180. Отже, у світлі зазначених міркувань Суд вважає, що в Україні президентські повноваження щодо здійснення помилування є сучасним еквівалентом королівської прерогативи помилування, яка ґрунтується на принципі гуманності, а не на порядку, заснованому на пенологічних підставах і з належними процесуальними гарантіями, щодо перегляду ситуації засудженого для можливої зміни його покарання у виді довічного позбавлення волі (див.,

для порівняння, згадане рішення у справі «Матіошаїтіс та інші проти Литви» (<...>), пункт 173) [6].

Також слід звернути увагу на Рекомендації No Res (2003) 22 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Про умовно-дострокове звільнення» від 24.09.2003 року де зазначено, що умовно-дострокове звільнення повинно бути доступним кожному засудженому, зокрема категорії засуджених до довічного позбавлення волі [7].

Отже, чітко можна побачити, що проблема з відбуванням покарання у виді довічного позбавлення волі та умов звільнення засудженої особи існує і не є новою.

На сьогодні, відповідно до рішення Конституційного суду України по справі за конституційними скаргами Крупка Дмитра Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81, частини першої статті 82 Кримінального кодексу України, Костіна Володимира Володимировича, Мельниченка Олександра Степановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 82 Кримінального кодексу України та за конституційною скаргою Гогіна Віктора Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81 Кримінального кодексу України (справа про перегляд вироку особі, караній на довічне позбавлення волі) суд вирішив:

1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), частину першу статті 81, частину першу статті 82 КК України в тім, що вони унеможливають їх застосування до осіб, яких засуджено до відбування покарання у вигляді довічного позбавлення волі.

2. Зобов'язати Верховну Раду України невідкладно привести нормативне регулювання, установлене статтями 81, 82 КК України, у відповідність до Конституції України та цього Рішення [8].

Дане рішення є важливим, оскільки розкриває один із суттєвих варіантів вирішення проблеми щодо підвищення рівня гуманізації у нашому суспільстві, ефективності виховних заходів.

Цілком зрозуміло, що описані вище правові висновки мають знайти своє відображення у кримінальному законі.

Проводячи дослідження новел проекту нового КК України розробленого комісією при Президентіві України, який є уособленням передових думок визнаних вітчизняних фахівців з усіма позитивними та негативними моментами, слід відзначити, що поняття довічне позбавлення волі перефразовано.

- Згідно з ч.1 статті 3.1.5. Довічне ув'язнення

1. Довічне ув'язнення полягає у безстроковому триманні та ресоціалізації засудженого в місці ув'язнення.

Довічне ув'язнення не може бути призначене особі, яка:

- а) була вагітною на час вчинення злочину,
- б) вчинила злочин у віці до 21 року або
- в) досягла 70 років на час ухвалення вироку.

- Відповідно до статті 3.3.10.

1. Особі, яка відбуває довічне ув'язнення, якщо вона має низький ризик вчинення нового злочину, здатна інтегруватися в суспільство та здійснила повністю чи значною мірою частково реституцію та/або компенсацію, суд за її згодою може зупинити виконання цього покарання після відбуття нею двадцяти п'яти років ув'язнення.

2. У разі зупинення виконання довічного ув'язнення до засудженої особи застосовується пробація на строк, встановлений статтею 3.4.4 цього Кодексу (від 8 до 10 років), а також можуть бути призначені засоби безпеки.

3. Довічне ув'язнення звертається до виконання, якщо особа під час пробації не виконала пробаційні обов'язки чи засоби безпеки або вчинила злочин.

- Згідно з статті 3.5.2. Помилування

2. Указом про помилування щодо особи, яка відбуває покарання у виді ув'язнення на певний строк, може бути передбачено:

- а) припинення подальшого виконання покарання або

б) скорочення невідбутої частини покарання.

3. Указом про помилування щодо особи, яка відбуває довічне ув'язнення, може бути передбачено:

а) заміна довічного ув'язнення, після відбуття особою не менше 25 років цього покарання, ув'язненням на строк не менше 10 років або

б) припинення подальшого виконання покарання після відбуття особою не менше 35 років цього покарання [9].

Варто багато в чому погодитись із запропонованим у проекті нового Кримінального кодексу України, рішенні Конституційного Суду України. Однак, слід також враховувати той факт, що умовно-дострокове звільнення таких осіб може бути застосоване лише у випадках, якщо особа має низький ризик вчинення повторного кримінального правопорушення, визначений в порядку, передбаченому статтею 81 чинного Кримінального кодексу України.

Безумовно, низький ризик вчинення повторного кримінального правопорушення не може бути диференційований ні спеціалістами у галузі психології, ні працівниками установ виконання покарань, ні кваліфікованими правниками.

Аналізуючи ці положення, постає ряд питань:

1. Чи може особа взагалі виправитися протягом 25 років проведених в установах виконання покарання?

2. Чи буде покарання у виді довічного ув'язнення, як пропонують правники за новим КК України, впливати на свідомість правопорушників таким же чином, як нині, адже, враховуючи ці зміни особа усвідомлює при здійсненні найбільш небезпечного кримінального правопорушення можливість бути звільненою за 25 років?

3. Як бути із ресоціалізацією таких осіб?

Очевидним видається той факт, що протягом багатьох років проведених в установах виконання покарання особа об'єктивно не зможе, без допомоги держави, відновитися в соціальному статусі повноправного члена суспільства, повернутися до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного

життя в суспільстві.

І таких питань безліч, тож головним завданням залишається не тільки нормативно закріпити ті чи інші положення в КК України, а й узгодити їх з іншими нормативно-правовими актами та прослідкувати за їх втіленням в реальному житті, регулюючи їх за потребою, а не лишаючи десятиліттями в пилюці.

Узагальнюючи запропоновані концепції, було проведено дослідження шляхом онлайн опитування серед студентів правників, яке складалося з трьох простих питань. Вибірка становить 58 чоловік, різної статі, віком від 17 до 21 року.

За результатами дослідження на питання:

- Як ви відноситеся до покарання у виді довічного позбавлення волі?

84.2 % відповіли: має місце як альтернатива смерній карі

15.8 % відповіли: не має місця в реаліях сучасного світу.

- Як ви відноситеся до смерної кари як найсуворішого виду покарання?

19 % відповіли: Позитивно

20.7 % відповіли: У будь-якому разі негативно

60.3 % відповіли: Має місце у виключних випадках, причому рішення приймається ВРУ з урахуванням результатів Всеукраїнського референдуму.

- Через який строк особа засуджена до довічного позбавлення волі має право на умовно-дострокове звільнення?

15.5% відповіли: менше 20 років; 29.3% відповіли: більше 20 років; 22.4% відповіли: більше 30 років; 32.8% відповіли: не має права взагалі [10].

З огляду на отримані дані можна побачити, що навіть в освічених у правових питаннях студентів зовсім різні думки з цього приводу. Питання ретроспективи смертної кари та впровадження довічного позбавлення волі як альтернативи цьому виду покарання є значно ширшим та охоплює не тільки право, але й мораль.

З огляду на це, пропонується наступне:

Якщо розглядати проект нового КК України як можливого наступника

чинного кримінального кодексу, то слід узгодити положення ст. 3.3.10 проекту нового КК України зі статті 2.1.11 та визначити можливість суду зупинити виконання цього покарання після відбуття особою тридцяти років ув'язнення, тим самим залишаючи психологічний ефект характерний для даного виду покарання.

Ч.3 Статті 3.5.2. Помилування викласти в наступній редакції:

Указом про помилування щодо особи, яка відбуває довічне ув'язнення, може бути передбачено:

а) заміна довічного ув'язнення, після відбуття особою не менше 15 років цього покарання, ув'язненням на строк не менше 10 років або

б) припинення подальшого виконання покарання після відбуття особою не менше 35 років цього покарання.

Тим самим даючи можливість на законодавчому рівні особам, які сумлінною поведінкою і ставленням до праці довели своє виправлення заміни довічного ув'язнення за 15 років, ув'язненням на строк не менше 10 років.

При цьому слід зауважити, що така заміна дасть змогу довічноув'язненим особам поступово ресоціалізовуватись спочатку в межах виправної установи, а потім і в соціумі. Цікавим прикладом такої ресоціалізації є залучення Міністром юстиції Денисом Малюською довічноув'язненої жінки на роботу.

Цінність такої практики полягає в тому, що ув'язнена особа усвідомлює, що вона, не зважаючи на серйозне правопорушення, залишається членом суспільства, з певними обмеженнями її прав та має мотивацію сумлінно вести себе, щоб остаточно не втратити цей соціальний зв'язок.

Цілком зрозуміло, що кожен рік проведений в установі виконання покарання має не виправний вплив на особистість.

Таким чином, вважаємо за доцільне внести саме такі зміни, адже помилування Президентом все ж таки залишається виключною опцією, яку застосовують дуже рідко.

Також слід приділити окрему увагу Закону України «Про пробацію» та іншим нормативно-правовим актам, що регулюють це явище в Україні [11].

Висновки: Отже, на сьогодні є нагальною проблема з приводу умовно-дострокового звільнення особи, засудженою до довічного позбавлення волі або припинення виконання такого виду покарання. Аналіз практики ЄСПЛ свідчить про існування різних підходів до визначення порядку умовно-дострокового звільнення від відбування довічного позбавлення волі. Однак важливо не тільки існування правового механізму, який забезпечує реалізацію права на надію засудженого колись бути звільненим, а й наявність широкого арсеналу заходів кримінально-правового характеру, спрямованих на захист прав і законних інтересів інших осіб, суспільства та держави від повторення злочинних посягань з боку особи, яка претендує на дострокове звільнення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України – [Електронний ресурс]. / Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Кримінальний кодекс України – [Електронний ресурс]. / Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс]. / Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
4. Кримінально-виконавчий кодекс – [Електронний ресурс]. / Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>
5. Указ Президента України «Про Положення про порядок здійснення помилування» – [Електронний ресурс]. / Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/223/2015#n9>
6. Справа «Петухов проти України (№ 2)» (Заява № 41216/13) [Електронний ресурс]. / Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d98#Text
7. Про умовно-дострокове звільнення: рекомендація No Rec (2003) 22 Комітету міністрів Ради Європи державами-членами від 24 вересня 2003 року. [Електронний ресурс]. / Режим доступу:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_665

8. Рішення Конституційного суду України по справі № 3-349/2018 (4800/18, 1328/19, 3621/19, 6/20) від 16 вересня 2021 року . – [Електронний ресурс]. / Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-21#n88>

9. Проект нового кримінального кодексу України станом на 02.10.2021 – [Електронний ресурс]. / Режим доступу: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2021/10/05/kontrolnyj-tekst-proektu-kk-02-10-2021.pdf>

10. Покарання у виді довічного позбавлення волі. Онлайн опитування [Електронний ресурс]. / Режим доступу: <https://docs.google.com/forms/d/1ewSudF8hCU65wMNddlFcYOCGZvgWKeePytqFQMCF7Y/edit?pli=1#responses>

11. Закон України «Про пробацію» . – [Електронний ресурс]. / Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text>

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ
ДОГОВОРІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ**

Заснов Ілля Олегович,
студент

Іванова Ольга Мирсандівна,
старший викладач

Одеський національний морський університет
м. Одеса, Україна

Анотація: Статтю присвячено аналізу інституту електронного цивільного договору та дослідженню законодавства, що його регулює, зокрема, нового, що перебуває у розробці. Визначено поняття електронного договору, порядку його укладення, особливостей його форми та змісту, які відрізняють його від інших видів договорів. Встановлено, що наразі існують окремі вимоги, які законодавець висуває до подібних договорів та зазначено, що є сфери, в яких правочини можуть вчинятися виключно в електронній формі.

Ключові слова: електронний договір, електронна форма, оферта, електронне повідомлення, діджиталізація.

В умовах стрімкого науково-технічного розвитку особливий вплив на формування суспільства має процес діджиталізації, який охоплює всі сфери людської діяльності і право зокрема. Цей процес призводить до якісних змін вітчизняної правової системи, напрямлених на її адаптацію до реалій сучасного суспільства шляхом впровадження новітніх технологій [1, с. 109].

Безпосереднім проявом цієї загальносвітової тенденції є впровадження інституту електронного договору, який є новелою українського цивільного права, проте вже активно використовується у країнах Європи. В умовах інтеграції України до європейського співтовариства активно відбуваються зміни у законодавстві, зокрема було створено легальну можливість для

укладення договорів в електронній формі. Через це існує нагальна потреба у дослідженні цієї нової форми договорів шляхом аналізу відповідної нормативно-правової бази з метою визначення поняття електронного договору, його особливостей, які відрізняють його від інших форм договорів, порядку його укладення та вимог, які висуває до нього законодавець.

Основним нормативно-правовим актом, який створює легальну можливість для укладення договорів в електронній формі є Цивільний кодекс України (далі ЦКУ), згідно із ч. 1 ст. 205 якого, правочин може вчинятися у письмовій (електронній) формі.

Подібний підхід законодавця свідчить про певне ототожнення цих двох форм, що підтверджується також ч.1 ст. 207 ЦКУ, яка зазначає, що правочин вважається таким, що укладений у письмовій формі, якщо його зміст зафіксований в одному або кількох документах (у тому числі електронних), а також ч. 2 ст. 639 в який прямо встановлено, що якщо сторони домовились укласти договір за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем, він вважається укладеним у письмовій формі [2].

Слід звернути увагу на той факт, що в наукових колах точаться дискусії стосовно доцільності ототожнення письмової та електронної форми договору. Ряд дослідників, зокрема Коваленко О., вважають, що низка особливостей, притаманних саме електронним договорам, свідчать про неможливість ототожнення цих двох понять [3, с. 74]. Безперечно, ця позиція заслуговує на увагу, проте, на нашу думку, більш доцільно розглядати електронну форму договору, як наділений власними особливостями різновид письмової.

На рівні Цивільного кодексу України не закріплено поняття електронного договору. Легальне визначення цієї категорії дає Закон України «Про електронну комерцію» і згідно з п. 5, ч. 1, ст. 3 під електронним договором слід розуміти домовленість двох або більше сторін, спрямовану на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків та оформлену в електронній формі.

Ключовим поняттям у даному визначенні є «електронна форма» під якою

законодавець, згідно з п. 3, ч. 1 ст. 3 Закону України «Про електронну комерцію», розуміє документування інформації, що дає змогу її відтворювати у візуальній формі, придатній для сприйняття людиною [4].

Таким чином можна говорити про те, що саме придатність інформації для сприйняття людиною є однією з головних вимог, яким має відповідати електронний договір.

Дослідник Теремецький В. стверджує, що електронний договір має бути укладеним у формі документу, збереженого у форматі PDF [5]. Ми не можемо повністю погодитись із такою позицією науковця, оскільки, виходячи із зазначеного вище, законодавством не передбачено конкретний формат, у якому має бути збережено електронний документ, а PDF є лише одним із багатьох можливих форматів для збереження інформації, проте не єдиним.

Слід звернути увагу на те, що існує Проект Закону України «Про захист прав споживачів» від 05.10.2021 р., який станом на 14.10.2022 готується на друге читання. Серед великої кількості змін до законодавства цей проект пропонує закріпити новий термін «дистанційний договір» під яким слід розуміти договір, укладений без одночасної фізичної присутності суб'єкта господарювання і споживача з використанням виключно засобів дистанційного зв'язку, у тому числі електронного, до та під час його укладення [6].

В даному випадку увага акцентується на не формі, а саме на місці вчинення правочину, і можна говорити про те, що виходячи із позиції зазначеного проекту електронна форма є лише однією із багатьох форм укладення дистанційного договору. Щодо зв'язку поняття електронного договору із дистанційним, то необхідно сказати, що недоцільно говорити про їх протиставлення або ототожнення. Ми вважаємо за необхідне підкреслити, що обидва поняття характеризують різні аспекти договору, а саме його форму та місце укладення, через що можна стверджувати, що введення нового терміну не призведе до колізій.

Щодо змісту електронного договору, то на нього розповсюджуються загальні вимоги, встановлені ч. 1 ст. 638 ЦК України, саме тому він має містити

загальні істотні умови, та ті, які є необхідними для окремих видів договорів [2].

Також законодавством передбачено, що електронні договори можуть містити спеціальні істотні умови, перелік яких міститься у ч. 2 ст. 11 Закону України «Про електронну комерцію» і до яких відносяться: 1) технологія укладення договору; 2) технічні засоби для ідентифікації сторін; 3) спосіб зберігання та пред'явлення електронних документів; 4) порядок створення та накладання електронних підписів сторонами та інші умови [4]. Окрім цього, кожен укладений договір має в обов'язковому порядку відповідати вимогам, які висуває до електронних документів Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» [7].

Порядок укладення електронних договорів має класичну структуру, яка складається з оферти та акцепту, відповідно до ч. 2 ст. 638 ЦК України, проте кожний з цих процедурних елементів у даному випадку має свої особливості, які заслуговують на особливу увагу. Способом, за допомогою якого сторони таких договорів здійснюють обмін інформацією, зокрема, висловлюють пропозицію (оферта) та приймають її (акцепт) є обмін електронними повідомленнями.

Відповідно до ст. 11 Закону України «Про електронну комерцію» пропозиція укласти договір може здійснюватися двома способами: безпосереднім напрямленням електронного повідомлення потенційному акцептанту, або розміщенням пропозиції у мережі Інтернет чи іншій інформаційно-комунікаційній системі [4]. Особливістю оферти в подібних договорах є те, що повідомлення може безпосередньо не містити умов, адже законодавством дозволяється відсилання до іншого документа, в якому вони можуть бути зазначені.

Уваги заслуговує той факт, що наразі не передбачено особливих вимог до пропозицій, розміщених у мережі Інтернет. Зміни у цьому напрямку пропонуються у згаданому вище Проекті Закону України «Про захист прав споживачів», в ч. 2 ст. 18 якого містяться вимоги до веб-сайту, суб'єкта господарювання, а саме: наявність програмної функції (кнопки), яку має

активувати споживач для замовлення продукції; наявність інформації про способи доставки та оплати; відомості про самого суб'єкта господарювання [6].

Слушним є зауваження Міловської Н., яка наголошує на необхідності розмежування оферти та пропозиції оферти. На думку дослідниці, електронне повідомлення в цьому випадку слід розглядати саме як пропозицію оферти, а не оферту, якщо тільки в цьому запрошенні ясно не вказується намір сторони, яка робить пропозицію, вважати себе зобов'язаною в разі її прийняття [8, с. 38].

Щодо акцепту, то він відповідно до Закону України «Про електронну комерцію» може здійснюватися шляхом надсилання підписаного електронного повідомлення оференту або заповнення спеціальної форми з наступним її підписанням. Укладеним договір вважається саме з моменту одержання оферентом відповіді про прийняття пропозиції укласти договір.

Необхідно звернути увагу, що підписання відповідного повідомлення або форми відбувається із використанням іншого сучасного інституту, а саме - електронного підпису, яким слід вважати електронні дані, які додаються підписувачем до інших електронних даних або логічно з ними пов'язуються і використовуються ним як підпис, згідно з п.12, ч.1, ст.1 Закону України «Про електронні довірчі послуги» [9]. Великий вплив на спрощення та, певним чином, популяризацію процедури накладання електронного підпису мало створення державного сервісу «Дія», який також дає змогу перевірити справжність електронного підпису на документі.

Законодавством передбачено, що деякі договори на даний момент можуть укладатися виключно в електронній формі. В умовах воєнного стану було створено Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану». Відповідний нормативно-правовий акт вніс зміни до земельного законодавства, а саме до Земельного кодексу України було додано пункт 27 у Розділ X «Перехідні положення», який закріпив, що в умовах воєнного стану договори оренди земельних ділянок укладаються лише в електронній формі [10].

Таким чином, можна дійти висновку, що на даний момент на рівні законодавства чітко закріплено поняття електронного договору, його особливостей та порядку укладення, що свідчить про те, що наразі його можна розглядати як самостійний цивільно-правовий інститут. Встановлено що основною формою взаємодії сторін у випадку використання саме електронної форми для укладення правочину є обмін електронними повідомленнями, до яких висуваються особливі вимоги.

Широке охоплення електронного договору нормами права створило умови для повноцінного його використання. Саме тому, можна говорити про те, що наразі завданням дослідників та законодавців має стати популяризація цієї форми договорів та розробка способів спрощення процедури їх укладення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Цвид-Гром О. П. Діджиталізація правової галузі: сучасні виклики підготовки фахівців сфери юриспруденції / О. П. Цвид-Гром. / Актуальні проблеми права в умовах сучасних викликів: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Білоцерківський НАУ. 2022. С. 108–110.
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV / Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40. Ст. 356 (в чинній редакції від 10.10.2022 року).
3. Коваленко О. В. Особливості застосування електронної форми договору / О. В. Коваленко. / Науковий вісник Херсонського державного університету. 2016. С. 71–75.
4. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII / Відомості Верховної Ради України. 2015. № 45. С. 2344. Ст. 410. (в чинній редакції від 01.08.2022 року).
5. Теремецький В. І. Новації у порядку укладення цивільно-правового договору / В. І. Теремецький, Н. Г. Гуц. / Наукові записки. Серія: Право. 2022. №12. С. 176–181.
6. Проект Закону про захист прав споживачів [Електронний ресурс]

Режим доступу до ресурсу:
http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72932 [дата звернення
20.10.2022 р.].

7. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 № 851-IV / Відомості Верховної Ради України. 2003. № 36. Ст. 275. (в чинній редакції від 01.08.2022 року).

8. Міловська Н. Електронна форма договорів страхування / Н. Міловська. / Підприємництво, господарство і право. 2020. №11. С. 34–41.

9. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII / Відомості Верховної Ради України. 2017. № 45. С. 5. Ст. 400. (в чинній редакції від 01.08.2022 року).

10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Закон України від 24.09.2022 № 2145-IX / Урядовий кур'єр. 2022. №86.

**ПРОБЛЕМАТИКА ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ
НА ТОРГОВУ МАРКУ**

Іванова Ольга Мирсандівна,
старший викладач кафедри цивільного
і трудового права

Богданова Марія В'ячеславівна
студентка 3 курсу
Одеський Національний Морський Університет
м. Одеса, Україна

Анотація: Досліджено проблемні питання захисту прав інтелектуальної власності на знаки для товарів і послуг. Проаналізовано правові норми чинного законодавства щодо порядку та способів захисту, судову практику з тематики наукового дослідження. Актуальність наукового дослідження зумовлена тим, що справи щодо захисту прав інтелектуальної власності на торгову марку мають процесуальні особливості розгляду. У чинному законодавстві України небагато правових норм безпосередньо присвячених особливостям судового розгляду справ щодо захисту права власності на торгову марку. Крім того, навіть існуючі норми не позбавлені недоліків. Судова практика не завжди уніфіковано вирішує спори щодо знаків для товарів і послуг, має місце неоднакове застосування відповідних правових норм. Цілями статті є здійснення характеристики актуальних і нагальних питань існуючого механізму захисту права інтелектуальної власності на торговельну марку, вивчення можливостей поєднання кількох способів захисту порушених прав.

Ключові слова: торгова марка, порушення, інтеграція, свідоцтво, позов, суд, спосіб, захист, проблематика.

Глобалізація і лібералізація ринку значно підвищили конкурентну значущість знаків для товарів і послуг. Однією із головних складових національного багатства України є інтелектуальна власність, яка сприяє

розвитку економіки і науки. В умовах сьогодення діяльність із надання послуг, реалізації продукції неможливо уявити без використання торгових марок, які дають змогу відокремити продукцію одних суб'єктів господарювання від інших. На сьогоднішній час почастишали прояви недобросовісної конкуренції, пов'язаної з незаконним використанням знаків.

Конституція України закріплює гарантію захисту прав інтелектуальної власності. [1] Однак наявність положення декларативного характеру не свідчить про можливість надійної та ефективної системи захисту. Загальновідомо, що Україна оголосила про намір вступу в Європейський Союз, а отже, виникла потреба в освоєнні вітчизняними підприємцями, компаніями та представниками бізнесу власного сегмента на світовому ринку. Проте одразу постало питання про приєднання нашої країни до інтеграційних процесів у сфері права інтелектуальної власності, що потребує дослідження цього питання на теоретичному рівні й удосконалення законодавства України, враховуючи правові механізми, які застосовуються у Європейському Союзі. Одним з кроків інтеграції та приведення законодавства України у відповідність до вимог законодавчих актів ЄС є оновлення українського законодавства у цій сфері зокрема шляхом прийняття Закону України «Про внесення змін до законодавства з питань інтелектуальної власності».

Під «правом на торговельну марку» слід розуміти право власності, а також право, яке виникає внаслідок делегування певних повноважень власника іншій особі на договірній основі на підставі інших правочинів.

Слід звернути увагу, що на законодавчому рівні не вироблено уніфікованого підходу до визначення торговельної марки. Одночасне існування термінів «торговельна марка», «знак для товарів і послуг», «логотип», «фірмовий знак» є суттєвим недоліком національного нормативно-правового регулювання. Поняття торговельної марки визначено в ст. 492 Цивільно кодексу України, тобто це може бути будь-яке позначення або будь-яка комбінація позначень, які придатні для вирізнення товарів (послуг), що виробляються (надаються) однією особою, від товарів (послуг), що

виробляються (надаються) іншими особами. Такими позначеннями можуть бути, зокрема, слова, літери, цифри, зображувальні елементи, комбінації кольорів. [2]

Якубівський І. О. наголошує, що використання об'єкта прав інтелектуальної власності завжди є активною дією, а тому захист від неправомірного використання має на меті припинити таку дію та запобігти її повторенню. [3, ст. 68-69].

Чим більш успішною є торговельна марка, тим частіше вона стає об'єктом підробок, контрафакції, інших порушень та проявів недобросовісної конкуренції. Незаконне використання значно знижує реальну цінність прав на торговельні марки у статутному капіталі суб'єктів господарювання. Крім того, має місце таке явище, як використання чужих, добре відомих торговельних марок, не зареєстрованих в Україні, з метою швидкого завоювання репутації на ринку.

За цих умов для виробників необхідно захищати свої бренди не тільки за допомогою технічних засобів (оригінальна упаковка, голографічне зображення тощо), а й правових, адже торговельна марка є інструментом ведення власного бізнесу, захисту ділової репутації на ринку товарів і послуг, засобом накопичення капіталу.

Передусім зазначимо, що одним із основних прав власника торговельної марки є право перешкоджати іншим особам використовувати її. Це право закріплено у ст. 16 Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994 (угода TRIPS) [4]. У разі використання подібного позначення для ідентичних товарів чи послуг ймовірність переплутати їх має вважатися презумпцією. Тому, реєстрація торговельної марки є важливим фактором, що полегшить подальший захист прав та завадить третім особам використовувати торговельну марку.

В юридичній літературі зазвичай вказується, що захист прав на торговельну марку здійснюється в цивільному, адміністративному та кримінальному порядку. На сьогодні найбільш поширеним правовим способом

захисту прав на торговельні марки є цивільно-правовий.

Цивільний захист провадиться в двох формах: самозахист та судовий захист. Право самозахисту особа може реалізувати шляхом надіслання повідомлення про неправомірне використання торговельної марки, вимоги відшкодувати завдані збитки, вимоги припинити неправомірне використання торговельної марки тощо.

Реалізація права на захист можливе у судовому порядку. Згідно зі ст. 432 ЦК України кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого права інтелектуальної власності. При зверненні до суду особа повинна обрати спосіб захисту своїх прав. Загальні способи захисту права інтелектуальної власності визначені ч. 2 ст. 16 Цивільного кодексу України і ч. 2 ст. 20 Господарського кодексу України. Спеціальні способи захисту прав на знаки для товарів і послуг передбачені Законом України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг».

Правильне застосування цих способів захисту дає змогу ефективно поновлювати порушені права суб'єктів прав на торговельну марку. Однак часто позивачі у справах використовують не всі можливі способи захисту права інтелектуальної власності на знаки для товарів і послуг. Це спричинило відсутність усталеної судової практики в окремих питаннях.

Щоб мати можливість захистити свої права на торгову марку в суді і отримати компенсацію за її неправомірне використання слід, в першу чергу, зареєструвати її як знак для товарів і послуг та отримати відповідне свідоцтво відповідно до Закону України «Про охорону прав на знак для товарів і послуг». Свідоцтво на торговельну марку діє протягом 10 років і продовжується установою за клопотанням власника свідоцтва щоразу на 10 років за умови сплати збору за продовження строку його дії. [5, с. 91].

Вимагати поновлення порушених прав власника свідоцтва може також особа, яка придбала ліцензію, якщо це передбачено ліцензійним договором. Наведена норма про захист права на торговельну марку викликає критичні зауваження. Вона, власне кажучи, не встановлює належну відповідальність за

порушення прав на знак.

Аналіз судової практики показує, що суди вважають призначення експертизи необхідним у всіх випадках захисту прав власників ТМ від їх незаконного використання, навіть коли схожість позначень має очевидний характер. Але проведення експертизи значно затягує розгляд справи про захист прав на ТМ, а також тягне значні додаткові фінансові витрати для позивача. Крім того, оскільки в Україні немає єдиної методики проведення експертизи об'єктів інтелектуальної власності, в тих випадках, коли за клопотанням відповідача судом призначалась повторна експертиза, її висновок зазвичай був протилежним порівняно з висновком первинної експертизи. Тому, з метою поліпшення в Україні ситуації із дотриманням прав суб'єктів інтелектуальної власності процедура захисту не повинна зазнавати безпідставних ускладнень чи супроводжуватись значними матеріальними затратами.

Проблемною у законодавчому регулюванні у сфері захисту прав на торговельні марки є відсутність конкретного переліку неправомірних дій, які вважаються порушенням, та дій щодо готування до їх вчинення. Це ускладнює кваліфікацію порушень на практиці і застосування до порушників заходів відповідальності, оскільки юридична відповідальність може бути застосована лише за дії, передбачені законом (принцип законності). Наприклад, у законодавствах багатьох розвинутих держав визначено, які саме дії призводять до порушення прав на торговельні марки. Тому, закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» доцільно наповнити максимально конкретними положеннями, які визначають особливості різних способів реалізації прав на торговельні марки і захисту цих прав. [6].

В захисті торговельних марок важливу роль відіграє законодавство у сфері боротьби з недобросовісною конкуренцією, зокрема Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [7], що доповнює та посилює як правову охорону, так і захист прав власників торговельних марок від їх незаконного використання конкурентами у господарському обігу.

Спеціальним уповноваженим органом щодо захисту порушених

інтелектуальних прав є Антимонопольний комітет України (далі - АМК). [8] За результатом розгляду справи АМК може прийняти рішення про припинення порушення законодавства про захист економічної конкуренції (зокрема неправомірне використання ТМ) та притягнути порушника до адміністративної відповідальності у вигляді штрафу, вжити інші передбачені законом способи захисту.

Але можливість дієвого припинення цих правопорушень та захисту прав інтелектуальної власності шляхом застосування Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» через звернення до АМКУ суттєво ускладнилася через те, що справи про оскарження рішень АМКУ та його територіальних відділень розглядаються як господарськими, так і адміністративними судами. Це дозволяє спеціалізованим судам (господарським та адміністративним) фактично легітимно і безкарно ухвалювати різні за змістом судові рішення у подібних правовідносинах, які неможливо виправити чи оскаржити шляхом звернення до Верховного Суду України.

За даних обставин потерпілі правовласники, що звернулися за захистом своїх прав від дій недобросовісної конкуренції до АМКУ, можуть роками чекати вирішення справи в судових інстанціях через проблеми підвідомчості. Дана проблема потребує термінового виправлення шляхом чіткого розмежування компетенції господарських та адміністративних судів щодо розгляду справ про оскарження рішень АМКУ.

Слід зазначити, що світова практика випереджає як вітчизняне, так і міжнародно-правове законодавство у кількості позначень для індивідуалізації знаків та товарів. У той час, як загальноприйнятими є тільки словесні, зображувальні, об'ємні позначення та їх комбінації, а також кольори, торгові марки у світі розширили ці межі. Окрім товарних знаків набувають популярності також звукові, мультимедійні марки, запахи, фірмовий стиль і форма товарів. Наразі, ці торгові марки поки що не набули достатнього ступеня застосування в Україні, однак в Європейських країнах та США вони вже досить активно використовуються і, відповідно, охороняються державою.

Таким чином, дотримання законодавства у сфері інтелектуальної власності є одним із пріоритетних завдань всіх органів державної влади. Відсутність усталеної судової практики, наприклад, невелика кількість рішень про присудження моральної компенсації або незначне її матеріальне вираження, стає, звісно, перешкодою в задоволенні такої позовної вимоги судом. Проте за допомогою правильної стратегії доказування все можна змінити, адже саме завдяки таким позивачам дану практику можна з роками сформувати. А формування практики на користь позивача згодом стане превентивним заходом щодо актів недобросовісної конкуренції, зокрема і недобросовісного використання (імітації) відомих знаків для товарів і послуг.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України [Електронний ресурс] : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Верховна Рада України. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/Laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 26.10.2022)
2. Цивільний кодекс України: Закон України № 435-IV від 16.01.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 26.10.2022)
3. Якубівський І. Є. Заборона неправомірного використання об'єкта як спосіб захисту майнових прав інтелектуальної власності. Підприємництво, господарство і право. - 2017. - № 12. - С. 68–72. URL: <http://pgpjournal.kiev.ua/archive/2017/12/16.pdf>
4. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS): угода від 15 квітня 1994 року // Світова організація торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text (дата звернення: 26.10.2022)
5. Тарасенко Л. Захист прав інтелектуальної власності на знаки для товарів і послуг / Л. Тарасенко // Вісник Львівського університету. Серія юридична. - 2015. - Вип. 62. - С. 90–98. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_yu_2015_62_13.

6. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг : Закон України від 15 груд. 1993 р. № 3689-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text> (дата звернення: 26.10.2022)

7. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 7 червня 1996 року № 236/96- ВР / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 36. — Ст. 164. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 26.10.2022)

8. Про Антимонопольний Комітет України : Закон України від 26 листопада 1993 року № / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 50. — Ст. 472 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text> (дата звернення: 26.10.2022)

**СУДОВИЙ РОЗГЛЯД ЯК ГАРАНТІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ
ПРОКУРАТУРИ ЗА ДОТРИМАННЯМ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ**

Солдатенко Олена Анатоліївна,
кандидат юридичних наук, доцент
Завальнюк Катерина Андріївна
слухач вищої освіти
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню основних аспектів судового розгляду як гарантії діяльності органів прокуратури за дотриманням прав людини в Україні. З'ясовано механізм судового розгляду, а також його зміст. Проаналізовано функції органів прокуратури, предмет здійснення судового контролю за діяльністю органів прокуратури

Ключові слова: судовий розгляд, органи прокуратури, суд, суддя, дотримання прав людини

Здійснення судового контролю за діяльністю органів прокуратури у напрямку дотримання прав та свобод людини і громадянина виступає одним із важливих видів контролю, оскільки забезпечення захисту прав і свобод людини і громадянина – це один із особливих аспектів функціонування судових органів. Водночас доцільно зауважити те, що судовий контроль може здійснюватись тільки у межах окремого провадження, і лише у контексті безпосереднього звернення до суду з ціллю вирішення окремої судової справи.

Дослідження дозволяють відзначити, що судовий контроль виступає окремим інститутом, основна роль функціонування якого полягає у врегулюванні суспільних відносин з ціллю забезпечення захисту прав і законних інтересів людини і громадянина. Законодавча практика засвідчує, що інститут судового контролю повинен весь час розвиватись.

Безліч наукових праць висвітлюють проблему судового розгляду як гарантії діяльності органів прокуратури за дотриманням прав людини. Серед них праці В. Бойка, Ю. Грошевого, Н. Дроздович, А. Дубінського, О. Жупанової, О. Юхно, В. Марчака, Н. Клименко, М. Михеєнка, М. Погорецького, Б. Пошви, М. Сірого, В. Маляренка, В. Шепітька, В. Коновалової, М. Костицького, О. Коні та багатьох інших вчених.

Функціонування судового контролю за діяльністю органів прокуратури щодо дотримання прав та свобод людини і громадянина обумовлюється правовими нормами Конституції України [1], зокрема статтею 6, статтею 8, статтею 29, статтею 30, статтею 41, статтею 55 та статтею 62. У відповідності до статті 55 Конституції України [1], кожному надається право на оскарження у суді рішень, дій або бездіяльності, яку вчинили органи державної влади, органи місцевого самоврядування, посадові і службові особи. Ця стаття також регулює процес оскарження рішення, дії або бездіяльності органів прокуратури, що входять у систему органів державної влади.

Згідно статті 2 «Функції прокуратури» Закону України «Про прокуратуру» [7] основними функціями органів прокуратури є: підтримання державного обвинувачення у суді; представлення інтересів як громадянина, так і держави в суді за випадків, які визначені Законом України «Про прокуратуру» і нормами Цивільного процесуального кодексу України; проведення нагляду за дотриманням законів органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, дізнання чи досудове слідство; проведення нагляду за додержанням законів у контексті виконання судових рішень за кримінальними справами, а також під час застосування інших заходів, які носять примусовий характер та пов'язані із обмеженням особистої свободи громадян.

Повне і обґрунтоване здійснення судового контролю за діяльністю органів прокуратури, який виступає гарантією дотримання прав та свобод людини і громадянина передбачає розкриття предмету та суб'єктів здійснення такого контролю.

Так, предметом здійснення судового контролю за діяльністю органів

прокуратури є безпосередня діяльність цих органів, зокрема законність і обґрунтованість такої діяльності у контексті ухвалення управлінських чи процесуальних рішень. Разом з тим, суб'єктами здійснення судового контролю за діяльністю прокуратури є Верховний Суд, апеляційні суди та місцеві суди [8].

Судовий контроль за дотриманням прав людини полягає в тому, що такі докази мають визнаватися судом недопустимими під час будь-якого судового розгляду, крім розгляду, якщо вирішується питання про відповідальність за вчинення зазначеного істотного порушення прав та свобод людини, внаслідок якого такі відомості були отримані.

Юридична практика засвідчує, що однією із важливих форм здійснення судового контролю за діяльністю прокуратури, виходячи із того, що це важлива гарантія дотримання прав, виступає здійснення перевірки законності і обґрунтованості дій цих органів або ж їх бездіяльності та законності і обґрунтованості ухвалених ними рішень. Досить часто справи, які відкривають стосовно оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів прокуратури, проходять перевірку судами щодо [5]: підстав, в рамках повноважень і у спосіб, який установлений Конституцією України і іншими законами України; особливостей використання повноважень; врахування усіх умов, що мали місце у вчиненні таких дій; неупередженості, сумлінності та розсудливості таких дій; додержання принципу рівності усіх перед законом; пропорційності, тобто рівноваги між наслідками, які можуть спричинити такі дії для прав, свобод, інтересів людини і громадянина.

Виходячи із контексту здійснення судового контролю за діяльністю органів прокуратури щодо дотримання прав та свобод людини і громадянина, доцільно зазначити, що застосування такого контролю буде доречним у процесі забезпечення кримінального провадження. Таким чином, вирішення питань стосовно застосування заходів, якими забезпечується кримінальне провадження, за кожного із випадків розгляду клопотань, вказує на те, що обов'язками суддів є: 1) сумлінне та принципове здійснення повноважень щодо

судового контролю за дотриманням прав та свобод людини і громадянина у кримінальному провадженні на час проведення досудового розслідування має відбуватися у рамках та відповідно до вимог закону; 2) перевірка на наявність об'єктивності і виправданості такого втручання в права та свободи людини і громадянина; 3) врахування того, що докази, якими підтверджуються обставини, повинні подаватись особами, які здійснюють такі клопотання тощо.

Завдання для досягнення дієвості судового розгляду: а) запобігти неправомірним діям і рішенням, що порушують конституційні права і свободи громадян; б) відновлювати права, безпідставно порушені органами досудового розслідування; в) надавати правомірним діям і рішенням особи, яка проводить дізнання, слідчого, прокурора юридичної сили, легалізувавши тим самим отримані докази; г) сприяти винесенню правосудного вироку при вирішенні справи по суті [2, с. 62].

Судовий контроль здійснюється за трьома процесуальними формами: 1) ухвалення рішення про застосування до обвинуваченого (підозрюваного) заходів забезпечення кримінального провадження; 2) розгляду скарг учасників досудового розслідування на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора; 3) надання дозволу на здійснення негласних слідчих дій [4, с. 144].

Доцільно зауважити, що здійснення судового контролю за діяльністю органів прокуратури у контексті дотримання прав та свобод людини і громадянина має місце у процесі розгляду скарг, які поступили на дії як органів прокуратури, так і дії їх посадових осіб. Також існують і інші причини проведення судового контролю за діяльністю органів прокуратури. Наприклад, у випадку, коли судом було ухвалено рішення щодо застосування запобіжного заходу, який мав вигляд взяття під варту і продовження термінів такої варту, здійснення обшуку житла або інших об'єктів, якими володіє особа, яку взяли під варту, проведення виїмки матеріальних носіїв, на яких розміщена секретна інформація і/чи документи, які містять банківську таємницю, проведення примусової виїмки із житла або іншого об'єкта, який перебуває у володінні особи щодо якої проводиться вилучення, проведення виїмки документів

виконавчого провадження. Поряд з тим, розгляд кримінальних справ зокрема справ, об'єктом яких виступають посадові злочини, передбачає вивчення судом інформації про підсудного, який є посадовою особою, а також вивчення умов, які сприяють вчиненню такого злочину.

Суд реагує на виявлені ним недоліки у роботі органів прокуратури чи прокурора у формі винесення окремої ухвали, у якій зосереджено увагу на відповідний орган чи посадову особу у фактах недержання ними/нею закону, а також на інші причини, які вплинули на вчинення такого злочину та умови, які цьому сприяли такому злочину [6].

Дослідження дозволяють відзначити, що суди виступають важливими суб'єктами здійснення судового контролю за діяльністю органів прокуратури у контексті дотримання ними прав та свобод людини і громадянина. У такому контексті їх обов'язками і функціями відповідно є: перевірка законності і обґрунтованості рішень, ухвалених органами прокуратури і їх посадовими особами; перевірка конституційності обмеження прав та свобод людини і громадянина, а також оцінювання підстав до проведення відповідних запобіжних заходів; винесення приватного рішень, у якому безпосередньо звернуто увагу на державні органи, громадські організації чи посадові особи стосовно установа факторів порушення закону, а також причин та умов, за рахунок впливу яких відбулося таке порушення; розгляд скарг громадян щодо незаконності дій органів прокуратури та їх представників; ухвалення рішень за справами, за рахунок яких змінюється чи скасовується попередньо ухвалене рішення органами прокуратури; проведення контрольних заходів, наприклад, експертиз щодо законності дій органів прокуратури; відновлення прав юридичних та фізичних осіб, які були порушені; застосування різних правових санкцій тощо.

Доцільно зауважити, що судовий контроль щодо дотримання прав та свобод людини і громадянина потрібно проводити у процесі застосування заходів, якими забезпечуватиметься кримінальне провадження. Саме у такому провадженні найчастіше відбувається порушення прав та свобод людини і

громадянина [3]. З огляду на те, вирішення питань щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження дозволяє виділити такі обов'язки, якими мають керуватись слідчі судді, зокрема [5]: 1) здійснювати повноваження із судового контролю принципово і сумлінно із дотриманням на цій основі прав та свобод людини та громадянина у кримінальному провадженні на момент проведення судового розслідування, а також діяти у межах закону та у відповідності до вимог законодавчих положень; 2) проводити перевірку на наявність об'єктивної виправданості і необхідності проведення такого втручання у права та свободи людини і громадянина; 3) об'єктивно зважати на те, що незалежно від установленого процесуальним законодавством суб'єкта ініціювання, обов'язок покладається на слідчого та/або прокурора; 4) враховувати те, що докази, якими підтверджуються обставини, викладені у клопотанні щодо застосування заходів забезпечення, повинні податися особою, яка заявила про таке клопотання; 5) необхідно пам'ятати про те, що суддя, який брав участь в кримінальному провадженні на момент досудового розслідування не має жодного права взяти участь у такому провадженні, як у суді першої інстанції, так і у судах апеляційної і касаційної інстанцій, а також у процесі перегляду ухвалених Верховним Судом судових рішень чи за обставинами, які є тільки-но виявленими.

За результатами виконаного дослідження можна стверджувати, що: судовий контроль виступає окремим інститутом, основна роль функціонування якого полягає у врегулюванні суспільних відносин з ціллю забезпечення захисту прав і законних інтересів людини і громадянина; судовий контроль за діяльністю органів прокуратури у контексті дотримання прав та свобод людини і громадянина виступає особливим видом державного контролю, який здійснюється судовою гілкою влади в Україні.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі є дослідження особливостей і удосконалення механізму адміністративно-правового регулювання правової охорони прав та свобод людини і громадянина в діяльності органів прокуратури України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. (із змінами і доповненнями). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 07.10.2022)
2. Банах С., Штогун С. Особливості повноважень слідчого судді щодо захисту прав людини. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 4. С. 61–65.
3. Жупанова О. О., Юхно О. О. Теоретичні та прикладні питання здійснення судового контролю слідчим суддею у кримінальному провадженні. *Право і безпека*. 2017. № 4(67). С. 100–105.
4. Марчак В. Я. Судовий контроль за дотриманням прав людини згідно з кримінальним процесуальним законодавством України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 141–146.
5. Музичук О. М. Судебный контроль за деятельностью правоохранительных органов в Украине. *Журнал східноєвропейського права*. 2013. № 1. С. 29–33.
6. Синчук В. Л. Види державного контролю за діяльністю органів прокуратури. *Європейські перспективи*. 2014. № 7. С. 84–89.
7. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звертання: 08.10.2022 р.).
8. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402 VIII (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/140219#Text> (дата звертання: 08.10.2022 р.).

**ДОРУЧЕННЯ ЯК ФОРМА ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ У
КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

Солдатенко Олена Анатоліївна,
кандидат юридичних наук, доцент
Каргапольцев Іван Володимирович
курсант 4-го курсу ННППФПНП
Дніпропетровський державний
Університет внутрішніх справ

Анотація. У дослідженні висвітлено форму взаємодії між такими суб'єктами обвинувачення у кримінальному провадженні як слідчий, дізнавач та працівниками оперативних підрозділів. Увагу приділено наявним проблемам такої взаємодії крізь призму її практичної реалізації, наголошено на дієвості такого механізму взаємодії, виокремлені її окремі аспекти.

Ключові слова: взаємодія, доручення, оперативні підрозділи, органи досудового розслідування, слідчий, дізнавач, оперативний працівник.

Ефективне, об'єктивне, неупереджене та всебічне розслідування кримінальних правопорушень – це запорука діяльності окремих суб'єктів кримінального провадження, серед яких, відповідно до Кримінального процесуального кодексу України (далі по тексту – КПК України) є прокурор, керівник органу досудового розслідування, керівник органу дізнання, слідчий, дізнавач, працівники оперативних підрозділів. Чітка система діяльності зазначених суб'єктів, які залучаються до кримінальної процесуальної діяльності є однією з характерних елементів визначення кримінального процесу. Взаємодія вказаних суб'єктів чітко визначена кримінально процесуальним законодавством та унормована його положеннями. Основною формою взаємодії працівників оперативних підрозділів та слідчих/дізнавачів є

доручення. Доручення оперативному підрозділу – це вказівка уповноваженого суб'єкта працівникам відповідного оперативного підрозділу на проведення слідчих (розшукових), в тому числі негласних слідчих (розшукових) дій, які можуть бути здійснені такими працівниками. Слідчий органу досудового розслідування уповноважений доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам [1]. Такими ж повноваженнями, відповідно до п.3 ч.2 ст.40-1 КПК, наділений і дізнавач.

Доручення, як форма взаємодії між оперативними підрозділами та органами досудового розслідування є одним з основних напрямків підвищення рівня ефективності та оперативності здійснення досудового розслідування та забезпечення виконання завдань кримінального процесу. Така практика надає змогу сконцентрувати сили і засоби на наявних, поточних та найбільш актуальних потребах досудового розслідуванні (наприклад, проведення окремих процесуальних дій одночасно). Форма такої взаємодії саме між оперативними працівниками та слідчими/дізнавачами є цілком обумовлена та обґрунтована взаємопов'язаністю сутності слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукової діяльності в цілому, до такого висновку можемо прийти врахувавши вичерпність суб'єктів кримінального процесу з боку обвинувачення, відсутності в даному колі суб'єктів дільничних офіцерів поліції, які не є суб'єктами ні слідчих (розшукових) дій, ні оперативно-розшукової діяльності. А тому виконання процесуальних дій дільничними офіцерами поліції призводить до визнання доказів, отриманих в ході таких дій, недопустимими. Під час виконання доручень. взаємодія слідчого та оперативного підрозділу повинна відповідати двом основним умовам: це чітке розмежування функцій взаємодії і взаємна погодженість рішень і дій слідчого та оперативного підрозділу [2, с. 56]. В процесі здійснення досудового розслідування оперативні працівники, слідчі, дізнавачі утворюють єдину систему, але завдяки наявності подібного механізму розподілу повноважень підвищується рівень мобільності та швидкості здійснення розслідування

кримінальних правопорушень.

Окрім наявності позитивного аспекту такого як оперативність та ефективність здійснення досудового розслідування постає й проблема зловживання слідчим своїми повноваженням, коли доручення містять вказівки щодо проведення окремих слідчих (розшукових) дій, які можуть бути здійснені безпосередньо слідчим/дознавачем, але через наявність інструменту «перекладання» таких повноважень на оперативного працівника слідчий/дознавач розвантажує себе, іноді й не в інтересах досудового розслідування, а у деяких випадках і для того, аби перекласти відповідальність за проведені слідчі (розшукові) дії на оперативного працівника. При цьому відповіді про виконання доручень слідчого оперативним підрозділом в окремих випадках мають вигляд формальної відповіді, про що свідчать наявні в матеріалах досудового розслідування фрази, які в більшості випадків будуються на конструкції словосполучення: «не виявилось / не представилось можливим...» [3, с. 80]. В наданому дорученні має бути чітко зазначено, що саме оперативний працівник має встановити в ході проведених дій, а головне, щоб здійснені дії мали на меті встановлення інформації, здійснення дій, які безпосередньо стосуються даного кримінального провадження, та якими можуть бути встановлено відомості отримані оперативником в інтересах кримінального судочинства. Слідчий/дознавач має розуміти, що надання доручення оперативному працівнику має місце тільки в тому випадку, коли проведення таких дій реально обґрунтовані необхідністю прискорення розслідування кримінального правопорушення чи у випадку розуміння того, що оперативний працівник є більш компетентним у тій чи іншій сфері та здатний більш якісно та широко здійснити певний комплекс заходів, результатом якого є отримання відомостей, доказів, що мають відношення до даного кримінального провадження.

Аналізуючи вищевикладене можемо прийти висновку, що наявний механізм надання доручень оперативним підрозділам є дієвими інструментом ефективної взаємодії оперативних працівників зі слідчими/дознавачами, які на

момент досудового розслідування утворюють спільну правоохоронну систему, метою якої є об'єктивне, неупереджене та всебічне розслідування кримінальних правопорушень та виконання завдань кримінального процесу в цілому. Варто враховувати й те, що окрім ефективності такого механізму є й діаметрально протилежний бік, який полягає у зловживанні слідчими/дізнавачами своїми повноваженнями та «перекладання» своїх обов'язків на працівників оперативних підрозділів. А взаємна погодженість дій слідчого, дізнавача з оперативним працівником є запорукою ефективності здійснення досудового розслідування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 10 верес. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 20.09.2022).

2. Климчук М. Виконання доручень, як форма взаємодії слідчих та оперативних підрозділів у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 54–58.

3. Абламський С. Є., Юхно О. О., Лук'яненко Ю. В. Взаємодія слідчого з іншими органами і підрозділами при розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень: навч. посібник. Харків: ХНУВС, 2017. 152 с.

**ЗГВАЛТУВАННЯ, ПОВ'ЯЗАНЕ ІЗ ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ, ЯК
ФОРМА КАТУВАННЯ: ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ**

Таволжанська Юлія Сергіївна

к.ю.н., асистентка кафедри кримінального права
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

Анотація: тези присвячено проблематиці кваліфікації згвалтування, пов'язаного із домашнім насильством, як форми катування. Наведено судове визначення поняття «кримінальне правопорушення, пов'язане із домашнім насильством».

Зазначено, в яких випадках йдеться про згвалтування, пов'язане із домашнім насильством. Запропоновано правила кваліфікації згвалтування, пов'язаного із домашнім насильством, і окремо правила кваліфікації згвалтування, пов'язаного із домашнім насильством, як форми катування.

Ключові слова: згвалтування, катування, домашнє насильство, кримінальне правопорушення, пов'язане з домашнім насильством, кримінально-правова кваліфікація.

Верховний Суд у Постанові від 12 лютого 2020 р. по справі 453/225/19 визначив, що «кримінальним правопорушенням, пов'язаним із домашнім насильством» є будь-яке кримінальне правопорушення, обставини вчинення якого містять хоча б один із елементів, наведених у ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07 грудня 2017 р. № 2229-VIII незалежно від того, чи вказано їх у відповідній статті (частині статті) КК України як ознаки основного або кваліфікованого складу злочину [1].

Тож згвалтування, обставини якого містять елемент домашнього насильства, вважається кримінальним правопорушенням, пов'язаним із

домашнім насильством. Кваліфікація такого діяння може бути варіативною залежно від обставин справи:

а) зґвалтування, вчинене щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, потребує кваліфікації за ч. 2 ст. 152 КК України. При цьому якщо такою іншою особою є неповнолітня особа або особа, яка не досягла чотирнадцяти років, вчинене кваліфікується за ч. 3 або ч. 4 ст. 152 КК України;

б) зґвалтування як один із епізодів систематичного застосування аб'юзером різних форм насильства, а також систематичне зґвалтування аб'юзером, що призвело до фізичних або психологічних страждань, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи, вимагає кваліфікації за сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 126¹, 152 КК України. Зауважимо, що систематичне зґвалтування аб'юзером, що призвело до розладів здоров'я або втрати працездатності відповідно до легкого, середньої тяжкості тілесного ушкодження – має кваліфікуватися за ст.ст. 152, 122 або 125 КК України; відповідно до результативного тяжкого тілесного ушкодження – за ч. 5 ст. 152 КК України;

в) зґвалтування, вчинене у присутності дитини, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, має кваліфікуватися за ст. 152 КК України. При цьому присутність дитини має враховуватися на етапі призначення покарання за зґвалтування як обтяжуюча обставина (п. 6 ч. 1 ст. 67 КК України). Сам же вплив на дитину фактом зґвалтування може потребувати самостійної кримінально-правової оцінки.

Як відомо, відповідно до ст. 3 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод ЄСПЛ визнає зґвалтування найтяжчою формою жорстокого поводження та покарання [2, 3]. У зв'язку з цим постає питання щодо кваліфікації за КК України зґвалтування, пов'язаного із домашнім насильством, як форми катування. Вочевидь, і в цьому випадку залежно від обставин справи кваліфікація буде варіативною:

а) як одноразове, так і систематичне зґвалтування, вчинене щодо

подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, як форма катування, вимагає кваліфікації за ч. 2 (ч. 3 або ч. 4) ст. 152, ст. 127 КК України. При цьому така кваліфікація охоплює випадки заподіяння фізичних і психологічних страждань, розладу здоров'я і втрати працездатності відповідно до легкого і середньої тяжкості тілесного ушкодження.

Якщо ж матиме місце спричинення тяжкого тілесного ушкодження, кримінально-правова оцінка вчиненого зміниться на застосування ч. 5 ст. 152 КК України зі збереженням у формулі кваліфікації ст. 127 КК України. Важливо розуміти, що у всіх вищенаведених випадках на етапі кваліфікації обставини домашнього насильства враховуються лише при застосуванні ст. 152 КК України. Тож за ст. 127 КК України ці обставини мають бути враховані на етапі призначення покарання через застосування п. 6, 6¹ ч. 1 ст. 67 КК України;

б) зґвалтування як форма катування, що входить у систему застосовуваних аб'юзером різних форм насильства, має кваліфікуватися за ст.ст. 126¹, 127, 152 КК України;

в) зґвалтування як форма катування, вчинене у присутності дитини, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, має кваліфікуватися за ст. ст. 127, 152 КК України. Присутність дитини має враховуватися на етапі призначення покарання за зґвалтування як обтяжуюча обставина (п. 6 ч. 1 ст. 67 КК України). Вчинюваний же вплив на дитину фактом зґвалтування може становити, зокрема, психічне насильство у межах катування. У такому разі при призначенні покарання за катування обставиною, що обтяжує покарання, буде не присутність дитини, а статус потерпілої особи, визначений п. 6¹ ч. 1 ст. 67 КК України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Постанова Верховного Суду від 12 лютого 2020 р. по справі 453/225/19 : *Єдиний державний реєстр судових рішень* : веб-сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87602679> (дата звернення: 06.11.2022).

2. Таволжанська Ю. С. Зґвалтування як різновид інших насильницьких дій у складі катування: європейсько-правовий вимір. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 338 – 340.

3. Таволжанська Ю. С. Сексуальна атака із пенетрацією як форма катування: кримінально-правова заборона у світлі практики ЄСПЛ. *Електронне наукове видання «Порівняльно-аналітичне право»*. 2020. № 4. С. 644 – 650.